

૩૨૧૨

શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ.

૩૨૧૨

ગુજરાતી

(પદ્યબંધ—રાગ કહવામાં)

‘કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ’ કવિકૃત.

નગીનદાસ ડાહ્યાભાઈ

અભ્યાસી

કવિ નમેદારશંકર લાલશંકર પાસે

(જૂની પ્રતે ઉપરથી)

સંશોધન કરાવી

છાપી મગર

શ્રીધર

સુરત:

સુરત સોલગર કાવ્યપ્રાસનાં ડાહ્યાભાઈ મંજારાએ છાપ્યું. ૧૯૪૩.

સંવત ૧૯૪૩—સન ૧૯૮૦.

શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ.

ગુજરાતી

(પદબંધ—રાગ કહવામાં)

· કૃષ્ણમુત પ્રેમાનંદ · કવિકૃત.

નગીનનાર યાદ્યાભાઈ

એએએ

કવિ નર્મદાચંદ્ર સાલચંદ્ર પારે

(જૂની પ્રતો ઉપરથી)

સંશોધન કરાવી

જાવી નથી

પ્રતિ

સંસ્કૃત

સને ૧૮૯૭ના ૨૫ માં આક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

માલીકની રજા ગિવાય કોઈએ આ માહિયો કંઈપણ ભાગ લેવો નહીં તથા તર્જુમો કરવો નહીં. કિંમત પ્રત એકના રૂપીઆ ૭).

નુરન:

ગુજરાત સરકારના કાર્યાલયમાં સંચાલનમાં આ કૃતિ ઉપર નોંધાયેલ છે.

નવમી ૧૯૨૧ નવમી ૧૯૨૨

Meth Chapidas Marajdas.

BORN A. D. 1826.

DIED A. D. 1880

સ્વર્ગવાસી શેઠ તામીવાસ વરજીવાસ જે. પી. ના સ્મરણાર્થે
 એમની જન્મમૃતિ ગતે પ્રીતિ, દેશોત્થાનો વિશે અત્યંત કાળજી,
 રૂઠાં કાર્ય કરવાની ઉત્કૃષ્ટ, કવિ શિરોમણી પ્રેમાનંદના કૃત્ય
 ઉપર ભક્તિ, અને અનુકૃતિ કરવા બેગ એમની નીતિ
 તથા પીતી. જે નર્વની મોહ વામી

A BRIEF NARRATIVE OF THE LIFE OF THE

SHETT TAPIDAS VARAJDAS, J. P.

This celebrated gentleman was born in Surat in A. D. 1826, Samvat 1882. His father Varajdas was a poor, but a highly respectable man and earned his livelihood by service. He was by caste a Dasa Ghoghva Ahmedabadi Mod Vania. Not finding his service in Surat remunerative, he took service as a *Mehta* (writer) under Shett Jijibhai Dadabhai of Bombay. Shett Tapidas commenced his educational career in Bhoga Mehta's Vernacular School in Surat and, on attaining the age of 13 years, went with his father to Bombay, where he was enrolled in the shop of one Hemchand Motichand in order to receive elementary tuition in Vernacular Book-keeping. Shett Tapidas was afterwards employed by his father as a clerk under him in the office of his master Shett Jijibhai Dadabhai. After spending a few years in the service, Shett Tapidas conceived a desire for instruction in colloquial English and by his amiable disposition, formed friendship with Mr. Parmanandas Itcharam, Head Clerk to the Commissary General, from whom he derived an adequate knowledge of the English language so as to enable him to conduct the concerns of his trade with facility.

In consideration of the long and faithful service rendered by Shett Varajdas to his master he was permitted to retire, placing his sharp and intelligent son in his stead, and shortly afterwards died. By this time, Shett Tapidas had acquired some mercantile experience, and by his intelligence, suavity of manners and genial disposition had so endeared himself to his master, that Shett Jijibhai Dadabhai's son Shett Byramji Jijibhai C. S. I. treated Shett Tapidas Varajdas not as a servant, but as a personal friend and adviser. Having thus served for about 12 years, Shett Tapidas became possessed of a large fortune with the kind assistance of his master and, with his permission, resigned the service in 1863-64. He thereafter engaged himself as a broker to the Firm of Messrs. Cornforth & Coy: and, on their failure, as broker to Messrs. Stevens Brothers and subsequently as broker to Messrs. Martin Young & Coy: where, by his tact and diligence, he attained great celebrity, and eventually undertook the management of the Alliance Mill Coy:, which he conducted to the entire satisfaction of the shareholders. He likewise commenced business at up-country stations on his own responsibility. Blessed by Providence with strong common sense and sterling honesty, Shett Tapidas' business assumed considerable expansion within a very short time. Though permanently situated in Bombay, Shett Tapidas continued to take a most lively interest in the well-being of his native city—Surat, and his exertions towards the amelioration of the condition of his fellow-citizens were indefatigable. Uncountable instances may be cited of the very hearty manner in which he utilized his influence and purse in favor of native youths who applied to him for assistance, whether for the prosecution of their studies, or to procure suitable employments for them.

Shett Tapidas Varajdas purchased at a great cost a piece of large open ground in the neighbourhood of his house in Surat, which has been devoted to the formation of an excellent garden, which bears the joint names of himself and his brother Shett Toolsidas. In it has been erected a Temple of beautifully cut stone and elegant workmanship at a cost of about Rs. 80,000, in which the idol of *Vithalnathji* was installed with great pomp and *eclat* on Magsur Sood 12, Samvat 1930 (1st December 1873).

Of the numerous acts of charity and munificence of Shett Tapidas this forms the most prominent one. A duly qualified Brahmin has been entertained to sermonize daily on the *Bhagvata* those who visit the Temple for purposes of worship.

In order to commemorate the memory of his revered Father, Shett Tapidas made a further large outlay towards the construction of a Hall within the precincts of the Temple, which is designated *the Varajilas Hall*, and was opened to the public in Samvat 1936 with grand demonstrations befitting the occasion. The Temple of *Vithalnathji* and the Hall adjoining it, otherwise called *Vithal Vadi* have proved a source of paramount advantage to strangers visiting the city for purposes of marriage &c. A Fair is held annually on Magsur Sood 12, on which occasion the premises are beautifully illuminated and thousands of males and females resort thereto for purposes of worship.

The Temple of *Vithalnathji*, as also other charities with which Shett Tapidas had identified himself, have been endowed under a Trust, and Rs. 30,001 have been set apart, the interest of which as accumulated up to date has brought up the endowment to nearly a lac of rupees, the expenses connected with the Temple and Jivkorbai's (Shett Tapidas' mother) *Sadavarat* having been defrayed by Shett Tapidas himself and his brother Toolsidas and after the latter's demise by the former alone. A prominent condition attached to the Trust is, that should the interest accumulations of the endowment exceed a certain sum, such surplus is to be appropriated towards the founding of a School in Surat to bear the name of Shett Tapidas and his deceased brother Toolsidas. A sum of Rs. 1,200 was given by Shett Tapidas towards founding a Scholarship in the Surat High School to be called after his brother. Shett Tapidas' solicitude to promote the education of native boys is too well-known to call for any detailed mention; suffice it to say, that the School-fees and cost of books of boys in indigent circumstances were even among the items embraced in his numerous public and private charities.

During the heavy floods of Samvat 1932 at Ahmedabad, Shett Tapidas, with his usual anxiety to succour and comfort the suffering poor, instantly started a subscription list among his friends, in which he himself contributed a large sum. During the unprecedented floods of 1883 at Surat Shett Tapidas likewise contributed a sum of Rs. 2,500 and induced his other Parsi and Native friends to follow suit. Independently of this contribution, Shett Tapidas distributed a large sum of money, both himself and through his agents and friends, among the unfortunate sufferers.

Shett Tapidas further contributed the liberal sum of Rs. 15,000 towards supplying a great desideratum, viz. the erection of a Dharamshalla at the Sanitarium of Vaux's Tomb, to which large numbers from various parts of Guzerat annually repair for the benefit of their health.

The want of a Dharamshalla at Foolpada was seriously felt for the accommodation of those accompanying Hindu funerals to the cremation ground. Shett Tapidas was, however, the only Hindu philanthropist whose keen regard for the comfort of the hundreds who visit Foolpada daily at all hours of the day and night found vent in the consummation of a scheme which must ever bear testimony to the benevolence of the individual by whom it was conceived. Shett Tapidas at once started a subscription list, which he headed with the liberal sum of Rs. 2,500—other subscriptions soon followed, and a model of a Dharamshalla has now been constructed, though unfortunately after the death of the gentleman to whom it owes its origin.

Shett Tapidas always took a prominent part in encouraging new works of art and industry. He was the First who introduced the manufacture of silk in India. At the outset, however, the concern was not found to be remunerative owing to a similar institution having been established by the well-known

Firm of Messrs. David Sassoon & Coy.:. Eventually the concerns were amalgamated and the result has been most profitable alike to the shareholders as well as the public.

Shett Tapidas was a Trustee of the Hindu Charity Fund at Surat, which he administered with commendable zeal and interest. About six months antecedent to his demise, Shett Tapidas, considering that the application of the Fund should be extended beyond the mere distribution of grain and cloth to the poor, determined, in consultation with his co-trustee and several learned gentlemen of the city, to establish a Polytechnic Institution in Surat. The preparation of a scheme in connection therewith was entrusted to Mr. Tribhovandas Kaliandas Gujjar, M. A., B. S. C.: but unfortunately before the same was completed the benevolent originator thereof died and with him the scheme died a natural death also. Mr. Tribhovandas has however, utilized his labours in the shape of issuing Pamphlets among the Government Officials and other leading gentlemen both here and elsewhere; but without that aid which Shett Tapidas had in view the scheme has, at all events for the present, become a dead-letter.

Shett Tapidas was also a Trustee of several Charity Funds in Bombay, which he supervised and conducted with affectionate interest and received the blessings of the thousands who derived the benefits of his wise and benevolent administration.

As Director of several Mills and Insurance Companies in Bombay Shett Tapidas' strict honesty, efficiency and aptitude as a man of business won for him the greatest esteem and regard of the entire European and Native trading community of the town, and the good work which he has left behind him will ever stand him in good stead.

Shett Tapidas had an office of his own in Bombay as well as Agencies in various parts of India and carried on an extensive trade with England and the Continent. His worthy survivors are following up the land-mark traced out for them by their revered parent.

It is a matter for regret that reliable information has not been traced in reference to the extensive *private* charities of Shett Tapidas. This much, however, may be mentioned with certainty, that Shett Tapidas was the means of re-establishing many a respectable family who, though once opulent, were reduced to poverty, and but for timely aid rendered, might have been exposed to the worst stages of mendicancy.

Shett Tapidas was a Justice of the Peace for the Town and Island of Bombay.

During his last moments Shett Tapidas had an interview with the well-known Pandit Gatooolalji and, acting on his advice, made a donation of Rs. 4,000 the interest accruing from which is to be devoted towards the maintenance of the *Vidya Larshmi Padshalla*, which has been established by the Pandit and in which education is imparted to indigent boys free of charge. Independently of this, Rs. 45,000 have been set apart for the establishment of a boarding house for poor Hindus and the construction of sweet-water wells wherever they are much needed. Shett Tapidas expired on the Seventh day after his interview with the Pandit, i.e. on Vyshak Vud 13, Samvat 1942.

Shett Tapidas' funeral was largely attended by his friends and admirers and the operatives of the Alliance Mill Company as well as the Colaba Land Company mustered in great numbers to pay their last tribute of homage and gratitude to their departing Director. The *Oothumna*, or third day ceremony, was likewise remarkable for its assembly composed, as it was, of Europeans, Mohomedans, Parsis and Hindus by whom Shett Tapidas' name will be cherished with lively remembrance.

In order to commemorate the memory of their worthy father Shett Tapidas' sons Shett Damodardas and Shett Dayabhai have transmitted a sum of Rs. 5,000 for the establishment of a Laboratory

in connexion with the Surat High School, which sum has been acknowledged in fitting terms by His Excellency the Governor Lord Reay.

The Shareholders of the Alliance Mill Company have empowered their Directors to set apart a sum of Rs. 5,000 to be applied to such object as they may deem proper for the purpose of perpetuating the memory of Shett Tapidas among them. The affairs of this Company are now managed by Shett Damodardas and Shett Dayabhai as representatives of the Firm of Tapidas Varajdas & Coy: with the zeal and interest which characterized their father's administration.

Shett Tapidas has left behind him a large fortune. The harmony and goodwill which subsists between the two sons of the deceased affords convincing evidence that the worthy example set them by their worthy father will be followed out to the letter. •

Shett Tapidas was possessed of a peculiar taste for the *Bhagvata*, and the translation by Premanand of the *Dasama Skandha* was a work for which he entertained the highest respect. A brief sketch of Shett Tapidas' life accompanied by his photograph is, therefore, attached to this publication. May his soul rest in Peace and may the Almighty Creator adorn his family with those sterling virtues which have immortalized Shett Tapidas' name amongst us is our fervent hope and prayer.

સ્વર્ગવાસી શેઠ તાપીદાસ વરજદાસની જીંદગીનું સંક્ષિપ્ત વૃતાંત.

આ પ્રખ્યાત પૂરવનો જન્મ ઈ. સ. ૧૮૨૧, એટલે સંવત ૧૮૮૨ની સાતમાં બાદરવા શુદ્ધ ૫ (રૂપિપંચમી) ને દિવસે મુગત શેઠેરમાં નાણાવટની ત્રણ પગથિયાની પોળમાં બાઇલા માણેકવાળા ઘરમાં થયો હતો. એમનાં માબાપ પૈસાદાર નહતાં, પણ આખરદાર હતાં. પોતાનો નિર્માલ તેઓ આખરદાર ધંધા કરીને ચલાવતાં હતાં. માટે તેઓ દસા પોધવા અમદાવાદી મે. ઠ જાણિયા હતા. શેઠ તાપીદાસના પિતાનું નામ વરજદાસ હતું, અને તેઓ મુગત ખાતે પરીખ માણેકચંદ લખમીચંદની પેઢેડી ઉપર યુમાસ્તા હતા. એ ચકરીમાં તેમની મેહેનતના પ્રમાણમાં કમાઈ ન હોવાથી શેઠ વરજદાસ મુંબઈ જઈ, ત્યાંના પારસી શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈને ત્યાં મેહેતાગીરીમાં રહ્યા. સુરતમાં રામજીની પોળમાં તે વેળાની બાધા મેહેતાજીની નિશાળમાં શેઠ તાપીદાસે યુજરાતી કેળવણી સંપાદન કરી હતી. એમની વય જ્યારે નજીક ૧૩ વર્ષની થઈ, ત્યારે પોતાના માવિતરની સાથે એઓ પણ મુંબઈ ગયા હતા. મુંબઈ ગયા પછી એમના પિતાએ, એઓને પરીખ હેમચંદ માતાચંદની પેઢેડીએ દાખીરતાં ધુટવા તથા યુજરાતી નામું શીખવાને ખેસાડ્યા હતા, ત્યાં તેઓ નામું તથા શરાશી હિસાબો સારી રીતે શીખ્યા. ત્યાર પછી શેઠ તાપીદાસને તેમના પિતાજીએ પોતાના શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈની પેઢેડીપર પોતાના હાથ નીચે યુમાસ્તા તરીકે રખાવ્યું. હતા. એ નોકરીમાં ટુંક વખત યુગ્વર્ધા પછી શેઠ તાપીદાસને અંગ્રેજી બાણનું જ્ઞાન મેળવવાની હચ્છા થઈ, તે પરિપૂર્ણ કરવા માટે તેઓએ પોતાના મીઝનસાર સ્વભાવની ખુબી વડે તે વખતના મુંબઈ ખાતેના કમીશરી જનરલના હેડ ક્લોર્ક મી. પર્-માનંદદાસ હચ્છરામ સાથે મિત્રાચારી બાંધી, તેમની પાસેથી પોતાનો વ્યાપાર વ્યવહાર સારી રીતે ચલાવી શકે, એટલું અંગ્રેજી જ્ઞાન એઓ મેળવી શક્યા. આવી રીતે એમણે અંગ્રેજી બાણનું જ્ઞાન ખાનગી રીતે મેળવ્યું હતું.

પોતાના શેઠની નોકરી પ્રમાણિકપણથી અને ગમગંધી શેઠ વરજદાસે એવીતા સારી બઝારી કે, પોતાની વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે જ્યારે પોતે ચાકરી કરવાને અશક્ત થયા, ત્યારે પોતાના શેઠની રાજીખુશીથી પોતાની જગા ઉપર પોતાના તેજ પુત્રને કાયમ કરાવ્યું, બાદ થોડી મુદતમાં સ્વર્ગવાસ કીધો. એ વખતે શેઠ તાપીદાસે વ્યાપારને લગતા કેટલોક અનુભવ મેળવ્યો હતા, તેની ખુબી વડે તેમજ પોતાની ચપળતા, મળતાવડા સ્વભાવ અને ગતિમ પ્રકારની સામાન્ય અકબથી પોતાના શેઠને એટલો બધો પ્યાર અને બહુસો મેળવ્યો હતા કે, શેઠ જીજીભાઈ દાદાભાઈના પૂત્ર શેઠ બિરામજી જીજીભાઈ સી. એસ. આઈ. જેઓ હાલ હયાત છે, તેઓ શેઠ તાપીદાસની સાથે એક નોકર તરીકે નહીં, પણ એક મિત્ર તરીકે વર્તતા. ઈ. સ. ૧૮૧૩—૧૪માં આશરે ૧૦—૧૨ વર્ષ નોકરી કરીને પોતાના શેઠ બેહરામજી જીજીભાઈ સી. એસ. આઈ.ની સમૃદ્ધિમાં લાખો રૂપિયાની વૃદ્ધિ કરીને શેઠ તાપીદાસે પોતાના શેઠની રાજી ખુશીથી માઠી કાર્તિ મેળવીને નોકરી છોડી. તે પછી શેઠ તાપીદાસ મેસર્સ કાનફોર્થની કુંપનીના દલાલ થયા, અને જ્યારે એ કુંપની તબયી પડી ત્યારે મેસર્સ રીવન્સ બ્રધર્સની કુંપનીના દલાલ તરીકે કામ કરવા લાગ્યા. આ પછી મેસર્સ માર્ટિન પાંગની કુંપનીની ઓફીસમાં દલાલ તરીકે બહુ સારો વહિવટ કીધો તથા એકાધ્યક્ષ મિત્રનું કામ પણ પોતાને હાથ લીટું, અને તે કામ શરૂ હોવારેને સંતાપકારક થઈ પડે, એવી સારી રીત બતાવ્યું હતું. વળી તે સાથે પોતાને હિસાબે અને જોખમે બહાર દેશવરમાં ધંધા કરવા માંડ્યો. પ્રમાણિકપણ અને ગતિમ પ્રકારની સાધારણ અકબથી આ શેઠ કુદરતી રીતે બરપૂર હતા, તે સદ્ગુણના પ્રતાપથી ઘણા ટુંક વખતમાં એમનો વ્યાપાર ઘણો વધી ગયો હતા, અને એક લક્ષાધિપતિ તરીકે એમની ગણના થવા લાગી. વખત જતે એમની ફાજત અને કાર્તિમાં વધારો થતો ગયો. મુંબઈના રથાથી રહીસ હોઈ, ત્યાં આગળજ આટલી બધી કાર્તિ અને દ્રવ્ય મેળવ્યું. છતાં શેઠ તાપીદાસ સુરત શેઠેરની આગાદી અને કાર્તિ વધેલી જોવાને હમિશાં ગિ-કંડિત રહેતા, તેના ધણા દાખલા છે; પરંતુ, તેમાંના માત્ર અગત્યનાજ આવી દર્શાવી, આપણે સંતોષ પામીશું. સુરતના કોઈપણ કુવાનીઆ પોતાની યથાશક્તિ કેળવણી મેળવી, પોતાનું યુજરાત ચલાવવા કંઈપણ રોજગાર મેળવવાની આશાથી શેઠ તાપીદાસનો આશ્રય મેળવવા જતા, ત્યારે તેઓ આ કુવાનીયાઓને રાજીએ લગાડવાને પોતાથી અને તેટલો પ્રયત્ન કરતા, અને ઘણી વખત તેઓને માટે પારકા ગૃહસ્થોનો પાડ પોતાને શિર ચઢાવતા.

સુરત ખાતે નાણાવટમાં પોતાના ઘરની પાડોશમાં માઠી વિરિતાર્થ જગ્યા ખુલ્લી હતી, તે બારે કિંમત ખરીદ કરી, તેના ઉપર શેઠ તાપીદાસે પોતાના તથા પોતાના બાઈ ગુજસીદાસના નામથી એક સુંદર ઝાડપાનવાળો મંનારજક બગીચો બનાવી, તે જગ્યા ઉપર એક અચ્છી કારીગીરીએ નકશીચણું મંદિર ૩ ૭૫ હજારથી તે ૮૦ હજારને આશરે ખર્ચાને બંધાવ્યું, અને તેમાં શબિવાહન શકે ૧૭૮૫, સંવત ૧૮૩૦ ના માગસર શુદ્ધ ૧૨ વાર સોમે, તા. ૧ લી ડીસેમ્બર સને ૧૮૭૩ ને દિવસે માઠી ધામધુમથી શ્રી વિઠ્ઠલ-નાથજીનો અંતિષ્ઠા કરાવી, તે દિવસે મહોત્સવ કીધો હતા. શેઠ તાપીદાસ ધાર્મિક હતા, એ તેમના રૂઝા ઓધાકથી

પ્રતિપાદન થાય છે. સદરૂ મંદિરમાં ભાગવત પૂરાણાદિકની કથા કરવા, અને તેના લાભ લોકો મેળવે, એવા હેતુથી એક પગારદાર પૂરાણીને રાખ્યા છે, જે દરરોજ દર્શણવેળાએ ભાગવતાદિકમાંથી લોકોને ધાર્મિક બોધ આપે છે.

શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીની મુર્તિ પધરાવ્યા પછી મંદિરની પાડોશમાં એક મોટો હાલ બંધાવી, શેઠ તાપીદાસે પોતાના પિતાજીની પાદગીરી કાયમ રાખી એ હાલને “વરજઢાસહાલ” એવું નામ આપ્યું છે, અને તેને ખુલ્લો મૂકવાની ક્રિયા બારે ધામધુમની સાથે સંવત ૧૯૩૮ ના ચૈત્ર માસમાં કરી હતી. આ સુંદર મકાન ધાર્મિક તથા સંસારી બાબત ઉપર જાહેર બાપજો, વાદવિવાદ વિગેરે કરવાના રૂઝ કામમાં વપરાય છે. શેઠ તાપીદાસે વરજઢાસહાલ બાંધીનેજ માત્ર પોતાના પિતાનું નામ કાયમ રાખ્યું છે, એટલુંજ નહિ, પણ પોતાનાં માવુશીનું નામ પણ સદાવત સ્થાપીને રાખ્યું છે, કે જે સદાવત જીવકોરબાર્ધ સદાવતતા નામથી ઓળખાય છે, જેમાંથી દરરોજ ધણી સાધુ સંતાને પોષણાર્થે અન્નાદિ આપવામાં આવે છે.

શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીની વાડી જે વિઠ્ઠલવાડીના નામથી ઓળખાય છે, તે તથા વરજઢાસ હાલ સુરતની પ્રજાને પ્રિય અને ઉપયોગી થઈ પડ્યાં છે, અને વળી આ વિઠ્ઠલવાડીનો ઉપયોગ પરદેશીઓ કે જેઓ સુરતમાં લગ્ન કાર્ય પ્રસંગે આવે છે, તેઓ પણ કરે છે. મુબઈમાં જેમ વાલકેશ્વર તથા ખીજ દેવસ્થાનોની વાર્ષિક યાત્રા ભરાય છે, તેમ સુરતમાં શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીની યાત્રા દર વર્ષે માગસર શુદ્ધ ૧૨ ને દિવસે ભરાય છે, જે વેળાએ દેવસ્થાનના યોગાનમાં અને બહારની બાજુએ સુંદર રોશની કરવામાં આવે છે ત્યાં હજારો સ્ત્રી પુરૂષો શ્રી વિઠ્ઠલેશ્વરના દર્શનને આવે છે. એક તરફ હરજઢાસની કથાનો પ્રારંભ થાય છે, અને ખીજ તરફથી ભજનીયાની અનેક ટોળીઓ બોધસુચક ભજનો ગાય છે. દેવસ્થાનની બહારની બાજુએ અનેક દુકાનદારો પોતાની દુકાનો માંડે છે, તથા એ દિવસ પણ ખીજ સાધારણ મેળાની જેમ એક સાધારણ મેળાનો થઈ પડ્યો છે. આ પ્રસંગે જે રમના બને છે, તથા લોકોની ઠઠ મળે છે, તે સર્વે મેળવેલા પૈસાની બાજુ શાંતિની આપત્તિ હોય, તેવા દેખાવ જોનારની દ્રષ્ટિએ પડે છે.

ઉપલા શ્રી વિઠ્ઠલનાથજીના મંદિરનો તથા તેને લગતાં જૂદાં જૂદાં ધર્મખાતાં વિશે કાયદા મુજબ આ સેંટે ટ્રસ્ટ કરેલું છે, અને એવા ખાતાઓનો ખરચ હંમેશાં ચાલ્યા કરે, તેને માટે જ્યારે એ મંદિર બાંધવામાં આવ્યું, ત્યારે ૩૧ ૩૦૦૦૧ની રકમ જૂદી કઠાડી હતી, કે જે રકમ હાલ લગભગ વધીને ૧ લાખની થવા આવી છે. આવી મોટી રકમ એકઠી થવાનું કારણ એ છે કે, જોખા ધર્મખાતાનો સર્વે ખરચ શેઠની પેઢીમાંથી કરવામાં આવતો હતો, અને હાલ પણ તેજ પ્રમાણે ચાલુ છે. આ સમયથી એ ધર્મ ખાતાના રૂપિયામાં દિનપરદિન મોટો વધારો થતો જાય છે. વળી એ ધર્મખાતાના ટ્રસ્ટમાં એમ પણ લખેલું છે, કે જો ત્રણ ધર્મખાતાની રકમ અમુક સંખ્યાની થાય, ત્યારે સુરત શહેરમાં પોતાના તથા પોતાના સ્વર્ગવાસી બાઈ શેઠ ગુણસીદાસના નામથી એક સ્કૂલ સ્થાપવો. મરહુમ સેંટે પોતાના સ્વર્ગવાસી બાઈ ગુણસીદાસના નામથી સુરતની હાઈ સ્કૂલને રૂ. ૧૨૦૦ની રકમ સ્કોલરશીપ આપવા માટે બહેંસ કરી છે. કેળવણીના શુભ વધારાને શેઠ તાપીદાસ અનેક રીતે હંમેશાં ઉત્તેજન આપતા હતા, અને કેટલાક ગરીબ છોકરાઓને સ્કુલથી તથા ચોપડી વિગેરેની છુટી મદદ આપતા હતા. આ ઉપરથી ખુલ્લી રીતે શાંખિત થાય છે કે, એ શેઠ કેલવણી અને તેના લાભ વિશે પણ ધણી ઉમદા કાળજી ધરાવતા હતા.

શેઠ તાપીદાસને જેમ તેમનાં માનપિતા વધારે ચહાતાં હતાં, તેમ તેઓ પણ પોતાના આ પૂજ્ય તરફ અતિષય માન ભરી વર્તણૂક અજાવી, તેમનો આશિર્વાદ મેળવતા હતા, એટલુંજ નહિ, પણ તેઓએ પોતાનાં બહાલાં માનપિતા પાછળથી અંબાજીનો યાત્રા કરી સિદ્ધપૂર ત્રાફ કરી મોટી રકમ શ્રાદ્ધાણેને દાનમાં આપી, નીરાશ્રીતોને દાન આપ્યું હતું.

સંવત ૧૯૩૨ની સાલમાં જ્યારે અમદાવાદમાં મોટી રેલ આવી, અને તે વિષેના શોકજનક સમાચાર વીજળીના કાસદ મારફત સાંભળવામાં આવ્યા, કે તરતજ સેંટે તાપીદાસે પોતાના તરફથી એક ઉધરાણાની ટીપ ઉભી કરી, અને તેમાં પોતે પણ એક સારી રકમ ભરી અને પોતાના મિત્રો તથા લાગતા વળગતા પાસે ભરાવી, તુરતા તુરત અમદાવાદ મોકલી આપી. વળી ૬૦ સં. ૧૮૮૩ના જુલાઈ માસમાં સુરત શહેરની તાપી નદીમાં અસાધારણ રેલ આવવાથી ધણાં કુટુંબો ધરબાર વિનાનાં થઈ ગયાં હતાં, તેઓને પણ આશ્રય આપવા સાથે આ સમી શેંટે પોતાની તરફથી રૂ. ૨૫૦૦) ની રકમ ટીપમાં ભરી, અને મુબઈના પારસી તથા હિંદુ શેઠીઆ વર્ગમાં પોતાનો લાયકીવાળો વગ ચલાવી, તેઓની પાસે ધણી સારી રકમો એ ટીપમાં ભરાવી હતી, અને તેમાંથી સેંકડો લાચાર થઈ પડેલાંને યોગ્ય આશ્રય મળ્યો હતો. વળી આ ટીપમાં જણાવેલા રૂ. ૨૫૦૦) ઉપરાંત કેટલીક રકમ એ રેલમાં આવી ફસેલાં અનાથ અને કંગાલ મનુષ્યોને અન્નદાનમાં આપવા પોતાના સુરત ખાતેના એજન્ટને રેલના સમાચાર મળતાંજ તરત ફરમાવ્યું હતું.

ઘોરપાડ તાલુકાનું સુહાણી ગામ કે જેની પાસે ખુશનુમા અને નિરોગી હવાને માટે પંકાતો બાકસનો હાજી છે, તેની નજીકમાં દરિયા કિનારા પર ખીમાર બાણસો વારંવાર હવાફેર કરવા જાય છે, પણ એવા દુખીઆરા હિંદુઓને રહેવા માટે ત્યાં એક પણ યોગ્ય મકાન ન હોવાથી આ ઉદાર દીલના ભલા શેંટે રૂ. ૧૫ હજારની રકમ ખરચી, એક ધર્મશાળા બંધાવી છે કે જેને લાભ દેશ પરદેશના દરદીઓ આવીને લે છે.

સુરતની પાસે કુલપાડ ગામમાં આવેલી હિંદુઓની સ્મશાન બુઝિમાં લાંબા વખતથી એક ધર્મશાળાની ખોટ હતી. આ ખોટનો વિચાર કોઈ પણ શેઠીઆના સ્વપ્નામાં હતા નહીં, પણ આ દાનેશ્વરી દીલના ઉદાર શેઠ કોમળ મન ઉપર એ બાબતની બારે અસર થઈ, તેથી એ બાબતનું એક લીસ્ટ તૈયાર કરીને, પોતે પ્રથમ રૂ. ૨૫૦૦ ની એક રકમ પો-

નાના તથા પોતાના ભાઈ પુણીદાસના નામથી ભરી, અને મુંબઈના હિંદુ શેડીઆઓમાં પોતે જાતે જાહેર એ લીસ્ટમાં રકમો ભરવાં, કે જેથી એક સારી રકમ એકઠી થઈ. એ કામમાં સુરત શહેરના પણ કેટલાક શેડીઆઓએ નાણું આપવાથી એક યોગ્ય બંડોલ એકઠો થયો. તેમાંથી એક મુશોભિત ધર્મશાળા આ પ્રતાપી શેડના મરણ પછી બંધાઈ ચુકી છે, અને આજે સુરતની હિંદુ પ્રજા આ ધર્મશાળા વાપરી શેડ તાપીદાસને શુદ્ધ દીલથી યાદ કરે છે.

નવા હુન્નરોને ઉત્તેજન આપવામાં શેડ તાપીદાસ હંમેશાં આગળ પડતા હતા. મુંબઈમાં તેમજ આખા હિંદુસ્તાનમાં રેશમી કાપડ વણવાનું કારખાનું પહેલું વહેણું સ્થાપન કરનાર એઓ પોતેજ હતા. પણ પ્રથમ એ કારખાનું ધારવા પ્રમાણે સારી નફા આપી શક્યું નહીં, કારણ કે જાણીતા મેસર્સ ડેવિડ સામુતની કંપનીનું એજ જાતનું કારખાનું આ શેડના સ્થાપેલા કારખાનાનું પ્રથમ જગત પ્રતિસ્પર્ધિ થઈ પડ્યું હતું. પાછળથી એ બંને કારખાનાં એકત્ર થઈ ગયાં, અને હાલ તે બધી સારી રીતે ચાલે છે, જેથી સારા નફાનો હવે સંભવ છે.

સુરત ખાતેના હિંદુ ચેરીટી ફંડના આ શેડ ટ્રસ્ટી હતા, તેથી એ ફંડની દેખરેખ અને વ્યવસ્થા કરવા કરાવવામાં તેઓ એટલી બધી આગુરતા દેખાડતા, કે જાણે પોતાની ટ્રસ્ટી તરીકેની ફરજને પોતાની ખુદની મિલકતનો વહિવટ કરવાની બરાબર ગણતા. પોતાના અકાળ મૃત્યુની પહેલાં છ માસ ઉપર સુરતના હિંદુ ચેરીટી ફંડના વધી ગએલાં નાણાંનો ઊપયોગ નિરાશ્રિતોને માત્ર અન્ન, વસ્ત્ર, આપીનેજ કરવામાં આવે છે, તે બસ નથી એમ ગણી, પાનખર રૂપમાં એક ખુશનમાં દિવસે પાછલે પહેરે પોતાના એક ટ્રસ્ટી મિત્ર સાથે એ ફંડમાંથી એક અઝાયકું ખાતું સ્થાપન કરવાનો વિચાર કરી, તેજ દિવસે સુરત શહેરના એ વિદ્વાન ગૃહસ્થોને બોલાવી, સુરત ખાતે એક “ પોલિટેકનિક ઈન્સ્ટીટ્યુશન ” સ્થાપન કરવાની યોજના તૈયાર કરવાની માગણી કરી હતી. આ યોજના તૈયાર કરવાનું કામ મી. ત્રિભોવનદાસ કલ્યાણદાસ ગજ્જર એમ. એ. ખી. એસ. સી. એ માથે લીધું હતું. પણ અકસ્માત! કે, આ યોજના તૈયાર થાય, તે પહેલાં આ ઉદાર દીલના શેડનો કાળ આવી પહોંચ્યો, અને એ યોજના મુજબ કરવાનું કામ પણ કમનશીબે પડી ભાંગ્યું છે. તોપણ શેડની આ પવિત્ર ઈચ્છાને અનુસરી, મી. ત્રિભોવનદાસે એક યોજના ધડી તૈયાર કરી, તેની સેંકડો નકલો છપાવી, સરકારી ખાતાઓમાં અને પ્રજાના આગેવાનોમાં તેનો પ્રસાર કર્યો. પણ સુરતના કમનસીબને લીધે શેડ તાપીદાસના આશ્રય વિના આ યોજના સુરત વેળા તો પડી ભાંગી છે.

મુંબઈ ખાતે પણ શેડ તાપીદાસ કેટલાંક ધર્મોદાર તથા સંસારી ફંડોના ટ્રસ્ટી હતા, અને એવાં સર્વે ખાતાંના વહિવટ ઉપર શેડ ખારીક લક્ષ આપતા હતા, અને એમને હાથે થએલો સર્વે વહિવટ સંતોષકારક ગણાતો હતો, કારણ કે તેઓ પોતાની આવી રીતની પવિત્ર ફરજ બજાવવામાં વાજબી રીતે હજારો ગરીબોનો આશિર્વાદ મેળવતા. વળી મુંબઈ ખાતેની ટ્રસ્ટીક મિલોના તથા વિમા કંપનીના આ સેક્રેટરી હતા. અંગ્રેજ અમલદારોમાં તથા અંગ્રેજ બાપારીઓમાં તથા દેશી શેડોમાં અને બાપારી વર્ગમાં આ રૂડા શેડે પોતાના પ્રમાણિકપણા અને મળતાવડા સ્વભાવથી ખોટી ખ્યાતિ સમ્પાદન કરી હતી.

આ પ્રખ્યાત શેડની આંશીસ મુંબઈ મધ્યે નંબર બીજની દલાલ લેનમાં છે. મુંબઈ સિવાય બીજા દેશવરે ખાતે પણ એમની બધી આડતા હતી, અને છે. વળી એમનો બાપાર ઇંગ્લાંડ વિગેરે દૂરના દેશોએડે ચાલતો હતો, તેમ હાલ પણ આમરૂભરી રીતે ચાલે છે.

આપણે અગાઉ જોયું, કે આ ઉદાર દીલના શેડના દ્રવ્યનો લાભ માત્ર તેમના લાગતાવળગતા એકલાજ નહોતા લેતા, પણ બીજાં નિર્ધન કુટુંબો પણ લેતાં હતાં. તેમજ એમના પછી એમના ચિરંજીવીઓના વખતમાં પણ તેઓનાં કેટલાંક દૂરનાં અને નજીકનાં સગાં કે જેઓની સ્થિતિ નિર્ધન છે, તેઓને મરહૂમ શેડે જીમી આપેલા માસિક લવાજમ સિવાય બીજાં અનાથ કુટુંબોને પણ યોગ્ય મદદ આપવામાં આવે છે. શેડ તાપીદાસને યુમદાતનો ખરચ પણ કંઈ કમી નહતો. કેટલાંક કુટુંબો જેઓ અગાઉ જાહેજલાલી ભોગવતાં હતાં, પણ દૈવ્યયોગે પાછળથી નિર્ધન અવસ્થામાં ફસાઈ પડવાથી તેઓનાં ધરમાર શેડ તાપીદાસે મંડાવી આપ્યાં હતાં. અમે જણાવવાને દીલગીર છીએ કે, સદરહુ શેડે યુમદાન કેટલાં અને કેવી રીતનાં કર્યાં છે, તે વિષેની ભરોસા જોગ હકીકત અમે મેળવી શક્યા નથી, જો મેળવી શક્યા હોત, તો આ પરોપકારી શેડની જીંદગીનું વર્ણન અમે હાલ જેવું આપી શક્યા છીએ તેના કરતાં વધારે સારું આપી શકત.

નામદાર મુંબઈની સરકારે સદરહુ શેડને મુંબઈના એક આખરદાર, પ્રમાણિક અને ધનાઢ્ય બાપારી ગણી “ જસ્ટીસ ઓફ ધી પીસ ” નો માનવતો ખેતાવ બક્ષ્યો હતો. એ વાત ખરી છે કે, સદરહુ શેડે પોતાની તમામ દોલત, આખર અને મોટાઈ મુંબઈમાં મેળવ્યા છતાં પણ પોતાના પૂર્વજોનું વતન અને પોતાની જન્મભૂમિ જે સુરત, તેને તેઓએ કદી પણ વિસાર્યું નથી. સુરત શહેરમાં અગાઉ જણાવ્યા મુજબનાં શુભકાર્યો તથા યુમદાનો જે એ શેડે કર્યાં છે, તે કદી પણ જૂલાયે નહિ. એટલું તો ખાતરીથી કહી શકાય કે, ૧૯મી સદીમાં સુરત શહેર ખાતે એઓ હિંદુ પુરૂષ નહીં થયો હોય કે, જેણે શેડ તાપીદાસની પેરે સ્વદેશ હિતકારી કાર્ય કરી, લોકોની પ્રિતિ સમ્પાદન કરી હોય, અને ધર્મોદાર કામમાં બધાબધ બેલાખ રૂપિયાની રકમ ખર્ચી હોય.

• સદરહુ શેડે પોતાના જીવિતનો અંત આવેલો સમજીને, હાલના વખતમાં આચર્યેલી પંક્તિમાં શુક્રાચાર્ય સરખા સ્મિત

કચીખર પંડિત ગદુલાલજીને ૧૫૪૧વીને "હેલ્થી વખતમાં થું કરવું?" એવું પ્રશ્ન પૂછીને પંડિતજીને ઉપદેશ બાદ, તેઓએ જે જે સ્વધર્મનાં કાર્ય કરવાને તથા દાનાદિક કરવાનું કહ્યું, તે તથા વિચારે કરી વિદ્યાદાનનું ધણુંજ પૂર્ય છે, કે જે વિના માણસની ૫૪ સાથે ગુલતા કરવામાં આવે છે, વિદ્યા દાનના ફાયદા થોડે ખરેખરે બાજુને મળે છે, એટલે પેહેલી વખત મેનવેલી વીધાનું હેલ્થી ધડી સુધી માણસ જન ઉપયોગ કરી પોતાનું યુજ્જરાન ચલાવી શકે છે, જો કે ખીજાં ગમે તેટલાં દાન આપ્યાં હોય તે પુરાં થઈ જવાના, એટલે તે દાન સેનાર પાછા બીજાંથી બની જાય છે. વીધાદાન શીલપના ખીજાં દાનતો માત્ર બીજાંથી અને કંગાજ થઈ પડેલા હોય તેજ સે છે, પણ વિદ્યાદાન તો ચારે વર્ણ અને રાજ્યથી રાંક સુધી સર્વે કોઈ સે છે, તેથી એ દાન સેનારનું થીજ થઈ જાય છે. જીવતાં સુધી એ દાનદાતાને આશિર્વાદ આવે છે, માટે વિદ્યાદાન અવરોધે કરવું જોઈએ. સંસ્કૃત ભાષા દિનપર દિન ધટતી જાય છે, તેને મદદ કરવી વધારે યોગ્ય છે, વિગેરે અનેક તરેહના ઉપદેશ કર્યા, તે સાંભળીને સદરહુ પંડિતજી ૫૪માં ચાલતી વિદ્યાલક્ષ્મી પાઠશાળા હંમેશાં ચાલે, અને સર્વે લોક વગર પૈસે શીખી શકે, એવા હેતુથી એ પાઠશાળાને શેઠ તાપીદાસે રૂ ૪૦૦૦ ની મદદ કરી. કે જેની વ્યાજ ૧૧ રકમમાંથી પંડિત ગદુલાલજી પસંદ કરે તેવા અંશકને રાખી પગાર આપી, પાઠશાળા ચલાવવાનો બંદોબસ્ત કરીધો છે.

વળી રૂ ૩૦ ૪૫ હજારની એક રકમ ભૂદી કાઢી છે, તે એવા હેતુથી કે, તેના વ્યાજમાંથી જ્યાં જરૂર જણાય, ત્યાં એક ભોજન શાળા કાઢી, તેના બાલ માત્ર વણિક વર્ગ સે, એવી ગોઠવણ રાખી છે. અને પોતાના તથા પોતાના ભાઈના નામથી જ્યાં જ્યાં પાણીના કુવાની જરૂર હોય, ત્યાંદરેક કુવા પાછળ રૂ ૧૦૦૦ આપી, બંધાવેલા, એવા કંગવ તાપીદાસ શેઠ કરી ગયા છે.

એ રીતે છેલ્લાં પરમાર્થનાં કામ કરીને તથા પંડિતજીના ઉદ્દેશ મુજબ ધાર્મિક કાર્ય કરીને બરાબર ૭ મે દિવસે એટલે સંવત ૧૯૪૨ ના વૈશાખ વદ ૧૩ ને વાર સોમ આ ભજા શેઠે સ્વર્ગવાસ કરીધો.

સદરહુ શેઠના મરણ સમયપર તેમના પ્રેતને અગ્નિ સંસ્કાર કરવા, સ્મશાન ભૂમિ પર લઈ જતી વખતે તેમના માનની આત્મર મુખધર્મના હિંદુ આચારદાર ગૃહસ્થો મળીને મોટી સંખ્યામાં છેક સ્મશાન ભૂમિ સુધી ગયા હતા, અને વળી એલાય-સ મિલનનાં તેમજ કોનાઆલેન્ડ મિલનના કારીગરો વિગેરે પણ છેક સ્મશાન ભૂમિ પર મરનારના માનની આત્મર હાજર થયા હતા. ઉઠમણને દિવસે પારસી, અંગ્રેજ તથા હિંદુ વિગેરે ગૃહસ્થોની મોટી સંખ્યા બેસવાને આવી હતી. આ સમયે ઉપરથી શાખિત થાય છે કે, સદરહુ શેઠને મુખધર્મમાં વગ અને આચાર ધણીજ સારી હતી. અને તેઓ સર્વે માત્રોમાં લોકપ્રિય હતા.

આ ભાગ્યશાળી શેઠની પાછળ તેમનું નામ કાયમ રાખવાને તેમના બંને ચિરંજીવી શેઠા દામેદારદાસ તથા કાદ્યાભાઈએ કેટલાંક ધર્મનાં કાર્યમાં સંભાવત કરી છે. તેમાં મુખ્ય સંભાવત એ છે કે, સુરત હાઈ સ્કૂલમાં શેઠ તાપીદાસના નામની એક લેબોરેટરી એટલે ઉદ્યોગશાળા સ્થાપન કરવાને રૂ ૫૦૦૦ ની રકમ બક્ષી છે. આ રકમને માટે મરહુમ શેઠના ચિરંજીવીઓના હાજના મુખધર્મ આતેના પ્રિટિશ ગવર્નર લોર્ડ રે એ ઉપકાર માંગ્યો છે.

એલાયન્સ મિલનના ભાગીદારોએ શેઠ તાપીદાસના કામની તથા પ્રમાણીક વહિવટની કદર જાણીને તેમનું નામ કાયમ રાખવાને સારૂ રૂ ૩૦ ૫૦૦૦ ની એક રકમ ભૂદી કાઢવા માટે એ મિલનના ડિરેક્ટરોને સલા આપી છે તે રકમ જે કામમાં વાપરવી યોગ્ય જણાય તે કામમાં વાપરવા માટે તેમને અધિકાર આપ્યો છે. હાલમાં એ કંપનીના વહિવટ મેસર્સ તાપીદાસ વરજદાસની કંપનીના નામથી તેમના ચિરંજીવીઓ પોતાના પિતાજીના જેવીજ બાહેશીની ચલાવે છે.

મરહુમ શેઠ પોતાની પાછળ પોતાના ચિરંજીવીઓને માટે ધણી સારી દોહત તથા અનેક તરેહની સ્થાવર જંગમ મિલકત મૂકી ગયા છે. જેવીરીતે મરહુમ શેઠ પોતાના ભાઈ ગુલસીદાસજીએ હરેક બાબતમાં તેમની સલાહ અને મરજી પૂછીને વર્તતા, તેમજ તેમના ચિરંજીવીઓ દરેક સંસારી તથા વ્યાપારી બાબતમાં સંજ્ઞાપીને તથા એક ખીજાને અનુસરીને વર્તે છે, એ અતિથય ખુશી થવાની વાત છે, એટલુંજ નહીં, પણ તે ખીજાઓને ધડો લેવા ધડીત છે.

શેઠ તાપીદાસના ચરિત્ર ઉપરથી સેહેજ માલમ પડે છે કે, તેઓએ પોતાની જીંદગીમાં અનેક તરેહનાં પરોપકારી કાર્યો કરીધાં છે. એ તો ખુદખુજ છે કે, પૈસા વડે પૈસા પેદા કરવામાં જેટલો બુદ્ધિબળનો ખર્ચ પડે છે, તેના કરતા વગર પૈસા પૈસા પેદા કરવામાં અસાધારણ બુદ્ધિ અને કેલવણીનો ખર્ચ પડે છે. ૧૩ વર્ષની નાની ઉમરમાં શેઠ તાપીદાસ ગરીબ હાલતને લીધે સુરત છોડી, મુખધર્મ જઈ વસ્યા હતા. કે જ્યાં એક સાધારણ નોકરા ઉપરથી વગર પૈસા પૈસા મેળવી એક લક્ષાધિપતિ થઈ બંધુ સુકર્મો કરી સ્વર્ગવાસ થયા.

આપણા યુજ્જરાતી જન સમુહમાં અતિ પ્રખ્યાતિ ને પામેલા અને જેની કવિત્વ શક્તિને લીધે યુજ્જરાતી ભાષાના રાજકવિના નામથી ઓળખાતા મહાન કવીશ્વર પ્રેમાનંદનું અનાવેકું, દશમસ્કંધ ભાગવત વાંચવાનો સદરહુ શેઠને ધણો શોખ હતો. અને ભાગવતની ખુબીમાં એ શેઠ અછી રીતે પીઝાની, તેને ધણી કીમતી ગણતા હતા, તેથી તથા તેમની ધાર્મિક નીષ્ઠા તરફ તજર કરીને, તેમની જીંદગીનું વૃતાંત ભાગવત સાથે દાખલ કરી, શેઠની સુંદર અને ખુરાનુમા જમી બહાર પાડી છે. હેલ્થી પરમદયજી પરમિયા પ્રત્યે અમારી એટલી ચામત્તા છે કે, સુરત શેહેરમાં એવા પરોપકારી નરોત્તી બક્ષીય કરે, કે જેઓ સ્વદેશ સેવામાં તત્પર રહે.

PREFACE.

THIS is the second but one of the largest poetical works in the Gujarāṭi language edited on critical principles. Up to last year when the small edition of Premānand's Māhāmēṛūn was published, it was the practice with editors of Gujarati Classics to transcribe any Manuscript which might fall into their hands and to correct it according to the dictates of their fancy. The result was a got-up edition, differing considerably both in matter and language from the original.

The former editor of the present work, while it was being published in monthly numbers, was also drudging along in the same rough track. It was only when the Publisher applied to the Director of Public Instruction for patronage that on the recommendation of Dr. Bühler the Educational Inspector in Gujarāt he was officially instructed to engage a Gujarāṭi Scholar to edit the work on critical principles.

Mr. Nagindās the publisher rejected the parts that had been issued already and searched for fresh MSS. Fortunately he obtained amongst others an old copy from Nandarbār, the place where he had his Yajaman virtti, and on that account resided for long periods when he was out of his native place Barodā. In the meantime Mr. Narmadāshanker's services for the work were secured and he, as desired, showed his plan of collating the copies to Dr. Bühler for his approval before he set to work.

Before any mention is made of the plan and its execution it will not be out of place to give the following brief description of the work itself as follows:—

There are three Gujarati versions of Das-ama-Skandha or the tenth book of the Sanskrit Shree-mad Bhāgavata of Vyāsa or as some well-informed Pandits say of one Bopadeva who lived in the twelfth century. The version which is first in point of time is still in MSS. and is by Bhālan of Pātan, the second published lately at Bombay, is by Ratneshewar of Dabhoi and this Premānand's is the third. It is remarkable that these authors all lived in the Gaekwad's territory and were contemporaries or followed one another at short intervals.

Notwithstanding, the subject being the same in the original Sanskrit and its version, the contrast is striking when we see that, while the Sanskrit Pothī is worshipped ceremoniously with reverence and wrapped in rich cloth, the "Prakrit Chopdo" is looked upon merely as an interesting book giving the Krishna Charitra (the life of the hero Krishna) and is kept with care doubly bound in thick cloth and country leather on account of its costliness. The Sanskrit Dasama-Skandha is the Bible of the Gujarat Vaishnavas and the Prakrit of the same is like one of the several profane books that are read with pleasure at convenience and leisure hours. This fact is an instance of the comparatively low estimate in which the Prakrit is held by the people. Hence Premānand in his rendering gave prominence to the social and poetical characteristics of the work, while the Sanskrit original is pointedly religious throughout.

The work is written in several sorts of verses. The beginning of each canto (२५५) or its sub division (३३३) is set to a particular tune (२११) the reflection of which continues to be heard throughout the body of the section. These tunes and their imitations are called "Dēshis". The work was the last poem undertaken by the author, but he was not destined to carry it to completion. Out of ninety cantos he could finish only 53 or 133 pages of this volume from the birth of Krishna to his marriage with Rukmini, the rest were written hurriedly by one Sundar possibly his disciple or more probably his friend. The part written by Sundar gives barely the substance of the original, and is devoid of literary merit and unworthy of the place it occupies beside Premānand's composition.

This is not the place to review the merits and demerits of the work ; suffice it to say that the *Dasama-Skandha* is the largest and the last work of the well-known Premānand. The materials for his biography are rare and what has been gathered from his writings and traditon amounts to this. He was a Mewada Brahmin of the Chovisa division, born at Baroda in the eighteenth century Samvat, was in poor circumstances, but had afterwards good patrons at Nandarbar ; he was a professional author and a reciter, well read in Sanskrit and in old Gujarati, of a cheerful, agreeable disposition, wise and persevering in his noiseless efforts for fame and wealth. With all this scanty information regarding the author's history, the Gujaratis are proud of having in him a great national poet. He shines pre-eminent in the Gujarati literature of the Augustan age of Mogal India. He is one of the most popular and one of the very few classical poets of the language. His principal works besides the present are the *Mahamerun*, *Okhaharun*, *Abhimanyu*, *Ran-yajna* and *Nala-Damayanti*, all written in diction colloquially polished and in a style uniformly happy. They abound in descriptions of social affections and manners, to touch the heart or stir the humour,

It is nearly 135 years since the “*Dasama*” was completed and during this time it has become known in Gujarat in a large number of copies. Owing to the ignorance, impatience, indifference and self-conceit of the copyists who have altered or left out readings or shaped them according to their own peculiar dialects, few can be expected to be correct or faithful to the original. Though, under these circumstances, it appeared unlikely that a completely correct and trust-worthy copy would turn up, still Baroda and Nandarbar were pointed out to the publisher as the places where he was most likely to obtain the object of his wishes. He did not obtain any thing at Baroda. But an acquaintance of his at Nandarbar sent him one copy while other MSS. were secured from the Surat districts. All these were handed over to the editor who had already noted down the following Rules to be observed in editing the work.

I. Of all the copies at hand, the one from the birth-town of the author or from the place he had visited or resided in should be made the basis of the edition as being the most trust-worthy.

II. If the oldest should turn out to be unintelligible in most passages or corrupt, then it should be set aside. Help then should be looked for them from the next oldest and next best copies.

III. A close and attentive study of the style and language of the poet should be used to correct passages, which might remain unintelligible in spite of a collation of all the MSS. copies.

IV. The principle of the “*Lectio Doctior*” was to be adhered to very strictly. It was settled that apparently difficult readings of the old MSS. were to be preferred in every case to the more easy corrections of the younger copies. Hence verses metrically too long or too short which might be found in all the copies should be kept, in case, they could not be reduced to the proper length by slight alterations.

V. Words used as expletives in recitation to be omitted

On comparing and examining the eight copies summarily, it was found that the oldest copy bearing the date Samvat 1851 was mutilated throughout and it was therefore rejected. The copies written in the years 1885, 1894, 1907, 1910 and the one without date were also partly incorrect and partly defective. Still they each supported in certain places either the copy of 1853, or that of 1872. The Nandarbar Balabodh copy of 1853, and the Gujarati copy of 1872, mostly agreed with each other and in the passages where they differed, it was not difficult to determine which of the two gave the proper reading. These two copies were defective in a few passages but what was left out by the one was supplied by the other. The copy of 1872 had a better orthography than all the others with the exception of that of 1853, which though written in the Deva Nagari characters was not so free from faults as might have been expected. It horribly

mis-spells Sanskrit words, a few provincialisms occur and there is little uniformity in the spelling of the pure Gujarati words. Upon the whole, it was settled that, the Nandarbār copy of 1853 conjointly with that of 1872 should be the principal guide and authority for the restitution of the Text.

The foregoing rules and the remarks on the copies were approved by Dr. Buhler, and the editor then commenced in the following manner : —

I. The matter of the standard copy was copied out for printing.

(a) The running stanzas were separated into lines keeping the illegible or unintelligible parts as they were in the copy.

(b) The spelling of the innumerable Sanskrit and Prakrit words corrupted by the copyist and altered by his provincialisms as corrected. For examples, 'કૃત્યમ પે કૃત્યમ' was changed to 'કર્તૃમકર્તુ' or 'કૃત્તિમ અકૃત્તિમ' as might be suggested by the context, 'સ્થાનુ સેજ સ્પીરસા' to 'સ્થાનુ સહજસ્પીરસા,' 'માયા કંપ' to 'માયા પંક,' 'સંકરક્ષણ' to 'સંકર્ષણ,' 'અસ્વસ્થ' to 'અસ્વત્થ,' 'આરદ્રે' to 'આર્દ્ર,' 'સચદ' to 'સંધાર' or 'સંહાર,' 'નિતનિત'—'નેત નેત' to 'નેતિ નેતિ,' 'ઉત્પકત' to 'ઉત્પત્તિ,' મુખક ગ્રામી' to 'મુખકગ્રામી,' 'મરકપ' to 'મરકત' (મણિ) or 'મરકટ,' 'ઢેવણી' to 'ધમણી,' 'બાટુવાં' to 'બાટુવાં,' 'સુક' to 'સુખ,' 'સકે' to 'સુખે' or 'શકે,' 'ધરણા' to 'ધરનાં,' 'કલ્યાન' to 'કલ્યાણ,' 'પે કુંવરી' to 'એ કુંવરી,' 'વા વાળેછે' to 'એ વાળેછે' &c. &c. &c..

(c) In cases where Prakrit words were spelt in various ways by the copyist, a uniform system was followed સર્વ which sometimes appears as જ્ઞવ is uniformly written સર્વ; સોમણ-જ્ઞેવણ, રૂપ-રૂપ, સદા are written સુવણ, રૂપ, શિથિલ &c.

(d) The indiscriminate use of the nasal dots and of ય, ષ, સ as well as of the letter જ for જ and ળ as particularly attended to.

II. Secondly each verse from the new made copy was read before two persons who read the same from the other copies and thus the readings were compared, discussed and the text settled.

(a) When the reading of the standard copy was corroborated by that of every other MSS. the former was only touched for metrical punctuation and correction of words if essential.

(b) When the reading of the standard copy differed from that of some other or of all, the context was at first thoroughly ascertained, the sense with its sentiment of each reading was duly considered and the rythm and rhyme were also taken into account to determine the text. This was the difficult stage of the work of editing and rendered more so by the observance of the rules previously settled. A few examples illustrating the manner of working may be subjoined.

1 The standard copy reads 'હજવેલીધાગિઅલીરેન્નમ, રજવી રાસેસાપ' while all the others have 'હજવેલીધા-ગિઅલીરે' નમ મેડક ટ્રેહેસાપ.' રજવી રાસે સાપ was not understood at first and the editor tried his best to reconcile the clause with the general sense of the other verse but failed. He then read as રજ વીરાસે સાપ and as he knew the word વરાસે or વીરાસે he corrected રજ to રજગુ. He thus got the meaning of the clause but the context being not clear, he hesitated to put it in the text at the sacrifice of the other reading. Further more, he referred to the original Sanskrit and finding the words રજગુપુત્ર્યા he was satisfied about the correctness of his emendation. મેડક ટ્રેહે સ્વાપ was of course rejected as a false reading. (see page 17, col, 1, line 22nd.)

2 The standard copy reads "નમ યુમ રવડ કોશમધે; while all the others have 'યુમ વડ કોશ મધે.' The words રવડ and વડ were puzzles. However, the context enabled the editor to conjecture in favour of યુમ or યડમ. (see page 1, col. 1, line 1.)

3 The standard copy has 'અળભદ્રસંધ ગોપીનસેહેલો while the Gujarati one of 1872 reads અળવ ત સાધ

ગોપીને સેહેલા and the other copies are illegible or unintelligible. In this case, the context and the letters of the first reading at once suggested the correct reading to be અમર્ય દુઃસાધ્ય ગોપીને સેહેલા. (see page 74, col. 1, line 25th.)

4. The standard copy has તેને અમા જનેતા કેહેયું, એકાદશ વર્ષ પુત્ર થઈ રહેયું while the Gujarati copies give the second clause as એકાદશ વર્ષ ગોપીનાં રહેયું. In this case the latter was preferred to the former in which પુત્ર થઈ રહેયું is a repetition of જનેતા કેહેયું. (see page 7 col 2 line 3rd.)

5. The standard copy has એવિગજને માનવ બીધું the Gujarati has પરમ દહાડાનું બન બીધું. This latter was preferred to the other on account of the context (see page 125 col 2 line 16th.)

6. The Gujarati has 'જેથી ભાગવત ગંગા પ્રગટ થયાં જેમાં,' the Gujarati one has જેથી શ્રી ભાગવત ગંગા પ્રગટયા જેમાં. Both the readings are too long for the scansion of the Deshis, the શ્રી is essential in the line and it can be read short also, while પ્રગટ થયાં is longer than પ્રગટયાં. Hence the Gujarati reading has been preferred. (see page 1 col 1 line 16th.)

7. At page 5th., col. 2nd., line 1st. the latter part બાગે વાર તો હજી પરિવાર was curtailed from બાગે પુત્ર બાવતાં વાર તો હજી પરિવાર which was in all the copies. This was done not at the cost of the sense or the language.

(c) The most important of the various readings of the younger MSS. especially in those passages where the corrections of the standard copy seemed doubtful, the insertion of verses left out by the standard copy, the rearrangement of the disorganised stanzas,—all these points have been given in the foot-notes.

(d) As regards the part written by Sundar the MSS. copies do not differ much in their readings.

III. Whilst the proof sheets were being corrected the MSS. were consulted again and a few more doubtful passages were set right.

IV. During the compilation of the list of errata, the standard copy was compared for the fourth time and a few additional corrections were made.

From these repeated and careful collations of the MSS. the editor has acquired the conviction that on the whole the text of this edition is intelligible and trust-worthy. There are, however, a certain passages which have baffled all his efforts at emendation, for which fresh and better MSS. materials are required.

The Editor is unwilling to conclude without mentioning with gratitude the active interest Dr. Buhler has taken in the preparation of this, as well as other amended Gujarati texts both in the way of valuable suggestions and also by constant stimulation to further investigation of the resources within his reach.

પ્રસ્તાવના.

ગુજરાતના હિંદુઓમાં ત્રણ ધર્મ માર્ગ વિશેષે પ્રસન્ન છે—શૈવ, વૈષ્ણવ ને જૈન. બ્રાહ્મણો વેદિયા, શાસ્ત્રી ને પુરાણી છે, સંહારમણ—મહાદેવ—શંકરને લિંગરૂપ પૂજેછે, વાણિયા કણબી વગેરે સ્થિતિવ્યવસ્થા મણુ—વિઘ્નુના કૃષ્ણાવતારને ને વિશેષે બાળમુકન્દને પ્રેમભક્તિથી સેવે છે અને શ્રાવકો મોક્ષમણુત્વના અશાચાર્યોનાં સ્તવનપૂજન કરે છે. બ્રાહ્મણોમાં શિવપુરાણની, વૈષ્ણવોમાં શ્રીમદભાગવતની અને શ્રાવકોમાં કલ્પસૂત્રમાંની કથાઓ સાંભળવાનું મહાત્મ મનાય છે.

સંવત શૈકા તેરચૌદમાં વૈષ્ણવધર્મ ગુજરાતમાં દાખલ થયો. પંદરમાના અંતમાં નરસિંહમેહેતે તે સ્વીકાર્યો ને સોળમાંના આરંભમાં મંડળીકરાજની મેળવેલી સભામાં સંન્યાસીઓની સામાં પોતાના આગ્રહ પ્રસિદ્ધ કીધો. સંવત ૧૫૩૫માં વલ્લભાચાર્ય જન્મ્યા ને તેના પુત્ર વિક્રમનાથે સંવત ૧૬૦૦થી તે ૧૬૨૫ લગીમાં ઘણીકવાર ગુજરાતમાં આવી ઘણાક લોકને કંડી બંધાવી. કેટલાક જૈન પણ વૈષ્ણવ થયા. એ સમા ઉપર બ્રાહ્મણોએ વૈષ્ણવોને શ્રીમદભાગવતની કથા વિશેષે સંભળાવવા માડી

પછી કેટલાક બ્રાહ્મણોએ યજ્ઞમાન વૈષ્ણવોની ઇચ્છાઉપરથી અને કેટલાકે યજ્ઞમાન તથા લોકને પ્રસન્ન કરી પોતાને પ્રાપ્તિ થવા માટે ભાગવતમાંના કથાપ્રસંગોને પ્રાકૃત કવિતાવાણીમાં આણ્યા ને ગાયા. ભાગવતના ખાર સ્કંધ છે તેમાં દશમસ્કંધમાં કૃષ્ણચરિત્ર છે ને એ, ધર્મ મતે સર્વ વૈષ્ણવોને અને શૃંગારાદિ રસને લીધે સર્વ લોકને પ્રિય હોવાથી કેટલાક જાણે દશમસ્કંધનાજ પ્રાકૃત ભાષાંતર કર્યો. સંવત શૈકા સત્તરમાં સિદ્ધપુરપાટણના ભાલાણુ એણે અને અઢારમાં શૈકામાં ડભોઈના રત્નેશ્વરે તથા વડોદરાના પ્રેમાનંદે—(૫૩ અધ્યાયસૂત્રી ને બાકીનું સુંદર મેવાડાએ) એઓએ દશમસ્કંધના ભાષાંતર ગુજરાતીમાં રચ્યાં.*

ગુજરાતી દશમસ્કંધનાં પુસ્તકોનાં ગુણુદોષનું વિવેચન કરી દેખાડાવી આ ગ્રંથને સર્વોપરી ઠેરવવો એ કામ આ પ્રસ્તાવનાનું નથી અને જેમ કેટલાક ગ્રંથપ્રસિદ્ધકરનારા પોતાના ગ્રંથ ખપાવવાના હેતુથી તેજ જાતના બીજા ગ્રંથોની ખોટી પણ નિંદા કરેછે તેમ આ ગ્રંથને છાપી પ્રગટકરનારની ઇચ્છા નથી માટે વિશેષ કથન ન કરતાં આ શો ગ્રંથ છે, કોણે કર્યો છે, કેવો છે ને કોણે કેવે પ્રકારે તૈયાર કરાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે તે સંબંધી જેટલું પ્રથમ કેહેવું અગતનું તેટલુંજ આ પ્રસ્તાવનામાં હું લખી જાણાવું છઉં.

આ ગ્રંથ શ્રીમદભાગવતનો દશમસ્કંધ ગુજરાતી કવિતાભાષામાં છે ને તેના નેવુ અધ્યાયમાંના ૫૩ પ્રેમાનંદે ને સાડતીસ સુંદરે લખ્યા છે એતો ઉપર કહ્યું છે. વિશેષ કહેવાનું આ છે કે પ્રેમાનંદના ગ્રંથમાં સંસ્કૃત શ્લોકે શ્લોકનું ભાષાંતર નથી પણ અધ્યાય અધ્યાયના કથાપ્રસંગોને વર્ણનવિસ્તારે પ્રકુલ કર્યા છે. —ભક્તિબોધને માટે કથાપ્રસંગ અને ભક્તિબોધ આનંદ સાથે હૃદયમાં ડરે તેને માટે લોકપ્રિય વર્ણનવિસ્તાર છે. સુંદરનાં કરેલાંમાં માત્ર કથાસાર છે.

આ ગ્રંથનો કર્તા વડોદરાના પ્રેમાનંદભટ છે કે જેના રચેલા ગ્રંથો હુંડી, મામેરું, સુદામાચરિત્ર, આખાહરણ, નળાખ્યાન વગેરે આપણાં સ્ત્રીપુરૂષોમાં પ્રસિદ્ધ છે. પંદર વર્ષ થયાં પ્રેમાનંદ, ભટ એ ઉપનામે નહીં પણ કવિ ઉપનામે મનાવા લાગ્યા છે ને ગુજરાતી કવિઓમાં તે મોટો છે એમ સહુજાણુ કહેછે. એના બીજા અકેકા ગ્રંથ કરતાં આ ગ્રંથમાંના ૫૩ અધ્યાય—૧૬૫ કડવાં—૧૩૩ પૃષ્ઠ જેટલો ગ્રંથભાગ સૌથી મોટો છે. નેવું અધ્યાય પૂરા કરવા તેને સર્જિત નહીં તોપણ પૂર્વાર્ધદશમ ઉપર ચાર અધ્યાય વધારે એટલું પ્રેમાનંદ જે લખ્યું છે તેટલુંજ તેને આખા દશમ કર્યાનું માન આપવાને બસ છે ને તેમ લોકે આપ્યું પણ છે.

દશમસ્કંધનો વિષય ‘નવ રસમય બિજરાજ’નાં ચરિત્રનો તથા તેની ભક્તિનો બોધ કરવાનો છે તો તે, મોઢ રસિક

* રત્નેશ્વરે ૧૭૩૯માં પૂરો કીધો; પ્રેમાનંદે ૫૩ કથારે પૂરા કીધો તે હજી જાણાવું નથી પણ સુંદર ૯૦મા અધ્યાય ૧૭૯૬માં પૂરો કીધો છે. એજ રત્નેશ્વર. વિપ્ર વલ્લભ તથા કોઈ લખમીદાસ એઓએ ખાર સ્કંધ ભાગવતના કર્યા છે એમ કેહેવાય છે. વલ્લભના બે સ્કંધ ૧૧—૧૨ માં મેં જોયાછે. બચ્ચના મનમોહનદાસે મરેઠીકૃપરથી ગુજરાતી ગદ્યભાષામાં ‘ભાગવતની સૂક્ષ્મિકા’ કરી બહુનાં વર્ષકૃપર છપાવી પ્રસિદ્ધ કરી હતી.

કવિની કલમથીજ લખાચો હોયતોજ સુંદર હોય. પ્રેમાનંદ, ભક્તિ બોધના ને કવિત્વચાતુરીના નહાના નહાના ગ્રંથો લખીએ અભ્યાસથી ઉત્તરવયમાં દશમસ્કંધ લખવાને બહુ પ્રકારે યોગ્ય થયો હતો ને તેણે આ ગ્રંથ ઉત્સાહથી જોવા જોઈએ તેવો સરળ ને રસભર્યો કીધો છે. જોકે વર્ણનરસની તેજમાં ભક્તિબોધ આંખો સરખો દેખાશે તોપણ ઉદ્દેશ તથા ભાવાર્થ એકબેર લક્ષ રાખતાં ને બુદ્ધિદષ્ટિ જે જે સ્તુતિઓ કરેલી છે તે તેનો યથાસ્થિત અર્થ સમજતાં ભક્તિબોધ ગાઢો દર્શાવેલો છે એમ સ્પષ્ટ જણાશે. વિદ્વાને—સારા કવિએ રચ્યો છે માટેજ ગ્રંથ સારો છે ને લોકો વાંચે છે એમ નથી પણ ગ્રંથજ એવો રૂડો છે કે લોકો, ગ્રંથકર્તા વિષે નિસ્પૃહ રહી આ દશમ ને ઉલ્લાસથી વાંચે છે તથા મંડળોમાં મળી સાંભળે છે અને કથાભટ્ટો તે વાંચવાને માટે દેહેરાં ને મોક્ષા હુંડતા રહે છે.

આ ગ્રંથ વિષે પ્રેમાનંદે પોતેજ આ ગ્રંથમાં પ્રસંગે પ્રસંગે આ પ્રમાણે લખ્યું છે—

“ સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્ત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રી ભાગવત;
તે મધ્યે સાર છે દશમસ્કંધ, જોકું હું પ્રાકૃત પદબંધ.
કથાપ્રસંગ એકો નવ પડે, ચાલ્યો જાઉં મૂધે સેરડે;
આપાસા વ્યાસ વાચે સંસ્કૃત, આપાસા માહાર પ્રાકૃત.
આપાસા અધ્યા શ્લોક સમંધ, આપાસા કડવાં ચોપઈ બંધ;
બાંધુ ગ્રંથ જોડ સમાન, કેહેશે લોક કીધું અભિમાન.
નથી વાદ કીધો પરકારા, આણવા શ્રોતાને વિશ્વાસ;
વ્યાસ વાણી જાણી જથા, તેહેવી પ્રાકૃત જોડી કથા.
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ;”

પ્રેમાનંદે મૂળ સંસ્કૃતમાંનો એકો પ્રસંગ મૂકી દીધો નથી ને જ્યાં તેણે નવા પ્રસંગ દાખલ કીધો છે ત્યાં તેણે સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે—જુઓ ૪૫ મા અધ્યાયમાંની આ લીટીઓ—

“ કથા સર્પણુતણું વૃત્તાંત, રખે શ્રોતાને મન પડતી ગ્રાંત.
કોઇએક પુસ્તકે છે નહીં એહ, ભાઈતે માટે ઉપજ સંદેહ;
કોઇએક પુસ્તકે છે એ કથા, તે માટે પદબંધ કીધી કથા ”

* * * * *

“ જોવી કાષ્ઠ આણ્યાની કથા, પ્રસંગે દોહોણીના તેહેવો સર્વથા.
કો ગ્રંથ વિષે કહ્યું છે એહ, રખે શ્રોતા મન આણો સંદેહ ”

આ ગ્રંથ ઉપર ભાવ હોવાથી લોકોએ એકબેરથી બીજી, બીજીબેરથી ત્રીજી એમ અનેક પ્રતો કરી છે ને તે વળી જાતજાતના તથા ડામડામના લોકો પોતપોતાની બોલીફેર પ્રમાણે અને વધારા ઘટાડા સાથે કરી છે. એ રીતે પ્રતો થયેથી મૂળગ્રંથ ઘણો અશુદ્ધ, કહીં કહીં ટૂટક તથા ઉપરતળે ને બ્રષ્ટ વાણીયુક્ત થઈ રહેલો જોવામાં આવે છે.

આ ગ્રંથને શુદ્ધ કરી છપાવવાનો કેટલાક જણે વિચાર કર્યો હતો પણ મોટો ગ્રંથ મોટા આશ્રય વિના છપાવવો કઠિણ તેથી તે આટલો કાળ છપાવો નહોતો. છેએક મહિના ઉપર સુરતસોદાગરપ્રેસવાળા ભાઈ નગીનદાસ ડાહ્યાભાઈએ તે મહિને મહિને આંકોમાં છપાવો માંડેલો ને એમ ત્રણ આંકો કહાડેલા પણ તે અશુદ્ધ હોવાથી સરકારે તે કામને આસરો આપ્યો નહીં; તોપણ ૩૦ બુલર સાહેબે ફેળવણી ખાતાના વડા મીં પીલ સાહેબને ભલામણ કીધી ને તે સાહેબે ૩૦ બુલર સાહેબના વિચારને મળતા આવી ઇચ્છા જણાવી કે બહુ પ્રતો મેળવી શુદ્ધ કરી ગ્રંથ છપાશે તો દર પ્રતના રૂપિયા ૭) પ્રમાણે ૩૦૦) ત્રણસો પ્રત સરકાર ખુશીથી ખરીદ કરશે. પછી ભાઈ નગીનદાસે પ્રતો મેળવીને ગ્રંથ શુદ્ધ કરવાનું કામ મને સોંપ્યું. ફેળવણી ખાતાના ૩૦ બુલર સાહેબે ભાઈ નગીનદાસને લખી જણાવેલું કે શુદ્ધ કરનારે જે ધોરણનિયમ રાખ્યા હોય તે પ્રથમ જણાવવા. એ ઉપરથી મેં નક્કી કરેલા ધોરણનિયમ તથા પ્રતો સંબંધી હકીકત નીચે લખ્યા પ્રમાણે બુલર સાહેબને બતાવ્યાં—

૧—જુદાં જુદાં ઠેકાણાંની પ્રતોમાં ગ્રંથકારના સ્વદેશમાંની અથવા જ્યાં તે રહ્યો હોય ત્યાંની પ્રત ભરોસા રાખવા જોગ તેમ જે સૌથી જૂની પ્રત હોય તે વધારે ભરોસા જોગ જાણવી.

સૌથી જૂની પ્રત છેક ન સમજાય તેવી અથવા ગ્રંથકારની લખવાની શૈલીથી છેક જૂદી પડતી હોય તો તેને અજાગીજ રાખવી.

૨—સઘળી પ્રતોમાં જે ઘણી જૂની ન શબ્દાર્થ જેમતેમ કરતાં પણ સમજાય તેવી હોય તો તેને મૂળગ્રંથના સરખી માનવી ને તેમાં પછી બીજી પ્રતો જોઈ તોલના કરી જે ઘટતો ફેરફાર કરવો હોય તે કરવો પણ જે ફેરફાર કરવો તે ખડુ વિચાર કરીને અને ગ્રંથકારની શૈલીને મળતો આવે એવો હોય તેજ કરવો. એક જૂની પ્રતનું મુખ્ય ધોરણ રાખ્યાથી તે કાળની—ગ્રંથ કરનારની પાસેના કાળની ભાષા સાચવી રખાશે. બીજી પ્રતોને સહાયકારી ને સાક્ષીરૂપ જાણવી.

ગ્રંથકારે આમજ લખ્યું હશે અથવા એક પાઠ ન સમજાયથી તે ખોટો છે ન બીજો સમજાય તેવો હોય તે ખરો છે એમ નક્કી માનીને જૂદી જૂદી પ્રતોમાંથી જે જે પોતાને શુદ્ધ ને સારું જણાય તે તે લેઈને શુદ્ધ કરનારાયે પાઠ રચવો નહીં; તેમ અકેકેમાંથી કકડા લેઈ નવી રચના કરવી નહીં. એમ કરેથી મૂળપાઠથી કેવળ જૂદા ને અર્થવા-ણીમાં સંકર—બ્રહ્મ એવો પાઠ ઘડાય.

એકથી વધારે પ્રતમાં તેની તેજ લીટી કવિતાના અધારણ પ્રમાણે ન હોય પણ અતિદુર્લભ અથવા અતિલાંબી હોય ને તે થોડોક ફેરફાર કરવાથી પણ સમજે તેવી ન હોય તો તે તેમની તેમજ રાખવી.—કેમકે ફેરફાર કરતાં મૂળ ભાષા બગડે ને વખતે કોઈ બીજી પ્રતમાંથી શુદ્ધ લીટી મળી આવે.

૩—દશીયામાં લખાયેલી કવિતાની ભાષા ઘણુંકરીને વ્યવહારમાં ખોટાતો સરળ ગદ્યભાષાના જેવી હોય છે માત્ર પ્રાસ, પદન્યાસ ને રાગ એથીજ થોડીક બદલાય છે તો તે ઉપર, કવિની નિત્યભાષા ઉપર અને તે કાળની ભાષા ઉપર લક્ષ રાખીને વાક્યોની તોલના કરવી.

માત્ર કવિતાના માપની તપાસની પેઠે સર્વત્ર ગુરૂલ્લુઅક્ષરઉપર ને તાલઉપર વિશેષે દૃષ્ટિ ન રાખવી પણ અર્થા-ન્યય, ભાષાશૃંગિ ને જૂદી જૂદી દશીઓ ગાવાનો થડકો એ ઉપર અવશ્યે દૃષ્ટિ રાખવી.

૪—શબ્દશુદ્ધિને માટે જૂનીજ રીત રાખાય તેમ કરવું તો પણ જ્યાં થોડોક ફેરફાર કીધાથી શબ્દનું રૂપ ઘણું બદલાઈ ન જતું હોય ત્યાં તે કરવો.

૫—ખોલવામાં અને ગાવામાં કેટલુંક આંચણી રૂપ વધારે હોય છે તેવું જ પ્રતોમાં હોય તો તે કહાડી નાખવું.

ભાઈ નગીનદાસે મને છ પ્રત મોકલી હતી તેમાં એક ચોરપાઠની સંવત ૧૮૫૧ માં લખાયેલી, એક નંદરખારની પાસે રણીયાળ નામનું ગામ છે ત્યાંની ૧૮૫૩ માં બાળમોઘમાં લખાયેલી, એક સુરતનાં ચોરાસી પ્રગણનાં એક ગામની ૧૮૮૯માં લખાયેલી, એક લિંબર મીઠ બંદરની ૧૯૦૭માં લખાયેલી, એક ૧૯૧૦માં લખાયેલી ને એક ડામ તથા વર્ધન લખેલાં એવી હતી. એ છ પ્રત અને મારા ઘરમાં ૧૮૭૨માં લખાયેલી પ્રત છે તે તથા સુરત એ સલાઈવરીમાં ૧૮૯૪ માં લખાયેલી છે તે એ આઠ પ્રતોને પરસ્પર મેળવી જતાં ૧૮૫૩ની ને ૧૮૭૨ની પ્રતો વિશેષે શુદ્ધ જણાઈ ને બીજી પ્રતોમાં જે પ્રત થોડી ઘણી ૧૮૫૩ને મળતીને બાકીની બધી ૧૮૭૨ને મળતી જણાઈ. ૧૮૫૩ ૭૨ની પ્રતો જાણે મૂળ એક પ્રતઉપરથી જે થઈ હોયની તે પ્રમાણે ઘણી ખરી મળતી જણાઈ ને જૂદા પડતા કેટલાક થોડા પાઠમાં ૧૮૭૨ વાળી વિશેષ શુદ્ધ તથા રસભરી વાણીવાળી ને ઘણાક પાઠમાં ૧૮૫૩ વાળી વિશેષ શુદ્ધ જણાઈ. બંનેમાં કહીં કહીં પાઠ ગળત છે પણ જ્યાં એકમાં નહીં ત્યાં તેની ખોટ બીજીથી પુરાતી માલમ પડી. ૧૮૭૨ની ગુજરાતી પ્રતમાં શબ્દ શુદ્ધિ નથી ને બાળમોઘ અક્ષરવાળી પ્રતમાં પણ ઘણી સારી નથી તો પણ ગુજરાતી પ્રતમાં છે તે કરતાં ઘણી સારી છે પણ વળી તેમાં કહીં કહીં ખાનદેશી શબ્દસ્વરૂપ છે. એ સંધી પ્રતો ઉપર વિચાર બાંધતાં ૧૮૫૩ ૭૨ની પ્રતો ભરોસો રાખવા જોગ હું સમજું છઉં. સને ૧૮૫૧ની ગુ. પ્ર. ૦ જુનની છતે તૂટક ને અશુદ્ધ જણાયાથી તેને ખરોડી ૧૮૫૩ની જૂનીને હું મુખ્ય ગણું છઉં ને પાઠારે વિષયમાં એમાંનો અથવા ૧૮૭૨માંનો પાઠ જે મને યોગ્ય જણાય તે રાખવો તેમ જ્યાં બંનેમાં ગલત હોય અથવા સમજાય તેવું ન હોય ત્યાં બીજી પ્રતોમાંથી લેવું ને ટીપમાં તે સધુ જણાવવું એ રીતે હું ગ્રંથનું સંશોધન કરવાનું રાખું છઉં. એમ કરેથી પ્રેમાનંદના મૂળ ગ્રંથની ભાષા ઓછામાં ઓછી સોમાં સિરે વસા તો જાળવી રખાશેજ.

ઉપર લખેલું બચ્સર સાહેબે પસંદ કીધું ને મેં કામ આરંભ્યું. પ્રથમ તો મેં ૧૮૫૩ની પ્રતનો શુદ્ધ ઉતારો કીધો—ચોપાદિનાં ચરણો જૂદાં પાડ્યાં, ન સમજતા તથા અજાણ્યા શબ્દો જેમના તેમ રાખી બીજા શબ્દો જૂદા પાડ્યા, પ્રતમાં સર્વત્ર શ—ષ ને ડામે સ તથા સુમાર વિનાનાં અનુસ્વાર હતાં તે દૂર કર્યા, ખાનદેશી શબ્દસ્વરૂપ બદલ્યાં (‘ખાડુવાં’ નું ‘ખાડુવાં’, ‘સુક’ નું ‘સુખ’, ‘ઘરણાં’ નું ‘ઘરનાં’, ‘કલ્યાન’ નું ‘કલ્યાણ’, ‘ઠેવણી’ નું ‘થમણી’ ઇતિ કીધું) અને સંસ્કૃત શબ્દનાં હાલ ન સમજાય તેવાં જૂનાં પ્રાકૃતરૂપ અને અતિબ્રહ્મ રૂપ એને મૂળરૂપમાં આપ્યાં—‘સવ’ નું ‘સર્વ’, ‘સિદ્ધી’ નું ‘સૃષ્ટી’, ‘આશ્રજ’ નું ‘આશ્રય’, ‘કુત્યમચેકુત્યમ’ નું ‘કર્તુમકર્તુ’, ‘કૃત્યેમ’ નું ‘કૃત્રિમ’ ઇતિ.

એ ઉતારો મેં મારી પાસે રાખ્યા ને જૂના ગ્રંથ વાંચી સમજી જાણતા એવા બે જાણનાં હાથમાં બીજી પ્રતો આપી શબ્દાંતર ને પાઠાંતર એની તોલના કરી શુદ્ધ પાઠ નક્કી કર્યા અને ચોપાઈનાં ચરણો રાગના થડકા પ્રમાણે જોયાં. જ્યાં સંધી પ્રતોનો પાઠ સરખો હતો ત્યાં તે જેમનો તેમ રાખ્યો અથવા તેમાં સેજસાજ વધઘટ કરી. સુંદરના ૩૭ અધ્યાયમાં ૧૮૫૩—૭૨ની પ્રતોમાં જૂન ઠેકાણું શિવાય સર્વત્ર એકસરખોજ પાઠ છે પણ પ્રેમાનંદના ૫૩ અધ્યાયમાં ઘણેક ઠેકાણે શબ્દાંતર ને પાઠાંતર છે. એમાંથી ખરૂં ખોટું નક્કી કરવાનું અથવા પસંદ કરવાનું કામ કપરું હતું ને નિયમના બંધનમાં રહેતાં વધારે કપરું થઈ પડ્યું હતું. ૧૮૫૩ની પ્રતનો લેખ શુદ્ધતો નહોતો પણ ઘણેક પ્રસંગે શુદ્ધપાઠનો સૂચક જણાવ્યો છે; વળી જોકે તેમાં ૩૦૨૬ લીટી અહીં તહીં મળીને ગલત છે ને ચારપાંચ ઠેકાણે કથન ભાગ ઉલટસુલટ છે તોપણ કડવાંના અનુક્રમમાં ને પૂર્ણપણમાં યથાસ્થિત દેખાવો છે; ને એમ હોવાનું કારણ તે પ્રત બાળબોધ છે તે નથી પણ સૌથી જુની છે તે છે. શબ્દનાં અશુદ્ધસ્વરૂપ ઉપરથી શુદ્ધસ્વરૂપની અટકજો કરી પ્રાકૃત ભાષાના નિયમ સાથે મેળવી તે નક્કી કર્યા છે ને જ્યાં શબ્દનો ખુલાસો અર્થ જાણ્યામાં ન આવ્યો ત્યાં બીજી પ્રતમાંનો પાઠ અથવા ૧૮૫૩ની પ્રતનો તેમનો તેમજ પાઠ રાખ્યો છે. એવા ને બીજા સંશયયુક્ત પાઠ—શબ્દ નીચેટિપ્પણમાં નોંધી રાખ્યા છે. મેં કેવી રીતે કામ કર્યું છે તે દાખલાઓ આપી સ્પષ્ટ કરવું નિરર્થક નથી પણ તે વિસ્તાર આ પ્રસ્તાવનામાં શોભે નહીં.

પછી વળી પ્રૂફ તપાસતાં પણ બંધી પ્રતો સાથે રાખી કેટલાક સંશય દૂર કર્યા છે. એ પ્રમાણે ત્રણ મહિના રાત દહાડો એજ કામમાં મર્યાં રહી ગ્રંથ શુદ્ધ કર્યો છે. હજી મને કેટલાક શબ્દને માટે શક છેજ પણ તે હાલ મટે તેમ કરવાને સાધન ને કાળ નથી. ૧૮૫૩ની જૂની પ્રતથી પહેલાંની પ્રત મળે તો આ ગ્રંથ હજી વધારે શુદ્ધ થાય પણ તેવી પ્રત મળવી મુશ્કેલ છે; ને તેવી કોઈ નથી મળી ત્યાંસુધી આ શુદ્ધ કરેલો ગ્રંથ પ્રેમાનંદના હાથથી લખાયેલા ગ્રંથની પહેલીજ પ્રત છે એમ માનવું એ અન્યાય નથી.

આગળથી રૂપિયા આપેલા એવા ઘરાકોની તરફથી પ્રતોને માટે ઘણી ઉતાવળી માગણી થવાથી ભાઈ નગીનદાસને અતિસ જડપથી છાપવાનું કામ ચલાવવું પડ્યું ને પ્રૂફ મારે જડપથી તપાસી આપવા પડ્યાં. એ કારણથી અને ટાઇપ—છાપા સંબંધી કેટલાંક કારણને લીધે શબ્દશુદ્ધિવિષયમાં કેટલીક ચૂક રહી ગઈ જણાઈ છે. એમાંની કેટલીકને માટે પછવાડે શુદ્ધિ પત્ર ટાંક્યું છે ને બીજીને માટે સર્જન વાંચનારા તેવે તેવે ઠેકાણે સંભાળી લેશે એમ ધર્યું છે.

૧૮૫૩—૭૨ની પ્રતોના ઊપર મુખ્ય આધાર રાખી ગ્રંથનું શોધન કર્યું છે માટે એ પ્રતો કેવી હતી તે સંબંધી થોડીક જાણ થવા સારૂ તેમાંનું થોડુંક લખાણ નમુના દાખલ આ પ્રસ્તાવનાની સાથે ટાંકેલું છે. ગ્રંથમાં જ્યાં જ્યાં ટીપ આપેલી છે ત્યાં ત્યાં ‘ખા. ૦ પ્ર. ૦’ ને ‘ગુ. ૦ પ્ર. ૦’ એમ લખેલું છે તો તેને બાળબોધ ને ગુજરાતી પ્રત સમજવી.

હા. ૦ ખુલ્લે ઈસ્પેક્ટરરૂપે આ ગ્રંથની ભલામણ કરી ને સરકારે આશ્રય આપવાનું ઈચ્છ્યું તેમાંતો તેટલો નહીં પણ ખુલ્લર સાહેબે વિદ્વજ્ઞનરૂપે ગ્રંથનું રૂકું સંશોધન થવા સંબંધી જે કાળજી બતાવી છે તેને સારૂ તે સાહેબનો ઉપકાર માનવો ઘટિત છે.

છેલું કહેવાનું કે આ ગ્રંથનો વિષય વૈષ્ણવધર્મસંબંધી છે તથાપિ કથાપ્રસંગમાં સંસારચિત્રવર્ણન એટલાં બધાં ને એટલાં સારાં છે કે તે સઘળી જાતના હિંદુઓને ને બીજી જાતના લોકને પણ એકસરખી રીતે લાગુ પડે તેવાં ને મિયલાગે તેવી રીતનાં છે. જૂના શબ્દના શોધક ને જૂના ગ્રંથ વાંચવા ઉપર પ્રીતિ રાખનારા એઓને પણ આ ગ્રંથ ઉપયોગી છે. ગુજરાતી હિંદુઓને તો વિશેષે કરીને મારી ભલામણ છે કે જેઓથી બની શકે તેઓએ પોતાના કુટુંબના ને મિત્રમંડળના આનંદને માટે આ રસભર્યો—પ્રખ્યાત કવિ પ્રેમાનંદનો છેલો ને મોટો ગ્રંથ પોતાના પુસ્તકસંગ્રહમાં અગત માની રાખવો.

સુગત—આમલીરાન
તા. ૧લી આગષ્ટ ૧૮૭૨

નર્મદાશંકર લાલશંકર.

સંવત ૧૮૫૩ની.બાળબોધ પ્રત.

॥ શ્રીસૂકોવાચ ॥ ॥ રાંઝમાઝની ચોંપે : ॥

કરેસ્તવંનચતૂર્નાનં : કિન્નેકરંણાકમંલલોચનં ॥ હુજેંમાયામગ્નઅપરાધી : રાજસગુણિકવીદ્યાવાંધી ॥ ૧ ॥ તૂંછેસત્યઅ
સત્યંસંસાર : દીદીપદારથસર્વવીકાર : ॥ સત્વરજતમોગુણુત્રણ : ચેથીઅલગોઅસાંગોસંજી ॥ ૨ ॥ તેનીગૂણુજગતસાંકલીયું ॥
વીસ્વમાયાકંપમાંકલિયું ॥ તુંઅક્ષરબેદઅવીનાંસ : તેજકલાકોટીપ્રકાસ : ॥ ૩ ॥ ઉતપત્યસ્થિતીલેનહીંતાહારે : બ્રહ્માંડકોટીતાહારે
આધારે ॥ તુંતેવીસ્વપીતામહસ્વામી : સર્વજ્વનોઅતરજાંમી : ॥ ૪ ॥ સ્થાવરજંગમમારહયોંવ્યાપી : પંચમાંભૂતનેસતાઆપી ॥
તૂંતેસરજેપાલેસંધારે : ચેકલોઅનેકરૂંપવિસ્તારે ॥ ૫ ॥ તૂંસૂક્ષ્મમધ્યમસ્થૂલ : તૂંનેસકલશ્રીષ્ટનૂંમૂલ ॥ તૂંઘટમડદેહેનાંધારી :
સ્વરૂપઅરૂપસૂંન્યાકારી ॥ ૬ ॥ ઘટઘટમધેઅગોપ્યરહેછે : તૂંસમગ્રવપુનેવેહેછે ॥ દેવદાંનવમાંનવપસુ : સઘલેબ્રહ્મસ્વરૂપણવ-
સ્થુ ॥ ૭ ॥ કીડીકુંજરપરવતરાઈ : સમાંનરાંમતુરહ્યોસમાઈ ॥ વીરાટવાંમંનબાલમુકંદ : તુંસર્વામયેશ્રીગોવીંદ ॥ ૮ ॥
સર્વશ્રીષ્ટસગ્રહકરી : પ્રયાંગવટપત્રેસૂવોજોંહરી ॥ તારાંમૂષમંજીકતસમાયે : ભૂલેમારકંડયજેહેવારૂંધીરાયે ॥ ૯ ॥ ચ્યારે-
વેદતેતારોસ્વાસ : તુંનેનિતનીંતકેહેઅવીનાસ ॥ નાભીકમલથીબ્રહ્માથાયે : નેનીરમેમેષીંતાહારીસતાયે ॥ ૧૦ ॥ તાહા-
રીસતાયેલપુંહુલેષ : તાહારીસતાયેધરાધરેસેષ : ॥ તાહારીસતાયેમેષીધરેભોંમ : તાહારીસતાયેસૂર્જતપેચોંમ ॥ ૧૧ ॥
તાહારીસતાયેપવંનગતીવાંન : તાહારીસતાયેધંદ્રરાજધ્યાંન ॥ તાહારીસતાયેમેઘજલવરસે : તાહારાંદરસાંશુનેસીવતરસે ॥ ૧૨ ॥
સર્વદેવનુદેવતતુંચે : પાંમરપ્રાંણીસમજેસૂંચે ॥ તુંનેમૂકિઅંનનેંઊપાસે : તેહનાંબેઉંપદારથજ્ઞસે : ॥ ૧૩ ॥ મૂકીસાલનેકુ-
સકાષાંડે : આચરેઅન્યંમારગતુંજનેછાંડે ॥ મૂકીગંગજલકુંપનુંઆણું : મૂકીગજનેમહીષપલાંણું ॥ ૧૪ ॥ મૂકીદેવદધિ
નેધાયે : પાલેઅજ્ઞપરહરીગાયે ॥ લંપટસ્ત્રીલજેઅન્યેંસ્વામી : તાંહારીભકતીવીનાંલાગેષાંમી : ॥ ૧૫ ॥ જેવેદમારગ-
નેંમૂકીછાંડે : અન્યમારગપાષાંડમાંડે ॥ તુંજનેંમૂકિપૂજવેઆપ : તેનેંકોટિહત્યાસીરપાપ : ॥ ૧૬ ॥ અન્યદેવપૂ-
જવાવીસૂંજાંણી : સઘલેવ્યાપકસારંગપાણી ॥ સમદરસીજેજનંથાસે : તે મનસાવાચાવધિકુંજસે ॥ ૧૭ ॥ થાસે
અન્યમારગનીમમતાં : તેજનંમરસેલવમાંપ્રમતા ॥ જ્ઞેરહયોમંનમારંગદીવેસ : તોકિંવાધરંચોતાપસવેસ ॥ ૧૮ ॥
અહંકારકાંમજોધમંજર : ચેતસ્કરલૂટેકિવનુંધર : ॥ પ્રાંણીચંચોમાયાબંધચુકિતં : નથીકીધીજ્યાંલગીતાહારીભકતી ॥ ૧૯ ॥
ત્યાંહાંલગીજીવનેંજમદરસંન : જ્યાંલગીંનથીતાહાંજીલજનં ॥ ત્યાંહાંલગીઆવાગમંનજનંમભણી : જ્યાંહાંલગેંનસેવ્યાંત
હ્યાંસંચણી ॥ ૨૦ ॥ જેકોઅન્યદેવનેધાયે : તેવીમાનેબેસીસ્વર્ગેજાયે ॥ ક્ષીણુપુન્યપડેંમૃત્યુલોક : ફરીભોગવેતોંહરક
સોક ॥ ૨૧ ॥ તાહારેચરણેજેમસ્તકનાંમે : તેદુનીપેરેપદવિપાંમે ॥ અચલપદવીપાંમેપ્રાંણી : ચેહુનિશ્ચેકેહેવેદવાંણી ॥ ૨૨ ॥
પ્રભુતેવજગોપઉપજીવ્યાં : તજોવજ્યધસુરભીનેધાવ્યાં ॥ કોહોનોપુત્રચોંકોનોંભાઈ : ગોપરૂપથયોંજુરુરાઈ ॥ ૨૩ ॥ લીજે
મૂલગાંવંછનેગોપ : મુજઉપરથીઉતારોકોપ ॥ ચેહુવંકહીપાગ્યપડ્યાબ્રહ્માયે : હરીજનંઆગલકુલાટાપાયે ॥ ૨૪ ॥ સીરનાંકિ
સનષાગ્રહલ્હે : અજનેત્રભરીઅજરૂંચે : ॥ બ્રહ્માકરગ્રહીંબેકોકીધો : હરિચેરૂધયાંસાથેલીધો ॥ ૨૫ ॥ મસ્તકઉપરધરીચોહાય :
હંસીનેબોલ્યાંગોકુલનાંથ ॥ શ્રીકૃષ્ણોંવાચ ॥ મેઘગંભીર્યંમુધાસંમાન : માધૂર્યવચંનવદેભગવાંન ॥ ૨૬ ॥ દુસ્તરમખલછેમા-
હારીમાયાં : મોહાજેસ્વરલેવાયાં ॥ માયાસીવસંનકાદીકનેંનમે : માયામાંલક્ષ્મીભુલીલમે ॥ ૨૭ ॥ માહારીમાયાતરેમા-
હારોદાસ : જેતજેવીષયેંવીલાસ ॥ બ્રહ્માતૂંજેનેલાગૂંરાજસક્રમ : તજોનજાંણાંભકતનેધર્મ ॥ ૨૮ ॥ તુંઉપરેકોધેનથીભરાયો :
મેમાયામુકીહુંનેવાયો ॥ માહાભકતસાથેજેઅડસો : તોબ્રહ્મલોકથીહટાંપડસો ॥ ૨૯ ॥ ચેહેઉંકહીવિધીનેકીધાંવીદાયે :
પ્રજાંપતીનચોપ્રભુનેપાયે ॥ બ્રહ્મલોકગયાંઅજપાંણી : મૂક્યાંવજગોપપ્રદાવંનમાંઆણી ॥ ૩૦ ॥ ચરંમંજીપરગોપબે-
સાડયાં : હરીચેપેહેલાંનાલંથપમાડયાં ॥ નવાંવજકિધાંઅતરધ્યાંન : જુનાંપિંવાલવાગયાભગવાંન ॥ ૩૧ ॥ હરિફરી
આવ્યોગોપછે : પાસેથાંબલીંભદ્રકાંધયેનમીછે ॥ હરણુકરીગયાંપ્રજાંપતી : તેવજગોપજાતાનથી ॥ ૩૨ ॥ દુવાદસમાસ
નિમેંસસમાંન : મુલગીત્રત્યંનૂંરહ્યુંછેજ્યાંન ॥ જ્યેવાટંઆવેઅવીનાસ : કરતલમાંહેઅંનનાંત્રાસ ॥ ૩૩ ॥ અથાંણાં-
નીચીરીઅંજૂલમાંભરાવી : અદભુતંમાયાકસણેજીપજાંવી ॥ તેનથીથયાંકોહયાંતાંડાઅંન : વચેવહીગયોવરસદીંન ॥ ૩૪ ॥
કીધુંકોતકશ્રીવંનમાલી ॥ વાયદોપાલ્યોઆવ્યાંવછવાલી ॥ હસીગોપકહેછેવચંન ॥ પધારોનાંથકિજેભોજનં ॥ ૩૫ ॥ બલી-
ભદ્રગોપસહુંજાયે ॥ તેઅંનલિધુવૈકંઠનાંથે ॥ છેઅંનવાસીતાંડુકોહયું ॥ જ્યોપ્રેમઅંનનંવજ્યું ॥ ૩૬ ॥ બ્રહ્માંજાંણુકું-
જમવાંજી ॥ ગોવાલાસરપોપાવંનથાંજી ॥ અંનપડસેભોમમુઝાર ॥ તેહેનેવિણીકરીસુંઆહાર ॥ ૩૭ ॥ કંમલાનાંથેકોતક
કીધું ॥ રજમાંત્રપડવાનવદીધું ॥ બ્રહ્માઆંકુલવ્યાંકુંલથાયે ॥ મંનસાહરિપસાદનેમાંહેજ્યે ॥ ૩૮ ॥ વીરંચીચેવીચારયું
મંનસાથ ॥ નદીમાંમછનલેસેજુનાંથ ॥ મુધઆજમંનકરતાંપડસેઅંન ॥ તેહેંતુંહુંજકરેંભોજનં ॥ ૩૯ ॥ મહર્ષ-

જાચેનાંણીલીધું ॥ નાંણુ'માહારકારજસર્વસીધુ' ॥ બ્રહ્માનેઆવ્યોનાંણીજનૂનાથ ॥ કાંમલેલોહયાઅનુકાહાય ॥ ૪૦ ॥
 પાણુમસાંદબ્રહ્માપાંચેનહી ॥ ચેટીપાંણુકથાવિસ્તારીકંહી ॥ હરીમસાદમંહીમાંનાંણીસંત ॥ સુનાંણીવીપદપાંમરજંત ॥ ૪૧ ॥
 સ્થાપાંમિગોપજનુરાય ॥ તેપધારયાંગોકુલમાહાંચે ॥ ઘેરઘેવોલ્યાંવ્યાંગોવાલ ॥ સાંભલેકથાપરીક્ષિતભૂપાલ ॥ ૪૨ ॥ ગોપ
 કહેસુંણુનંદમાહારાજ ॥ શ્રીકંસેણુઅજગરમારચેંઆજ ॥ મોકુંમાકુંમમલૂચેંકરચૂ ॥ રમવાતેહેનૂઅર્ચપાથરચૂ ॥ ૪૩ ॥ ઘેર-
 ઘેરમહિમાકેસવતણું ॥ કંસેનાંણુઆજઅધાસૂરહણુચે ॥ ચેહેવિમાયાંમોહનનીથઇ ॥ પાણુઅસૂરકોંમીછયાંનહી ॥ ૪૪ ॥
 પોંગડઅવસ્તાનુંમાકુંમરાયે ॥ નાંણુકીસોરઅવસ્તામાંચે ॥ બ્રહ્માનીમેષવરસથહીગયું ॥ સંધેનીવારણુકારંણુકહયું ॥ ૪૫ ॥
 ચેબ્રહ્મસ્તુતીનેકોસાંભલે ॥ ચૌરકર્મનુપાતીકટલે ॥ ગંગાસ્નાંનચેકસોલકવલે ॥ બ્રહ્મહત્યાદીકપાતીકજલે ॥ ૪૬ ॥ ચેસાંસ-
 થીજીડીછેકયાં ॥ મેસુકવાંણીનાંણીજયાં ॥ સાંભલજ્ઞશ્રોતાંપુન્યપવિત્ર ॥ થયુંપૂરણુસત્યમુચરીત્ર ॥ ૪૭ ॥ ભંજેસીતાપતી
 રઘુવિર ॥ જેમપાંમોભવજલતીર ॥ કેહેપરીમાનંદશ્રીરાંમ ॥ જિલ્યાંચેરંમજોતાહારનામ ॥ ૪૮ ॥ વલણુ ॥ રામરૂધેરે-
 જ્ઞેસદા ॥ સુકકેહેસાંભલરાયેરે ॥ ભટપરીમાનંદકેહેકથા ॥ થયોઅનુદસમોઅધ્યાંચેરે ॥ ૪૯ ॥

સંવત ૧૮૭૨ ની ગુજરાતી પ્રત.

॥ રાગરામશ્રીગીતમાંન ॥ ચરીત્ર ॥

ગોવરધનહરીએધરે ॥ દુખબ્રીજનુવાંસુ ॥ માકમદષ્ટીકસ્તનુ ॥ શહુઆશ્રજપાંસુ ॥ ૧ ॥ શાતવરશનેખાલકેનીવારા
 વરશાત ॥ કરઅંગુલીપેરગીરીધરીરાખોદીનશાત ॥ ૨ ॥ ગોવર ॥ દુખ ॥ એખલકાંહાંથીખાલનેઅનુભવહોએતેનાંણી ॥ ૩ ॥
 ॥ ગોવર ॥ દુખ ॥ ગોપશહુમલીઆવીઆ ॥ નંદજીનેપાશે ॥ મોટુભાએગછેબ્રીજપ્રતીપુત્રશ્રીઅવીનાશ ॥ ગોવર ॥ દુખ ॥ ૪ ॥
 મનુષ્યકરીકેમમાંનીએએછેઅંતરનાંમી ॥ આપણુકરમેકરીદેહમાંનુશીપાંમી ॥ ગોવર ॥ દુખ ॥ ૫ ॥ પરીબ્રહ્મનીકમેછેજ
 ન્મનહોએકર્મપાંખે ॥ ઇશ્વરનેકર્મનીજલજ્વતાં ॥ વેદભારથીભાખે ॥ ગોવ ॥ બ્રહ્મનીશાયેખાલનીઅમોએનાંણીઅવી
 લોકી ॥ ખટદીવશનેખાલકેપુતનાંશદયશોખી ॥ ગોવ ॥ ૭ ॥ મારદીવશનાંનાથજી ॥ આણીશકટનોઅંત ॥ વરશદીવશ
 નાંશ્રીહરી ॥ હણોતરણુવંત ॥ ગોવ ॥ ૮ ॥ દધીનુંભાંડાંણુભાંજીઉતક્યોહોદશરેડી ॥ શવાવરશનેશાંમલેનાખ્યાંબ્રહ્મજી
 ડી ॥ ગોવ ॥ ૯ ॥ વજ્રશુરપછાડીઓકોટીનાથકશાચે ॥ બગાશુરમરડીમારીચે ॥ અચચીરીહાચે ॥ ગોવ ॥ ૧૦ ॥ અઘ
 દહઉતરડીઓકીધુંમાહાખલ ॥ ગરધભાશુરપછાડીચોપાડયાંતાડનાંફલ ॥ ગોવ ॥ ૧૧ ॥ કાલીનાગમરદનકરી ॥ કાઢોશ
 કુટખ ॥ ખલભડપાશેમરાવીઆ ॥ પાપીમલંખ ॥ ૧૨ ॥ ગોવ ॥ પાંણુઆપ્રાકુંમથીઅવધીવલીઆખોપરવતતોલો ॥ નંદ
 પુત્રનીજીડનોખીજ્ઞનમત્રેખોલો ॥ ગોવ ॥ ૧૩ ॥ માહંતભાગ્યરાએતંમતણુ ॥ પુત્રશાંમલજેહેવા ॥ કોણુપુક્રીતપુરવેઆ
 અરયાં ॥ સુતનાંદુખલેયા ॥ ૧૪ ॥ ગોવર ॥ ગતજનમનીવારતા ॥ નાંણીછોનંદરાએ ॥ કોણુપુનેપુત્રપાંમીઆ ॥ અ-
 મનેશંધેહયાએ ॥ ગોવ ॥ નંદકેહેશહુગોપનેહુકાંઠનિથીલેહેતો ॥ મુકીતપોતાનુંનાંણીવીનાંલાભુમીધ્યાકેહેતો ॥ ગોવ ॥ ૧૬ ॥
 બ્રીજલોકનેપુનેકરીપાંમોછૌપુત્ર ॥ આશીરવાદદયોશરવનેમલીમાહારદીપેઘરપુત્ર ॥ ગોવ ॥ ૧૭ ॥ ગર્ગાચાર્જેકહીગઆ ॥
 પુત્રમાહાખલીથારો ॥ પ્રાકુંમીથારોઅતીઘણોતેહેવાંનાંમધરાશે ॥ ૧૮ ॥ ગોવ ॥ એહેનોગરગોપારલહોનંહીપુલહીએપાં-
 મરમાંણી ॥ હુકાંઠએલેહેતોનથીખોલાનંદજીવાણી ॥ ગોવ ॥ ૧૯ ॥ શહુગોપેપુજનંદજીવરતોજ્યજ્યકાર ॥ શ્રીકંસણુનેપગે
 શહુકોપડે ॥ તુછેવીસ્વાધાર ॥ ૨૦ ॥ ગોવર ॥ વલણુ ॥ આધારબ્રીજપરીવારનાનમેગોપગોપીશહુપાએરે ॥ ભટ
 મેમાનંદકેહેકથા ॥ થયોછવીરામોઅધ્યાએરે ॥

અનુક્રમણિકા.

અધ્યાય	પૃષ્ઠ.
અધ્યાય ૧ શ્લોક—કૃષ્ણાવતારનો ઉપક્રમ	૧
,, ૨ મો—કૃષ્ણનો ગર્ભવાસ	૬
,, ૩ મો—કૃષ્ણનો જન્મ	૮
,, ૪ થો—નંદકન્યાનું છટકી જવું	૧૧
,, ૫ મો—કૃષ્ણનો જન્મોત્સવ ને નંદવસુદેવનો સંગમ	૧૩
,, ૬ થો—પૂતનાનો મોક્ષ	૧૬
,, ૭ મો—ઝૂલણાં, સકટાસુર ને વૃણાવર્ત	૧૮
,, ૮ મો—નામકરણ ને બાળચરિત્ર	૨૨
,, ૯ મો—બાળચરિત્ર—ઊખળબંધન	૨૬
,, ૧૦ મો—યમલાભુન—કુબેરપુત્રનો ઓઢાર	૨૯
,, ૧૧ મો—નંદનો વૃંદાવનમાં વાસ અને વત્સબક- નો વધ	૩૧
,, ૧૨ મો—અઘાસુરવધ	૩૫
,, ૧૩ મો—વત્સગોપનું હરણ અને કૃષ્ણની માયા.	૩૭
,, ૧૪ મો—બ્રહ્માએ કરેલી સ્તુતિ	૪૦
,, ૧૫ મો—ગર્ધવાસુરવધ	૪૨
,, ૧૬ મો—નાગદમન	૪૪
,, ૧૭ મો—પાવકભક્ષણ	૪૯
,, ૧૮-૯૧ મો—પ્રલંબવધ ને દાવાગ્નિપાન	૫૧
,, ૨૦ મો—વર્ષાશરદ્વર્ણન	૫૨
,, ૨૧ મો—વેણુગીત અને ગોપીઓનો પ્રેમ	૫૩
,, ૨૨ મો—ચીરહરણલીલા	૫૪
,, ૨૩ મો—અન્નયાચના, ઋષી ને ઋષીપત્ની	૫૭
,, ૨૪ મો—ગોવર્ધનપૂર્ણન	૬૦
,, ૨૫ મો—ઇંદ્રકોપ ને ગોવર્ધનધરણ	૬૧
,, ૨૬ મો—વ્રજવાસીઓએ કરેલી સ્તુતિ	૬૩
,, ૨૭ મો—ઇંદ્રે કરેલી સ્તુતિ	૬૪
,, ૨૮ મો—વરુણલોકમાં નંદ અને વ્રજમાં પૈકુંડ- દર્શન	૬૫
,, ૨૯ મો—શરદનિશા, વેણુનાદ, વિહ્વળ ગોપી- વૃંદ, અને વિલાસક્રીડા	૬૭
,, ૩૦ મો—અંતર્ધર્મ થયલા કૃષ્ણનો ગોપીઓએ કરેલો પરિરોધ	૭૦
,, ૩૧ મો—ગોપીગીત વિલાપ	૭૧
,, ૩૨ મો—કૃષ્ણનું પ્રગટદર્શન ગોપીઓનો હર્ષ- અને સવાદ	૭૨

અધ્યાય	પૃષ્ઠ.
,, ૩૩ મો—રાસલીલા	૭૩
,, ૩૪ મો—અંબાની યાત્રા, અન્ગર મોક્ષ ને રાખ- સુરવધ	૭૬
,, ૩૫ મો—વનવિહાર, કૃષ્ણ ગોપીનું ગાન	૭૮
,, ૩૬ મો—વૃષભાસુરવધ અને કંસમંદિરે નારદ...	૭૯
,, ૩૭ મો—કેશીવધ, કૃષ્ણનારદસંગમ અને વ્યોમા સુરવધ	૮૧
,, ૩૮ મો—અકૂરનું વૃંદાવન જવું	૮૨
,, ૩૯ મો—અકૂરનંદનો સમાગમ, ગોપીઓનો ઉ- ચ્ચાટ અને રામકૃષ્ણનું પ્રયાણ	૮૪
,, ૪૦ મો—અકૂરે કરેલી સ્તુતિ	૮૮
,, ૪૧ મો—કૃષ્ણનો મથુરામાં પ્રવેશ, રજકનો વધ અને સોઇનો તથા માળીનો અનુગ્રહ...	૮૯
,, ૪૨ મો—કુબ્જનો અનુગ્રહ, ધનુષનું ભંજન અ- ને કંસને સ્વપ્ન	૯૧
,, ૪૩ મો—કુવલયાપીડ હાથીનો વધ	૯૩
,, ૪૪ મો—ચાણૂરાદિ મલ્લોનો અને કંસાસુરનો વધ.	૯૫
,, ૪૫ મો—ઉગ્રસેનને આભષેક, નંદને વીદ્યાય ને પાંચજન્યનો વધ	૯૭
,, ૪૬ મો—કૃષ્ણે મોકલેલા ઉદ્ધવનો નંદજસોદાને યોધ.	૧૦૫
,, ૪૭ મો—ઉદ્ધવગોપી સંવાદ ને ભ્રમરગીતા...	૧૦૮
,, ૪૮ મો—કૃષ્ણનું કુબ્જ તથા અકૂરને ઘેર પધારવું.	૧૧૩
,, ૪૯ મો—અકૂરનો હસ્તિનાપુરમાં ધૃતરાષ્ટ્રને પાં- ડવ સંબંધી યોધ	૧૧૪
,, ૫૦ મો—જરાસંધનું જુદું અને દારિકા નગરી- નું રચાવું	૧૧૭
,, ૫૧ મો—કાળયવન અને મુચુકુન્દ	૧૨૦
,, ૫૨ મો—કૃષ્ણનું ન્હાસી આવવું, હળધરનાં લગ્ન અને રૂપમાણીનો સદેશો...	૧૨૨
,, ૫૩ મો—રૂપમાણીહરણ	૧૨૯
,, ૫૪ મો—શિશુપાલ તથા યાદવ ઐઓનું યુદ્ધ અને રૂપમાણીનાં લગ્ન	૧૩૫
,, ૫૫ મો—પ્રથુમ્નનો જન્મ અને સંખરાસુરવધ.	૧૩૭
,, ૫૬ મો—સ્થમતકમણિ અને નાંખુવતી તથા સત્યભામાનાં લગ્ન	૧૩૯

- ૧૧ ૫૭મો—સત્રાન્નિતનું મરણ, સતધન્વાનો વધ અને અહૂરપાસે મણી રહ્યો તે... ૧૪૦
- ૧૧ ૫૮મો—કાલિંદિ, સત્યા, લક્ષ્મણા, મિત્રવૃદ્ધા, ભદ્રા એઓ સાથે કૃષ્ણનાં લગ્ન... ૧૪૨
- ૧૧ ૫૯મો—નરકાસુરનો વધ, પારિજાતનું આણવું અને રાજકન્યાઓ સાથે લગ્ન ૧૪૩
- ૧૧ ૬૦મો—રૂપમણી કૃષ્ણનો વિનાદ ૧૪૪
- ૧૧ ૬૧મો—કૃષ્ણનો પરિવાર, પ્રયુક્ત તથા અનિરૂધનાં લગ્ન અને રૂપમયીનો વધ... ૧૪૬
- ૧૧ ૬૨—ઓખા ને અનિરૂધ ૧૪૭
- ૧૧ ૬૩મો—બાણાસુર ને યાદવનું યુદ્ધ અને ઓખા અનિરૂધનાં લગ્ન ૧૪૯
- ૧૧ ૬૪મો—નૃગરાજનો ઉદ્ધાર અને યાદવને યોધ ૧૫૦
- ૧૧ ૬૫-૬૬મો—વૃંદાવનમાં બળરામ તથા ગોપગોપીઓ સમાગમ અને પુંડરીકનો વધ. ૧૫૧
- ૧૧ ૬૭મો—બળરામનો વનવિહાર અને દ્વિવિદ્યાનરનો વધ ૧૫૩
- ૧૧ ૬૮મો—સાંબનો લગ્નપ્રસંગ ૧૫૪
- ૧૧ ૬૯મો—નારદ કૃષ્ણનો જૃહસ્થાશ્રમ જોવા આવીયા તે પ્રસંગ ૧૫૫
- ૧૧ ૭૦મો—કૃષ્ણનું નિત્યકર્મ અને જરાસંધના બંદી રાજાઓનું તથા રાજસુયજ્ઞને માટે યુધિષ્ઠિરનું કહેણ ૧૫૬
- ૧૧ ૭૧મો—ઈંદ્રપ્રસ્થમાં કૃષ્ણપાંડવનો સમાગમ... ૧૫૮
- ૧૧ ૭૨મો—રાજશૂચ યજ્ઞનો ઉપક્રમ અને જરાસંધનો વધ ૧૬૦
- ૧૧ ૭૩મો—રાજાઓએ કૃષ્ણની સ્તુતિ કીધી તે. ૧૬૪
- ૧૧ ૭૪મો—શિશુપાળનો વધ અને કૃષ્ણનું પૂજન. ૧૬૫

- ૧૧ ૭૫મો—યમની સમાપ્તિ અને દુર્યોધનનું માનભંગ. ૧૬૭
- ૧૧ ૭૬મો—શાલ્વ પ્રયુક્તનું યુદ્ધ ૧૬૯
- ૧૧ ૭૭મો—શાલ્વનો વધ ૧૭૦
- ૧૧ ૭૮મો—દંતવક્ર તથા વિદૂરથનો વધ, અને બળરામનું તીર્થાટન ૧૭૧
- ૧૧ ૭૯મો—ધૃત્વલના પુત્ર બલ્લલ દૈત્યનો બળરામે વધ કર્યો તે પ્રસંગ અને તીર્થાટન ૧૭૨
- ૧૧ ૮૦મો—સુદામાનું દારિકા આવડું ૧૭૪
- ૧૧ ૮૧મો—સુદામાનું દારિકા ગયું ને તેનો વૈભવ વધ્યો તે પ્રસંગ ૧૭૬
- ૧૧ ૮૨મો—કુરૂક્ષેત્રની યાત્રામાં કુટુંબજન તથા ભક્તજનનો સમાગમ ૧૭૯
- ૧૧ ૮૩મો—દ્રૌપદી અને કૃષ્ણની સ્ત્રીઓનો સમાગમ પ્રસંગ ૧૮૦
- ૧૧ ૮૪મો—વસુદેવે યજ્ઞ કર્યો તે પ્રસંગ ૧૮૧
- ૧૧ ૮૫મો—વસુદેવે કૃષ્ણની પ્રશંસા કરી અને કૃષ્ણે દેવકીના છ પુત્ર આણી આપ્યા તે પ્રસંગ ૧૮૪
- ૧૧ ૮૬મો—સુભદ્રાનું હરણ અને કૃષ્ણનું મિથિલાપુરીમાં આવડું ૧૮૬
- ૧૧ ૮૭મો—નરનારાયણે નારદને જ્ઞાન આપ્યું તે પ્રસંગ ૧૮૯
- ૧૧ ૮૮મો—ભસ્માસુરનું મરણ ૧૯૨
- ૧૧ ૮૯મો—ભૃગુએ ત્રણ દેવની પરીક્ષા કરી અને અર્જુને વિપ્રના બાળક આણી આપ્યા. ૧૯૪
- ૧૧ ૯૦મો—યાદવોનો સંહાર, ઉદ્ધવ મૈત્રેયને યોધ અને કૃષ્ણબળરામનું સ્વધામ જવું. ૧૯૭

શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ. (પ્રેમાનંદકૃત)

(રામ કેદારો)

શ્રીરઘુપતિને શીષ નામી, વંકું સકળગુણ સ્વામી,
મૂખકઆમી ગુણ આપે, અવગુણ હરેરે,

(લાળ)

હરે વિઘ્ન કંઠ્યાણકર્તા, શૈલસુતાસુત સ્વામી;
શ્રીભાગવત દશમનીલીલા, આરંભું શિર નામી.
અષ્ટાદશ પુરાણ વિષે છે, શિરોમણી ભાગવત;
તેમધે દશમની લીલા, કેવળ તત્ત્વનું તત્ત્વ.
અભંગ નૌકા શ્રીકૃષ્ણ નામની, ભવસાગરને તરવા;
કથાશ્રવણ કીધું નહીં તે આવ્યો, જનુનીજ્ઞાન હરવા.
આસક્ત થયો જે શ્રવણભક્તિ, મન રમ્યું રાધાર્વરમાં;
ભાગવત સાંભળે સ્નેહ સાથે તેને અડસઠ તીરથ ઘરમાં.
છત્રપતિ રાત સહસ્ર હવા જેને, શબ્દ ઈદ્રાસન ડોલે;
વિષ્ણુ^૧ વૈભવ બળ ન આવે, હરીભક્તને તોલે.
રાજકુળીમાં બે હવા રાય^૨, પરિક્ષિત ને ભગીરથ;
જેથી શ્રીભાગવતગંગા પ્રગટયાં જેમાં^૩, કામ મોક્ષને અર્થ.
શ્લોક એક શ્રીભાગવતનો, સ્નેહસું નવ સાંભળીયા;
રાત આયુષ બોગવ્યું તો કિંવા, જાણવું ગર્ભજ ગળીયા.
માનુષદેહ દેવને ફૂલેલ, કો પુણ્યે પ્રાપ્તિ થાય;
જેથી પરમપદને પામે પ્રાણી તે, ભજન વિના આજે જાય.
સંવાદ શુક પરિક્ષિત રાજાનો, કહ્યું પ્રાકૃતપદ્મધં;
નેવુ અધ્યાય નારાયણલીલા, પાવન દશમસ્કંધ.
શૌનકને કહે સૂત પુરાણિક, પરિક્ષિતને શુક જોગી;
કોપ્તએક રસિયો રસ આખશે, શ્રીભાગવતનો બોગી.
વ્યાસાત્મજને પરિક્ષિત પૂછે, કથા દશમની કેવી;
ઝોપવેશ ઝોવિંદ લીધી, કોણ વિધ સુરભી સેવી.
કારાગૃહમાં જન્મ થયો, ઝોકુળમાં ગવાયાં ગીત;
જગતપિતા જસોદાએ બાંધ્યો, દેખીતું વિપરીત.
અટુપવાહનપીછ ધર્યાં ને, ગળે ગુંબની માળ;
કદ્દમુતના શિરપર નાચ્યા, વાઈ વેણુ રસાળ.

૧ “વિદ્યા” (બા. ૫૦). ૨ “રાજકુલી મહિ બે રાજ”
(બા. ૫૦). ૩ “જેથી ભાગવત ગંગા પ્રગટ થયાં જેમાં”
(બા. ૫૦).

કામળમુખ પાવક કૃમ પીધી, લીધી ગિરિ અંબુજીયે;
શરદ નિશાએ ઝોપવધૂને, કર્ણા કીધી સામળીયે.
બકી બક વછ અધ વિહારયા, વૃષભ વ્યોમને ફેરી;
કઠિણ કંસનો કંઠજ મરડ્યો, કઈ પેર હૃદયા યેરી.
ગુરુસુત ગુરુદક્ષણામાં આપ્યો, કાળજવન પરજાળ્યો;
ભીમકસુતા ભગવાને આણી, મદ રૂપમૈયાનો ટાળ્યો.
સોળ સહસ્રસું લીલા કીધી, નારદ નાથ ન કળીયા;
પાંડવ પાસે કુટુંબ સાથે, કુષ્ઠ કુર્યોધન દળીયા.^૪
પરમલીલા પ્રણીતમ ફેરી, સાંભળવા મુજ મન;
કૃપા કરીને કહે શુક જોગી, દશમનું વરાળન.
ધન ધન કહી શ્રી શુકલ યોદ્યા, નરકાતીત નરેન્દ્ર;
જ્ઞાનચંદ્ર પ્રગટ્યો અંતરમાં, ચંદ્રવંશના ચંદ્ર.
ધન વલ્લભ જેમ લોભી જનને, ચોરને અધારી નીશા;
તેમ હરિજનને હરિકથા વહાલી, જેને આવી મહાકશા.
પિતાજીને પ્રણામ કરિને, પ્રથમ અધ્યા વિસ્તાર;
શ્રોતા વક્તા ઉભયતાણાં, આવાગમત નિવાર.
સૂરજવંશી સોમવંશી, નવમામાં વખાણાણા;
જકુરાજના વંશવિષે તે, જદવજ્ઞેષ કહેવાણા.
જેણે ઉત્તરાના ઉદરવિષેથી, તુને બળતો રાખ્યો;
તે મહિમા સંભળાવું તુજને, જે વ્યાસજીયે બાંધ્યા.

(વલ્લભ)

બાળ્યો મહિમા વ્યાસજીયે, લીલા શ્રીદશમતણીરે;
વિમ પ્રમાનંદ કહે કથા, લીલા દશમની બાણીરે.

(કડવું ૨ જી—રામ સારંગ)

શુકલ કહે સાંભળીયે રાય, દશમસ્કંધ પ્રથમે અધ્યાય;
શ્રોતા વક્તા પૂછક જન, એ કથા ત્રણને કરે પાવન.
પ્રાણીયે પામી મનુષાદેહ, હરિકથાસું કરવો નહ;
સ્વરૂપ કરવું ધરનું કામ, પણ ન મુકવું હરિનું નામ.

૪ દળાબો.

વેદવાર માત્ર કરવો વેપાર, રહેવું હરિકથામાં તત્પર સાર;
 મુકી નિદ્રા સેવ્યા^૧ ખાતું, હરિકથામાં તત્પર થાતું.
 ભાગવતઅમૃત શ્રવણે આખીયે, સંસાર કામ અમથાં નાખીયે;
 અધર્મદેવ વાધ્યા એકવાર, કોલ્યો શેષ ભૂમિ બહુ ભાર.
 અધર્મે ધરા કંપિત થઈ, વસુધા સુરભી રૂપે ગઈ;
 ઈંદ્ર સભામધ્યે આવી ગાય, પૃથ્વીને પૂછે સુરરાય.
 કાં અવની તું આંધ્રુ ભરે, વળતી વસુધા એમ ઓચરે;
 અસુરદોષે કું ધરથરું, મળભાર કઈ પેરે ધરું.
 ઈંદ્રરાય પામ્યો મનશોક, પૃથ્વીને તેડી ગયો બ્રહ્મલોક;
 બ્રહ્મા આગળ રોઈ ધરા, કૃપા કરીને અજ ઓચરયા.
 તહારુંદુઃખ મેં જાણ્યું સહી, વાર કીધું અહાં આવી મહી;
 હિરણ્યગર્ભે કીધી મયા, સીર સમુદ્રે તેડી ગયા.
 શિવબ્રહ્મા ઈંદ્રાદિક દેવ, યેસી નારાયણની માહી સેવ;
 કો ઊર્ધ્વબાહુ થઈ માડ્યું ધ્યાન, કો અધોમુખે કરે ધુમ્રપાન.
 કો એક પગ અંગુલે રહ્યા, કો કૃઠ આસન ઊર્ધ્વ રહેતા થયા;
 કો સહસ્રનામ ઉપનિષદ ભણે, હરી પામવા દાહેલે ઘણે.
 એક વરસ દેવે દહર દમી, અકાશવાણી બ્રહ્મની હવી;
 જેમ દેવે દાધાને છાંટે ધન, તેમ દેવને વિભાવચન:—
 “સમગ્ર દેવ દહર શાને દમો, કરો ઉદ્યમ આજસ નિર્જિમો;
 મૃત્યુલોકમાં તમે પરવરો, જાદવ થઈ મથુરા અવતરો.
 વસુદેવ સુરસેન કુમાર, તહાં અમો લેશું અવતાર;
 દેવકીશ્વર ધરાવીશ નામ, ઉછરશું અમો જોકળગામ.
 સોળકળા પૂરણ અવતાર, શ્રીકૃષ્ણ નામ હરશે ભૂભાર;
 ખીજ અવતાર બોલ્યા બાવીશ, તે લીલા અંશમુક્યા જુગદીશ,
 રામચંદ્ર મર્ષાદા પ્રેમોત્તમ, શ્રીકૃષ્ણ અવતાર પુરણ બ્રહ્મ;
 વૈકુંઠચંદ્રા જોકળ આણી, રાસ રમશે સારંગપાણી.
 અમર માત્ર જાદવ અવતરો, શિવ બ્રહ્મા આદે દહરો;
 રામ રૂપ ધરશે તહાં શેષ, જોગમાયા લેરો કન્યાવેશ.
 અમો રામકૃષ્ણ સહોદર ભ્રાત, અસુરવર્ગ કરશું નિપાત;”
 પછે મૌન કીધું એવું કહી, પણ દેવ દરશીન પામ્યા નહીં.
 અમરમાત્ર આનંદી કન્યા, માનવ થઈ અવની અવતરયા;
 તે ટિપ્પણઅર્થે કહ્યા કોણ કોણ, બૃહસ્પતિ અવતરયા ગુરૂદીણ.
 અશ્વત્થામા શ્રી મહાદેવ, જે ચિરણુજીવી જોગી અશ્વમેવ;
 વિશ્વાવસુ ધૃતરાષ્ટ્રરાય, જે ગાંધર્વનો સ્વામી કહેવાય.

પાકું રાય કુબેરનુ રૂપ, જમરાજ બુધિહિર ભૂપ;
 વાસુ વૃકોદર ઈંદ્ર અર્જુન, અરિવનિકુમાર તે માદ્રીતન.
 કર્ણ ભાસ્કર ચંદ્ર અભિમન; વિધિ અફર કામ પ્રભુમન;
 ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અગ્નિ અવતાર, સનક વિદુર ઓધવ ઓંકાર.
 ગોપી ઋષ્યા રાધા ભક્તી, હલધર શેષ કન્યા શક્તી;
 શ્રીકૃષ્ણ વિભાણુ અશરણુશર્ણ, એ કહ્યાં અંશઅવતર્ણ.
 કહ્યા અવતાર ટિપ્પણમાં યથા, હવે આરંભું મૂળથી કથા.
 જમુનાતટ મથુરાપુર ગામ, રાજ તહાં ઉગ્રસેન નામ^૧;
 તે ઉગ્રસેનનો દેવક ભ્રાત, તે લઘુવયમાં પામ્યો નિપાત.
 દેવકને દેવકી દીકરી, તે ઉગ્રસેનને ઉછરે ઉછરી;
 ઉગ્રસેનની નારી સ્વરૂપે પર્મ, તે એકવાર પામી ઋતુધર્મ.
 નાહી ઉભી અંબા કુટડી, તે કાળનેમીની દૃષ્ટે પડી;
 તેથી ઉપન્યો પાપી કંસ, તેણે પ્રણય ધર્મમાં કીધો દ્વંસ.

(વલણ)

દ્વંસ કરે કંસ કુરમતિ તે, અસુરમારગ અનુસરે;
 ચાલે નહી ઉગ્રસેનનું તે, કંસ છત્ર મસ્તક ધરે.

(કડવું ડબ્બું—રાગ રામઝી)

શ્રી શુકલ બોલ્યા સાંભળ ભૂપલ, કંસાસુર ઉદ્યો અધર્મરૂપલ;
 પ્રભવ મળ ન શકે સુખે વસીલ, કંસકાળે શકે સુખેધરાગ્રસીલ.

(હાળ)

ગ્રસી ધરા અધર્મે કંસ વરતે, નાના વિધ વિપરીત;
 ચાક ચડાવી સૃષ્ટિ સરવે, બ્રહ્માઠ ત્રણ ભયભીત.
 ચતુરવેદ ને ચારે આશ્રમ, પીડીયાં ચોવર્ણ;
 મળ સઘળી એમ વાંચે, કર્ણએ ભૂપ પામે મર્ણ.
 સ્વર્ગે મૃત્યુ પાતાળ છત્યું, વશ વરતે દશ દિગપાળ;
 મળલક્ષણમૃગલીનો શું, કંસ પ્રગટ્યો કાળ.
 જરાસંધે જુગમ પુત્રી, કંસને પરણાવી;
 અસ્તિ પ્રાપ્તિ નામ તેહનાં, પટરાણી ને કહાવી.
 નરક પુંઠરીક કાળજવન, શિશુપાળ જરાસંધ;
 કંસઆદે મળી દેવ દમીયા, દેવે બાંધ્યા બંધ.
 અહંકાર લોભ ને દંભ કુર્લક્ય, ક્રોધ વિરોધ વ્યભિચાર;
 કંસરાયનાં રાજમાં એહેવો ઉપદ્રવ અપાર.

૧ સેહેજ અથવા સ્વપ્ન (૧). “દેહડી લ્હી.” “બલ્હની થઈ”
 (ખા. પ્ર.); ખીજ પ્રતોમાં “દમી” છે.

૧ “રાજ ઉગ્રસેનની બહુ હામ” (ખા. પ્ર.)

ઉત્તરીન કહે પુત્રને, આ કન્યાની શી પેર;
બેઠેન તહારી દેવકી, પરણાવ રૂડે ઘેર.
માત તાત વહોણી વગોવાય, એ સુતા અતર શોએ;
સ્વયંભ્રુને પરણાવો, અભિલાષ એહેના પહોંચે.
કંસ વળતું બોલીયો, તમને ગમે ત્યાં કીલયે;
પૂજનીક કરીને હું નયું, નથી ઠામ એહેવો દીલયે.
જેને કન્યા આપીયે તેહેને, કીધો જોઈએ નમસ્કાર;
એ જહુકુળમાં બોળી કહાડો, છે નમ્યાનો અધિકાર.
ખીજાં કુળને નવ નયું, વા કન્યા રહે કુંવારી;
પિતા કહે જહુકુળ વિષે મેં, મુક્યો છે વર વિચારી.
શૂરસેનસુત શિરોમણી, વસુદેવ એવું નામ;
જહુકુળ મધ્યે એ ઉઘ્યો છે, સગપણ કીધાંના ઠામ.
કસ કહે એ જુકત છે, વાત કરો અવશ્યમેવ;
મંત્રિ પોતાનો મોકલી, પધરાવીયા વસુદેવ.

(વલણુ)

વસુદેવને અતિ માન દીધાં, કંસાસુર બેઠો થયો રે;
અચાર્યજ તોડાવીયા, સમાચાર ઉત્તરીને કહ્યો રે.

(કડવું ૪થું—રાગ સામેરી)

કંસ કહે હો ઋષિજન, સાંભળ્યું રાયલ્યું વચન;
ઉત્તરીનનું કહ્યું આચરીયે, અમો સગા વસુદેવને કરીયે.

(ઢાળ)

સગપણ કીને સર્વથા, જો મન આવે વસુદેવને;
ઉત્તરીનની ઇચ્છા છે, પૂજનીક ચરણસેવને.
ગર્જ કહે અમો મોટા કીધા, કન્યા લઈ ઇડં માગી;
ગુરુ કહે વસુદેવને તવ, ભાગ્ય દશ રાય જાગી,
ચિત્રાણુ ભગિની ભૂપની, તુને દે છે કન્યાદાન;
વસુદેવ કહે તવકૃપાથી, હું થયો ઈંદ્ર સમાન.
ભગ્ન દિવસ તવ નીશ્ચે કીધો, મૂકુર્ત ગર્જ આપ્યું.
વિવાહ સ્થમત્રી કંસે કીધો, હેત હૃદયે વ્યાપ્યું.
જન લાઇ વસુદેવ આવ્યા, પ્રીતે પાણિ ત્રહણુ કીધું;
અમર સાથે ઉત્તરીને, વિધિયે કન્યાદાન દીધું.
વિખ્યાત વિવાહ કંસે કીધો, ખ્યાત ક્ષિતિ મહિ થઈ;
ભાટ ચારણ બંદી અગણ્ય, નિર્મુખ વાળ્યું ન કોઈ.

મનવાચિત દસણા વિમ પાખ્યા, ભુરસી આપી ઘણી;
મેમ પૂર્વક કંસરાયે, કીધી બહુ પંદરામણી.
અઠારસેં રથ ચારસેં ગજ, પંદરસેં તોખાર;
બસેં ઢાસી વસ્ત્ર ધન આપી, કીધો નમસ્કાર.
જરા થયો જહુકુળ વિષે, રાય કંસ છે દાતાર;
લોક કહે ચંદ્રવશ મહિ, એ કંસ પ્રગટયો સાર.
નિરદયી સહુદ થયો, આંક વળ્યો મનુહારથી;
વરકન્યા એક રથે બેસાડી, કંસાસુર થયો સારથી.
લોક સરવે વિસ્મે થયા, ગર્વિષ્ઠ મથુરા રાણો;
તે સારથી થઇ રથ હાંકે, ગ્રહી રાસ પરાણો.
સગા ભાઈ શા કામના, પિત્રાઇ પ્રત્યે લેહેણું;
પંદર વહોણી દેવકીનું, ટાળ્યું કંસે મેહેણું.
દેવકી અતિ મુદિત મનમાં, માતપિતા ગયાં વીસરી;
હું કુખાણીને આ સુખ કયાંથી, હરખે આંસુ પડયાં નીસરી.
નિજ કીર્તિ શ્રવણે સાંભળી, કંસની કુર્ણુદિ ગઈ;
એહેવે સમે ભાવી પદારથ, બ્યોમવાણી વિકટ થઈ:-
“શું મોહ પાખ્યો ભૂપતિ, બેઠેન જાણી આપણી;
ભૂપાળ તહારો કાળ આવ્યો, દંશરો દેવકી સાપણી.
મોહપારા ખાંધ્યો આપડો તે, છોણુ આવી છોડશે;
કનિષ્ઠ પુત્ર બેઠેનનો તે, કંક તહારો મોડશે.
થશે અછ બાળક દેવકીને, કનિષ્ઠ તહારો કાળશે”
નિજ અંત્રિક્ષ વાણી સાંભળીને, ઉધડકયો ભૂપાળરે.
ચમક પેઠી ચિત્તમાં, વળી સર્પને છંછેડીયા;
દયા ગઈ નિરદ થયો, જેમ પાવક પવને પ્રેરીયા.
એ ભગિનીને હું શું કરું, નેથકી પાતું મહું;
કન્યા જોઈ કૂર દ્રષ્ટે થયો, નયણુ તે શોણિતવર્ણ.
જેહેનાં ફળથી મૂલ્ય પામીયે, તે છેદીયે વૃક્ષ પ્રથમ;
ભાણેજ ફળ ઊપજે નહીં, દેવકીને હણ્યું પ્રથમ.
અહંકાર કરી બેઠો થયો, પ્રલયનો જેમ વારિધી;
દેવકી જાલી ચોટલે જેમ, પોપટી ગ્રહે પારધી.
તેમ ઊછળી હેઠે પડ્યો, ગ્રહી દેવકી સકુમ્ભર;
જાણે જાણ કાળી નાગની, એહેવો ખડગ કહાડ્યો ખહાર.

(વલણુ)

ખહાર ખડગ જવ કહાડીયો, વદનતેજ ગયું જીહારે;
ત્રાહે ત્રાહે દેવકી કરે, વિલપે જેમ દીટોહરે.

(કડવું પશું—રામ મેવાડો)

વિનવે દેવકી હો, વીરાને વલવલી;
 માનને માત્રે હો, મુખે દશ આંગળી,
 હૃદય કાઢે હો, નયણે જળ ભરે;
 સક્રમાર કંવરી હો, કાણું કાણું આચરે.
 માનુષી દહ ધરી હો, વિપત્ત સી આવડી;
 કોણુ મુકાવે હો, નહીં પિતા માવડી.
 ભાધ તે ઊછેરી હો, નમાધ કું રાંકડી;
 ક્રમ સહું રાતી હો, વીરાળની આંખડી.
 મહીચર મહાઈ હો, તું મથુરાપતી;
 હૃદયેન કાકા હો, આજ પાસે નથી.
 કહાં ભોગવશે હો, પાપનો પોટલો;
 શિર મહાઈ દૂખે હો, તાણો મા ચોટલો.
 માળા મહારી વૂટી હો, પડે કરમુદ્દી;
 દખે અંગ લોકકા હો, ખસી મહારી ચુંકડી.
 વેણી વિખરાણી હો, કાકીએ સેસ ભરી;
 ભણું થાઓ દેવનું હો, વાણી એવી આચરી.
 ને પરણાવે હો, તે વધ ક્રમ કરે;
 મીઠળ નથી છૂટયાં હો, ના ગઈ સાસરે.
 તંબોળ પરણ્યોના હો, સુકથો નથી સાવલીયે;
 મા મારો છઠ્ઠ કાઠ ભરી હો, લાગું તહારે પાવલીયે.
 નેહેન ઊછેરી હો, તેને નવ મારીયે;
 ઘણું વોળાવી હો, ઘેર પધારીયે.
 ગગનવાણી હો, કો વેશણુ મુજતાણી;
 સાચું રખે માનો હો, જીઓ કું કુર્બળ બાણી.
 એમ વલવલીતી હો, રોતી ગજગામની;
 દેવકી રોતાં હો, રોઈ મજા ગામની.
 રોયાં વૃદ્ધ જોખન હો, રૂએ બાળક બાકુવાં;
 રોયા હય હસતી હો, રોયાં નમ્ર બાકુવાં.
 રોયા ગગને દેવતા હો, રોયા વસુદેવપતી;
 પાણુ નિરદ કંસને હો, દયા નથી આવતી.

(વલણ)

દયા ન આવે કંસને, કોધી મથુરા નાથરે;
 નેવે કાઈ ધામ મુકે, વસુદેવે આલ્યો હાથરે.

(કડવું દહું—રામ ધનાસરી)

શ્રી વસુદેવજી વિનતિ કરે, દીનત્વ વાણિ હજવે આચરે;
 ભગિની તમારી નયણે નીર ભરે, એહેના વધ કીધે કાઢે
 અર્થ શો સરે.

(કાળ)

અર્થ શો સરે બાળા હજી, અબળાનો અવતાર;
 એથી વિદ્ય તમોને કશું છે, શત્રુ એહેના ક્રમાર.
 છે સ્ત્રી હત્યાનો દાષ મહોદો, વિચારી વધ કીજીયે;
 ઉછેરી પરણાવી મારતાં, લોક ધ્વિરથી બીહીજીયે.
 જો પ્રતીત આવે માહરી, તો સત્ય વચન ચિત્તમાં ધરો;
 પુત્ર હશે તે હું તમને આપીશ, સુખે વધ સુતનો કરો.
 અષ્ટ બાળક જે એહના, તેથી ઘાત તમને થશે;
 એટલું વિચારો તમારો શત્રુ, અમને વહાલો કયમ હશે.
 અંત ઊઠક સંબંધ જન્મ મૃત્યુ, એ જીવને હાથે નથી;
 ધ્વિર આધીન સર્વ છે, ભુલે જીવ ગહનગતી.
 એ કાળ વસે કાયા વિષે રાય, રખે જાણો વેગજો;
 રેત રૂધિરથી પિંડ બંધાયો, કાળ વસે છે મહિ મળ્યો.
 દહ માણુનું નિમાર્ણ છે તે, સંબંધ વિધિ પહેલો લખે;
 એ માણી લોલ્યા આયુષના, કંઈકરતાં થાઈ અન્નર અખે.
 હું હજું છઠ્ઠ મુને હજીયો એ; સંકલ્પ વિકલ્પ માણુના;
 વૃથા અક્ષર ક્રમ હશે જે, લખ્યા પુરૂષ પુરાણના.
 પર્વત કોરી પેશીયે, યેશીયે ધરા અંતર જઈ;
 લક્ષ રક્ષક સંજે કવચ અંજે, તોય મૃત્યુ મુકે નહીં.
 તમો ઈર્દ્રાદિક દિગપાળ જીવ્યા, નિરબેના કુંકુભી ગઠગઠ;
 તે મુને આશ્ચર્ય મહોદું થયું ને; કંસ બીહિ દેવકી વડે.
 વિચાર કંસ ભૂપાળનો, દિસે ઊંડો સપ્તપાતાળથી;
 ને મૃત્યુ ભપ ભૂપત ધરે છે, કાળ છેલ્લા બાળથી.
 સ્ત્રી થશે કન્યા ટળી, સીમંત હશે કો એક સમો;
 કહીએ પ્રસવશે કર્નિષ્ટ બાળક, ને આજ ભય પામો તમો.
 સત્ય વચન મહાઈ માનજે, તમથી ચોરીશ ક્રમ;
 અષ્ટ બાળક તમને આણી આપીશ, પ્રસવશે જેમ જેમ.
 વિવેક આલ્યો કંસને, વસુદેવની વાચા લીધી;
 કંસ મુકી પાએ લાગ્યો, એહેનની સ્તુતિ કીધી.
 આકાશવાણી સાચી બાણી, ભય પામ્યો મહારો માણી;
 દયા બાણી બાળ આણી આપજે, કાઈ પિતાનો બાણી.

દેવકી કહે વીર મહારા, ઊધરી હું તુજવડે;
તે પુત્રને હું શું કરું, પીઠેર નેથી ઊંજડે.
કંસ મન આનંદ પામ્યો, ઘેર વળાવ્યાં દંપતી;
ઘણા દવિસ મુખ બોગવ્યું, વસુદેવને બહુ સંપતી.
શત સેવક ફરે કંસના, કરે દૃષ્ટિરક્ષણ અત્યંત;
દેવકીએ એક પુત્ર પ્રસવ્યો, નામ ધર્યું કીર્તિમંત.
ગીત ગાથા તોરણ હાથા, પુત્ર પહોરાડ્યો પારણે;
શશિવદન^૧ શું શશિ ઉદ્યો, દેવકી જાએ વારણે.
કનક આભરણ કર ચરણ, કરણ કટિ કંઠ લૂપણ ધર્યાં;
બાળનો કાળ લૂપાળ છે તે, દેવકીજી વીસર્યાં.
વસુદેવે જાણી વધામણી તવ, આવીયા અબળા કને;
શું મોહ પામ્યાં સુંદરી એ, પુત્રને આપો મુજકને.
તે દિવસ વિસરી ગયા જે, મરણથી તું ઉગરી;
દેવકીને મૂર્છા થઈ સંકેત વારતા સાંભરી.

(વસણ)

સાંભરી વારતા સતીને જે, સત્ય વચન આપ્યું પતિરે;
કાળના કરમાં બાળક આપે, ફરી ઘેર આવવો નથીરે.

(કટકું ૭ મું—રાગ વેરાળી-ચોપાદ)

વસુદેવ માગે આતુર થઈ, દેવકી પુત્રને આપે નહીં;
તહારો હઠ જો રાય જાણશે, પુત્ર સાથે આપણે અંત આણશે.
વચન ગયું તેહનું સરવસ ગયું, અસાધુ નામ જગતમાં થયું;
હિંમરથી ન બીહીજે સુંદરી, પણ કંસની બીહીક આપણને ખરી.

જે નિરમ્યું હશે તે થાશે સહી, લાવ કંવરને આપું જઈ;
દેવકી કહે સાંભળીએ નાથ, કેમ આતે પુત્રને આપતાં હાથ.
પ્રથમ રૂપ કંવરનું જીવો, મરવા માટે કુટડો હવો;
હું ઘેલીએ સુત કીધો સાંતરો, ન રહ્યો ઘેર દિવસ આંતરો.
વસુદેવ કહે સાંભળીએ સતી, સહી જ્ઞાન તુજમાદિ નથી;
ઋણ સંબંધી કુખ દેઈ જાય, પારકી વસ્તુ કેમ આપણી થાય.
કેટલીવાર રોશો થઈ સુતમાત, એ વિના પુત્ર આપવા છે સાત;
એ મૂઢૂર્ત મંડાયું રોવાતણું, આગળ કુખ વેઠવું છે ઘણું.
દેઈ સુંબન કીધું આલિંગન, માણ આપે તેમ આપ્યો તન;
ત્યાર પહેલાં કંસને થયું જાણ, આકાશવાણીનું સાદ્યું બાણ.

કંસનાં મનમાં એહેવો વિચાર, લાગે વાર તો હણું પરિવાર^૧;
ધુંધવાઈ બેઠો લૂપાળ, આવ્યા વસુદેવ લાવ્યા બાળ.
કંસાસુરનો સંદેહ ટાળ્યો, સાધુ બનેવી બોલે પડ્યો;
મામે ઓછંગે લીધો લાણેજ, દખી રૂપ લૂપને આવ્યું દેજ.
વસુદેવે પોતાનો પાડ્યો ધર્મ, તો હું કાં આવ્યું દારણ કર્મ;
કનિકા પુત્ર શત્રુ સર્વથા, રંક સમ હણવા તે વૃથા.

ફોકટ ભગિનીનું ધર ભાંગે, વજ્રલેપ બાળહત્યા લાગે;
એહેવો વિવેક અંતરમાં ધરી, વસુદેવને બાળક આપ્યો ફરી.
ધનધન રાજા લોકે કહ્યો, જ્યજ્ઞચક્ર નગરમાં થયો;
વસુદેવજી વળીયા ઘરભણી, દેવકીને પહેાંતી વધામણી.
જો કંસે ન કીધો બાળક નાશ, પણ વસુદેવને નથી વિશ્વાસ;
એ રખે કહોને કહે લાગતો, નહીં લાજે પુત્ર ફરી માગતો.

ધર્મરૂપ થઈ બેઠો કંસ, ઉગ્રસેને જાણ્યું દીપ્યો વંશ;
એ નિરદે કંસને આવી દયા, થઈ મૃગ ઊપર પારધીને મયા.
જેમ સર્પમુખેથી સુખે^૨ નીસરે, તેમ બાળક ઉગરીયા ખરે;
નગરલોક થયા સહુસુખી, એહેવે પધાર્યા નારદ ઋષી.

પ્રગટયું તેજ જેમ ઉદ્યો બાણ, આસનથી ઊઠ્યો રાજન;
આસન આપી પૂજા કરી, વિનયયુક્ત વાણી આચરી.

સ્વામી હું આજ કીધો કૃતાર્થ, કેમ આવ્યા કહો યથાર્થ;
નારદ કહે મુને ઇચ્છા થઈ, જે રાજ કંસનું નિરમ્યું જઈ.

બ્રહ્મલોકસુધી તહારી વારતા, નથી દેવ તુંને વિસારતા;
સુબ્રહ્મ શૂર ધીર દયાવાન, ઘણું દીકું તહારું રાજધ્યાન.

તુજ સાથે મુને વાદ્યો નેહ, જાણ્યું એક પ્રાણ ને જીવવા દેહ;
હું ચોદ લોક ફરું છડી કહે જતી, પણ આ સભા વિમો
મન કરતું નથી.

કપટયુક્ત ઋષિની વાણી, બોલ્યો કંસ સાચી જાણી;
અથ ઇતિ કહ્યું ઋષિને વૃનાંત, વસુદેવનો પુત્ર ન કીધો શાંત^૩.

છેલ્લા પુત્રથી મહારૂં મારું, દયા આવી મુને અંતસકર્ણ;
આપ્યો બાળક નિરમ્યું તે થાય, મેં કેવો ધર્મ કર્યો ઋષિરાય.
સાંભળી નારદ ઘણું શીષ, ઉપન્યો સંદેહ પૂછે છે અધીર;
કહો સ્વામી તમો કાં થયા વીર, હું શું મુક્યો બોલો મણુ
શીષ.

૧ “શશિવદન” (બા.પ્ર.).

૧ “લાગે પુત્ર લાવતાં વાર તો હણું પરિવાર” (બા.પ્ર.૩૦)

૨ “સર્પ મુખેથી અમૃત નીસરે” (યુ.પ્ર.)

૩ “પાત” (યુ.પ્ર.)

મર્મ વચન કાષિ નારદ કહે, તું કરે રાજ પાણી ભેદ ન લહે,
છેદે તીવ્ર બુદ્ધિ મહારાજ તણી, પાણી તુને શુદ્ધ નથી આપણી.

મગનવાણીના છે ગુપ્ત ભેદ, સમજે તે નવ પામે ખેદ;
મર્મ કહેતાં હું કરું હું પ્રમાદ, છે હત્યાદાષ લોક અપવાદ.

પાણી પાતિકથી હું બીહીતો નથી, વા તીર્થ કરીશ હું તારો વતી;
ચક્રાકારે આઠ પુત્ર મહેલો, જે લીજે તે છેલ્લા પહેલો.

જે ગણીયે તે અણમો સહી, કનિષ્ઠ કારણ જોયું નહીં;
ન જાણીયે તુને મારશે કીચો, આઠ ભાણેજથી સરખું બીહો.

આ જાદવ મથુરામાં તરવરયા, તે માનવ થઈને અમર
અવતરયા;

તું રખે પ્રભ મહારી જાણતો, વિશ્વાસ રખે કહેનો આણતો.

તું પહેલાં દેવ અવતરિયા છે કંસ, ઉગ્રસેન આદે છે દેવ
અંશ;

એવો વૈશ્વાનર મુકી ભગવાન, શ્રી નારદ પામ્યા અંતરધાન.

કંસને ચટપટી થઈ ચિતવિખે, હું સુતો જગાડ્યો નારદજીએ;
સેવકને આજ્ઞા રાયની થઈ, ન શકે વસુદેવ મંદિર જઈ.

ઉન્મત્ત સુભટ ધાયા તતખેવ, અધવચ્ચથી વાળ્યા વસુદેવ;
તેડે છે રાય લઈ આવો બાળ, વસુદેવને પડી અંતર ફાળ.

મુક્યો બાળક કેમ ફેરીયો, કંસનો કાન કોણે ભભેરીયો;
કાળ રૂપ કંસ ખેલે થયો, બાળક ઝડપી પાગે ગ્રહ્યો.

શિલા ઉપર પછાડ્યો બાળ, વસુદેવ બંધન કીધા તતકાળ;
દેવકીને સેવક લાવ્યા તેડી, ભાધયે પેહેરાવી લોહની ખેડી.

દૃષ્ટિરક્ષા ઉગ્રસેનને થઈ, મથુરામાં શોણિત સરિતા વહી;
કારાગૃહમાં નાખ્યાં નરનાર, રખેવાળ સહસ્ર ખેસાડ્યા ખાર.

શુકલને પૂછે પરિક્ષિત ભૂપ, નારદજી કહાવે ધર્મ સ્વરૂપ;
બહુજન તારયાં આપી ઉપદેશ, કેમ થયો નારદમાં પાપ

પ્રવેશ.

કયા ન આવી અંતર માંહે, વસુદેવના પુત્ર હાણાવ્યા કાંઝે;
હરિજન વૈષ્ણવ કહાવે પર્મ, કેમ કીધું નારદ એહેવું કર્મ.

વસુદેવ પુત્ર પામ્યા જન્મ લોક, નારદ વા કંસ એ કહેને દાષ;
શુકલ કહે સાંભળીયે નરેશ, નારદને કર્મ ન લેખે લેશ.

શીઝે કંસ નિપાતળ થાય, નારદ કીધો તેહ ઉપાય;
કૃષ્ણ કર્મ એ જો કંસ કરે, તો પરમેશ્વર વેહેલા અવતરે.

શાપ દાપે અવતરીયાં બાળ, આગળ કથા આવશે ભૂપાળ;
નારદ છે હૃદયરત્ન મંત્ર, નિરમ્બુ તેજ કરે મુનિજનન.

પરિક્ષિત કહે નિવરત્યો સંદેહ, પછી શું થયું પડ્યાં કારાગૃહ;
શુકલ કહે સાંભળ ભૂપાળ, હણ્યા દેવકીના ખટ બાળ.

(વલણ)

ખટ બાળક દેવકીના હણ્યા, શુક કહે સાંભળરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો પ્રથમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨ જો.

(કડવું ૮ મું—રાગ અસાવરી)

શ્રી શુકદેવજી કહે કથા, સાંભળ પરિક્ષિત રાયરે;
એ પ્રથમો અધ્યાય પૂર્ણ હવો, કહું દ્વિતીયો અધ્યાયરે.
કૂર દષ્ટિ થઈ કંસાસુરની, દંશ જાદવ પર રાખ્યોરે;
સર્વ ઉપરથી રનેહ ઉતાર્યો, ભેદ નારદે ભાખ્યોરે.
નરકાસુર પુંડરીક જરાસંઘ, શિશુપાળ ને દંતવક્રરે;
થયો સમાચાર કંસે કહાવ્યો, તમો દમજો જગતરે.
નિર્જર જાદવ થઈ અવતરિયા તે, વચન વિષ્ણુનું માનીરે;
પ્રજા માત્ર પીડવા લાગી છે, કંસની કૂર રાજધાનીરે.
વૃષભ વચ્ચે વ્યોમાસુર તેડ્યા, શકટ અગાસુર કેશીરે;
એ વહાલા મિત્રને કંસ કહે, એકાંત સભામાં ખેશીરે.
ભૂપ કહે ભાઈયો શું કરવું, સત્ય જાદવ શત્રુ જાણીરે;
વિષ્ણુ વૈષ્ણવના ધર્મ મુકાવો, અંત સાધુનો આણીરે.
દેવનું બળ સત્યધર્મવડે માટે, ચૂળ ધર્મનાં કાપીરે;
પુણ્ય માર્ગમાં વિધ્વંશ કરો ને, હરિજનને સંતાપીરે.
વચન સાંભળી પ્રસન્ન થયા એ, ઉત્તમ આજ્ઞા આપીરે;
પ્રજા સરવને પીડવા લાગ્યા, આસુરી માયા વ્યાપીરે.
વર્ણાશ્રમ ધર્મનો ધ્વંસ કરે, વળી પતિવ્રતાને પીડીરે;
ગુપ્ત ધર્મ સાધુજન પાળે, અસાધુ રૂપે હીડીરે.
દાર દેવાયાં દેવસ્થળનાં, નહીં નૈવેદ્ય ધૂપ દીપરે;
ઘંટા શાંખની ખંડના કીધી, ભાંજી સુકેડ ને સીપરે.
અગ્નિહોત્ર આવસથતણા, અસુરે પૂર્યા કુંડરે;
તિલક ભૂસી માળા તોડી, ન થાય ભસ્મ ત્રિપુંડરે.
હરિકથા વેદાધ્યયન વારયાં, રહી સમરાણી ફરતીરે;
કો રામ શિવનું નામ ન લેશો, આણ રાચની વરતીરે.
રવિવારે કો સૂર્ય ન પૂજે, દ્વિતીયાયે નહીં સોમરે;
મંત્ર છંદિ નહીં આરાધન, રહ્યા જગત ને હોમરે.
પ્રાતઃસ્નાન નહીં વાર્ષિક પૂજા, ન થાય તપ જપ વ્રતરે;
ગુપ્ત ધર્મ કો કરતો જાણે, બાંધી મગાવે તતીરે.

તહીં કથા નહીં અવણુભક્તિ, રહ્યાં ખાંધ્યાં પ્રસ્તકરે;
જટા ધરી ન શકે સંન્યાસી, ધરાવે યુગટ મસ્તકરે.
ન પૂજ્ય અશ્વત્થ તુળસી સુરભી, નહીં ગુરૂચરણ પ્રણામરે;
કંસ કહે વિષ્ણુને તણને મહાઈ લો સહુ નામરે.
સકળ ધર્મ કર્મ લોપાર્યા, વરત્યા હાહાકારરે;
કંસ પૂજવે ધનુષ પોતાનું, વશવરતી વર્ણ ચારરે.
વસુદેવ દેવકી કારાગૃહમાં, તે દાહોલે દહાડા નાખરે;
ગર્ભ રહ્યોજાણી કંસાસુર, કઠિણુ સ્થાનક રાખરે.
ખટ બાળકની હત્યા લીધી, પૂરાણ પાપે ભરાયોરે;
ધર્મ ખંડે ધરા કંપી, શેષે ન ભાર ધરાયોરે.
શેષ નાગને કહે પરમેશ્વર, મથુરામાં મણિધર જન્મ્યોરે;
જઈ વસો દેવકી ઉદરે જ્યેષ્ઠ, બંધુ અમારા થાઓરે.
શેષ કહે સ્વામી સાંભળીયે, કૃમ જાઉં જન્મ લેવા રે;
હું જ્યેષ્ઠ બ્રાત તમે કનિષ્ઠ સ્વામી, કૃમ થાએ મે સેવા રે.
વિષ્ણુ કહે રામા અવતારે તમે, સેવા કીધી સખળ રે;
આણીવાર કનિષ્ઠ થઈ સેવું, થાઉં તમને આશિકળરે.
આજ્ઞા મહારી શેષ ન લોપો, વિદાય વિખધર કીધોરે;
કારાગૃહમાં દેવકી કૂખે, અવતાર અહિયે લીધો રે.
દીપ્તિમાન દહ થયો દેવકીના, કંસ યત્ન બહુ કરતો રે;
સમ માસ જવ થયા ગરભને, લૂપ ભય મન ધરતો રે.

(વલણ)

ધરે ભય ભાણેજનો, સાચવે બહુ ખપ કરી રે;
જગતપિતાએ તેડી જોગમાયા, એ પ્રત્યે બોલ્યા શ્રીહરિરે.

(કડવું ૯મું—રાગ માડની દેરી)

જોગમાયાને કહે મોરારી, આજ વાચ્યા પાજો તમે મારી;
વસુદેવની રોહિણી નારી, તે છે અપર માત અમારી.
વસે નાસરણું^૧ નંદ ધેર, નંદ પ્રતિપાજો બહુ પેર;
વસુદેવ નંદને છે બહુ રનેહ, માટે રોહિણી મુખ્યાં ગોપગ્રેહ.
રંક રોહિણી સામુ નિરખો, દેવકીના ગર્ભ આકરખો;
તે ગર્ભ રોહિણી કૂખે ચૂકો, એટલે કંસ તણો ભય ચૂકો.

૧ (બા. પ્ર. માં) “નાસંડ” છે તે નાસરડું પણ હોય.
નાસરણું, નાસરણું, નાસરડું, નાસરડું એ સહુ એક અર્થના-
અર્થ સ્વરૂપ રૂપાંતર છે.

તે અવતરશે બળભાઈ, બીજુ કાર્ય કરો એક બાઈ;
છે પવિત્ર નંદજની નારી, પૂર્વે ભક્તિ કીધી છે અમારી.
તેને અમે જનેતા કહેશું, એકાદશ વર્ષ ગોકુળમાં રહેશું;
તમે જન્મ લો જસોદ કૂખે, એવી આજ્ઞા આપી શ્રીમૂખે.
મથુરામાં આવ્યાં જોગમાયા, કીધી નિપટ સૂક્ષ્મ કાયા;
નિદ્રાધારણ સાથે લાવી, પ્રાણી માત્રને નિદ્રા આવી.
સંકેત હરિયે કહ્યો તે કીધો, દેવકીના ગર્ભ આકરખી લીધો;
ન જાણે દેવકી જે સુત હરીયો, રોહિણીની કૂખે ગર્ભ ધરીયો.
જસોદા ઉદરે પ્રવેશ કીધો, માયાએ જન્મ કન્યાનો લીધો;
જસોદાજીને રોહિણી સતી, બેહુ અબળા થઈ ગર્ભવતી.
કારાગૃહમાં દેવકી જાગી, ફરી ફરી ઉદર જેવા લાગી;
ગળ્યો ગર્ભ ટળ્યો સંતાપ, ન દીઠો બાળક મૃત્યુ અદાપ.
કંસે જાણ્યું જે ગર્ભ ગળીયો, આસન ઊપરથી ઉછળીયો;
દીઠો પ્રતાપ મારો વિખ્યાત, મહારે નામે થયો ગર્ભપાત.
આવ્યો કારાગૃહે નૃપ ક્રોધી, જોયું મંદિર સઘળું શોધી;
અધમાસનું બાળ કહાં પળીયું, ઉડ્યું આકાશે કે ભોમે
ગળીયું.

શકે પવને બાળક શોકયું, કંસે હૃદય જ્ઞાને અવલોક્યું;
મારાં બળ પ્રાક્રમ ન સ્હેવાયાં, પંચ મહાભૂતમાં ભૂત સમાયા.
એ જન્મજ બાળકનો ભાગો, હત્યાદોષ મુને ના ભાગો;
ધેર આવ્યો તે આનંદ પામી, પછી શું કરે શ્રીપત સ્વામી.
દેવ પ્રજાની પીડા જાણી, ચિત્તયું ચિત્તમાં ચક્રપાણી;
ભક્તાધીન નામ પ્રભુ કહાવ્યા, બાપજ મથુરામાં આવ્યા.
રંક વસુદેવ સામું જોયું, દુખ દેવકી માતનું જોયું;
જસોદાજીને આછંગે રમવા, ગોપસંગે કરમો જમવા.
ભોજોનાથ દયાનો ભંડાર, લીધો દેવકી ઉદર અવતાર;
આશ્વિન વદી અષ્ટમી અધરાતે, ગર્ભ રૂપ ધર્યું જડુનાથે.
દિન દિન ગર્ભ વધતો જાય, તેમ દેવકીને સુખ થાય;
વસુદેવ દેવકીને પૂછે, આવાં દુખમાં આનંદ શું છે.
પડ્યાં કઠિણ કારાગૃહમહિ, સમ પ્રવતણા સમ ધાયે;
પરવશ પામોછો અંન પાણી, તો પ્રુષ્ઠ કેમ થયું વધુ રાણી.
તન સુખ ધરેછે^૨ રવિકાંતી, કહો મગટ નિવર્તે બ્રાંતી;
લજ્યુક્ત કહે હસી નારી, ચતુર નાથ છો જુઓ વિચારી.

૧ “પુત્ર થઈ રહેશું” (બા. પ્ર.)

૨ “થયું” (ચુ. પ્ર.)

મહારાજ તુજ ઊદરે આવ્યો, જાણે ત્રિભુવનનું સુખ લાવ્યો;
કંઈ વસુદેવ સરખો ભાસે, ના જાણું આગળ શું થારો.
તુજા તૃપા મુજને નવ પીડે, મહાર્ મન કંઈ મારવા હોડે;
રક્ષા વસુદેવ મન વિચારી, ભાગી પ્રાંતિ મુન્ય કર નારી.
દેવકી તનની તેજ જવાળા, દેખી ભય પામ્યા રખિવાળા;
કંઈ વાત સેવકથી જાણી, ત્યારે સાંભરી આકાશવાણી.
મહારો રાત્રુ તે ગર્ભ એક, આવ્યો કંઈ જોવા કારાગૃહ;
પેઠો ઘરમાં ઊઘાડી તાણું, દીકું ભાણેજ ભાસ્કર અજવાણું.
દીઠી દેવકી તેજ સ્વરૂપ, ભય પામ્યો કંઈ સાસુર ભૂપ;
તેજ આગળ કાંઈ નવ સૂને, પગે દેવકીને ધરણૂં ધૂને.

(વલણ)

ધરણૂં ધૂને ચરણ મહારે, ઊદરમાં સુત મહાખજીરે;
ભય પામી કંઈ બાહેર આવ્યો, કપાટ દેવાડ્યાં વજીરે.

(કડવું ૧૦મું—રાગ સામેરી)

દેખી દેવકીજનું રૂપ, ભય પામ્યો કંઈ સાસુર ભૂપ;
એ ઉદયો આઠમો બાળ, હોય સર્વથા મહારો કાળ.

(ઢાળ)

કાળ મારો સર્વથા એ, હવે ઉગરકું નથી;
ભલી ભાતે જતન માડકું, નિદ્રા ન આવે રતી.
આજ્ઞા આપી અચુત સેવકને, રૂડી પેર રક્ષણ કરો;
સાવધાન થાઓ પ્રમાદ મૂકી, નિશાએ નિદ્રા પરહરો.
પ્રસવ સમે સચ જાણ કરજો, છે ઉદરમાં મહારો અરી;
તાળાં સાંકળ બોગળ ભારે, ઠામ ઠામ શીલા ધરી.
સહસ્ર સેવક મંદિર ઉપર, નવ સહસ્ર પૂઠે રૂરે;
નિશા આખી ઢોલ વજડે, તે ગર્ભની રક્ષા કરે.
નિદ્રા ન આવે કંઈને, સેન્યાએ સુળીવત સૂએ;
અર્ધનિશાએ ઊઠી આવે, તપાસી કારાગૃહ જુએ.
સ્વાદ રહીત બોજન કરે, કંઈ દેહે કુર્બળ થયો;
રાત્રુ જાણી કરે ચિંતા, બ્રહ્મરૂપ ભાણેજ નવ લલ્યો.
ગર્ભને માસ પૂરણ હવા, દેવકીજ આંસુ ભરે;
લાજ પામી શીષ નામી, નાથ પ્રત્યે આચરે.
તમે સ્વામી મહારા સાંભળો, નિરલજ થઈ વારતા કરે;
નહી બેઠેન જનુની નાણું સાસુ, તમ આગળ લજ્જા પરહરે.
છે ધિક અવતાર નારીતણો, સર્વથા જાણો તમે;

મહારાજ લાજ મુકી કહું આજ, આવ્યો છે પ્રસવ સમે.
ગર્ભ પ્રસવનું ચિન્હ જણાએ, એ બાળક તે છેલ્લું,
છે વિધન એઠેન કંઈનું, આરોગ્યની આશા મેલેલું.
છે સ્વભાવ બાળક માત્રનો, પ્રસવતાં તતક્ષણ રૂએ;
સાદ સાંભળી જાણ થારો, પળમાત્ર સેવક ન સૂએ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, વૈશ્ય શૂદ્ર રાજા કષ્ટી;
આર વરણમાં કો હશે સ્વામી, આપણ સરખું કુખી.
બાલે કાલું લાગે વહાલું, કાણુએ રૂએ કાણુએ હસે;
ઝોછંગ ઉપર કરે કીડા, જાણું સુતનાં સુખ કેવાં હશે.
એકું કહી આંસુ ભરે સમાધાન વસુદેવજ કરે;
ભાવી પદારથ સર્વથા એ, અર્થ રોએ શો સરે.
સમજાવ્યાં સતી દેવકી, જ્ઞાન ગદ પ્રભુએ કહ્યાં;
યોગનિદ્રા પ્રબળ પામી, દંપતિ નિદ્રાવશ થયાં.
નિશા ગઈ જ્યારે ચૌદ ઘટિકા, યોગનિદ્રા વ્યાપી ઘણું;
બ્રહ્મા આદે દેવ આવ્યા, સ્તવન કરવા ગર્ભતાણું.

(વલણ)

સ્તવન કરે સર્વ ગર્ભનું, અંત્રિક્ષ અમર ઋષિ સ્થારે;
કોણ પ્રકારે સ્તુતિ કીધી જે, પરમેશ્વર પ્રસન્ન થયારે.

(કડવું ૧૧મું—રાગ ગોડી)

નમો નારાયણ નમો નમો, પ્રભુ આદિ સ્વરૂપ અનંત;
નમો બ્રહ્માનંદ નમો નમો, ત્રિગુણાતીત ભગવંત.
માયાતીત નમો નમો, ચિદાનંદ ચૈતન્ય ચિદ્રૂપ;
પ્રાંજળ પ્રભુ નમો નમો, અવિગત અખંડ અનૂપ.
પ્રભુ પરાત્પર નમો નમો, નમો સહસ્રશીર્ષા ભગવાન;
પ્રભુ અખિલેશ્વર નમો નમો, સર્વેશ્વર સર્વ પ્રતિપાલન.
નમો અનાથનાથ અકળ હરિ, ભકતાધીન બ્રહ્મ દયાળ;
ગર્ભ સ્વરૂપ નમો હરી નથી, તું વૃદ્ધ જોખન બાળ.
નમો વાસુદેવ બ્રહ્મવપતિ, નમો નંદન સુરભીપાળ;
પ્રથમ વચન પ્રતી પાળીએ પ્રભુ, આણીએ કંઈને કાળ.
હર હિરણ્યગર્ભ હરિને સ્તવે, સપ્તઋષિ દશે દિગપાળ;
દયા આવી દીન દયાળને, બાલ્યા ઉદરથી દેવકી બાળ.
છે વિલંબ એક ઘટિકાતણો, હું મગટ કરું જીંદગી;
તમે રાતશૃંગ પર્વત ચરવરો, રાજા પાકું કરે મેલું.
કંતાના ગર્ભની સ્તુતિ કરો, છે અર્જુન નરનો અવતાર;

અમો થાયું તેહના સારથી, ટાળશે અન્નન લૂભિનો ભાર.
અમર આનંદી વળ્યા, મનવાંચિત સીધું સર્વ કાળ;
પછો કોણ રીતે ઉદે થયા, કારાગૃહમાં કૃષ્ણ મહારાજ.

(વલણ)

મહારાજ ત્રિભુવંનનો તે, પ્રગટ કેમ કરી થાયરે;
પરિક્ષતને શ્રી શુક કહે થયો, દ્વિતીયો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩ ને.

(કડવું ૧૨મું—રાગ રામયી—જિતમાન)

શ્રી શુકજી કહે સુણ ભૂપતિ, ઉદયા શ્રી અવિનાશ;
તૃતીય અધ્યાય વરણુલું હું, જથા બુદ્ધિમકાશ.
વિદાય કરી સર્વ દેવને, વિચાર્યું વિશ્વનાથે;
આવણ માસ વદી અષ્ટમીયે, પ્રગટયા અર્ધ રાતે.
ચોગનિદ્રાને આજ્ઞા થઈ, હુવી વ્યાસમાન;
અચુત સેવક અવની ઢળ્યા, સુતા મૃત્યુ સમાન.
અચેતન કંસ થઈ પડ્યો, શિલાવત પરધાન;
નગરમાં કોઈ જાગે નહીં, સુતા ચંચળ શ્વાન.
નંદ આછંગે ક્રીડા કરવા, જસોદા પયપાન;
ગોપ વધુને રમાડવા, થાવા ગોકુળ કહાન.
બક બકી સંધારવા, ગિરિ ગોવર્ધન ધરવા;
બ્રહ્મા ભોયંગને છતવા, રાસક્રીડા કરવા.
આપ બંધાવા ઊખળે, કરવા કંસ સંધાર;
પાર્યનો રથ હાંકવા, ઊતારવા ભૂભાર.
ભક્તવત્સલ ભોજો હરી, સેવક જન સુખકારી;
જન્મ જન્મ લઈ અવતરે, લીલાએ વપુ ધારી.
નિર્કર્મ ને કર્મ છે ભક્તનું, ભોગવે ધરી ગાત્ર;
ઉત્પત્તિલય હરિને નથી, જન્મતો કહેવા માત્ર.
દેવકી ગર્ભ કહેવા માત્ર છે, નથી નિજરૂપ આણ્યું;
અધોગુપ્ત હરિ કેમ રહે, કોઈએક વીરલે જાણ્યું.
દેવતાં કુંડુલિ ગડગડયાં, વરસ્યા^૧ પય વરસાદ;
વાનિત્ર શબ્દ કોટિક થયા, નાર્યા ઉમયાનાથ.
નિગમ નારદ સરસ્વતી, નૃત્ય કરે ગુણ ગાય;
ઈશ્વરિક જય જય વદે, કુસુમ વૃષ્ટિ થાય.
આકૃષ્ટીયે અવની ઉંચી થઈ, રૂણા રોષની હળવી;

૧ “ઉડ્યા” (બા. પ્ર.)

કુસ્વપ્ન આવે કુષ્ટને છે, સેન્યા^૨ કંસની દળવી.
ધવળ છત્ર દંડ ભાગી પડ્યાં, અસુરને માન સુકન;
વરતે આનંદ હરિદાસને, દેખે ઉત્તમ સ્વપ્ન.
આવણ વદની અષ્ટમી, શોહિણી ને બુધવાર;
મધ્ય રાતે પ્રગટ થયા, શ્રીકૃષ્ણ વિશ્વાધાર.
નીલ પીત અંબર ધર્યાં, વપૂ છે ઘનસ્થામ;
શંખ ચક્ર સારંગ ગદા, ચતુર્ભૂજ નામ.
થયું તેજ ઉદે ભુવન વિષે, તિમિર ખંડાયું.
સ્વપ્ન પાત્ર્યાં માત દેવકી, આનંદ પર્વ^૩ મંડાયું.
“પ્રસવ પુત્ર મહારે હવો, રમાડું છઉં^૪ તેડી”;
પુત્રે કંસાસુર મારીયો, મહારી ભાંછ બેડી.
સોળ સહસ્ર વધુ સામટી, મહારે પગે લાગી;
સ્વપ્ન અંતે માત દેવકી, સદ્ય ઉડ્યાં જાગી.
તેજ સ્વરૂપ દીઠા હરી, માતા લજ્જા પામી;
ઊઠો એ ઘરમાં કોણ છે, જગાડ્યા જઈ સ્વામી.
વસુદેવે વાસુદેવ નિરખ્યા, શ્રીરંગ શોભાળા;
પગે લાગ્યા પ્રાણનાથને, રાજે વૈજયંતી માળા.
મકરાકૃત કુંડળ ઝળકતાં, મુગટ માણિક જડીયાં;
નખશિખ નિરખી નાથને, સાંસે વસુદેવ પડીયા.
કર જોડી દંપતી સ્તવે, મયા રંકને કીધી;
ઉદર તપાસે દેવકી, મન માંહે બહુ બીધી.
અરે ગર્ભ માહારો કહાં ગયો, બેહેબાકળી હોતી;
પુત્રને શોધે લાજતી, વળી હરી ભાણી જોતી.

(વલણ)

જુએ દેવકી પુત્રને, આશ્ચર્ય અંતરમાં ધરે રે;
પછે કર જોડી વસુદેવજી, સ્તવન કેશવનું કરે રે.

(કડવું ૧૩મું—રાગ માઝની ચોપાઇ)

બોલ્યા વસુદેવ આશ્ચર્ય પામી, મેં તુને બોળખ્યો અંતર જામી;
કોટિ દિનકર તેજ છે તનનું, છેલું તિ.મર કારા ભોવનનું.
ચતુર્ભૂજ અદ્ભુત રૂપ, અખિલેશ્વર આદિ અનૂપ;
તહારી ગતી તું લહે સ્વામી, શિવ બ્રહ્માએ વાત ન પામી.
કર્તુમકર્તુ સામર્થ્ય તહારે, પ્રભુ કેમ આવ્યા ઘેર મહારે;

૧ “સેન્યા દળવી” (બા. પ્ર.). ૨ “આનંદ મંડાયું” (બા. પ્ર.).
“આનંદ પર્વ” (યુ. પ્ર.). ૩ “ઓછંગે” (યુ. પ્ર.) ૪ “રમાડું”

કારણે જન્મન કહિણ કુસ્માન, કેમ મન માન્યું ભગવાન.
 નથી ઉઘડીયાં છ કપાટ, મંદિરમાં આવ્યા કોણ વાટ;
 વિશ્વવ્યાપક પૂરણ રામ, નથી તુજ વિણ ધણે ઠામ.
 પંચમહાભૂત તહારે આધારે, નથી તુજ વિના જોતાં વિચારે;
 કુખના દાધાં જો નરનારી, શા વડે કરે પૂજા તમારી.
 ન મળે પ્રુષ્ઠ ચંદન ઉસર, દરિદ્રી શે પૂજે પરમેશ્વર;
 એહેવું કહીને ભરયાં લોચન, ઘણું રીજ્યા તે મધુસુદન.
 વસુદેવ નમ્યા કર જોડ, પછે બોલ્યા શ્રી રણછોડ;
 મેઘગંભીર માધુરી વાણી, વિનયયુક્ત કહે સારંગપાણી:—
 હું પૂર્ણ બુદ્ધ ભગવંત, હું સરખો ન આદિ મધ્ય અંત;
 પૂર્વે લીધા મેં અવતાર, અસુર હણી ઊતાર્યો ભૂભાર.
 વૃદ્ધિ પામ્યા કંસાસુર પાપી, સૃષ્ટિમાં રહ્યો અધર્મ વ્યાપી;
 હણવા કંસ થયો જન્મ મહારો, વસુદેવ હું પુત્ર તમારો.
 હવડાં પ્રસવ થશે ધરો શાતા, શું ગર્ભને શોધે છે માતા;
 મુત પામવા ઋષિ પતિ નારી, પૂર્વે ભક્તિ કીધી તમે મહારી.
 બહુ કાળ કીધું તપ ધ્યાન, તુઠો હું માગ્યું વરદાન;
 તમ સરખા પુત્ર એ વર દીજે, માત પિતા થઈ સુતસુખ લીજે.
 તે દહાડાનો મેં સંકલ્પ કીધો, માટે જન્મ તમે ધર લીધો;
 એક શિક્ષા કહું તમે માનો, હવડાં થઈશું હું બાળક નહાનો.
 શબ્દવત રસક થઈને પડશે, દાર આક્રણીયે ઉઘડશે;
 મેઘ ઘણું વરસતો રહેશે, જમનાજી પણ મારગ દશે.
 સાવધાન પિતાજી થાજે, મુને શ્રી ગોકુળમાં લઈ જાજે;
 નંદવંશી જસોદા નારી, તેણે પ્રસવી છે હવડાં કુમારી.
 જોને પુત્રી ધીટ મન કરજે, જસોદાનાં પાસાંમાં મુને ધરજે;
 ગોકુળમાં રહેશું વરસ અગિયાર, બારમે વરસે મામાનો
 સંધાર.

પુત્રી લાવજે દેવકી પાસે, દાર હતાં તેમ દેવાશે;
 અછાડતાં^૧ વ્યોમ ઊછળશે, કન્યા વીજળી મેઘમાં મળશે.
 શિક્ષા એમ દીધી ગોવિંદ, પછે પ્રભુ થયા બાળમુકંદ
 કોતક કહેતાં પાર ન આવે, અંગુઠો પગનો મુખમાં ધાવે.
 મીઠ્યાં લોચન વૈકુંઠનાથ, વાળી મૂડી ન છૂટે હાથ;
 વસુદેવજી વિરમય થાય, લીધું ઊદક અંજળી મહાંય.
 ફરી પુત્રનો મેળાપ થાય, વિમને આપું અચુત એક ગાય;
 એહેવો સંકલ્પ વસુદેવે કીધો, દેવકીયે પુત્ર આછંગે લીધો.

તન વદન જોઈ મન રૂંલી, જ્ઞાન શીખામણ મહ ભૂલી;
 મુખન આલિંગન માત કરતી, સ્તનઅગ્ર વદનમાં ધરતી.
 મહારો નાથ વિશ્વંભર કહાવે, ભુખ્યો થઈને પથાધર ધાવે;
 પથપાન શીખવે છે માડી, મુખમાંથી સ્તન નાખે કહાડી.
 દેવકી કહે સાંભળીયે સ્વામી, કોણ પુણ્યે હું બાળક પામી;
 હસે નયણાં ઊઘાડીને જોતો, દીસે ધણી શે નથી રોતો.
 વસુદેવ કહે છાનાં રહીયે, આપ પુત્રને ગોકુળ^૧ જઈયે;
 એણે કહ્યું તેમ આચરીયે, અગીયાર વરસ તે મોનન ધરીયે.
 દેવકી કહે ન આપું કુંવરને, કેમ અર્પણ થાય એ પરને;
 હું પ્રસવું ને પરધર હાથા, હું તે ફેકટ જસોદા માતા.

(વલણ)

માતા થાય જસોમતી હું, પ્રસુતા પરને સમાનરે;
 વસુદેવે સ્ત્રીને પ્રીછવી, લીધા શ્રી ભગવાનરે.

(કંડવું ૧૪ મું—રામ નટ નારાયણ)

દેવકી વચન:—

ધન્ય જસોદા ધન્ય જસોદા, વણ પ્રસવે થઈ માતા;
 કોનું સાંચું કોણ બોગવે, લખ્યો લેખ વિધાતા.
 કીડી સાંચે ને તીતર ખાએ, તેમ થયું આજ મહારે;
 એક રાતની હું નહીં માતા, પરધર પુત્ર પધારે—ધન્ય જા
 નંદનંદિની નાથ લાવશે, તેથી શું મુખ થારો;
 દીકરી ભાઈ દેવની લીલા, જસોદા ધર ગીત ગવાશે—ધન્ય
 ધમક ધુધરી ઠમક કેકડે, મુત ગોપી ધર રમશે;
 હું અપરાધેણ હરખે હણાઈ, વિજેગ પુત્રનો દમશે—ધન્ય
 કાલાં કાલાં વચન વહાલાનાં, જસોદાજી સાંભળશે;
 બારે માસ ચોમાસું મહારે, વિજેગે નયણાં ગળશે—ધન્ય
 મહારે બારણે બેઠા રખેવાળા, રાખસ જેવા મદમાતા;
 ગોપીને ધર ગુણીજન ગારો, બારણે તોરણ હાથા—ધન્ય
 મળવા આવશે ભાઈ બોળાઈ, જસોદાનો ધન મુખ દહાડો;
 મહારે કંસભાઈ ધાઈને આવશે, કરમાં ખડગ ઊઘાડો—ધન્ય
 સગી મા તે નંદની નારી, હું આસરે રહેપોલી;
 સાંભળ્યું કહીં પોપટી પ્રસવે, મુતને હુલાવે હોલી—ધન્ય
 પધારો આતા મહીયારી માતા, જીવજો ગૌઆરી;
 આ મનોહર મુખડે કહીંયે કહેશો, મુજને માતા મહારી—ધન્ય

(કડવું ૧૫ મું—રાગ નટની દેશી ફેર)

ઝોકળ પધારો હો, બાળક બાકુવાં;
વન રડવડને હો, પગે નહીં ખાસડી.
આતા^૧ ઉછરને હો, પી પી છાસડી—ગો૦
મીઠાણના મીઠાં હો, કરી જાગે મરી;
શ્યામ સહુણા હો, કહીંચે મળશું ફરી—ગો૦
કઠિણ દીસે હો, પુરૂષતણાં હાથ્યાં;
પરધેર જાએ હો, મુકવાને છાયાં—ગો૦
વસુદેવ ખોલ્યા હો, ઘરણી ઘેલી થઈ;
આપ અભંકને હો, વેળા વહી ગઈ—ગો૦
હૃદયા આંપી હો, પુત્ર આગળ ધર્યો;
ધન્ય દેહ માનુષી હો, પ્રાણ ન નીસર્યો—ગો૦
થમાણી લીધી હો, દેવકી રાંકની;
જન્મ કો કહાડી લે હો, કીકી આંખની—ગો૦
નાથજી મહારા હો, ન આવરો નાખીજી;
લોક બે રાખને હો, સોંપતાં શાખીજી—ગો૦
ગોપ વરાહ^૨ હો, પુત્ર આપશે નહીં;
વસુદેવ ખોલ્યા હો, શીખ વીસરી ગઈ—ગો૦
અકળ પુરૂષને હો, ઉંચલીયા ધરી;
વસુદેવ આલ્યા હો, રોતી રહી સુંદરી—ગો૦

(કડવું ૧૬ મું—રાગ સામેરી—ચોપાદ)

કે વૃજ વૈકુંઠ થયુરે; કરે ગમન ગોકુળનાથ—કે વૃ૦
પુત્રને કરમાં ગ્રહી, વસુદેવ ગોકુળ આલીયા;
શ્યામ સેવક શિલા સરખા, ન ખોલ્યા નવ હાલીયા—કે વૃ૦
સાંકળ તાળાં ગયાં તૂટી, ભોગળ બે કટકા થઈ;
મંદમંદ વરસે મેવલો જન્મ, દીના નાથ ભીંજે નહીં—કે વૃ૦
પાવસ ગાજે મંદ ધોરે, વીજળી ચમકા કરે;
જાદવપતિ કાદવ વિખે, વિચારી પગલાં ભરે—કે વૃ૦
રખે બિંદુ અડકે બાળને, હૃદયાસું રાખ્યા હરી;
વસુદેવજી જાણતા નથી જ, ધરાધરે ફેણા ધરી—કે વૃ૦
વસુદેવ આગળ શેષ પાછળ, આવ્યા જમુના તીર;
ભાનુસુતા વેહે ધોરશબ્દ, ઉભય તટ અટક્યાં નીર—કે વૃ૦
જામર વમળ તરંગ લહેરી, ફેણુ છુદછુદ અતિઘણાં;
વસુદેવ વિચારે ઉભા રહી, ઉપાય કોણ ઉતરયાતણા—કે વૃ૦

કોણ વલે મહારી નિશા અધારી, ચોરીનું છે કાજરે;
કહ્યું વચન પ્રતિપાળીયે, સમરયા શ્રી મહારાજરે—કે૦
ન ચાલે નાવ આ જળ વિખે, કેમ ઉપડે મારા પાગરે;
કુખ જાણી હરીયે હુંકાર કીધો તવ, જમુના કષ્ટ બે ભાગરે—કે૦
પાછળનું જળ રહ્યું થંભી, આગણું સર્વ વહી ગયું;
વસુદેવજી વિરમે થયા, સુતનું કહ્યું સાચું થયું—કે૦
શીખ જમુના ઉતરયા, વૃષ્ટિ કુસુમની થાયરે;
ગોપ કો જાણે નહીં આવ્યા, ગોવિંદ ગોકુળ મહાંયરે—કે૦
આવ્યા શ્રી વૈકુંઠનાથ કે, વૃજ વૈકુંઠ થયુરે.
છે દાર ઊઘાડાં નંદજીના, નિદ્રાવશ ગોપી^૧ ગોવાળરે;
જસોદા જાણતાં નથી મેં, પ્રસવ કીધું બાળરે—કે૦
વસુદેવ આવ્યા અંતઃપુરમાં, કઠિણ મન વજ્રવત કરી;
બાળકી લીધી જસોદાની, સેજે મુક્યા શ્રી હરી—કે૦
દીપક શાખી રાખીયો તું, છે પાવકનો અંશરે;
કુંવર સાટે લેઉં કન્યા, શત્રુ માથે કુંસરે—કે૦
શ્રીવત્સ શોભા ભૂગુલાંછન, રાખીયું એઘાણરે;
શત સહસ્રમાંથી શોધી કહાડું, પુત્ર જીવનપ્રાણરે—કે૦
ધનશ્યામ ઘર સંભાળજે, ઠાળજે તનના તાપરે;
પરાધીન વરતું કારાગૃહમાં, અમો દાહેલે માખાપરે—કે૦
એહેવું કહી વસુદેવ વળીયા, ચાલી ન શકે ચણીરે;
પુત્ર પરધેર સોંપવો, તેપે રૂકું મણીરે—કે૦
ખભે નાખી બાળકી, આવ્યા મથુરા મહાંયરે;
વાટ ભુજેછે દેવકી, વિજેગે વ્યાકુળ થાયરે—કે૦
મંદિરમાં આવ્યા રાયજી, કહ્યો સર્વ સમાચારરે;
ફરી જમુના વહેતી થઈ, હુતાં તેમ દેવાયાં દારરે—કે૦

(વલણ)

દાર ભોંડયાં હુતાં તેમજ, કન્યા આપી કર મહાંયરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ લીલા, થયો તૃતીયો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪ થો.

(કડવું ૧૭ મું—રાગ વેરાળીની ચોપાદ)

રાય વસુદેવે આપી દીકરી, દેવકીના^૨ આછંગ ઉપર ધરી;
દેવકી કહે ધન્ય મહારા નાથ, પુત્ર મુકતાં કેમ આલ્યા હાથ.

કરમણે કહ્યું શું કરે વખાણુ, આપી રત્નપાટે લાવ્યા પાપાણુ;
 વસુદેવ કહે એ બાળકી ધન્ય, પુત્ર ઉગરચો તે એહેનું પુન્ય.
 કંસ પતન કરશે એતાણું, તહારે જાણું છું તમે રોશો ઘણું;
 હૃદયાં દેવકીજી સુણી વચન, કન્યા રોધજેમ ગાજે ધન.
 તવ જાગી ઉઠ્યા રખેવાળ, ભાઈઓ બાઈએ કંઈ પ્રસન્ન બાળ;
 કંસ કને આવ્યા તતકાળ, જાણી વાત જાણ્યો ભૂપાળ.
 અઠમો ગર્ભ થયો સત ઉદે, ધસે હાથ કોધે વાણી વદે;
 આરકત નેત્ર વધુ ધૂન વર્ણ, કંપાયમાન ધુળે કર અર્ણ.
 કરે હોકાર જેમ ધન ગડગડે, ડંસે અંધર દંત કડકડે;
 નગન ખડગ શેષ જીવે જસો, જાણે અંદ્ર અંદેવા રાહુ ધસ્યો.
 કું રિપુને ઝીકું આ ઘડી, ધાતાં કંસ પડ્યો આખડી;
 પ્રભ સર્વ જોવાને મળી, ચાર વર્ણ કારાજૂલે પળી.
 આકાશવાણીનો સમો આજ, એ બાળકને શું કરે મહારાજ;
 કંસ આવ્યો બંધન બારણે, ઊઘાડ્યા દ્વાર હાણવા કારણે.
 ભાવ વસુદેવ રાત્રુ મુજતણો, એહેને જોવા હું આતુર ઘણો;
 વસુદેવ ચાલી સામાં ગયા, આજ રાયજી કીધી જોધે દયા.
 નથી પુત્ર કન્યા અવતરી, તમને શું કરશે દીકરી;
 પુરૂષનો ભય તમને ભૂપાળ, પુત્રી થઈ નિવરત્યો જંજળ.
 કંસ કહે સાંભળ વસુદેવ, ગગન વચન માનું અશ્વમેવ;
 કાંઈ પુત્રી પુત્રનું કારણ નથી, આઠમો ગર્ભ રાત્રુ સરવથી.
 ભગિનીનું કહ્યું નવ કીધું, કંસે બાળક ઉઝાળી લીધું;^૧
 બલવલે દેવકી અતિ ઘણું, રાખ ઘર વસ્તું મુજતણું.
 તમે ઘણા દિવસ વિરાજી જીવો, રહેવા દો કુળ દીકરી દીવો;
 એ વડે ઘર વસતું થારો, એ પુન્યે તહારી હત્યા જાશે.
 સમ પુત્રનો શોક હું વીસાઈ, મુને મા કહે તે ભાઈ પુણ્યતહારું;
 છે છેલ્લે આશ્રમે એ સંતાન, એ મહારે શત પુત્ર સમાન.
 તું વિના દયા કોણુ આણેજી, મામો તુને કહેશે ભાણેજી;
 તમને જ્ઞાતિ બાળકની પડે, કેમ ધાત હશે આ કન્યા વડે.
 મરાક કેમ રોષશે સમુદ્ર, કેમ મનુષ્ય જીવે હારે^૨ મહારૂંદ્ર;
 શું આગીયાથી જંખારો ભાણુ, શાર્ફલને કેમ હણુરો શ્વાન.
 મૃગનો ઠેલો મેરૂ કેમ પડે, તમને મૃત્યુ કેમ હોય
 કન્યાવડે;
 તમે સ્વર્ગ મૃત્યુ જીવું પાતાળ, વશ વરતેછે દશે દિગપાળ.

૧ “ભગિનીનું વચન નવ લખું, કંસે બાળક કરમાં મળું”

૨ “નાણસે” (બા. પ્ર.)

(કુ. પ્ર.)

તે મનાપ મહિમા તહારો ગયો, જે મરાણુ ભય કન્યાથી થયો;
 જેમ તુને વહાલાં તહારાં છોકરાં, તેમ મુજને તો મહારાંખરાં.
 એ મુક કન્યા પાગે લાગું, હું બેહેન થઈને ભિક્ષા માગું;
 વિનય વચન દેવકી કહે, પણ કંસ કાળજનો નિરદય.
 જેમ ટોલ્યો ફરવે ભીંડીમાળ, તેમ કંસે ફરવીયું બાળ;
 વસુદેવ ત્રાહે કરી કર ઘસે, મુખે રૂએ પણ મનમાં હસે.
 ક્રુશળ ક્ષેમ જોધે છોકરો, ગોપમુતા આધેરી મરો;
 રાય શિલા ઊપર જીકે જોડે, કરમાંથી કન્યા છુટી તેડે.
 અખક તેજની જવાળા થઈ, ભાણેજી અબ્રધટામાં ગઈ;
 ભયભીત કંસાસુર થયો, આશ્ચર્ય પામી ઊભો રહ્યો.
 વહુટી મેં દઢ નવ ગ્રહી, પંખ વિના કેમ ગગને ગઈ;
 મેં મરવું સત્ય ઊગરવું નહીં, આકાશવાણી આજ સાચી થઈ.
 એ કન્યા ટળી કેમ થઈ વીજળી, મેઘ ઘટામાં અખકે મળી;
 વાઈ થયુંજે ગઈ વેગળી, પાસે રહેતો મરત બળી.
 શોચના કંસતાણી જાણી, વિદ્યુત કન્યા બોલી વાણી;
 “અહો મૂર્ખ માતુલ મથુરા પતિ, આવ્યું મરાણુ ઉગરવું નથી.
 રખે નિર્ભય શાતા આણતો, હણ્યા સમ પુત્ર રખે જાણતો;
 તું વરસ બારમે નિશ્ચે મરે, કહીં પાસે^૧ ભાણેજી ઉછરે.
 કાંઈ સાધન કર પામે હરિ ચર્ણ, સર્વથા નહીં મૂકે મર્ણ;^૨
 એવું કહી જોગમાયા ગઈ, કંસને મન ચિંતા બહુ થઈ.
 બેહેન બનેવીની સેવા કરૂં, તો કદાપિ મરાણુ થકી ઉગરૂં;
 છોડ્યા વસુદેવ દેવકી છોડી, ઉભો કંસરાય કર જોડી.^૩
 પાડી વિપત દંપતી પીડ્યાં સાધ, તે ક્ષમા કરો મહારો
 અપરાધ.
 મુને ખટ હત્યા બાળકની થઈ, એક ગર્ભ ગળ્યો એક કન્યા
 ગઈ.
 ન રહી પુત્રી ન રહ્યો પુત્ર, તમારૂં મેં ભાણું ધરસૂત્ર;
 જે બાળક રાત્રુ થઈને નડે, પણ માતપિતાને કોધ ન થડે.
 કાંટો મનનો કાહાડી નાખજે, તમે તમારી ભલાઈ રાખજે;
 રીજ્યા વસુદેવ વદે વચન, તહારો વાંક નથી સંજન.

૧ “કહીં પાણુ ગામ ભાણેજી ઉછરે” (બા. પ્ર.)

૨ “છોડ્યાં દેવકી વસુદેવ છોડીઆ, ભિક્ષુ (કંસરાય) દે કર
 જોડીયા”. (બા. પ્ર.)

હાણુ કર્મ ગત જન્મે કર્યાં, તો ક્યાંથી હવે છોકરાં;
ગયું જોખન ને આવી જરા, શું સુખ દે અમને દીકરા.
રાય તમો કરશો પ્રતિપાળણા, અમો દંપતી જિં આસ્થાં
કાળનાં;
એઠો રમત માંઠી આદિ પુર્ષ, શત્રુ મિત્ર જાણુ ને હોય
મૂર્ખ.
કોણુ મારે કોણુ પામે મર્જી, અજ્ઞાને ઉકળે અંતસકર્જી;
એ સંતાન જાણુસંબંધે થયાં, પહોતો ભાગને ઊઠી ગયાં.
નથી બાળક કો નથી માખાપ, તો રાય તમને શાનું પાપ;
વસુદેવે વિવેક કહ્યો નિર્મળો, કંસરાય તવ થયો ગળગળો.
ભક્તિ કરે રાય વસુદેવતાણી, ઉત્સેન શાતા પામ્યા થણી;
જાદવ પ્રજાને નવ પીડે, કંસ ઘણું બીહીતો હોડે.

(વલણુ)

હોડે કંસ થઈ ધર્માત્મા તે, કૌતુક મથુરામહાંયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા હવે, શું કરે કંસરાયરે.

(કડવું ૧૮ મું—રાગ ધનાસરી.)

મંદિર વળાવ્યાં વસુદેવ દેવકી, વાહન ધન આપ્યાં સેવક
સેવકી;
કંસે ન જાપ જરાળા સહી શકી, ખટક રહી મનમાં વિ-
જળી શું બકી.

(હાળ)

શું બીજાઈ બાળકી, ચટપટી મનમાં રહી;
બાળક સરવે સંહારીયાં, તોએ હું છૂટો નહીં.
ગુપ્ત સભામાં કંસ એઠો, સુભટ મિત્ર તેડાવીયા;
વ્યામ વત્સાસુર વૃષભ ફેરી, પ્રલાંબ આદે આવીયા.
શકટ ગર્ધવ બકબકી, જવાલક તૂણુ અધાસૂર;
શલ્ય કુશલ્ય મહામલ મુષ્ટિક, ફૂટે ને ચાણૂર.
અતઃપર બીજા ઘણા, કંસે કુષ્ઠ સભા કરી;
હવે શું કરવું ભાઈયો આપણે, કલ્પાંત કન્યા ઊચરી.
સ્વલ્પ ભક્ષણ બંધ રક્ષણ, અધક્ષણ બેઠેન ધીરી નહીં;
નિર્દયપણે બાળક પછાડ્યાં, પાણુ ચિંતા અમથી નવ રહી.
જો સર્વ સ્નેહી મહારા, કંસ બેદવચન કહે;
ઉપાય કરી શત્રુ હણો તો, રાજ આપણનું રહે.

છે પ્રપંચ સઘળા દેવના માટે, દેવનું દેવત ટાળીયે;
વેદાકત ધર્મ ઉચ્છેદ કરી, ઉન્માર્ગ ધર્મ પ્રતિપાળીયે.
લઘુ બાળક પાસે ગામનાં, ન્યાં દેખો ત્યાંથી હણો;
બાળક સઘળાં નાશ કરતાં, મરશે શત્રુ આપણો.
કર જોડી ફેરી કહે કરે, વિનતી મથુરાપતી;
બાળક સર્વ પયપાન કરાવે, સમર્થ છે પૂતના સતી.
આપણા કુળમાં રત્નબાઈ, વિવિધ વેશ વપુ ધરે;
રિપુ આઘની આઘ ટાળે, વિશ્વને વાંઝીયાં કરે.
નિજ કીર્તિ શ્રવણે સાંભળી, તવ પૂતના પરસન થઈ;
હાથ જોડી ગર્વ સાથે, કંસને નમી જઈ.
દીર્ઘ અધર ઉઠતણો, શ્યામ જીહ્વા ચાટતી;
સકુમાર^૧ મનુષ્યનું શું ગણું, દેખી અસુર સભા ફાટતી.
પ્રાત મહારા વિદ્ય તહારાં, બસા લેધને હું મરું;
તહારે પુણ્ય એક દિવસમાં, જગતને વાંઝીયાં કરું.
ગદગદ કંઠે કંસ બોલ્યો, સગાઈ બાઈ તહારી ખરી;
પ્રાણુદાન મુજને તું આપે છે, હું મૃત્યુથકી જીવ્યા ફરી.
આજ્ઞા આપી સર્વને, ઉચ્છેદ ધર્મતણો કરો;
છે દેવને આસરો વિષ્ણુનો, આપણે શિવનો આસરો.
મહાદેવનું મુને વચન છે જે, દેવથી હારશો નહીં;
ગૌ બ્રાહ્મણ સંતને સંતાપો એમ, કંસની આજ્ઞા થઈ.

(વલણુ)

આજ્ઞા થઈ અસુરને હવે, ચતુર્થમો અધ્યાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા શું, થયું ગોકુળ મહાંયરે.

અધ્યાય પમો.

(કડવું ૧૯ મું—રાગ પંચમ રામઘ્રી)

ગર્ભ જોગી એમ જોચરે, નરપતિ સાંભળો રે;
શ્રી ગોકુળને માંહી, ઉદે થયો સામજો રે.
નથી જાણતી નંદની નાર, પુત્ર પ્રસા થયો રે;
જે મથુરાનો મહારાજ, કન્યા લઈ ગયો રે.
ફરી ભીડાયાં કપાટ, કો જાગે નહીં રે;
શ્રી ગોકુળની માંહી, કુસુમ વૃષ્ટિ થઈ રે.
પાછલી પહોર એક રાત્ર, નક્ષત્ર રોહિણી રે;
પુત્ર જસોદાની સેજ, ત્રિભોવન ધણી રે.

મંદમંદ વરસે મેહ, નારદ નૃત્ય કરે રે;
 સરસ્વતી ચારે વેદ, સ્તવન ઊચરે રે.
 શામે બહુ વાન્નિત, અન્નિસ દેવતાણું રે;
 પંકજ વેલી પુષ્પ, વરસે અતિથાણું રે.
 ભાગ્યતણો ભંડાર, પનોતી જસોમતી રે;
 ઝબકી ઊઠી માત, દીઠા જગતપતી રે.
 જઈ જગાડયા નંદ, ઉઠો પીયુષ રે;
 પુત્રતણું તન તેજ, આંખા દીવડા રે.
 ઉઘડકી ઉઠ્યા નંદ, દીઠા નરહરી રે;
 દંપતી દે આલિંગન, ચુંબન ફરી ફરી રે.
 કો દેવ સ્વરૂપી પુત્ર; મળ મૂત્ર નથી રે;
 પરમેશ્વરને પયપાન, કરાવે જસોમતી રે.
 ઘરઘર પ્રત્યે વાત, પહોંતી વધામણી રે;
 અખ્યાણું લાવે નાર, ગોપી સોહામણી રે.
 અમણુ ચારણુ ભાંટ, બંદીજન જસ લણુ રે;
 ષષ્ઠ દધીનો કર્દમ, નંદને આંગણુ રે.
 માલણુ લાવે પુષ્પ, પાન તંબોલણી રે;
 કંકુમ હાથા ખાર, દેતી ગોવાળણી રે.
 આરોગ્ય આંખા પત્ર, તોરણુ દ્રોણતાણું રે;
 સોમણુ મઠયાં શ્રીફળ, મધ્ય સોહામણું રે.
 ગોપવધુ કરે અણુગાર, લાખેણી લોખરી રે;
 પુત્ર જોવાને નંદ ઘેર, ચાલી મોહભરી રે.
 લૂણણુ અંખર બેટ, ભાવે લાવતી રે;
 મુક્તાકુંડળ કનક પુષ્પ, હરિને વધાવતી રે.
 સ્નાન કરી નંદશય, વૃક્કશ્રાદ્ધ કરે રે;
 સંતોષ્યા બચક જન, નિર્મુખ નવ ફરે રે.
 સવત્સી સુરભી દાન, કનક આપીયાં રે;
 રંક થયા ધનાઢય, દારિદ્ર કાપીયાં રે.
 માણેક મુક્તા રત્ન, પટકળ પામરી રે;
 નેણુ બચ્યા નંદ, ભિમુક નહીં ફરી રે.
 દૂધે વરસ્યા મેહ, પૂર મવાહ વહ્યા રે;
 રોગ શોક ઉચ્ચાટ, ગોકુળના ગયા રે.
 અંધને આંખ્યાં નેત્ર, બધીર સાંભળે રે;
 અપંગને આંખ્યા પામ, મલુને જોવા પળે રે.
 પૂજ્યાં વિપ્રનાં પૂંદ, અંદન ફેસરે રે;
 ગોકુળથી વારણું મહીં, શ્રી પરમેશ્વરે રે.

ધર્મરાયે વારયા જન્મ, ગોકુળ ભચ્યા રખે રે;
 જે ખીજરી ગોકુળનાથ, નહીં રહીયે મુખે રે.
 થાએ મોરલીનાદ, વાણત્ર વાજતાં રે;
 કાંઈ ગોવાળાનાં ગાન, ગાંધર્વ નાચતા રે.
 શકે જમુનાજી થઈ ગંગ, પયમવાહ મળ્યા રે;
 શ્રી ગોકુળ લીલા બેઠ, ન બચ કારણુકળયેરે.

(વલાણુ)

અકળ લીલા ગોકુળતાણી, બ્રહ્માદિક લૂલા ભમેરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ન જડે પાર મલુનો ફેમેરે.

(કડવું ૨૦ મું—પદ રાગ અસાવરી)

કોણુ પુણ્યે પુત્ર પામી, જસોદા, કોણુ પુણ્યે પુત્ર પામી.
 શારદ નારુદ અગમ નિગમને, ઘટઘટ અંતરજમી—જ૦
 પ્રાણેશ્વર પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ, નામ વિશ્વંભર કહાવેરે;
 જડત અનંદાતા જીવનો જીવન, જસોદા પયોધર ધાવેરે—જ૦
 આ ત્રેલોક્ય ત્રિગુણુ દારીયે બાંધ્યું, ઊત્પત્તિ લય હરિને
 હાથેરે;
 તે અબંધ અવિગત જસોદાજીયે, બાંધ્યો ઊખળ સાથેરે—જ૦
 છે ચૌદલોક એહેનાં મુખમહિ, મલુ મૃત્તિકા ખાએરે;
 કહે પ્રેમાનંદ જસોમતીનું, સુકીત કહ્યું નવ જાએરે—જ૦

(કથા ચાલતી—રાગ અસાવરી)

શુક કહે સાંભળ લૂપતિ, થયો ગોકુળમાં આનંદ;
 કંસની પ્રેરી પૂતના કરે, બાગક બહુ નિકંદ.
 પૂતનાએ સાંભળ્યું જે, નંદને થયો બાળ;
 પાણુ ગોકુળમાં જઈ નવ શકે, રક્ષા કરે ગોવાળ.
 બકી આવી કંસ પાસે, સાંભળ વાત લૂપાળ;
 જાત તમારાં પુણ્યથી મેં, સાતશેં મારયાં બાળ.
 અપુત્રવાન મળ થઈ મેં, શક્તિ સાધ્યું કામ;
 ચારે પાસા ફરી વળી એક, રહ્યું ગોકુળ ગામ.
 નંદને ઘેર કુવર આંચો, દૂધે ઊઠ્યા મેહ;
 શકે રાત્ર આપણો હરો, પડે મન સંદેહ.
 ઊત્તરવય અર્લક હજું તે, સાચવે બહુપેર;
 તમે અહાં તેડાવો ગોપને હું, જાઉં નંદને ઘેર.

ન ભેદે પરપંથ માહરો, પ્રરૂપ મજાવાન^૧;
 સ્ત્રીજન માયામાં પડે જઈ, કરાડું પયપાન.
 વચન સાંભળી બેઠેનનાં, આવ્યો વીરને વિશ્વાસ;
 જાઓ તેડી આવો ગોપને, તહાં મોકલ્યા બહુ દાસ.
 સમજાવી કરેજો નંદને, તેડે છે રાજાજીય;
 કરે લાવો શ્રાવણતણા, ગોરસ ગવરીનાં ધીય.
 શીઝે સેવક આવીયા, નંદજીને દાર;
 ગવરીનાં ઘૃત ભૂપ માગે, નીસરો સર્વ બહાર.
 નંદજીયે સર્વ ગોપ તેડયા, તત્પર કીધા કર;
 શીખ દીધી જસોદાને, સાચવજો કુંવર.
 અમો જાણું મથુરામાં, થાશે સાયંકાળ;
 પક્ષમાત્ર રખે અગજો કરો, છે પ્રાણજીવન બાળ.
 જસોદા કરે નંદજીને, શીઝે આવજો સ્વામ;
 રખે થાકા થકને નાથ મહારા, રહેા મથુરા ગામ.
 ગોપ સરવે તત્પર થયા, શીકાં ભરાવ્યાં સ્કંધ;
 જુગમ શાંઠ શકટે જોડયા; બેસી ચાલ્યા નંદ.
 શીઝે ઘૃતગાડાં ભરયાં, દધી કુધ માખાણ પાત્ર,
 કરે લઈ મથુરામાં આવ્યા, ગોપ પ્રાણી માત્ર.
 પૂતના ગઈ ગોકુળે, વસુદેવે જાણી વાત;
 દંપતી કુખીયાં થયાં તે, કરે આંસુપાત.
 રાજસભામાં નંદ આવ્યા, કંસે દીધું માન;
 બેઠ મુકી પામ્યે લાગા પછી, બોલીયા રાજન.
 ન ઘટે તમને નંદજી, મુને રીસ અંતર આવી;
 અમે સાંભળ્યું ને પુત્ર આવ્યો, મુને વધામણી નવ કહાવી.
 વારૂ કીધું વિદાતાએ, ઘણું અમો પામ્યા પ્રેમ;
 મનસા વાચ્યા નંદજી તહારો, પુત્ર રહેજો ક્ષેમ.
 પુત્ર આવે પિતા હરખે, આશ્ચર્ય એમાં શાનું;
 પણ અમો પરમ પ્રસન્ન હવા, પ્રાણ કરીને માનું.
 જસોદા સુખાણી થઈ, સંસારના ભય ભાગો;
 જરેણું આગલાં ટોપી, લઈ જાઓ સુતને વાગો.
 અંન અપાવ્યું ગોપને છે, કૃપા રાયની મહોટી;
 કંસ વિચારે જમાડીને, કરૂં જેમ તેમ બોટી.
 નંદ વળતું બોલીયા, સદા તમો આપો અંન;
 કું રંકને બાળક હવે તે, રાયજીનું પુણ્ય.
 તમો રાજ તમો સ્વામી, તમો અમારા દેવ;
 ઉધરશે ને બાળકો તો, કરશે તમારી સેવ.

(વલણ)

સેવક તમારા જો અમો, નંદજી લાગા પાયરે;
 જાણ્યું પૂતનાએ કામ કીધું હશે, કંસે આપી વીદાયરે.

(કડવું ૨૧ મું—રાગ મારૂ)

કંસે આપી વિદાય, કારજ સીધું છે;
 મનમાં ફૂલે મૂઠ, કપટ કીધું છે.
 નંદનો નંદન બ્રહ્મ, પ્રાકૃમ જૂવાં છે;
 એમ ન જાણે કંસ, ભગિની મૂઆં છે.
 પધારયા નંદરાય, મનમાં હરખે છે;
 મળવાને વસુદેવ, મારગ નિરખે છે.
 તપી રહ્યું છે તંન, ચિત્તમાં ચિંતા છે;
 મળવાને આવ્યા નંદ, ઘણા ભાગ્યવંતા છે.
 ઘાઘ બેઠયા બેહુ વૃદ્ધ, હૃદે બીધરકે છે;
 વાંસે વહી જળ ધાર, આંસુ વરસે છે.
 મળી બેઠા બેહુ મિત્ર, નંદજી ભાખે છે;
 પાપીયે છોડ્યાં નરનાર, શી દ્રષ્ટિ રાખે છે.
 તમો કુખ વેડ્યું અપાર, શ્યાલક પાપી છે;
 છ બાળક કીધાં નારા, વેદના વ્યાપી છે.
 કર્મતણા ને ભોગ, પ્રાણી વેઠે છે;
 કો કરે કોટિ ઉપાય, ભાગ્યથી હેઠે છે.
 પાણુ રોહિણીના ને બાળ, વપુએ વારૂ છે;
 શાતા કરો વસુદેવ, અંશ તમારો છે.
 રોહિણીનું ન ધરશે કુખ, મહારી ભગિની છે;
 કંસને શું કરીએ રંકે, અંતર અગતી છે.
 એને પુછશે પરિબ્રહ્મ, ને તમને પીડે છે;
 કેમ સાંખશે જુગદીશ, ને માકું હીડે છે.
 પછે હસી બોલ્યા વસુદેવ, મોદ ઉપજાવ્યો છે;
 છેલ્લે આશ્રમે નંદ, પુત્ર ભલે આવ્યો છે.
 થયો ખટ દિવસનો તંન, વાત અમો જાણી છે;
 ધન્ય જસોદા નાર, ભાગ્ય ધાણીયાણી છે.
 નંદ તમને આવ્યો તંન, અમને શાતા છે;
 જાણ્યું અમો પામ્યાં પુત્ર, શાખી વિદાતા છે.
 પણ શીખ પધારો ઘર, કાંઈએક કૂકું છે;
 તમો છો ભાગ્યવાન, સદાએ રૂકું છે.
 કંઈ સાંભળી કપટની વાત, હૃદયા ચોંકે છે;
 થયું ગોકુળમાં બિત્પાત, મુજને ભાસે છે.

જન્મ પુત્રના લીધે તપાસ, બોળી નારી છે;
તહીં જન્મે ખાને સ્વાસ, હચ્છા મહારી છે.
દીસે સૂરજ શોણિતવર્ણ, વાકુ તો દારણ છે;
ભયાનક જનુના નીર, કાંઈએક કારણ છે.
નંદ થયા ભયભીત, મસ્તક ડોલે છે;
પરમારથ સરખી વાત, દેવકી ખોલે છે.
પુત્રથી વહાલી વસ્ત, ખીલ કાંઈ છે;
જસોદાને કહેને પ્રણામ, મહાર્જ સાંઈ છે.
મહારી વતી દેને શીખ, જસોદાજી બોળાં છે;
કંસના મોકલ્યા દેત્ય, ટોળે ટોળાં છે.
રખે ધીરતાં માત, લોકડાં પાપી છે;
સાચવને પુત્ર થાપણ, પ્રભુએ આપી છે.
સંદેશો કહેને નંદ, નાર જસોમતી;
રમાડવા જેવો છે તંન, બોલાવે મારી વતી.
જન્મશો મો ખાટી વસ્ત, પુત્રને ભારે છે;
વસુદેવ કહે સાધવી નાર, પરમારથ વારે છે.

(વલણ)

વારે વિવિધ પેરે દેવકી, જેમ પુત્રને સુખ થાય રે;
નંદજી ગોકુળ પરવરયા થયો, પંચમો અધ્યારે.

અધ્યાય ૬ ઠો.

(કલ્પું ૨૨ મું—રાગ રામઝી)

સાંભળ રાજ શુકજી ભાષેજી, ચરિત્ર પ્રભુનાં હૃદય રાષેજી;
હવે પૂતનાતણું કહું વૃતાંતજી, તે ગોકુળ ચાલી પામવા અંતજી.

(હાળ)

ક્રમ જાતી હવી પૂતના, ધરી માયા રૂપ;
બાળક બાણી પરવરી, નવ લક્ષ્યા ત્રિભુવન ભૂપ.
અભિલાષ અંતર અતિધણો, આણું અર્લકઅંત;
કારજ સીઝે પ્રાત રીઝે, લીને જસ અત્યંત.

૧ એ લીટી. વર્ષ ન બનેલું એવી એક પ્રતમાં છે ને ૧૮૦૫ની પ્રતમાં "પૂતના કરે મન વિચારજી, હું તો ત્યાં જન્મ નિરધારજી" એવું છે. બા. ૦ પ્ર. માં કે ખીજી કોઈ પ્રતોમાં છેજ નહીં; પણ રાગનાં બંધારણ પ્રમાણે ખીજી લીટી જોઈએ.

ક્રમ હવે બાળ ગોવાળનો હું, કાળ આણું આજ;
પોણ કરી હું નીસરી હરી, રાખે મારી બાજ.
સણગાર સાને રૂપ રાજે, ગાને ધૂધર પાય;
કમક આણવટ કમક કાંઝર, ચમક પહાની થાય.
નખ જ્યોતિ શું ખચોતની, વાજે વિધુવાનો છંદ;
પગલાં ભરે કમકમ ઝરે, કરે કોટિક ફંદ.
કામની ગજગામની, ભામની કરતી ભાવ;
રૂપ નિધિમાં વિધિ બૂડે, નહીં નિસરવા નાવ.
કટિ પાતળી કટિમેખળા છે, ઝીણી ધુધરમાળ;
ચીર ચરણાં ચમક વરણાં, ચોળી લખીયા મરાળ.
કંકણ ખળકે ચૂડી ચળકે, થાય ગોરણાનું ગાન;
કદળીપત્ર વાંસો વિરાજે છે, પેટ પોયણ પાન.
ભરચો પરિમળ નાભિ નિર્મળ, રોમાવળી પંકજતંત;
મુક્તમાળ હીચે દુગદુગી, ઉઠે છખી શોભાવંત.
શું કૂચકુળશ યે કનકના, છે સુધાએ સંપૂર્ણ;
કુસર બોળી ઝીણી ચોળી, દીસે ગોરું વર્ણ.
કરઆંગળી મગની ફળી, નિર્મળ મુદ્રિકા નંગ;
ખાનુખંધ લટકે આઢણી ફટકે, જોખન રંગ તરંગ.
કંબુ જેવી કપોળ શોભા, કંઠ કોકિલા નાદ;
વેસરવાળી અધર પરવાળી, બોલતી મધુરે સાદ.
છે ગીર ગાલે બાળ મધુકર, જેમ પોતે રચ્યો વિધિરાય;
જુગમ ત્રોટી મૂલે મોટી, શ્રવણની શોભાય.
નયણાં ચંચળ સાચું કાજળ, ખંજન અથવા મીન;
અરચા ચરચી કેસરતણી, ચાંદલે ચોખા લીન.
ગલુખંધ વેસર જૂમણું, સેંચે ટીલી શીશરૂલ;
બોરરૂલ ને વીટલા જડિત, સાંકળાં અમૂલ.
શિશુ દમતી કપટે નમતી, નિરખે નારી ધીટ;
ઉન્મત્ત ઉર ત્રેહકાવતી ભરયાં, વિખે સ્તનનાં દીટ.
વિસ્મે થઈ વૃજ સુંદરી, મહિમાહિ કરતી વાત;
રાકે લક્ષ્મી આવ્યાં શોધતાં, નંદ્યુદે વૈકુંઠનાથ.
જેઠ રહ્યાં માત જસોમતી, પૂતનાએ કીધું હાથ;
ઝટકે પેઠી ઘર વિષે ગઇ, પારણાંને પાસ.
માસી બાણ્યાં આવ્યાં અવિનાશો, ત્યારે નેત્ર મીચ્યાં નાશ;
નિદ્રાવશનું રૂપ કીધું, પહોડ્યા પહોળે હાથ.

જેમ ગુપ્ત ખડગ^૧ કોશમધ્યે, ભસ્મે ઢાંચે હુતારા;
જેમ અજ્ઞમાં આદિત્ય ધેરચો, ગુપ્ત રૂપ કીધું અવિનાશ.

(વલણ)

અવિનાશ સૂતા ગુપ્ત રૂપે, રંક નંદનો ખાળરે;
પૂતના પરસન થઈ, નવ લક્ષ્યા કેશવ કાળરે.

(કડવું ૨૩ મું—રાગ-કાફી હુસેની દેશી)

(પૂતના વચન):—

જસોદા જીવન તહારોરે, સ્વરૂપે સખળ સારોરે;
ઘણાં વરસ જીવોરે, તમારા કુળનો દીવોરે.

(ઢાળ)

એ દીપક ગોકુળ ગામનોરે, ગોવાળાનો રાય;
વદનધંકુ નિરખતાં રે, તૃપ્ત નેત્ર ન થાય—જસોદા૦
મેં જોયાં કોટિક ખાળકાં રે, આ સમો નહીં કોએ;
ગોકુળચંદ્ર ઊદ થયો એ, દીઠ મનકું મોઢે—જસોદા૦
છે અમૃત મહારાં સ્તંભારે, તે કરાવું પયપાન;
થાય અંમર ખાળકાનું, વધુ વજ્ર સમાન—જસોદા૦
વ્યાધિ એક વ્યાપે નહીં રે, સદા રહે જોખન;
નંદજીયે હું મોકલી, ધવરાવો મહારો તન—જસોદા૦
આવો ખાળક ખાકુવાં રે, કરો અમૃત આહાર;
જીવન જસોદા ખેદનના, હું માસીનો આધાર—જસોદા૦
હળવે લીધા ઢંચલી રે જેમ, રજ્જુ વિરાસે સાપ^૨;
ભાણેને તરબો ખાણુનો રે, માસીનું મળીયું પાપ—જસોદા૦
જોઈ રહ્યાં જસોમતી રે, કરે પૂતના પાખંડ;
આંખ નચાવે મીકું ખાલે, ફરવે ભુજદંડ—જસોદા૦
આળસ મોડે ખાળકોરે, અધપડીયાળી આંખ;
સાડીનો પાલવ કર ધરી, માસી ઉરાડે માંખ—જસોદા૦
છે કઠિણ માસી પૂતના તેમ, ભાણેને છે વીટ;
ગુપ્ત વિકાશી મૂકીયાં વિખ ભર્યાં કૂચનાં દીટ—જસોદા૦
હૃદે ઊપર કર ધર્યો રે એક, વાંસા ઉપર હાથ;
માસી લીધાં ખાથમાં વિધે, ધાવે ગોકુળ નાથ—જસોદા૦
તીવ્ર અગ્ર નખનાં કરીરે, વોંધ્યું માસી શરીર;
વિખ કુધ પીધું એક ઘુંટડે, ખીન્ને શોભ્યું રૂધીર—જસોદા૦
પેટમાં મારે પાટુઅરિ, હૈયામાં મારે શીષ;
આકરબો ખાણુ પરમેશ્વરે તવ, માસીયે પાડી ચીસ—જસોદા૦

મુકો ભાણેજ ભૂધરારે, તું આજીબો સુંદરચામ,
ભવાદે મુને જીવતી, નહીં આવું ગોકુળ ગામ—જસોદા૦

(ચોપાઈ)

જસોદા પુત્રને વારો, પીએછે ખાણુ મહારો;
હું જો કંસની ફૂતી, આવડું ન જાણતી ફૂતી.
ગોપી કોઈ ધાઈને આવો, મુને મૃત્યુથી મુકાવો;
મળ મેં વાંઝણી કીધી, સાતશે હૃત્યા લીધી.
હુતો આવી હુતી અજાણી, આવડી વાત ન જાણી;
કે મહારં પાપ જાણ્યું, મુકાવો પાએ લાણું.

(ઢાળ)

વિસ્મે થઈ વૃજ સુંદરી રે, એ મિથ્યા રંડા રોય;
તાળી દધ ગોપી હસે આતો, જોવા સરખું હોય—જસોદા૦
પીળક આવી અંગનેરે, ખોલાય ખોખડું વેણ;
કીકીની કાળક ગઘ, ધોળાં ફટારયાં નેણ—જસોદા૦
છે દહાડાનો છોકરો, મહારે કરમે વાજ્યો દાટ;
હૈયું સૂણ્યું હીકા આવે, પડ્યાં માસી ચતાં પાટ.—
માસીને હીકા આવે, ઉપર ભાણેને ધાવે.
મૂળ રૂપ ધરીયું માયા તજ, વાધી જોજન દહોડ;
જેમ પર્વત ઊપર પોપટો તેમ, વીરાજે રણછોડ—માસી૦
ખડુ વૃક્ષ ગોપનાં છાપરાં રે, પડતાં ચૂરાણુ થાય;
કૃપા શ્રીભગવાનની રહ્યાં, કુશળ ગોપી ને ગાય—માસી૦
છે બકી ખડુ બીહામાણીરે, ભુંકું રંડાનું રૂપ;
મુકી વાવ જેવી ખે આંખડી રે, નાસિકા મોટો કૂપ—માસી૦
જિજ્ઞાસા ભાણે સર્પણી રે, મુખ ગુફાનું દાર;
કૂચ શિખર ગિરિતાળાં, રમે ઊપર નંદકમાર—માસી૦
સેવાળ સમુદ્ર શિલાતાળા તેમ, છૂટા મસ્તક કેશ;
શ્રવણ છિદ્ર બોહાંમણાં, મહિ ગજ કરે પ્રવેશ—માસી૦

(વલણ)

ખાણુ ગયા પૂતનાતાળા, વિલપે જસોદા માતરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા એ, લીલા વૈકુંઠનાથરે.

(કડવું ૨૪ મું—રાગ બગવેરાડી)

કલપે વિલપે નંદની નારી, ફરી ફરી તેહેને જાય;
ગોકુળમાં સર્વ સ્ત્રી જન દીસે, પુરૂષ નથી ધેર કોય.
સ્વામીને શો ઉત્તર દવાશે, સોંપી ગયા મુને ખાળ;

૧ “સ્વડ” ખા. પ્ર. ને “વડ” ગુ. પ્રતો. ૨ “રજ્જુવિરાસિ સાપ”
(ખા. પ્ર.) ને “મગ્ગ અહે સાપ” (ગુ. પ્ર.).

કંસાસુર કરીને પિંડ પાડું, આણું મહારો કાળ.
 કંભત જોખનની મદમાતી, પ્રેમ ભરી ગોવાળી;
 તત્પર થઇ પૂતના પર ચહકવા, કટિ કછી કાછડો વાળી.
 નીસરણી માંડી ચહકી બાળા, પગ ધરતાં પડે પડછંદ;
 કૂચઅગ્ર વદનમાં કીડા કરે, ધાવે છે બાળમુકંદ.
 બળાતકારે બાળક લીધી, કુશળ કુશળ એમ કહેતી;
 ઊતારી અંબાને અરણ્યો, માતા વારણા લેતી.
 અંગન્યાસ કરે સર્વ ગોપી, રખે બાળક બીહીતો;
 જસોદા ભાએગની ધણીયાણી, ફરી જનમ થઈ વીતો.
 શયો ઓરડામાં ઉભા થાશે, આંગણે વાયુ ટહાડો;
 જસોદાને શીખવે કો ઝહી, રખે સ્થોડમાંથી કહાડો.
 વિવિધ પ્રકારે રક્ષા કીધી, બાળ બીહીના જાણી;
 મસ્તક ઠાંકી માત જસોદા, નાખે ઉતારી પાણી.
 આમની દેવ્યા વનની દેવ્યા, કુળદેવ્યા જે અમારી;
 બાળકની તમો રક્ષા કરજો, જાએ નંદની નારી.
 પડી પૂતના પર્વત પ્રાચે, જોવા મળ્યાં સ્ત્રીનાં પૂંદ;
 એહેવે સમે મથુરાપુરથી, પધાર્યા શ્રી નંદ.
 અચાનક ભયાનક દીકું, આ થું વરતું ઉત્પાત;
 ગોપ પ્રત્યે નંદ કહે ભાઈ, મળી વસુદેવની વાત.
 એ કંસાસુરનું કપટ ખરું, જઈ નંદે પૂતના જોઈ;
 ગોપરાયનું દર્શણ દેખી, ગોપવધુ સર્વ રોઈ.
 પ્રરૂપ વિના પલ રખે જાએ, માણસમાં નહીં નારી;
 અબળા લક્ષ મળી તો કિંવા, ન શકીયે વિદ્ય નિવારી.
 નંદ ઓછંગ મુક્યા મધુસુદન, ચુંબન કરી પુછે પીતા;
 ત્રણ પહોરમાં કંવર મહારા, કોણ કોણ ઓરિયા વીતા.
 હુદ્યા આંખી મસ્તક સૂંધ્યું, તેડ્યા બહુ કષિરાય;
 આશીર્વાદ અભિષેક કરાવી, આખી સવચ્છી ગાય.
 બીજાં દાન કીધાં નાનાવિધનાં, હોય કંવરને કલ્યાણ;
 ગોપ કહે શી વલે રાખની, ગંધે જાશે પ્રાણ.
 નંદ કહે ઉચ્ચાલ નહીં છે, અનુભવ અંગના ભાર;
 સંધે સંધથી કરો કટકા, લો કરવત ને કહુવાડ.
 મરાનમત આહીર બળીયા, કાપી કટકા કીધી;
 ખડકી કાષ્ટ હુતાશન મૂક્યો, ઓદશ કુંડી દીધી.
 પૂતનાનો પિંડ પરજો, છૂટ્યો દાર કસ્તુરી;
 અગર તગર અંદન મળીયાગર, પરિમલ વાસ મધુરી.

વાસ્તું વન ફરતું દશ જોજન, આબું એક વિમાન;
 પૂતના થઇ દેવકન્યા તે, કૃપા શ્રી ભગવાન.
 સંદેહ પામી પરિક્ષત પૂછે, કૃપા કરો શુક સ્વામી;
 કુષ્ઠ નારી બાળ હત્યારી, પરમગતિ કેમ પામી.
 માનુભાવ કહે મહીપતિને, એ વિષ્ણુ ચરણ મહિમાય;
 જે અંતકાળે કૃષ્ણ કહે તે, જમપુરી નવ જાય.
 સાક્ષત બ્રહ્મ હૃદય પર રમીયા, એ ભાએગ થું નહાનું;
 વૈકુંઠનાથથી વૈકુંઠ પામે, તેહમાં આશ્ચર્ય શાનું.
 ભાવે કલાવે સ્તુતિ નિદાએ, જે પરમેશ્વરને ધારો;
 વેદ વાયક કહે શુક જોગી તે, નિશ્ચયે વૈકુંઠ જાશે.

(વલણ)

જાશે વૈકુંઠ સર્વથા, સાંભળ પરિક્ષત રાયરે;
 પૂતનામોક્ષ પાવન કયા, થયો ષષ્ઠ્યો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭ મો.

(કડવું ૨૫ મું—રાગ દેશાખની ચોપાઇ)

શુક કહે સુણ પરિક્ષત રાય, એ પાવન પૂતનામોક્ષ અધ્યાય.
 બાળહત્યાદિક પાતિક ટળે, જે સ્નેહ ધરી કયા સાંભળે.
 તો પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય, જે પ્રીત રહે કથારસ મહાંય;
 નામ સ્મરણથી જાય વ્યથા, હવે સમમા અધ્યાયની કથા.
 કેમ રાયને પહોતી વાત, જે ગોકુળમાં વરતું ઉત્પાત;
 સમાચારે બેઠું તીવ્ર બાણ, જે પૂતનના શોધ્યા પ્રાણ.
 બેહેન મોઈ બાળક ઊગર્યો, શકે એ મહારો શત્રુ ખરો;
 ગાંડ હૃદયમાં બંધન થઇ, પાણ કંસે ચર્યા કીધી નહીં.
 શકટ વચ્ચ ને તૃણાવર્ત, બગ અધ તેડી કહ્યું એકાંત;
 તમો છાના ગોકુળ પુકે ફરો, છતવો નંદતણો દીકરો.
 ગોપ રહીને કરજો કામ, ન થાય પ્રગટ જેમ મહારં નામ;
 જાણે નંદ તો ઉજડે દેશ, એ છાનો આપું ઉપદેશ.
 બેદ સાંભળી ચાલ્યા ભૂર, પ્રથમ આવ્યો શકટાસુર;
 એ કંસરાયનું હારદ કહ્યું, હવે શ્રીગોકુળમાં થું થયું.
 મળળી પૂતનાનો દેહ, પછે નંદ ગોપ પધાર્યા ઐહ;
 મારોમહિ વાત કરે ગોવાળ, દેવરૂપ કો નંદનો બાળ.
 રંડા મોઢ પોતે ઊગર્યો, કાસણરૂપ નંદનો દીકરો;
 ગોપીને ઘણું વહાલા હરી, નંદ ગ્રહે આવે ફરી ફરી.
 શુકે કહે સાંભળ રાજન, આવ્યો જનમનસાવની દિગ;

નક્ષત્ર રૂરી આંચું રેહિણી, ઉત્કંઠા જસોદાને ઘણી.
સ્વામીની કીધી વીનતી, માસિક કર્મ કરો કહે સતી;
નદે પધરાવ્યા ઋષિ રાય, અભિષેક કરી કીધી રક્ષાપ.
અહચંદ્રની પૂજા કરી, અપાંચું દાન હાથે શ્રીહરી;
જસોદાજીને સોંપ્યો ખાળ, ગાય ગોપી ભીત રસાળ.
શ્રી જસોદાજી વચા વચંન, આજ ઝોળીયે પહોરાકું તંન;
માસ દિવસે કીધો સંસ્કાર, સૌભાગ્યવંતો ઉભી રહી ચાર.
પચરંગ પટની ઝોળી કરી, ઊભી અખળા છેડા ધરી;
ચંદન કેસર કુંકુમ ઘણાં, પીળ્યાં કપાળ ગોપિકાતાણાં.
મળ્યાં બહુ નહાનાં છોકરાં, જસોદાજી વેહેચે કોપરાં;
મીઠાં મુખ મહીયારી કરે, ઘણું જીવો કહાન અખળા ઉચરે.
જસોદાજીએ ઉચલી કરી, ઝોળીમાં પહેરાડયા હરી;
જ્યજ્યકાર કરે મુંદરી, મુખચંદ્ર ખિંખ જીએ રૂરી રૂરી.
છે ચૌદ બોક જેનેનાં મુખમહાંચ, તે ઝોળીમાં સૂતા હરિરાય;
મુખ જોઈ જસોદા વારણે જાય, હોંડોળે ગોપી હાલર ગાય.

(જૂલાણી)

ઝોળીયે જૂલો કહાન ગોવાળા, વૃજની ખાળા ગાય—હાલો
હાલરે ૧.
તમે ઇમકે ચાલો નંદજીને ખારણે, વારણે જાય માતા જ-
સોમતી—હાલો
માખાપે દીઠાં મોહન મુખડાં, કે કુખડાં ગયાં મુખ પામી-
યાં હાલો
ગયાં કર્મ અંધારાં પ્રગટયો દીવો, ઘણું જીવો જીવન હ-
મારડારે—હાલો
ઊતરવથ ખંધાણાં પારણાં ઘરમાં, કાંઈ ખારણાં ઉઘાડાં નં-
દરાયનરિ—હાલો
છે જહાડને છોકરે તે પૂતનારે ચોપી, તહારા દોપી ફરિજન
જાજે મરીરે—હાલો
મહોટા ઘઘને ચારો વન ગાવડારે, જસોદાજી જશે ભામ-
જીરે—હાલો
આજી મૂળે વળડો વાંસળી રે વહાલા, કાંઈ વેહેલા ગો ચા-
રી ઘેર આવજો રે—હાલો
અમે ગોપી તમારી દાસી રે દેવા, કાંઈ લેવા ઇચ્છું રજ
ચરણનરિ—હાલો

અત્રીક્ષ રહી સર્વ દેવતા બાલે, નહીં તોલે કો ગોપી સ-
મુરે—હાલો
સંસાર હોંડોળો ખાંધ્યોરે જૂલો, કાંઈ કર્મ હોંચે કાઠી જીવ-
ડારે—હાલો
શંકરજીના જોગીરે જૂલ્યા, જૂલ્યા જીમે મહોટા મૂનીરે—હાલો
આવા ગમન હોંડોળે રે હોંચે, ન મીછે માણી માયા મળ્યા
રે—હાલો
જગત જુલાંચું સોંપી કર્મને, તે જૂલને જૂલાવે વૃજમુંદરી
રે—હાલો
કસુમવૃષ્ટિ કરે છે દેવતારે પ્રીતે, આમ રીતે હોંચીળી હરિ
ગીતારીયારે—હાલો
એ મુણશે પ્રીતે વા જૂલાણરિ ગારો, તે મૂકારો આહ ૧ સં-
સારથીરે—હાલો
કહે પ્રેમાનંદ વિમ કું કાંઈ ન જાણું, વિખાણું ગુણ ગો-
વિદનારે—હાલો

(વલણ)

ગોવિંદના ગુણ જેમ તેમ કહું, નવ લહું હહાપણ જાનરે;
હરિનામ દે અક્ષર વડે વળે, કોટિ ગંગા સ્નાનરે.

(કડવું ૨૬ મું—રાગ દેશાખની ચોપાઈની ચાલ)

એણી રીતે ગાયાં હાલરં, ઝોળીએ સૂતા સચરાચર;
વિવિધ લીલા કેશવ કરે, પવિત્ર કથા શુકલ જીચરે.
અભિમન્યુતન સાંભળજે કથા, શ્રવાણ ભક્તિ ટાળે જન્મવ્યથા;
અસુર આવ્યો શકટાસુર નામ, માયા કરીને વૃજપુર ગામ
કપટી શકટ રૂપે થયો, શકટ મળતો આવી રહ્યો;
છુટાં બહુ ગાડાં નંદદાર, શકટ સ્થિર થયો શકટ મુખર.
નવ જાણે ગોપી ગોવાળ, નંદ પુત્રે જાણ્યું તતકાળ;
એ આવ્યો મુને જીતવા કારણે, શકટ રૂપ યેઠો ખારણે,
ઘેર આવ્યાને આદર કીજીયે, પરમપદ એહેને દીજીયે;
સુરભી હુલે શ્રીજસોમતી, મંદિરમાંથી રોયા શ્રીપતી.
મુકયું કારજ સાદ સાંભળી, કાં રોયા આતા કહી ઘરમાં પળી;
નાજ્યું પાત્ર કુધ ગયું ઢળી, કો ન શકે પ્રેમ માતાનો કળી.
પારણથી લીધા ભગવાન, માતા કરાવે છે પયપાન;
સ્તનઅગ્ર મુખમાં નવ ગ્રહે, ખાળક કેમે ન રોતો રહે.

૧ ખા. પ્ર. ને એક યુ. પ્ર. એ સીવાયે ખીજ બધી યુ.
પ્રતોમાં “જાંએ ખીજની ખાળા, હામર હામોની” છે.

૧ સધળી યુ. પ્રતોમાં “યુ” છે.

ખખડાવે કહાં દાર સાંકળી, વળડે ઘુઘરો મા થઈ આકળી;
મુંઘાડે પ્રુપ દખાડે ગાય, તેમ તેમ બાળક બમણો થાય.
જસોદાને મન સંદેહ પડ્યો, રો આવડું બાળક આજે ચડ્યો;
કરડ્યો જંતુએ આકળો કીધો, ન રહે હાંચોળ્યો ઝાંજે લીધો.
પુછે જસોદા મુખમું મુખ ધરી, તહારાં કુખડાં લઈ જાગિમરી;
ન રહે બાળક દોહવી ગાય, વન મુકવાની વેળા જાય.

બાળક ટોળે મળ્યાં દસવીસ, તેવારે રોતા રહ્યા જુગદીશ;
માતા કહે બાળકને બાળકમાં ગમે, નહાનાં છોકરાં પાસે રમે.
ઝાળી એક બાંધી આંગણે; ગાયને ચરવા જાણું ઘણે;
સાડી એક લાવી કિંકરી, શકટની ઊધે ખંધન કરી.

ઝાળીમાં સુવાડ્યા શ્રી ગોપાળ, મળુછ રોતા રહ્યા તતકાળ;
બીનાં બાળકને કહે તાળી પાડો, હુલારાવો હૃદયાને રમાડો.
બાળક ઝાળી વીટી રહ્યાં, અંબા ગૌશાળામાં ગયાં;
શકટાસુર થયો અતિ પ્રસન્ન, હું કાળને માએ સોંપ્યો તંન.
અદ્ય આયુષ્ય દીસે છે બાળ, છે દીર્ઘ આયુષ્ય કંસ ભૂપાળ;
રથૂળ રૂપ કરી ગડગડું, બાળક ઉપર ભાગી પડું.

શકટ હણવા તત્પર હુઆ, છે હરિનાં મનમાં વિચારજ જુઆ;
કાલાં કાલાં વચન બાળક ભાષે, મરકલાય પ્રભુ પાદુ નાષે.
ધાવે અંગુઠો ખડખડ હસે, શકટ જોઈ અધર હરિ હસે;
ક્રોધ રૂપ થયા અશરણશર્ણ, વૃદ્ધિ પમાડ્યો ડાખો ચર્ણ.
બળ સાથે પગ ઊપાડ્યો તદા, શું મુદગળ પરિધ ભોગળ શું ગદા
કિંવા વજ્રકુંજરના ફંત, સકોમળ પદમાં બળ અત્યંત.

ન આવે બળ પ્રાક્રમનો માપ, જેમ ગજ ઉપર નાષે કે-
સરી થાપ;

ન ભય ચરિત્ર મલૂનાં કળ્યાં, દખી સ્વરૂપ છોકરાં છળ્યાં.
અતુળ બળમું નાખ્યો પાગ, કડકડયું શકટ થયા શત ભાગ;
મહાર પૂરણ પૂરણ ગાત્ર, ભય પામ્યા ગાય ગોવાળા માત્ર.
મહોટો સાહ કરી પડીયો ધણી, એક પાદુએ પામ્યો મણી;
વિરમે થઈ વૃજની મુંદરી, માતાએ હૃદયા ચાંપ્યા હરી.

બીનાં બાળકને જસોદા કેહ, એ અન્યા સર્વ તમારો છે;
તમો શકટ ભાંચું સરવે મળી, ખીલ જસોદા થઈ આકળી.
બાળક કહે અન્યા નથી અમતણા, તહારે પુત્રે પાગ વ-
ધારયો ઘણા;

ગાડું ભાડું તાહારા તન વડે, શો વાંક અમારો બાળક સ-
હુ રડે.

કાષ્ટાકાર ગાડાનો ગયો, શકટ દાનવ રૂપે થયો;
ત્યારે સરવનો ટળ્યો સંદેહ, અસુર કપટી દીસે એહ.
નંદે દૈત્ય નખાવ્યો બહાર, હૃદયામું લીધા દેવ મોશર;
આપણે બાળક પમાડ્યાં શર્મ, જુવો કુષ્ટ દાનવનું કર્મ.

(વલણ)

મુરારિને પંચગવ્ય કરાવ્યાં, આખ્યાં વિમનેબહુ દાનરે;
એ દિતીય ચરિત્ર પૂરણ હવું, આવ્યું શકટને વિમાનરે.

(કડયું ૨૭ મું—રાગ કાલ્હેરો)

શકટાસુર જીત્યો જડુનાથે, પૂર્ણ થયું દિતીય ચરિત્ર;
તૃતીય ચરિત્ર કહે ગર્લ જોગી, સાંભળ પરિક્ષત પ્રુણ પવિત્ર,
શકટાસુર જીત્યો જડુનાથે
અદ્યુત આશ્ચર્ય નંદજી પામ્યા, ને ગોપ કરે વરણન.
આ વિધનથી બાળક વાંચ્યો, માતપિતાના મહોટાં પ્રુણ—શ૦
એ કંસાસુરે વારતા જાણી, બાળકે શકટનો આણ્યો અંત;
નંદાત્મજને જીતવાને, કંસે મોકલ્યો તૃણાવંત—શકટા૦
ધર આંગણે માત જસોદા, ઉછંગે લીધા હરિદેવ;
મુજ અરથે તૃણાવંત આવ્યો, સામળીયે જાણ્યું તતખેવ—શ૦
ઉછંગ અંબાનો બહુ કુખે, ભૂધરે બહુ મુકયો ભાર;
જસોદાજી વિરમય પામ્યાં, આવો ભારે કેમ થયો કુમાર—શ૦
સુત કરે ક્રીડા માને પીડા, ફાટે પગ આપદા અપાર;
ન કહેવાય કહોને પુત્ર છે ભારે, ઘણું દોહલો લોકાચાર—શ૦
ચરણ ચંપાય ન થવાય ખેડાં હરિયે માતા હરખડવી;
ઉછંગ ઉપરથી અરૂંપરું જોઈ, ગોવિંદ મુકયા ગખડાવી—શ૦
કાંપતી માતા ગદ મંદિરમાં, આંગણે પહોડ્યા અનંત;
ગડગડી ગોકુળમાં આવ્યો, વાયુ રૂપે તૃણાવંત—શકટાસુર
ઉડે છાપરાં ખીલે છોકરાં, ભાં રાખે કરે વાછરું;
નંદદાર અધર્મી આવ્યો, જહાં મુતા છે સચરાચર—શકટા૦
ત્રાહે ત્રાહે થયું વૃજપુરમાં, આંધી ધુળકટ ચારે પાસ;
ગોદડી સહિત ગોવિંદજી લીધા, અસુર ઊતપતિયો આકાશ—શ૦
ઊડે રેણુ કાંકરા કોરાણ, ગોકુળમાં થયો અંધકાર;
વિપરીત જમુનાનું જળ વહેતું, હરી હરયા હવો હાહાકાર—શ૦
નેત્ર ન સૂજે શરીર ધૂને, ધાયાં જોવા જસોમતી;
ત્રાહે ત્રાહે કરી પડી અંબા, સુવાડ્યો તહાં બાળક નુથી—શ૦
ગોપીના વૃંદ કરે આકંદ, ઊપનંદ નંદજી શોધતા ફરે;

રખે માત પિતા મૃત્યુ પામે, સામળીયો મન ચિંતા કરે—૧૦
આકાશ પ્રમાણે અસુર વાધ્યો, કંઠે વળગ્યા શ્રી લગવંત;
ત્રેલોક્યભાર યુકીને લાંબ્યો, મરડી નાખ્યો તૃણાવંત—૧૦
કડકડાટ શબ્દ હવે દારણ, જાણે ઊપડીયું યજ્ઞાંડ;
સાંમળીયે શલ્યાપર નાખ્યો, શત્રુ શરીર થયું શતખંડ—૧૦
તળે અસુર ઊપર અવિનાશી, ઉદયાચળ ઉપર જેમ શશી;
નિર્ભયથકી ગોપી મદમાતી, લક્ષ્મીવરને લેવા ધસી—૧૦
જસોદાજીને બાળક અરધ્યો, થઇ વાત વિસ્ત્રે નંદને ઘણી;
વિકટ અસુર સહજે મૃત્યુ પામ્યો, પુત્ર રહ્યો કેમ આખે

આણી—૧૬૮૦

ગોપવધુ સહુ મંગળ ગાય, માતા ઉતારી નાખે નીર;
કરવત કહાડે કટકા કીધું, દહન કીધું દૈત્ય શરીર—૧૬૮૦
બકીની ગતિ પામ્યો દાનવ, હૃદય ઊપર રમ્યા લગવાન;
દિવ્ય દહુ પામ્યો તૃણાવંત, ગયો સ્વર્ગ ખેસી વિમાન—૧૦
ભક્તિ ભાવે વા દેશ ભાવે, હૃદયમાં રઘુપતિ રાખો;
કહે પ્રેમાનંદ હરિ ભજનવિના, રખે દિવસ આજે નાખો—૧૦

(વલણ)

મા નાખો જન્મ ભજન વિના, કરો સીતાપતિ મિત્રરે;
શુકલ કહે સુણ ભૂપતી થયું, પૂરણ તૃતીય ચરિત્રરે.

(૬૩૫ ૨૮ મું—રાગ વસંત)

જેજેકાર થયો ગોકુળમાં, છત્યો તૃણાવંત;
કુસુમવૃષ્ટિ કરે અમર ગણ એહેવાં, કાળ કરયાં લગવંત—જે
નંદને મન આનંદ ઘણોરે, કીધાં નાનાવિધ દાન;
જાણે આજ પુત્રનો જન્મ થયો છે, થેકાર સંગીત ગાન—જે
એ તૃતીય ચરિત્ર પૂરણ થયું, સાંભળ પરિક્ષિતરાય;
એકવાર જસોદાજી ખેડાં છે, મોહન આછંગ મહાંય—જે
ફરી ફરી જુએ વદન વિઠલનું, વિદ્ય ત્રણ સંભારીયાં;
કેમ ઉગરશે કુંવર મહારો, અંબાએ આંસુ ભરીયાં—જે
પૂતના શકટ તૃણાવંત પાપી, તેથી સુત ઊગરીયા;
મોડા દિવસમાં બહુ વિદ્ય પડિયાં, માએ તે ભય મન ધરીયા—
જેજેકાર૦

સકળ વર્ણમાં રંક આહીરડાં, છવતું ગોચારી;
દોહલાં સહીયે વનમાં રહીયે, કાં પૂઠ લે અમારી—જે
જ્યેષ્ઠિકા મુજ અંધતણરિ, ભૂલાનો વિશ્રામ;
ન બાણિયે આગળ થું થારો, જે વિદ્ય પડીયાં આમ—જે

કહાં જઈયે ન થું કરીયે, નહીં કો ખીન્ને ભાડ;
જસોદા માતનું દુઃખ જાણી, હરિયે ખાધી બકાઈ—જે
વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું મુખમાં, અંબાને આવે વિશ્વાસ;
નિમેષ રહી જસોદાજી નિરખી, પામી અંતર ત્રાસ—વિ

નવકુળ નાગ અષ્ટકુળ પર્વત, અષ્ટવસુ અષ્ટસિદ્ધિ;
નવખંડ ને નવ જોગેશ્વર, નવગ્રહ ને નવનીધિ—વિ

સમદ્વીપ ને સમ સાગર, સમ સ્વર્ગ સમ પાતાળ;
સમધાતુ ને સમકષિરે, સમસ્વર રસાળ—વિ

ચતુર્વેદ ને ચાર દીશારે, ચતુર્વર્ણ ચાર આશ્રમ;
ત્રણ ગુણ ને ત્રણ કાળરે, ત્રેલોક પ્રગટયા ત્રિકમ—વિ

દે કર્મ દે વિશ્વેદવા, દે દીઠા અશ્વિનીકુમાર;
દશ દિગપાળ ને દશ દિશારે, દશ ઉભા ભદ્ર ધરી ભાર—વિ

એકાદશ રૂદ્ર એકાદશ ઇંદ્રી, શિવગણ કોટિ અગિયાર;
દ્વાદશ મેઘ ને દ્વાદશ દિનકર, ઉડગણ કોટિ અપાર—વિ

આગણપંચાસ વાયુ અડતાળીસ અગ્નિ, ઋષિ સહસ્રઅઘ્યાસી;
ઇંદ્ર ચંદ્ર ને જોગ નક્ષત્ર બહુ, તેજ કળા પ્રકાશી—વિ

કિંનર અપ્સરા યક્ષ વિદ્યાધર, ગાંધર્વ ને યમરાય;
શક્તિ નવદુર્ગા ને સરસ્વતી, બ્રહ્મા જગતપિતાય વિશ્વ

પર્વત તુંબર નારદ ઋષિરે, નદી નવસેં નવાણું;
વનસ્પતી ભાર અષ્ટાદશ મુખમાં, લીલા શી શી વખાણું—વિ

વિરાટ રૂપ વદનમાં દેખી, જસોદાજીને આવ્યું જ્ઞાન;
કહોનો પુત્ર હું કહોની માતા, એ સ્વયં શ્રી લગવાન—વિ

હું શોચના વ્યર્થ કરૂં છું, એ દીસે અંતરજની;
પૂતનાનો વાંક કશો જ, ધવરાવતાં મૃત્યુ પામી—વિશ્વરૂપ

એહનો ભાર કેમ સહે શકટાસુર, મેં બાંધી અજાણે ખોઈ;
વારૂકીધું મેં દીધો ગબડાવી, નાહી તો નવ મોઢ—વિશ્વરૂપ

આજથી હું નહીં એહની માતા, સમાચાર નંદને કહીએ;
આખું જગત મુખમાં દેખાડ્યું, દહોડ માસને છેએ—વિ

એ પરમેશ્વર હું છું દાસી, કરૂં આજથી સેવ;
જ્ઞાન અંબાને એહેવું આવ્યું જાણી, માયા કીધી તતખે—

વ—વિશ્વરૂપ

આંખ મીચી હરિ રોવા લાગ્યા, પથપાનને ઇચ્છે;
જસોદાજીનું કહો કોણ ગળું જે, બ્રહ્મા પાર ન મીછે—વિ

પ્રગટી માયા જ્ઞાન ગયું રે, બાળક લેઈ ધવરાવ્યું;

જસોદા કહે શકે નિદ્રા પામી, વિશ્વરૂપ સ્વપનામાં આ-
વ્યુ—વિ૦
પ્રજાભાવ ગયો પુત્ર ભાવ થયો, ધવરાવ્યા મુંદરસ્થામ;
વિમ પ્રેમાનંદનો સ્વામી, જન, સમરો સીતારામ—વિ૦

(વલણ)

સીતારામ સમરો મુખ ભાઈ, જેમ થાય પિંડ પવિત્રરે;
એ સમાપ્ત અધ્યાય સમરો, કહું ચતુર્થમું ચરિત્રરે.

અધ્યાય ૮ મો.

(કડવું ૨૯ મું—રાગ કેદારો)

ચરિત્ર ચોથુ પૂર્ણ થયું, કહું અષ્ટમો અધ્યાય;
ગુરુદેવ વસુદેવે તેડ્યા, કંપતી નમીયાં પાય.
આસન આપી પૂજન કીધું, લીધું ચરણામૃત પ્રીતે;
ભાવચુકત ભર્તાર ભામની, ઊભાં સેવકની રીતે.
પ્રાર્થના એક છે ગુરુ સ્વામી, અમને આપદકાળ;
તમો સંશ્વાયે ચોરી શાની મહારે, બે ઊગરીયાં છે બાળ.
એક પુત્ર રોહિણીને આવ્યો, એક દેવકીને ઊગરીયા;
નંદગૃહે મૂક્યો તે બાળક, વસુદેવ સત્ય ઊચરીયા.
કંસ ન જાણે ગોપ ન જાણે, મેં અદ્યુત ચોરી કીધી;
મહારો પુત્ર સુવાડ્યો સેજે, જસોદાની કન્યા લીધી.
વાત સાંભળી ઋષિવર રીજ્યા, કહે ગર્જ ભગવાન;
મહારાં ભાગ્યનો પાર નહીં રે, વાદ્યો વંશ જજમાન.
વસુદેવ કહે સર્વ પુણ્ય તમારું, હું રંક થયો પુત્રવાન;
નામકરાણ કરો બાળકનાં, જેમ ન જાણે કંસરાજન.
લગ્ન જોગ જોઈ જ્યોતિષમાં, જન્મપત્રિકા કરજે;
આયુષ જોજે રૂડી પેરે, નામ રસાળાં ધરજે.
હરિદ્રી હું પરવશ વરતું, વસુદેવે ભર્યાં લોચન;
શી દક્ષણા આપું નામ ધરવાની, નથી ભોજન કરવા અંન.
દહાડો વળશે હરિદ્ર ટળશે, ઉદ્યમી થાશે કુમાર;
દક્ષણા અપાવીશ પુત્ર પાસે, નહીં રાખુ તમારો ભાર.
મસ્તક ધુણી ગર્જ કહે, એ આણું વચન નવ કહીયે;
કનિષ્ઠ પુત્ર તે છે પરમેશ્વર, દર્શનને અમો જઈયે.
શ્રીગોકુળમાં ગર્જ પધાર્યા, કંસરાય નવ જાણે;
નંદ જસોદા પગે પડીયાં, પ્રીત અંતરગત આણે.
બોડશ પ્રકારે પૂજા કીધી; હું સરખું કાર્જ કહો સ્વામી;
બીજ લોક કેમ પાવન કીધા, પુછે નંદ સીપ નામી.

ગર્જ કહે વસુદેવની નારી, રોહિણીયે પ્રસવ્યો તંન;
તે બાળકનું નામ ધરવા, મોકલ્યો છર્ડો રાજન.
તમારે આસરે રહ્યાં રોહિણી, કંસતણો ભય જાણી;
અંનવસ્ત્ર આપ્યાં આપતકાળમાં, બીજું કોય ન પામે
પાણી.

આનંદ પામી આવ્યાં રોહિણી, પ્રણામ ગુરુને કરીયા;
કુશળ ભાગ્ય કહી પુત્ર પોતાનો, ગુરુને પાગે ધરીયા.
લોચન લોલ કપાળ મનોહર, ધરાધરે ધર્યો દહ;
શેષ સ્વરૂપ અનુપમ દેખી, ઋષિનો ભાગ્યો સંદેહ.
મણિધર માનવ થઈ અવતરિયા, માયાએ ગર્ભ આકર્યો;
સર્પેશ્વર પરમેશ્વર ઊદયા, ભેદ બ્રહ્મે નીરખ્યો.
અરે રોહિણી બાળક તહારો, વિકટ સુલટ ભાગ્યવંત;
પણિત ચિરાયુ ચતુર ઘણો, દાતા દયાળુ સંત.
એહેનું રૂપ નેત્રમાં રમી રહ્યું છે, મોહ્યું ગોકુળગામ;
દર્શનથી આરામ ઊપજે, માટે નામ એહેનું રામ.
ભદ્ર શબ્દ કલ્યાણને કહીયે, જીતશે બહુ સંગ્રામ;
બળ પ્રાક્રમનો પાર ન આવે, માટે બળભદ્ર નામ.
તહારે ભાઈએ આકર્ષણ કીધો, માટે સંકર્ષણ કહેવાય;
ચોથું નામ શ્રીહળધર કહીયે, હળ ધરશે કરમહાંય.
બળદેવ નામ પાંચમું કહીયે, છઠું રોહિણીતંન;
બીજાં નામ પ્રાક્રમે કહેવાશે, છે, ભાગ્યવાન ભડ જન.
જન્મપત્રિકા ઋષિયે કીધી, તવ નંદરાય ઉચરતા;
એક પુત્ર મહારો સેવક તમારો, નામ જાઓ તેહેનું ધરતા.

(વલણ)

ધરો નામ મમ પુત્રનું, નંદ નામ્યું શીખરે;
જસોદા લાવી પુત્રને, ગર્જો, જોળખ્યા શ્રી જુગદીશરે.

(કડવું ૩૦ મું—રાગ માર૩)

દેખી જસોમતીના તંનરે, આશનથી ઊઠ્યા મુની જનરે;
ઋષિયે પ્રદક્ષણા કીધી ચારરે, કરજેડી કીધી નમસ્કાર રે.
હરિન નિરખે ઋષિ રહી ઊભારે, ભૃગુલાંછન શ્રીવચ્છ
શોભારે;
વિરાજે રમારમાણું રૂપરે, રૂપમાં ગર્જ થયા તદ્દરૂપરે.
છે લોચન લોલ વિશાળરે, બાળમુકુંદ નંદનો બાળરે;

કોટિ ઇંદુ ગોવિંદ વદનરે, રૂપ અનુપ સહસ્ર મદનરે.
લોચન દારે રૂપરસ પીધારે, ત્રિભુવનને હૃદયમાં લીધારે;
મનમાં સ્તવ્યા શ્રીગોવિંદરે, તાહારે કર જોડીને કહે નંદરે.
ઋષિજી શું મોહ્યા જોઈ બાળરે, અમો રંક લોક ગોવાળરે;
રાય વસુદેવજીનું પ્રણયરે, અમો રંકને મળ્યા મુનીજનરે.
એહેનું નામ કરણ પ્રભુ કરીચરે, મહાનુભાવ મયા મન ધરીચરે;
કહેવું પુત્ર મત્યે છે લેહેણરે, એથી ટળશે લોકનું મેહેણરે.
જસોદા કહે મસ્તક નામીરે, એહેનું આયુષ કટલું છે સ્વામીરે;
એ ઘેર આવશે ગૌચારીરે, રૂઢી પેર કહો વીચારીરે.
પછે બોલ્યા ગર્ગ મહારાજરે, એતો એકાંતનું છે કાળરે;
એકાંત ભુવનને મહાંયરે, બેઠા ગર્ગને નંદરાયરે.

જસોદાજીને અળગાં રાખ્યારે, કડિણ વાયક ન સ્હેવાય ભા-
ખ્યારે;

સાંભળ નંદ ગોપ મહારાજરે, સુધું કહેતાં શાની લાજરે.
ધરો ધીરજ કહું પ્રકાશીરે, એ બાળક બ્રહ્મ અવિનાશીરે;
એ વસુદેવ તણો પુત્ર માનોરે, તાહારે ઘેર ઉછરે છે જાનોરે.
એ દેવકીસુત અવશ્યમેવરે, વસુદેવ પુત્ર વાસુદેવરે;
થયા નંદજી કંપાયમાનરે, વચન ગર્ગનું વજ્ર સમાનરે.

જાણે કાળજ કહાડી નાખ્યુરે, મહારા સ્વામીજી એ શું ભાખ્યુરે
એ તમો પુત્ર પારકો કહ્યોરે, તો મહારી સ્ત્રીના ગર્ભ કહાં ગયોરે
ગર્ગાચાર્ય કહે સુણ રાયરે, જસોદાએ પ્રસવી કન્યાયરે;
વસુદેવજીએ ચોરી કીધીરે, પુત્ર મુકીને પુત્રી લીધીરે.

મહારી વાત નહોએ જુઠીરે, નંદજી રાખો બાંધી મુઠીરે;
ગોપરાય ધીરજ મન ધારોરે, પચરાત્રિ છે પુત્ર તમારોરે,
કહ્યું જસોદાને અહીં આવોરે, ધરૂં નામ પુત્રને લાવો રે;
જેવારે દીઠા શ્રીગોવિંદરે, ઋષિનું કહ્યું વીસરયા નંદરે.

કોણ દેવકી કોણ વસુદેવરે, એ સુત મહારો અવશ્યમેવરે;
નામ ધરવા વરત્યું લગ્નરે, નંદજી માયામાં થયા મગ્નરે.

ગર્ગ કહે નથી આસરો મહારોરે, એહેનો કેમ વરતું વર-
તારોરે;

અહીં અક્ષર એક ન આવેરે, એ શૂન્ય બ્રહ્મ પ્રભુ કહાવેરે.
ન પહોંચે બુદ્ધિ મન વાણીરે, જન્મ પત્રિકા લખું શું જાણીરે;
આદ્ય મધ્ય અંત નવ લહીચેરે, અપરંપારને કહેવો કહીચેરે.

સૂર્ય ચંદ્ર આજ્ઞામાં હોંડેરે, નવ ગ્રહ એહેને નવ પીડીરે;
કાંઈ શરીર છે ઘનશ્યામરે, માટે શ્રી કૃષ્ણ એહેનું નામરે.

નંદનંદન બાળમુકંદરે; ગોકુળનાથને શ્રીગોવિંદરે;
જસોદાજીવન નાથ ગોપાળરે, શકટ ત્રણાવંત પૂતના કાળરે.
આગળ કરશે મોહોટાં કામરે, જેહેવાં પ્રાક્રમ તેહેવાં નામરે;
અનંત રૂપ હરિ કહાવેરે, સહસ્ર નામે પાર ન આવેરે.
લખી આપી પત્રિકા લેખરે, કીધા આશીર્વાદ અભિષેક રે;
રીજ્યાં જસોદાજી નંદરાયરે, આપી દક્ષણા કુન્દણી ગાયરે.
નંદ જમાવ્યું ગોકુળ ગામરે, ગોપ ગોષ્ઠિ હરીનાં નામરે;
જેણે કૃષ્ણ નામ મુખે ભણિયારે, શત જન્મના પાતિક હું
ણીયારે.

ગર્ગાચાર્ય કીધા વીદાયરે, કહાવ્યું વસુદેવને નમવું પાયરે;
મુનિ આવ્યા મથુરા મહાંયરે, કહ્યો સમાચાર સુખદાયરે.

(વલણુ)

સુખ સમાચાર જઈ કહ્યો, ગર્ગ ધરયાં શુભ નામરે;
વિમ મે માનંદ કહે કથા, સહુ જયો સીતાનામરે.

(કટલું ૩૧ મું—રાગ મારૂની દેશીફેર)

શુકજી કહે સુણ રાય, ચરિત્ર શ્રીકૃષ્ણજીતાણું;
જે હોય હરિના દાસ, તેહેને પ્રિય ઘણું.
રામ કૃષ્ણ કહી નામ, જનુની બોલાવે;
ધુંગળીયે ઘનશ્યામ, માતા કને આવે.
બોલવું શીખ્યો બાળ, મીઠી વાણીયે;
ન જાણું શાં કીધાં પ્રણય, નંદની રાણીયે.
નાનાં ગોપના બાળ, મહિ ક્યાળ રમે;
હળી પડે બેઠા થાય, તે જનુનીને ગમે.
પાસવ ગ્રહી પરિબ્રહ્મ, માતા કને અંન માગે;
પેટે દેખાડીને રોય, નીચા થઇ પાએ લાગે.
શાં સુકીત કીધાં સંસાર, નંદ જસોદાજીયે;
ચૌદ લોકનો નાથ, વખાણી છાસ પીયે.
પ્રગટ કરે અજ્ઞાન, હાથમાં દીપ ગ્રહે.
આ કરડવા આવ્યો હાઉ, રોતો ટપ રહે.
નિદ્રા કરે દીનાનાથ, પચોધર ધાવતાં;
અધવચ નહાસી જાય, પ્રભુ નવરાવતાં.
એક નેત્રે ભર્યું કાળજ, એક અમથુંજ રહે;
પેટમાંહી કરે પદમહાર, જસોદા માત સહે.
રમે પિતા ઊછંગ, તાણે મુઠ દહાડી;

નર મુખને તંબોળ, અધવચ્ચ લે કહાડી.

સીસાવે રાગુછોડ, ઝોરડામાં ચાલે;

વલોળતી રહે માત, જઈ રવે ઝાલે.

ઝોળીમાં ધાલી હાથ, માખણ તરત કહાડે;

મુકાવે ને માત, તો આંસુ પાડે.

ચોરી કરે ઘરમહાંચ, નવ બોલે સાચું;

રશિતાં લાગે વાર, કહડાવે અંન કાચું.

અવળું ચાલે અવિનાશ, નથી સાંભળ્યું દીકું;

છાસમાં માગે ખાંઠ, કુધમાં માગે મીકું.

વચ્છતાણું પુચ્છ સહાય, તણાતો હરિ ચાલે,

લપસી પડે બેઠા થાય, કાદવમાં કૂબળ મહાલે.

છાંટે ગોનાં છાણુ, ઝોરસડાં ઢોળે;

આડી અવળી થાય માત, દૂધે અંધોળે.

ભડકાવે કુળણી ગાય, નેછિકા ત્રહી દાડે;

એકને દોહેછે માત, બીજાનાં વચ્છ છોડે.

ઝોકળની ખીજનાર, નેવા નીસરે;

પડે નેવાને રૂંદ, ધંધા વીસરે.

દેખી લીલા નાર, પ્રેમ હૃદે ધરે;

મૂકી ધરનાં કામ, હરી પુઠે ફરે.

ઘર આંગણે ઘુંટણીચે, હીંડે મોડેમોડે;

બીજે ફળીચે જાય, તહાં દડબડ દોડે.

મર્કટ સો પંચાસ, બાળક અચુત મળે;

તેહમાં સામળીચો સરદાર, રમવાને પળે.

શ્રીકૃષ્ણ શરરે શ્યામ, હળધર ઝોરડા;

કહાડી ન્હાનપણમાં લાજ, બેહુચે ચોરડા.

ગોપી જળ ભરવા જાય, બાસણાં ઊઘાડે;

સંતાડ્યું હોય દહીં, સઘ શોધી કહાડે.

ઢોળે મળી દશવીશ, વાંકી વાળે કોડી;

વચ્ચે મુકે મહીનું માટ, મળી મારે મોડી.

દાર ઉઘાડાં મુકી જાય, ન આણે ચિંતા કરી;

ધણીયાણી મળે મારગ મહાંચ, તાળીદે હસી હસી.

કેટલીએક સ્ત્રી સાવધાન, પરધર ઝોરસ ધરે;

તેને ઊંબર બેસી બાળ, સર્વ લલુ નીત કરે.

શીકે ચડાવ્યાં માટ, લાકડીયે છિદ્ર કરે;

વહે ઝોરસની ધાર, તળે રહી મૂખ ધરે.

(વલણ)

મુખ ધરે ઝોરસ પીએ તે, અમર અંતિક્ષ નેય રે;

પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામની લીલા, હવી નથી નવ હોય રે.

(કડવું ૩૨ મું—રાગ ગોડીની દેશી)

ગોપી આવી જસોદા પાસે, કરવા હરીની રાવણ;

વચન બોલે વહડવા સરખાં, હૃદે હરિ સાથે ભાવ-ગોકુળ

કેમ રહીયે;

ભંગો ઝોરસનો વેપાર, કહોછ કહાં જઈયે. ધ્રુવપદ.

ઉત્તરવય પ્રભુએ પુત્ર આપ્યો, એકજ એક લાડવાયોછ;

આપું ગોકુળ ચાક ચડાવ્યું, પોતાને ઘેર ઘણું ડાહ્યો-ગોભાં

વય નહાની ને પ્રાકમ મહોટાં, અમો કહેતાં દીસું જુડીછ;

અતિસે થયું માટે કહેવા આવી, ખાધું સરવે લૂટી-ગોભાં

એકલો હોય તો આદર કીજે, અમને હરિ વહાલો છે હાડછ;

સહ પરિવારે આવે સામળીચો, લાવે ગોપ મર્કટની ધાડ-

ગોકુળભાંગોઠકહોછ

અપરાધ સાંભળી સામળીયાનો, અંબા થઈ ઓશીયાળીછ;

ઝોરસ જતન કરો રૂડીપેરે; સાવધાન રહો ગોવાળી-વઢ

વું શાસારે.

શાને ક્રોધ કરોછો ગોપી, લો જન થયું તમારૂંછ^૧;

તમો કહેતાં હો ને ખીજનારી, તો બે સોટી મારે-વઢવું

શીકે ચડાવી ઝોરસ રાખો, અથવા મુકો અંધારેછ;

મોહોટી કોડીમાં લેઈ મુકો, રાખો, સાંકળ તાળાં ભારે-વઢ

ભાગ્યવાન છો તમો ખીજનારી, ઘણાં એક ઝોરસ મળશેછ;

આંખ ચહડાવી હાંકલશો મા, છેયો મહારો છજશે-વઢવુંશા

ગોપી કેહે તહારા પુત્રને હાથે, ઉઘડે તાણું સટકછ;

અંધારાં ઘરમાં ફેશવ જાયે, થાય અજવાળું ફટક-ગોભાં

ન પહોંચે તો ઉખળ માંડે, કોડી સઘળી શોધેછ;

શીકે ચહડાવ્યાં દહોણાં ભાંજે, લાકડીને ગોદે-ગોભાં

ઊંબરે બેસી કરે લલુશંકા, બાળકને ઠોકર મારેછ;

ઘરમાં ઘાલી સાંકળ દીજે, રમતો દીસે ખહારે-ગોભાં

વચ્છની પેરે ગૌને ધાવે, વળગે મહીને માટેછ;

મહાવા જાણીતો આંખ મહારીમાં, કોગળો કુધનો છાંટે-ગો

એક કહે હું જળ ભરીને ઉતાવળી હીડીછ;

મેં કહ્યું ગોરસ કેમ ઉતાર્યું, એ કહે કહાડુંજો કીડી - ગોં
એક કહે મેં જન્મનાતઃ દીઠો, ધૂળે લપસાણું કરતોજ;
નથી થાકતો નહાનો બાળક, દીસે ઘેર ઘેર ફરતો—ગોં
જસોમતી કહે હું કેમ કરી માનું, ઘડી અળગો નથી થાતોજ;
તો હું ખાંધું ચોર કરીને, દખાડો ગોરસ ખાતો વડવું શાં
એક દિવસ ગોપીનાં ઘરમાં, પેઠા નંદકુમારજ;
તાડી રહી સરવે સુંદરીરે, તતક્ષણ દીધાં ખાર - ગોકુળ કેમ
ગોપી સરવે કહે મહિમાદે, સહવાયો છે ચોરજ;
મળ્યું જોવા ગામજ આખું, મંડાચો શ્લેશશ્લેશ—ગોં
ઘણાં વિવેકે હાથ ચડ્યોછે, જસોદાજને કહીયેજ;
એક કહે રાજા મથુરામાં, કસ કને લઇ જઇયે—ગોકુળ

(કડવું ૩૩ મું—રાગ પરજયો)

વલવલે વૈકુંઠનાથ ગોપી, મુને મારશે મહારી માત ગોપી. ધ્રુવ
ઘરમાંથી ઘનશ્યામજીરે, વિનય કરે બહુ પેર;
આજ જવાદો વૃજસુંદરીરે, ફરી નહીં આણું આ ઘેર ગોપી-વ
દેવ પડી ચોરી તણીરે, મહી પરધેરનું ભાવે;
કહો તો વચન આણું બાપનું, ચોરી નહીં કરું હવે ગોપી-વલ
નયન ભરે વિનતી કરેરે, જોડી બંન્ધો હસ્ત;
કંસ દંડશે નંદનેરે, ભુટી લેશે સરવે વસ્ત ગોપી-વલ
તાળી વળડે છોકરરે, ખારણે ઉભી જાય;
અધર ડસી બોલે ગોપિકા રે, તેમ તેમ માધવરોય ગોપી-વ
વસ્ત્રવડે મુખ કરે લુહરે, થરથર ધૂળે ગાત;
સમાં કરી ઊખળ ચહડીરે, શીકે ચહડાવે પાત્ર ગોપી-વ
ગોપી આવી જસોદા કનેરે, બાઈ જીવ્યો પુત્રની પેર;
ચોર ગ્રાહ્યો અમો ગોરસ સાથે, ચાલો દખાડું ઘેર ગોપી-વ
રોસે ભર્યાં જસોમતીરે, સોટી લીધી હાથ;
ગોકુળ આણું જોવા મળ્યુરે, રૂએ ત્રિભુવનનાથ ગોપી-વ
બહાર કહાડો ખાર ઉઘાડી, કેમ કરે પારકું જન;
મંદિર જોયું ખાર ઉઘાડી, હરિ થયા અંતરધાન ગોપી-વ
કહાં છે મારો બાળ ગોપી, ફાગટ ચહડાવો આજ ગોપી.
આંખી થઈ સર્વ સુંદરીરે, નહાસી અચો કેહી વાટ;
શીકે પાત્ર ઠાલાં ચહડાવ્યાં, વાળી ગયો દહીંનો દાટ ગોપી-ક.
મનાવતાં ભારે પડ્યારે, જસોદા ક્રોધાયમાન;
ઘેરથકી એક દાસી આવી, બાઈસુતા જગ્યા કહાન ગોપી.

કહાં છે મારો બાળ ગોપી.

(વલણ)

ઘેર પધાર્યાં જસોમતી, ધવાળ્યા સુંદરશ્યામરે;
જુડી પડી સરવે સુંદરી, સાચો પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામરે.

(કડવું ૩૪ મું—રાગ ધનાસરી.)

શુકલ ભાષે સુણુ હસ્તિના પુર ધણી, બાળચરિત્રની કથા છે
ધણી.
- - - - - , બુદ્ધિમાને લીલા મેં ભણી.*

(લાળ)

ભણી ન જાય અગાધ લીલા, જે તરંગ ગોકુળમાં હવા;
નિત નિત પ્રત્યે નાથજી, પ્રગટે રંગ નવા નવા.
એકવાર કૌતિક કીધું નાથે, મૃત્તિકા ભક્ષણ કરી;
સ્વાદ લાગો સામળીયાને, મુખમાં મુકે મુઠ્ઠી ભરી.
જસોદાને રામે કહ્યું, તહારો પુત્ર માટી ખાચે;
જોવા આવ્યાં જસોમતી, ગ્રહી લાકડી કરચ્છાંચે.
વદનકળા ઉડી ગઈ, અંખા આવી ઉભી રહી;
કહેરે મુખમાં શું ભણ્યું છે, શ્રીનાથ દખાડે નહી.
ગોવિંદ બોલે ગુંગાણું, મન કરે નહાસવાતાણું;
માતાએ બેહુ હાથ રહાયા, દખાડ ક્રે ચોટી ખાણું.
મુખ વિકાસ્યું સામળે, માટીનાં ઢેકાં કહાડીયાં;
ફરી જોવા લાગાં જસોમતી, બ્રહ્માંડ ત્રણ દખાડીયાં.

(પદ—રાગ મારૂ)

ખાધી માટીરે, સામળીયે ખાધી માટીરે;
ઐદ લોક વદનમાં દીઠા, જનુની ફાટીરે સામળીયે ધ્રુવ
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતળ વદનમાં, સંસાર આણ્યોરે;
ભુલી જસોદા મુતનું સગપણ, બ્રહ્મને જાણ્યો રે સામળીયે
આખી પૃથ્વી એહેનાં મુખમાં, કિંવા, બે કટકા ખાધારે;
પાંડુ રોગ એહેને શું થાય, કશી નહીં ખાધારે—સામ
એ કહોનો પુત્ર હું કહોની માતા, જસોદા ખીધારે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુએ જ્ઞાન બોલ્યું, ફરી માયા કીધારે સામ

(દેશી ચાલતી)

માતા મન વિસ્મયે થઈ એ, બ્રહ્મ રૂપ સાચો હરી;

* બા. પ્ર.માં બે તૂક (૧લી, ૪થી) છે તે ગુ. પ્ર.માં ત્રણ
(૧લી, ૨જી, ૪થી) છે; પણ રાગના બંધારણ પ્રમાણે આર
જોઈએ.

હું માલ્ય થઈ હાકવા આવી, નેહિકા મેં શું ગ્રહી.
બાળક થઈ આછંગ રમે હું, પુત્ર હૈત મિથ્યા ધરું,
હવે મોહ મુકી આનંધી હું, વિભક્ત જાણી સેવા કરું.
જ્ઞાન ઉદયી મોહ ગયો, શ્રીકૃષ્ણ માયા વિસ્તરી;
મળી હૃદ લીધા પુત્ર જાણી, જ્ઞાન ગયું સર્વ વીસરી.
ભૂષ કહે શુક સાંભળો, મન મહારૂં વિસ્મય થયું;
કાણુ પ્રણય જસોમતીનાં, દયા કરી નેહયે કહ્યું.
માતપિતા મથુરામાં રહ્યાં; દવકીયે સુખ દીકું નહીં;
કાણુ પ્રણય જસોદા તાણું ને, વિભક્તની માતા થઇ.
અકળ કીડા પ્રબળ સુખ, બાળલીલા બ્રહ્મની,
મૂળ કથા મુને કહો સ્વામી, નંદજસોદાકર્મની.
શુક કહે ગુંજ મશન પૂછ્યું, કહું ગોવિંદના ગુણગ્રામ;
વસુદેવ નામે ગ્રામણુ હુતો, ધરા સ્ત્રીનું નામ.
તીવ્ર તપ દંપતીયે કીધું, અચુત વર્ષ પર્યંત;
ભક્તિ દીઠી નરનારીની તવ, પધારયા ભગવંત.
વિભક્ત કહે વરદાન માગો, કૃપા અમો કીલ્યે;
દંપતીયે એમ માગીયું, 'તમ સરખા પુત્રનું સુખ લીલ્યે.
માગ્યું તે પામરો સહી, અદૃષ્ટ થયા ત્રિભુવનપતી;
તે વસુદેવ ધરા અવતર્યાં, થઇ નંદજસોમતી.

(વલણુ)

જસોમતીની કહી કથા થયો, અષ્ટમે અધ્યાયરે;
કહે પ્રેમાનંદ અગાધ લીલા, રમે શ્રીનંદુરાયરે.

અધ્યાય ૯ મો.

(કલ્પું ૩૫ મું—રાગ મારૂની દેશી ફેર)

શુકલ કહે સુણ ભૂપરે, કહું લીલા અગાધ અનૂપરે;
ભ્રમ સુકીન ગોપીયે કીધારે, નેત્ર દારે સુધાસુખ લીધારે.^૧
શ્રીકૃષ્ણ લીલા છે અનેકરે, શું વરાણું જિલ્હા એકરે;
સહસ્ર સુખ વિખાણે શેષરે, લીલા ગુણનો ન આવે છેકરે.
અધ્યો નવમો નારાયણરૂપરે, આપ બધાવ્યું ત્રિભુવન ભૂપરે;
અખંધ બધે બધાણે રે, ભક્તકારણ ગીતે ગવાણેરે.
દામોદર^૨ નામ કહેવાણે રે, એ ચૌદ લોકનો રાણેરે;
કરે કીડા ગોવાળા સાથ રે, થયા વર્ષ દિવસના નાથરે.

૧ "પાયા" (ખા. પ્ર. ૧). ૨ એ લીટી ને તેની હેડની એ બે
ખા. પ્રતમાં નથી, મારા ધરની પ્રતમાં છે.

આણંતડ્યો ગોપી ઘેર જાયરે, બોલે બાળકું વૈકુણ્ઠાયરે
ભિક્ષુક થઇ ગોરસ જાયરે, માખણ માટે થઈ થઈ નાયરે;
કાંઈ આપી પાણું લીએ ઝાંટીરે, ગોપી ખણે ગાઝમાં ચાંટીરે.
વહાલો સહુનાં ઘરમાં પેશરે, ને તેડે તહાં જમવા બેશરે;
ખાડું ખાટું અંત અનુકુરે, હરિને અમૃતપે અતિ મીકુરે.
વૃજવધુને વહાલો થાય રે, અંતે કાંઈએક ચોરી જાયરે;
ગોપી લેવાને પૂઠે ધાયરે, સંતાડી સામળીયા સમ ખાયરે.
પૂરણે પહેડ્યાછે એકવાર રે, નિદ્રાવશ નંદકુમાર રે;
જસોદાજીયે દાહીછે ગાયરે, રેડ્યું ગોરસ ગોળી મહાયરે.
સાથે કામ કરે નવ ભૂલેરે, ઉકળવાં દુધ મેહેલ્યું છે ચુહુલેરે;
શ્રીકૃષ્ણના ચરિત્ર વખાણેરે, જસોદાજી વલોણું તાણેરે.
રખે રોતા શ્યામળવાનરે, વલોણું સાખી દે ઘરમાં કાન રે.
ચાલે પ્રવેદની મોણીરે, છુટા કેશની લટકે વોળીરે;
નથ મોતી અધરપર ઢળકેરે, વલોળતાં ચૂડી કંકણ ખળકેરે.
ઝીણી ધાબળી પલવટ વાળીરે, એહેવે જગ્યા શ્રી વનમાળીરે;
અધવચ મુંક્યું દધીમથનરે, પુત્રને કરાવ્યું પયપાનરે.
એહેવે ચુહુલે દુધ ઉકળીયુરે, પાત્રમાંથી પય ઉછળીયુરે;
માતાએ જાણ્યું દુધ વહી જશેરે, આખા ગોરસનું જન થાશેરે.
ધાવતાં વછોડ્યા જંદુરાઈરે, અંબા પય સાચવવા ધાઈરે;
શ્રીકૃષ્ણ ભરાયા રીસેરે, પય પુત્રપે વહાલું દીસેરે.
એ ધિક્ક પડો પાપાણી માયારે, આધિક દુધ ને ઓછાં જાયરે;
એક ગોરસનું પય રાખુરે, હું વાણસાકું વલોણું આપુરે.
કાંઈ કહિણુ વચન ઓચરતો રે, નયણે આંસુ ડસકાં ભરતો રે;
અધર ડસે ને ધુધરાતોરે^૧, ધુટણીયે ગોળી પાસે જતો રે.
અપરાધ સાડે ક્રોધ કીધારે, એક પાષાણુ કરમાં લીધો રે;
લક્ષ્મીવર ઘાણું લડાકરે, પહાણુકે ગોળી લાંછ લડાક રે.
વહું ગોરસ પરમ રસાળરે, આખી ભરાઈ ગઈ પરસાળરે
ગોરસમાં ગોવિંદજી લીનારે, રખે મા દખે મન ખીના રે.
નવનીત ઉપરથી લીધું રે, ખોખા ભરી ભરી ગોરસ પીધુરે;
તેડ્યાં મર્કટ નહાનાં બાળરે, પીએ તક ભરી પરસાળરે.
આનંદા મર્કટ રોઠારે કહાડેરે, કક્ષાપટ બાળક વળાડેરે;
સર્વને લઈ ઘરમાં પેઠારે, ઉખળ ઉપર પરમેશ્વર બેઠારે.
એક એકને તક પવરાવેરે, માખણુ મરકટને ખવરાવેરે;
મણુ કહે ગોવાળા પ્રત્યેરે, ગોળી લાંછશ આવજે નિત્યેરે.

"ધુધવાતો" (ચુ. પ્ર. ૧). ૨ "ચોડી" (ચુ. પ્ર. ૧).

(વલણ)

નિત્ય એક ગોળી ભાંજશું, તમે આવજો આપણે ઘરેરે;
જસોદા આવી પરસાળમાં આ, કોણે કીધા કહેરે.

(કડવું ૩૬ મું—રાગ માર)

કોણે ફીડી હો, આ ગોળી કોણે ફીડી હો;
સાદ સાંભળી નાહા નરહરિ, અંખા દોડી હો—આ ગોળી
ઊડ્યું વદનને હાથ ઘસતી, પુઠે હીંડી હો;
ખાધ ગોરસનું મુને કુખ નથી, ભાંજ ગોળી રીઢી હો—આ
પરસાળ છાસે છખછમે જેમ, તળાવની લેહરી હો;
આખા ગોરસનું ઉગડ વાડ્યું, દીકરો કે વેરી હો—આ ગો
માખાણ ખવડાવ્યું માકડાંને, ઉછંકળ છેવો હો;
પાત્ર કુટું ને નેતરું તુટું, ભાંગો રવૈયો હો—આ ગોળી
આખો દિવસ આજ ખાંધી મુકું, જોઈ કોણ મુકાવે હો;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતિ, કેમ હાથ આવે હો—આ ગોળી

(રાગ—પંચમ રામઝી)

સોટી લીધી હાથમાં, ધાયાં જસોમતરિ;
ઘુંટણીયે ઘનશ્યામ, નહાસે જડપતીરે.
જેવા મળી વૃજનાર, અંત્રીક્ષ સુરવધુરે;
આગળ પુત્ર ને પૂઠે માત, ખુદ્યું ગામ ખધું રે.
ખીનાં ખાળક નહાસી જાય, મકંટ વૃક્ષે ચડ્યાં રે;
થાકાં જસોદા માત, ધાતાં ઢળી પડ્યાં રે.
પુનરપિ ખેડાં થાય, અંખા શ્વાસે ભરી રે;
છેડો ખસી ખસી જાય, વેણી વીખરીરે.
નહાનાં ખાળક મ્હાંય, શક્તિ કહાંથી આવડીરે;
તાળી દહાડસે ગોવાળ, દાઝે માવડીરે.
જુએ ઇંદ્રાદિક દેવ, કૌતક કૃષ્ણતાણરિ;
છે આંસુ ભર્યાં લોચન, દીસે સોહામણરિ.
છે કાંધ ભર્યું કપાળ, રીસે તરડીયુરે;
શામે મોહનજનું મૂખ, માખાણ ખરડીયુરે.
છે ખીટળીયાળા ફેરા, મહિ રેણુ ભરીરે;
નહાસે ત્રિભુવનનાથ, જુએ ફરી ફરીરે.
છે ગોરસ ખરડયો દેહ, તકનાં ખોંદુ ઝરેરે;
એહેવાં કુખમાં દીનાનાથ, માખાણ ભક્ષ કરેરે.
ખોડંગતા વિશ્વનાથ, ચોટે ચાલતોરે;

સોને મઢયો સિંહનો નખ, હેડે હાલતોરે.
કમળયે કોમળ પાય, કઠિણ ભોમ્ય ધરેરે;
ભાગે કાંટા વાગે પાપાણ, શોણિત અંગે ઝરેરે.
છે અંતરજમી નાથ, માને કીધી મયારે;
ઘણું થાકી જાણી માત, પ્રભુ પડી ગયારે;
હું નહીં કરું અન્યાય, એકવાર ચૂકોરે;
કહો તેવા ખાળી સમ, આવારકી મૂકોરે.
જંધને જાલ્યો હાથ, દાસી કને દોરડું માગેરે;
પરમેશ્વર માગે માન, માતને પાય લાગેરે.
મંદિરમાં આન્યાં માત, પાંખોટ શ્રદ્ધીરે;
ખાંધવા માડ્યા હાથ, દોર પોંચે નહીરે.
કેમ કરી ખાંધ્યો જાય, સુંદરશ્યામજીરે;
ભટ પ્રેમાનંદનો નાથ, અકળ રામજીરે.

(કડવું ૩૭ મું—રાગ માર રામકળી મિશ્રિત)

ખાંધ્યો કેમ જાએરે, ખાપજ ખાંધ્યો કેમ જાએ;
ખળવંત ખાંધ્યો કેમ જાએ, જેને ત્રાણુલુવન મુખમહિ-ખા
જેણે ત્રિગુણે ત્રિભુવન ખાંધીયું, ઇંદ્ર અજ ત્રિપુરાસી;
સહસ્રશીર્ષા બટુક થઈ બેઠો, ખાંધે નંદજીની નારીરે-ખા
જે ન્યાય પુછે આખા જગતનો, એહેને કો નહીં પુછનારે;
ચોર કરીને પુછવા છે જસોદાજીને અધિકારે-ખાપજ
સકળ જીવને કર્મનું ખાંધન, માયા ફંદ આશ્યા પાશરે;
જગત ખાંધ્યું એક દોરીયે, કેમ દામણુખંધાય અવિનાશરે-ખા
આખી ગૌશાળાનાં દોરડાં લાવી, અંખા ખાંધે કુમારે;
સાંધી સાંધી થાકી જસોમતી, રહે ટુંકડું આંગળ ચારે-ખા
પામી ખેદ પ્રવેદ છુટો, થાકી જાણી માતરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતી, ખાંધ્યા ઊખળ સાથરે-ખા

(છંદ ભુજંગીની ચાલ)

વાસીસ્વર્ગ સુરવર્ગ આશ્ચર્ય પામે,
આ શું કર્મ પરબ્રહ્મને નંદધામે;
અખંડ અવિનાશ વપુવેષધારી,
ખાંધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
પ્રભુ અચ્યુતાનંદ અવ્યક્ત કહિયે,
નવ ભારતી વેદથી ભેદ લહિયે;
નિરાકાર સાકાર આનંદકારી;

બાધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
 ગુણાતીત ગોવિંદ ગર્ભગામી,
 વ્યાસમાન સર્વત્ર અંતઃજામી;
 પરાત્પર પ્રાણેશ સ્વ ઇચ્છાચારી,
 બાધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
 સહસ્રરીષાં બ્રહ્મ શ્રીશેષશાઈ,^૧
 સર્વ સામર્થ્ય મહાધૂર સૂખદાઈ;
 અમુરંતક અધનાશ અવિગત મુરારી,
 બાધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
 ચતુર્ભુજ ચિદરૂપ અક્ષય^૨ વાણી,
 ગદાશંખસારંગધર ચક્રપાણી;
 મુકતાનંદ મહારાજ સંસારતારી,
 બાધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
 સર્વેન્દ્ર મુખચંદ્ર રવેતત્વ પાન્નયું,
 સંપ્રુટ હાથ નિજ માતને શીષ નાન્નયું;
 ભક્તાધીન થઈ દીન^૩ ભરે નેત્ર વારી,
 બાધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
 દક્ષિણ પાણિ નવનીત દૃઢ મુદ્રિ વાળી,
 તતસમે કરે ભક્ષ રૂઝે વંનમાળી;
 કરે વૃજવધૂ માતને મનુહારી,
 બાધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.
 મુકીત જસોમતીનું કોણુ જાણે,
 નાવે પાર શતવર્ષ નિગમવિખાણે;
 કહે પ્રેમાનંદ કોણુ ભુદ્ધિ મહારી,
 બાધે ઊખળે બ્રહ્મને નંદનારી.

(રામ માર)

પ્રુટાં દામણાં ગૌધેનતણાં, જસોદાણ તવ થાકાં ઘણાં;
 અમિત વપ્ત પરસેવો વળે, શ્રીકૃષ્ણને માત બાધે ઊખળે.
 જાણ્યું જનુની પામી સંતાપ, એક દોરડે બંધાવું આપ;
 મહીયારી સર્વ જોવા મળે, પ્રભુ બાંધ્યા તાણી ઊખળે.
 આવકું જન કેમ મુજને કરાં, હલ્યા આ જો ગોળીનાં ઠીકરાં,
 ગોરસ દેખી કાળજ બળે, પ્રભુ બાંધ્યા તાણી ઊખળે.
 ને ઉખળે બેસી ખાધું નવનીત, તેડ્યાં મરંદ કીધું વિપરીત;

તે દાજ મહારી કેમજ ટળે, પ્રભુ બાંધ્યા તાણી ઊખળે.
 ગોપાંગના સહુ માગે માન, અમકને લ્યો ને થયું હોય જન;
 એટલું મહી તો સૌને મળે, શું બાંધ્યા બાળક ઊખળે.
 નથી ગોરસ પુત્રપે ઘણું, કોએક પ્રભુએ મા દીકરો જણે;
 અમૃત ઘડો બાળકથી ઢળે, શું બાળક બાંધ્યા ઊખળે.
 ન વળી જ્ઞાન જો મસ્તક પડ્યું, શું એટલે જનને ખાવા ટપ્યું.
 ગોપવધુ ચડે^૧ ઊછળે, શું બાંધ્યા બાળક ઊખળે.
 ખુચે દારડાં પડીયા પાશ, મોહોટી મીરાંત ઢોળાઈ બસ;
 બાઈ છોડો અમારું મન ઉકળે, શું બાંધ્યા બાળક ઊખળે.
 અમો ભલાં ને નકરું રીસ, અન્યા કોટી કરે જુગદીશ;
 માની સગાઈ પડી વેગળે, શું બાંધ્યા બાળક ઊખળે.
 એહેના પગલાંનો મહીમાય, ઘેર સાંપડી નવ લખ ગાય;
 ધોળું મુખ ને નયણાં ગળે, શું બાંધ્યા બાળક ઊખળે.
 છોડો પુત્ર એ અમને પાડ, એકજ એકનાં પહોતાં લાડ;
 ઘણાં હેતથી બાળક છળે, શું બાંધ્યા બાળક ઊખળે.
 ઘરઘરનું^૨ કુંધ અમારું લીચો, ન થઇયે નિરદે સુકી દીચો;
 સાંભળી જસોદાણ કલકળે, તમને શું બાંધ્યા ઊખળે.
 તમો રાવ દાહાડી લાવતી, નથી લાજતી આજ સુકાવતી;
 મોહડે રૂડાં ભુડાં પૂઠળે, તમને શું બાંધ્યા ઊખળે.
 આગળ બાળકનો શી વલે, તમો સોડ્ય ભલાઈ લેતાં ભલે;
 એ હહાપણુ શીખ્યો તમ મળે, તમને શું બાંધ્યા ઊખળે.
 લઘુવયમાં ઉછંકળ થાય, પ્રકૃતિ ચોરીની નવ જાય;
 ઘણું દૂર કંસાસુર રાય, તે કેમ મુકે જાણી અન્યાય.
 રંક જતી આહીરાંતણી, વિભૂતિ દશ ગાય દૂજણી;
 અભિમાન કીજે શ્યાં ભાણી, હું પે સગાઈ તમારી ઘણી.
 એહેવો ઉત્તર અખગાને કહી, જસોમતી મંદિરમાં ગઈ,
 ગોપાંગના સર્વ જાંખી થઈ, પાણુ છબીલાણ છોડ્યા નહીં.
 વૃજવનિતા સર્વ પાછી ફરી, ત્રાહે ત્રાહે વાણી આચરી;
 પૂરણ ક્રોધ અંતરમાં ધરી, રીસાવી આલ્યા નરહરી;
 રૂદન કરે હીંડે સામજો, તાણાય પૂઠથી ઊખળો;
 વૃજસાથ જોવા સહુ મળ્યો, જનુના અંપાવા બાળક પળ્યો;
 ઘસરડો ઉખળને થાય, સરોડાં બહુ તાણાયાં જાય;
 નવનીત રૂઝું કરમહાંય, આલે રૂઝે ને માખણુ ખાય.
 નિરખે ઇંદ્રાદિક અંત્રીશ, નંદે યસો કીધા કાંઈ લક્ષ;

૧(યુ. પ્ર.) "સર્વમુખદાઈ" (ખા. પ્ર.) ૨ (યુ. પ્ર.) "અ-
 ખંડ" (ખા. પ્ર.) ૩ "થઈ દીન" (યુ. પ્ર.); દીન થઈ (ખા. પ્ર.)

૧ "વહે" (યુ. પ્ર.)

ઉખળ ખાંચો પંડજ્યક્ષ, બ્રહ્મ કરે માખણનું ભક્ષ.
ગોપવધુ જોવા સંચરે, મણીપત ખાળકની કરે;
ઉભાં રહી અખળા આચરે, ત્રેલોક્યનાથ નહાસી નીસરે.
ગયા ગોદરે શ્યામ શરીર, જહાં છે જમલાજીન બે વીર;
જક્ષનંદન જમુનાને તીર, આપે જન્મ થયા છે સ્થીર.
વૃક્ષભાણી જોયું જહુરાય, પૂર્ણ થયો નવમો અધ્યાય;
સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રીભાગવત.
તે મધ્યે સાર છે દશમસ્કંધ, જોકું હું પ્રાકૃત પદ્યબંધ;
કથા પ્રસંગ એક નવ પડે, ચાલ્યો જાઉં સૂધે સેરડે.
આપાસા વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા માહાર પ્રાકૃત;
આપાસા અધ્યા સ્લોક સંબંધ, આ પાસા કડવાં ચોપદ્યબંધ.
ખાંધું ગ્રંથ જોડ સમાન, કહેશે લોક કીધું અભિમાન;
નથી વાદ કીધો પ્રકાશ, આણવા શ્રીતાને વિશ્વાસ.
વ્યાસવાણી મેં જાણી જયા, તેહવી પ્રાકૃત જોડી કથા;
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ.
મૂળ અર્થ છે પ્રાકૃત નામ, શ્રીતાને વલ્લભગુણ ગ્રામ;
મુકો હરિજન ધરનાં કામ, જેમ તેમ સમરો સીતારામ.

(વલણ)

રામ ભજે ભાવે કરી, શુકે તારયો પરિક્ષત રાયરે,
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, નવમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૦ મો.

(કડવું ૩૮ મું—રાગ સોરઠી)

વૃક્ષ રૂપે જક્ષ નંદન, રક્ષા જમુના તીરે;
યમલાજીન કહી બોલાવે, ગોકુળના આહીરે.
હિર્વ વિસ્તીર્ણ હાળ થડ, સર્વોગે સમાનરે;
વપુ સંકોચી મનુષ્ય પેરો, અંતર મધ્યનું માનરે.
વૃક્ષજન્મ જક્ષરાજ પામ્યાં, થયો નારદજીનો આપરે;
કુબેરઆત્મજને મુકાવા, હરિયે બંધાવ્યું આપરે.
પૂછે મહીપતિ મહાનુભાવને, સ્વામી નિવારો સંદેહરે;
કુબેર નંદન શિવના સેવક, કેમ પામ્યા દ્રુમદેહરે.
એહેવું કર્મ થું આચર્યું જે, નારદને ચડ્યો કોધરે;
જાખજે બંધાયા શ્રીહરી, કરી માતાસું વિરોધરે.

(ચોપાદ)

શુક કહે. કહું તેહની કથા, નિવારે સંદેહ સર્વથા;

કુબેર વસે અલકાપુર ગ્રામ, નળકુબેર એક સુતનું નામ.
મણિગ્રીવ નામે બીજે કુમાર, ઉભય ઉછંકળ રહે અપાર;
તે રંભાસાથે કીડ કરે, સહસ્ર બીજ સંજે સંચરે.
તે સદાશિવને વલ્લભ ઘણા, પાર્શ્વે કહાવે શિવજીતણા;
દિગપાળ પિતા જક્ષ રાજન, બીજું શંકરનું બહુ માન.
ત્રીજું જોખનનું અભિમાન, તેહવામાં કીધું મધ્યનું પાન;
સંજે રંભા પરમનિધાન, ફરે આકાશે બેશી વીમાન.
કરે અપ્સરા સંગીત ગાન, ભુલ્યા મદમાં શિવનું ધ્યાન;
સુધાવત સ્ત્રીનું અધરપાન, ઊભયને આવ્યું અજ્ઞાન.
કામાંધને નહી વપુસાન, કૈલાસમાં શિવનું ઉવાન;
તહાં આવ્યા કરવા કીડ રતાન, સંજે અપ્સરા પરમનિધાન.
મંદાકિની ગંગા ગંભીર, વસ્ત્ર મુકયાં સરિતા તીર;
નિર્લજ મદાધ બેહુ વીર, નહાવા પેડા નગ્નશરીર.
અપ્સરાના મુકાવ્યાં ચીર, માડી કીડ બહુ છાંટે નીર;
દેખી દંપતી નગ્ન અજ્ઞાન, ગગને જતાં લાજ્યા ભાણ.
ભયભીત જોજેશ્વર થયા, પશુ પક્ષિ લજ્જા પામી રહ્યાં,
કોનો ભય મનમાં નવ ધરે, નગ્ન કીડ રંભાસું કરે.
વિસરી કુળપિતામર્યાદ, ઉદય થયો અનંગ ઉન્માદ:
વિસર્યાં ધરમ કરમ ને નેમ, પત્નીપૂર્વકકીડપ્રેમ.
વિસરી વિદ્યા જોગ મહાદશા, નથી જાણતા દિવસ કે નિશા;
તે નથી જાણતા લેકાચાર, તે કીડમાં થયા તદાકાર.
તે મદભરી દૃષ્ટે ભાળતા, તરંગ જળના ઉજાળતા;
રંભાને કરતા બહુ હાસ્ય, તાણે સ્ત્રીના ગ્રહી કેશપાશ.
જોઇ દેવ થયા સર્વ દુખી, એહેવે પધારયા નારદ ઋષી;
નગ્ન જાત બેહુ દ્રષ્ટે પડયા, નારદજી કોષે ધડધડયા.
લજ્જા પામી સરવ મુંદરી, પેહેરયાં વસ્ત્ર બાહેર નીસરી;
જક્ષ બેહુ તહાંથી નવ ખસ્યા, નારદને દેખી ખડખડહસ્યા.
કોષે ભરાયા નારદ જતી, એ લજ્જા મહારી કરતા નથી;
ધન્ય સ્ત્રી પુરૂષ ધિક્કાર, કાંઈએક શિક્ષા દહીં નિરધાર.
દંડવિના મદ નવ ઊતરે, પુનરપિ એહેવું કર્મ ન કરે;
અદ્યપિ સેવક શંકરજીના, પણ આજ અધર્મી દીસે ઘણા.
નહીં કરે હું પર શિવજી કોપ, એણે કીધો છે ધર્મના લોપ;
ઉતારવા બેહુનું અભિમાન, નિકટ આવ્યા ઋષિ ભગવાન.

(નારદ વચન) :—

અરે મૂર્ખો આવ્યું અજ્ઞાન, શીધું કરો જહાં પટ પરિધાન;

નિવૃત્તિ મહારાજ, તેહની તમે નવ કીધી લાજ.
શું કિંવદેહ આજે નિર્ગમે, અહરનિરા રંભા સંગે રમે;
જે હસ્તે પૂજ્યા પંચવદન, તે હસ્તે શ્રેષ્ઠા નારીનાં સ્તન.
જ્યો ગાયત્રી ભવજળ તારણી, તે મુખે કૃમ પીધી વાણી;
તમે મૃત્યુલોક પામે નિરધાર, પામે વૃક્ષતાણા અવતાર
શ્રીભ રીત વર્ષા સેહેને, સદેવ નગન ઉભા રહેને;
જડ રૂપ નહીં વાણી બળ, નારદ ખંચો શાખ્યા બળ.

(જક્ષ વચન) :—

કૃપા કરો કમળભૂતન, હવે સાન વળી સ્વામાન;
કર્મ ભોગ ભોગવવો ખરો, કાંઈક શાપ અનુગ્રહ કરો.
અમે જન્મ લેઈ ઊત્તમ સ્થળ, કો સીંચે મહાનદીનું જળ;
ઉત્તમ કૃમ અમારાં નામ, મહાપુરુષ આવી કરે વિશ્રામ.
શાપ મુકાએ થોડે કાળ, તવ નારદ બોલ્યા થઈ કૃપાળ;
ગોકુળ ગામ ગૌશાળા સૌમ્ય, જન્મતા તીરે વૃજની ભોમ્ય.
નિવાસી ગોપતણા પરિવાર, તહાં તમે ધરજે અવતાર;
નંદપુત્ર હશે વૈકુંઠનાથ, આપ ખંધાવશે ઊખળસાથ.
મુકાવશે તમને શ્રીહરી, કૈલાસે આવશે પાછા ફરી;
શ્રીશુકલ વાણી આચર્યા, તે જક્ષ વૃક્ષ થઈ અવતર્યા.
સાંભળી રીજ્યા પરિક્ષિત રાય, શ્રીશુકલને નમીયા પાય;
છતિહાસ પૂરવનું કહ્યું, પછે ગોકુળમાં શું થયું.

(શુકવચન) :—

ઊખળ સાથે ગોકુળ નાથ, ચાલે ધુંટણીયે ટેકો દઈ હાથ;
બાળચેષ્ટા પૂરણ કરી; વૃક્ષ મધ્યે પેઠા શ્રીહરી.
કર્મદાષ તેહનો પરજીવો, પરબ્રહ્મ સહજે આવી મળ્યો;
આડો ઊખળ અટક્યા હરી, કહાડે પાછો તાણી કરી.
વૃક્ષને કહે તું અળગો થા, હવડાં આવશે માહારી મા;
ગોવાળા તાળી દઈ હસે, હવે સામળીયાલ કૃમ જશે.
કેટલી ગોપી તહાં જોવા રહી, કેટલી જસોદાને કહેવા ગઇ;
કલાહલ ગોકુળમાં થાય, બાળક ભરાયો બે કૃમ મહાંય.
વારતા સાભળી ધાયા નંદ, ધાધ જસોદા કરતી આકંદ;
બાળ્યું જે માતા આવી ખરી, બાળચેષ્ટા ગોવિંદ કરી,
મહાબળ કીધું પંકજચક્ષ, ઊખળ ભરાવી બેહુ વૃક્ષ;
ગદે શું મેલ ગગન ગડગડ્યા, કે સમસાગર ઉઘાણું ચડ્યા.
કે મેર વિંધ્યાબળ આથડ્યા, શું દિગ્ગજ એરાવત વહડ્યા;

ગોકુળમાં શબ્દ રહ્યો મહગડી, મૂળથી વૃક્ષ પડ્યાં કડકડી.
કૃમલતા તજે આવ્યા હરી, નવ પામે ફરીન વૃજ્યુદરી;
હાહાકાર કલાહલ ઘણો, ન દીસે બાળક નંદજીતણો.
દિવ્ય દેહ પાખ્યા જક્ષરાય, શ્રવણે કુંડળ ગ્રમમ થાય;
વપુ વિરાજે પટ પરિધાન, બાણે ઉદીયા શશિચરભાણ.
બેહુ ભ્રાત ઉભા જોડી હાથ, કરે સ્તવન જે જે વૈકુંઠનાથ;
તું પરમેશ્વર તું પરબ્રહ્મ, તું આશ્રમ તું ધરમાધર્મ.
જગતપિતામહ જુગદાધાર, તુજ સત્તાએ રહ્યો સંસાર;
અમે અપરાધી અન્યાયે ભર્યા, તહારી ભક્તિ અમે વી-
સર્યા.

વિષયલંપટ નિર્લજ થયા, વિસર્યા ધ્યાન દાનને મયા.
રંભારમણ ચુંબન હાસ્ય, નિંદિત કર્મ ખંધાયા પારા.
મધપાન વિષયમાં મગ્ન, ગંગામાં દિવસે ન્હાયા નગ્ન;
એ અધર્મથી કૃમ અવતર્યા, તેં આપ ખંધાવી અમે આ-
ધર્યા.
અચુત વર્ષ ભોગવ્યો આ દેહ; બ્રહ્મદર્શનથી આવ્યો છેહ;
અમે અલંપ છવ અપરાધી જક્ષ, અમે કર્યા અન્યા કંઈ
લક્ષ.

તેં ન જોયું કહાં કર્મભણી, સહવારી કરૂણા કીધી ઘણી;
સ્તવનવિધિ અમે બાણું નહીં, એહવીસ્તુતિ કીધી ઉભારહી.
પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા ભગવાન, જક્ષરાય માગો વરદાન;
કુબેરઆત્મજ પડીયા પાય, વરદાતા તું વૈકુંઠરાય.
માગું વર મનમહિ મુદા, તમારી ભક્તિ આપો સર્વદા;
ભક્તિ વિના પાખ્યા આપદા, તમારાં ચરણુ ન મૂકું કદા.
માગ્યો વર દીન થઈ જદા, કૃપા કરી હરિ વાણી વધા;
તમને નહીં હોય જન્ગ મર્ણ, સ્પર્ષ થયાં છે મહારાં ચર્ણ.
સદાશિવનો કરજો સેવ, મહારૂં રૂપ તે શ્રીમહાદેવ;
હું શિવ મહિ અંતર નથી, બાળ્યો કૈલાસ વસો જક્ષપતી.
સંવાદ જક્ષ હરીનો હોય, તે વૃજવાસી નવ દેખે કોય;
પૂરણ કૃપા કીધી ભગવાન, આવ્યું સ્વર્ગથી દિવ્ય વિમાન.
નમી બાળમુકંદને પાય, જઈ વિમાને બેઠા બેહુ ભાય;
નાના અગર ધૂપ પરજો, અમર ચારે પાસા ઢો.
હોએ રણુકાર ઘંટા ધુધરી, કરે ગાન નૃત્ય ચુંદરી;
દવળ છત્ર કળશ આસન, ગઈ વિમાન ગયું ગગન.
શ્રીકૃષ્ણ પ્રતાપે દિવ્ય દેહ ધરી, મળ્યા નીજ કુંદળને ફરી;

જક્ષિન્મોક્ષ કથા સાંભળે મદ્યપાનાદિક પાતિક ટળે.
નગન જળ કીડા અધર્મ, દિવા મૈથુનાદિક કુકર્મ;
અધ્યન કરે વા સાંભળે કથા, ધાર કર્મ પરજળે સરવથા.
સકળ શાસન નિગમનું તત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રીભાગવત;
તે મધ્યે ઉત્તમ દશમસ્કંધ, જોડ્યું મેં પ્રાકૃત પદબંધ.
કથા પ્રસંગ એક નવ પડે, ચાલ્યો જાઉં સૂધે સેરડે;
આપાસા વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા માહાઈ પ્રાકૃત.
આપાસા અધ્યા શ્લોક સંબંધ, આપાસા કડવાં ચોપદબંધ;
બાંધ્યો ગ્રંથ જોડ સમાન, કહેશે લોક કીધું અભિમાન.
નથી વાદ વચન કીધું મકારા, જેમ શ્રીતાને આવે વિશ્વાશ;
વ્યાસ વાણી જાણી મેં જ્યાં, તેવી પ્રાકૃત જોડી કથા.
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા છૂટે પ્રેમાનંદ;
વેહેવાર માત્ર કરો ધરનાં કામ, શ્રીતાજન સમરો સીતારામ.

(વલણ)

રામ નામ ભાવે ભજે, શુકે તારયો પરિક્ષિતરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, પૂરણ દશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૧ મો.

(કરુણું ૩૯ મું—રાગ વેરાડી)

શ્રી શુકેલ કહે સાંભળ રાજ, વૃક્ષ બે ભાંગી પડીયાં;
કુમલતામાં ગુપ્ત થયા, ગોવિંદ શોધ્યા નવ જડીયા.
સ્વાસ ભરાયા નંદલ આવ્યા, પુકે જસોદા રાણી;
શીથળ રશ્મિર વદન અતિ વિવહળ, નેત્રે વહે બહુ પાણી.
કહ્યાં ગયો ભાઈ કુંવર મહારો, બાળકને પૂછે નંદ;
લોક કરે વિપરીત થયું છે, દ્રુમતળે બાળમુકંદ.
અરિષ્ટ સાંભળી ધરણે ઢળ્યા જેમ, કદળી કહાડે કાપી;
અંગ પછાડે આંસુ પાડે, જસોદાને વેદના વ્યાપી.
આનંદ નીર સુકું નંદમુખનું, કુપ્તભણું નહોં લેખું;
એકવાર કુંવર આણી, ફૂટે પ્રાણુવલ્લભને દેખું.
વૃક્ષસલાપત્રની ઘટામાં, ઘુંટાણીયે હીંડે ધનશ્યામ;
આમળીયાલ શોધી કહાડ્યા, મળ્યું જોવા ગોકુળ ગામ.
આનંદ ધરી હરિનંદ સીધા, ઉખળ ઉચલાયો સાથે;
આ અરિષ્ટ કોણે કીધું છે, ઘસ્યા હાથ ગોકુળનાથે.
સક્રમાર કટિયે કઠિણ દામણાં, કોણે બાંધ્યો તાંણી;

ગોપી સર્વ કહે નંદજન, કર્મ કીધું જસોદા રાણી.
ફર ફૂટે જોડ્યું સ્ત્રી સામું, કૃષ્ણને કહેછોકું બાપ;
ખુતાં દાર કુંવરને અંગે, પડ્યા કઠિણ બંધન કાપ.
ઘણું દોહલે છોડ્યા છબીલા, હૃદયે લીધા સુંદરશ્યામ;
બંધન કીધા દારડે માટે, ઘમોદર ધરણું નામ.
બીજાં બાળકને નંદે હાક્યાં, સર્વ મળી પાડ્યાં ઝાડ;
આ વિઘ્નથી ઉગરયો બાળક તેને પરમેશ્વરનો પાડ.
ખરા થઈ સર્વ બાળક બોલ્યા, અમો જીવતા હરિયે રાખ્યા;
ઉખળ ભરાવી તહારે પુત્રે, વૃક્ષ બે મરડી નાખ્યાં.
બે પુરુષ પ્રગટ્યા દ્રુમમાંથી, તે શું વાત કીધી છાની;
સ્ત્રીયે બાંધ્યો પુત્રે વૃક્ષ પાડ્યાં, અમ ઊપર રીસ શાની.
વાત સાંભળી મૌન્ય કીધું, નવ દીધો ઊત્તર વાળી;
પુત્ર લઈ નંદ ઘેર પધાર્યા, પુકે જસોદા આશિયાળી.
આ ગોળી માટે બાળક બાંધ્યો, કેમ ચાલ્યું તહાઈ મંન;
નંદ કહે એવું ભાસે છે રાકે, તે નથી પ્રસંગો તંન.
જો કુંવર કોટિ અન્યા કરે તોય, માતા હાડ ન જાય;
પુત્રપે તુંને ગોરસ વહાણું, નેત્ર ભર્યાં નંદરાય.
ઉત્તરવયે હું પુત્ર પામ્યો, અનાથ થયો સનાથ;
શકટનીર પેરે બાળક બાંધ્યો, કેમ ચાલ્યા તહારા હૃથ.
કાષ્ટપેં પાપાણુ કઠિણ એમ, લોક વારતા વદે.
સોહવજ્રપેં કઠિણ દીસે, જસોદા તાહાઈ હૃદે.
આજથી નારીનો વિશ્વાસ ન કીજે, મન માને તેમ ચાલે;
મીત શાની શ્વામી ઉપર, કોઈએક દહાડો ધર ધાલે,
મૃત્યુ તુલ્ય થયાં જસોદાલ, જાણ્યું જમનામાં ગંપાણું;
શ્રી કૃષ્ણે જાણ્યું માતા મરશે, આનંદ ફરી ઊપજાણું.
કાણું બોલી કહે પરમેશ્વર, માતાનેજસ દીધો;
દારડે મુને રક્ષા બાંધી, અભંગ અબાએ કીધો.
મ્હોટાં વૃક્ષ પડ્યાં મુજ ઊપર, પિતાજી વિચારો મન;
એ રક્ષાએ હું રહ્યો જીવતા, જસોમતીને પુણ્ય.
એવું કહીને રૂદન માડ્યું, કૌતક દેવાધિદેવ;
નંદ જસોદાને પુત્ર આપ્યો, રોતો રહ્યો તતખેવ.
બીહાવ્યો મારયો બંધન કીધો, તોય માત વિના નહી સાધી;
એક સગપણુ તુલ્ય ન આવે, જેવું પુત્ર ને માતા.

(વલણ)

માતાનું સગપણ સર્વ શિરોમણિ, તુલના કો આવે નહીર;
હૃદયે આંખી પુત્રને, જસોદા ઘરમાં ગઈરે.

(કડવું ૪૦ મું—રાગ સારંગી ચોપાઈ)

શુકવચન:-

અદ્ભુત લીલા શ્રીભગવાન, જસોદા કરાવે પયપાન;
કુશળ કુશળ ગોપી ભાખતી, જસોદા જળ ઓવારી નાખતી.
પંચગવ્ય રસા બહુ કરે, છાંટે પાણી છાની મંત્ર ઊચરે;
નંદ તેજવ્યા ઋષી ભગવાન, સુપાત્રને આપ્યાં ગૌદાન.
શકે પુત્ર પ્રસવ થયો આજ, વિનય કરે વૃજનો મહારાજ;
વિદ્ય નિવર્તિક મહેલું પર્વ, ગોપ ગન્યાતી મેળી સર્વ.
નંદ ઊપનંદ રાય વૃષભાન, કીધી વિચાર બેસી એકસ્થાન;
પૂતના શકટ ને તૃણાવંત, બાળકને વિદ્ય ગયાં અનંત.
આ અશિષ્ટ કહ્યું નવ જાન્ય, પડ્યાં વૃક્ષ દીઠે ભય થાય;
વૃક્ષજન્ય અંતર સાંકડું, ચુહાલે ચડ્યો મગ રહ્યો કાંગડું.
ચક્રીધી કાણુ નિસરે અભંગ, તેમ બાળકનું વાંચું અંગ;
એ નંદપુત્ર સર્વનો આધાર, એહેને આસરે વૃજ પરિવાર.
કદાપિ વિદ્ય શ્રીકૃષ્ણને થાય, વિન માર્યા ગોપ મરી સહુ
જાન્ય;

પ્રાણી માત્રનો કૃષ્ણ છે પ્રાણ, એહેને કલ્યાણ સહુને કલ્યાણ.
કંસની ફૂર દીસે છે દૃષ્ટ, અહાં વસતાં કાંઈ પામીયે કષ્ટ;
કીજે વાસ વનમાં મોકળો, હવે ગોપ માત્ર અહાંથી ઉચળો.
ગોવર્ધન વૃંદાવન નિકટ, જઈ વસીયે જમનાને તટ;
જહાં ગૌ તહાં ગોકુળગામ, લાઈ આ સ્થાનકનું શું છે કામ.
ઘણાં તૃણ વૃંદાવનમ્હાંય, વાધે કુદ્ય ચરશે તહાં ગાય;
ગોપની વિભૂતિ છે ગૌર્ધન, સુરભી સુખી સુખી વૃજજન.
સિંહાને ૨ અહાંથી ઊચળતા, કહાં છાજ કાષ્ટ નથી મળતાં;
કહાં પડે છે સુકવા અવાસ, જહાં જઈએ તહાં છાપરે વાસ.
નંદરાયની આજ્ઞા હોય, સાવધાન થયું સર્વ ક્રોધ;
ઉઘમ સહુ આધ્યાનો કરે, કુશળ કહાં વાણી ઊચરે.
વૃશભ વચ્ચ મહીધી બહુ ગાય, ભાં રાખે મારગમાં થાય;
હીસારવ કરે ગૌ પાછી ફરે, પોતાના વછને આવી મળે.

૧ “મળી સર્વ” (ખા. પ્ર. ૦). “ગોપે કીર્તી માંડી સર્વ” (યુ. પ્ર. ૦). ૨ (ખા. પ્ર. ૦) “શું નથી”, “શાને” (યુ. પ્ર. ૦).

સ્કંધે કાવડ ગોરસ ભરી, ધૂતનાં ગાડવા મસ્તક ધરી;
કોણે લીધાં માટ મહીએ ભર્યાં, ગોળી રવૈયા સીકાં નેતરાં.
ગુપ્ત દોર મંચક પારણાં, કાઢ્યાં ચણિયારાં લીધાં ખારણાં;
સાંકળ બોગળ કૂંચી તાળાં, ઘર શોધી લે સર્વ ગોવાળા.
લીધી વસ્તુ જે જે કાર્જની, ઉખળ મુશળ સમ્માર્જની.
કાઢ્યા ગૌના ખીલા ખાંચીખાંચી, લીધા સુપ ટોપ ચક્રી માચી;
શકટ ધન્ય ધાન્યનાં ભર્યાં, જુઓ ઘરમાં કાંઈ વીસર્યાં;
ધાતુ પાત્ર વસ્ત્ર ગાંસડી, લેઈ ગોપીકા શકટે ચહડી.
થાઓ ચાલતાં વહુ સાસુજી ભણે, ઘરમાં જઈ દાટી થાપણ
ખણે;

ઠાણુ ગોકુળ ઉદવસ્ત થયું, માંજર રવાન સહુ સાથે ગયું.
શ્રીકૃષ્ણ કહે કેમ રહેશે સાંકડાં, સહુ સાન કરી તેડ્યાં માંકડાં;
રમકડાં લીધાં જસોમતી, નવે ઘર એહેવાં મળવાં નથી.
શકટ ઘીસલાં જોડ્યા બહુ રથ, તાણે ભાર સાંઠ સમરથ;
ઉત્તમ રથ બેઠા નંદરાય, શ્રીકૃષ્ણ બેસાડ્યા ખોળામ્હાંય.
જસોદા આવે વૃજ સુંદરી, કો વાહન કો પાળી પરવરી;
એટલે આવી ટીમ ગોવર્ધન તાણી, ભોમ્ય વૃંદાવનની સો-
હામણી.

ચંદ્રમાનું ઘર સાધી ઊતરયા, વિવિધ વાડા સુરભીના કરયા;
મધ્યે ઘર કીધું નંદજીતણું, ફરતું ગામ વચ્ચું અતિઘણું.
બહુલ વાસ શ્રી ગોકુળ ગામ, ઘણી ગાય માટે ગોકુળ નામ.
ઉજવળ મૃત્તિકા ગોમય ગાર, મંદિર લીપે વૃજની નાર.

રંગ મંડપ ગૌશાળા ભણી, વૃજમાં શોભા વૈકુંઠાણી;
ચરે ધેતુ બહુ મીઠી ચાર, પીએ નિર્મળ જમુનાનું વાર.

ન રહે ભૂખી તરસી ઘડી, ઘણું ગાય કુઝાણે ચડી;
નંદમંત્રને આનંદ પમાડે, રમારમણને ખોલે રમાડે.

કરે બાળચેષ્ટા ગોપાળ, તેડે નંદ આવે તતકાળ;
જસોમતીને ઓછંગે ચડે, કરે હાસ્ય ક્ષણમાં રડે.

કાંઈ વસ્તુ માઝે નંદની રાણી, તે આપે કૃષ્ણ આણી આણી;
લાવે વળી અધવચ નાખી દેખ, નાસી જાય નહીં આકુંકેહ.

કોટિ એહેન નવરાવતાં કરે, અર્ધ અંધોળ્યો નાસી નીસરે;
જે કૃષ્ણ ગુંથાવે ચોટલી, તે ઘણું માખણ આપું રોટલી.

એક નેત્રમાં કાજળ ભરે, નહીં અંજલિ રોતો નીસરે;
દૂધ લેઈ મર્કટને પાય, જસોદાને વારે નંદરાય.

રખે તું કૃષ્ણને હાકડે, હું રંકને પુત્ર પડ્યો છે પેટે;

એ ચોરે નાખે કરે ભિન્ન, એ આપણને મોટો છે સ્વાદ.
તુધી ભય મહારૂં મન ધરે, વળી રખે ઉખળે બધન કરે;
શુકલ કહે હું શું શું લાણું, જે લાગ્ય નંદનસોદાતણું.
સાક્ષાત વિશ્વંભર જન્મ જાણે, તે ભૂખ્યા છોં કહી પાલવ તાણે;
ખટદર્શનમાં નેગેશ્વર ભુખે, તે બ્રહ્મ માખણ માટે રૂખે.
બ્રહ્માને સ્વપને નવ આવે, તે ગોવિંદને ગોપી નચાવે;
ચાર વરસના હરણ થયા, એક દહાડો જમુના તીરે ગયા.
જળ ભરતી દીઠી સુંદરી, કંદર્પરૂપ દખાડયું હરી;
ગોપી સઘળી ઘેલી કરી, કો ન શકે કંલમાં અંબુ ભરી.
તડાંથકી ભેદમાં મોહનાં બાણ, હરી માગીલે મહીનાં દાણ;
કેમ હીંડે ગોપી પાગ ન કરે, ચડવાને ઢાળે લપસાણું કરે.
મણુ પૂઠે આગળ બળીભદ્ર, મારે કાંકરી કરે ઘટને છિદ્ર;
હરિ ગોપીને દખાડે રામ, ઘટ કૂટો તે આલીયાનું કામ.
રોહિણી કને ગોપી વઢતી જાય, બળીભદ્ર બાપડો સમજખાય;
કો ગોપી જુએ ખીજ સ્ત્રી લાણી, તસ્કર કરે હરી તેની ડોઢાણી.
લાકડીએ બેઠું ઠેસી દીએ, થયું જન ત્રાહે ત્રાહે હરિ કહે;
જેખન નારિનાં મન રીઝવે, વૃદ્ધ ડોસીને ઘાણું ખીજવે.
જાઓ પેલે આરે જળનો ઠામ, વહુવારમાં શું વૃદ્ધનું કામ;
આવે જળ ભરવા નહાની છોકરી, તેને વાનરા વળગાડે હરી.
તે આરે આવે કો જોખન પુર્ણ, તેને કહે દીસેછે ગૂર્ણ;
તેને કહે આંહાં શું છે કાજ, જાઓ અળગા સ્ત્રી પામે છે લાજ.
તે સાચું માની ગોવાળા ખસે, ગોપવધુ તાળી દેઈ હસે;
છે નહાનો પાણુ લક્ષણ મોટાં, બાઈ એહેનાં નયાણાં છે ખોટાં.
ચાર વરસનાએ રોડયો ઘાટ, આગળ શું કરશે મોટા ઉત્પાત;
ચાલો જસોદાને કહીયે હાવે, જે સવારો પુત્રને પરણાવે.
જળ ભરી ગોપી ઘેર જાય, શ્રીકૃષ્ણ રૂપ રમે મન મહાંય;
એક દહાડો નંદને કહે નરહરી, અભિલાષ અંતરમાં ધરી.
પિતાઈ હું કુળ કર્મકરૂં, મોકલો મુને ચારવા વાછરૂં;
હાથ કરી બોલ્યા નંદ રાય, લધુ બાળક કેમ વનમાં જાય.
તીવ્ર તાવડ^૩ સહ્યો નવ જાય, કુશાગ્ર ખુંચે કોમળ પાય;
ઊનાળે તાવડ ચોમાસે મેહ, શીયાળે ટહાડ સહે કેમ દેહ.
ડોલે સર્પ બોલે વાઘ વરૂં, તમો ખીહો તેવારે શું કરૂં;
સેવક આપણા ચારે ગાય, તું બાળક શો વનમાં જાય.

ગદ ગદ કંઠે ગોવિંદ થયા, રોતા જસોદાઈ કને ગયા;
હૃદ ઉધરકે ડસકાં ભરે, આસવાસના અંબાઈ કરે.
વચ્ચ ચારવા મોકલો માત, કહ્યું ન માને મહારો તાત;
બળભદ્ર કેમ ચારે વાછરૂં, તે જોઈ જોઈ હું ઇચ્છા કરૂં.
સાંભળ વાત શ્રીગોવિંદ તાણી, જસોદા આવ્યાં નંદજીભાણી.
કટિઅંગે લીધા ભગવાન, શીખવે માને માગ તું માન.
વિનયયુક્ત બોલ્યાં સુંદરી, કાં બાળક આવ્યો આંસુ ભરી;
એહેને રઠ વન જવાતાણી, મોકલી દી મનષા છે ઘણી.
વનનું મુખ જોઈ આવશે અપાર, નહીં કહે મોકલો ખીજવાર.
નંદ કહે કાં નહીં સુંદરી, કાલે મોકલશું મુહૂરત કરી.
ખીજે દિવસે તેડયા મુનિજનન, પ્રભુને કીધું અભીષેચન;
વિપ્રને આપ્યાં નાનાવિધ દાન, પૂજ્યાં વચ્ચ કીધાં સાવધાન.
કાઠ કછયો પીતાંબર પટે, જડિત કંદારો બાંધ્યો કટે;
મસ્તક મોળીયું બાંધે તાત, આંજે લોચન જસોદા માત.
કુંડળ હાર ભુજે બાન્ધુબંધ, દર્શણમાં મુખ નિરખે ગોવિંદ;
કેસર અર્ચિત મુલગ કપોળ^૧, ચારાડી ધાબળી રાતી ચોળ.
કટિયે ધુધરી ઘમઘમતી, પાયે મોજડી ચમચમતી;
એક સીકું સાથે બંધન કરી, રક્ત જેષ્ટિકા સ્કંધે ધરી.
હ્યો શાક પાક અથાણાં નાથ, સીકાંમહિ મુક્યો ભાત;
નંદરાય હરખે આંસુ ભરે, માત જસોદા મીઠાં કરે.
બાળક મળ્યાં સહસ્ર બેચાર, તેમાં વિરાજે નંદકુમાર;
પુષ્પ દડો કનક ગોડી, હરિને જસોદાએ આપ્યાં તેડી.
એક પંચરંગ રંગ્યો વીણા^૨, કોકીલા નાદપે સ્વર ઝીણા;
શીઘ્ર આવજો સાંજે પુત્ર, કીધી રક્ષા છાંટયું ગોમુત્ર.
એક શ્યામ બિંદુ કીધું ગાલ, ઠમક ચમકતી ચાલે ચાલ.
માતપિતાને નમીયા પાય, આશિસ લઈ પ્રભુ વનમાં જાય.
નંદજીયે કેડે ચડાવ્યા હરી, પૂઠે ગીત ગાય વ્રજસુંદરી;
નહાનાં વચ્ચ કીધાં આગળે, સરવ જઈ ઊભું રહ્યું ભાગળે.
માર્થના નંદરાયે કરી, સર્વ ગોપને સોંપી આપ્યા હરી;
ગામ ઢુકડાં વચ્ચ ચારજો, સવારા ઘેર પધારજો.
હીંડતાં આખડે તો ભુજ સહાજો, કાણુ કાણુએ બેકું જળ પાજો;
રૂદન કરે તો લાવજો ઘેર, નંદ બાળ સોંપ્યો બહુપેર.

૧ સઘળી પ્રતમાં છે ને પ્રાસરૂપે વિશેષ અનુકૂળ છે પણ જોખમી કપોળ. કપોળનો અર્થ ગાજ થાયછે. ૨ ગુ. પ્રતમાં “વીણા” ને બા. તથા બે ગુ. પ્ર.માં “વેણા” છે.

૧ “કરૂં” શબ્દ (બા. પ્ર.માં નથી). ૨ “ઊચાટ” (બા. પ્ર.).

૩ (બા. તથા ગુ. પ્ર.માં છે). બે ગુ. પ્ર.માં “તાપ” છે.

જોવાનું આલ્યા શ્રીહરી, નંદજસોદા આવ્યાં ઘેર ફરી;

(વલણુ)

ફરયા નંદ આનંદભર, વન ગયા સુંદરશ્યામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, શ્રોતાનન જપો શ્રીરામરે.

(કડવું ૪૧ મું—રાગ મેવાડો)

શુકવચન:—

નાથ પધારયા વચ્ચ ચારવા, ધન ધન પ્રજની ધર્ણી;
કુંકડે પાત્રે આગળ ચાલે, વનમાં અશરણુશર્ણી.
વારા પરઠી વચ્ચને વાળે, મધ્યાને જમે ભાતલ;
ફરી જોગળ સંજ્યાએ ચાલે, રામકૃષ્ણ જે આતલ.
માતા જસોદા સામે આવે, લે હરિને હૃદયસાથલ;
નિત્ય મત્તે વચ્ચ ચારી આવે, વનમાં વૈકુંઠનાથલ.
સમાચાર રાય કંસે જાણ્યો ને, જઈવસ્યા આધા જોવાળલ;
વચ્ચ ચારવા જમુના તરિ, જાએ નંદનો ખાળલ.
આજ્ઞા આપી વચ્ચાસુરને, જા તું વૃંદાવનલ;
નંદનો નંદન જોપવૃંદમહિ તેને કરતું વિધનલ.
ગર્વ કરી વચ્ચાસુર આવ્યો, સાંભળ પરિક્ષિત ભૂપલ;
વચ્ચ જૂથમાં ચરવા લાગો, લેઈ વચ્ચનું રૂપલ.
ફળજીવંત વૃક્ષ છે કોઠીનું, તે તજે રમે જોવાળલ;
મડવ ફળની આવે વાસના, કોઠાં પરમ રસાળલ.
ખાળકને અલિસાખ ઘણો છે, કીજે ફળનો આહારલ;
તે પ્રાર્થના કરે પવનની, તું પાડ કોઠાં બેચારલ.
કુટલા જોપ ફેરે વૃક્ષ પૂઠે, ચડવા થાય સાવધાનલ;
આવ રે ફળ પડ જોળામાં, કરે હાથની સાનલ.
કો નાખે પાષાણુ પવેડા, પહોંચે નહીં કુંમડાળલ;
ભક્ષણુ અર્થે કરે ઉદ્યમ, તે જાણ્યું શ્રીજોવાળલ.
ફળ આસક્તને ફળ ખવરાડું, તર્પિત મિત્ર થાયલ;
વચ્ચાસુર દષ્ટિમાં રાખ્યો, જોકલીયો કંસરાયલ.
સકળ વચ્ચ તે પૂઠે ધાએ, વચ્ચાસુર આગળ થાયલ;
આપઆપણે વારે જોવાળા, વચ્ચ વાળવા જાયલ*
શ્રીકૃષ્ણની વારી આવી, ઉઠયા સુંદર શ્યામલ;

* એ લીટી પછી. માત્ર ખા. પ્રા.માં “સકળ વચ્ચ.” એ
લીટી ફરીયા ને “ધાધ ધાધને યાકા જોવાળા હરી પાસે ફરી જા-
વલ” એ લીટી એમ ને લીટીયો વધારે છે.

હસ્ત લાકઠી લેઈ પધારયા, ત્હારે બાલ્યા રામલ.

નોતમ વચ્ચ કો આને આવ્યો, વડનો ધૂમ વર્ણીલ;
ચંચળ ચાલે ચો દિશ જતો, ચમકતો માડે ચર્ણીલ.

સકળ વચ્ચને લેઈ લેઈ જાએ; કરને નેષ્ટિકા પ્રહારલ;
ઉન્મત એવેવી શિક્ષા દેજે, ન્હાસે નહીં ખીલ વારલ.

ઝહી લાકડી મૂકી હડી, હરિયે કીધો હોકારલ;
વચ્ચાસુર આનંદો અંતર, નિરખ્યા નંદકમારલ.

ને અર્થે મેં રૂપ ધર્યું છે, કરવા કંસનું કામલ;
તે ખાળક આવ્યો મુજ પાસે, મળીયો એકાંત કામલ.

વક વદન છે નેત્ર કરડાં, ભાં રાખે મુખે ભાણતોલ;
વામ દક્ષણ અવલોકન કરતો, પગે પૃથવી ખાણતોલ.

વચ્ચાસુર વિચારે મનમાં, કરે પાટુનો પ્રહારલ;
કપટજીવંત વાછરે ચાલે, આસુરી માયા અપારલ.

અમરગણ અત્રિક્ષે આવ્યા, જોવા પ્રભુનું પ્રાકમલ;
વચ્ચાસુરનો વધ કરવા, હરીયે કીધો ઉદ્યમલ.

કપટીદષ્ટિ ઊભયની વરતે, કોણુ કહોને કરે ઘાતલ;
તું નીકળ ટોળાંમાંથી પાપી, હાંડિયો કરી ઊંચો હાથલ.

ઘોર રાખે કીધો વચ્ચાસુરે, ઊંચક્યાં વચ્ચ સર્વ કોયલ;
રામ આદે ખાળક સર્વ ખડીના, અતૂલ અરિષ્ટ હોયલ.

ચંદ્રને ઠાંકે રાહુનું મંડળ, પોપટને ઝડપે વ્યાળલ;
શું ગિરિશૃંગ પડ્યો મૃગ ઉપર, નાખી પાછે પાગે ફાળલ.

જેઠને જોડ પાટુ નાખી, પ્રહારે પર્વત કટકા થાયલ;
જેમ સર્પને ગરૂડ ઝાઢે તેમ, હરિયે ઝાઢ્યા બેહુ પાયલ.

પાપી ફેરવ્યો મસ્તક ઉપર, જેમ ફેરવે ભીંડી માળલ;
વડ વાઢ્યું એક કોશ પ્રમાણે, મુકે નહીં જોવાળલ.

લટપટી લીધો લટકામહિ, લલિત લક્ષ્મીનાથેલ;
અધર ડંસી ડંસી પછાડ્યો, કોઠીનાં થડસાથેલ.

ફળતણો વરસાદજ વરસ્યો, જેમ ધંધાળાડું વૃક્ષલ;
પ્રસન્ન થયા જોવાળા સરવે, ભાઈ કરો કોઠાંનું ભક્ષલ.

મૃત્યુ પામી પડીયો પાપી, આવ્યું દિવ્ય વિમાનલ.
વેર ભાવે વા રનેહ ભાવે, જેમ તેમ ભજે શ્રી ભગવાનલ.

અર્ભક સર્વે આશ્ચર્ય પામ્યા, અસુર થયો નિપાતલ;
ફળના ખોળા ભરી ઘેર આવ્યા, કીધી માતા આગળ વાતલ.

જસક કોઠાં કુખે ખવરાવ્યાં, પ્રાકમ કહું ન જાએલ;
નંદ જસોદાએ વાત સાંભળી, આનંદો મનમહિલ.

(વલણ)

આનંદ ગોકુળમાં ઘણો, વછવધ પ્રાક્રમ કહ્યું રે;
યુક્ત કહે શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત્ર, પંચમું પૂરણ થયું રે.

(કડવું ૪૨ મું—રાગ માડની ચોપાઈ)

યુકયોગી કહે સુણ રાય, પ્રજનાથતણો મહિમાય;
અઘઘોઘ દહન હરિનામે, પરમપદ શ્રોતાજન પામે.
કૃષ્ણ ચરિત્ર સુણે એકધ્યાન, એક એક અક્ષરે ગંગાસ્નાન;
ખડુલીલા ચરિત્ર અનેક, શું કહે કવીઓ જીવ્યા એક.
જાણી કંસે પરાક્રમ વાત, વચ્છસુર કૃષ્ણે કીધો નિપાત;
ચિંતા મગન કંસનું મન, કારણરૂપ નંદજનો તન.
સમશ્યા ખડાસુરને કીધી, જીત કૃષ્ણને આગન્યા દીધી;
પૂતના ખાઈનું વેર સંભારી, ગયો વૃંદાવન અહંકારી.
શ્રીયુક કહે સાંભળભૂપ, ખડે કીધું ખગલાનું રૂપ;
આવી બેઠો જમુનાતટ મ્હાંય, તે વિચાર કરે ઘણો ઘટમ્હાંય.
તે સમે થયા જંત્ર મધ્યાન, આવ્યા ગોપ સહિત ભગવાન;
વચ્છને કરાવ્યું જળનું પાન, ગોવાળે કીધું જમુનામાં સ્નાન.
કોરાં વચ્છ કરે પરિધાન, કો કરે મધુર મોરલી ગાન;
નહાયા ખળભદ્ર નહાયા કહાન, ખડાસુર લઈબેઠો ખકધ્યાન.
એણા પંખીની તે કરતો, હળવે હળવે પગલાં ભરતો;
ચખક ચંચ મચ્છપર નાખે, શ્રીકૃષ્ણને દૃષ્ટમાં રાખે.
ગોપ સાથવાત એમ કરતો, પક્ષી મનુષ્યનો ભય નથી ધરતો;
કો કહે ધીટ દીસે છે ખગ, એટલે નિકટ આવ્યો લગભગ.
શ્રીકૃષ્ણે ઝેડી કરમાં લીધી, ખગ ઉડાડવા દોડ દીધી;
ખડે વધારયું વડુ મોઢ, સર્વ ગોપ થયા દિગમૃદ.
ઝડપી લીધા શ્રીજકુરાય, મોહન ખગલાનાં મુખમ્હાંય;
નહાનાં ખાળક નહાસી પળીયાં, ખળીભદ્રજી ધરણે ઢળીયા.
કો ખગ પ્રત્યે ટળવળીયા, મૂક માધવને ખગ ખળીયા;
કો કહે કૃષ્ણ પાતળીયા, ઘેર કેમ જઈએ સાંભળીયા.
જાણ્યું ગોપ ઘણા કલવલીયા, છખીલાજી મુખમાંથી ઉછળીયા;
માહરો નાથજી કળવળીયા, સૂક્ષ્મ થઈ ખાહેર નોકળીયા.
જઈ ગોપ માત્રને મળીયા, પરિતાપ મિત્રના ટળીયા;
ખડાસુર ધાયો ખીજ વાર, ઝડપી લીધા નંદકમાર.
રમારમણે રીસ ખડુ કીધી, મલ્લની પેરે નેષ્ટિકા લીધી;

૧ “ કંઠવળ ૪૨ ” (પ્રતા)

જુએ ગોપ અમર સમગ્ર, તાણુમાં મારયું નેષ્ટિકાઅગ્ર.
પ્રજાંડ ફાટતે લડયડીયો, વાધી પીડા બાણું તરડીયો;
ચંચ વિભાગ ગ્રહ્યા બેહુ હાથ, મહાખળ કીધું ગોકુળનાથ.
ફાડી ચંચ ને મરડી કોટ, ખડાસુર મરડી કીધો ભોટ;
આપ્યો ઊઠાર શ્રીભગવાન, ગયો સ્વર્ગ બેસી વીમાન.
તેનાં પીંછ સર્વ કહાડી લીધાં, ગોપે પર મસ્તકપર કીધાં;
કહે ગર્ભ જંગી સુણ રાય, પ્રાક્રમ પ્રભુનું કહ્યું નવ જાણ.
ભગવતલીલા પરમ પવિત્ર, થયું સંપૂરણ છકું ચરિત્ર;
ખડાસુર પુતનાનો જાત, પળમાં નાથે કીધો નિપાત.
ગોકુળમાં આવ્યા ગોવિંદ, આગળ વાહરડાનું વૃંદ;
ગોવાળા ઘેર ઘેર કરતા વાત, ખડાસુર કૃષ્ણે કીધો નિપાત.
પૂછે નંદજી કહો કુંવર, ગોવાળા લાવ્યા ખડનાં પર;
અમે સાંભળી કુતોહલ વાત, તમે વનમાં કર્યો ઉભાત.
કદાપી જાણશે રાજ કંસ, આપણાં મુખમાં થારો દવંસ;
વિભૂતિ આપણે માહિષી ક્ષીર, સરવપે રંક જતી આહીર.
લોક નામ ધરશે થયા ખળ, ન થઈયે દીકરા ઊછંકળ;
આપણા કુળની ચાલો ચાલ, સાંભળ્યું વચ્છ માર્યો તમે કાલ.
સાંભળ્યું ખગલો માર્યો આજ, આપણા વંશને લાગે લાજ;
આપણે વચ્છ ચારવાસું કામ, વનમાં કોનું ન લીજે નામ.
કૃષ્ણે કહે સહુપે હું નહાનો, રખે તમે કોનું કહ્યું માનો.

(વલણ)

કોનું કહ્યું નવ માનીયે, સતોખ્યા નંદરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકાદશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૨ મો.

(કડવું ૪૩ મું—રાગ માડની દેશી)

કહે કૃષ્ણ કથા ગર્ભજંગીરે, સુણ ભૂપતિ હરિરસ ભોગીરે;
નવ નવાં ચરિત્ર વિખ્યાણુરે, હૃદે ઠરીયું તે અધરે આણુરે.
કો વૈષ્ણવ રીજે સુણતરિ, વસ્તાને રસ ઘણો ભણતરિ;
કો સ્ત્રીના ભોગી કો ધનના ને, કો શૃંગાર ભોગી ભોજનનારે.
કો ભવન ભોગી વાહનનારે, કો તપ ભોગી નર વનનારે;
કો વિદ્યા ભોગી ધણું વાદીરે, કો મધુ ભોગી હરિના અ-
પરાધીરે.

વિષય ભોગે સંસાર વિરોધ્યારે, હરિરસ ભોગી મને શોખીરે;
સકળ ભોગ તે રોગનું ધામરે, હરિરસ શીતલ વિશ્વામરે.

સાંભળ પવિત્ર પુણ્ય પવિત્ર, વૈભવ વસ્ત્રાનો તું મિત્રે;
અધાસુરનું બળ માહારૂં રે, અધો દાદશમે વિસ્તારૂં રે.
અધુર મૃત્યુ પામ્યો વચ્ચે બગલોરે, બેઠો કંસ શીથળ થ-

છ ઢગલોરે;

નંદનંદન અસુર નિકંદનરે, એણે વાળુ અસુરનું ચંદનરે.
ખીડાં લેઈલેઈ ને જન પળીયારે, તે કુશળ કો નવ વળીયારે;
અધાસુરને સમસ્યા કીધારિ, છત કૃષ્ણને આશા દીધીરે.
સ્વામી સકળ ગોપને પીકુંરે, આલ્યો અધાસુર લઈ ખીકુંરે;
કંસે વિચાર મનમાં કીધારિ, નિશ્ચે અરથ આપણે સીધીરે.

ગયો વૃંદાવનમાં પાપરિ, એક મારગ લીધો વ્યાપરિ;
સંકીર્ણ નળીમાં સુતોરે, જાણે સદાય મારગ હુતોરે.

પડ્યો અજગર વદન વિકાશીરે, ઊપલો અધર ગયો આકાશીરે;
હેઠો અધર રેણુમાં રાખ્યોરે, પવંત પ્રાય દીર્ઘ દહ નાખ્યોરે.

અસુરે વેષ અહીનો આણ્યોરે, સમાચાર સામળીયે જાણ્યોરે;
અધાસુર એકલ્યો મામેરે, મર્ણી સમાચાર વહેલો પામેરે.

કરવો છે બ્રહ્માનું સંવાદરે, બળભદ્રને ઉપજાવ્યો પ્રમાદરે;
રામને આજસ આચ્યું તનમરિ, તે દહાડે રામ ન ગયા
વનમરિ.

આલ્યા ગોપજીવ ગજરાયરે, આગળ વચ્છતણો સમુદાયરે;
લાકડીયે સીકાં ભાતનાં ખાંધેરે, જોષ્ટિકા ગોપ ધરે સર્વ ખાંધેરે.

આલે મારગમાં કીડા કરતારે, સાણગાર નાનાવિધ ધારતારે;
ઊજવળ મૃત્તિકા લીપે અંગેરે, શરીર ચીતરે નાના રંગેરે.

કસર ગોડું ચંદન પવિત્રરે, વળડે વિવિધ નાદ વાજતરે;
વેણું મોરલી કાંસી તાળરે, ઢમકે ઢોલ રસાળરે.

સમસ્વર વીણા બહુ વાજેરે, અંગઉપંગ મૃદંગ ગાજેરે;
કો એક નાચે વળડે તાળીરે, રસ ભીંજે રીંજે વનમાળીરે.

ગાએ ગીત સ્વર લેઈ લેઈરે, મારગમાં થઈરહ્યું ઘેઈ ઘેઈરિ;
મોજડી અમચમ ધુધરી ધમધમરે, નાચે બાળક થાએ
ઝમઝમરે.

કોએક આલ મયંદની લેતારે મૃગની પેરે યેકડા દેતારે;
બગલુંસનીપેરે ડગ ભરતારે, કળા મોરની પેરે કરતારે.

વ્યાઘ્ર શાકુંલની પેરે ધાતારે, કોકીલા સ્વરે કીર્તન ગાતારે;
વૃષભ રૂપ થઈ સંચરતારે, ભાંશબ્દ કરી આચરતારે.

કો સર્પની ગત ભોમ્યે આલેરે, આચીતા એક એકના પગ
અલેરે;

આંખાકુંપળી શિર પર ધારતા રે, કો ગી થઈને તૂણ ચરતારે.
કો ચોર થઈને નાસેરે, લાવે ખંધન કરી કૃષ્ણ પાસેરે;
કોએક ગુંથે પુષ્પની માળારે, કંઠે પેહરી હાંડે ગોવાળારે.

કો દે વાનરની ગત ફાળરે, ધસી ધસી જાહે દુમકાળરે;
કો જમરની પેરે ભમતારે, નાખે દડો ગેડીયે રમતારે.

કરે કીડા બહુ ઊલટમાં રે, જઈ રહ્યા જમના તટમારે;
સર્વ ગોપને કહે મહારાજરે, આઘા વનમાં જઈયે આજરે.

અવિનાશી વિચારે ઘટમાં રે, આવ્યાં વાછરૂં ખંસીબટમાં રે;
સુતો અજગર મુખ કરી પહોળું રે, મહિ પેકું વચ્છનું
દોળું રે.

સકળ ગોપે કચ્છું ગવંનરે, દૈત્ય મુખ જાણ્યું વૃંદાવંનરે;
મહિમહિ ગોપ કરે છે વાતરે, દીસે ઊદવસ્ત વન ઉસાતરે.

મૌઠ અજગર મુખની દહાડરે, ગોપે જાણ્યા વનના પહાડરે;
કોશપર્યંત ગયા કુ માર રે, આગળ આચ્યું ઘોર અંધારરે.

વચ્ચ ભરાયાં નસા જાળરે, અકળાયા સરવ ગોવાળરે;
ભાંશબ્દ કરી વચ્ચ ધાય રે, અન્યોઅન્ય માંહે અકળાય રે.

આવે લેહેર ઘણી વીખ જવાળરે, મૃત્યુ તુલ્ય થયા સર્વ બાળરે.

(વલણ)

બાળ કુલાહલ કરે, ભરે નયણે નીરરે,

કોણ મૂકાવે સંકષ્ટથી, સમરયા શ્યામ શરીર રે.

(કડવું ૪૪ મું—રામ પરણ્યો)

રૂએ વચ્ચ ગોવાળ વહાલા, શીથિ લો સંભાળ વહાલા—ક્રુવ૦
સહાય કરે કૃષ્ણ સામળારે, સમાવો પરિતાપ;

અમો કોણુ સ્થાનક આવી પડ્યા, ગોપ કરે છે વિલાપ વહા-
લા—રૂએ૦

થયાં વિષે વ્યાકુળ વાછરૂં રે, નથી નીસરવાની વાટ;
ગોવર્ધન ગોકુલ નવ દીસે, કહાં ગયો જમુના ઘાટ વહા-
લા—રૂએ૦

આ નોહ વૃંદાવન વીઠલારે, સ્થાનક કઠિણ કઠોર;
દુર્વાસના પરિતાપ ઘણો રે, અકળાઈયે અંધારૂં ઘોર વહા-
લા—રૂએ૦

તૂણ શકટ ને બક બકી રે, મોડ્યા જમલાનુંન;
તે બળ તહારૂં કહાં ગયુ રે મુકાવ જસોદા તંન વહાલા—રૂએ૦
કંઠ રૂંધાએ ગોપના રે, મુખે આવે રૂણ;

હોદર ખાઈ પડે વાછરૂં, નહીં છવે કુઝણી ધન વહાલા-૩૦
પીડા બાણી વચ્ચ પીડારની, કયાનિધિ જોકુળરાય;
સંગાન જાણાવ્યું કૃષ્ણજી પેઠા, અનગરના મુખમહાંય
વહાલા-૩૦

અસુર આનંદો અતિધણુરે, ન હલાવે છવ્હા હોડ;'
જહારે કંઠે આવ્યા કૃષ્ણજી તહારે, એકઠા કીધા બે હોડ
વહાલા-૩૦

હાહાકાર થયો સ્વર્ગમરિ, અટક્યો ગગને ભાણુ;
ત્રાહેત્રાહે કરે દવતા, અનગરે ગ્રાસ્યા ભગવાન વહાલા-૩૦
અબ્રધટામાં ઉડગણ સાથે જેમ, ઈંદુ કરે પ્રયાણુ;
અનગર મુખમા જોપ સંગાયે, પેઠાપુરૂષપુરાણ વહાલા-૩૦
અમરવૃંદ આકંદ કરેરે, સાવધાન નંદકુમાર;
એ અધાસુરનું શું ગળ્યું છે, ઉતારવો ભૂભાર વહાલા-૩૦
વાછરડા કહાડે રોડીચેરે, પુચ્છ ચઢાવ્યાં શીષ;
ભાં શબ્દ કરે પેટમાં ફેરે, દખી કોપ્યા શ્રીભુગદીશ
વહાલા-૩૦

અસુરે મુખ મેળીયુરે, હરીચે વધારયું તંન;
રૂંધાચો કંઠ પાપીતણારે, ખાંધ્યો શ્વાસોશ્વાસ પવંન વહા-
લા-૩૦

અનગર અકળાચો ઘણુરે, તલખે ત્રીડાં ખાય;
છવ્હા અમી શકે નહીં રેર, વદનમાં વાધ્યા પૈકંઠરાય વહા-
લા-૩૦

તીવ્ર અગ્રજેષ્ઠિકાતણુરે, વીડારયું દશમું દ્વાર; [લા-૩૦
મોઢાં ઘરમાં મુક્યું જાળીયું, થયું અજવાળું જાતકાર વહા-
તેહને તેજે સરવ ટોજે મળ્યારે, દીડા દવમોરાર; [૩૦
તાણવાંને મારગે કરીરે, નીશરયા જોવાળા બહાર વહાલા
કૃષ્ણે બેકુ હાથે કરીરે, અધર ગ્રધ્યા પછે બેએ;
મધ્યેથી ઊતરડી નાખીયો, અધાસુરનો દહ વહાલા-૩૦

(વલણ)

ઊતરડ્યો દહ અસુરનો બહુ લીલા શ્રી ભગવાન રે;
અધાસુર સ્વરગે ગયો, બેસી દિવ્ય વિમાન રે.

(કડવું ૪૫ મું—રામ વેરાડીની ચોપાઇ)

અધાસુર ઊતરડ્યો હરી, તે ત્વચા વનવિખે પાથરી;

૧ સર્વશ્રુત પ્રતોમાં "હોડ" ને બા. પ્ર. માં "ડાડ" છે.

૨ (બા. પ્ર.). શુ. પ્રતોમાં "છવ્હાએ અમી શકે નહીર."

૩ "છવ્હાએ અમી આવી-આમી શકે નહીર."

વિખળવાળાએ વચ્ચ લડયડ્યાં, છવ્હા કહાડી પૃથ્વી પડ્યાં.
જોવાળા ધણી ઊપર ઢળે, સુધા દષ્ટિ કીધી સામજે;
ઊતર્યું વીખ આવ્યા ઘટ પ્રાણી, પ્રભુએ પાકું અમૃત આ-
પાણા બાણી.

જમુનાતટ આવ્યા જહુવીર, તૃપિત વચ્ચને પાકું નીર;
જળમાં પધારયા અશરણશરણ, વચ્ચના વપુ કીધાં પક્ષાળણ.
જોપ માત્રે કીધાં મજ્જન, પવિત્ર કરી પેદેરયાં વસન;
શ્રીકૃષ્ણને નમ્યા સરવે પાય, છવતદાન દીધું હરિરાય.
વચ્ચ જાથને આગળ કરી, અધચર્મ પાસે આવ્યા હરી;
અસ્થિ રૂધિર માંસ અળણું ધરયું, પવિત્ર ચર્મ રમવાને કરયું.
વાછરૂં વનમાં ચરતાં ફેરે, ચર્મ ઉપર બ્રહ્મ કીડા કરે;
પૌંગડ અવસ્થાનું પ્રાકમ, અધાસુર પાખ્યો પદ પરમ;
વર્ષ દિવસ વચ્ચે વહી ગયો, જોપે સમાચાર જોકુળમાં કહ્યો.
ખાર માસ વચ્ચે ગયા વહી, કિશોર અવસ્થા હરિની થઈ.

(વલણ)

કિશોર અવસ્થા કૃષ્ણને થઈ, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો દાદશમે અધ્યાય રે.

અધ્યાય ૧૩ મો.

(કડવું ૪૬ મું—રાગ રામગ્રી)

પરિક્ષિત વચન:—

બેકુ કર જોડી પૂછે પ્રશ્નજી, પ્રાકમ મોટું કીધું કૃષ્ણજી;
સામળીચે વિડારયો અઘનો દેહજી, મૂને ઉપનો એક સંદેહજી.

(હાળ)

સંદેહ એક ઉદે થયો તે, નિવારો સ્વામીન;
વચ્ચ બગની વારતા, જોકુળમાં થઈ તે દિન.
અધાસુરનો વરસ એકે, જાણ્યો સમાચાર;
મોહોટું પ્રાકમ રહ્યું છાંનું, ન બોલ્યા મહિના ખાર.
પાંચમું વરસ ઊતરતે, કીધું એ પ્રાકમ;
માતમું વરસ બેસતે, જોકુળમાં જાણ્યું કેમ.
સાણું એક છાના નવ રહે, ચંચળ સઘળા બાળ;
ખાર માસ કેમ બોલ્યા નહીં એ, સંદેહ ટાળો કૃપાળ.
સાધુ સાધુ શુકજી કહે, ધન્ય ભૂપતિ ધીમાન;
એ બેદ ગુપ્ત પ્રગટ કરે, તે લીલા શ્રીભગવાન.
જેમ બલિચારિણીને નવનવા, પુરૂષ વલ્લભપ્રાણુ;

ગોવિંદના ગુણ નાનવા વલ્લભ, ભક્તને નિર્વાણ.
માકમ પંચમાં વરસનું, સમમે જાણ્યું તેહ;
બાર માસ ગોપે ગુપ્ત રાખ્યું, તે નિવારું સદેહ.
અધાસુરના ચર્મનું, પ્રભુએ કીધું પરિસ્તરણ;
આદ્ર ઉપર ગોપ સાથે, બેઠા અશરણશરણ.
શ્રી કૃષ્ણે કીધી ગોપ મંડળી, એકત્ર કીધું અંન;
પરમેશ્વર પ્રીતવા રહ્યા, કરી કટિ બંધન.
ભાતદાળ ને રોટલી, પકવાન નાના પેર;
શ્રીખંડ કરમે રાયનું, પાપડ કરી કેર.
સારાં ધૃત નવનીત ગોરસ, છરાં લવાણુ જુગતે તક;
કોતક જોઈ શ્રીકૃષ્ણના થયા, વિરમે ભાનુ રાક.
સમ મધી દિગપાળ દશ તે, દેખી થયા દિગમૂઠ;
આ ગોપમાં બેસી જમે, થયો ધોલો ગરૂડારૂઠ.
પુત્ર કહાવે જસોદાનો, અવતર્યો દેવકી પેટ;
બ્રહ્મ ચર્મ ઉપર જમે, ન જુએ ઉચ્છિષ્ટ આલડછેટ.
નહાનાં બાળક ગોપનાં, જમતાં રિસાવી જાય;
આસન બેસાડે મનાવી, શ્રીકૃષ્ણ લાગે પાય.
ગોવાળ બાળનાં લાડ પાળે, જાણી પોતાના દાસ;
જમી ન જાણે પંચ વરસના, ગોવિંદ ભરાવે ગ્રાસ.
એક વાડકે ગોરસ પીએ, આરોગે એક થાળ;
કોના મુખનું અંન ઝુંટી જમે, કૈલોડ્યનો પ્રતિપાળ.
એક અંન જમી રહે ને, બીજું પીરસે નાથ;
જળને સાટે કામળે હરિ, લુહુએ અજ્ઞા હાથ.
અર્ધ કરડી ચીરી અથાણાંની, ઝુંટી લીચે ભાવાન;
જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા દેવતા, ને આવીયું અજ્ઞાન.
તે જગતપિતાએ જાણીયું, અજ્ઞ આપ્યો જોવા કાંમ;
દેખી વિદ્યાતા વિસ્મય થયો એ, ન હોય કૃપણરામ.

(કડવું ૪૭ મું—પદ રામગ્રી)

ચર્મ ઉપર બ્રહ્મ તે કેમ જમે, જોઈ બ્રહ્માજી ભૂલો ભમે—ધ્રુવ
જેનાં નાભિકમળથી હું થયો, જે ઘટ ઘટ રામ રમી રહ્યો;
જેણે રાવણુદિક રોળીયા, તે કેમ જમે ગોપના જુડા કોળીયા.
વૈકુંઠનું આસન પરહરયું, લીડું અજગરનું ચર્મ પાથરયું.
વળગ્યું રૂધિર પાગની પાંત્રીયે, એહેને વિભક્ત કરી કેમ
માનીયે—ચર્મ

ને જગન વિષે આવે નહી, જેને આધારે મળ રહી;
નથી ખટદરશનમાં દીસતો, તે કેમ હોંડે ગોવાળાને પ્રીસતો—ચ
પોતે સૃષ્ટિમાં નથી ઘડ્યો, તોયે બ્રહ્મા નેટ ભૂલો પડ્યો;
પ્રેમાનંદ મણુ સીતાપતી, તેને જાણે શિવ જેવા જતી—ચ

(રાગ દેશી ચાલની)

શુકલ કહે સુણુ ભૂપતી, ભુલ્યો મળપતિ ગહનગતી;
જોઈ બાળલીલા અતિ થઈ, બ્રહ્મબ્રહ્માની મતિ ગઈ.
સર્વ દેવનાં ગયાં દૈવતધર્મ, જે આને માનેછે બ્રહ્મ;
ચર્મઆસન ઉચ્છિષ્ટ ભોજન, એ પામર જીવનું કર્મ.
વળી વિધિ મનમાં વિચારે, જે મેંતો નિરચ્યો નથી;
કાંઈ નિશ્ચે કરી પાછો ફરે, જોઈ જીવકે કમળાપતી.
પ્રપંચ કીધો પદ્માસને, શ્રીકૃષ્ણ છે સચરાચર;
વેગળે ગયા તૃણ ચરતાં, હરણ કીધાં વાછર.
વચ્ચ મૂક્યાં બ્રહ્મલોકમાં, વળી બ્રહ્માજી આવ્યા ફરી;
ચોર કર્મ ચતુરાનનનું, તતકાળ જાણ્યું શ્રીહરી.
જગતપિતાએ હું જીવ જાણ્યો, જમતો જોઈ ગોપયુક્ત;
ધ્વિર તત્વ દેખાડું માહાર, અર્લકપણું નહી ઉત.
વિશ્વાત્માએ વિચારયું પાડું, વિધિને વિપત્ત;
એને બ્રહ્મ લીલા દેખાડું, આદર કરી અગત્ય.
ગોવાળાને શ્રીહરી કહે, ભોજન કરો થઈ સ્વસ્થ;
આણીવાર વારો મહારો, હું વાળી લાડું વચ્ચ.
સર્વ ગોપ કહે ગોવિંદને, શીથે આવજો સ્વામીન;
કંઈ અંન ન કોતરે, તમ વિના પ્રાણજીવન.
કર આંગળીના અંતમાં, કીધાં અથાણાં ગ્રહણ;
હાથમાં લઈ કોળીયા કહે, જાઓ અશરણશરણ.
તમો આવ્યા પછી ગ્રાસ ભરણું, પ્રીતે કહે પોંડાર;
શ્રીકૃષ્ણ ગયા વચ્ચ વાળવા તે, દૂર નંદકમાર.
બ્રહ્માજીએ ભોજન કરતા, હરણ સર્વ ગોવાળ;
વિધે કહે જોઈ ધ્વિરપણું, શું કરે નંદનો બાળ.

(વલ્લભ)

બાળક એ નંદ ગોપનો, એ મંદીર કેમ જશે ફરીર;
જાણશે જીવ કે ધ્વિરપણું, વચ્ચગોપને વિધે ગયો ફરીર.

(કડવું ૪૮ મું—રાગ સારંગની ચોપદ)

શ્રીકૃષ્ણે જોયું વન કોલાં રહી, તહાં વચ્ચ એક દીકું નહી;

વિશ્વાત્માએ કીધો વિચાર, કાંઈએક કારણ થકું નિરધાર.
 નહીં દાનવરાક્ષસ આંહાં કોય, કાંઈએક છળ દેવતાનો હોય;
 કયો દેવ એહેવી માયા કરે, કે વચ્ચે જ્યે હેલામાં હરે.
 જેણે હું સાથે છળ કીધું આમ, સર્વથા એ બ્રહ્માનું કામ;
 શ્રીકૃષ્ણ પધારયા પાછા વળી, સ્થાનકથી ગઈ ગોપ મંડળી.
 સચ્ચિદાનંદે કીધો વિચાર, હિરણ્યગર્ભે હરયા સર્વ કુમાર;
 મમ પરીક્ષાને હરયા વચ્ચે ગોપ, ન ઘટે મુજને કરવો કોપ.
 માહારી માયા બળવંત ઘણી, કેમ તરે પ્રુદ્ધિ બ્રહ્માતણી;
 શિવજાણે કિંવા જાણે નહીં, તો કોણ આસરો અજનો અહીં.
 ગોપ વિના કેમ ઘેર પરવરું, મરે કુઝણી ગાય વિના વાછરું;
 કેમ બ્રહ્માની હું મર્થના કરું, જે આપ વિધિ પાછાં વાછરું.
 મમ નાભિકમળનું જંતું એહ, કિંવા ગોપ હરી ગયો ગેહ;
 પુત્રવિના ગોપી સહુ આવડે, મુને એખલાં ઘેર જાણું નવ ઘટે.
 એપૂર્ણ પરીક્ષા માહારી કરે, રાજસ ગુણનો ગર્વ ઊતરે;
 દેખે ભાગ્ય વ્રજવાસીતાણું, શે અભિમાન બ્રહ્માનું હણું.
 સર્વ પિતામહ શ્રીવાસુદેવ, નવાં વચ્ચે કીધાં તતખેવ;
 પ્રગટયા ગોપ નવા તતકાળ, પુર્વે જેવાં હુતાં બાળ.
 પુચ્છ નેત્ર નાસા ને કર્ણ, સકળ વચ્છનાં તેહેવા વર્ણ;
 પ્રુષ્ઠ ત્હાં પ્રુષ્ઠ દુર્બળે દુર્બળ, કો શીત સ્વભાવ કોઈએક ચંચળ.
 શ્યામ શ્વેત ને ગોરાંહરણાં, ભાં રાખે કરે મુખમાં તરણાં;
 નાહાનાં મોહોટાં મીઠાં શિંગાળ, ભડકતાં ફટકે દેતાં દાળ.
 જેહેવાં હુતાં તેહેવાં કીધાં જુદરાય, વેણું સાંભણી નમે પ્રભુનેપાય;
 તેમના તેમ કીધા ગોવાળ, તેહેવી વાણી પરમરસાળ.
 તેહેવા સ્વભાવ તેહેવાં આચર્યા, ગૌર શ્યામ કો ઘડલે વર્ણ;
 તેહેવાં વસ્ત્ર તેહેવા સણગાર, મુગટ ધાખળી ગુંજહાર.
 તેહેનાં નામ લીધે બોલે તતકાળ, આપ આપણાં વચ્ચે વાળે
 ગોવાળ;

ગોપનાં નામ પાઠે આવડે, મૃજનારો કેમ ભૂલો પડે.
 કર્તુમ કર્તું સમરથ હરી, હેલામાં ગોપમંડળી કરી;
 લેખે બ્રહ્માએ કીધું પ્રાક્રમ, પણ પરિબ્રહ્મ છતાંએ કેમ.
 જે નવા ગોપ કીધા શ્રીપતી, અઘાસુરનું મૃત્યુ તે જાણતા નથી;
 દેવ્યપતન તે પૂઠે થયા, સંજ્યા સમે શ્રીગોકુળ ગયા.
 શુકલ કહે શી રીતે ભણું, કોતક શ્રીકૃષ્ણમયતાણું;
 વાંચે મહુઅર વેણું રસાળ, આગળ વચ્ચે પુઠે ગોવાળ.
 કમુમહાક નાનાવિધ ધરે, પડે મહાર દડા ઊપરે;
 મધ્યે શ્રીકૃષ્ણ કરતા સહુ, શિશુ વાળી પલવટ હાંકે પશુ.

વચ્ચે ખરીનીરેણુ ઊડે અતિઘણી, રેણુચુક્ત દેહ ત્રીકમતાણી;
 ગોપવધુ દરશણુ કારણે, રહી ઊભી બારણે બારણે.
 પ્રબળ ગતિ પરમેશ્વરતાણી, પૃથક ગોપ ગયા ઘરભાણી;
 આપ આપણે ઘેર વાછરૂં ગયાં, જઈ બંધન ખીલે ઊભાં રથાં.
 હીસારવ રાખે સુરભી ભણે, દીગુણ હેત વછ ઉપર ગણે;
 સર્વે કુધ વણુ દોઢે ગાય, વહે પ્રવાહ ગૌશાળામ્હાંય.
 તે નવાં વચ્ચે ગો જાણે નહીં, અદ્ભુત માયા શ્રીહરીની થઈ;
 ગોપ સરવ મંદિરમાં ગયા, દીગુણ વલ્લભ માતાને થયા.
 આપ આપણે સ્થાનક બેઠા જઈ, છે કૃત્રિમ પણ કો ભૂલ્યા
 નહીં;

કુકુબ માત્રના જાણે નામ, જેષ્ઠિકા વસ્ત્ર મુકે નિત ઠામ.
 તે સ્થાનક બેસી કરે ભોજન, જનુની પ્રીતે પીરસે અનં;
 રસોઈ કરાવી ગયા વન જેહ, ગોપે માગ્યું અનંતેનું તેહ.
 ન પડે પ્રાંતિ પ્રીતિ થઈ ઘણી, અદ્ભુત લીલા કેશવતાણી;
 વળી સાંજ પડે વળી વાહાણું વાય, કૃત્રિમ ગોપ નિત્યે વન
 જાય.

પણ સંકર્ષણ તે પ્રીતે નહીં, જે નવી મૃદ્ધિ અનોપમ થઈ;
 ભૂલ્યો ભોયંગમ માયા ઘણી, યદ્યપિ નવકુળનો છે ઘણી.
 યદ્યપિ પ્રતિષ્ઠા પૂજે શ્રીપતી, પણ બળીભદ્ર પાર પામતો નથી;
 અઘનું ચર્મ દીકું હળધરે, તે ઉપરે નિત્યે કીડા કરે.
 જાણ્યું સદૈવએ દીસે ચર્મ, પણ ન પ્રીછ્યું હરિનું પ્રાક્રમ;
 નવા ગોપ વનમાં કરે વિલાસ, વહી ગયા એમ દાદશ માસ.
 બ્રહ્માએ મનમાં કર્યો વિચાર, જેહું શું કરે નંદકુમાર;
 પ્રગટ થાશે દરિવરપણું, જે પ્રાક્રમ લોકમાં છે ઘણું.
 આવ્યો અજ જેવા ઊદ્યમ, દીઠાં ગોપવચ્ચ તેમનાં તેમ;
 ગોપમંડળ તહાં દર્શી દીસે, સર્વ બાળકને પ્રભૂજી પ્રીસે.
 વાછરડાં તેહેવાં તેટલાં ચરે, બ્રહ્માજી મન સંદેહ ધરે;
 આ કીયાં ને કીયાં મેં હરયાં, કે બ્રહ્મ લોકથી હેઠાં ઉતરયાં.
 એણે નવાં તો નથી કીધાં, હું લઈ ગયો તે તાણી લીધાં;
 એહેવો સંદેહ મનમાં ધરી, બ્રહ્મલોક ગયા બ્રહ્મા ફરી.
 જુએ તો વચ્ચે મૂક્યાં છે તહાંય, વળી વિધિ આવ્યો વૃંદા-
 વન મહાંય;
 વળી તેહેવાં દીઠાં વચ્છબાળ, પ્રભુએ બ્રહ્મા નાખ્યો માયાજાળ.

૧ 'મેદેપ્રીપ્રતિષ્ઠી પૂજેશ્રીપતી' (આ. પ્ર.)-પ્રતિષ્ઠિત. ૧) ખીણ
 પ્રતોમાં 'જયપ્રતિષ્ઠાશ્રીપતી' 'જયપ્રતિષ્ઠાશ્રીપતી' (જે પ્ર-
 તમાં), 'નંદપયજીશ્રીહરી' છે.

અનને આશ્ચર્ય અંતર વસ્યું, શ્રીકૃષ્ણે પ્રગટ્યાં બાળક પશુ;
ગાય અરવા જતી વન વેગળી, તે દહાડે વચ્ચને આવી મળી.
સામળીય મેળ્યો સંકેત, દેખાડવા ગો વચ્ચનું હેત;
દેખી વચ્ચને સુરભી ધસી, શકે પ્રેમબાણ મૂક્યું કસી.
એહેવું હેત પ્રસૂતા નવ કરે, ચાટે હીસે વચ્ચ પૂઠે ફરે;
એહેવે આવ્યા વૃદ્ધગોવાળ, ધાઈ હૃદયા લીધાં નહાનાં બાળ.
થઈ દીનાનાથની મોહોટી દયા, સર્વ ચતુર્ભુજ ગોવાળા થયા;
તેણે પીતાંબર કીધાં પરિધાન, સકળ બાળ થયા શ્રીભગવાન.
સંકર્ષણને સંદેહ થયો, સદ્ય ભેદ ભૂધરનો લલ્લો;
શ્રીકૃષ્ણ ભાણી જુએ ફરી ફરી, ભૂલવ્યો બ્રાત હરિયે માયા
વિસ્તરી.

બ્રહ્માએ કોતક દીધું અપાર, ચતુર્ભુજ થયા ગોપકુમાર;
એકેક બ્રહ્માંડ ગોપ પૂજે, એકેકો બ્રહ્મા તે પૂજે.
અઘ્યાં શંખ ચક્ર ગદા સારંગ, હીસે ગોવાળા સર્વ શ્રીરંગ;
વિરંચી નેહ વ્યાકુળ થયો, જસોદા પુત્રનો મહિમા લલ્લો.
એ પૂરણ બ્રહ્મ છે પરાત્પર, હું અજ્ઞાની પ્રાણી છું પામર;
એ સર્વેશ્વર પરમેશ્વર રામ, નહીં એ સાથે અટક્યાનું કામ.
એ સચ્ચિદાનંદ કલ્યાણ શીવ, હું અપરાધી છું માયાજીવ;
પરીક્ષા કરતાં થયો અપરાધ, વિવાદ કર્મ થયો હું બાધ.
ફૂર દૃષ્ટિ માધવની થઈ, હવે નિશ્ચે માહારી પદવી ગઈ;
મણુ કોણ મકારે કર્ણા કરે, જે ચડ્યો ક્રોધ બ્રહ્મનો ઉતરે.
મુને પરીક્ષાનો લાગો સ્વાદ, થયો પરમેશ્વર સાથે વાદ;
સમાધાન શી પેરે થાય, હું પડું જઈ મણુજીને પાય.
બ્રહ્માનું હારદ મણુએ લહ્યું, તહારે ગોપ રૂપ પોતાનું અહ્યું;
બ્રહ્માંડ બ્રહ્મા ચતુર્ભુજ બાળ, તે હરિયે રૂપ હર્યું તતકાળ.
તવ ગોપવેષ ગોવંદજી થયા, પીરસવા પલવટ વાળી રહ્યા;
પછે હંસ થકી હેડાં ઉતરયા, શ્રીકૃષ્ણ શર્ણુ બ્રહ્મા સંચરયા.
સાંભળ પરિક્ષત ચતુર મુળાણ, બ્રહ્મા નિમેષતાણું નિર્માણ;
ત્રીસમો ભાગ નિમેષનો રાય, તે વરસ એક આપણનું થાય.
પછે અષ્ટભુજે સંપૂર્ણ કરી, વિનયયુક્ત વાણી ઓચરી;
મળપતિ હરિને લાગો પાય, પૂર્ણ થયો ત્રયોદશમે અ-
ધ્યાય.

સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્ત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રીભાગવત;
તે મધ્યે ઉત્તમ દશમસ્કંદ, મેં કીધું પ્રાકૃત પદબંધ.
કથા પ્રસંગ એકનવ પડે, ચાલ્યો જાગી સુધે સેરડે;

આપાસા ભટ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા માહારૂં પ્રાકૃત.
આપાસા અધ્યા શ્લોક સંબંધ, આપાસા કડવાં ચોપાધ્યયન;
નથી કીધો વાદ વચન પ્રકારા, જેમ શ્રીતાને આવે વિશ્વાસ.
રખે જાણો કીધું અભિમાન, વક્તા કવિતા શ્રીભગવાન;
રામચરણકમળમકરંદ, લેવા હરિછે પ્રેમાનંદ.

(વલણ)

- પ્રેમાનંદ ભજે સીતાપતિ, જેમ માયાથી મૂકાયરે;
સૂતપુરાણિક કહે કથા થયો, ત્રયોદશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૪ મો.

(કડવું ૪૯ મું રાગ પરજયો.)

બ્રહ્મા સ્તવે પરબ્રહ્મ સ્વામી, મૂને લાગું માયા કર્મ સ્વામી. બ્રુ.
ગોપ દેખે નવ સાંભળે, નવ દેખે સંકર્ષણ,
હિરણ્યગર્ભ આવી સ્તવે, નમો નારાયણને ચર્ણ સ્વામી—બ્રુ.
તું સ્થાણું તું સહસ્રશીર્ષા, તું અવિગત અપરંપાર;
તાહારી સત્તાએ પરમેશ્વર, રહ્યો છે સર્વ સંસાર સ્વામી—બ્રુ.
તાહારાં નાલિકમળથી ઊપનાજીં, પામર પ્રાણી હુંય;
અવતાર ઊદ્ભવીજી જીવનો હું, તુજને જાણું શુંય સ્વામી—બ્રુ.
મુને કર્મ સોંપ્યું તે સામળા, હું કર્તા કહેવા માત્ર;
હું મળને ભાંગું ધકું જે નેમ, કુભારનાં ઘટપાત્ર સ્વામી—બ્રુ.
સત્ત્વ રજ તમો ગુણે કરી રે, તે બાંધ્યું જગત જુગદીશ;
તમો માયા મુકી હું ભુલવ્યો તો, હું ઊપર શી રીસ સ્વામી—બ્રુ.
શ્રીકૃષ્ણ દેવને, પરહરીરે, જે કો પૂજે બીજો દેવ;
અંતર આણી પૂજશે તેની, અક્ષળ જશે સેવ સ્વામી—બ્રુ.
જેમ કો ખાંડે કુસકા રે, પાણુ તાંદુલની પ્રાપ્તિ ન થાય;
અન્યભક્તિ તેહેવી જાણવી, તુજ વિના ગોકલરાય સ્વામી—બ્રુ.
દેવ બ્રાહ્મણ ગૌપૂજવારે, જાણી અંતરજામી રામ;
હરિ વિના અન્ય ભાસે નહીં, તે તો પામે પરમધામ સ્વા-
મી—બ્રુ.

આદિ મધ્ય અંત તું હરીરે, સંસાર બાંધ્યો એક સૂત્ર;
મેં સત્ય ચિદાનંદ ઓળખ્યો, થયો ગોપ નંદનો પુત્ર સ્વા-
મી—બ્રુ.

બ્રાંતિ પડી મન મહારેરે, આર્દ્ર ચર્મ આસન;
ઉચ્છિષ્ટ અંન ગોવાળનું, કેમ બ્રહ્મ કરે ભોજન સ્વામી—બ્રુ.
હું અજ્ઞાની અલ્પ જીવ છું રે, જેહેવાં જળચર મચ્છ ને કચ્છ;

તે અપરાધ ક્ષમા કરે સ્વામી, મેં હરયાં ગોપને વચ્ચ સ્વા-
મી—૫૦
પ્રભુ તો હું જાઉં થાનકેરે, કૃપા દૃષ્ટે જુઓ એકવાર;
તે અપરાધ ક્ષમા કરે સ્વામી, જે કીધો મેં અહંકાર
સ્વામી—૫૦
આપણા સેવકતાણીરે, તમે સદાચ રાખો છો લાજ;
તે અપરાધ ક્ષમા કરે સ્વામી, મેં મનુષ્ય જાણ્યા મહારાજ
સ્વામી—૫૦
તું નિમેષમાં જગત ભાંજે ઘડેરે, સર્વ શક્તિમાન સમર્થ;
મેં વ્યાપકરૂપ ન જાણજ્યો, પ્રભુ થઈ આવ્યો અનર્થ^૧ સ્વા-
મી—૫૦
વૃંદાવન વૈકુંઠ જાણુવરે, ગોકુળ તે પરમ ધામ;
કોટિ જગત તીરથ વાસો વસે, જહાં હીંડે કેશવરામ સ્વામી—૫૦

(વલણ)

રામકૃષ્ણ જહાં દેહ ધરે, તહાંજ વૈકુંઠ ઠામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા ભાઈ ભજે સીતારામરે.*

(કલ્પું ૫૦ મું—રાગ મારની ચોપદ)

કરે સ્તવન ચતુરાનન, કીજે કરૂણા કમળલોચન;
હું છું માયામગ્ન અપરાધી, રાજસ ગુણે અવિદ્યા વાધી.
સૂંછે સત્ય અસત્ય સંસાર, દૃષ્ટિ પદાર્થ સર્વ વિકાર;
સત્વ રજ તમો ગુણ ત્રણ, તેથી અજગો અશરાગારાગ.
તેં ત્રિગુણે જગત સાંકળીયું, વિશ્વ માયાપંકમાં કળીયું;
તું અક્ષર અભેદ અવિનાશ, તેજ કળા કોટી પ્રકાશ.
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય નહીં તહારે, બ્રહ્માંડ કોટિ તહારે આધારે;
તું તે વિશ્વપિતામહ સ્વામી, સર્વ જીવનો અંતરજામી.
સ્થાવર જંગમમાં રહ્યો વ્યાપી, પંચમહાભૂતને સત્તા આપી;
તું તે સરજે પાજે સંધારે, એકલો અનેક રૂપ વિસ્તારે.
તું તે સૂક્ષ્મ મધ્યમ સૂદૃઢ, તું તે સકળ સૃષ્ટિનું મૂળ;
તું ઘટમઠ દેહનો ધારી, સ્વરૂપ અરૂપ શૂન્યાકારી.
ઘટઘટ મધ્યે અગોચર રહેછે, તું સમગ્ર વપુને વહેછે;
દેવ દાનવ માનવ પશુ, સજ્જને બ્રહ્મ સ્વરૂપ વસ્યું.
કીડી કુંજર પર્વત રાઈ, સમાન રામ તું રહ્યો સમાઈ;
વિશટ વામન બાળમુકંદ, તું સર્વમય શ્રીગોવિંદ.

સર્વ સૃષ્ટિ સંધાર કરી, પ્રયાગવટપત્રે સૂઝાછો હરી;
તહારા મુખમાં જગત સમાય, ભૂલે માંકડેય જેવા રૂષિરાય.
ચારે વેદ તે તહારો શ્વાસ, તું ને નેતિ નેતિ કહે અવિનાશ;
નાભિકમલથી બ્રહ્મા થાય, તે નિરમે સૃષ્ટિ તહારી સત્તાય.
તહારી સત્તાએ હું લખું લેખ, તહારી સત્તાએ ધરા ધરે શેખ;
તહારી સત્તાએ સૃષ્ટિ ધરે ભોમ, તહારી સત્તાએ સૂર્ય તથે
ચોમ.
તહારી સત્તાએ પવન ગતિમાન, તહારી સત્તાએ ધંદ્ર રાજ
ધાન;
તહારી સત્તાએ મેઘજળ વરસે, તહારાં દર્શણને શિવ તરસે.

સર્વ દેવનું દૈવત તુંય, પામર પ્રાણી સમજે શૂંચ;
તુને મુકી અન્યને ઊપાસે, તેહના બેહુ પદારથ જાશે.

મૂકી સાળ ને કુસકા ખાંડે, આચરે અન્યમાર્ગે તુજને છાંડે;
મૂકી ગંગજળ કૂપનું આણે, મૂકી ગજને મહીષ પલાણે.

મૂકી દેવ દૈતને ધાય, પાજે અજા પરહરી ગાય;
લંપટ સ્ત્રી ભજે અન્ય સ્વામી, તહારી ભક્તિવિના લાગે ખામી.

જે વેદ મારગ મૂકીછાંડે, અન્ય મારગ પાખાંડ માંડે;
તુજને મૂકી પૂજવે આપ, તેને કોટી હત્યા શિર પાપ.

અન્યદેવ પૂજવા વિષ્ણુ જાણી, સઘળે વ્યાપક સારંગપાણી;
સમકર્ષી જે જન થાશે, તે મનસા વાચ્યા વૈકુંઠ જાશે.

થાશે અન્ય મારગની મમતા, તે જન મરશે ભવમાં ભમતા;
જો રહ્યો મનમાં રાગ દેશ, તો કિંવા ધર્યો તાપસવેષ.

અહંકાર કામ ક્રોધ મત્સર, તે તરકર લૂંકે જીવનું ધર;
પ્રાણી થયો માયાબંધ બુકિત, નથી કીધી જહાંસગી ત-
હારી ભડિત.

તહાંસગી જીવને જમદરશન, જહાંસગી નથી તાહારૂંભજન;
તહાંસગે આવાગમન જનમ મર્ણ, જહાંસગે ન સેવ્યાં
તમારાં ચર્ણ.

જે કો અન્યદેવને ધાય, તે વિમાને બેસી સ્વર્ગે જાય;
ક્ષીણપુણ્ય પડે મૃત્યુ લોક, ફરી ભોગવે તે હર્ષ શોક.

તહારે ચાણે જે મસ્તક નામે, તે ધ્રુવની પેરે પદવી પામે;
અચળ પદવી પામે પ્રાણી, એહવું નિશ્ચયે કહે વેદવાણી.

પ્રભુ તેં વચ્ચ ગોપ ઊપજાવ્યાં, તમે વચ્ચ થઈ સુરભીને
ધાવ્યા;

કહોનો પુત્ર થયો કહોનો ભાઈ, ગોપ રૂપ થયા જહુરાઈ.

લીને મૂળમાં વચ્ચ ન ગોપ, મુજ ઊપરથી ઉતારો કોપ;
એહેલું કહી પગે પડ્યા બ્રહ્માય, હરી આગળ ગોલાંટા ખાય.
શિરના કશે નખાત્ર લુહુએ, અષ્ટ નેત્ર ભરી અજ રૂએ;
બ્રહ્મા કર ગ્રહી બેઠો કીધો, હરીયે હૃદયા સાથે લીધો.
મસ્તક ઉપર ધરીયો હાથ, હસીને બોલ્યા ગોકુળનાથ;
મેઘગંભીર મુખા સમાન, મધુર વચન વદે ભગવાન.

કુસ્તર પ્રબળ છે મહારી માયા, મોહોટા ભેગેસ્વર લેવાયા;
માયા શિવસનકાદિકેને દમે, માયામાં લક્ષ્મી ભૂલાં ભમે.
મહારી માયા તરે માહારો દાસ, જે તને વીષય વોલાસ;
બ્રહ્મા તુને લાગું રાજસ કર્મ, તમે ન જાણો ભક્તનો ધર્મ.
તું ઊપર નથી કાંઈ ભરાયો, મેં માયા મૂકી તંને વાઢી;
મહારા ભક્ત સાથે ને અડશે, તો બ્રહ્મ લોકથી હેઠાં પડશે.
એહેલું કહી વિધિને કીધો વિદાય, પ્રજાપતિ નચ્યો પ્રભુને
પાય;

બ્રહ્મ લોક ગયા અષ્ટપાણી, મુક્યાં વચ્ચ ગોપ પૂંદાવન આણી.
અર્ધ ઉપર ગોપ બેસાડ્યા, હરીયે પહેલાં નાં લય પમાડ્યાં;
નવાં વચ્ચ કીધાં અંતર્ધાન, જુનાપે વાળવા ગયા ભગવાન.
હરિ ફરી આવે ગોપ ઇચ્છે, પાસેથી બળીભદ્ર કાંઈ ન પ્રીછે;
હરણ કરી ગયા પ્રજાપતી, તે વચ્ચ ગોપ જાણતા નથી.
દ્વાદશ માસ નિમેષ સમાન, મુળગી વાતનું રહ્યું છે જ્ઞાન;
જુએ વાટ આવે અવિનાશ, કરતળમહિ અંનના ગ્રાસ.

અથાણાંની ચીરી અંગુળીમાં ભરાવી, અદ્ભુત માયા કૃષ્ણે
ઉપજાવી;
તે નથી થયાં કોણાં ટહાડાં અંન, વચ્ચે વહી ગયો વરસ
દીન.

કીધું કોતક શ્રીવનમાળી, વાયદો પાડ્યો આવ્યા વચ્ચ વાળી;
હસી ગોપ કહેછે વચન, પધારો નાથ કીજે ભોજન.

બળીભદ્ર ગોપ સહુ સાથે, તે અંન સીધું વૈકુંઠનાથે;
છે અંન વાસી ટહાડું કોણું, જોયો પ્રેમ અંન નવ જોયું.

બ્રહ્મા જાણે હું જમવા જાઉં, ગોવાળા સરખો પાવન થાઉં;
અંન પડશે ભોમ મોજર, તેને વીણી કરીશ હું આહાર.

કમળાનાથે કોતક કીધું, રજ માત્ર પડવા નવ દીધું;
બ્રહ્મા આકુળ બ્યાકુળ થાય, મનષા હરીપ્રસાદમાં જાય.

(વિરંચીયે વિચારતું મન સાથે, નદીમાં મજાણે લેશે જ-
કુનાથ;

શુદ્ધાચમન કરતાં પડશે અંન, તેહેનું હું જઈકરું ભોજન.
મચ્છ રૂપ બ્રહ્માએ સીધું, જાણ્યું મહારું કરજ સીધું;
બ્રહ્મા આવ્યો જાણી જકુનાથ, કમળે લે ચા અજૂઠા હાથ.
પણ પ્રસાદ બ્રહ્મા પામ્યો નહીં, એ ટિપ્પણ કથા વિસ્તારી
કહી;

હરિપ્રસાદ મહિમા જાણે સંત, શું જાણે વિષયી પામરજંત.
સંજ્યા સમે ગોપ જકુરાય, તે પધાર્યા ગોકુળમહાંય;
ઘર ઘર વોળાવ્યા ગોવાળ, સાંભળ કથા પરિક્ષત ભૂપાળ.
ગોપ કહે સુણો નંદ મહારાજ, શ્રીકૃષ્ણે અજગર માર્યો
આજ;

મોહોટું પ્રાક્રમ પ્રભુએ કર્યું, રમવા તેહેનું ચર્મ પાથર્યું.
ઘર ઘર મહિમા કેશવતણા, કંસે જાણ્યું આજ અધાસુર
હણ્યો;
એહેવી માયા મોહનની થઈ, પણ અસુર કો પ્રીછ્યા નહીં.
પોગંઠ અવસ્થાનું પ્રાક્રમ રાય, જાણ્યું કીશોર અવસ્થા-
મહાંય.

બ્રહ્મા નિમેષ વર્ષ વહી ગયું, સંદેહ નિવારણ કારણ કહ્યું;
એ બ્રહ્મસ્તુતિ જે કો સાંભળે, ચોરકર્મનું પાતિક ટળે;
ગંગાસ્નાન એક શ્લોકે વળે, બ્રહ્મહત્યાદિક પાતિક જળે.
એ શાસ્ત્રથી જોડી છે કથા, મે શુકવાણી જાણી જથા;
સાંભળો શ્રોતા પુણ્ય પવિત્ર, થયું પૂરણ સમયું ચરિત્ર.
ભજે સીતાપતિ રઘુવીર, જેમ પામો ભવજળ તીર;
કહે પ્રેમાનંદ શ્રીરામ, જીવ્યાએ રમજો તહારું નામ.

(વલણ)

રામ હૃદય રહેજો સદા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ચતુર્દશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૫ મો.

(કડવું ૫૧ મુ—રાગ કેદારો*)

શુકજી કહે સુણ રાયરે, શ્રીકૃષ્ણતણો મહિમાયરે;
કાંઈ ગાય ચારવાની મનષા થઈરે, પોગંઠ અવસ્થા ગઈરે.
કિરોર અવસ્થા થઈરે, કરૂણામયની સીલા ફેમ જાય કહીરે.

(હાળ)

કહી ન જાય અદ્ભુત સીલા, થાકાં મન પુરે વાણી;

(બા. પ્ર.) મુ. પ્ર. માં 'દયાળ'.

નેતિ નેતિ નગમ પોકારે, શું કહે પામર પ્રાણી.
જ્યાપ્તુદિ તથા કહું કથા, વૃથા ધરું વકતા નામ;
કવિ વ્યાસ વકતા શુક સ્વામી, પરિક્ષિતને પરમ હામ.
માયામગ્ન મનુષ્ય અપરાધી, વિપ્ર પ્રેમાનંદ નામ;
શું પ્રાકૃતબંધ બાંધે ભાગવતનું, કરતા હરતા શ્રીરામ.
પરિક્ષિતને કહે ગર્લજ્જગી, શૌનિકને સૂતપુરાણી;
છે પાવન અધ્યો પંચદશમો, ચારે ગૌ ચક્રપાણી.
વાછરૂ લઘુ ગોપને સોંખ્યાં, ગોવિંદ ચરાવે ગાય;
આપ સમાણાં બાળક સંગે, નિત્યપ્રત્યે વૃંદાવન જાય.
નિત્યનિત્ય રંગ તરંગ ઘણેરા, રમત રમે રણછોડ;
મખળ ભાયગ ગોપનાં દેખી, દેવને થાએ કોડ.
દ્રુમ વેલી ફૂલી વૃંદાવન, ફળી અષ્ટાદશ ભાર;
નાનાવિધ કુસુમ બહુ રંગી, ખટપદ કરે ગુંજાર.
રૂચિત શબ્દ વિહંગમ બોલે, કોલે લતા વાયુવેળ;
પંડિત પંખી હરિજસ ભાણુતા, પોપટ બેઠા કેળ.
શ્રીફળી ફાફળી સરધુ સીમળ, સાદડીયા સીસમ સખા;
અગર તગર મળીયાગર બીલી, ચંદને ચડીયા નામ.
આંબા આંબલી કોડી કાચકી, કદમ વૃક્ષ શોભાળ;
પીપળા પીપળી આસોપાલવ, વટલટે હીંચે ગોવાળ.
મોગરા માલતીવેલ વાળો, કુશ વર ભાણુના બોથા;
ચારોળી ચંપક ચંપેલી મહે, મધુકર ખાએ ગોથાં.
જાંઘ જાંઘ ફેતકી દાડમી, નારંગી લવેંગી દ્રાક્ષ;
ખજૂરી ખારેક ફણસી ફાળસી, પડે પીળી આંબા શાખ.
લીપ્તુંડી હેરાણી કંથારી, કમરખી જાંબુ ખેર;
તાલ તમાલ સાલ ને સમડી, રાયાણ રાતાં અંકોર.
ખંડોકળી પરવેલ વળી, પંકજ પોયાણ અનંત;
નવાં અંકુર પાડલ નેડકેસુ, વાસ વસે વસંત.
વૃંદાવનમાં તુળસીનાં વૃંદે, વિલસે પ્રજના બાળ;
ગુંબ માંજર નેવૈજ્યંતી, હીંચે પાગ પ્રમાણે માળ.
કપોત કોડીલા સુડા સારસ, ચક્રવાક ને મોર;
મરાળ મધુકર ને ટીટોડી બોલે, ચાતક ચાશ ચકોર.
શરક જંબુક વરૂ વણિએર, વ્યાધ કેસરી વ્યાળ;
ગુપ્તમાં તસણાં હીંડે હસણાં, ફટક દેતાં ફાળ.
ભાવન પાવન છે જમુનાતટ, ખંસીખટ ખીરાળે;
રાગ રસાળી ગાય ગોવાળા, વાળે વેણુ મોરલી ગાળે.

અંજો ઊગટ મોર મુગટ, કાને કુંડળ લટકે;
ધાબળીની પલવટ વાળી, ધાતાં પાલવ ફટકે.
ગાય ચરે ગોવાળા નાચે, મધ્યે રામકૃષ્ણ બે ઊભા,
ભાઈ શું વિખાણે વેદ બિચારા, વૃંદાવનની શોભા.
શુક વાણી ચોરી કીધી, આસરો મહારે શાંતો;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે હરિદાસો, થોડું ઘણું કરી માનો.
શ્રીકૃષ્ણ કહે અગ્રજને તમારો, મોહોટો મહિમા રામ;
આ વૃક્ષ તમને નીચાં થઈ થઈ, કરે છે દંડ પ્રણામ.
પક્ષી સ્તુતિ કરે છે તમારી, છો જાલવ રાજકુમાર;
અમને કો નમતું નથી અમો, જાતિતાણા પીંડાર.
વડા વીરને શોભા આપે, હસતાં હાંકે ગાય;
તાલ વનમાં ગયા ગોવાળા, સાંભળ પરિક્ષિત રાય.

(વલણ)

રાય પરિક્ષિત તમો સાંભળો, ગોવિંદના ગુણગ્રામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, શ્રોતાજન સમરો સીતારામરે.

(કટવું પર મું—રાગ કેદારાની ચોપદ દેશીફર)

કહે ભૂપતિને શુક જોગી, સુણુરાય હરીરસ બોગી;
વૃંદાવનમાં તાડનું વંન, ગયા ગોપ હાંકી ગૌધંન.
તુણ ચરે સુરભી રૂચી આણી, પીએ નિર્મળ જમુનાપાણી;
બેઠા શ્રીકૃષ્ણ દુમની છાંય, ગોપ તળાંસે પ્રભૂના પાય.
ભકતવત્સલ અશરણાર્ણ, બળીભદ્રનાં ચાંપે હરિ ચર્ણ;
તે અંતરિક્ષથી દેવતા ભાળે, રામાવતારનું સાદું વાળે.
છે પરિપકવ તાડના ફળ, આવે રૂચિત ફળનો પરિમળ;
ઉત્કંઠા ગોવાળાને હવી, સરવે કહ્યું પ્રભુને વીનવી.
ઘણું ઉંચાં ફળ કેમ લીજે, કોણ પ્રકારે મારાન કીજે;
ઘણો બળવંત વાયુ વાયે, તો ફળની પ્રાપ્તિ થાયે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સુણો ભાઈ, આપણે જાણુ એ ફળ ખાઈ;
ધરો વાયુ દેવતાનું ધ્યાન, માગો માફત કને ફળનું દાન.
કરે કૌતક દીનદયાળ, સાંભળ પરિક્ષિત ભૂપાળ;
એક કો કંસનો પ્રેરચો પાપી, દૈત્યને કંસે આજ્ઞા આપી.
ગર્ભવાસુર તેહેનું નામ, આવ્યો છતવા ગોવિંદરામ;
તાડવનમાં આવી વસીચો, ગોપમંડળી ઉપર ધસીચો.
પુજે ધણી બળે ચર્ણ મૂકે, ઉંચું મુખ કરી ગર્ભવ ભૂકે;
ગોવિંદને ભૂર બીહાવે, હાંકી કહાડે ફરી ફરી આવે.

ઊંચું પુષ્પ કરી કરી ધાય, તાડવનની કરે રક્ષાય;
તેહનાં વનમાં ન જનું કાય, સહુને ગર્ધવનું ભય હોય.

નિરબે ગોવાળા હરી માટે, નાખે પાદ પગ ઊંડરાટે;
ભયશુકત થયા સહુ બાળ, ઊઠ્યા બળીભદ્ર શ્રીગોપાળ.

બીજા ગોપ ગોવિંદને વારે, રખે પાદ મળુને મારે;
પછે રામકૃષ્ણ ખેડુ બળીયા, લેઈ લાકડી પૂઠે પળીયા.

અસુરે ઝાળખ્યા નંદકુમાર, કંસનો શત્રુ એ નિરધાર;
એહેને કરે પાદનો પ્રહાર, મથુરામાં થાય જ્વેજ્વાર.

મુદિત થાશે કંસનું ચિત્ત, ગુને આપશે ઘણુંએક વિત્ત;
છે અભિલાષે ભર્યો અધર્મી, મરવું હરિ હાથે મૃત્યુ નિર્મી.

કીધી રાજ્ય વદન વિકાશી, નાઠા ગોપ રક્ષા અવિનાશી;
વધુ ક્રૂર્યનું ભરમે ભરીયું^૧, કપટ આવે આંખમાં તરિયું.

દહની વાસના ફગેઈ ઊઠે, અરણ્યે ફરે હરિ પૂઠે;
જુએ કપટ દૃષ્ટિ કર્મ બળે, પૂઠે ફરતાં પ્રદક્ષણ વળે.

સૂક્ષ્મ મારગને સંત પ્રીછે, દર્શન નારાયણનું ધર્યે;
અસુર દેશભુક્તિ ધરી આવ્યો, ક્રોધ અંતરમાં ઊપજ્યો.

દૃષ્ટિમાં રૂપ કૃષ્ણનું રાખી, જોડપાદ મળુપર નાખી;
મુખે ભુક્યો કરી ભુકાર, ગોપનૃંદ કરે હાહાકાર.

કીધી લીલા અશરણશર્ણી, અઘ્યાં હાથમાં ગર્ધવનાં ચર્ણી;
લટકામાં નાથે ઊંચલી લીધી, ગર્ધવ ગોળો ગોફણ કીધી.

મસ્તકપર ફરવે જુહાર, તેમ તેમ દૈત્ય વાધતો જાય;
કીધો લક્ષ્મી નાથે લટકો, તાડના થડ સાથે પટકયો.

આખું વન ગરજ્યું ગડગડાટ, પડ્યાં તાડફળ દડદડાટ;
થયું મસ્તક પતીતનું ભૂકો, માતાઊદરશયનથી ચૂકો.

ગયો સ્વર્ગ ચડીને વિમાન, આપ્યો અમરલોક ભગવાન;
ગોવાળે ફળ વીણીને લીધાં, પહેતો સ્વાદ ને પ્રાશન કીધાં.

શ્રીકૃષ્ણનું કરે વરણન, ફળ પાચ્યા તમારે પુણ્ય;

સર્વ ગોપ વાસુદેવ મોહારી, ગયા ગોકુળ સુરભી ચારી.

વિરહે વ્યાકુળ પ્રજની નારી, સંજ્યાએ આવ્યા આનંદકારી;
નિવરત્યો દિવસતણો વિજેગ, થયો સંજ્યાએ દૃષ્ટિસંજેગ.

હરિ વિણ ચાર મહર જુગચાર, પ્રજવધુ પ્રેમ ભરીછે અપાર;
ઘેર ઘેર ગોપે કહ્યો સમાચાર, શ્રીકૃષ્ણે આપ્યો ફળનો આ-

હાર.

મહાબળ કીધું ગોકુળનાથે, જાંડ્યો ગર્ધવ દુમથડસાથે;

શુકદેવ કહે સુણ રાય, થયો પૂર્ણ પંદરમો અધ્યાય.

(વલણ)

અધ્યા પંદરમો પૂરણ થયો, ચરેત્ર અષ્ટમું લીલા ધામરે;
ભટ મેમાનંદ કહે કથા, શ્રીતાજન સમરો સીતારામરે.

અધ્યાય ૧૬ મો.

(કલ્પું પડમું—રામ સામેરી)

કહે શુકલ સાંભળ રાયરે, કહું નાગદમણ મહિમાયરે;
કહે શૌનકને સ્તપુરાણીરે, કાળીનાગ નાથ્યો ચક્રપાણીરે*.
કીધું કૌતુક ગોપી નાથરે, ગયા વનમાં ગોવાળા સાથરે;
તે દહાડે ઘેર રક્ષા છે રામરે, કરવું છે સર્પ સંબંધી કામરે.
પૂઠે ગોપ આગળ ગાયરે, વાદ મહુવર વેણુ વાયરે;
ગોપ પ્રત્યે પ્રભુ કહેવા લાગારે, આપણુ આજ વનમાં જધ્યે
આધા રે.

એમ કહી દૂર ગયા ભગવાનરે, થયા વનમાં જંત્ર મધ્યાનહરે;
થયા તૃપિત ગોવાળા ગાયરે, વિષજળ લણી સુરભી ધાયરે.
ગોપ ગૌને જતી વાળેરે, જવાદો કહ્યું શ્રીગોપાળેરે;
પીવાદો મુખે ગૌને પાણીરે, તવ ગોવાળા વદ છે વાણીરે.
કહે છે ગોવિંદને ગોવાળારે, એ જળમાં છે વિષની જવાળારે;
તમો નથી જાણતા વનમાળીરે, ઈંદ્રાં વાસ વસે સર્પ કાળીરે.
કાલિંદીનો દ્રહ^૧ વિષે ભરિયો રે, પીતાં પાણી કો ન ઉગરીયારે;
પડે છે પક્ષી ગગને જતાંરે, મન કેમ માને ગૌ પાતાં રે.
સુણી ગોપ સખાની વાણીરે, ભરાયા ક્રોધે સારંગ પાણીરે;
કાળીને કાડવાની દૃષ્ટ કીધીરે, પીચો જળ સહુને આશા દીધીરે.
સર્વે કહ્યું કૃષ્ણનું કીધું રે, માણી માત્રે તે જળ પીધું રે;
ગાય ગોપને ચડીયું ઝેર રે, સહુ ધર્ણે જળ આવી લેહેર રે.
નાથે અમૃત દૃષ્ટિએ જ્યે રે, જતાંમાં હળાહળ વિષ ખાયુરે;
ઉઠી ગાય ગોપ થયા ખેડારે, સહુકો જળમાં નહાવા પેડારે.
છાંટે જળ જળમાં ઝીલે રે, સર્પ ગરલ સ્પર્ષ થયા દીલેરે;[રે.
સર્વને મૃત્યુ તણા ભય ભાગારે, જનુનાની રેતીમાં રમવા ભાગ્ય
જેહેને સામળીયો છે સહાયરે, તેહેને સર્પ થકી મું થાયરે;
જે કાળીની રૂંક ફાટે પહાડ રે, કોરાલજે ન મળે એક આકરે.
કાળું જળ નીલી સેવાળ રે, કાળીનાગ મૂકે વિષ જવાળ રે;
મનષા સર્પ કહાડવાની કીધીરે, ગોવિંદ જેઠી કરમાં લીધીરે.

*આ. પ્ર. માં દરેક બીજી, ચોથી, છઠી વગેરે બીટીની વૃદ્ધિ

૨. નથી. ૧ સંકલ "દુદ." દ્વરો, પડો, ડાહ, રોહ, વેહ.

કટિ પીતાંબર પલવટ વાળીરે, ગેડી દડો રમે વનમાળીરે;
કહે સહુ ગોપને ગોકુળ ચયરે, રખે ભાઈદડો જમુનામાં જયરે.
જેઠનીવતી દડો એઠેમાં જશેરે, નાખનારો લેવા ધારેરે;
એઠેવો પરઠ કીધો મહારાજેરે, કાળી નાગને નાથવા કાજેરે.
મારે હાક સખાને તેડીરે, પડે મહાર દડાપર ગેડીરે;
ધાય ગોવાળા મહમાતારે, ભસ્વા સ્વાસ ગુલાંટા ખાતારે.
હાથના કઠાં ઊંચાં ચહડાવેરે, મારે દાટ પાથરી કાવેરે;
એક હારે એક લઈ જયરે, વાળવા ભીલુ^૧ પૂઠે ધાયરે.
ભાગ સામળીયાનો આચોરે, દડો ગેડીમહિ ભરાચોરે;
મારી દાડ આંકડે ચડીચોરે, દડો જળમધ્યે જઈ પડીચોરે.
હુથા ગોપ દઈ દઈતાળીરે, થયા આશીયાળા વનમાળીરે;
વચન પોતાનું પ્રતિપાજેરે, ચહયા નાથ કદમની ડાજેરે.
ખાંધી કેડ કાછડો વાળીરે, ધુન્ને કદમવૃક્ષની ડાજીરે;
વાળ્યો અંખોડો દીનાનાથેરે, માગી વીદાય ગોવાળા સાથેરે.
ભાઈકું જમુનામાં અંપાવરે, દડો સર્વથા શોધી લાવરે;
રખે દો રેતા ગોકુળ જતારે, સઘ મરશે માહારી માતારે.
ધરજે ધીરજ ધટિકા ચારેરે, હવડાં આણું જો નીરધારેરે;
ફરી મેળવશે વિશ્વાધારેરે, ન મળ્યા તો છેલો નમસ્કારેરે.
ગોવાળા સહુ પાગે લાગેરે, પટ પાથરીને માન માગેરે;
દડા માટે કોણુ અંપાવેરે, કહ્યું ગોપનું મનમાં ના આવેરે.

(વલણ)

ના આવે મનમાં નાથને, પડવાને તત્પર થયારે;
કદમકુંડની ડાળીએ, પરમાત્મા ઊભા રહ્યારે.

(કડવું ૫૪મું—દેશી છંદની*)

ગુરુ ચણી પંકજનું ધ્યાન રાખું,
કાળીનામ શ્રીકૃષ્ણનું જુલુક ભાખું;
ગુરુ ભણપતિ સરસ્વતી સીધ નાખું,
શુકવદનવાણીના પ્રસાદ પાખું.

હુરે ઊપની માહરે અભિલાષા,
ખાંધું નામદમણ ગુજરાતી ભાષા;
કાલીદમન તે નામદમણ કહાવું,
દડા કારણે દેવે જળમાં અંપાવું.

શુ છે કાર્જ મહારાજ દડાનું તહારે,
મુકો છોકરવાદી ગોવાળા વારે;
નું વિના નંદરાય કેમ દેહ ધરશે,
મુણી વાત જસોમતી સઘ મરશે.

કહ્યું ગોપનું સામજો કેમ માને,
ત્રહી મૂખમાં ગેડલી નાથ કહાને;
કછી કાછ અંખોડલો શોષ વાળી,
ઉંચા હાથ કરી દેછે નાથ તાળી.

જેડી પાગ રાખ્યાછે વૈકુંઠ નાથે,
ખાંધી મહુઅર વાંસળી કટિ સાથે;
કીધો નાદ ઉન્માદ મહા ક્રોધ આણી,
કહ્યો કહાન કોડમણી ચક્રપાણી.

ખળ ચણીના ભારથી શેષ ચાંચો,
ચળ્યો ચંદ્ર નક્ષત્ર ને ભાનુ કાંચો;
ડોલ્યો મેરૂ કૈલાસ મહાદેવ ખળીચો,
મરજદા મૂકી નિધિ ખળભળીચો.

ત્રહલોકનો ભાર ખળ ખહાર આવ્યું,^૧
જળ જંમના મધ્ય વહાલે અંપાવ્યું;
નવ નાગનું કૂળ કૃષ્ણે ખીડાવ્યું,
તળ સાતનું જળ બાહર આવ્યું.

સાચે પડ્યો વારતા કેમ કરિયે ભાઈ,
હળ્યા ગોપ ધરણે સહુ લેહર ખાઈ;
રખે ખાળકાં લોચને નીર રેડે,
વેસી કાંઠડે કૃષ્ણને ખાહાર તેડે.

સખા સર્વને સામજો કુઃખ દીધું,
જસોદ્ધમુતે જળવિષે શુરે કીધું;
વેઠા ખારણે સર્પને વનમાળી,
મુખે ખોલતા કહાં ગયા સર્પકાળી.

મુકે મૂખપર હાથ ને નેત્ર ધોળે,
દખી નાગણી નાર મળી સર્વ ટોળે;
અમક અંઝરી ધૂધરી પાચે કાંખી,
ધુટા કેશ કો નારની વેણી લાંખી.

ગુખચંદ્ર ગજેન્દ્રની ચાલચાલે,

૧ “ભી” (ખા. પ્ર.)

* ગુજરાતી ભાષા.

૧ અંવન ૧૮૮૮ની ગુ. પ્ર. માં છે. “ત્રે લોકનો ભાર ખળે
જળ ખહાર આવ્યું” (ખા. પ્ર.).

ઘોર ઉદરપર હેમનો હાર હાલે;
ખળકાવતી ચૂડલો અપળ ભેટી,
નથ ઢળકતી નિર્ભળ નાકે મોતી.

ખેરયાં ચીર ચરાણાં મણી માથે ઝળકે,
દેતી હાથ મ્હોડે હોડે હલકેહલકે;
પૂછે નાથને નાગણી શીષ નામી,
ત્હારે રૂપ જોઈ અમો પ્રીત પામી.

ધન્ય માવડી તાહરી પુત્ર જયો,
સુખી તાતનો બાળ છે લાડવાયો;
કોણ ગામ કોણ નામ છે ન્યાત ત્હારી,
કર ગેહલી મહુવર વેણુ ધારી.

રાતી આંખની રેખ છે સુભટ શૂરા,
બોલો બાણવા લાડ લક્ષણ પૂરા;
ત્હારાં નાકનું મોતી અંધર લાગે,
ત્હારે મૂખ ભેટાં ભુખ તર્ષ લાગે.

આડું આસન બેસો બાળક નહાના,^૧
જાગે નાગ કાળી બોલો છાના છાના;
અહાં આવતાં કહાન કહો કાં ન બહીના,
મોટું આશ્ચર્ય પામી જે શે ન ભીના.

કો કહે રાખીએ એહને આંહાંજ વાસે,
કો કહે માત એની બાઈ મરી જશે;]
કો કહે બ્રહ્માએ બાળક નથી ઘડ્યો,
ધન્ય માત પીતા જેને પેટ પડ્યો.

ભૂગુલાંજન શ્રીવત્સ રૂડું લાગે,
જૂએ નાર તણવાં દિસે પદ્મ યાગે;
કલ્પી સાંકળી ધૂધરી પાય વાળે,
છખી અંગની જોઈ અનંગ લાળે.

ઝીણી ધાબળી કુડમું બાંધી તાણી,
ઝહી ગેહલી હાથમાં કોધ આણી;
બાપ ભૂલો પડ્યો કે અજ્ઞાન આવું,
ઝળી નાગના દ્રહ વિષે કાં ઝંપાવું.

સુણી નારની વાણી શ્રીકૃષ્ણ ભાણે,
પડે જળ વિષે કોણ પ્રાક્રમ પાણે;
શું નરે જોળાઓ સુંદરી નંદ નામ,

વસું જમુના તીરે ગોકુળ ગામ.
જસોદા માત મહારી છે નંદ તાત,
મહારી બેલ બળિભદ્ર છે જ્યેષ્ઠ બ્રાત;
શ્રીકૃષ્ણ ગોપેશ છે નામ મહારે,
આહીરની જાતિ અમો ધેનુ ચારે.

પીળે ભાવતાં દૂધ નવનીત છાસ,
કરે દાણકીકા રમૂં રંગરાસ;
અમૂલક દડો પડ્યો નીર મહાંય,
કહાં છે ચોર કાળી કહે કૃષ્ણરાય.

કોણે ઠામ આપ્યો વરયો સર્પકાળી,
પુંદવનની વેલ જ્વાળે પ્રભળી;
નદી જળ નિર્મળ વિખવત કીધું,
ખગ મૂગ માનૂષને દુઃખ દીધું.

જસોદાપયપાનનું બળ દેખાડું,
કાળીનાગને દ્રહથકી બહાર કહાડું;
સુણી વચન હસી દીધે નાર તાળી,
કહે છે કેડનો લાંક છતે તું કાળી.

કહીંચે સાંભળ્યો છે કાળીનાગ કાને,
ભોળા સામળા આંહાં તું આવ્યો છે શાને;
નહીં બ્રાત સંગાત સુભટ સાથે,
નથી લોહ રક્ષા ઝહી ગેહી હાથે.

અમો માન માગું ત્હારાં કુશળ માટે,
કાળીનાગની કૂંકથી ગગન ફાટે;
એવું જાણી ફેરો તમો નાથ ભોળા,
અમો માન માગું પાથરીને બોળા.

(વલણુ)

બોળા પાથરે સર્વ નાગણી, ફરી ફરી લાગે પાથરે;
મરડી મરડી સામળો, સર્પ ભોવનમાં જાયરે.

(કડવું ૫૫ મું—રાગ મારૈ)

(નાગણી વચન):—

મ્હોટે મા બોલોરે, સર્પ સાંભળશે રે;
બાઈ અડકાવો બાર, બાળક છળશેરે.

લાડકા છો લાડકવાયા, જિન્મત મલ્લ ગોવાળ;
દૂધમલ્લ કોનું કહ્યું ન માને, કાં સુતો જગાડે કાળ—મ્હોં

કાળીનાગથી કંસ કપિ, કપિ જન્મકિકર;
તું શતશૃંગાને કેમ કરી છોડે, ઘેલા નંદકુંવર—મ્હોં
મૂળ પોતાનું વિચારીયે રે, તું ઉદે થયો આજકાલ;
કંસને ઘેર ગોરસ લઈ જતાં, નંદને પડી છે ટાલ—મ્હોં
એ વચન સંભારે સર્પણી ? મૃકાણું આ ઠામ;
એહેવું કહી મંદિરમાં પેઠા, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ—મ્હોં

(રાગ મારૂ દેશીફર—પદ)

હો બાઈ બાળક ઘેલો દીસે છે, કહ્યું ના માને;
આફળીએ ન્હાસશે દેખીને, વારોછો શાને—હો બાઈ
લટપટી લેશે ફેણામાં, કુશળે કેમ ફરશે;
માઠો સમાચાર જાણી એહનાં, માત પિતા મરશે—હો બાઈ
સંગ કીધો જડ ગોવાળાનો, ટહાડી રાખ શીરાવે;
પીંડારો વન પશુવાં ચારે, ખુદ્ધિ કહોની લાવે—હો બાઈ
ખીહાવ્યો ન ખીહો બાળકડો, વહડવાનો રસીચો;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતિ, મંદિરમાં ધસીચો—હો બાઈ

(રાગ વેરાળી)

શુક વચન:—

નાગ સનમુખ સામળીયા તત્પર થયા, એવે ગોવાળા શ્રી-
ગોકુળ ગયા;
ત્રાહે ત્રાહે કરી છવ્હા હસે, તે મસ્તક ધૂણે ને કર ઘસે.
રોક સંયુક્ત શ્વાસે ભરયા, શું ખેડા નંદ બાળક ઉચરયા;
વરત્યું વિપરિત વિસ્મય વાત, કૃષ્ણે કીધો જનુનામાં અંપા-
પાત.
વારતાં ચડ્યો વૃક્ષની ઢાળ, પુત્ર તમારો ગયો પાતાળ;
દારણ વાત શ્રવણે સાંભળી, પડ્યા નંદજી મૂરછા વળી.
જેમ કહુવાડે કાપી કદળી, તેમ જસોમતી ધરણે ઢળી;
ટાળે મળ્યાં ગોપીનાં વૃંદ, પછાડે અંગ કરે આકંદ.
રૂએ દંપતી વેદના ઘણી, ધાયા નંદજી જનુનાભણી;
શકે સર્વસ લૂટી લીધું નથી, એહેવે રૂપે ધાયાં જસોમતી.
જેમ વચ્ચ વિના વીહીલી ગાવડી, શ્રીકૃષ્ણ વિના તેહવી
માવડી;
ત્રાહે પુત્ર ત્રાહે પુત્ર કહેતી જાય, પડે ધણી વળી ખેડી થાય.
ફહ ઉપકંઠ આવ્યું સહુ કોય, અંપાવાનું સ્થળ ફરી ફરી જાય;

૧ (બા. ૩૦). એ યુ. પ્રતેમાં 'સાંભળી સર્પણીનાં' અને બી
છાઓમાં 'સંભાળે સર્પણી નો' એવું છે.

દેખાડે ગોપ અંગુળીયે કરી, આ ઢાળ ચડી અંપાવ્યું શ્રીહરી;
અંપાપાત કરવા જસોદા ધાઈ, અંખા ખળીભદ્રે રાખી
સાહી.

ઉપનંદ નંદ ગ્રહા બળ કરી, રૂએ જસોદા ગુણ આચરી.

(કટવું પદ મું—રાગ વેરાળી)

(જસોદા વચન):—

માહારું માણુકડું રીસાવ્યું રે સામળીયા,
તાહારાં મનમાં એ શું આવ્યું રે સામળીયા;
હું અપરાધાણુ માતાને મૂકી, શા માટે અંપાવ્યું રે સામ-
ળીયા—માં
કાલિંદીનું કાળૂ પાણી, માંહે વસે કાળો કાળી;
હવે આશ્યા તે શી મળવાની, કેમ આવે વનમાળી રે સામ-
ળીયા.—માં
સંતાન રૂપીયું મ્હોટું ધન ને, કરમે લીધું લૂટી;
મેં નવ જાણ્યું જતન કરીને, રતન પડ્યું કેમ છૂટી રે સામ-
ળીયા.—માં
પુત્ર પામી હું છેલે આશ્રમે, ઉછેર્યો પ્રતિપાળી;
નીપનો રસ ઢળી ગયો હું, વીજ્ઞેગ આગે બાળી રે સામ-
ળીયા.—માં
નાકે મોતી પાએ ધૂધરી, મોર મુગટ શિર ધરી;
ફરી રૂપ હું કહાંથી દેખું, હરિ આવે જો ચારી રે સામ-
ળીયા.—માં
કાને કુંડળ મૂખમાં મોરલી, સાંજે ગોકુળ આધો;
ભૂખ્યો છું કહી પેટ દેખાડો, મા કહી મૂને ખોલાવો રે
સામળીયા.—માં
પીત પીછોડી કાછ કછે, મુજ કને નેતરું માગે;
હૂં ઘરડો માને થાકી જાણી, કોણ વલોવવા લાગે રે સામ-
ળીયા.—માં
તું પ્રાણેશ્વર તું ગોપેશ્વર, ગોપી દેહ કેમ ધરશે;
બાળ સખાની કોણ વલે આ, ગાયો હીસી હીસી મરશે રે
સામળીયા.—માં
ઉંડા જળમાં વાસો કીધો, પાણીમાં કેમ ગમશે;
મોર પોપટ પૂતળી ત્હારે, રમકડે કોણ રમશે રે સામ-
ળીયા.—માં

કાંઈ વૂં ગયો ને કું છડું છીં, જોઈમાં સમપણુ માટે;
સાચું વહાલ તો તાંહાં જણાવે, સાંભળતાં હેકું ફાટે રે સા-
મળીયા.—મા૦

કાષ્ટપેં પાયાણુ કઠીણુ છે, તેપેં કઠીણુ છે લોહકું;
વજ્ર તુલ્ય છે કાળજ મહાર, લોકને શું દેખાકું મોહકું રે
સામળીયા.—મા૦

તેં મેક્ષાંતર દહાનું કીધું, મનમાં કુખ કાંઈ આવ્યું;
જીખળનું બંધન આજ સાંભળું, તે માટે અંપાવ્યું રે સામ-
ળીયા.—મા૦

નંદ જસોદા ગાય જોવાળા, વ્યાકુળ પ્રજની નારી;
ચાર ઘડી પૂઠે સર્વે પડજે, હજધર રાખિ વારી રે સામળી-
યા.—મા૦

(કડવું પઠ્યું—રામ સામેરી)

શુકલ કહે સુણુ ભૂપતિ, જાણી પ્રજવાસીનું કુખ;
જોપ જોપીને ધીરજ આપવા, હરિયે લીધી મોરલી મૂખ.
નિજ ભક્તને આનંદ પમાડવા, જગાડવા સર્પકાળી;
ઘોર નાદ મહુવર વાહ, પીંડાર પીઠા ટાળી.
ચોદલોક તે રાખે પહોંતો, ધાઈ પ્રજની નારી;
બાધ વધામણી વધામણી, કુશળ છે દેવ મોરારી.
પાતાળ મહિ વેણુ વાજે, છે કહાનને કલ્યાણ;
નંદ જસોદા થયાં ખેડાં, ઠામ આવ્યા માણુ.
ગીત ગાય વૃજ સુંદરી, સુણી નાદ સુરલી હીસે;
જળમાં જુએ જોવાળીયા, કાંઈ કરતાં કૃષ્ણુલ દીસે.
વાંસળીચે વૃજ લોકને, અમૃત પાચું વનમાળી;
તે ઘોર રાખ્દને સાંભળી, ભડકી ઉડ્યો નાગકાળી.
રૂએ નાજોણુ નેહ ભરી, બાળકનું શું થારી;
કુમ છવશે એની માવડી, સુણી વાત છવડો જશે.
કહે જોયગને ભામની કરો, કૃપા બોળા ભરતાર;
દયા આણી દીન જાણી, છે રંક નંદકુમાર.
કૂર રૂપે કૃષ્ણુ જોયા, રાત ફણા કુંકુવાવી;
જોવિંદલ ખડીતા નથી, વિશેષ વેણુ ધુધુવાવી.
જોડી લીધી એક હાથમાં, યુગકાર્યો કરું કુમાર;
પાછા ખસી આઘા ધસી, કીધા ફણા ઉપર મહાર.
નેહિકા વાગી ઘણી, ખંડણા પાચ્યો મણી;

ધર્યો કાળી કાળ સરખી, છે રીસ અંતર ઘણી.
ચંદ્રને જેમ રાહુ લેપે, સૂરજને જેમ મેહ;
તેમ કાળી નાગની ફણા મધ્યે, સામળીયાનો દેહ.
જેમ મહાજળમાં રત્ન પડીયું, બાવળમાં ચંદન છોડ;
તેમ કાળીનાગના યુગ્ધમાં, વીરાજે રણજોડ.
લક્ષ્મીનાથ લીધા લટપટી, કરી ફણાનો રૂંતકાર;
વિષજવાળથી જળ ભોકણું, વરસે હજાહજ અંગાર.
છંટકી છબીલોલ નીસરયા, થયા ચતુરભુજ શ્રીનાથ;
ફરી છંદ મોરલી વજડે, ફેરવે જોડી હાથ.
કાળીનાગ કૃષ્ણુ કૂડે ચડયા, ફેર ફણાધર રાય;
હુંકાર ભાખે ઝડપ નાખે, હરિ નહાના મહોટા થાય.
સૂએ ગરલધારા રૂંતકારા, કરે ઝગારા મણિ રીષ;
ઝગે નયણુ તારા ઉભય સારા^૧, કરે હોકારા જગદીશ.
છલ કહાડે ચંચર ફાડે, દેખાડે વિખદંત;
અધર કરડે આંખ તરડે, મરડે અંગ અનંત.
હાંકે છંછેડી નિકટ તેડી, કરે જોડી પ્રહાર;
પછે રીસ કીધી દાટ દીધી, લિધિ બાથ નંદકુમાર.
વનમાળી નાગકાળી, લે સંભાળી ઘાય;
પાતાળ ગાળે ઠીક વાજે^૨, વિરાજે વૈકુંઠરાય.
અડવડે હેઠા પડે ને, ગડગડે^૩ જેમ મેહ;
પાછી પહાંની નવ કરે, સમાન જોડા બેય.
ચાર ઘટિકા જુદા હુકું, પછે કોપીયા જુદારાઈ;
પદ પ્રહાર કીધા પૃથ્વમાં, પડ્યો નાગ મૂર્છના ખાઈ.
જોડીવડે રાત નાક ફાડ્યાં, પ્રાક્રમ કીધું પ્રૌઠ;
નાગ નાથ્યો દારડે, ઉપર પ્રભુ થયા આરૂઠ.
અમર કમળ પાતાળના, લીધાં લક્ષ્મીનાથ;
દડો લેઈ નાગ હાંક્યો, પૂઠે નાગણીનો સાથ.
સર્પણી સહુ વલવલે, મુકો અમારો સ્વાર્મીન;
અમો ભિક્ષુકી દાતાર તું, પ્રભુ આપ હેવાતન.
કહ્યું ન માને કૃષ્ણુલ, પૂઠે સ્તવે નાગણુ નાર;
જેનેકાર જોપી કરે, પ્રભુ નીસરયા જળથી બહાર.
નીજ કંઠના હાર ત્રોડી, મુકતાફે વધાવે;

૧ “સારા” (સારાં—પ્રારા) બા. પ્ર. ૨. “ઝગે નયણું ઉભય તારા” (યુ. પ્ર. ૦). ૨ “ચંદ્ર” (બા. પ્ર. ૦). ૩ “પાતાળના” (બા. પ્ર. ૦). ૪ “ગડગડે” (બા. પ્ર. ૦).

વેગળા રહી સહુકો સ્તવે, પાણુ પાસે કો નવ આવે.

મૂકો અમારા નાથને, નાગણી સહુકો જાએ;
કાળીનામની કૃષ્ણા ઊપર, કૃષ્ણાએયેયેયેય નાથે.

ગોવાળા સહુ વેણુ વગાડે, ગીત ગાય ગોવાળી;
દેવતા જે જે કરે ને, નાથે વળડે તાળી.

અંતરિક્ષે નાથે અપ્સરા, ગાય ગાંધર્વ ગીત;
સમ ઋષીશ્વર સ્તુતિ કરે, નાથો નાગ કીધું નૃત્ય.

વિષ્ણુ ધણું કોષે ચડીયો, વીટાચો કૃષ્ણને દેહ;
સર્પમાં શોભે સામળો જેમ, ચંદ્ર ઢાંડ્યો મેહ.

ચૂડ ભરી નખશિખ લગે, કરે ગોપ હાહાકાર;
શ્રીકૃષ્ણે પુષ્પ કરમાં ગ્રહી, ચાંપી ફણા પદભાર.

શરીર પ્રજ કીધું ઘણું, તડતડચું નાગનું તંન;
છલ કહાડી પડ્યો કાળી, સર્પણી કરે સ્તવન.

નાગણીયે નિજ બાળક મૂક્યાં, કૃષ્ણજીને શણું;
રંક સામું જુઓ સ્વામી, નાગણી લાગે ચણું.

ઘણું ઉત્તમ તમો કીધું, ઉતારયો અરિનો દર્પ;
જઘપી સ્વામી અમારો પાણુ, સાધ નોહોતો સર્પ.

અહંકાર એકેનો ઉતરયો, પૂરણ પામ્યો પ્રહાર;
દયા કરો અમ દીનને, કૃપાળ નંદકમાર.

ગોપ ગોપી સ્તુતી કરે, સ્તવે જસોદાનંદ;
સર્વની સ્તુતિ સાંભળી, ઉતરયા શ્રીગોવિંદ.

નયણુ ઢાળી પડ્યો કાળી, શત બુખે વેહ જળધાર;
શ્રીકૃષ્ણ કંઠે આરોપ્યો, નાગણીયે કમળનો હાર.

કૃષ્ણ કૃપાએ સર્પ ઊડ્યો, કરે સ્તવન દંડપ્રણામ;
મળુ કહે એ સ્થાનક મૂકી, કર તું બીજો ઠામ.

સર્પ કહે સ્વામી કહાં વસું, ગરૂડ બુજને ખાય;
શ્રીકૃષ્ણ કહે તું અમર થયો, ફણાપર રમ્યા મારા પાય.

આ દ્રહનું જળ નિરવિષ કરી, જ રમણદીપને મહાંધ;
ગરૂડ તુજને નહીં દમે, કીધી કૃપા કેશવરાય.

પરિવાર સાથે પરવરયો, મણીદીપ ગયો ફણાધર;
શયું નિરવિષ જળ જમુના તણું, મળ્યો વૈદ નંદકંવર.

રાય પરિક્ષત પૂછતો, એક સંદેહ છે સ્વામીન;
કાળીનામની જ્વાળથી, બહુ વૃક્ષ થયા દહન.

કદમનો વૃક્ષ કેમ રહ્યો, તે વદા વ્યાસ કમાર;
ગરૂડ સર્પને વેર કેમ થયું, એ દ્રહમાં કદુંબ કેમ આવી રહ્યું.

(શુકવચન):—

અમૃત પાન કરી ગરૂડ, અવની આવીયો એકવાર.
સ્વભાવ છે પંખીતણો, લુહુએ ચંચ કરી કાંઈ ભક્ષ;
અમૃત ભરી ચંચ કદમે ઘસી, માટે અમર થયો એ વૃક્ષ.
પરિક્ષત રાય પ્રસન્ન થયા, સંદેહ પામ્યો શાંત;
સુધાસ્પર્શે ક્રુમ રહ્યો, એ પ્રીછયું મેં વૃત્તાંત.
નાગદંભણુ જે સાંભળે, કો વૃદ્ધ જોખન બાળ;
તેહને સર્પ ભય ઉપજે નહીં, કૃપા કરે શ્રીગોપાળ.
એ નવમું ચરિત્ર પૂરણ હવું, ઉત્તમ નાગદંભણુ;
પરિક્ષત આનંદ પામીયા, મુદિત અંતઃકર્ણ.

(વલણ)

મોદ પામ્યો મહિપતિ મુણી, નાગદંભણુ મહિમાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો બોડશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૭ મો.

(કડવું પદ્યું—રાગ દેશાખની ચોપદ)

શુકજીને પૂછે ભૂપતી, સંદેહ એક નિવારો જતી;
ગરૂડ સર્પને વેર કેમ થયું, એ દ્રહમાં કદુંબ કેમ આવી રહ્યું.
શુકજીયે વાણી આચરી, એ પૂર્વકથા કહું વિસ્તરી;
મૂળકથા સાંભળીયે નૃપ, વિનતાનો ગરૂડ કદનો સર્પ.
દાસત્વનું કુખ પંખી મન ધરે, ગરૂડ નાગનું ભક્ષણુ કરે;
રમણ દીપમાં નવકુળ વસે, અચોતો ગરૂડ આવી ગસે.
શત સહસ્રને ઝડપી જાય, નાગ લોકનો ક્ષય બહુ થાય;
પછે સર્પ માને કીધો વિચાર, નવ કુળનો થાશે સંધાર.
ગરૂડ જાણ્યો કરી વિવેક, તું ને નિત્ય સર્પ આપવો એક;
વારા કીધા નવકુળ મહાંધ, તે ગરૂડભણી આફણીએ જાય.
કાળીનો વારો આવ્યો એકવાર, સર્પે મનમાં કર્યો વિચાર;
શત ફણાનો ગર્વ મન ધર્યો, કદુંબ લઈ કાળી પરવર્યો.
માહાંકેકાંઈ મરે તો મહિમા કર્યો, તવ ગરૂડ પક્ષી પૂઠે ધસ્યો;
કદુંબ સાથે સર્વ આગળ કર્યો, કાળી વહડવા પાછો ફર્યો.
ઘોર જુદા મારગમાં થાય, વહડતો કદુંબ લેતો જાય;
ગરૂડ ઊપર ફેરા ફરે, પાણુ કાળી સહુની રક્ષા કરે.
ચંચ પ્રહાર કરે પંખી ઘણાં, નાખે દોડ ફટકારે ફણા;
કોષ રૂપ થયો ખગ જન, એકેવે આવ્યું વૃંદાવન.
જઈ દ્રહમાં ખેડે કાળી નાગ, મરે ગરૂડ જે મૂકે પાગ;

આપભય અંતરમાં ધરયો, પછે ગરૂડ હારી માછો ફરયો.
શુકને પૂછે પરિક્ષત રાય, પક્ષીને શાપ કેનો દ્રહ મહાંય;
છે ત્રેલોકમાં ગરૂડની ગતી, એ દ્રહમાં કાં પેશાતું નથી.
શુક કહે સાંભળીયે રાય, બ્રહ્મશાપનો કહું મહિમાય;
એ દ્રહ ઉપકંઠ તપનો ઠામ, રહેતો ઋષિ શૌભરી નામ.
જળમાં મચ્છ હુતા અનેક, તેહમાં એક હુતો મચ્છ એક;
મીન નિર્મળ જળમાં રમે, તે ઋષીસ્વરનાં મનમાં ગમે.
થઈ મચ્છ સંઘાયે માયા ઘણી, ગરૂડ આવ્યો તે દ્રહ ભણી;
અંધપ્રહાર તે જળમાં કીધો, મોહોટો મચ્છ મૂખમાં લીધો.
શૌભરીયે દીકું પ્રત્યક્ષ, કીધો મચ્છ ગરૂડે લક્ષ;
મરણ થયું વૃદ્ધ મચ્છતણું, પરિવાર તેહનો રોયો ઘણું.
વળી તે મચ્છનું માડયું બોજન, કોધ રૂપ થયા ઋષિજન;
શૌભરી કહે પક્ષી કુર્મતી, માહારી તુંને મર્યાદા નથી.
જળચરની તું હિંસા કરે, પરમાંસથી કુર્ભર ભરે;
ફરી આ દ્રહમાં મુકીશ ને ચણી, તો ગરૂડ નિશ્ચ પામીશમર્જી.
પરિક્ષતને કહે શુક જતી, માટે ગરૂડે તહાં અવાતું નથી;
તે શાપ જંગનો જાણી લાગ, માટે આવી પેઠા કાળીનાગ.
એ કથામસંગ શાપનો કહ્યો, પ્રસન્ન પરિક્ષત રાજ થયો;

(પરિક્ષત વચન) :—

સ્વામી કહુંખ કાળીનું નીસરયું, પછે શ્રીકૃષ્ણે તહાં શું કરયું.
શુક કહે સાંભળ રાજન, મૌઠ કર્મ કીધું ભગવાન;
સર્પ વળાવી ગોકુળરાય, માતપિતાને નમીયા પાય.
બેઠયાં જસોદા આરત ઘણી, મળ્યા રામ બેઠયાં રોહિણી;
દીધાં ગોપ માત્રને આલિંગન, ગોપીને કીધું આસ્વાસન.
ફરવ્યો ગૌને વાંસે હાથ, નંદ ઉછંગ લીધા શ્રીનાથ;
કેટલાએક સંકલ્પ કીધાં દાન, બળિભદ્રે ઝાળખ્યા ભગવાન.
શરિર જૂએ માતા જસોમતી, સર્પનો ડંશ તો દીસતો નથી;
રૂએ વિખ ચડયુહોય સામળવાન, જૂએ તણુમાં તપાસી
ચાંપે કાન.

અદ્ભુત માયા પ્રભુજીતાણી, શુકજી કહે કેમ શકું ભણી;
તહાં મળી બેઠા ગોપીગોવાળ, તે સ્થાનક થયો સાયકાળ.
ગોપને કહે નંદ મહારાજ, આંહાં વિશ્રામ કરો સહુ આજ;
તવ નંદરાયનું માન્યું કહ્યું, સહુ કો જનુનાતટમાં રહ્યું.
નિશાએ સુખ પાચ્યા આહીર, છે શીતળ વેણું શીતળ નીર;
રાયને શીતળ વાય સમીર, બેઠા ગોપવૃંદમાં શ્યામશરીર.

કૃષ્ણગોષ્ઠ વલ્લભ સહુને ગમે, કોઈએક સૂતા કોઈ જાગે તે
સમે;
શુકજી કહે સાંભળ ભૂનાથ, તહાં અગ્નિ આવ્યો અકસ્માત.
છે દારણુ દાવાનળની જ્વાળ, નાહી ધેન નાહા ગોવાળ;
ન્હાસે ગોપી કટિ લીધાં બાળ, ભડકતાં વચ્છ રેતાં ફાળ.
તાપે જમના જળ ઉકળે, મચ્છ કચ્છ દાધાં ઉછળે;
વનવેલ ગાળે ગડગડાટ, તાપે કુંભ ફાટે ચડચડાટ.
અગ્નિજ્વાળા ગોપને કુપી, વૈશ્વાનર સરખી વેણુ તપી;
વૃંદાવન પાવક પરજાચો, ગોવાળા પૂઠે વીટી વળ્યો.
ગોપજાતી સર્વે વ્યાકુળ થઈ, પ્રજા હરિશરણાગત ગઈ;
કરે વિનતી સરવે કરજેડ, રાખ્ય રાખ્ય સ્વામી રણુછોડ.
ગોવિંદને ઘેરી ગોપી રહી, શીતળતા હરિચરણે થઈ;
બાળક પ્રભુને સ્કંધે ચહડે, સુરભી પ્રભુને પાંચે પડે.
ખડુ શાદ કરે વાછરે ફરે, નંદજી નચણે આંસુ ભરે;
ત્રાહે ત્રાહે જસોદાજી કરે, હળધર હરિની સ્તુતિ ઊચરે.
દેવલોક સહુ વ્યાકુળ થયો, તીર્થ ધૂમ આકાશે ગયો;
પછે નિજ ભક્તનું દુખ જાણી, શ્રીકૃષ્ણ કહે કરૂણા આણી.
તમે ગોપ માત્ર મીઝો લોચન, આફળીએ સમશે હુતાશન;
નચણે કર દીધા સર્વ કોય, અંગુળી ચાળે હેરી જોય.
સહુ ગોપ ગોપી મન સંદેહ ધરે, કેમ સમાધાન સામળીયો
કરે;

પછે પ્રભુએ આકર્ષણ કીધો, જવાનળ મૂખમહિ લીધો.
તે આકર્ષિ આણ્યો હુંકડો, પીધો અગ્નિ જેમ પય ઘુટડો;
પળ માત્ર વીલંબ ન થયો, ન જાણીયે પાવક કહાં ગયો.
ગોપ થયા સર્વે કંપાયમાન, દાવાનળ કેમ કીધો પાન;
ફરી માયા પ્રભુએ વિસ્તરી, આશ્ચર્ય ગોપ ગયા વીસરી.
ક્ષણમાં બ્રહ્માંડ ભાંજે ઘડે, તેહને શું શીખવવું પડે;
કર્તુમકર્તુ સમરથ હરી, અદ્ભુત લીલા સહજે કરી.
ગોવાળા સહુ સુખીયા થયા, માતઃકાળે શ્રીગોકુળ ગયા;
પાવકલક્ષણ પ્રાક્રમ કહ્યું, દશનું ચરિત્ર પૂરણ થયું.

(વલણ)

દશનું ચરિત્ર પૂરણ થયું, સાંભળ પરિક્ષત રાય રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, સમદશમાં અધ્યાય રે.

અધ્યાય ૧૮ મો.

(કડવું ૫૯ મું—રાગ સારંગ)

શુકલ કહે સાંભળીચે રાજ, ભગવંત ગુણ મહિમાયલ;
બીજે દીવસે ગોપ પધારયા, શ્રીગોકુળને મહાંયલ.
ઘણુંએક દાન શ્રીનંદે કીધું, વિંન નિવરત્યું જાણીલ;
જગદીશના શીષ ઉપર જસોદા, નાખે ઉતારી પાણીલ.
મોહોટાં વિંન નિવરત્યાં હરિને, સર્પ પાવકજવાળલ;
મહીયારી સહુ મંગળ ગાય, કુશળ કહાન ગોવાળલ.
એકવાર શ્રીવૃંદાવનમાં, ગોવિંદ ચારે ગાયલ;
દાધું વનનવ પલવ કીધું, ત્રિવિધ વાયે વાયલ.
સદા વસંત વસે વૃંદાવન, આરકત કુસુમ પલાશલ;
વળડે વેણુ ગોપસંગ લીધા, ગૌ ચારે અવિનાશલ.
ભાંડીરવંન ગયાં ગોપીવર, છે વડનાં મોહોટાં વૃક્ષલ;
નીચી હળે બાળક હાંચે, ઝૂંટે પંકજ ચક્ષલ.
કંસનો મોકલ્યો અસુર આવ્યો છે મલંબ એહેવું નામલ;
અંતરજનીચે તત્ક્ષણ જાણ્યું, ફેડું એહેનો કામલ.
નવી રમત આરંભી કૃષ્ણે, અસુર આવ્યો જાણીલ;
ઉડણપીપળી રમે પુરુષોત્તમ, દેશ અસુરપર આણીલ.
એએ ગોપના ભીલુ કીધા, હારે તે વાહન થાયલ;
પચ્ચીસ ધનુષનાં પદ્યાં કીધાં, તહાંલગી ઉચલી જાયલ.
ગોપ રૂપ થઈ મલંબ આવ્યો, પ્રભુએ કૃષ્ણમાં લીધોલ;
મહિમા વધારવા બલિબદ્ધનો, મલંબ ભીલુ કીધોલ.
રામ આદે ગોપ ન જાણે, જાણે જુગદાધારલ;
રમત રમતાં મલંબ હાર્યો, ઊપર ખેડા રોહિણીકમારલ.
અગ્રજને લઈ અસુર ચાલ્યો, અવધિથકી આંધેરોલ;
ગોપ કહે જાણે મળ્યો અજ્ઞાની, આધિકો કરેછે ફેરોલ.
સંકર્ષણ અંતરગત રીઝયા, કરે ગોપ સનમુખ હાસ્યલ;
એહેવે અકસ્માત મલંબ વાઘ્યો, રામને લઈ આકાશલ.
હાહાકાર કરે ગોવાળા, આવરિયું અધકારલ;
માથે પુચ્છ ને સુરભી નહાસે, શ્રીકૃષ્ણે કીધો હુકારલ.
મલંબ વૃદ્ધિ પાઝ્યો ત્રણ જીજન, હળધરનું કીધું હર્ણલ;
ખીળા કેશ ને લીલાં લોચન, વપુનું છે ઘોર વર્ણલ.
લોહતણા તે દંત કડકડાવે, લાંબા હસ્ત ખેડુ નાખેલ;
એક લીધો લઉંછો બીજને, હરિ સાહ્યું જોઈલાખેલ.
અત્રિક્ષ અમરનાં વૃંદ જુએછે, દીસે રામ શોભાયમાનલ;

નેમ ઈંદ્ર વિરાજે મેઘ અજમા, ઉદ્યાચળ પર ભાણલ.
મોહોટાં વૃક્ષપર હંસ જથારથ, વટપત્રે બાળચુકંદલ;
તેમ વિરાજે મલંબ ઊપર, જ્યેષ્ઠ વસુદેવનંદલ.
મહુઅર વાઈગર્જના સાથે, સમર્થ શ્રીભગવાનલ;
ધરાધર કાં ઘેર્ય ચૂકો છો, સામળીએ કીધી સાનલ.
નિજ સ્વરૂપ સમચું હળધરે, કોધે મુદ્ધિ વાળીલ;
ઊંચો કર કાધો બળિભદ્રે, ફૂર ફૂટે ભાળીલ.
મહાર કીધો મલંબ સ્કંધે, મહાબળે બળદેવલ;
પડ્યો મલંબ એક ગડદે, માણુ ગયાં તતખેવલ.
જેજેકાર થયો વૃંદાવન, ભેટયાં બન્યો ભાયલ;
ધન્ય ધન્ય કહે ગોવાળા, જાણ્યો રામ મહિમાયલ.
મલંબ દેહ લગાડી દીધો, કીધું જુદું વૃંદાવનલ;
ભૂમિભાર ઊતાર્યો અચ્યુત, દીપાવ્યો રોહિણી તંનલ.
પુષ્પવૃદ્ધિ કીધી સહુ દેવે, વિખાણ્યા કૃશવ રામલ;
અસુર મારી સુરભી ચારી, ગયા ગોકુળ ગામલ.
ઘેર ઘેર વાત કરે ગોવાળા, વીખાણી વીખાણલ;
બળિભદ્રે આજ મલંબ માર્યો, મુદ્ધિયે લીધો માણલ.

(વલણ)

માણુ લીધો એક મુદ્ધિયે, હળધરનો મહિમાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, અષ્ટાદશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૧૯ મો.

(કડવું ૬૦ મું—રાગ સારંગની ચોપાઈ)

શુક કહે સુણ પરિક્ષિત રાય, શ્રીકૃષ્ણ ચરાવે વનમાં ગાય;
નિત પ્રત્યે લીલા નવનવી કરે, દાદશ વનમાં પ્રભુલ ફેરે.
મધ્યાન્હ વેળા વનમાં અથ, ગાયો ચરતી વેગળે ગઈ;
ક્ષેત્ર ઝૂંટું એક સરોડાં તણું, ખરે જળ તે વનમાં ઘણું.
તે વનમાં ગયાં ગૌ ધંન, લાગો દાવાનળ હુતારાંન;
ગોપ સાથ સહુ છે વેગળો, ગૌ પૂરે પાવક વીટી વળ્યો.
અનળ પ્રબળ વાયુ છે ઘણો, થયો તીવ્ર તાપ દાવાનળતણો;
તપિત તન સુરભીનાં થયાં, પ્રવેદનાં જળ ખિંદુ વહ્યાં.
ત્રાસે ગાય નાસે અરીપરી, ન શકે અગ્નિ આગળ નીસરી;
ભાં રાખે સુરભી બાખે, એકક પર જઈ કોટ નાખે.
ધાઈ ધાઈ સહુ ટોળે થાય, કહાડી જીભ પડે ભૂમિપ્રાણી;
શ્રીકૃષ્ણ ધ્યાન સુરભી સહુ ધરે, ઉકળી અંકળાઈ આસુ ધરે.

આપણા સર્વ ધૂમે આવરયું, આપણથી ભાનુ અંધારું કરયું;
 ફાટે જાંઘ વૃક્ષ થડથડે, બળે પાંખ પંખી તરફડે.
 મથક શશક મૃગ પામે ત્રાસ, ફાટે ફણ સર્પ ખૂંકે સ્વાસ;
 કીટ પતંગ દહ્યા કંઈ કોટ, ઊઠે ધૂત્રના ગોટે ગોટ.
 તે જવાળા જઈ પહેતી આકાશ, બળભદ્રે વિનવ્યા અવિનાશ;
 સ્વામી કાંઈએક અરિષ્ટ થયું, મહા કુર્વનમાં ગોધન ગયું.
 ધૂત્રાવસણ વ્યાપ્યું વન વિખે, ભાઈ સુરભી પીડા પામે રખે;
 એહેલું સાંભળી ઊઠ્યા દયાળ, ધાયા રામકૃષ્ણ સહિત ગોવાળ.
 સહુ સરોડનાં વનમાં ગયા, દેખી દાવાનળ વિસ્ત્રે થયા;
 વન્હીયે ઘેરી દીડી ગાય, તહાં રૂંચે ગોપ પછાડે કાય.
 શ્રીકૃષ્ણસ્તુતિ કરે ગોવાળ, પ્રભુ પશુની સીને સંભાળ;
 આપણું જીવિત્વ તે ગોધન, તેહને દહેછે હુતાશન.
 ગાય વિના ઘેર કેમ જઈયે, માત પિતાને જઈ થું કહિયે;
 વસવસીને વાહરૂ મરે, માત વિના દેહ કંઈ પેર ધરે.
 ને દબ્ધ વૃંદ સુરભીનું થયું, તે ગોપવર્જનું જીવન ગયું;
 એહેલું કહી રોયા ગોવાળ, તવ દયા કીધી દીનદયાળ.
 પછે વેણુ વન્હી વૈકુંઠરાપ, સાન કરી સહુ તેડી ગાય;
 હરિ જોવા હેત સહુને આંખું, અગ્નિ જવાળ માંહે અંપાંખું.
 દહનભય સુરભી વીસરી, હરિ મળવા પાવકમાં નીસરી;
 એક રામ તેહેનું નવ દહ્યું, ગોવૃંદ ગોવિંદ પાસે ગયું.
 તે વ્યાકુળ થઈ હીસારવ કરે, પ્રસ્વેદજળની ધારા ઝરે;
 તે પાંચે પડવા હરખે હોંડી, ભાં શખ્દ કરે પાવકે પીડી.
 ફરથે હાથ હરિ પાસે તેડી, પરિતાપતણી વેદના ફેડી;
 ઝહી કંઠ ગો હૃદયે ભીંહી હરણી ડોલી ખાંડી મોંડી.
 અખરી ઠાળી ને કભોડી, વાસળી નાદ સહુકો દોડી;
 હરિચરણે ગો આવી સકળ, ગો પૂઠે ધાચો દાવાનળ.
 વૃક્ષતણી સતા પરબળે, આગળ ગો પાવક પૂઠળે;
 હાહામર કરે ગોવાળ, નહાસો રામકૃષ્ણ આ આવી જવાળ.
 ગાય ગોપની પીડા ઘણી બાણી, પછે પરમેશ્વર યોલ્યા
 વાણી;
 તમે સખા સહુ મીઠા ભોચન, નિવારણ થારો હુતાશન.
 નેન ઊપર દીધા ગોપે હાથ, જુએ હેરી થું કરેછે નાથ;
 કોધ રૂપ કીધું જહુરાય, પાવકે સીધા બેઠું કર મહાંય.
 ગુપ્તમાં પૂકણો હુતાશન, પશુની ફેર કીધો આશન;
 જેમ સત્યમાં પડે વીળળી, તેમ અગ્નિ જવાળ ગોવિંદ ગળી.

જેમ અગસ્તે પીધા સાગર, તેમ પાવક પીધા નંદકુંવર.
 વારતા સ્વપન સરખી થઈ, થું દાવાનળ અહીં હુતો નહીં.
 કૃપાદૃષ્ટે જોયું કમળચક્ષ, થયાં નવપક્ષવ વનનાં વૃક્ષ;
 પછે અમર સ્તુતિ કરે અંતક્ષ, પાવક પીધા જોતાં પ્રત્યક્ષ.
 પછે ગોવાળે ઉઘાડ્યાં નેત્ર, દોડું ભાંડીર વનનું ક્ષેત્ર;
 ગોવાળા વિચારે મનમહાંય, આપણુ કેમ ફરી આવ્યા
 મહાંય.

ગોવાળે જાણ્યું તતખેવ, નંદકુંવર તે દવાધ દેવ;
 અવિગતિ દીસે અકળ, એણે જોતાં પીધા દાવાનળ.
 એ સાક્ષાત નાથ નરહરી, એહેને કેમ માનીયે માનવ કરી;
 સર્વથા એ વૈકુંઠ રાય, ગોવાળા સહુ સાગા પાય.
 શ્રીહરિયે માયા વિસ્તરી, ગોપ જ્ઞાન ગયા વીસરી;
 સખા ભાવ ગોવાળે ધરયો, બ્રહ્મભાવ મનથી નીસરયો.
 અદ્ભુત સીલા હરિયે કરી, સંખ્યાએ ગોકુળ આવ્યા ફરી;
 વિરહે વ્યાકુળ પ્રજાસુંદરી, એક દિવસ બાણે ચોટો જુગ
 કરી.

તે આતુર થઈ ઊભી ખારણે, પ્રભુદરશણુ કરતા કારણે;
 ઘેર ઘેર વારતા ગોપે કરી, આજ મરણથી સુરભી ઊગરી.
 મહત્કર્મ કીધું લગવાન, દારણુ દાવાનળ કીધા પાન;
 શુકલ કહે સાંભળીયે રાય, એ વન્હીલક્ષ કહ્યો મહિમાય.
 એ દશમ સીલા પરમ પવિત્ર, કહેવાયું દાદશમું ચરિત્ર;
 એ અધ્યા ભણે પા સાંભળે, ત્રિવિધિ તાપ તેહના સધ ટળે.

(વલણુ)

ટળે તાપ શ્રીતા તણા એ, કથાનો મહિમાયરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, કોગણીસમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૦ મો.

(કડવું ૬૧ મું—રામ મહહાર)

ગોવિંદ ચરિત્ર કહે ગર્ભ જોગી, સાંભળીયે ભૂપાળભ;
 અદ્ભુત સીલા વૃંદાવનની, વરણુવું વર્ષાકાળભ.
 શ્રીગોકુળમાં ગાળ ગાળ, વરસે છે વરસાદભ;
 તેહેવામાં ગોધન ચરાવે, રામ કૃષ્ણ બે આતભ.
 ગાળે સન વીળળી બહુ ચમકે, થાય અંધારું ઘોરભ;
 હંસ આતકે યોસે અપેયા, નાથે કળા કરી ઘોરભ.
 અમત સ્વરે કોઠિલી યોસે, અખર કરે શુંબરભ.

અબ્રધટાને દેખી નહીં, વચ્ચે કરે હીંસારણ.
આદિત ઊડગણુ ધંદુ આચ્છાદા, વાદળી ગદ્ય સર્વ વ્યાપીલ;
અનંત જંતુ ઉદયા અવનીમાં, સૃષ્ટિ વિધિયે થાપીલ.
કીટ પતંગ પ્રાણી પંથવરાણાં, મંકુક કરે મુખ શોહારણ;
નીલાં તૂણ થયાં અવનીમાં, ઉદયાં હૂમઅંકૂરણ.
નવિન પત્ર કુસુમ નાનાવિધિ, નદીયે આવ્યાં પૂરણ;
નદી તટ ઉભા ગોવાળા તે, વાય વેણુ મધૂરણ.
કાદવે મારગ પૂરાણા, વેપારીયે મૂક્યા વેપારણ;
આશ્રમ કીધા સન્યાસીયે, એક સ્થળ રહેવું માસ ચારણ.
નાનાં વ્રત કરે સહુ નારી, તાપસ બેઠા માણેણ;
શ્રવણ કીર્તન પૂજન પ્રતિમા વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળેણ.
દૂગાણાં દૂધ કરેછે સુરભી, ચરે નીલાં તૂણણ;
કરે જોછિકા વાળે લંગોટી, વન ભય અશરાણુશાણ.
ઝડી કરી વરસે મેહેવલીયો, નયણે સૂરજ ન સૂજેણ;
વૃક્ષતળે ઊભા અવિનાશી, ટહાડે થરથર ધુજેણ.
ઊપર જળ તળે જળ વહેછે, નથી બેસવાનો ડામણ;
પલાશપત્રના ટોપ કરી ધરે, મસ્તક કેશવ રામણ.
જાન સમે આવે શ્રીગોકુળ, પૂર ભરયાં વહે નાળાંણ;
કો તરે તુમડાં કંઠેયે ખાંધી, ગો પુચ્છ વળગે ગોવાળાણ.
સામળીયાને સામાં આવે, તારા લેઈ નંદરાયણ;
સંસારતારણ બહીએ નદીમાં, જોઈને મૂકે પાયણ.
કોટી કોતક કરે કમળાવર, સુણ પરીક્ષિત રાજનંણ;
એતો વર્ષાકાળની કહી લીલા, કહું શીતકાળ વરણનંણ.
હાં કું વર્ણવું શોભા શરદકાળની, આવ્યો આશ્વિન માસણ;
તિમિર નિવરત્યું અબ્રધટાનું, થયું નિર્મળ આકાશણ.
મગટ ઉડગણુ ધંદુ ભાસે, મહાજ્યોતિ કરે માર્તંડણ;
રવીકીરણે પંક મૂક્યા, નિર્મળ કીધા નવખંડણ.
નિર્મળ જળ થયાં સર્વ સરિતાના, પોયણ પંકજ ઊઘડીયાંણ;
ઉત્પત્તિ થઈ મુકતાંજનની, સ્વાતિભિંદૂ બહુ પડિયાંણ.
પશુ પંખીણી થઇ સગભાં, નવિન જીવ અવતરિયાણ;
નીજ નાથથી પતિવ્રતાએ, ગર્ભ ઉદરે ધરીયાણ.
પર્ણકુટી તણ ઉઠીને આઘ્યા, તીર્થ કરવા સન્યાસીણ;
આગીયા ઊઘડ્યા કાદવ સૂક્યો, ઘર લીપે પુરવાસીણ.
નોકા મૂકી સચુદમહે, વેપાર કરે વેપારીણ;
વિવાહકર્મ કરે વર્ણ આરે, ગીત ગાય શુભ નારીણ.

જગન હોમ થાયે વેદાધ્યન, જન આપે દાતારણ;
ભક્ત મુકાએ માયાથી જન્મ, અબ્રથી મુકાયો સૂરણ.
વેણુવે મહોચ્છવ કીધો, શૃંગારયાં દવસ્થણણ;
નવાં અનં આવ્યાં નાનાવિધ, નવાં કુસુમ ને ફળણ.
વેપારીયે આમાંતર કીધાં, પરવરીયા પરદેશણ;
એ શીતકાળનું છે વરણન, લીલા શ્રી હૃષીકેશણ.
શરદ સમે વૃંદાવન મારે, વિકલ વેણુ વળડેણ;
મેહ ઉપજાવે વ્રજ વનિતાને, કામાગ્નીયે દગાડેણ.

(વલણ)

જગાડે કામ શ્યામ સુંદર, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, વીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૧ મો.

(કડવું દરમું—રાગગોડીની દેશી સજનીનીચાલ)

શુક કહે સાંભળીયે રાજ, વાયે વેણુ સુંદરશ્યામણ;
વ્યાકુળ થઈછે વ્રજની નારી, પીડે પા રી કામ-વેણુ વાજેછે
મળવાને તરશે મન, દેહડી દાને છે;
વહુવારેને મરજદ, મનકુ લાને છે.
નંદનંદનની વાંસળીરે, વિરહ તણો ભંડારણ;
મન હીસે છે હરિ મળવાને, પાણુ પીડે લોકાચાર—વેંમં
આશ્વિન માસ કુસુમ બહુ ફૂંદ્યાં, ગોવિંદ ચારે ગાયણ;
મોહન ચરણે મન જઈ બેઠું, દેહ રહ્યો ઘર મહાંવ—વેંમં
અમૃતપે અદકરો મીઠો, વાંસળીનો નાદણ;
દવકન્યા કાંઈએ ન મીછે, ગોપી જાણે સ્વાદ—વેંમં
કો જળ ભરવા મસે ગઈ જમુનાણ, પાણી ફીધું રેડીણ;
વૃંદાવન ઊભી જઈ અખળા, તૂટી ઘરની બેડી—વેંમં
કો એક નિસરી વાછરૂ પાવા, કો ગઈ પટકૂળ ધોવાણ;
કાંઈએ મસ કીધું નહાવાનું, ઇચ્છે હરિપદ જોવા—વેંમં
સકળ સ્ત્રી ટોળે મળી કહે, કેમ કરી જઈએ ખાઈણ;
છે ગોવાળા સામળીયા સાથે, કહોના પુત્ર કહોના ભાઈ—વેં
ધિક પુત્ર ને ધિક સહોદર, ધિક પડો સગાં પિત્રાઈણ;
એ સગાં સરવે શઠ જાણવું, હરિ દરશનનાં અંતરાઈ—વેં

૧ “ધરનું પાણી દીધું રેડીણ” એક શ્રુત પ્રતમાં.

૨ (વર્ણવનાની પ્રત). ‘ઉજાઈ’ (બા. પ્ર.). કોઈમાં ‘આ-
લી’, કોઈમાં ‘હું જાઈ.’

પ્રેમ જોજો પ્રજા વનિતાનો, શુક કહે સાંભળ જૂપણ;
પ્રેમાનંદ મળુ રામને મળવા, લે જોખી પ્રજાનાં રૂપ-વેળમ.

(કડવું ૬૩ મું—રાગ મોડી દેશીકર)

કાલિંદીને કાંડડે, ઉભી રહી પ્રજાનાર;
વિજેગ દમે દીનાનાથને, નેત્રે ભરતી વાર.
ખાઈ નિકટ વાળે વાંસળીરે, હરિ સાથે આત કમાર;
કેમ મળીએ જીવન કૃષ્ણને, ધિક્ અખળાનો અવતાર.
ધન વૃંદાવનની વેલડીરે, ધન વૃંદાવનનાં હર્ષો;
અમો તુણ થઈ નવ અવતરીરે, ઉપર ચાલત હરિનાં ચર્ણો.
શાને કહેત જુલા તુનેરે, જો જનમ વાંસનો દેત;
અમો થાત વિઠ્ઠલની વાંસળીરે, તો અધરતણો રસ લેત.
જોખી ગુંજા શે ન અવતરીરે, હરિ કંઠે થાતી હાર;
વિધિ અમને આપે નહીરે, પણ પંખીના અવતાર.
ધન મૃગ વૃંદાવનતાણે, જો સાંભળે મોરલીનાદ;
કરતુરી થઈ વેળુસ્સતણીરે, કો રસીયા જાણે સ્વાદ.
અમો કાં નવ સરજ પંખીણીરે, કરતી છબીલાને છાંય;
અમો કાં નવ નિરખી જેઠીકરે, રહેતી હરિતણાં કર મહાંય.
સ્વર્ગતણું સુખ જોગવેરે, ધન્ય વૃંદાવનનાં ઝાડ;
જો થાત અમો વનવેલડીરે, તો માનત જુલાનો પાડ.
અજ અમને શે નવ આપીયોરે, દડાતણો અવતાર;
અમો મહાસુખ કરીને માનતીરે, પ્રભુ કરત ગેડીનો પ્રહાર.
નંદ ગૃહે છસી નવ અવતરીરે, તું ભૂલ્યો જુલાદેવ;
મૃતારથ થાતી અમોરે, તો કરતી હરિની સેવ.
છે આતુર અભિલાષે ભરીરે, વિરહે પૂરણ પ્રજાનાર;
ભક્તિ જાણી તહાં આવીયારે, ભક્તવત્સળ દેવમોરાર.
કંદર્પ રૂપ દેખાડીયુરે, સહુ જોખી લાગી પાય;
કોણ છુલ્લ રાખો મન વિપરે, પૂછે વૈકુંઠરાય.
લગ્ન સંબુકત બોલી સુંદરીરે, અમો પ્રગટ કેમ કહેવાય;
સુખ વાંચું જો કમળાતણુરે, તે કૃપા કરો કૃષ્ણરાય.
હરિ કહે સુણો સુંદરીરે, આચરો કાત્યાયની વ્રત;
છે મહિમા મહોટો વ્રતનેરે, મનવાંછિત પામશે તર્ત.
અંતર્ધાન થયા એહેવું કહીરે, સહુ જોખી આવી ઘેર;
કાત્યાયની વ્રત આરંભિયુરે, સાથે મળુ પામ્યાની પેર.
હરિચરણે ચિત્તબુદ્ધિ રહીરે, વ્રત કરે પ્રજાનાર;

શુકલ કહે રાવ સાંભળોરે, ગઈ જોખી કર્મને પાર.

(વલણ)

અકર્મ બળ્યાં સકર્મથી, વરા કીધા વૈકુંઠરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકવીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૨ મો.

(કડવું ૬૪ મું—રાગ મારની ચોપાઈ)

સામળીયે શિક્ષાપણું લીધું, પ્રજાસુંદરીએ વ્રત કીધું;
જઈ જમના કરે પ્રાતસ્નાન, આપે વિપ્રને ઉત્તમ દાન.
કરે ભોમે શયન દહ દમતી, અલવણ ભોજન નિત્યે જમતી;
ધૃત દીપક અહરનિશ રાખે, કૃષ્ણ કૃષ્ણ ફરી ફરી ભાખે.
કરે અમોટ પટ પરિધાન, પળમાન મુકે નહીં ધ્યાન;
દોષ પ્રમુદ મૃકયા વરજ, જોપવધુ પાળે બુદ્ધચરજ.
પૂજે અશ્વત્થ તુળસી ગાય, પૂજે વૃક્ષ વિપ્ર ઋષિરાય;
સર્વત્ર રાખે કૃષ્ણનો ભાવ, હરિચરણે બુદ્ધિ દૃઢાવ.
પૂરણ વ્રત થયું એક માસે, ભક્તિ જાણી શ્રીઅવિનાશે;
જોખી ટોળે મળીને વિમાસે, મનવાંછિત ફળ કેમ જાશે.
ચાલો વૃંદાવનમાં જઈએ, અભિલાષ પ્રભુને કહીએ;
એકત્ર થઈ પ્રજાનારી, ગઈ નહાવા સર્વ સહવારી.
દુષ્ટિ મેળાપ પ્રભુનો થાવા, હરિ આવશે મુરભી પાવા;
કાલિંદીનો દ્રહ કાળીવાળો, છે કદંબ વૃક્ષ શોભાળો.
તહાં જોપવધુ કરે સ્નાન, નહાતાં થયા જંત્રમધ્યાન્હ;
મન માધવ ચરણે મગ્ન, નારી નાહે જળમાં નગ્ન.
થઈ નિર્લજ નાથને નેહ, નથી સૂતતંતુ એક દેહ;
બોલે વિવિધ વ્યંગ રસવાણી, ગ્રહી તરંગ ઊછાળેપાણી.
એકેકને વળગે તરતી, મચ્છની પેરે જળમાં ફરતી;
જુએ વાટ વિઠ્ઠલની નારી, એહેવે આવ્યા દેવમોરારી.
ઊભા રહી જોઈ સહુ રથામા, પરબુદ્ધ અતિ સુખ પામ્યા;
નિર્લજ નગ્ન નયને નથી નરખી, તહાં લગી નહીં થાય મુજ
સરખી.

એહેવું હું તું અંતર ટાળું, પછે કમળાભાવે ભાળું;
નથી દેખતી કાઈ જોવાળી, વસ્ત્ર હરિયાં શ્રીવનમાળી.
ખાંદ્યો ગાંડો શ્રીજોપાળે, ચહડીએ કદમની ડાળે;
સ્ત્રીનાં ચેહેન જુએ મહારાજ, વિચારયું જે મુકાડું સાજ.
પછે ખંખારયા આનંદકારી, તપ ઝબકી ઉડી પ્રજાનારી;

કોઈ એક પ્રેમતણા ખખારો, મહિમાં નાર કરે સણસારો.

(વલણ)

સમસ્થા મહિમાં કરે, અંગુળી મુખમહિ ધરીરે;
ખાઈ પુરુષકો આવ્યો સહી, વસ્ત્ર પહેરો સર્વ સુંદરીરે.

(કડવું ૬૫ મું—રાગ માર્ગી દેશી ફેર).

લાલ પ્રજની નાર, ચિંતા મન ધરે;
પુરુષ દખરો દહ, ખાહેર કેમ નીસરે.
વિસ્મય થઈ કરે વાત, નિર્લજ છેક થયાં;
કેમ નગન જશું ઘેર, પટકુળ તે સર્વે ગયાં.
નથી આવી વાચુની વેળ, વસ્ત્ર ઉડ્યાં જાણીયે;
એ નોંઠે મનુષ્યનું કામ, કર્મ દેવનું ગણીયે.
ઘસે હાથ ધૂણે શીષ, પ્રજજન ખાપડાં;
છે મહોટો લોભી ચોર, ન મૂક્યાં બે કાપડાં.
આવ્યા હશે સો પંચાસ, ખાંધી ગયા ગાંસડી;
કેમ ઉગરે ચરણાં ચીર, ન મૂકી નાડાછડી.
કેમ જઈયે ખાઈ ઘેર, હરયાં વસ્ત્ર વેરીયે;
કો આણી આપે વનકૂળ, પાનડાં પહેરીયે.
હવડાં થયા મધ્યાન, નિશા છે વેગળી;
મગટશે શઠ ચંદ્ર, નિશા થશે નિર્મળી.
કોણુ દુષ્ટ * કીધું કર્મ, ન જાણે કપટ કળ્યું.
વસ્ત્ર જતે ગઈ લાજ, કાત્યાયની પ્રત કળ્યું.
મૃગનયની ચોદીશ જોય, કણ્ણા કીલ્યે;
જેણુ લીધાં હોય પટકૂળ, દરશણુ દીલ્યે.
અમો અખળાનો અવતાર, લાજે જઈ મરી;
પુરુષને નહ ખાડ, હોડે કોપીન ધરી.
અખળાના અવેવ, રાખ્યા ગુપ્ત ભલા;
નારી નરકના કુંડ, પુરુષ હોય નિર્મળા.
અમો લાગું તાહારે પાય, અખળા આતુર હવી;
કેમ નિસરીયે અમો ખહાર, દખે ગગને રવી.
કૂંક કહે જાણ્યો ચોર, વિચારી સત્ય ભણ્યું;
નવનીત ચિત્તનો ચોર, એ કર્મ તેહતાણ્યું.
દીનાનાથ દીચો દરશણુ, વીનવે સુંદરી;
કેમ વૃક્ષની ળળ, મગટ થયાછે હરી.

"ફેર" (ખા. પ્ર.)

દખી મદનગોપાળ, સંતાતી નાર ખસે;
તાળી દેઈ પ્રજનાર, મૂખે કર દેઈ હસે.
એકેક પૂઠે સંતાય, વદન ગુપ્ત કરે;
કો ઠાંકતી કૂચકુળ, ચોટલો ઉપર ધરે.
કો અંગુળી ધરે મુખ મહાંય, પટ પ્રાણુમી માગે;
કો વેગજેથી પ્રજનાર, હરિને પાચે લાગે.
કો વાંકી દષ્ટે જોય, સાંમાં અધર ડસે;
કો કરડે પોતાની જાલ, સાંમૂ જોઈ હસે.
કો પડી ગઈ જળમહિ, ઠાંકે તન વેળવડે;
કો વહવા તત્પર થાય, ઉંચી જમર ચડે.
મુખ મરડી કરે વાત, જોખનદર્પભરી;
મૂને ગમે નહીં એહ, વિરૂદ્ધ વાત ખરી.
ખાળા મુઠ્યા શ્યામ, ગોરી સ્તવન કરે;
પટ આપો પ્રાણુનાથ, હરિ તવ આચરે.
તમો કુલ્યા દેવ, તે માટે વસ્ત્ર ગયાં;
મૂને જડ્યાં દશ પાંચ, દેવને લેતાં રધ્યાં.
આળખી લો પટકૂળ, નીસરો ખહાર સખે;
મહારી શી પ્રતિખાધ, હૃથકી લાજે રખે.

(વલણ)

રખે સખી લજ્જા કરો, હું ખાળકની લજ્જા કશીરે;
વાયક સાંભળી શ્યામના, શ્યામા તાળી દેઈ હસીરે.

(કડવું ૬૬ મું—રાગ પરજયો.)

કર અંગુળી મુખમાં ધરીરે, વસ્ત્ર માગે પ્રજનાર;
અમો પુરુષની દૃષ્ટિ આગળે, કેમ નગન નીસરું ખહાર વાહાલા.
છોં અખળાનો અવતાર વાહાલા;
છે કઠિણ લોકાચાર વાહાલા,
* નહી નગન નહાણી ખીછવાર વાહાલા.
સ્વભાવ છે સ્ત્રી સર્વતણા રે, નગન સર્વથા નહાય;
એહેવું જાણી અમો પેઠી જળમાં, એ થઈ આવ્યો
અન્ધાય વાહાલા. છોં
અમો ખાળક કરી કેમ માનીયેરે, દીસો કોટિક કામ;
અમો તમને આળખુજો, મિથ્યા ખાળક નામ વાહાલા છોં
વસ્ત્ર હરે કોણુ દેવતારે, ન પડે કોનો હાથ;

૧ એ લીટી ખા. પ્ર. માં નથી.

જામન કહે જોરના, જો લક્ષ્મણતા નાથ વાહાલા. [જો
પુરુષ બીજા કો આવશે, જન્મની જાણ લાજ; [જો
મહિમાદિ હાલ ન જાણ, એ મોટમ નાદે મહારાજ વાહાલા
કૃષ્ણને દયાળુ છે, વસ્ત્ર લીધાં કર મહાંય; [લાં જો
પદોંચી ન રાજ જોપીકારે, એક વેદંતનું છેડું થાય વાહા-
શ્રીર યોગીને ચરણીયારે, ધાખળી ઓઠ ઘાટ;
નીલાંબર પટોળી પીતાંબર, શોભે પાંચ પટાના પાટ વા-
હાલા. [જો

દેખાડે પણ નાજી નહીંરે, અકળાઈ પ્રજનાર; [જો
કૃષ્ણ કહે લક્ષ્મણ પરહરો, અખળા નીસરો બહાર વાહાલા.
ઘણથકી થડે આવીયારે, વિમ પ્રભુ વૈકુંઠનાથ;
ગોપિકા બાહેર નીસરી, ગુમાંગે દેહ હાથ વાહાલા—[જો

(કંઠનું ૬૭ મું—રાગ રામયી)

કુમથડે આવ્યા દેવ મારારી, વસ્ત્ર લો ઓળખી નીસરો
નારી; [જો
ગોપી વિચારે વિપત બહુ પાડી, કેમ નીસરીયે દેહ ડો-
ઘાડી.

(ઢાળ)

ઉઘાડો દેહ આપણો બાઈ, દેખે નંદકુમાર;
કાં ન આવો કૃષ્ણ કહે, શે લાગે આવડી વાર. [ભોપ;
માહારી લક્ષ્મણ તમે કાં ધરો છો, કીધી કુળ મરજદા
હવડાં વળડીરા વાંસળી, ધાઈ આવશે સઘળા ગોપ.
આવો કે જાગે છે ગોકુળે, કહીશ ઘેર ઘેર સમાચાર;
તેડી લાણું પરિવારને આંહાં, માતપિતા તમ ભરતાર.
તમને સૂરજની લક્ષ્મણ નહીં તો, હું બાળકની શી લાજ;
તમે સતી છો તે જાણું છું, લક્ષ્મણને ન થાએ કાજ.
ભય પામી સહુ ભામની, રખે તેડી આવે કુડુંબ;
એ ને કહે તે માનીયે, તેડતાં ન કરે વિલાંબ.
બાઈ નિર્લજ થઈને નીસરો, ગુડો પતિવ્રતાનાં પોણુ;
પ્રાણનાથની બાધા નહી, એ વાત જાણે કોણ.
ધીરજ ધારી ગોપનારી, નીસરી નગ્ન સમસ્ત;
નીચી થઈ પ્રભુ પાસે આવી, લક્ષ્મણ થાનક દીધા હસ્ત.
સર્વોગ દેહ દીઠો નહી, વિચારું વિશ્વાધાર;
કુલ્યા દેવ કૃપા કરે કરો, સૂરજને નમસ્કાર.

કાત્યાયની વ્રત આવશ્યું પણ, અંતે ચુકી નાર;
નગ્ન દેહ દીઠો વરણ, ને વસે નીરમોજર.
વિચારે સર્વ પ્રજવધુ, એ કરાવે પ્રણામ;
અભિલાષ નગ્ન જોયાતણા, લે શીગટ સૂરજનું નામ.
આ શરીર છે શ્રીકૃષ્ણનાં, રહે અંતરમાં અવિનાશ;
વ્રત કીધું એહેને પામવા, એમ આવ્યો મન વિશ્વાસ.
અમો વરણને ઓળખું નહી, છે દેવ નંદકુમાર;
શ્રિયે સૂરજને મસે કરી કીધા, કૃષ્ણને નમસ્કાર.
એ બેદ જાણે ભક્ત હરિના, સાંભળ પરિક્ષત જૂપ;
પરિવ્રજો નારી નગ્ન જોઈ, કીધી બુદ્ધસ્વરૂપ.
મુખ સાંચુ જોઈ હસી હસી, વસ્ત્ર આપ્યાં શ્રીભગવાન;
ગોવિંદ વીટયા ગોપીયે, કીધાં પટપરિધાન;
શ્રીકૃષ્ણને કહે સુંદરી, તમે નગ્ન નિરખ્યાં અંગ;
હવાં વાર શી છે સામળા, પ્રભુ આપ તાહારો સંગ.
વ્રત તમારું પૂર્ણ થયું હું, રીઝ્યો અપરમપાર;
કર્મરહિત અખળા થઈ, ફરી નહીં પામો અવતાર.
લક્ષ્મીનું સુખ પામશો, શરદ સમે બહુ પેર;
તેડીશ વનમાં વેણુ વાઈ તમે, આજ જાઓ ઘેર.
ગોપિકાએ વિચાર્યું ને, ગ્રહીયે હરિના હાથ;
શ્રીકૃષ્ણને નગ્ન કીલ્યે તો, રહે છાની આપણી વાત.
વસ્ત્ર કહાડવા ગોપી ધસી, અદર્શ હવા મોરાર;
વિસ્મે થઈ ગોકુળ ગર્હ, સૂખ પામી સહુકો નાર.
ગોપવૃંદમાં ગોવિંદ ગયા, છે શોભિત વૃંદાવન;
રામ પ્રત્યે કૃષ્ણ કહેછે, વૃક્ષનું વરણન.
પિરંચીની સૃષ્ટિમાં ધન, વૃક્ષનો અવતાર;
વૃક્ષની પેરે મનુષ્યે કાંઈ, કરવો પર ઉપકાર.
ટહાડ તાવડ વર્ષા વેઠે, પ્રજાને કુળ કરે અરપણુ;
જીવતાં છાયા પત્ર આપે, ગુએ આપે સરપણુ.
ને પુરુષમાં એહેવાં લક્ષણ, તેહેને વૈકુંઠ ડામ;
ગોષ્ઠ કરતા ગોકુળે ગયા, સાંજે કેશવરામ.

(વલણ)

રામ કૃષ્ણ ગોકુળ આવીયા, કહ્યો વસ્ત્રહરણુ મહિમાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, બાવીશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૩ મો.

(કડવું ૬૮ મું—રામ દેશાખની ચોપાઈ)

શુકલ કહે સાંભળીયે રાય, રૂષિપત્નીનો કહું મહિમાય;
એ વસંતરણું કારણ કહું, ચરિત તેરજુ પૂરણ થયું.
છે અદ્ભુત લીલા વિશ્વાધાર, વૃંદાવન ગયા એકવાર;
દાદશવનને અંતે ગયા, ખીલવાર સહુ લૂખા થયા.
શ્રમિત થયા હીંડીને ઘણું, પ્રભળ થયું જડરાગિતાણું;
કુમળાયાતળે ખેડા ખાળ, શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે જોડ્યા જોવાળ.
પાસેનાં અંન સહુ જમી રહ્યા, ખીલવાર કુધાતુર થયા;
શ્રીકૃષ્ણ કહે ભાઈ કહેછો સત, મુજને કુધા પીડે છે અત્યંત.
ખળલદ્રુ પણ લૂખ્યા ભાસે, ન મળે આસ કહેને પાસે;
આ ધૂમ્ર જાતો દીસે છે ગગન, ઋષીશ્વર કરતા દીસે છે જગન.

સાંભળાયછે વેદવાણીના સ્વર, એ સ્થાનક વસેછે ઋષીશ્વર.
આશ્રમ દીસેછે અતિ ઘણા, દશ પાંચ સખા જાઓ આપણા;

પર્ણકટીદારે ઊભા રહેજો, રામ કૃષ્ણ લૂખ્યા છે જઈ કહેજો;
માગ્યું અંન આપશે તતકાળ, દશ કહેતાં સહસ્ર ગયા જોવાળ.

કુધાતુર અભિલાષે ભર્યા, શીઘ્ર થઇ સર્વ કો પરવરચા;
કો કહે અંન વસંતમાં લીલ્યે, હરિને સમરપી જોજન કીલ્યે.

કોણે વસંતણી ઝાળી વાળી, કોણે કીધી મહોટી પત્રાવળી;
અંનઆસકત જોવાળા થયા, તે જગનદારે જઈ ઊભારહ્યા.

મંડપમાં ખેડા છે મુની, ઘોર શબ્દ થાય વેદની ધુની;
વિદ્યાખળે વાંચ્યા છે ગર્વ, અભિમાન અરવે ચડ્યા છે સર્વ.

કરે હોમ સ્વાહા ભણી ભણી, ન જાણે વાત હરિ પામ્યાતણી;
અમો પંડિત અમો વેદીયા, પણ જ્ઞાને કો નથી બેદીયા.

ક્રોધાગ્નિયે રહ્યા પરજળી, માનરૂપ ખેડી મંડળી;
તે કરે સોમરહીનાં પાન, તેજસ્વી ઋષિ જાણુભાન.

ભણે વેદ સૂત્ર કમ જટા, લાગ્યો છે વાદ શબ્દની ઘટા;
તે સમુદ્ર પુરની પેરે ચહડે, સરખે સરખા ભણતાં વહડે.

જાઓટા કછોટા કુશાસન, કો સાધે જોગ બાંધી પવન;
કો ઊર્ધ્વબાહુ કરે ધૂમ્રપાન, કો વક્તા થઈ ચરચે બહુ જ્ઞાન.

કો બેદ ખટચકના કથે, મગ્ન છે આપ આપણે મતે;
કથે ધર્મ ન્યાય ને પાતાંજળી, વ્યાકરણ વેદાંત કથે મળી.

મીમાંસાં બ્રહ્મવિદ્યાના પ્રયોગ, આત્મધર્મે કથે અષ્ટાંગજોગ;

તત્ત્વસંસિ ભણે ઉપનિષદ, પણ અધ્યયનનાં વાંચાછે મદ.
મદાંધ કાંઈ દખતા નથી, ન પામ્યા પાર થાક્યા જળમથી;
જહાંલગી ન આવે આત્મજ્ઞાન, ન મળે તહાંલગી શ્રી ભગવાન.

લક્ષપતિ કોટિપતિ ધનવાન, તેણે બ્રાહ્મણને ઘણું અભિ-
માન;

છત્રપતિયે અધિકું ગણે, જે બ્રાહ્મણ એ અક્ષર ભણે.

તે વાદ મહિષની પેરે વહડે, તેજને હરિમારગ શોધ્યો ન-
વ જડે;

આસ્થિક આચાર પાળે અનેક, પણ વેગળો વૈષ્ણવના વિવેક.

છે અધ્યયન ગર્વે ઉન્મત મતી, તે જોવાળાભણી જોતા નથી;
કો કહે આહીરની પડી છાયા, કેમ દીને હોમ ફરી નહાયા.

રહો વેગળા છે પશુપાળ, તવ માનશ્રદ્ધ થયા જોવાળ;
ઉભા રહ્યા એક મુહૂર્ત માત્ર, અભાંક આશિયાળા ધરે અંન-
પાત્ર.

અવતરયા કૃષ્ણ આહીરને પેટ, તો અમારી શીછે આભડછેટ;
આપણ સામું ન કરે અવલોકન, તો કેમ માગ્યું આપે અંન.

એક કહે આજ્ઞા આપી હરી, તો માગ્યા (વના કેમ જ-
ધ્યે ફરી;

જયપી હરિયે કહ્યું એ ખલુ, પણ માગ્યાપે ભાઈ મરવું ભલું.
ઘણું ધીટ થયા ધીરજ આણી, ઋષિપ્રત્યે જોપ વધા વાણી;

ધમ્મ છે પરમેશ્વરતાણી, અમો મોકલ્યા હરિયે તમભાણી.
મમત્વ છે મુરલીધરતાણું, જાણી પવિત્ર અંન તમારું ઘણું;

લૂખ્યાછે બેહુ બાંધવ જન, કાંઈ આપો તો બેઈ જઈયે અંન.
મુખ મરડ્યાં એહેવું સાંભળી, સહુ હસી બ્રાહ્મણની મંડળી;

આચાર્ય જોડ્યો કર્મશૂચી, જોપને જગનઅંનની રૂચી.
તમો પશુપાળ રહો વન મહાંય, તમારે સ્પર્ષે અંન અભગાય;

જે ગાય ચારે જોષ્ટિકા ગ્રહી, તે અમો કૃષ્ણને માનું નહીં.
પરમેશ્વર શું ચારે પશુ, અમો ભૂલું અધ્યયન કરું;

જોડ્યા બ્રાહ્મણ વચન કઠોર, ન જોળખ્યા બ્રહ્મ નંદકિશોર.
હાકટયા બાળક પાછા વળ્યા, રામકૃષ્ણ પાસે જઈ નીકળ્યા;

સજળ નેત્ર છે કંપાયમાન, દેખી માનભંગ પૂછે ભગવાન.
સખા શે આશીયાળા થયા, કહેની પાસે અંન માગવા ગયા;

જોપ કહે જમ્યા ઋષિજન, અમો છુપ્યા તે તમારું પ્રભુય.

તમારું નામ લીધું ફરીફરી, તે બાલ્યા તે ક્રમ કહીચે ફરી;
અમારો ધર્મ નહીં કૃપણશય, મણુ ગોષ્ઠ કરતાં નિંદા થાય.
જે સ્વામી કીજે શત અપવાસ, તે અંન ન માગીયે પ્રા-

શ્નપાસ;

શ્રીકૃષ્ણ કહે કાં ભવ્યા કષી, મિત્ર મહારા થયા મહાકૃપી.
ભાઈ શુદ્ધા તે ભાંજે આપણી, જે તમે ભાંજો કષિપ-
ત્નીભણી;

જીવનનાં હોય કોમળ હૃદયે, કર્ણભક્તિ મહારી નારીને
હૃદયે.

નિત્ય વેણુ નાદ સુણે આપણો, અભિલાખછે મળવાનોઘણો;
તમે જઈ ભાંજો કષીની સુંદરી, આપણે પાત્ર અંનનાંભરી.
ગોપ કહે ક્રમ ઉત્તર દીલયે, તહાં ભાતાં અમે ઘણું ખીલયે;
કષીની સી ક્રમ ફરી ફરી, ખીલવાર વળી ફરી થશે.

ક્રમ કીજે આજ્ઞાનો ભોપ, કષીપત્ની પાસે આલ્યા ગોપ;
જગ્ન મંડપભણી નવ ગયા, આશ્રમદાર જઈ ઊભા રહ્યા.
જવ દીઠી ગોપતાણી મંડળી, પૂછવા પ્રાશ્નણી ટોળે મળી;
આશ્રમ આશ્રમથી નીસરી, જ્વાળ પ્રત્યે અખળા ઊભરી.
તમે કીએ ઠામ વસી ગોવાળ, અને દીઠાછે કૃષ્ણકું દીનદયાળ;
જસીદાનંદન સ્થામળવાન, કાળીનાથન ગોકુળ કહાન.

અમે નિત્ય સાંભળું મોરલીગાન, શ્રીકૃષ્ણનું હૃદય રાખું
ધ્યાન;

તમારી ટોળીમાં શું નથી ફરી, કહે પ્રેમદા ભક્તિ રસ ભરી.
ગોપ કહે સાંભળીયે માત, છે નિકટ ઊભા ખંચે પ્રાત;
છે ગોકુળમાં અમારો વાસ, અમે છી શ્રીકૃષ્ણના દાસ.
એકવાર અમે આવી ફરી ગયા, ભરતાર તમારે ઉત્તર કહ્યા;
ભૂખ્યા છે એકું ખાધવ જન, તમ પાસે ભેવા મોકલ્યા અંન.

(વલણ)

અંન માગેછે શ્રીફરી, એવેવી વારતા ગોપે કહીરે;
ભૂખ્યા ભાણી ભગવંતને, મૃત્યુતુલ્ય અખળા થઈરે.

(કડવું ૬૬મું—રામ મેવાડો)

વારતા સાંભળી હો, જે ભૂખ્યા છે ફરી;
હૃદય દાધી હો, કષીની સુંદરી.
ન્યાત કંડખની હો, લજ્જા પરફરી;
ધરતુલ્ય શુદ્ધી હો, સહુ કો નીસરી.

અવળાં વસ્ત્ર પહેર્યાં હો, ભૂખણુ વીસરી;
ખટરસ અંન હો, લીધાં ભાજન ભરી.

કૃષ્ણ હરિ ચરણે હો, ન જૂએ પાણું ફરી;
નિધિભણી સરિતા હો, તેમ તે સાંભરી.

કંડખ મરજદા હો, લજ્જા પરફરી;
પતિ પરિવાર હો, તેણીયે તુલ્ય કરી.

ચાલે જેમ પંખીણી હો, અથવા ખેતરી;
ભંકિત અખળાની હો, થઈ સર્વ ઉફરી.

હૃદિને નામે હો, ભવસાગર તરી;
પતિ પુત્ર પિતા હો, લાગે જેવેવાં અરી.

જે હરિને મળતાં હો, થાયછે અંતરી;
પ્રાશ્નણુ ખાયા હો, દંડ કરમાં ધરી.

જગ્ન રહ્યો અમથો હો, રહ્યા વેદ ભાખવા;
કષી સહુ ધાયા હો, નારીને રાખવા.

અનુગત આચરે હો, નારી થઈ પાપાણી;
પ્રીત પિંહારસું હો, મૂકી સેવા આપણી.

ઝાલો પછડો હો, એહ સ્થાનક હણો;
સી હણ્યાનું હો, રખે પાતિક ગણો.

કષી સહુ થાકા હો, સ્ત્રીને પહોતા નહીં;
મનને વેગે હો, હરિ ચરણે ગઈ.

એક કષિપત્ની હો, નિજ નાથે ગ્રહી;
સહુ મળ્યા મારવા હો, એહ બુદ્ધિ કોણ થઈ.
નાથે ગ્રહ્યો ચોટલો હો, પ્રાતે તે હાથ ગ્રહ્યા;
મુનેવર સઘળા હો, એકને રોકી રહ્યા.

મહાકૃપ પામી હો, નેત્ર નદી વહી;
સહુ હરિ પામી હો, હું એખલી રહી.
કાણુ કર્મ મહારું હો, નવ નીરખ્યા ફરી;
સહુ સતવંતી હો, અસતી હું ખરી.

વિન્નગદાધી હો, પ્રેમ પીડે ઘણો;
તેણીયે મૂક્યા હો, દેહ સથ આપણો.
પહોતી હરિચરણે હો, અતુલુજ રૂપ થયું;
પ્રાશ્નણુના હાથમાં હો, અમથું રાખ રહું.

સહુ સી પેદલી હો, હરિકને તે ગઈ;
લક્ષ્મી સરખી હો, વિધ્યુ કને ને રહી.
ભક્તિપ્રીતનું હો, કારણ મહેદું છે;

હરિભજન વિના હો, બીજું સહુ યોદ્ધું છે.

(વલણ)

‘યોદ્ધું’ સરવ ભજન વિના, ભક્તિયે પામીયે પારરે;
ઋષીપત્ની હરિને મળી, તેહેના કહું વિસ્તાર રે.

(કડવું ૭૦ મું—રાગ વેરાડીની ચોપદ)

શ્રીકૃષ્ણકને અખળા આવી, તે ચતુર વિધિનાં અંન લાવી;
કો સ્નેહ પકવ લાવી પાયસાન, નાનાવિધ ઉત્તમ પકવાન.
કોય પકવ ઉણુ લાવી ખીચડી, મસ્તક લીધી બળતી તાંબડી;
તે નથી દાઝતી નેહે ભરી, કો લાવી પહોળી બાજરી.
કો ભાતદાળ મોદિક પોળી, આણ્યાં મહી રાઈરા ઘોળી;
પૂરી પૂડા ઢોકળાં વડાં, કો લાવી કંદ મૂળ પાનડાં.
કો કોઠાં બીલાં લાવી ગરાડી^૧, કો પત્ર શાખ લેઈ દોડી;
કો અકિંચન^૨ અખળા બાપડી, તે લેઈ આવી પાપક પાપડી.
દરિદ્રી ઘરમાં સ્વામી વઢકણી, તે લેઈ આવી જળને કરવડો;
ઘરમાં અનાથ વ્યાપી સર્વત્ર, તે લેઈ આવી તુળસીનું પત્ર.
કો કુર્બળ ઉભી રહી હરીને પાસ, તે લેઈ આવીછે માઝીછાસ;
સ્થોડમાંથી કેમ શકે કહાડી, તે લેઈ આવી રોટલી ટહાડી.
ધૂત માખણ કો લાવી દહીં, તે સર્વે હરિ પાસે જઈ રહી;
રૂપાંચોળાં કનકથાળી, કો કુર્બળ લાવી પત્રાવળી.
કો ભૂષણ ભરી દીસે રૂડી, કોને હાથે બેત્રણ ચૂડી;
કોની ઝાલે સૂરજની આભા ઘટી, કો કુર્બળ કોને કુંકાવટી.
કોને પટોળી મોઢાં પટકૂળ, કોને છરણ કામળી વનકૂળ;
દરિદ્ર ભાગ્ય સઘળે વ્યાપી રહ્યું, કર્મથકી કો નવ ઊગર્યું.
જો ઊજડ વનમાં બેસે જઈ, પણ ભાગ્ય રેખા મૂકે નહીં;
નિર્ભાંગી સગ રાજનો કરે, તે ઉદય કરતો ભૂખે મરે.
શુકલ કહે સાંભળ ભૂપતી, કો હરિને યોછી અદકી નથી;
કૃપાનાથ કમળ લોચન, મથમ લીધું કુર્બળનું અંન.
પકવાન ધાન ફળ વા પત્ર, હરિયે સકળ અંન કીધું એકત્ર;
બેળું અંન કામળ પાથરી, ગોપ માત્રને પ્રીસે હરી.
વિખાણી વિખાણી આરોગે ગ્રાસ, ઋષીપત્નીને કહે અ-
વિનાશ;
મહારો તાપ કુધાનો સમ્યો, જે જન્મ મધ્યે એહેવું નથી
જન્મ્યો.

કેમ વર્ણવું સ્વાદ વાણીયે, મનમાંનું મનમાં જાણીયે;
કુધાકુઃખ અમારું તમો હરયું, ઠરજો જેમ પેટ મહારું
ઠરયું.

નિજ ભરતારની સેવા કરો, જાઓ સતી સહુ પાછાં ફરો;
ગૃહકૃત્ય ધંધા અનુસરો, સ્વામીનું વચન મન ધરો.

(વલણ)

સેવા કરો નિજ નાથની, સકળ ધર્મ થાય ઊદરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા પછી, ઋષીપત્ની તે શું વદરે.

(કડવું ૭૧ મું—રાગ ધનાસરી)

શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે અખળા ઊચરે, વેદનું ભાખ્યું કોણ યોદ્ધું કરે;
તાહારે ચરણે આવ્યું તે કેમ પાછું ફરે, અમને ફરતાં વે-
દને શું ઉગરે^૧.

(ઢાળ)

વેદને શું ઊગરે જે, શરણ આવ્યું પાછું ફરે;
કૃષ્ણ મૂકી કુટુંબ સેવે તે, નાનાં કુખ દહનાં ધરે.
પરિવારથી પરવારવા અમો, હરિના કડું છોં ઘણી;
સદૈવ રાખો નિકટ સ્વામી, કડું સેવા તમતાણી.
શ્રીકૃષ્ણ કહે બાધ સાંભળો, તમો મુક્તિ પામવા ભેગ થઈ;
તારો પોતાના ભરતારને, એકલાં તો શોભો નહીં.
તમથકી હું વેગળો નથી, સંસારનાં કુખ વામશો;
કૃપા કરી વરદાન આપ્યું, અતે વૈકુંઠ પામશો.
ઘણું કહી વાળી સતી, હરિયે હરખ ઉપજવીયા;
મુક્તિ દેખી પેલી નારની, બ્રાહ્મણ હરિ કને આવીયા.
પશ્ચાત્તાપ પામ્યા ઘણું, ઋષી સ્તવન કરે વેગળા રહી;
વૃષભનીપેર વહી વિદ્યા, કૃષ્ણ બ્રહ્મ જાણ્યા નહીં.
વિમવરો અવતરયા, સંસ્કાર અઠતાળીશ;
હોમ કરી કરી હાથ થાક્યા, જાણ્યા નહીં જીમરીશ.
જાચક થઈ હરિયે અંન જમ્યું, અમો જાણ્યા ગોપીજન;
અમો બુઝ્યા સ્ત્રી તરી, તાહારી મોટી માયા જળ.
અપરાધ ક્ષમા કરો સ્વામી, એહેવું કહી નીચા નમ્યા;
શ્રીકૃષ્ણ કહે તરશો સ્ત્રીવડે, આટલા દિવસ ભૂલા ભમ્યા.

૧ ‘ગોરાડી’ (બા. પ્ર.). ૨ ‘અકિંચન’ (બા. પ્ર.) ને
એક ગુ. પ્ર., બીજી ગુ. પ્રતોમાં ‘અકન’ છે.

૧ એક ગુ. પ્ર. માં ‘વેદનો શા અર્થ થરે’ છે ને બીજીઓમાં
‘વેદનું શું ઉગરે’ છે.

(વલણુ)

પાત્રે લાગી પ્રાણણ વળ્યા કહ્યો, રૂપિપત્નીના મહિમાપરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, તેવીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૪ મો.

(કડવું ૭૨ મું—રાગ અસાવરી)

શુક કહે શુણુ ભૂપતી, અદ્ભુત લીલા અવિગતી;
કેમ કહેવાય માહારીવતી વિસ્તરી રે. *

(હાળ)

વિસ્તાર કરી જાણું નહીં, અદ્ભુત લીલા બ્રહ્મ;
છવ વખાણુ કેમ કરી જે, લાગું માયાકર્મ.
બેઠ ન પ્રીછે ભારતી, વેદ નેતિ વિખાણુ;
પરાતપરની પ્રબળ લીલા, પામર નર શું જાણુ.
એ ઋષિપત્નીની કથા, આદરે લીધાં અંન;
હવાં ચાર અધ્યા વરણુજું જે, ધરયો ગોવરધન.
મદ હરયો મધવાતણા, નિવારી પાવસવૃષ્ઠ;
સમ દિવસ રીલ રાખ્યો, હસ્યું વ્રજનું કષ્ટ.
ઉપનંદ ને વૃષભાન રાજ, સમગ્ર ગોપ પરિવાર;
નંદજીને ઘેર આવી, કીધો આચ્છવ વિચાર.
કાલે આચ્છવ કીછયે પૂછયે પાકશાસન;
વૃદ્ધ ગોપને વીનરીને, બાલ્યા મધુસુદન.
એ શો વિચાર તમો કરો, પરમેશ્વર એમ પૂછે;
ઊભાણી ઠસવી કાલની, એ આનંદ કહોની શું છે.

(નંદ વચન) —

પ્રાણુવલ્લભ સાંભળો, કહું આચ્છવનું વૃતાંત;
ઈંદ્ર મહોચ્છવ કોછયે તો, વિધન પાત્રે શાંત.
સદૈવ પૂજા કીછયે, સંવત્સરે એક વાર;
ઈંદ્રપૂજનું કવણુ ફળ તે, પૂછે જીગદાધાર.
છે પ્રબળ મહિમા ઈંદ્રનો, એમ બોલીયા નંદરાય;
રાકની આજ્ઞા વડે, મેઘની વૃષ્ટિ થાય.
મેઘથી તૃણ ઉપજે, સંતુષ્ટ થાયે ગાય;
દૂધ મૂત ઘણું ઉપજે, ચાલે આપણો વહેવાર.
રાજાને જેમ રાજપદવી, આપણને ગૌધન;
વ્રજવાસી સુખ ભોગવે તે, ઈંદ્રપૂજનું પ્રણય.

* "વિસ્તાર એ વિસ્તરી" (ખા. પ્ર.)

હાસ્ય કરીને કહે હરી, દુષણુ કેમ દઉં તાત;
મહારે મન રચતી નથી, જે તમે કહોછો વાત.
શું જગત છવે ઈંદ્ર વડે, ન ઘટે વૃદ્ધને અજ્ઞાન;
અસ્વમેધને બળે પામ્યો, સ્વર્ગનું રાજધાન.
નિરમે છે બ્રહ્મા સૃષ્ટિને, પરમેશ્વર પ્રતિપાત્રે;
અષ્ટમાસની અવધિ કીધી, આવી મેઘ વરસે કાળે.
ચાર માસ રવિ ઘણું તપે, ચાર માસ શીત સમીર;
તેમ ચાર મહિના ચોમાસું, મેઘ વરસે નીર.
આપાપણું કારજ કરે, જે વિધિયે બાંધ્યું નિર્માણુ;
મેઘ વરસે આજ્ઞા વિભાણુની, શું ઈંદ્રનું પ્રાધાન્ય.
અનુકત પૂજા પરહરો, કરો જે હોએ જીવકત;
એ ભક્તિ છે વ્યભિચારની, એમ જોતા નથી જીવકત.
શ્રી નિજ પતિને પરહરી, કરે અન્ય નરનો સંગ;
તેજને કેમ કહીયે પતિવ્રતા, છે યથા એહ પ્રસંગ.
વસીયે જેહની તલેટી, વળી તૃણુ ચરે ગૌધન;
આપણો એહ દેવતા, સહુ પૂજે ગોવરધન.
એક આચ્છવ ગોવરધનને, ઈંદ્રને ઘો રહેવા;
જે પ્રતાપ દેખો પર્યતનો, સદૈવ કરજે સેવા.
અમો બાળકની બુદ્ધિ સ્વરૂપ છે, તમો હાથા થાશો સર્વ;
ઘટે તો પૂજે ગિરી, છે કાલ મોહોદું પર્વ.
ગોપ વૃદ્ધ પ્રસન્ન હવા, વિશેષ વારતા માની;
ગોવરધનને પૂજવો, ઈંદ્રને પૂજા શાની.
એ બ્રહ્મા મારગ પરહરો, નહીં ઊચિત પ્રશસ્ત;
સંપાદી વચન શ્રીકૃષ્ણનું, ઊઠ્યા ગોપ સમસ્ત.

(વલણુ)

સમસ્ત ગોપે નિરધાર કીધો, ઊત્તમ વિચાર્યું શ્રીહરિરે;
બીજે દિવસ સહુ ગોપ ગોપી, પરવરયાં પૂજવા ગિરિરે.

(કડવું ૭૩ મું—રાગ નટ)

સમસ્ત વર્ગ ગોપનો ચાલ્યો, પૂજવા ગોવરધન;
રંજ્યા રંગ અંગ ચીતરયાં, રંગારયાં ગૌધન.
કનક ઝાંઝરી પાગ ધરીરે, કમક વાહર ચાલે;
ગોપ સમસ્ત ચાલ્યા ઊભાણી, લાકડીયે શીકાં લે—સમઠ
સકટ રથ ચીસલાં બેઠ્યાં વૃષભ પોડી કીધા;
ઉન્નત ગોપીયે અંન ભરીરે, સત્કે દેવતા કીધા.

ખાળક લીધાં છે કટિલંકે, પટોળી પાએ રોળંતી;
ત્રજવધુ હીંડે મદમાતી, મોરલી નાદે ડોલંતી—સમ૦
વેણુનાદ કરે જોવાળા, વળી ગીત ખાળા ગાય;
આભરણુ આભણુ નાનાવિધ, શોભા વરાણી ન જાય.
જોવર્ધન નિકટ સહુ આવ્યું, તવ કરે જેનેકાર;
માણી માત્ર પૂજે પર્વતને, જેમ કહે નંદકુમાર—સમ૦

સ્વયંપાક કીધા સહુ જોપે, પવિત્ર અંન રસોધ;
પ્રાભરણુ પાસે હોમ કરાવ્યા, પછે પૂજા વેળા હોઈ.
પર્વતની પ્રદક્ષિણા કીધી, નાહી ઊભા નંદરાય;
ગૃહસ્થ ઋષીને તેડી તેડી, આપી સવત્સી ગાય—સમ૦

અખોટીયાં પરિધાન કરીને, પર્વત પાસે આવે;
શાક પાક સ્વાદીક અંન ઉત્તમ, નૈવેદ્ય ગિરિને લાવે.
ધૂપ દીપ આરતી અજવાળી, મૂકી નૈવેદ્યની થાળી;
ખીજી રૂપ ધરીને ખેઠા, પર્વતમાં વનમાળી—સમ૦

જોવર્ધન પૂજે જોવાળા, ઉલટ આણી મનં;
શ્રીકૃષ્ણ કહે કરોતી પરીક્ષા, ગીરી લેછે અંન.*.
પર્વત દેવ સાધુને મૂકી, કો પૂજે ઈંદ્ર અહંકારી ?
ગિરિમાં પોતે જોપમાં પોતે, કરે કૌતક દેવમોરારી—સ૦

પર્વતમાંથી અંન આરોગે, લાંબો કરી હરિ હાથ;
રૂપ દેખીને આશ્ચર્ય પામ્યા, ધન્ય જોકુળનાથ.
ઘેર ઘેરથી નીસરી ત્રજનારી, સહુ દરશાણુને આવે;
કો અક્ષત કો પુખ્ત લેધને, કો મુકતાફળે વધાવે—સમ૦

તાળી શંખ વાંસળી વાજે, ચંગ મૃદંગ બહુ ઢોલ;
ભર્યા આનંદ નાચે છંદ, રસ વરસે અંતોલ.
જય જોવર્ધન જય જોવર્ધન, જોપ વદેછે વાણી;
પાગે લાગી દીનત્વ ભાખે, નંદજીની રાણી.—જય૦

માતા માગે પર્વત પાસે, જોડી ખંચે! ખાણુ;
દેવ જોવર્ધન હું પાગે લાણું, માહારા પુત્રને કરો કલ્યાણુ;
સર્વ જોપને કહે સામળીયા, પર્વતને પાગે લાગો;
ફરી આહાવો દેવ ન દેખો, ને જોઈયે તે માગો—જય૦

સકળ સમૃદ્ધિ આપે જોવર્ધન, મનવાંચિત રૂળ થાય;
થાળી સઘળી ઠાલી કીધી, મૂકે સર્વ મુખમહાંય;

એક રૂપે જમે પરમેશ્વર, એક રૂપે જમાડે;
નારાયણની અદ્ભુત લીલા, પ્રભુ સહુને મુખ પમાડે—જય૦
મત્યક્ષ દેવ પર્વતને જાણ્યો, જોપ સહુ ગુણ ગાય;
ત્રજવાસી સહુ સાયંકાળે, આવ્યાં જોકુળમહાંય;
જય જોવર્ધન જય જોવર્ધન, જોપ વદેછે વાણી;
પાગે લાગી દીનત્વ ભાખે, નંદજીની રાણી.

(વલણુ)

જોકુળમાં સહુ આવિયા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ચોવીશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૫ મો.

(કડવું ૭૪મું—રાગ કેદારે)

જોવર્ધનની પૂજા કરી, જુગમ રૂપ કીધાં હરી;
આવીયા સાંજે ફરી, જોકુળ વિખેરે.

(ઢાળ)

જોકુળમાં આવ્યા ત્રજવાસી, પર્વતને વખાણુ;
ભાઈ જોવર્ધનને ગર્વ નથી, સહુ ભોજન સાચું જાણુ.
આટલા દિવસનું વૃથા ગયું, ને પૂજ્યો પાકશાસન;
એકવાર ન સાંભર્યું ભાઈઓ, ને જાયે લીધું અંન.
મધવાને મદ રાજતણાંછે, નથી જોવર્ધનને ગર્વ;
વાર વાર પૂજે પર્વતને જેવારે આવે પર્વ.
નંદપુત્રની તીવ્ર ખુદ્ધિ છે, જોપ કરે વરાણું;
એ કથા તો અહીંથી રહી, શું થયું સ્વર્ગસદન.
ઈંદ્ર સભામાં નારદ આવ્યા, મધવાએ માન દીધું;
આપી આસન માનુભાવને, પ્રેમે પૂજન કીધું.
કેમ કૃપા કીધી કણ્ણામય, નારદ વળતું ભાખે;
સાવધાન રાજા તેહનું કહીયે, ને દૃષ્ટ સઘળે રાખે.
મેં થણું ઈંદ્રનાં રાજ જોયાં, બહુ કાળ થયા છે મુજને;
ઊન્મત પ્રજાએ તું ઊવેખ્યો, શુદ્ધ નથી તે મુજને.
અંતરધાન થયા એહેલું કહી, નારદ કૌતક કીધું;
ઈંદ્રે જ્યૂં મન વિચારી, કોણે માહાર પૂજન લીધું.
ભૂજોળના અનુચર આવ્યા, તે યાત્ર્યા કરી પ્રભામ;
સ્વામી જોકુળવાસીયે પર્વત પૂજ્યો, જોવર્ધન છે નામ.
મહોચ્છવ તમારો લોખ્યો, નંદપુત્રતણે પ્રતિજોધ;
વાત સાંભળી સેવક મુખની, ચક્રો ઈંદ્રને કીધે.

* એ લીટી ને ખીજી પાંચ, ખાં પ્રતમાં તૂક કડી ને પ્રાસ એ-
માં ધણીજ ઉભરમુલત છે; વળી એક તૂક છેજ નહીં. મું પ્રતોમાં
વધારાકીય છે.

સકળ લોકમાં રહે જોવાળાં, ને હવે પશુ ચારી;
આહીસં જીનમારગ ચાલે, કોણ રાખે મર્યાદા મહારી.
નંદને ઘેર એક પુત્ર થયો તે, કહાવે છે અવતારી;
નવો મારગ તે બાળકે કીધો, વરસોત લોપી મહારી.
મદ ઘણો છે મહીયારાને, ધેનું અગણિત દૂડે;
રૂડી પરે શિક્ષા દેહી કરી, પર્વતને નવ પૂજે.
હાદશ મેઘને આશા આપી, જળ જોકળ ઉપર રેડો;
ગૌ જોપ તાણો જમુનામાં, મૂળથી ગામ ઉખેડો.
વાયુ સર્વ સંધાયે જાઓ, ઉડાડો પર્વત શૃંગ;
જો માહારા કરનો ભંગજ કીધો, તો કરો જોકળનો ભંગ.
કાં નહીં સ્વામી કહી થયા તત્પર, પવન ને પરજન;
અધિકાર થયો જોકળમાં, ઘન ગાળે ગગન.
તિમિર આગળ કાંઈ ન સૂઝે, રવિજ્યોત અંધે બાંધી;
કોરણ ઉડે થાય કડકા, પ્રમળ વાયુની આંધી.
ભયભુક્ત નરનારી નાહાસે, ભવન આપણાં ભૂલે;
ગિરિશૃંગ શિલા બહુ વરસે, ઉડે વૃક્ષ સમૂળે.
અકાળ મેઘ કોપીને આવ્યો, કો નવ પ્રીછે કારણ;
છાજલ છાપરાં જોડીગયાં, રહ્યાં ભોમ ધારણ.
અમકે અમકે વીજળી અમકે, અમકે નહાનાં બાળ;
નંદમંદિર સરવ કો આવ્યું, રાખે દીનદયાળ.
વાહરૂ ત્રાસે મુરલી નાહાસે, આખાંગતા નાહાસે સાંડ;
કડકેકટ શબ્દ થાય આકાશે, શું ભાગશે બ્રહ્માંડ.

(વલણ)

શું બ્રહ્માંડ રાકે ભાંજશે, હરિયે જાણ્યો ધંદ્રનો કોધરે;
મધવાનો મદ ઊતારવા, સોડ્યા જાદવ જોધરે.

(કડવું ૭૫ મું—રાગ મહાર)

ગગન ઘટા ઘનચોરતણી, ધુસે પવન ઘેરયું ગામરે;
જોપી જોપ ગૌ કુખ પામીયાં, દેખી કોપ્યા ઘણું ઘનચામરે.
અવળાં સવળાં દોડે આભલાં, વરસે મેહુલો મુસળધારે;
જાણે છબ્હા શું વાસુકીની, થાય વિતતણા અમકારે.
પ્રજ્વલ્યુ થરથર ધુન્તી, જોપ વાત કહે મહિમહાંયરે;
કૃષ્ણ બાળકનું કહ્યું કરકું, કુરાળ કહાંથી ચાયરે.
ત્રિભુવનસ્વામી, શનુ થયો, તે નંદપુત્ર પસાયરે;

૧ 'જાળનાં' એક યુ. પ્ર. 'જાન' બા. પ્ર.

પર્વત આપણે પૂછ્યો તે, શું કરે જોપીની સહાય રે.
જહાં જહાયે તહાં રાજ ધંદ્રનું સ્વર્ગ મૃત્યુપાતાળે આણરે;
કહી ઉગરયાનું સ્થળ છે નહીં, પ્રજા લોક ગયો નિર્વાણરે.
કો કહે દાવાનળથી ચાખ્યાં, સમાવી વિષની જવાળરે;
સહુ કૃષ્ણને રારણે આવીયું, રાખો રાખો દીનદયાળરે.
નંદજસોદા ચિંતા કરે, રાખે વિદ્ય કૃષ્ણને ધાયરે;
બાઈ સાત વર્ષનો બાળકો કેમ, કરે તમારી સહાયરે.
તમે વૃક્ષ કહ્યું કાં માનીયું, ને પૂજ્યો જોવર્ધનરે;
જો. મુરપતિયે મેહુ મોકલ્યા તો, શું કરે મહારો તંનરે.
માતા આંખ મીચે ભગવાનની, રાખે વિજળીયે બહીએ બાળરે;
બારે મેઘ સાથે તુટી પડ્યા, જેમ પ્રલય કરે પશુપાળરે.
મધવામદ ઉતારવા, ઉગારવા પ્રજનો સાથરે;
પર્વતનો જસ વધારવા, હરિયે લાંબો કીધો હાથરે.
જેમ વર્ષાકાળના તાણે, ઊપાડે નહાનું બાળરે;
જેમ ઉન્મત્ત ગજ લે શુભમાં, સકોમળ કમળનાળરે.
તેમ પર્વત લીધો ઊંચલી, લીલાએ લક્ષ્મીનાથરે;
શ્રમ કાંઈ પોહોંતો નથી, જેમ કો મુદ્રિકા ધરે હાથરે.
ગિરિ જોકળ ઉપર આણીયો, ધર્યો કનિષ્ઠ અંગુળી અગ્રરે;
પર્વત તળે આવી રહ્યું, સહુ જોકળ ગામ સમગ્રરે.

(વલણ)

સમગ્ર વર્ગ શ્રીવ્રજતણો, આવી ઠર્યો ગિરિતળેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામની, અકળગતિ કો નવ કળેરે.

(કડવું ૭૬ મું—રાગ સારંગની ચોપાઈ)

જળથી જોપવર્ગ ઉગર્યો, શ્રીજોવિદે જોવર્ધન ધર્યો;
એક ચરણે નેષ્ટિકા ધરી, રહ્યા એકે પાગે હરી.
નારાયણ અતુલેજ થયા, એક હસ્તે પર્વત તોળી રહ્યા;
એક હસ્તે કરે સમાધાન, બેહુ હસ્તે વેણુ વાએ ભગવાન.
ઊપર મહાજળની ઝકઝોળ, હેઠળ જોપ કરે કસોલ;
ગિરિશૃંગ ગરી ગરી પડે, મહિમ હે શિલા આથડે.
કાષ્ટ કર્દમ કંટા ધણ, અકળાએ મરણમાં નહીં મણા;
ગજશુકારે જળધાર, વાદ વહી વરસે ઘન બાર.
ઉડે આંધીના જોડે જોડે, વરસે સરવડાં દોડે દોડ;
આઠમો દધી જોકળમાં હશે, સમુદ્ર સાતે ઢાલા થશે.
કોપ્યા ઘન વરસે આમટા, અજ ઊપર આજે અજની ઘટા;

દિશા કિરણ ન સૂઝે રવી, શું દીસ છપી ને જામની હવી.
રાત દિવસ દીસે સમાન, હારયા મેઘ વરસી નીદાન;
ગોપ સર્વને શાતા થઈ, પણ અધારે કો દષ્ટિ નહી.
વપુતેજ પ્રગટ્યું ભગવાન, શું થયા ઉદય શશિયર ભાણું;
દીઠો ગિરિ હરિકર ઊપરે, ગોપ સાથ સહુ સંદેહ ધરે.
માકમ દીકું અજવાણું થયે, આપણુ ઊગરયા ગોવર્ધન ગ્રહે;
કેમ રહેશે ગિરિ અંગુળી વડે, રખે આપણુ ઉપર પર્વત પડે.
હાથોહાથનું કામ મહિમાં કેહેય, લાકડીના ટેકા ગોવાળા દેય;
માએ જાણ્યું રખે થાકે ઈચો, જસોદાએ ધરયો રવિચો.

કો નાહાના બાળક પહોંચે નહીં, દે થોભણુ ઊખળ ઊપર રહી;
કો વૃષભ ચડી દે ગિરિને હાથ, રયાં અભિમાન કરે સહુ
સાથ.

નિમિત્ત માત્ર છે કૃષ્ણનું નામ, છે પાંચેપાંચે હાથોહાથ-
નું કામ;
જેદેનાં મનમાં ગર્વ ઘણો આવે, તે ઊપર ગિરિ હરિ ઘણો
નમાવે.

તે પડતો દેખી રોડું માટે, લાગે ભાર થોભણુ મૂકી છાંડે;
ઊંચો કર કીધો જંદુપતી, તે ગોવાળે પહોંચાતું નથી.
ગિરિ ધારી રાખ્યું ગોકુળ ગામ, તે માટે ધરિયું ગિરિધર
નામ;

વહી ગયા એમ દહાડા સાત, વૃષ્ટિ કરી થાકા વરસાત.
પરિક્ષિત રાજા પૂછે પ્રશ્ન, મોહોદું માકમ કીધું કૃષ્ણ;
શુક સ્વામી ટાળો સંદેહ, સસ દિવસ વરસ્યા બહુ મેહ.

સમુદ્રનું તટ ઠાલું થયું, તે અગાધ જળ સ્વામી કહાં ગયું;
છે અનંત લીલા શ્રી ભગવાન, શુક કહે સાંભળ રાજાન.

વિચાર્યું અંતરમાં હૃષીકેશ, એ જળથી તાજાશે દરોદશ;
એ પૃથ્વીમાં પાણી રેલાશે, પૂરમાં પર્વત નથા ઠેલાશે.

હું માટે ઇંદ્રે કીધી વૃષ્ટ, તો મહારાં મળ કેમ પામે કષ્ટ;
કહાં ગયું જળ ન જડે પરિશોધ, શ્રીકૃષ્ણે અત્યંત કીધો ક્રોધ.

ક્રોધા ગ્નિયે તપ્યા નરહરી, તમમાન થયે આખો ગિરી;
જેમ જળ છાંટ્યું ઊને તાવડે, તે માંહે બળે પણ બહાર ન પડે.

તે દગ્ધ સ્પર્શ માત્રમાં થાય, એક બિંદુ અળગું નવ જાય;
તેમ ગોવર્ધનમાં જળ પરજળ્યું, એકબુદ્ધ બહાર નવ નીકળ્યું.

ક્રોધાગ્નિયે પરજળ્યું તોય, પરિક્ષિત સંદેહ નિવારણુ હોય;
દાણુ વૃષ્ટિ થઈ દિન સાત, થાક્યા હારી વળ્યા વરસાત.

તે દાંતે તૂણુ ગ્રહીને ગયા, સમાચાર વાસવને કહ્યા;
તમો સ્તવન કરો નારાયણતાણું, શ્રીકૃષ્ણ દેવ કોપ્યા છે ઘણું.
ચિંતામગ્ન થયો સુરરાય, તે કહેવાશે આગલે અધ્યાય;
વિધન વ્રજવાસી કેરું ગયું, પ્રગટ્યો ભાનુ અજવાણું થયું.
ગોકુળ મળ સર્વ લૂપ્પી રહી, પણ સુધાએ કો પીડ્યું નહીં;
મળ વિશ્વંભરને ચરણે વસી, લૂપ્પ તરસ ભાઈ તેહેને કરી.
પછે સ્થાનક મૂક્યો ગોવર્ધન, ગોપ દે મહિમાહિ આલિંગન;
વધામણી ઘેરઘેર નવનવી, ગોકુળમાં થઈ દીપોત્સવી.

(વલણુ)

દીપોત્સવી થઈ વ્રજવિષે, સાંભળ પરિક્ષિત રાયરે;
ભટ મેમાનંદ કહે કથા થયો, પંચવિંશતો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૬ મો.

(કલ્પું ૭૭ મું—રાગ રામયી ગીતમાં)

ગોવરધન હરિયે ધરયો, કુપ્પ વ્રજનું વાચ્યું;
માકમ દેખી કૃષ્ણનું, સહુ આશ્ચર્ય પામ્યું ગોવ૦
સાત વરસને બાળકે, નીવારયો વરસાત;
કર અંગુળીયે ગિરિધરી, રાખીયો દિન સાત - ગોવ૦
એ બળ કહાંધો બાળને, અનુભવ હોય તે જાણે;
બીજું કો માને નહી, વિશ્વાસ ન આણે ગોવ૦
ગોપ સહુ મળી આવીયા, નંદજીને પાસ;
મોહોદું ભાગ્ય છે વ્રજપતિ, પુત્ર શ્રી અવિનાસ - ગોવ૦
મનુષ્ય કરી કેમ માનીયે, એ છે અંતરજામી;
આપણુ કરમે કરી, દેહ માનુષી પામી - ગોવ૦
પરિગ્રહ તો નિઃકર્મ છે, જન્મ નોહે કર્મ પામે;
કૃષ્ણને કર્મ નિજ ભક્તનાં, ભેદ ભારતી ભામે - ગોવ૦
બ્રહ્મદેશ એ બાળની, અમો જાણી અવિલોકી;
ખટ દિવસને બાળકે, પૂતના સઘ શોકી - ગોવ૦
માસ દિવસના નાથજી, આજયો શકટનો અંત;
વરસ દિવસના શ્રીહરીયે, હણ્યો તાણાવંત - ગોવ૦
દધીનું ભાજન ભાંજિયું, તક ચોહોદિશ રેડી;
સવા વર્ષને સામળે, નાખ્યાં વૃક્ષ ઊખેડી - ગોવ૦
વચ્છસુર પછાડીયો, કોઠીનાં થડ સાથે;
બગાસુર મરડી મારીયો, ચંચ ચીરી હાથે - ગોવ૦
અઘનો દેહ ઉતરડીયો, કીધું મહાબળ;

અર્ધમાસ પાછડીયા, પાડ્યાં તાહરો—ગોવં
 કાળીઆનમદન કરી, કહાડ્યો સહકરુંબ;
 અમલદ્ર પાસે મરાવીયો, પાપી પ્રલંબ—ગોવં
 પાણુ આ પ્રાકમથી અવધિ^૧ વળી, આપો પર્વત તોળ્યો;
 નંદુનની જોડનો, ખીન્ને ન મળે જોળ્યો—ગોવં
 મહંત ભાગ્ય રાય તમતણું, પુત્ર સામળ જેવો;
 કોણુ સુકૃત પૂર્વે આચર્યાં, સુતનાં સુખ લેવા—ગોવં
 ગતજન્મની વારતા, જાણોછો નંદરાય;
 કોણુ પુણ્યે પુત્ર પામીયા, અમને સંદહ થાય—ગોવં
 નંદ કહે સહુ ગોપને, હું કાંઈ નથી લેહતો;
 સુકૃત પોતાનું જાણ્યા વિના, લાભું મિથ્યા કહેતો—ગોવં
 પ્રજલોકને પુણ્યે કરી, પાન્યો છું હું પુત્ર;
 આશીરવાદ દો સહુ મળી, માહારું દીપે ધરસૂત્ર—ગોવં
 ગર્ગીઆયે કહી ગયા, પુત્ર મહાખળી થારો;
 પ્રાકમી થારો અતિથણો, તેહિવાં નામ ધરાશે—ગોવં
 એહેના ગર્ગે પાર લહ્યો નહીં, શું લહીયે પામર માણી;
 હું કાંઈ લેહતો નથી, બોલ્યા નંદણ વાણી—ગોવં
 સહુ ગોપે પૂજ્યા નંદણ, વરત્યો જયજયકાર;
 શ્રીકૃષ્ણને પાઝે સહુ કો પડે, તું છે વિશ્વાધાર—ગોવં

(વલણુ)

આધાર પ્રજા પરિવારનો, નમે ગોપ સહુ પાયરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, છવીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૭ મો.

(કડવું ૭૮ મું—રાગ સામેરી)

શ્રી શુકલ કહે વિષ્ણુ મહિમાય, ભયજુક્ત થયો સુરરાય;
 મેં બહુ કુલ્યા દીનદયાળ, માહારો આવ્યો ફીટણકાળ.

(હાળ)

આવ્યો ફીટણ કાળ માહારો, દયાળને કુલ્યા લાજું;
 કો રાખવા સમરથ નથી, ગયું આસન ગુજતાજું.
 કુખ કહું ગુરુદેવને જે, મૂને આવી કુર્મતી;
 સાનકૂળ થાય શ્રીહરી તે, ઉપાય કહીયે બૃહસ્પતી.
 ગુરુ કહે ગર્વ ગયો તાહરો, ગોવિંદ જવ ગિરિ ઘરયો;

મમત્વ મૂકી મેઘ વળીયા, અહંકાર તાહરો કીતરયો.
 પરિવાર પિંડારનો પીડવા તે, પાવસ પ્રેર્યો કેમ;
 માલવ પામી પૂછવા આવ્યો, કાં પૂછ્યું નહીં પ્રથમ.
 ઋષિરાય મેં કૃષીકેશ કુલ્યા, રમારમણ જાણ્યા નહીં;
 બાહુનું બળ પ્રબળ દખી, બાળબુદ્ધિ માહારી ગઈ.
 સ્વામીજી તમે સાથે આવો, હું સામળાની સ્તુતિ કરું;
 કુરુદૃષ્ટિની સોમદૃષ્ટિ થાય, અરિષ્ટથી હું ઊગરું.
 બૃહસ્પતિ ને સુરપતિ સાથે, અને કામકુધાય;
 દેવાંગના ઇદ્રાણી ઐરાવત, આવ્યા જોકળમહાંય.
 અર્ધ નિશાએ આંત્રિક રહી, જ્ય જ્ય અમર ઓચરયા;
 કો ન જાણે તેમ મંદિરમાંથી, કૃષ્ણ બાહેર નીસરયા.
 ગુરુદેવને આગળ કરી, ઊઠ્યો લાજતો સુરરાય;
 પ્રદક્ષિણા કીધી પાણુ જોડી, ઇંદ્ર પડિયો પાય.
 સુરેશ કેશ મશતક તણા, સર્વેશ ચરણે દહાય;
 નખ ચદ્ર ગુગુટમાણી તણી, આભા એકત્ર હોય.
 સહસ્રકમલે દે કમળ સીંચ્યા, કરી અમુપાત;
 જમરનું સુખ પાણે લીધું, કૃતારથ થયો સુરનાથ.
 ઇંદ્ર ઊઠાડ્યો કર ગ્રહી, પુરુષોત્તમ બોલ્યા હસી;
 અમો રંક ઉપર પાવસ પ્રેર્યો, કોણુ બુદ્ધિ તમને વસી.
 મૃત્યુલોક સહુ પે દીન છો તેહિમાં, રંક જાતિ આહીર;
 કોટ ઉપર કૂદાર મૂક્યો, અમ ઉપર દારણુ નીર.

કહાં સમુદ્ર કહાં સ્વલપ નદી, કહાં ગોપ કહાં શક;
 કહાં મનુષ્ય કહાં દેવતા, શ્રી કૃષ્ણ બોલ્યા વક.

વક્ષોક્ત વાણી સાંભળી, તે સમયે ભાજે ભૂપતી;
 તું પરબ્રહ્મ પરમાત્મા હું, અધમ માણી કુર્મતી.

અપરાધ અજ્ઞાને થયો હું, ભૂલો રાજમદે કરી;
 પર્વત્ય દાદશ મોકલ્યા તે, નિવારયા પર્વત ધરી.

નિજ ભક્તને પ્રતિપાળવા, ટાળવા ભૂનો ભાર;
 પતીત કોટિ સંધારવા, હરી તે લીધો અવતાર.

મહોચ્છવ પ્રભુ ટાળતાં, મહામદ માહારો ગયા;
 પરબ્રહ્મ દર્શન જાંત ભાગી, પતીત હું પ્રાંજળ થયો.

વિમાન વામા વિષય સેવા, વિલાસ ભોગ નાના ભજું;
 પશુપતિ પ્રજાપતિ પાર ન પામે, તો હું પામરનું શું ગજું.

તું સર્વાતીત સુરભી અરાવાં, પ્રગટ પિંડારો ઘઈ.
 તાહારી ભૂલવણીયે જાંતિ આવી, મુને દાષ દેવો નહીં.

૧ "લીલો" (બા. પ્ર.)—સંસ્કૃત સંખ્યા ને ગુજરાતી લીટી.
 ૨ પ્રતોમા "અવધિ" "હદ" છે.

સર્વસરને સર્વજ્ઞ તુ, કાં ધરો કોની તમા;
તાહારી માયા અપરાધ કરાવે, તુંજ ખાપ કરે ક્ષમા.
એવું કહી વળી પાગે લાગો, એક આણ્યું દિવ્ય આસન;
ઉપર બેસાડ્યા શ્રીહરી, સુરપતિ કરે પૂજન.
કામદુધાએ સ્તનવિષેથી, મગટી પયની ધાર;
તે પય પંચામૃત થયું, નવરાવ્યા નંદકુમાર.
સુરસરીનું જળ ભરયું શુકે, અગ્રધંટ તોળીયો;
એક કળસ ઐરાવતે આણી, હરિ ઉપર ઢોળીયો.
નિશાપતિ પટકૂળ લાવ્યો, ઉદધિ ભૂષણ લાવીયો;
નંદસુત સાંતરા કીધા, મુગુટ શિર શોભાવેયો.
બૃહસ્પતિએ અભિષેચન કીધું, નારદ કીધું ગાન;
અપ્સરા સરવે નૃત્ય કીધું, રીઝ્યા શ્રીભગવાન.
ઇંદ્ર મસ્તક કર ધરીને, વદે વિશ્વાધાર;
કલ્યાણ ઇચ્છો આપણું તો, કરશો મા અહંકાર.
મુજ સંધાથે વાદ કરજે, હું નહીં પમાડું ખેદ;
માહારા ભક્તનો જેણે દેશ કાંધો, તેહનું ધાતીશ^૧ હું ઊછેદ.

(વણુ)

પાગે લાગી માન માગી, સ્વર્ગ ગયા સુરરાયરે;
સૂત પુરાણીક કહે કથા થયો, સસ વિશ્વો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૮ મો.

(કડવું ૭૯ મું—રાગ દેસાખની ચોપાઇ)

શુકલ કહે સાંભળીયે રાય, એ કહ્યો ઇંદ્ર જ્ય મહિમાય;
સત્તાવીસમો થયો અધ્યાય, વાક્યસમુદ્ર તરયો કેમ જાય.
નંદને ઇચ્છા ઊપની એક વાર, કીધો અંતરમહે વિચાર;
પૂછયું બ્રાહ્મણને કરી નમસ્કાર, કોણુ વ્રતે પાતું ભવપાર.
ધરના વ્યએ આયુશ જાય વહું, સુકૃત વિના વય વૃથા ગયું;
ઉત્તરવય તન છરાણુ થયું, આત્મસાધન કાંઈ નવ લહું.
કેમ તરિયે કુસ્તર સંસાર, ન પામીયે પુનરપિ અવતાર;
આયુશ થોડું પુણ્ય અપાર, આપો ઉપદેશ કરો ઉપકાર.
મરન સુણી બોલ્યા માનુભાવ, હરિ ચરણે ચિત રાખો દુઃખવ;
જો મુક્તિ પામવાનો છે ભાવ, છે એકાદશી વ્રત ભવનું નાવ.
આચરો અભયા એકાદશી, કાલણુ થારો કર્મ મળમસી^૨;

^૧ માત્ર એક શુ. પ્ર. માં 'ધાભીશ' છે.

^૨ "મળમસી" (ખા. પ્ર.). સંસ્કૃત "મળીમસ" અથવા મલ્-મલ્ ને મસી-સાહી બખવાની.

જો માધવ ચરણે મનથા વસી, તો જન્મ મરણની ચિંતા કરી.
રૂકમાંગદે અભયા આચરી, તો જનુની જરે ન આવ્યો કરી;
વેદાક્ત અમરીખરાયે કરી, તો શાપ લઈ અવતર્યા શ્રીહરી.
વખાણુ અભયાને વેદ સમીત, જે કરે તે થાય સુકીત;
આચરતાં મુક્તિ પામીયે તર્ત, સર્વોપરિ છે અભયાવર્ત.
સર્વોત્તમ આવે માધસર માસ, સુદી દશમીથી કરાવો અભયાસ;
હવિષ્યાજ લેવા પંચગ્રાસ, એકાદશી કરવો અપવાસ.
નિશાએ કરવું જગરણુ, હરિકથાનું કરવું શ્રવણુ;
દાદશીમાં જમાડવા બ્રાહ્મણુ, જથારાક્ત દક્ષણુ અર્પણુ.
ભિન્નભિન્ન છે દંત ધાવન, પૃથક દેવનાં આવાહન;
પૃથક પુષ્પ અર્ધ નિવેદન, કરાવે વિમ્ન કરો પૂજન.
ચોવિસના ભિન્ન ભિન્ન છે દાન, સદૈવ વત્ત કીજે રાજન;
દાદશ ત્રણ વર્ષ એક નિદાન, તો મુક્તિફળ આપે ભગવાન.
છે તાહારા ઘરમાં ત્રિભુવનપતી, શ્રીકૃષ્ણ બ્રહ્મ સાચો સર્વધી;
તાહારે વ્રતનું તાત્પર્ય નથી, તે પાંખી મૂક્યો છે અવિગતી.
પણુ લો નીમ કરો વ્રત રાય, ધર્મ તે દીઠા પૂઠે થાય;
નંદ આનંદ પામ્યા મન મહાંય, વેદાક્ત માંડી અભયાય.
એકાદશી કરે ખીજ ગોપ, પુજે ઘેનુ અશ્વત્થ તુળસી રોપ;
શ્રીકૃષ્ણનાં મનમાં ચડીયો કોપ, શે પ્રત્યક્ષ માહારો કીધો લોપ.

અગિયાર માસ વ્રતને થયા, નિશાએ નંદજી નહાવા ગયા;
અર્ધનિશાનો બેઠ નવ લહ્યો, જાણ્યું સહવારો માત્રસકાળ થયો.

સ્વલ્પ દાદશીનો બેઠ આણી, ઘણી રાત્ર નંદે નવ જાણી;
પેઠા મરજનને હાલ્યું પાણી, કહે વરુણ સેવકસું^૨ વાણી.
કોણુ નહાયછે ઉલટ આણી, સુતાં જગાડ્યાં જળનાં પ્રાણી;
મરજનદા મહારી નવ આણી, આદાં લઈ આવો તેહેને તાંણી.
જળ પ્રયોગ કરાવે બ્રાહ્મણુ, નંદ ઉભા કરે તર્પણુ;
આવી સેવકે તાણ્યાં ચણી, સધ નંદનું કીધું હણી.

વિમ્ન ગોપ કરે રહોરારહોર, ન સુઝે જનુના કાળી ધોર;
સેવક કહે સાહી આણ્યો ચોર, કોપ્યા વરુણ વદે કહોર.

^૧ (સંવત ૧૮૦૫ની શુ. પ્ર.). ખા. પ્ર. મારે વાંની વ્રત ને એક ખીજમાં "જાણ્યું સહવારી સાધું અભયાએ" ને ખીજ પ્રતોમાં "સાકુભયો". ^૨ "કહે વરુણ તેસું વાણી." (ખા. પ્ર.)

રૂડીપર બાંધી ને તરાડો, એકેને કાશઘૃહમાં બેસાડો;
રખે કઠ્ઠા વિના બહાર કહાડો, ન નહાય ફરી વિપત પાડો.
નંદ જેવારે બંધન થયા, ગોપ સર્વ ગોકુળમાં ગયા;
સમાચાર જસોદાને કહ્યા, જૂડા નંદ પાણીમાં વઘ્યા.
જાણી વાત જે જૂડા નંદ, ધાયાં ગોપગોપીના વૃંદ;
ધાઈ જસોદા કરતી આશંક, હો પિતા કરી રોયા ગોવિંદ.
સહુ જનના તટ આવ્યા ગોવાળ, કો કહે પાણીમાં નાખો

જાળ;

માથે હાથ દહ બેઠા ગોવાળ, કેમ છવીસ હું નહાનો બાળ.
પછે રોતા બોલ્યા સુંદરથામ, તમે જસોમતીને રાખો રામ;
એ બિન્મત વરુણનું છે કામ, માત થયા પૂઠે કરશું સંત્રામ.

એમ કરતાં થયો માતઃકાળ, નંદ પ્રત્યે પુછે દિગપાળ;
કોણ જાતિ તાહારી બુદ્ધિબાળ, નંદ કહે હું છું ગોવાળ.

રંક આહીર વસું ગોકુળ ગામ, જનપતિ નંદ છે મહારં
નામ;

એક પુત્ર માહારે સુંદરથામ, હું નહાવા આવ્યો અભયા
કામ.

વચન સાંભળી ભડક્યા રાય, વરુણ પડ્યો નંદછને પાય;
સ્વામી મેં મોટો કીધો અન્યાય, છે પરમેશ્વર તાહારા
ધર મહાંય.

તું જગતપિતાનો પિતા મહારાજ, મેં મોટોટો કીધો અન્યા
આજ;

કોપ્યા કૃષ્ણ ગયું મમરાજ, તમે નંદછ માહારી રાખો
લાજ.

આપી આસન પૂજન કરે, હું દાસ દાસ વાણી આચરે;
કરજોડી મદક્ષણા કરે, સુગટ બેતારી ચરણે ધરે.

અરથે કુસર કુંકમ ચંદન, નૌતમ પહેરાવ્યાં વસન;
પાલખીયે બેઠા ગોપ સ્વામિન, સ્ત્રી ભરતાર થયાં બેહુ વાહન.

પૂજ્યા નંદ વદન શોભતું, આઠયુ પીતાંબર અંગ આપતું;
સુગટ મોતીવૃંદ જૂમતું, બેઠા પાડખીયે ઝાંઝી જૂમતું.

અગર ધૂપ વાયુ વ્યંજન, પુકે બંદી બોલે ધન ધન;
કૌતક નંદ વિચારે મન, આ સરવે દીકરાનાં પ્રણય.

અંપાવા કટિ બાંધી મોરાર, વારેછે સહુ જનની નાર;
એકેવે હાલ્યું જમુના વાર, ગાજતે નંદછ નીસરયા બહાર.

નાના વિધ વાળે વાનિત્ર, વિખાણે સહુ કૃષ્ણ ચરિત્ર;

વરુણ કહે હું થયો પવિત્ર, આજ નંદરાય મેં કીધા મિત્ર.
દેવવૃંદ બાહેર નીકળ્યું, ગોપવૃંદ સહુ જોવા મળ્યું;
પીડા કુખ કોને નવ કળ્યું, સહુ કહે પ્રત નંદછને રૂળ્યું.
જસોદાને હિત હેય વ્યાપે, મોહ પામી પતિને પ્રતાપે;
કૃષ્ણ વધામણી સહુને આપે, આજ નવો જન્મ પામ્યો
છે બાપે.

બેઠ્યા કૃષ્ણ મળ્યું સહુ કોય, નંદ સમે વીચારી જોય;
ભક્તિ વરુણની અતિસે હોય, નમ્યો વરુણ કરજોડી દાય.
પંછે રામકૃષ્ણની પૂજા કરી, બેઠ પ્રભુને ચરણે ધરી;
કર જોડી વિનવીયા હરી, પછે જથારથ વાણી આચરી.
સ્વામી નંદ માહારો રાખ્યો ભાર, પણ અન્યા મેં કીધો
અપાર;

અજ્ઞાને બંધન કીધા મહાર, ક્ષમા કરો તે વિશ્વાધાર.
હરિ કહે સાંભળ વરુણ, શું કર જે તું આવ્યો શર્ણ;
જે જન વંદે મહારાં ચર્ણ, તેને કદા હોએ મર્ણ.
વળ્યો વરુણ કરી નમસ્કાર, ધન સકળ ગોપપરિવાર.
વૈકુંઠનાથે લીધો અવતાર, એમ કહી વરુણ ગયો નિજ દાર.
પછે જનનાંજમાં મરજન કરી, આગળ ગોપ પાછળ સુંદરી;
સહુ ગોકુળમાં આવ્યું ફરી, દાદશી સધાવી પિતાને હરી.
જે વરુણ જાતીવેળા કહ્યું, તે ગોપ સર્વનાં મનમાં રહ્યું;
જ્ઞાન વરુણવાણીથી લહ્યું, વૈકુંઠ જોવાને મન સહુનું થ્યું.

(વલણ)

થયું મન સર્વ ગોપનું, વૈકુંઠ જઈએ અશ્વમેવરે;
આરત જાણી ભક્તની હરિયે, વૈકુંઠ કીધું તતક્ષેવરે.

(કડવું ૮૦ મું—રાગ વસંત)

માહારે વાહાલે વૈકુંઠ દેખાડ્યું, ગોપવૃંદ આનંદ પમાડ્યું.
અભિપ્રાય ગોપનો જાણી, કૃપાનાથે કરણા આણી;
નીજ દાસ જાણી મુખ દીધું, ગોકુળ વૈકુંઠ સરખું કીધું—માઠ
છલ શું રાષ્ટે શોભા વખાણી, લીલા વૈકુંઠની જન આણી;
ચતુર્ભુજ થયા અવિનાશી, આશ્ચર્ય પામ્યા જનવાસી—મારેઠ
ચતુર્ભુજ થયા સહુ ગોવાળા, ચતુર્ભુજ રૂપે થઈ બાળા;
ચતુર્ભુજ જસોદા નંદરાય, ચતુર્ભુજ થઈ ગોકુળની ગાય—માઠ
ચતુર્ભુજ પંખી ગજનનાં, ચતુર્ભુજ થયા વૃક્ષ વનનાં;
ચતુર્ભુજ જમુનાનાં જતુ, ચતુર્ભુજ થયા કામવસંતું—મારેઠ

શંખ ચક્ર ધરયાં સારંગ, ધનશ્યામ થયા સહુ અંગ;
નીલપીત પેદેરયાં છે વસંત, સહુને ખેસવા ગરૂડ વાહન-મારે
જોપી થઈ સહુ કમળા જેવી, ઉભી નીજ પ્રભુચરણ સેવી;
જોપે જન્મ મરણ કુખ વાચ્યું, સહુએ પ્રમાનંદ સુખ પા-
ચ્યું-મારે

વાળે વાનિત્ર અનહદ તાળ, સમસ્તવર ખોલે પરમ રસાળ;
નારદ તુંબર વેણુ વાય, ઉપનિષદ નિગમ મુખ ગાય-મારે
દર્શનઅમૃત સેવક આપે, શિવ સનકાદિક જસ ભાપે;
વ્રજવાસીને મહામુખ દીધું, કષ્ટાતીત ગોકુળીયું કીધું-મારે
નહીં રોગ વિન્નગ નહીં શોક, બુદ્ધરૂપ થયા વ્રજલેખ;
નહીં કર્મ સંકલ્પ જંજળ, નહીં જન્મ મરણ નહીં કાળ-મારે
નહીં મોહ માયા વૃદ્ધિ હાની, નહીં લંપટ કો અભિમાની;
નહીં ઉદવેગ કષ્ટ નહીં ખેદ, જહાં નથી ચોરી છળભેદ-મારે
નહીં શ્રમ પંચમહાભૂત, નહીં વ્યાધિ નહીં જન્મદૂત;
સાકાર નિરાકાર ભાસે, રવિકોટિક તેજ પ્રકાશે-મારે
સાચું વૈકુંઠ ગોકુળ આણ્યું, જોપે વૈકુંઠનું સુખ માણ્યું;
જેહેવું વેદ વૈકુંઠ ભાણ્યું, તેહેવું સુહૃત ગોકુળમાં રાખ્યું-મારે
વૈકુંઠ પાણું સંવરીયું, હુંતું તેમજ ગોકુળ કરીયું;
પછે વૈષ્ણવી માયા વિસ્તારી, કૃષ્ણે ભૂલાવ્યાં નરનારી-મારે

(વલણ)

નરનારી ફરી ભોળવ્યાં, પ્રભુ લીલા કહી નવ જયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, અઠાવિશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૨૯ મો.

(કડવું ૮૧ મું—રાગ અસાવરી)

શિવમુત શારદાને શિર નામી, પ્રથમે સમજું સીતાસ્વામી;
શ્રીરધુપતિને હૃદયા રાખું, રાસકીડાની લીલા ભાખું.

(હાળ)

ભાખું લીલા રાસની, અવિનાશ જોપીમું રમ્યા;
થઈ કીડા બ્રહ્મનિશાતણી, જહાં બ્રહ્મા દિક ભૂલા ભમ્યા.
એ વાત છે અગમનિગમની, કાંઈએક ભાષે ભારતી;
સીતાપતિની ગહનગતિ શું, જાણે નર સ્વદેખમતી.
પરમહંસ કહે છે પરિ.સૈતને, શૌનકને સૂતપ્રણાણી;
તે રાસલીલા વરણું, જે વ્યાસજીએ વખાણી.
સીતાજી સુખ આપવાને, વ્રજવધૂ મનમાં ધરી;

શરદ દિશા દીડી દીપતી, વૃંદાવન ગયા હરી.
વિકાશ પામી કમોદની, કુમલતા શોભે ઘણી;
અકોર મોર નિશાએ ખોલે, ચંદ્રમા ને ચંદ્રાણી.
અમી વરસે ઇંદુકિરણે, વનસ્પતી શોભે ઘણી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામજીની, ઇચ્છા થઈ કીડાતણી.

(કડવું ૮૨ મું—રાગ અસાવરી)

વિશ્વપિતામહે જોઈ રચણી, તે સમ સાંભરી સહુ મૃગનયણી;
સ્થિર રહે ચંદ્રને આજ્ઞા દીધી, નિશા ખટમાસની નાથેકીધી.

(હાળ)

કીધી નિશા ખટમાસની, રાસ રમવા શ્રીહરી;
તાદર્શ દર્શન દેવ ન પાગે, વિઠલે માયા વિરતરી.
કરે ઝગારા ચંદ્ર તારા, પીછ મુગટના ઝળકતાં;
છે માણિક્ય જ્યોતિ નખતાણી, શ્રવણે તે કુંડળ લળકતાં.
વૈજયંતી માળ દયાળ કંઠે, લોચન ભાળ વિશાળ;
પીતાંબર કટિ કાઢ કછીચો, કોટિકામ મદનગોપાળ.
સ્ફટિક શિલાપર ચઢી કેશવ, ઊભા રહ્યા એક પાગે;
વેણુ ધરીયો અધર ઊપર, વજ્રયો ખટરાગે.
રસાળ વાણી વેણુની, શકે કામખાણ મુકયાં કસી;
વિરહ વિશેષ રસ ચોપડયાં, પેઠાં ગોપિકાને હૃદે ધસી.
વ્યાકુળ થઈ વ્રજસુંદરી, સર્વ તનમન હંસ લીધા હરી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામચરણે, જે જેમ તે તેમ આવી મળી.

(કડવું ૮૩ મું—રાગ ગોપી)

આ વેણુ વાળે છે—

ખાઈ સામળિયો કરે સાન, આ વેણુ વાળે છે.

૧ 'સંભારયાં' (ખા. પ્ર.) ૨. 'અળકારા' (યુ. પ્ર.)

૩ 'વેણુ ધરી અધર ઉપર વજ્રયો ખટરાગ' (ખા. પ્ર.)

૪ 'વીરહવિસેસરસ ચોપડયાં' એ પાઠ ખા. પ્ર. તથા એક યુ. પ્ર. માં છે. એક યુ. પ્ર. માં 'વીરહ વીસેસરસ રમ્યો પડ્યો પે-
ટા.' ને બીજી યુ. પ્ર. માં 'વીરહ વીસેસ રાસ રમ્યો પેટા.' છે.
વિરહ વિષે (એ), સરસ [રસમાં આવીને-સારી પેટ] (ખાણ)
ચોપડેલાં એમ પણ લેવાય. 'વિરહીણીને વિખ્યાણ' એવું ૮૩માં
કડવામાં પણ છે. વિરહવિશેષરસ એટલે ગોપીએને વ્રત કરાવી જે
મુખને માટે નરસતી રાખેલી તેમુખ નિમિત્તને જે વિશેષ વિરહ તે
રૂપી રસે (ચોપડેલાં ખાણ). વિરહ રૂપી વિશેષ—અધિક રસ અ-
થવા અધિક વિરહ એમ પણ અર્થ લેવાય.

કામિનીયે ધરીયો કાન, એ વેણુ વાને છે;
ભાગ્યં કામ લાગ્યાં ધ્યાન, એ વેણુ વાને છે.—પૂવપદ.
વિઠલજીની વાંસળીરે, વિરહિણીને વિષખાણરે;
શબ્દસ્વર શ્રવાણમાં પેઠા^૧, તલમલ કીધા પ્રાણુ ૨—ઓ
ને નેમ તે તેમ ઊઠી અખળા, લોપી કુળ મરજદરે;
ગોપવધૂને ઘેલું લાગું, ઘટ ધૂમ્મે વાંસળીનાદ—ઓ
વિપરીત કામ કરે શકુ સ્થામા, કામદૂત પડ્યા કુડરે;
ગો દાહીને દૂધની દહોણી, જળ ગોળીમાં રેડે—ઓ
કો વછને સાટે ગોને છોડે, સાંડ ને સેલો વાળેરે;
કો ખાળકને સુવાડી દેડાં, ઊપર ઢોલિયો ઢાળે—ઓ
કો ઉધી દહોણી માંડે અખળા, ઊતાવળી ગો દાહેરે;
કોય દોષ દીધે દીપકને, અવળાં દર્પણુ જોએ—ઓ
રસાદમાંથી વેણુ સાંભળી, ભોજન કરે છે નાથરે;
તે અજ પીરસતી ઊઠી ચાલી, ચાટુવો રહ્યો છે હાથ—ઓ
ઉઘાડાં કપાટ ઊઘ્યાટ નથી, માહારું વણસશે ઘરસૂતરે;
કોયક ધાવતો નાખી ચાલી, પ્રાણુપેં વહાલો પૂત્ર—ઓ
કોયક નહાતાં નાદ સાંભળ્યો, મન થયું હરિમાં મગ્નરે;
તે જો નીગળતી ઊઠી ચાલી, વસ્ત્ર વહોણી નગ્ન—ઓ
કોયક નયણું કાજળ ભરતી, આંજુનું એક લોચનરે;
કરજળી કરમહિ અમથી, તેમ ચાલી સ્ત્રીજન—ઓ
અવળાં આભરાણુ ભૂષણુ પહેર્યાં, મનકું રહ્યું જુગદીશરે;
આઢણી પહેરી કઠી સાથે, ચરાણાં આઢ્યાં શીશ—ઓ
એક બાંહે પહેરી યોળીની, મહિ અવળો આણ્યો હાથરે;
એક સ્તન ઊઘાડો દીસે, જમ દહેરાં વિના ઊમથાનાથ—ઓ
કો જો કરીને સેયો પૂરે, કો નયણું આંજે સિંદુરરે;
કો કહેને પડખે નહીં ખાલા, પ્રેમ ઊઘડીનું પૂર—ઓ
કરમુદ્રિકા પગ અંગુળીયે, વિષુવા કર અંગુળી મહિરે;
ચરાણનાં આંજર કાને પહેર્યાં, કરકંકણુ પહેર્યાં પાએ—ઓ
કટિમેખળા કંઠે પહેરી કટિ વીટ્યા મોતી હારે;
ગદૂખંધ પાવલીએ બાંધ્યો, પગ ધૂધરી કંઠ ધમકાર—ઓ
ગોરણો ખાનુખંધને સ્થાનક, પેઠાંયે બાંધ્યાં સીસદૂલરે;
આલૂખણુ મારગમાં પડતાં, જેદનાં મોઢાં મૂલ—ઓ
સ્થામા ગોરી ખીલ મુઝ્યા, ચતુર જાતિની નરરે;

^૧ 'પેઠા' (ખા. પ્ર.).

^૨ સર્વ જુજરાણી પ્રતામાં '૨' વધારે છે.

પદ્મની ચિત્રણી હસ્તની હોડે, મળવા દેવ મોરાર—ઓ
સો જાણે હું જાઉં જો પહેલી, બેઘરા એકલી સ્વાદરે;
કામે વ્યાકુળ કહ્યું ન માને, પૂઠે કરે સ્વામી સાદ—ઓ
એક સ્ત્રી ભરતારે જઈ જાલી, તેં તતક્ષણ પામી મણી રે;
ચતુર્ભુજ થઈ સહુ પહેલી, પહોતી હરિને ચણી—ઓ
જ્ઞાન અજ્ઞાને કામે કોધે, કો ભને નંદકમારરે;
પ્રેમાનંદ મણુ સીતાપતિ, તારે ભવસંસાર—ઓ

(કડવું ૮૪મું—રાગ સામેરી)

ગોપવધૂ સહુ ચાલી, ન રહે કંથ કુટુંબની જાલી;
નમસ્કાર નાથજીને કીધા, ગોપીયે ગોવિંદ વીટી લીધા.

(ઢાળ)

વ્રજવધૂ વીટી રહી, ચાંદરણી જમ ચંદ્રને;
તેમ ગોપીકા ઊભી રહી, વીટ્યા શ્રીગોપેન્દ્રને.
સ્વાસ ભરાઈ ભામની, નાથને નિરખે નહભરી;
દષ્ટે દષ્ટ મળી તેવારે, ધર્મ યોલ્યા શ્રીહરી.
નિઃકામ રૂપે વદે વિઠલ, ગોપ વધુ ઘેલાં થશો;
અખળા માણસ અર્ધનિશાએ, કહોલ કોણ સ્થાનક જશો.
કો પુરુષ સાથે છે નહીં, સમુદાય દીસે સ્ત્રીતણો;
કોણ કારજ વન આવ્યા તણું, ભામની સારૂં ભણો.
હસિત વદને કહે અખળા, મન તાહારે ચરણે વસ્યું;
અમે લક્ષ્મીનું સુખ ઇચ્છું, મલૂ બાણીને પૂછવું કશું.
વિરહે વ્યાકુળ છું થણું, સંગ આપ શ્રી જુગદીશરે;
પ્રેમાનંદ મણુ રામજીયે, સુણી ધૂણવું શીધરે.

(કડવું ૮૫મું—રાગ પંચમરામત્રી)

ધરમ વચન યોલ્યા હરી, સ્થામા સાંભળોરે;
માનો માહારો મતિઓધ, ખાળા પાછી વજોરે.
એ વાતે લાગે માત તાત, લાગે કુળ આપણું રે;
પૂર્વજ નરકે જાય, જથારક અમે ભણુરે.
ને સાથે ઘરસૂત્ર, પરણી માંડીચરે;
પતિજણો પરમેશ્વર, તેહેને કમ ખંડીચરે.
હોએ જોગી રોગી મૂર્ખ, વરવો વઠકણોરે;
કૂપણુ દરિદ્રી જાણ, કષ્ટ દે જાધી થણોરે.
કુખડો કાળો ફર, બધીરબેબડોરે;

અપંગ અંધ ને મૂક, શઃ સૂમડો રે.
વ્યભિચારી લંપટ વૃદ્ધ, શક્તિ શુદ્ધ ગઈ રે;
એટલાં હોએ લાંછન, તોએ તે તણ્યે નહીં રે.
જે પરહરિયે નિજનાથ, વિભુ કોપે ચડે રે;
ભિલ્ય કળના લોક, નિશ્ચે નરકે પડે રે.
વ્યભિચારથી વાધે વંશ, વર્ણસંકર કહીચે રે;
તેહેનું ન લાગે પિંડદાન, પ્રેતરૂપ રહીચે રે.
જે વિભુથકી વિમુખ, પાપી હોએ પતી રે.
તોએ સેવિયે નિજ ભરતાર, તેહેનો દાષ નથી રે.
મુને જાણોછો જુગદીશ, તો તમે પાછી વળો રે;
ઘેર બેઠાં ધરજો ધ્યાન, હું નથી વેગળો રે;
અમે શું જાણું વ્યભિચાર, અનુભવ છે નહીં રે;
બ્રહ્મચર્યજ કરવા ભંગ, તમે તત્પર થઈ રે.
પરધન લોભી કંસ, જાણે વારતા રે;
અમારા તમારા વૃદ્ધ, રહે જો ચારતા રે.
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ, જ્ઞાનશિક્ષા કહી રે;
સાંભળીને પ્રજનાર, તે મૃત્યુતુલ્ય થઈ રે.

(કડવું ૮૬ મું—રાગ મારની ચાલ)

(શુકવચન) :—

ઉત્તર આપ્યો અવિનાશ, ધર્મની વાત કહી;
હતો ઉત્સાહ સહુ નાર, રૂપે જાંખી થઈ.
કરે મહિમાદે અવલોકન, કર્મની વાત કહે;
ઉંઠા મૂકે નિશ્વાસ, નિલાટે હાથ દીએ.
કો મુખ ઉપર દે હાથ, વઢવા ધારતી;
કો નયણાં ચડાવી જાય, નથી દૃષ્ટ ચોરતી.
કો કરી હસ્તનાં ચિન્હ, હરિકને આવતી;
કો અંધર ડંસીને જાય, હરિને ખીહાવતી.
કો કરપર દઈ કપોળ, બેસે શિથળ થઈ.
કોઈ એક માત્રે મર્જી, વિધિ કને ઉભાં રહી.
કો નિદે કાત્યાયની વ્રત, સુકૃત વૃથા ગયું;
એણે જ્યાં નગન શરીર, આજ બ્રહ્મચર્ય થયું.
કો ઝટકે લાંબા કેશ, અંખોડો કરી વાળે;
કો આંચુળી મુખમહિ, નયણે જળ ઢાળે.
કો નર્મી કરે નમસ્કાર, હરિના ગુણ જાણતી;

કો અલખેલી કરે આજ, અંચુકે ધરા ખાણતી.
કોનાં કરમાયાં છે વદન, હિમથી કમળ જથા;
કામાગ્નિ દહેતો દેહ, પ્રગટી વિરહ વ્યથા.
સંપ્રેષ્ટ કરી નીજ હાથ, વામા વચન વદે;
સ્પર્શ કરવા તુજ હાથ, ઇચ્છે અમારાં હૃદે.
અમે મેહેલી પતિકુળલાજ, ખાળક પરહરયાં;
અમે અમારાં શીષ, તહારે ચરણ ધરયાં.
અમે ન ગણ્યો લોકાચાર, નિરલજ થઈ લજાં;
તાહારી દાસીને દેવા દૂખ, જમનું કોણ ગજાં.
અમે સોખ્યાં તુજને શરીર, એહથી ધર્મ કીચો;
તમે બ્રહ્માને દા દંડ, તો કંસથી કેમ ખીહો.
તુને મળતાં થાશે અધર્મ, તો થાવા દ્યો મુખે;
શું અધિકું કરશે જમરાય, નાખશે નરકવિખે.
તહારું હૃદય પરમ વિશાળ, જે પર લક્ષ્મી રમે;
અમને દે આલિંગન, વિરહની જવાળા સમે.
શેં લગાડો છો વાર, અમે અપરાધી છીં;
આપ અધરામૃતનું પાન, દૂખની દાધી છીં.
તમારાં ચરણની પહાની નાથ, અમ હૃદયે ધરો;
છે ઉન્મત કડિણ કૂચ, મદી શીથળ કરો.
ઈછે અમારા હાથ, તાહારાં ચરણ પામવા;
તેં લીધો છે અવતાર, અમને મુખ આપવા.
તુને મુકી કરીયે અન્ય સેવ, તે વ્યભિચાર ખરો;
જસોદાએ પ્રસન્ન બાળ, તહીંનો નાથ વરચો.
તાહારો વિરહવધારણ વેણુ, શાને વળાડીચો;
કાળજ મૂકી ઘાય, અમને જગાડીચો.
જે આંચું તાહારે શર્ણ, તે નિર્મુખ કેમ જશે;
જે અમે વળું નીરાશ, નિગમ ખોટા થશે.
જે પડશે અમારા પિંડ, તો નિર્મુખ નહીં જાણે;
વઢી લેશું લક્ષ્મીનું મુખ, નિર્મળ તવ થાણે.
રીઝયા શ્રી રાગુછોડ, વિનતિ હૃદય ધરી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ, ગોપી કમળા કરી.

(કડવું ૮૭ મું—રાગ રામગ્રી)

વચન રનેહનાં સાંભળી નિદાનજ, કરૂણા કીધી શ્રીભગવાનજ
પ્રેમદા નીરખી પતિન સમાનજ, હસીને ખોલ્યા દીધું માનજ

(લાળ)

આન દાધુ હાથ કીધું, સીધું શ્યામાકાન્ન;
આન કીધી સત્રે લીધી, ગયા જનુનાતટ મહારાજ.
વહે ખળહળ નીર નિર્મળ, ઝળહળ ચંદ્ર આકાશ;
શીતળ વેણુમાં ગોપી ટોણું, રમે શ્રી અવિનાશ.
મરજાઈ છાંડી કીડા માંડી, સ્ત્રી સુંદર શ્યામ;
ચિન્હ આતુર્ય હાવભાવે, સ્ત્રીને ઉપજાવે કામ.
આલિંગન ચુંબન કોટિ કોતક, કળા આસન અંગ;
રમણુ જમણુ નમણુ દીનત્વ, રાએ જાએ સંગ.
ઉપજાવે મોહ વિનોદ વાતે, વક વચન ઘાત;
પૂહી ફરે અકે ધરે, કરે જયે નખના પાત.
આસન સાધે વિરહવાધે, મર્મ મારે હસ્ત;
સુરત સંગ્રામે એક શ્યામ, જીતી નારી સમસ્ત.
લે પરસ્પર અધર વિપરીત, રાયનસૂખજ ધામ;
શિથળ શરીર છે વિથલ વેણી, પોષ્યો પૂરણુ કામ.
સમી વિરહજવાળા મુદિત ખાળા, કાર્જસીધે આલ્યો ગર્વ;
ધન્ય ગોપીતણી જન્મ, આજ અમથી હેકુ સર્વ.
સર્વ સોહની મનમોહની, મોહ પમાડ્યા અવિનાશ;
કૃષ્ણ કુશળ આવી પડ્યો, અમ નયણુપ્રેમને પાશ.
અભિમાન આલ્યું નારને, સિદ્ધ જાણ્યું શ્રીભગવાન;
ગોપી સર્વ વિરમે થઈ, હરિ હવા અંતર્ધાન.

(વલણુ)

અંતર્ધાન હવા હરી, અખળા વ્યાકુળ થાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, આગણતીસમો અપ્યાચરે.

અધ્યાય ૩૦ મો.

(કડવું ૮૮ મું—રાગ મારૂ)

ગોવિંદ વિના ગોપી થઈ ઘેલી,
શો અપરાધ થયોજ અમારો, કહાં ગયા મેહેલી.—ગો ૦
હસ્તિ વિના હસ્તિની, રાજા વિન સાહેલી;
માથે ચડાવી કુખસાગરમાં, કાં દીધાં ઠેલી.—ગો ૦
વેણુનાદ સાંભળી અમો, ચરણે આવી પહેલી;
જો અમને મુકનાર હતા, કાં પ્રીત કરી પહેલી.—ગોવિંદ ૦
શરદ સમે આલ્યું આમાયું, લાગી આંસુની ઝેલી; [ગો ૦
પ્રેમાનંદ પ્રભુ અમો તુજવેના મરણું, એ વિનંતી છે છેલી—

(કડવું ૮૯ મું—રાગ વેરાડીની ચોપાઈ)

અકેકને પૂછે સુંદરી, બાઈ શામાટે રીસાલ્યા હરી;
કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરી આચરે, તે સામળીયાને શોધતી ફરે.
વીહીલાં વદન નેત્રે વહે નીર, પૂહળ જાય તણાતાં ચીર;
નીચી થઈ થઈ નિરખે પંથ, કેઈ વાટે ગયા કમળાકંથ.
ન દેખે પગલાં રૂએ સુંદરી, વડપીપળ મત્યે ખાળા ઊચરી;
ઉપકાર કરો જુઓ ખપ કરી, કઈ દિશા પધારયા શ્રીહરી.
આસોપાલવને પાલવ પાથરે, જો જીવનને અખળા ઊચરે;
વળી પંખીને પુછે કામની, ભાળ જુઓ સુંદરશ્યામની.
કો પૃથ્વીને પુછે પ્રેમદા, તુજ પર હીંડે સહુ સર્વદા;
ત્રણુવાર તું ને કરૂણા કરી, એકવાર દંતને અથ્રે ધરી.
ખીજવાર ત્રિપદકીધી મહારાજ, ત્રીજવાર દોહી સમૃદ્ધિકાજ;
સદૈવ કૃપા હરિ તુજને કરે, દેખાડ કૃષ્ણ હશે તુજ ઊપરે.
જોતી હીંડે વનમાં સખિ, પ્રભુવિના પળ બાઈ જાતું રખે;
શરિ કિરણુ સુધા શીતળ, તે ગોપીને મન વસે અનળ.
વિરહતમ થયાં છે અંગ, ગોપી કદળીને દે આલિંગન;
સુધાસુધ વિહોણી શ્યામા થઈ, તે દિશા મારગ પ્રીછે નહીં.
વક ભોમ વિપે પરવરે, પગલાં કાંટા ઊપર ધરે;
ઢળી પડે વળી બેઠી થાય, પણ ગુણગ્રામ ગોવિંદના ગાય.
કો જુએ પર્વત ઊપર ચડી, પરિશોધ કરતાં થઈ બે ઘડી;
શ્રમિત થઈ બોલી એક સતી, વિલપે વિઠલ જકવો નથી.
એના ચરિત્રના વેશ કહાડી રમો, વિજેગ ઠળે નિશા નિર્જમો
કો થઈ જસોદા કો થઈ નંદ, કો થઈ પૂતના ખાળમુકંદ.
કો રાકટ થઈ બાંધે ઝોળી, કો પાષાણે લેઈ ભાંજે ગોળી;
કો ઊડાડે રેણુ તૃણાવત, કો ઊખળ થઈ બાંધે ભગવંત.
કોએક ૧ થઈ બાંધાવે રડે, કોએક વૃક્ષ થઈ ભાંગી પડે;
દોહોનારી કો સુરભી થાય, એક વચ્ચ થઈ ધાવે ગાય.
કો માટી ખાય વિકારો વદન, કો વચ્ચસુર થઈ આવે વન;
કો ખકાસુર અધરૂપે થાય, કો કદમ ચડી ઝંપાવા જાય.
કો કાળી થઈ ખુદાવે શરીર, કદંબ જઈ બેસે ચોરી ચીર;
સકળ ચરિત્ર શ્યામના રમે, વિજેગદાધી નિશા નિર્જમે.
રમત રમી ચાલી વનવિખે, શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર ગાએ મુખે;
વિરહીણીને દમે વિજેગ, આતુર વાંચે ફરી સંજેગ.
પગલાં દીઠાં શ્રીમોરારનાં, નહોનાં પ્રગલાં પાસે નારનાં;

૧ કો એક, [કૃષ્ણ] થઈ.

દંપતી ચાલ્યાં છે સર્વથી, ઠગારો કાઢી એખસો નથી.
હરિપદ પદ્મતાલુ એધાણુ, આણે મારગે ગયા પુરુષપુરાણુ;
સાથે સ્ત્રી હોડે છે ઢુંકડે પાગે, બાઈ તે નારીનું મોહાદું ભાગ્યે.
લક્ષ્મીપે તે વહાલી ઘણી, તે માટે આપણે અળખામણી;
રાને:રાને: હોડ્યા છે હરી, આગળ લીએ કોમળ સુંદરી.
ગોપી પગલાંની પૂજા કરે, કુસુમ લેધ લેધ ઊપર ધરે;
કો ચડાવે નિજ કંઠનો હાર, કો સ્તવન કરી કરે નમસ્કાર.
કો પદરેણુ ચડાવે શીશ, તે પૂજા માની લે જુગદીશ;
દીઠો દંપતી બેઠાનો ઠામ, બાઈ આ સ્થાનક પોખ્યો છે કામ.
સ્ત્રી બેસાડી છે પછેડી પાથરી, અબળા પુઠે બેઠા છે હરી;
માલતી પુષ્પ પડ્યાં છે ખરી, શ્રીકૃષ્ણે કરા ગુપ્ત્યા પુષ્પે ભરી.
દીસે ઉછંગ પર લીધી નાર, કાંઈ દીનત્વ ભાખ્યું દેવમોરાર;
ભૂમિમાં દશ ખૂંટી આંગુળી, જાણ્યો છે સંગ હરિચે ટળવળી.
વેરાયાં મોતી તુટો છે હાર, બળાતકારે કીધા વિહાર;
અહીંથી ગમન આધેડું કચું, વળી તે પગલું ગોપીએ ધચું.
ધન તે સ્ત્રી હરીને વહાલી, જે સામળીયાની સ્ત્રી ચાલી;
આગળ સ્ત્રીનાં પગલાં દીઠાં નહીં, ગોપવધુસ્વર્વ વિરમે થઈ.
ઘણું થાકી દીસે સુંદરી, શું સ્કંધે લેઈ ચાલ્યા શ્રીહરી;
તેહેનું ભાગ્ય વિચારી ગોપી રૂએ, વિન્નગદાધી પગલાં જુએ.
પ્રભુએ જાણ્યો તેહેનો અહંકાર, કપટે બોલ્યા નંદકુમાર;
હું થાકો છું કહે ગોપાળ, લગારેક વળગો વૃક્ષની ડાળ.
તે સ્ત્રી વળગી ડાળે ભરી બાથ, તળેથી નીસરી નાઠા નાથ;
અંતરધાન થયા શ્રીપતી, ટળવળતી તે ચૂકી સતી.
નિરાધાર નારી ઘણું રડે, ભાંજે ચરાણુ ને હેઠી પડે;
શક્તિ નહીં વૃક્ષ ઊપર ચડે, અંતરિયાળ અબળા તરડે.
ઘણું શિક્ષા પામી નંદકુમાર, નહીં ગર્વ કરું હું બીજવાર;
ને કપટ વાત આહાવી કીધી, પ્રભુ સાથે હું શાને લીધી;
નહીં ગોપી ને નહીં ગોપાળ, કહાં મુને ચૂકી અંતરિયાળ;
રૂદન કરે એખસી વનમાદિ, સહુ ગોપી શોધતી આવી તાદિ.
હરિવિના કેમ એખસાં થયાં, એ ઝાડે કેમ યુગ્મતાં રહ્યાં;
તમો અમ સાથે કાપટ કીધું, રૂડીપરે સંગ સુખ લીધું.
ટાંજે મળી સહુ વ્રજની નારી, પેલી વૃક્ષથી હેઠી ઊતારી;
પછે ગોપવધુ તેહેને પુછે, કહો સમાચાર કારણ શું છે.
તે સ્ત્રી કહે કરમે દેહ હાથ, એભિમાન કરી મેં કુલ્યા નાથ;
આવ્યો ગર્વ હું સ્કંધે ચઢી, તણ ગયા નાથ વિપત બહુ પહી.

સત્યે બાઈ કહે સર્વ સુંદરી, કુખ પાખ્યાં અભિમાને કરી;
ભાંડીર વન જોયું બંસીબટ, કરી આવ્યા સહુ જમના તટ.

(વલણુ)

જમુનાતટ મળીને બેઠી, ગોવિંદના ગુણ ગાથરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ત્રીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૧ મો.

(કડવું ૯૦ મું—રામ રામથી)

ગોપી સ્તવે ગોપાળને, દર્શણુ દાણ દયાળ;
અમૃત દષ્ટે આવી જુએ, સમે વિરહની જવાળ—ગોપી૦
વિન્નગ પાપી દમે ઘણું, આપોણ સંજોગ;
છે આખદ તાહારી આખમાં, અમને વાધો રોગ—ગોપી૦
મુખકમળ દેખાડીએ, લોચન રસ ભર્યાં;
એકવાર જોવાનું કોડ છે, પીછ મોરનાં ધરીયાં—ગોપી૦
માતાએ તમો જન્મીયા, વરસ્યા દુધે મેહ;
તે દિવસથી તાહારાં ચર્ણને, અમો સોખ્યા દેહ—ગોપી૦
વ્રત કીધું કાત્યાયની, તે વપુ નગ્ન જોયાં;
નિર્લજ્જ થઈ સંગ નહીં, બેહુવાનાં જોયાં—ગોપી૦
કામકાળેનાગે ઇંસી, વિરહવિખ ચરિયું;
આવને ગોવિંદ ગારડી, ધ્યાન તાહરું ધરિયું—ગોપી૦
નહી ધરનાં નહી તમતાણાં, અમો અધવચ મારયાં;
દાવાનળ ઇંદ્ર કોપથી, અમો કાં ઉગારયાં—ગોપી૦
ઉચાં ચડાવી નાખીયાં, પાસે તેડી વિછોયાં;
પ્રીત કરીને પરભવ્યાં, લાજ ટાળી વિગોયાં—ગોપી૦
ગોપીનાથ નામ શાને ધચું, ને કીધાં અનાથ;
ને વેહેતી નદીમાં ચૂકીએ, તેહેનો ન ગ્રહીએ હાથ—ગોપી૦
ને મુખે સ્તુતિ બોલિએ, નિંદા કેમરે કીને;
પંચામૃતે જમાડીએ, તેહેને કેમ વીખ દીને—ગોપી૦
તમો વિશ્વને ઊગારવા, માનુષી દેહ ધારયા;
સહાય કરો સર્વ દાસને, તો અમોને કાં મારો—ગોપી૦
કોમળ હસ્ત તમારડા, તે કમળાકૃત જાણે;
અમ હૃદ કર તે ધરો, હેયું ધીરજ આણે—ગોપી૦
રક્ત અધર રસે ભરયા, રસ વાંસળીવાચો;
તે અધર અધરે ધરી, અમને અમૃત પાઓ—ગોપી૦
સ્વાદ જુઓ દશન કરી, કરી લાજ ન આણો;

અમ સાથે કીડા કરો, વેગળી રખે જાણો—ગોપી૦
નવનીતપે કામળ ઘણું, છે તમારાં ચર્ણાં;
ખૂંચશે કઠિણ કાંકરી, કુશાગ્ર તીવ્ર વૃણુ—ગોપી૦
ખાવળ કંટક ગોખડ, ખૂંચશે પગતળુએ;
અમો પૂઠે નથી દોડતાં, હોંઠને હણુએ હણુએ—ગોપી૦
ને ચરણ વચ્ચે પૂઠે ફરયાં, ખૂંચો કાળી નામ;
તેમ ખુંદા અમારા હૃદે, મૂકી કામળ પાગ—ગોપી૦

(વલણ)

કામળ પાગ પ્રાણનાથના, અમો સેવવા હૃદયરે;
જગપતી હવપતી તું હરી, બીજું કાંઈ ન મીજરે.

(કડવું ૯૧ મું—રામ બગ વેરાડી)

ગોવિંદના ગુણ ગાય ગોપી, કરે વિવિધ વિલાપ;
પરિતાપ પામી પરહરતાં, પૃથવી પછાડે આપ.
કો કહે નિર્દય નંદનો નંદન, કઠિણ મનનો પુર્વ;
અપકવ સ્નેહમાં દહ સમરખો, આપણ મોહોટી મૂળ.
કો કહે પડો જમુનામાં, છપીને શું કરીયે;
એક કહે હત્યા હરીને લાગે, જો અંપાવી મરીયે.
કો કહે હો કણ્ણસાગર, વેણુ વજ્રડી વાહ્યાં;
સાચું જાણી મંદિર મૂક્યું, સહુપે છોં અમો ડાયાં.
એક કહે હરી નાહાના હુતા, વચ્ચે ચારવા જતા;
એક હાડો રઠ લેહને ખેડા, નહી જાઉં હું માતા.
એકલો હું ભય પામું છોં, રામને મોકલે સાથ;
આજ એકલા શોં નથી ખીતા, તમો અર્ધનિશાએ નાથ.
તાહારી કથા કિલમિષને ટાળે, છે નામ મહિમા પર્યં;
દર્શન ગુણ ગાતાં કુખ વામું, મૌઠ અમારાં કર્ગ.
કહાં લગી અમો ધીરજ રાખું, જો છેક દીધો છેહ;
પછે આવી શું કરશે સ્વામી, પડશે અમારો દહ.
કો કંઠે પારા કરે કબરીનો, કો કંઠે ચડે અંપાવા;
કોએક શોધે વિખની મૂળી, પ્રાણ વિના દહ થાવા.

(વલણ)

પ્રાણ તજવા તત્પર થઈ, તવ આવ્યા વેકંડરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકત્રીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૨ મો.

(કડવું ૯૨ મું—રાગ મારૂની ચોપદ)

ગોપીકા ઘણું વ્યાકુળ જાણી, પધારયા પ્રભુ સારંગપાણી;
અજ બેઠી નીસરે ભાણુ, તેમ પ્રગટયા શ્રીભગવાન.
મોર પીછ ચંદ્રિકા ચળકે, તાકી અલક શ્રવણસું લળકે;
ગાલપર રવેત કુંડળ ઢળકે, જોતાંમાં સતીનાં મન લળકે.
કોટિ કળા કંદર્પ લાવણ્ય, કોટિક ચંદ્રકળા ધરી તંન;
કોટિક ઇંદ્રકળા વિલાસી, કોટિ સુધા અધર અવિનાશી.
કોટિક તીર્થવાન પાવન, કોટિ જોગેશ્વરનું સ્તવન;
અંગો અંગ અનંગ નચાવ્યો, વિલાસ વેરા વપ્ત દોભાવ્યો.
પામી દર્શન હરખ ભરાઈ, ગોપી ધરાણુ ઢળી લહેર ખાઈ;
તે સુખ શું કવિ વીખાણુ, ગોપીનું સુખ ગોપી જાણુ.
કો મળવા સન્મુખ ધાઈ, મૂક્યું મસ્તક હરિપદ સાહી;
પૂઠે વીટી વળી પ્રજનારી, સર્વે સાદ્યા દેવ મોરારી.
રખે ફરી જતા પ્રાણનાથ, ગ્રહ્યા ગોપીયે હરીના હાથ;
જમુનાજની રેતી રીતળ, વહે રીતળ જળ નિરમળ.
ચંદ્ર કિરણે તેજ ખહુ રચના, શું વર્ણવી શકે ચર્મરસના;
વેણુનું એક આસન કરીયું, વસ્ય પીતાંબર પાથરીયું.
આપ આપણાં વસ્ય પાથરતી, સામળાને સુખાસન કરતી;
ઊપર ખેડા દેવ મોરારી, કરે પૂજા પ્રજની નારી.
કો પખાજે પ્રભુના પાય, લે ચરણામૃત વૃષ્ટ ન થાય;
નીજ પટપાવલ પદ દેહાતી, પદ રેખા ફરી ફરી જોતી.
નાના કુસુમ હાર આરોપે, નૈવેદ્ય કરે તન સોપે;
કો હરિના પાગ તળાસે, કો હસ્ત ફેરવે હરિને વાંસે.
કો વસ્ય સાથે વસ્ય સાંધે, કો પાગ સાથે પાગ ખાંધે;
કો કાનમાં કહેવા કાંઈ આવે, કો કુખમાં અંગુળી ગલાવે.
કો કર ગ્રહી અંગુળી મરડે, કો સામી રહી દંત કરડે;
કો આવે લલિત થઈ પાસે, ચુંબન કરી હસ્તી નહાસે.
કો સ્વાદ લે હૃદયા ભીડી, ખવરાવે કો પાનની ખીડી;
લાવે ચંદન કુંકુમ કેસર, રંગરોળ કીધા પરમેશ્વર.
કો આરોગે તાંબોળ માગી, કહેને દર્શનની ટક લાગી;
જોઈ રૂપ રૂદ્રમાં રાખે, કો સ્કંધ ઉપર સ્કંધ નાખે.
કો અધર સુધારસ ચાખે, તે સુખ કવિજન શું જાણે;
કો નાથે વાજિત્ર વળડે, હાવ ભાવ કટાક્ષ દેખાડે.

કંઈપદ્યે મદમાતી, વિલાસ રાસ ગીત ગાતી;
વિન્નગ સન્નગે બંધ કીધી, હરિ તે આચુરા આપી જસ
લીધી.

માણદાન સમે નહીં ધર્મ, વેદ પરમ જાણ્યો રોગ મર્મ;
ભગવાન શોભે સ્ત્રી બેળા, શું વિખાણું કવી તે વેળા.
નિર્મળ ચંદ્ર ગગને ચોલ્યો, દાક્ષાણી સાથે ઘણું શોલ્યો;
સૌંચું વૃંદાવન શીતળ કિરણે, આકળ અમૃત ઠરીયું ધરણે.
ગોપવધુ કહે મસ્તક નામી, અમે વિન્નગ પીડા બહુ પામી;
અભિમાને સેવા ભક્તિ ચૂકી, ન ઘટે તમને જાણું મૂકી.
એક પુરૂષ ભજતાંને ભજે, એક પુરૂષ ભજતાંને તજે;
ભજતાં આણભજતાંને સમાન, તે પુરૂષ જોગી ભગવાન.
ભજતાંને ભજે જન જેહ, નહીં પાડ ઉછીનું તેહ;
ન સંભારે ભજતાંને પુર્ણ, તે કૃતદ્ધી પાપી મૂર્ખ.
ભજતો આણભજતો અજ્ઞાન, બેહુ પર રાખે દૃષ્ટિ સમાન;
તે પુરૂષ તે આતમારામ, તમેમાં તે ગુણ પૂરણુ કામ.
અલ્પબુદ્ધિ અભક્તિ અમારી, ઘણી ઘણી કરી માનોછો
મોરારી.

મોહોટા જોગેશ્વર નીજનામી, તે તાહારો પાર ન પામે સ્વામી.
લક્ષ્મી અહરનિશ ચરણ ઉપાસે, તેહવી ભક્તિ કોણ નારી-
થી થશે;
ન જાણું સેવા જ્ઞાનપટ પહેરી, ત્રેવડી કમળપે અધિકરી.

(કૃષ્ણવચન) :—

ધન્ય ગોપવધુ પ્રેમે પૂરી, વાણી અમૃતપે માધુરી;
મોહોટા જોગેશ્વર આત્મદર્શી, રહ્યા મમ દર્શનને તર્પી.
સર્વોપરિ છે ભક્તિ તમારી, સર્વસ મૂકી શરણ પધારી;
મૂક્યાં પુત્ર પતિ કુળ લાજ, લોપ્યો કઠિણ કંસ મહારાજ.
માહારે ચરણ સમરખું ચિત્ત, હું વલ્લભ માન્યો આર્તવીત;
તમને સમરખો મમ દહુ, હ્યો માગી જોઈયે જેહ.

(વલણ)

જે જોઈએ તે લીજીએ, બોલ્યા વૈકુંઠ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ખતરીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૩ મો.

(કડવું ૯૩મું—રામ વસંત.)

શરદ નિશા બ્રહ્મનિશા કીધી, રાસ રચ્યો ભગવંત;

વિવિધ પુષ્પ વૃંદાવન રૂંદ્યું, પોખ્યા કામ વસંત—૧૧૬૦
ખટગત પ્રગટી એકે કાળે, ખટમાસની કીધી રચણી;
અનંત રૂપ ધરયાં પરમેશ્વર, રાસ રમે મૃગનયણી—૧૧૬૦
કાછ કાછ્યો મચ્યો રસ ભારી, રચ્યો રાસઅખાડો;
પ્રેમ પચ્યો લચ્યો લક્ષ્મીવર, ગાએ પ્રસંગ ઉઘાડો—૧૧૬૦
સત્તાવીસે શોલ્યો ગગને ચોલ્યો, તેં લોલ્યો જોવા રાસ;
સોળસહસ્રવદને સોળે કળા હાર્યો, નભઈંદુનો ઊજસ—૧૧૦
વિઠલજી વચે વેણુ વળડે, ગોપી ગાએ ગીત;
કઠિણ કૂચ પુચે રસિયાને, કરપલ્લવ નવનીત—૧૧૬૦
બે બે ગોપી વચે ગોવિંદજી, બેલડીયે ફરતો;
મરકતમણિ કનક મણિકામાં, તે તેમ શોભા ધરતો—૧૧૬૦
મોહ ઊદ વિનોદ વિઠલના, ગોપવધૂ સર્વ રીજે;
ધંચા થઈ અજ ધંદ્રાદિકને, રાસદર્શન જઈ કીજે—૧૧૬૦
શંકર નારદ પર્વત આવ્યા, ગાંધર્વ અમર કિંનર;
વેદ વૈષ્ણવી વરૂણ વાયુ, વન્હી વિદ્યાધર—૧૧૬૦
સમન્વયી સમસાદેર સરિતા, મોહ્યા પર્વત મોહ્યા નાગ;
ગોપીસ્વરે બ્રહ્માંડજ પૂર્યું, તાનમાન ખટરાગ—૧૧૬૦
ચંગ મૃદંગ ઉપંગ વાંસળી, અમૃતકંડળી ઢોલ;
સમસ્વર વેણુ વળડે, ઉતારે ગીતના બોલ—૧૧૬૦
કટિમેખળા ધુધરી ઝાંઝર, વીધુવાના ઝમકાર;
નૃત્ય કરે ને ફરે રૂંદડી, રાંગીત વિવિધ વિહાર—૧૧૬૦
ઈંદ્રાણી બ્રહ્માણી રૂદ્રાણી, દિવ્યચક્ષુ વડે જોય;
પ્રેમાનંદ મલુરામની લીલા, પ્રગટ ન દેખે કોય—૧૧૬૦

(કડવું ૯૪ મું—દોહરા)

શ્રીગુરુ ગણપતિ શારદા, સમરૂં શ્રીરઘુવીર;
વર્ણવું કીડા રાસની, જે રચ્યો જનુના તીર.
હરિજન હશે તે જાણશે, પ્રેમભક્તિની પેર;
મૂરખ નિંદા બોલશે, જાવા જમને ધર.
નિંદા કર્મ નાસ્તિક દખશે, બ્રહ્મલીલા દખશે સંત;
પ્રેમાનંદ મલુરામજનાં, ચરિત્ર અગમ અનંત.

(છંદ ભુજંગ પ્રયાત—ચાલ ગુજરાતી)

અનંત ચરિત્ર પવિત્ર ભણીયે,
ભક્તિ જ્ઞાન વાધે અવિવેક હણીયે;
વ્રજનાર મોરાર રમે રાસ રંગે,

હરિ સામજો ગોપીકા ગૌર અંગે.

પ્રાણનાથ પીંડારણી રંગ રાચે,
પરિપૂર્ણ બોજો થેઈ થેઈ નાચે;
વાચે વાંસળી મોરલી અધર દેઈ,
ચાંપે નાર સકુમારને અંક લેઈ.

ખૂંચે રાખડી ગોફણી બાળા હીલે,
સ્નેહ શ્યામ સાગરમાં નાર ઝીલે;
થેઈકાર અંકાર ધમકાર બોલે,
મળે માન સંગીતનું વેદ ડોલે.

વાળે કિંકણી ધૂધરી વેણુ વીણા,
રસ આઘ આહીરાણી કંઠ ઝીણા;
ગાયે નાર સંગીત શ્રીવંનમાળી,
નચાવે નાર પુઠે દેઈ દેઈ તાળી.

ગુણવત ગોપાંગના ઘણુ વહાલી,
તેહને પાસ રાખી ગળે બાંહે ઘાલી;
હરિ હાથીયો ઉન્મત મદ ઝરતો,
શું કર્મલિનીમાં નથી નાગ ફરતો.

કરે રંભનચુંબન કંઠ ઝૂમે,
નથી તૃપ્તિ કંદર્પદર્પ ધૂમે;
હસી કામ વિકારના નેત્ર ધોળે,
છુટો સાંઠ સાંકળથી ધેનુ ડોલે.

ઝહી બહિ ગોપીતાણા રકંઘ મોડે,
થઈ આકળો કંચુકીબંધ છોડે;
કહી રંકે કહી વક્ર કહી બાળ ઘેલો,
અલભ્ય દુઃસાધ્ય ગોપીને સેહેલો.

સુખે સામજો પત્રની સેજ સાજ,
રમે એખલો નાથ છે નાર ઝાજ;
ઉન્માદ સંવાદ બહુ સ્વાદ પોખે,
દખીતો વ્યભિચાર નવ કર્મ દાખે.

કૂચ ફળ લૂન બળ શિથિલ કરતો,
સ્રી સંગ અભંગ નથી મદ ઝરતો;
ચોરે નેણુ વચેણુ વળી દીન ભાખે,
માગે માન અધરામૃત પ્રેમ ચાખે.

ઝહે નાઝહડી કાંસકી કરમહિ,
ગુંથે ફેરા ગોપીનાં ગોવિંદરાખે;

ભક્તાધીન થઈ દીન ત્યાં સંગ માગે,
કરે માન ગોપી હરી પાગે લાગે.
મનાવે મોરારી સકુમાર નારી,
કરે અદ્ભુત રંગ નટવેશ ધારી;
થઈ ઊભો અલબેલડો અંગ મોડે,
નહાસે હાથ તાળી દેઈ નાર દોડે.
કુમ પુન્નના કુન્નમાં ગુમ થાએ,
રમે રાસ વિલાસ વૈકુંઠ રાએ;
સાહેલડી બેલડી હીંડે વળગી,
જહાં કૃષ્ણ ત્યાં નાર ન થાય અળગી.

(વલણ)

અળગી ન થાયે અદ્યડી, તે પડી પ્રેમને પાશરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામજી, રચ્યો મંડળસસરે.

(કડવું ૯૫ મું—છંદ નગસ્વરૂપિણી-ત્રિતાલો)

આનંદકંદ નંદનંદ છંદ રાગ રાગાણી,
વેણુ વાય ગીત ગાય સરાય સહુ સોહાગણી;
રૂપ સરસ સોળ વરસ રમે અંક લેઈ લેઈ,
ગોપાળ લાલ શરદકાળ રમે રાસ થેઈ થેઈ.
સ્વરૂપ શ્યામ કોટિકામ વામ દક્ષિણ સુંદરી,
ગોપીસાથમધ્ય નાથ હાથ બે રકંધે ધરી;
કંદર્પદર્પ તર્પતર્પમાહિ બાહિ ૧ દેઈ દેઈ,
ગોપાળલાલ શરદ કાળ રમે રાસ થેઈ થેઈ.
અમકતાલ પ્ત્રીજબાળ રસાળ ગીત ભાખતી,
બ્રમણ રમાણ નેહુ નમાણ રૂપ હૃદ રાખતી;
અધર હસે ચીર ખસે હસે તાળી દેઈ દેઈ,
ગોપાળલાલ શરદ કાળ રમે રાસ થેઈ થેઈ.
ચિત ચોરટી કો ગોરટી કો સામળી સોહામણી,

૧ (બા. પ્ર૦). ખીજ પ્રતામાં 'કંદર્પતર્પમાહિ,' 'કંદર્પ દર્પ-
નર્પતર્પમાહિ બાહિ,' 'કંદર્પ નર્પ માહિ બાહિ,' 'કંદર્પદર્પતર્પમાહિ
બાહિ,' 'કંદર્પ દર્પ સોહેશ્યામ બાહિ અંગે,' એ પ્રમાણે
છે. એ બધી જગ્યાં બા. પ્ર૦ થઈ છે પણ 'તર્પતર્પ
માહિ' એનો અર્થ અવિચ્છિન્ન એસતો નથી, તૃપ્તિ તર્પન
પણ પછી 'ર્પ' એ શું? વળી [તર્પત રૂપ માહિ] એમ
હોય? કંદર્પના દર્પને તૃપ્તિ પમાડે-પમાડ્યા એવા ભાવાર્થ તો
સ્પષ્ટ છે.

કો સોહિની મનમોહિની કટાક્ષ કોકી કામની;
આલિંગન રંભનચુંબન રમણુ લીલા કવી કેહે કેઈ^૧,
ગોપાળલાલ શરદકાળ રમે રાસ યેઈ યેઈ.

(કડવું ૯૬ મું—રાગ કેદારે)

હરિ રાસ વિરાજે છે—ધ્રુ૦
હરિ રાસ વિરાજે છે, વાજે મોરલી વેણ;
સંગીત નૃત્ય કરે મૃગનયણી, નચાવે અંબુજનેણ—રાસ૦
ગોપી સાથે સર્વ રમે ને, ગાયે મદનગોપાળ;
મોહ્યું સ્વર્ગ ને મોહ્યું મહીસ્થળ, કાંઈ મોહ્યાં સમ પાતાળ—રા૦
ઇંદ્ર ચંદ્ર મોહ્યા રૂદ્ર બ્રહ્મા, મોહ્યા વરુણ કુબેર;
સુરવર ઋષિવર સાગર મોહ્યા, કાંઈ ડોહ્યા પર્વત મેર—રા૦
મોહ્યા જક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર, મોહ્યા અમર ગાંધર્વ;
વારાંગના મોહી રંભાદિક, ગયા ગાનરૂપના^૨ ગર્વ—રાસ૦
ખગ મૃગ મીન મોહી કુમવેલી, મોહ્યા મહીધર ધીર;
સ્થિર સમિર સ્થિર શશિમંડળ, સ્થિર થયું જમુના નીર—રા૦
નાના વાદ સંવાદ ગીતના^૩, સોહે શબ્દ એકાર;
ઉપનિષદ વાંસળીમાં વાજે, નાચે નંદકુમાર—રાસ૦
બ્રહ્મનિશા શ્રીબ્રહ્મે કીધી, બ્રહ્મવિદ્યા બ્રહ્મ ગાય;
બ્રહ્માદિક ભૂલા ભૂલવણી, તે જોવા વ્યાકુળ થાય—રાસ૦
રસ જામ્યો બહુ રાસ મંડળનો, ગોપી કરે હરિપદ સેવ;
નાદ સાંભળી નાચ્યા નારદ, નાચ્યા શ્રીમહાદેવ—રાસ૦
નાચ્યા વેદ વૈષ્ણવી ગાગુપતી, ડોલે દેવાંગના મનમોહ;
સુરવર્ગ શ્રવણે સુખ પામ્યા, ન પામે નેત્ર સુખ કોય—રા૦
સનકાદિક નારદ શ્રીશંકર, એ પરમ હંસ હરિદાસ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુએ દેખાડ્યો, મગટ ભક્તને રાસ—રાસ૦

૧ એ લીટી બા. પ્ર. ની છે. એ અતિ લાંબી છે. એમાં 'રંભન' ન હોય તો ઠીક વંચાયું પણ તે પ્રતમાં આલિંગન રંભન ચુંબન. રમણુલીલા. એમ ટાંપ મુકા છે; વળી એક બીજી પ્રતમાં પણ રંભન શબ્દ છે; બીજી બધી પ્રતોમાં રંભન શબ્દ છેજ નહી. એક બા. પ્ર. સિવાયે બીજી બધી પ્રતોમાં એ લીટી મનસ્વી રીતે જુદી જુદી લખેલી છે. જેમકે એકમાં આમ છે: "આલિંગન ચુંબન રમણુલીલા બાલકી ॥ કવી કેહે કેટી કહું કૃષ્ણુ લીલા બાળકી"

૨ "ગાનરૂપના ગર્વ" (એક યુ. પ્ર.). એક યુ. માં "ગાન" ને બા. તથા બીજી ત્રણ યુ. માં "ગગન રૂપના ગર્વ" છે. [યુજી ૩૫] પણ હોય.

૩ (બા. પ્ર.). 'નાના નાદ શબ્દ સંગીતના' (યુ. પ્રતો). [નાના વાદવાદ્ય સંગીતનાં] એમ પણ હોય.

(કડવું ૯૭ મું—રાગ સોરઠ)

રમે નારાયણ નટ રૂપેરે, રમે નારાયણ નટ રૂપેરે;
કોટિ બ્રહ્માંડ ધરે પરમેશ્વર, એક એક રોમકૂપેરે—રમે૦
ચોહાંસટ સહસ્ર કરપદ લોચન, શ્રવાણ ચોહાંસટ હજારે;
મસ્તક બત્રીસ સહસ્ર નાસિકા, સોળ સહસ્ર નિશાભરધારે—ર૦
બત્રીસ સહસ્ર કળશ રશ ભરયા, સોળ સહસ્ર અલંકારે;
વિહંગમી સોળ સહસ્ર બોલે, નિધિ સંખ્યા સ્વર રસાળરે—ર૦
સોળસહસ્રમુખી થઈ ગંગા, વિજયપાદાદકી થાવારે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામની લીલા, શેષ સમર્થ નહી ગાવારે—રમે૦

(કડવું ૯૮ મું—રાગ કેદારના છંદની ચાલ)

પરબ્રહ્મ નિઃકર્મ તે પર્મ કીડા કરે,
રાસ વિલાસ વ્યભિચાર ભાસે;
ભક્તવિશ્રામ શ્રીરામ કરુણાનિધિ,
નામ લેતાં કોટિ કર્મ નહાસે—પર૦
જક્તપ્રતિપાળ કૃપાળ કરુણાનિધિ,
અગમ નિગમ નેતિ નેતિ ગાયે;
ગુણાતીત ગોપી સંગ રંગ કીડા કરે,
ભરે ભુજ બાથ લે અંકમહિ—પર૦
નાચે નચાવે હસીને હસાવે,
બાળીને^૧ તાળી દે વંનમાળી;
પાગે લાગી પ્રભુસંગ માત્રે પાણ,
માન કરી ના કેહે ચિત્રશાળી—પર૦
સાહેલડી બેલડી ઘેલડી વર્ગસું,
હાળે દર્પ કંદર્પનો શ્યામ સાધી;
એકે અનેક નિર્બળ નાર કરી,
કમોદનીમહિ શું છુટો હાથી—પર૦
દંતઘાત નખપાત શોણિત જંઘા ઝરે,
અર્ધચંદ્ર ગાલેરે એધાણુ કીધું;
મુકાવીયાં માન ભગવાન બોગી ઘણું,
અધરપીયૂષ અત્યંત પીધું—પર૦
સેહેજમાં સેહેજ વિપરીત કીડા કરે,
સંગ અભંગ ન સૂર છંડે;
હઠાવી હસ્તિની ચિત્રિણી પદ્મિની,
કામી કુમારકામ્રત ખંડે—
સંપૂર્ણ સંબોગ રસઝોઘ સંજોગથી,

૧ "વાદાલીને" (બે યુ. પ્રતમાં)

૨ (ત્રણ યુ. પ્રતો). એકમાં "ઓળખી", એકમાં "આળખ" ને બા. પ્ર. માં 'આલે' છે.

નિરાગ નારી થઇ વૈદ મળીયા;
જ્યા નાર મોરાર તો રૂપ નાનાં ધરે,
અવિગતે નાથ ક્યમ જાય કળીયા—પર૦
પોષીયા કામ સંત્રામ સુરત રમી,
નિગમી નિશા ખટમાસકેરી;
રાસ આયાસમાં શ્વાસ શ્વામા ભરી,
ફરે રૂઢડી ફેરા લાંબા વખેરી—પર૦
ચંગ મુદંગ ઉપંગ વેણા વંસળી,
ખંભરી ધૂધરી ધમક પાચે;
ભેરી નફેરી સરાણાધ સારંગણી,
વાગે ઢોલકીખોલકી ગીત ગાયે—પર૦
તાળ રસાળ કંકણ કટિમેખળા,
વાધ ધમકાર ખડુ નાદ ખોસે;
ઝૂમકે ઝૂમાણાં જળી ખડુ ભાતની,
અલક લટે જમ સર્પ ડોલે—પર૦
પડે હાર શૃંગાર શ્વામાતણા નાચતાં,
વીણી વીણી વીઠલો પાસ રાખે;
નાચતાં પટફૂલ ખસી પડે નારનાં,
પૂઠેથી જગદીશ શીષ ઢાંકે—પર૦

(વલણ)

ઢાંકે શીષ પ્રજનનારનાં, રમાડ્યો કામ કમળાવરે;
પ્રેમાનંદમણુ રામ લીલા, પરિક્ષત મન સંદહુ ધરે.

(કડવું ૯૯ મું—રાગ ધનાસરી)

ખેડુ કર ભેડી રાય વાણી વદે, સ્વામી મુજને સંધે થયો ઉદે;
ધર્મ સ્થાપવા રૂપ બ્રહ્મે ધર્યું, પૂર્ણાનંદ નિંધ કર્મ કેમ કર્યું.

(ઢાળ)

કેમ કર્યું કર્મ કૃષ્ણજીએ, અવતરયા અધરમ ટાળવા;
તો પરસ્ત્રી સાથે કેમ રમ્યા, જે દહુ ધર્યો ધર્મ પાળવા.
મગ્ન સૂણી શ્રીશુક કહે, જે ભિન્ન એહનો ભેદ;
જ્ઞાની દેખે બ્રહ્મલીલા અજ્ઞાની પામે ખેદ.
પરિક્ષત રાય ન જીતીયે, એ જીતવણી કર્મ જીતને;
સમજને તે પ્રશ્ન પૂછ્યો, પ્રીતવવા સર્વ સુધને.
ગુણાતીતને ગુણ ભેદ નહીં, જે વેદ બ્રહ્મ વખાણીયા;
જેહેવું હિંચ્યું ગોપીયે, પામી ભોગ સાચું જાણીયા.
એ કામે જગત નચાવીયું, કૃષ્ણે નચાવીયા કામ;
માટે રમાડ્યો મર્કટવત, છે કૃષ્ણ આત્મારામ.
ધનતન આધિક આશુરા, વિદ્યા બળે થાગે છત્રપતી;
જે ભાવે ભને તે તેહેવું પામે, પણ હરિ વશ થાતો નથી.

ગોપીયે ભજ્યો કામ ભાવે, તો (વેલાસ પામી સુંદરી;
સંભોગ સુખ નહીં નાથને, નિર્લેપ અજગા શ્રીહરી.
હુતાશન છે સર્વ ભક્ષી, દહે માંસ મળ મૂત્ર ચર્મ;
જ્વાળામુક્તિ મુકે નહીં, તેમ કૃષ્ણને નહીં કર્મ.
અહંકાર મોટાને નથી, શિવે વિષ કંઠે ધર્યું;
શુભ અશુભ પ્રભુને નથી, દૃષ્ટાંત શુકલચે જીવ્યું.
સર્પગ્રહણ અગ્નિભક્ષણ, કુસુમવત ધર્યો ગિરી;
પરિતાપ ભાર લાગ્યો નહીં, કર્મરહિત સેવી સુંદરી.
ભંકતે જોવી બ્રહ્મલીલા, તે ભવ સિંધુ સેહેને તરે;
કૃષ્ણે કીધું તે અમો કર્મ, વ્યભિચારી નરકે સાંચરે.
મનસાએ ચિંતવીયે નહીં, જે નિંધ કર્મ નાથે કર્યું;
પૃથા જન્મ ગયો તેહનો, જોખન જનુનીનું હર્યું.
ગોપી છે વેદની કન્યા, શ્રીકૃષ્ણ વેદસ્વરૂપ;
વૃંદાવન વૈકુંઠ જાણવું, રખે ભેદ આણો ભૂપ.
ખટરાગ તે ખટશાસ્ત્ર છે, વેણુશબ્દ તે આંકાર;
ચંદ્રાવળી તે બ્રહ્મવિદ્યા, રાધા ભક્તિનો અવતાર.
પરિક્ષત રાય પ્રસન્ન થયો, સંદેહ ટળ્યો સ્વામીન;
ગર્ભજેગી કહે ભૂપતી, એ રાસનું વરાણન.
ગોકુળમાંહે ગોપસુતા, નિજંગના કંઠે ગ્રહી;
અકૃત્રિમકૃત્રીમ કૃષ્ણ છે, સોળ સહસ્ર ખીલ થઈ.
નિશા જે ખટમાસની, તે ગોપીને મન ખે ઘડી;
ધેર વળાવી ઘણું દોહલે, તે પરવરી પાગે પડી.
આપ આપણે મંદિર સર્વ આવી, કૃત્રિમ સ્ત્રી તતક્ષણ ટળી;
પ્રેમાનંદ મણુ રામની લીલા, કોને નવ જાયે કળી.
આખ્યાન રાસ કીડાતણું, ભણે અથવા સાંભળે;
કોટિ પાતક પરજળે, આવાગમન ફેરો ટળે.

(વલણ)

ટળે ફેરો ગર્ભવાસનો, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, તેત્રીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૪ મો.

(કડવું ૧૦૦ મું—રાગ દેશાખની ચોપદ)

રાસચરિત પરિપૂરણથયું, જ્યાણુદિ પ્રાકૃતે કહ્યું;
શુકલ કહે સાંભળ રાજન, અદ્ભુત લીલા શ્રીભગવાન.
ગોપી સહુ કૃતારથ થઈ, તે કથા પંચ અધ્યાયે કહી;
નંદે વીચાર્યું એકવાર, તેડયો સર્વ ગોપપરિવાર.
ગોપ સર્વ તત્પર થઈયે, દેવી અંબાની જાત્રા જઈયે;
રાયના પ્રતિબોધ સાંભળ્યા, મનવાસી જાત્રાને પળ્યા.
સકટબંધ ગોપતણો પરિવાર, નંદજ્યોત્ષ્ણ જુગલધાર;

સંગાતે ગયા શોહિણી રામ, પછે રીસે ભરાયા શુંદરસ્થાન.
માહારાં ચરણકમળ પરહરે, એ અંબાની કેમ પૂજી કરે;
દેહી શિક્ષા જેમ આવે જ્ઞાન, એમ વિચારી ચાલ્યા ભગવાન.
આવ્યું અંબિકા દેવસ્થળ, આનંદ પામ્યા ગોપસકળ;
છે સરસ્વતીનું પાવન તીર, ઉતરયાં તટમાં સર્વ આહીર.
પ્રથમ કીધી તીરથ અપવાસ, કહે નંદ હું અંબાનો દાસ;
વૃદ્ધશ્રાદ્ધ કીધાં તર્પણ, વિપ્રને દાન કીધાં અર્પણ.
સવચ્છી ધેનુ દાન સુવર્ણ, આપે નંદ પખાણી ચર્ણ;
સ્રોત્રસાથે નંદરાય, પધારયા દેવસ્થળમહાંય.
સ્તોત્ર પાઠ નાના ઊચરી, પોડશ પ્રકારે પૂજી કરી;
ધૂપ દીપ ને ઘંટાનાદ, નેવેદ કરી વહેવ્યા પરસાદ.
શ્રીકૃષ્ણને કહેછે નંદરાય, પુત્ર પડો દેવીને પાય;
જો અંબાજી મૂકે શિર પાણુ, તો સદા તુજને હોય કલ્યાણ.
તત્પર થયા મણુ પૂજવા, અંબાજી લાગાં ધૂજવા;
પછે સમસ્થા કરી દેવી નમે, હું દાસીને કેમ પૂજે તમે.
પાછા ફરયા સમજી શ્રીહરી, તવ રીસ નંદ પિતાએ કરી;
એ વ્યાપી વિશ્વવિષે એકલી, ન દીડી બુદ્ધ પુત્રની ભલી.
કહ્યું ન કરે સુત ઉછંકળ, પુત્ર શું જાણે પૂજનું ફળ;
જગદંબા મા પરમેશ્વરી, એની સત્તાએ સૃષ્ટિ બ્રહ્માએ કરી.
પિતાને કહે જગજીવન, ન કરે અન્ય દેવ પૂજન;
હૃદય દેવ છે ગોવરધન, જે વડે સુખીયાં આપણુ ગૌધન.
સદૈવ પૂજી કીજીએ તેતણી, તમારી ભક્તિ છે વ્યભિચારણી;
એહેવું કહી હસ્યા શ્રીહરી, વારતા નંદ ચિતમાં ધરી.
પૂજી કરતાં થયો સાયંકાળ, સરસ્વતીતટ સુતા ગોવાળ;
સમય અધે નિશાનો હોય, નિદ્રાવશ થયું સર્વ કોય.
શુકલ કહે સાંભળીયે ભૂપ, એક અનંતર આવ્યો દારણુ રૂપ;
તે પેઠા ગોપમંડળી મહાંય, આવ્યો જહાં સુતા નંદરાય.
નંદનો પાગ મુખ મહાંયે ગળ્યો, લેધ નંદને અનંતર પળ્યો;
જંઘાલગી અસ્યો વામ પાય, આકંદ કરે રૂએ નંદરાય.
છે કૃષ્ણ પુત્ર તાહારો આધાર, તું વિના કોણુ કરે મમ વાહાર;
મુકાવ્યો વરણથકી એક વાર, વળી આજ વિપત્ત પરી અપાર.
તું ને પરમેશ્વર કહે સહુ કોય, કૃપા કરી મુજ સામું જોય;
વિવિધ વિલાપ કરે ઘણું રોય, જળ્યા ગોપ વગે સહુ કોય.
હાહાકાર પડે ખુબાણુ, કોણે રામકૃષ્ણને કીધું જાણુ;
ત્રાહે ત્રાહે કરે ગોપી માત્ર, રૂએ જસોદા પછાડે ગાત્ર.
અનંતરે ત્રાસ્યા નંદરાય, આ લેધ માણુનાથને જાય;
કો છે માણુદાતા કહાવે, કાળમુખથી મળુને મૂકાવે.
ઉન્મત્ત ગોપ ધાયા દરબડી, પાષાણુ ગેડી ગ્રહી લાકડી;
પડે અનંતર ઉપર મહાર, મુખમાં નંદ કરે પોકાર.

નાસે અનંતર નિરજે થઈ, પડે મહાર પાણુ મૂકે નહીં;
ઘોર વનમાં અનંતર ગયો, શ્રમિત ગોપ સાથ સહુ થયો.
ગોપાંગના રોતી એમ કહે, આપણને તીરથ વ્રત ન સહે;
જો પૂરવે કીધું અભયા વ્રત, તે વ્રતનું ફળ પામ્યા તર્ત.
આણીવાર તો આંકળ વળ્યો, આ સર્પ રાપજીને લઈપળ્યો;
બાધ ગોવરધનની કીજે સેવ, નંદ ઉપાસે બીજી દેવ.
ન જીવે નંદ આશા ટળી, બેઠું ઘર અંબાજી ફળી;
ધાયા રામકૃષ્ણ બેઠું જાત, બળભદ્રે બહુ કીધી ધાત.
તોએ નંદને મૂક્યા નહીં, પદમહાર કૃષ્ણે કીધી જઈ;
ચરણસ્પર્ષ કીધો જેટલો, અનંતર રૂપ તજ્યું તેટલો.
કૃપા કમળાવરની હવી, દિવ્ય દેહ પામ્યા ગાંધર્વી;
દિવ્યપટ કીધાં પરિધાન, વપુવર્ણ વિદ્યુતસમાન.
કુંડળ બાજુબંધ કહે હાર, ધરી ગદા એક હસ્ત મોજર;
વામ રકંઠે શુભ વેણુ ધરી, એહેવી દેહ પ્રગટ જવ કરી.
ગોવાળા સહુ વિસ્મે થાય, ગાંધર્વ નમ્યો નંદજીને પાય;
નિર્વિનંદ થયા તતખેવ, છે ઘરમાં વિશ્વંભર દેવ.
મળુને ચાર મદક્ષિણા કરી, હું દાસ દાસ વાણી ઊચરી;
હું પતિ કૃતારથ કીધો, મળદેહ તાંહાં મુજને દીધો.
સ્પર્ષ ચરણરેણુનો થયો, કર્મ ભોગ સર્વ માહારો ગયો;
ગાંધર્વે એવી વિનતી કરી, કૃપા કરી પુછે શ્રીહરી.
સંદેહ પામ્યા છે ગોપ સર્વ, તું વૃત્તાંત તાહારું કહે ગાંધર્વ;
કોણુ કારણુ ત્રાસ્યા નંદરાય, કાં સર્પરૂપ થયો વનમહાંય.
(ગાંધર્વ વચન):—
સ્વામી અંતરજમી હરી, ઘટ ઘટ બ્રહ્મ રહ્યો વિસ્તરી;
લોક નિમિત્ત પૂછે સર્વથા, શું અજાણી માહારી છે કથા.
ગોપનો સંદેહ પામે શાંત; વૃત્તાંત પૂછ્યો કમળાકાંત;
વસતો હું અમરાવતી ગામ, ગાંધર્વ સુદર્શન માહારું નામ.
સુરકન્યા પામી મોહ સર્વ, મુને રૂપગણુનો વાદ્યો ગર્વ;
માહારાં રૂપથકી મોહતો શક, એક બ્રાહ્મણ હુતો અષ્ટાવક.
અષ્ટ ડામ વાંકો કૂખડો, તે તાપસ માહારી દૃષ્ટે પડ્યો;
સરસ્વતીમાં કરતા નિત ધ્યાન, હું ગયો તહાં કરવા સ્નાન.
વક્ર જોઈ મુને આવ્યું હાસ્ય, હું ગયો બ્રાહ્મણને પાસ;
વક્રકિત હું બોલ્યો જઈ, રત્નગર્ભા તુજ માતા સહી.
તે સ્ત્રીનું પુણ્ય હશે અપાર, જે તમ સરખો પામી ભરતાર;
શરીરનું કષ્ટ કરજો જાન, તમે પૃથ્વીમાં દીસોછો રતન.
જામનમદ વાંકો હીંડો છો શુંય, આ લટકો દેખીને મોહ્યો હુંય;
જો દેખશે રૂપ તમારું જતી, કો સતીનાં સત રહેવાં નથી.
વક્ર બોલ જવ મેં ઉચરયા, તવ કંઠ કરી બોલ્યા અંગિરા;
અષ્ટાવકલ કૃષ્ણ વદે, પાપી તું ભર્યો રૂપને મદે.

ને વક્ષોક્તિયે બોલ્યા વ્યંગ, તો ઠામ ઠામ થાઓ વાંકું અંગ;
તું વક્ર થઈ ચાલે નિરધાર, પામને અનગરનો અવતાર.
(પંછી મેં (ગાંધર્વ) કહ્યું) :—

સ્વામી મેં કીધી અપરાધ, કષિ! વચને મેં દુલ્યા સાધ;
માનુભાવ મૂને મયા કરો, શાપ અનુગ્રહ સ્વામી કરો.
મણીપત કીધી રોચો ઘણું, કૃપાળ મન છે કષિણ તણું;
(ત્યારે કષિ બોલ્યા) :— [વાળ.

“ અંખિકા નિકટ થઈ રહેજે વ્યાળ, આવશે જનત્રાએ નંદ ગો-
નંદનો મુખમાં ઘેટેજે ચણી, મુકાવા ધારો અશરણુશણી;
શ્રીકૃષ્ણ ચરણરોણુ અડશે, અનગર દેહ તાહારો પડશે.

સઘ મુકારો માહારો શાપ, ”

“ પછે ધન્યું મેં અહીનું આપ; ”

અયુત વર્ષ ગયાં મૂને વહી, આજ તમારી કરૂણા થઈ. ”
કર્મકથા કહી નમીયો પાપ, શ્રી કૃષ્ણે તેહને આપી વીદાય;
કર્મ પ્રસંગ મહિમા સાંભળ્યો, ગોપ સર્વનો સંધે ટળ્યો.
પછે નંદ જાણ્યું રૂડી પેર, છે સકળ દેવતો મહારે ઘેર;
પછે બોજન કીધાં માતઃ કાળ, વળ્યા તીરથ કરી ગોવાળ.
નંદ જસોદા પામ્યાં રાખ, શ્રીકૃષ્ણ નામથી જાણે દૂખ;
ગોકુળ આવ્યો પ્રજ્ઞપરિવાર, પુરુષોત્તમ જાણ્યો નંદકુમાર.
જે કો કથા પ્રીતે સાંભળે, બ્રહ્મશાપ પાતક પરજળે;
પૂજા દરશણુ અંખાનું વળે, બે અનગર સર્પનો ટળે.
(શુકવચન) :—

સાંભળ પરિક્ષત પુણ્ય પવિત્ર, પૂરણ થયું અંખિકા ચરિત;
એકવાર વૃંદાવન મહાંય, શ્રી રામ કૃષ્ણ ચરાવે ગાય.
જવ વેળા સાયકાળની થઈ, ગોપી જળ ભરવા મીધે ગઈ;
સહુ ગોપ ગોપી ટોળે થયાં, જળ કીડા કરવા રાત્રે રહ્યાં.
ગોપી સરિતા શ્યામ સમુદ્ર, સોળ કળાએ પ્રગટ્યો ચંદ્ર;
તે કિરણે અમૃત ધારા ભરે, ગોપ ગોપી સહુ કીડા કરે.
કુસોદની ઝોદ પામી ઘણું, પ્રકાશ્યું તેજ અંખે આપણું;
આવે લેહેર ઊછળે નીર, ત્રિવિધ મંદ વાચે સમીર.
ગોપી ગોવાળા ફેવળ રામ, કરે કીડા ગોપગુ કામ;
એકજ આવ્યો તેણે ઠામ, રાખચૂડ છે તેણેનું નામ.
કુમેરનો મંત્રી બળવાન, દીડી ગોપીકા રૂપનિધાન;
વળી દૃષ્ટ ન ઝોળખ્યા હરી, પેદા જળમાં ઘેરી સુંદરી.
ઉંડળમાં ઘાત્રી ખહુ નાર, જક્ષ આલ્યો ગગન મુજરદ;
આકંઠ વિલાપ કરે સુંદરી, તમ વિણ કોણુ મુકાવે હરી.
તે ઘણીવાર કીધી સંભાળ, સમાવી વિખ અગ્નીની જવાળ;
મંઘને નિવારયા પર્વત ધરી, બે વાર નંદને કરૂણા કરી.
કુખ દેખી ગોપી જનતણું, રામકૃષ્ણ બે કોખ્યા ઘણું;

ધાયા ધરાણીધર પૂડળે, એક વૃક્ષ ઉપાડી લીધો બજો.
વૃક્ષનું નામ કહીએ દેવદાર, કરમાં લઈ કીધો હાંકાર;
દ્યાળને દેખી સુંદરી, તવ શાતા અંતરમાં ધરી.
જક્ષે દીડા દેવ મોરાર, અધવચ મૂકી દીધી નાર;
હળધર મૂક્યા ગોપી પાસ, જક્ષ પૂઠે ધાયા અવિનાશ.
હરિયે જવ હાંકારો કર્યો, રાખચૂડ તવ પાઠો ફર્યો;
એક ગદા વડે માંડ્યો સંગ્રામ, વૃક્ષે વઢતા સુંદરશ્યામ.
તહાં ઘોર જુદક થયું અંત્રક્ષ, હરિયે મારી પાડ્યો જક્ષ;
ઉત્તમગતિ થઈ તેહતણી, તેને મસ્તક એક હતો મણી.
છે રાખચૂડ તે માટે નામ, તે મણિ લીધો સુંદરશ્યામ;
બળીભદ્રને તે આપ્યો જઈ, ગોપાંગના સર્વ સુખણી થઈ.
સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્ત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રી ભાગવત;
તેમાં સાર છે દશમસ્કંધ, જોડું હતું પ્રાકૃત પદખંધ.
આપાસા વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આ પાસા માહારૂં પ્રાકૃત;
કથાપ્રસંગ એકૂ નવ પડે, આલ્યો જાઉં સૂધે સેરડે.
કો કહેશે કીધો અહંકાર, છે માહારાં મનનો જીવો વિચાર;
નથી વિખાણ્યો મેં પોતાને, વિશ્વાસ આવે જેમ શ્રોતાને.
રામચરણકંમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ;
શુક કહે સાંભળીયે ધીરા, પૂરણ થયા અધ્યા ચોતરીશ.

(વલણ)

ચોતરીશમો અધ્યા પૂરણ થયો, લીલા સુંદરશ્યામરે;
રખે પ્રેમાનંદ વીસરે, અધક્ષણુ સીતારામરે.

અધ્યાય ૩૫ મો.

(કડવું ૧૦૧ મું—રાગ સામેરી)

અકળ લીલા નાથની, કવી કેમ વખાણે;
શુક કહે સુખ ગોપીતણું, ગોપીકા મન જાણે,
અજ હરી આદિત ઇંદુ, અને વળી ઇંદ્રાદિક;
તે પ્રજલીલા પ્રીછે નહીં, છે પૈકુંકપે અધીક.
એક વાર વૃંદાવન વિખે, વળી વાચો વેણુ રસાળ;
મોહ પામી પ્રજસુંદરી, વળી મોહ્યાં ગો ગોવાળ.
જળકીડા માંડી સામળે, ગોપ રામ ને ગોવાળી;
ચોળીને નવરાવે ધેનુવચ્છને, વનમાં વનમાળી.
દુમ વેદી ફૂલી ઘણું, વાસ વચ્ચો વસંત;
છે કમળવરણી કામની છે, ભ્રમર શ્રીભગવંત.
ચકોર મોર ચાતક બોલે, હરે રાખદ ચિત્ત;
વિઠલ વળડે વાંસળી, ગોપિકા ગાએ ગીત.
કટિમેખળા કંકણુ ધુધરી, ઝાંઝર રમઝમ થાય;
ગાય બાળી પાડે તાળી, નાચે નરહરીરાય.

બળીભદ્ર ગાએ પૂઠળે, ઉછળે નેખન બાળ;
મૃદંગ વાને ચંગ ગાને^૧, સંગીત સઘળી તાળ.
તે સ્વરે આકાશ પૂર્યું, પાતાળ પૂર્યાં સાત;
અહસ ફણાએ શેષ ડોહ્યા, મોહ્યા કરું જાત.
નર અમર મૂની મોહ્યા, હવી રવી ને ચંદ્ર;
અષ્ટ શેલ શિખર ડોહ્યાં, મોહ્યા સમ સમુદ્ર.
કાર્જ રહ્યું ધર્મરાજનું, વિસ્મે થયા ચિત્રગુપ્ત;
વિમાન બેસી દેવ આવ્યા, આવીયા ઋષિ સમ.
અષ્ટવસુ ને વિશ્વેદેવા, વળી અશ્વિનિકુમાર;
આવ્યા વિદ્યાધર જક્ષ કિંનર, મોહ પામ્યા મેઘ બાર.
ઘૂતાંચી મેનકા રંભા, તિલોત્તમા ઉર્વશી;
ગાન સાંભળી ગોપીકાનું, જોવા વૃંદાવન ધસી.
નારાયણનું નાટ્ય દેખી, ગગને નાચ્યા દેવ;
સાવિત્રિસું બ્રહ્મા આહારે, પરહરિ અહમેવ.
સરસ્વતી ને નિગમ નાચ્યાં, કરે સંગિત ગાન;
ઉમયા સંગાથે નૃત્ય માંડ્યું, સદાશિવ ભગવાન.
હાકડમરૂં ઝાંઝમરૂં^૨, શંખ શિંગી કૂંકે;
સંગાથે શિવ શક્તિ નાચે, તાન માન ન ચૂકે.
પિશાચ મેતડું ને ભૂત ભૈરવ, શાકિણી સિહારી;
સ્કંધ વેણા વાદે નાચે, શોભે શ્રીત્રિપુરારી.
રસઓઘ જમુનાતટ વિખે, અભિલાષ સુરને થાય;
અમો ગોપીકા નિરમી નહીં, ભૂલો બ્રહ્મારાય.
નારદ પર્વત વેણુ વાએ, સુરનર થયા એકસૂત;
તેતરીશ કોટી દેવ કહે, જ્ય જ્ય જસોદાપુત્ર.
ન જન્મ આવ્યો વૃક્ષનો વા, વૃંદાવનનાં તૃણ;
તો અમો પાવન થાત જો, ઊપર ફરત ગોપીનાં ચર્ણ.

(વલણ)

ચરણ અડે ગોપીતાણું ધન, વૃંદાવનનાં તૃણરે;
અખંડ વ્રજ કીડા કરે, નાથ અશરણ શર્ણરે.

(કડવું ૧૦૨ જુ—રાગ ગોરી)

ગોપીનાથ આવ્યા ધેર ગો ચારી, વાળે વાંસળી મોરલી નાદ;
દેવ અહમેવ મુકી ગયા, આખ્યા ગોપીગાનના સ્વાદ—ગોપી૦
છે ગોપ સખા સહુ પૂઠળે, આગળ કીધી સહુ ગાય;
મધ્ય મોરલીધર પરવરે, સંગે વિરાળે હળધર રાય—ગોપી૦
વનમાળા પહેરી વનમાળીચે, વૈજયંતી પાગ પ્રમાણ;
શુંબહાર દોહર તુળસીનાં, કેમ કરી શકે તે વખાણ—ગોપી૦

૧ “મૃદંગ વાળે જંગ વાળે” (બા. પ્ર. ૦)

૨ “ઝક ઝંબર ઝાંઝ ઝંબર” (બા. પ્ર. ૦)

ચળકે મુગટ મોર ચંદ્રના, હળકે કુંડળ કાન;
વિદ્યતવત પટકુળ પહેરીયું, વપુ શોભે શ્યામભવાન—ગોપી૦
લીલાંબર પલવટ વાળી, ધરો અધરે કનકની વેણુ;
જેમ ઉમયાનાથ વિભૂત ધરે, તેમ અડકી છે ગોપદરેણુ—ગો૦
નાહાનાં વચ્છ ચાલે મુખ આવળે, હરિ હાંકે વાંસે મુકી હાથ;
થાકાં જાણી વચ્છને લીચે, સ્કંધે ધૈરુનાથ—ગોપી૦
બોલે શબ્દ સહસ્રેક વેણુના, ઉડે રેણુના ઓઘ આકાશ;
ઉભી ગોપી ગામને ગોંદરે, નિરખે આવતા શ્રીઅવિનાશ—ગો૦
નિમેષ રહી તે વર્ણન કરે, નખશિખ ફરી ફરીને જોય;
સ્વરૂપ સ્વાદ લે સુંદરી પાણુ, નચાણું તૂમ ન હોય—ગોપી૦
પરિવ્રજ ઉભા રહીને આપે, સંભાળી ગોપને ગાય;
કરે માત જસોદા આરતી, ગોપવધુ મંગળ ગાય—ગોપી૦
નિતમત્તે લીલા નવનવી, ધન ગોપી ગોકુળગામ;
અવિગતિ ગોકુળમાં રમે, પ્રેમાનંદ પ્રમુરમ—ગોપી૦

અધ્યાય ૩૬ મો.

(કડવું ૧૦૩ જુ—રાગ સારંગ)

એ નારદભ શ્રીહરિના કહ્યો, પાંતરિશમે અધ્યા પૂરણ થયો;
વિખ્યાત વાત જાણી હરિતાણી, થઈ કંસરાયને ચિંતા ઘણી.
એક દૈત્ય તેડ્યો માકમ પૂર, છે નામ તેહનું વૃષભાસૂર;
નિકટ તેડી કહે છે કંસરાય, તમો પધારો ગોકુળમહાંધ.
છે રામકૃષ્ણ બળિયા બે વીર, તે ઉછંકળ થયાછે આહીર;
મુલત જેટલા મેં મોકલ્યા, તે કુશળ પાછા નવ વળ્યા.
તું સર્વપેં સૂરધીર છે ઘણુ, જઈ પ્રગટ કરો માકમ આપણું;
ગર્વ કરી તે તત્પર થયો, વૃષભાસુર તે ગોકુળ ગયો.
વૃથા પુછ થયો ગજરાજ, તે કર્યા આવ્યો કંસનું કાજ;
જમુનાતટ જમસરખો જોય, કીધો જળઘાટ વિરોધ.
સખળ સાંઠ ધૂમે આરડે, ઉછળે ફરે ને આડો પડે;
તે આખાગે ઉન્મત્ત ત્રાડે, શૃંગ વડે ત્રોડી બેખડ પાડે.
વૃક્ષસતા પશુ પંખીને હણે, પાગની ખુરીચે પૃથિવી ખણે;
વજ્રવત છે ચારે ચર્ણ, ક્રોધે લોચન થયાં લોહીવર્ણ.
ઉડાડે રેણુ ભરાવી શૃંગ, શું આવ્યા અનાવત માતંગ;
ચૂળ સ્કંધ ઊભું કીધું, સ્કંધે ગગન વ્યાપી લીધું.
તે મુખે કીણુ ફીસોટા ઝરે, બળદ જમુનાતટમાં ફરે;
ઝાટકે પુછ ઉડાડે વાર, જમ ભરતી નાહી વ્રજનાર.
નાહા ગોવાળા નાહી ગાય, નાસી પેકું સહુ ગોકુળ મહાંધ;
આવ્યો વૃષભ ગોકુળને ઝાંપે, ઘરદર વ્રજવાસી કાંપે.
પડે ખુબ વરત્યું ઉત્પાત, તે રામકૃષ્ણભણી આવી વાત;
સમાચાર સાંભળી તત્પર થયા પરવરે વૃષભ સર્મા ગયા.

કહી કાઢી ગેડી કર ધરી, તેડયો સાંઠ સમરથ શ્રીહરી;
 મયા કૃષ્ણ વારતા સાંભળી, નંદ જસોદાને મૂર્છા વળી.
 હાહાકાર કરે સહુ કોય, ભય પામી વ્રજવનિતા રોય;
 અમરગણુ જોતા આકાશ, વૃષભને સાદ કરે અવિનાશ.
 ધસ્યો વૃષભાસુર દીધી હડી^૧, તીવ્ર શૃંગ પ્રભુ સામાં કરી;
 રૂચી પુછ મસ્તક આણી, ધસ્યો સન્મુખ સારંગપાણી.
 ઉડે રેણુ પદમહારે કરી, સુરજ તેજ લીધું આવરી;
 ધૂળે ચરાણુ ન સૂઝે સૂર, હરિસાથે વાઘ્યો દાનવ દૂર.
 નીચાં નમી કરવા ગયો ઘાત, બેહુ શૃંગ સ્થાયાં જડુનાથ;
 ઊધિ મસ્તક રાખ્યો કર ધરી, તે ન શકે આઘો પાછો ફરી.
 દેત્યે બળ કીધું અત્યંત, લીલાએ શૃંગ ગ્રહ્યાં ભગવંત;
 મહાબળ કીધું નંદકુમાર, તે પાછો ઈચ્છો^૨ ધનુષ અઢાર.
 ધન્ય ધન્ય દેવતા આચરે, પ્રભુ પામે કોણ પ્રાક્રમ કરે;
 વૃષભ મરડી પાડ્યો ધણી, તેહના સ્કંધ ઊપર દીધા ચણી.
 દારણુ બળ કીધું મહાબળી, આડો નાખીને કોટ આમળી;
 કહાડી છલ ખરાડી પાડી, મુખમાંથી શૃંગ લીધાં કહાડી.
 મૃત્યુ પામ્યો વૃષભાસુર તતખેવ, પુષ્પવૃષ્ટિ કીધી સુરદેવ;
 તે ગયો સ્વર્ગ બેસી વિમાન, મળ્યા માત પિતાને શ્રીભગવાન.
 વ્રજવાસી મુખ પામ્યા ઘણું, દેખી પ્રાક્રમ પ્રભુજીતાણું;
 આવ્યા જોવા નારદ ઋષિરાય, દીઠો વૃષભાસુર ભૂ મહાંય.
 પ્રસન્ન પરમહંસ ઋષિ થયા, તે જોઈ નારદ મથુરા ગયા;
 હરખ્યો કંસ દીધું બહુ માન, આપી આસન પૂજ્યા ભગવાન.
 કૃતાંજળી કરી પૂછે રાય, કેમ સેવકને કીધી કરૂણાય;
 એકાદશ વર્ષે આવ્યા ફરી, તમો દીધી શિક્ષા મેં આચરી.
 નારદ કહે સાંભળ ભૂપતી, મેં કહ્યું તોહે તું ચેત્યો નથી;
 આકાશવાણી વૃથા ન જાય, તુંને વિષમવેળા આવી રાય.
 તે નંદપુત્રનું દીકું તેજ, તહાં ઊછરેછે તાહારા ભાણેજ;
 મુખે કુહવાચો^૩ સુરનો સાથ, હવે ચોરી શી કહું તુજને વાત.
 મિથ્યા નંદનું વસ્ત્ર ધરણ, છે રામકૃષ્ણ દેવકીના પુત્ર;
 તે ગુપ્ત થઇ ગોકુળ સેવે, ચોરી મુક્યા છે રાય વસુદેવે.
 વચન સાંભળી લાગી જવાળ, કહાડી ખેડું^૪ ઊડ્યો ભુપાળ;
 તે રીસે રાતડો ધૂમે ઘણું, મસ્તક છેદવા વસુદેવતાણું.
 મમ શત્રુ મુક્યા પરધેર, માહારે બેઠેન બનેવો સાથે વેર;
 નારદ કહે સાંભળ ભૂપાળ, કનિષ્ઠ પુત્ર છે તાહારો કાળ.

૧ "સરી" (ખા. પ્ર.)

૨ "ધસ્યો" "ધસ્યો" (યુ. પ્રતો.)

૩ (ખા. પ્ર. તથા એક યુ. પ્રત). ખીજાએમાં "કુલવો,"
 "કુલવાયો," "કુલાયો" છે. ૨ ત્રણ પ્રતમાં "ખેડું," એકમાં
 "ખડું," ને બેમાં "ખાડું" છે. ખર્જ ખેડાં કહેવાય છે.

સુગમ હણવું એ દંપતીતાણું, છે બાળક જીતવા દેહેલે ઘણું;
 દંપતી રાખ્યાં કરી સમાધાન, સકળ વાત સમરથ ભગવાન.
 કંસને નારદ કહેછે વળી, કૃષ્ણ ચરિત્ર તુને ન શકે કળી;
 બક બકી અઘવત્સાસૂર, ગર્ધવ પ્રલંબ સરખા દૂર.
 સકળ જોધ શ્રીકૃષ્ણે હણ્યા, તો તમે ગોપપુત્ર કેમ ગણ્યા;
 આવ્યો કાળ કાંઈ થા સાવધાન, નારદજી થયા અંતર્ધાન.
 કંસાસુરને ચડીયો કાળ, વસુદેવે મુક્યાં કેમ બાળ;
 એ છળ કરી છાના ઉછર્યા, એ ભાણેજ શત્રુ હોય માહાર,
 ખરા.

ઉપની વ્યાધિ પમાડું શાંત, પછે કંસાસુર બેઠો એકાંત;
 શલ કુશલ મુષ્ટિક ચાણૂર, તેડયા કૂટ ફેરી વ્યોમાસૂર.
 કીધો વિચાર એકાંત બેશી, છે વાહાલો મિત્ર કંસને ફેશી;
 હે સખા આપણે શું કરવું, ગોપથકી નથી ઊગરવું.
 જાણાવ્યું નારદ કીધું ભલ, રામકૃષ્ણ મોહોટા છે મલ;
 તે વસુદેવે મુક્યા ગોકુળે, તે કુધમલ ગાળે નિજ બળે.
 આપણે સુભટ જે જે મોકલ્યા, તે કુશળે પાછા નવ ફર્યા;
 તમ વિનાકારજ નહીં થાય, જાઓ વ્યોમ ફેશી ગોકુળમહાંય.
 કંસે આજ્ઞા એહેવી કહી, બે અસુર બોલ્યા ઉભા થઈ;
 ફેશી કહે સાંભળ મહારાજ, કોણ માત્ર એ કરવું કાજ.
 જઈ કરું નંદને અપુત્રવાન, ચાલ્યો પાપ કરી અભિમાન;
 પછે પંચ મહાને આજ્ઞા થઈ, કરો તત્પર મહાઅખાડો જઈ.
 કંસાસુર મનમાં કરે વિચાર, અહાં તેડાવું નંદકુમાર;
 વ્યોમ ફેશીથી અર્થ નવ સરે, કૃષ્ણ આગળ ફેશી નવ ઊગરે.
 કાંઈ કપટ કરી તેડાવું અહાં, પછે વળતા બાળક જશે કહાં;
 છે સાધુ અદૂર હરિનો દાસ, સાધુનો ગોપને છે વિશ્વાસ.
 એકાંત વિચાર્યું કંસાસૂર, પછે તેડાવ્યા વલ્લભ અદૂર;
 દીધું માન ગળે ઘાલી હાથ, કહે મનની વાત મથુરાનાથ.
 તમો અદૂરજી માનો સર્વથી, માહારું તું વિના કોઈયે નથી;
 કો ઉછંકળ બેરડા અજ્ઞાન, માહારે કર્મે મળ્યા એહેવા પરધાન.
 શત્રુ સરખો ઉગ્રસેન તાત, કોણ આગળ કહું કુખની વાત;
 તમો સમદર્શી છો વૈષ્ણવ રાય, માટે કહું છું અંતરનો અ-
 ભિમાય.

તમો નંદપુત્રનું દીકું તેજ, છે બેહુ એ માહારા ભાણેજ;
 આકાશવાણી તમને સાંભરે, તે રામકૃષ્ણ શત્રુ છાના ઉછરે.
 ઘણા સુભટ કીધા સંધાર, મુને સાલેછે વસુદેવકુમાર;
 શયો તમ સાથે સખું અંતર, કીજે જગન કીધાનું મેક્ષાંતર.
 કીજે ધનુરજગતણું મંડાણુ, પુણવું માહારાં ધનુષખાણુ;
 મતિપદએ પ્રારંભ થાય, ચતુર્દશીયે જગન સંતોખાય.

૧ ખા. પ્ર. માં "સોનાય" ને ખીજા પ્રતમાં "પૂરણ" યામ છે.

તેડાવીચે લોક ગામ ગામના, પ્રજા માનેછે માહારી આમન્યા;
તેડાવીચે ગોકુળના ગોવાળ, મહે મળતા આવે બેહુ બાળ.
પછે હું મનનું માનું કરું, હું તમ આગળ સાચું આચરું;
માટે ભક્તરાજ તમે વેહેલા થાઓ, તેડવા નંદને ગોકુળ
જાઓ.

સહુ ગોપને કાલે અહાં લાવજે, બેહુ બાળકને તેડી આવજે.
મંગાવજે ગોરસ ધી ઘણાં, છે સેવક આહીર આપણા.
આપણે રામકૃષ્ણ સાથે કામ, ઉગ્રસેનનો ફેડીશ કામ;
જાદવમાત્રનો કરશું ઘણું, પછે આપણને કલ્યાણ.
એકવાર બાળક દષ્ટે પડે, કરું કારજ હું હસ્તી વડે;
મલ્લઅખાડે રાખું મલ્લ પંચ, છે મહારાં મનનો એહેવો
પરપંચ.

પછે આપણને ચિંતા નથી, હું રાજ તમે થાજે જુધપતી;
સર્વથા કામ થાચે તમ વડે, જાઓ અફૂર ગોકુળ ગામડે.
અફૂર કહે હસતું મુખ કરી, તીવ્રબુદ્ધિ રાય તમારી ખરી;
ઘણું પ્રસન્ન થયું મમ હૃદયે, અદ્યુત છળ તેં કીધું ઉદયે.
રાય હવે કામ સીધું આપણું, મનોરથ માહારા પ્રેંતા ઘણું;
રૂકું કરશે અશરણાર્ણ, ઉછંકળ પાપી પામશે મર્ણ.
બાળકને તેડી લાવું કાલ, છે અફૂરને દર્શનનું વહાલ;
જે મથુરામાં આવે જગદીશ, તો હરિ ભાંજે પાપીનું શીષ,
જાહો ગોકુળ કહી બેડા થયા, અફૂર પોતાને મંદિર ગયા;
કંસાસુર પ્રસન્ન થયો અત્યંત, અફૂરને વહાલા શ્રીભગવંત.

(વલણ)

ભગવંત વહાલા ભક્તને, સાંભળ પરિક્ષિતરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, છત્રીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૭ મો.

(કડવું ૧૦૪ થું—રાગ કહાલેરો.)

કાલિંદીતટે કેરી આવ્યો, ફૂર કપટી કંસનો મિત્ર;
રૂપ ધણું કાળા ઘોડાનું, પ્રગટી માયા અસુરચરિત્ર—કા
મુખશબ્દ ભયાનક ભાસે, મેઘની પેરે હણહણતો;
વામ દક્ષણ ફરતો ચાલે, અવની પાગ વડે ખણતો—કા
જાટકે ૨ પુચ્છ કોટે કેશવાળી, મુકે દાટ જમુના તીર;
ફીણ ૩ ફીસોટા મુખથી જરે, ધૂણે શીષ ધ્રુજવે શરીર—કા
ઉન્માદ કરે મદર્થે ભરયો, ઉડાડે રેણુ પછાડે ચર્ણ;
સર્પ ફણાવત શ્રવણ ઊભા, લોચન દીસે લોહી વર્ણ—કા
શું ગોકુળ ગગન એકત્ર કરશે, અમર સહુ કપિ અંતરિક્ષ;

ગોપવર્જને ચિંતા શાની, જે માથે પરમેશ્વરનું પક્ષ—કા
મોહોટો વર એને અહિંધરનો, આયુધ રોમાવળીમાં વસે;
દેવ સર્વ વિચારે અંતરિક્ષ, ભાધ્યો ગોકુળમાં શું થાશે—કા
છે ફૂર કેરી સખો કંસનો, કેશ વડે કરશે સંગ્રામ;
કેશાવળીની વજ્રધારા છે, તે માટે ધણું કેરી નામ—કા
ઉતરે ભાર જે મરે કેરી, શું ગણું છે પછે કંસજતણું;
છે ઉછંકળ અસુર વર્ગમાં, અધર્મી છે કેરી ઘણું—કા
શૌનકને કહે સૂત પુરાણીક પરિક્ષિતને શુક સ્વામી;
ગોપવધૂ જળ ભરતી નાહી, નાહી સુરભી ભય પામી—કા
વેણુ લાકડી મુગટ ધાખળી, પડે ધણું નાસે પિંડાર;
ગોકુળ ગોંદરે ધૂમે ઘોડો, નાસો નાસો પડે પુકાર—કા
પુચ્છપ્રહારે હુમ બહુ છેદ્યાં, રોકી વાટ રહ્યો અંધ;
વૃષભાન ઉપનંદ જસોદા, ભય પામ્યાં થરથર કપિ—કા
પૂડળ વાટ કરી સહુ નાસો, પછવાડે છીંડાં પાડો;
નંદ કહે ગોપી ગૌધનને, ગોપમાત્ર બાહરે કહાડો—કા
કહે જસોદા નંદરાયને, આજ આવ્યો દોહલો દાહાડો;
સમૃદ્ધિ સરવે લૂટી લેવાદા, એક સામળીયાને સંતાડો—કા
માતપિતાને કહે પરમેશ્વર, તમે કાણુ એક ધરજે ધીર;
સંકર્ષણને સાથે તેડી, જુદાને ચાલ્યા શ્યામશરીર—કા

(વલણ)

જુદા કરવા જહુનાથજી, આવ્યો કેરીને પાસરે;
બળભદ્રને પૂડળ કરી, આગળ થયા અવિનાશરે.

(કડવું ૧૦૫ થું—રાગ માફની ચોપઇ)

હરીચે હાંકારયો હય જદા, હણહણી એ આવ્યો તદા,
આવ્યો નિકટ વિકટ મુભટ, ફરતો કરતો ફૂડ કપટ.
વળી નીચો ઊંચો લાંબો થાય, મુખ વિકાશી અસવા ધાય;
આગલો પાગ ઊંચો ઊલાળે, પાટુ મારવા પાછો વળે.
કૃષ્ણ ઉપર નાખે કેશવાળી, પાણુ સામળીયો લે સંભાળી;
હસ્તમાં ગેડી દોકારા કરે, કૃષ્ણ કેરી બેહુ ફૂડ ફરે.
સાચવે ઘાત શૂરા સંગ્રામ, ઘણું ધૂમે ઘોડા ઘનશ્યામ;
તહાં જુએ ગોપ ગોપીનાં વૃંદ, જસોદા નંદ કરે આકંદ.
કહાં અશ્વ કહાં પુત્ર કોમળ, કહાં સમુદ્ર કહાં કૂપનું જળ;
કહાં નદી ને કહાં ખાખડું, કહાં વ્યાઘ્ર શશક ખાપડું.
કેરી કમળાવર વાદ વહડે, પદમહારે પડછંદા પડે;
ફેરવે નાથ કરમાં ગેડી, કરે પ્રહાર પાસે તેડી.
તે પાહી ચીસ ને પાછો હઠે, ફેરવી પુચ્છ હેડું આછટેર;

૧ “ફરતો” (બા. પ્ર.), ૨ “જાંટકે” (બા. પ્ર.). ૩ “ફ-
સાસોટા મુખથી વરસે” (બા. પ્ર.).

૧ “પૂડે” યુ. પ્રતો. ૨ “આછડે” બા. પ્ર. ને એક યુ. પ્ર.; બે
યુ. માં “આસો” છે ને બે યુ. માં “આછો” છે.

પુર રાજાને અંગેન આવસું, પછે કોષ કરી વડુ વેખસું.
કેશવાળી ધારા વળતણી, છે રોમાવળી ભાલા આણી;
ફરવે પ્રચ્છ ખડગની ધાર, મઃ પ્રવેદ છૂટે અપાર.
નારાયણ લઘુલાઘવી કરે, ચોહો પાગ વચે પેસી નીસરે;
પછે ઘોડે ઘેર્યા શ્રીરણજોડ, પ્રભુપર પાઠ નાખી જોડ.
લક્ષ્મીવરે સાચવ્યો લાગ, ગ્રહા હસ્તમાં ખેડુ પ ગ;
તે હંચો ખળ કરી અત્યંત, જઈ પડ્યો શત ધનુષ પથંત.
આસ્કાટન રકંધ કીધું શ્રીહરી, તવ દાનવ આવ્યો પાછે ફરી;
વદન વિકારી મુકી દોટ, તે ગ્રહેવા ઇચ્છે હરિની કોટ.
મખંચ કીધો ગોકુળનાથ, તેહનાં મુખમાં આવ્યો ડાખો હાથ;
દેતે જાણ્યું ભલો ભોગ મળ્યો, રકંધ લગી હસ્ત હરિનો ગળ્યો.
તે કાળજ ફાડી આધો ગયો, વળી જોડો સ્તંભ પ્રમાણે થયો.
કોધાગિન પ્રગટ્યો શ્રીકૃષ્ણ, ધન્યુ દોહ તેમ કર કીધો ઉપચાર;
તપે હસ્ત લોહું ધગધગે, ઉદર મુકી આવ્યો ગુદ લગે.
અંતર ત્વચા ખળે ચડચડે, કોધાગિન અંતર ધડધડે.
જેમ શરવેધો હોલો ફડફડે, નવે દાર વેધ્યાં કર વડે;
શ્વાસોશ્વાસ જવ થતો રહ્યો, મર્ણુ તુલ્ય તવ કેશી થયો.
ફટાર્યાં નેત્ર નમાવ્યા કાન, ઢળી^૨ કોટ ઢળી મુધ સાન;
વહે ફીણુ છળા નીકળી, શ્રીકૃષ્ણે હસ્ત પધાર્યો વળી.
જેમ વેહેસું કાષ્ઠ થાએ બે ભાગ, તેમ કેશી ફાટો ચડચડાગ;
પાડી ચીસ નીસર્યા પ્રાણ, તર દેવતાણા વાગાં નીશાણ.
તે પરમગતિ પામ્યો પાપિષ્ઠ, કરે કેવ કુસુમની વૃષ્ટિ;
ગોપ કરે સહુ જેજેકાર, છે નંદપુત્ર કારણ અવતાર.
ઉતાર્યો ભાર થયું સર્વ સુખી, એહેવે પધાર્યા નારદઋષી;
નમ્યા ચર્ણ પ્રદક્ષણા કરી, નાચ્યા નારદ વોણા ધરી.
ઋષીને હરિયે દીધાં માન, તવ યોદ્યા નારદ ભગવાન;
છો બ્રહ્મરૂપ પૂરણુ અવતાર, ભલો ઉતાર્યો ભૂતળભાર.
ઘણા કાર્જ કીધાં ને કરશો, કાલે તમો મથુરા પરવરશો;
હણશો હસ્તિને પરમ દહાડે, છે મલ્લ મારવા મલ્લઅપાડે.
કંસાસુરને કરી નિપાત, છોડવશો ખાંધ્યાં માત ને તાત;
પછે ઊત્રસેનને આપી રાજ, ભણી આવશો અવંતિ મહારાજ.
જરાસંધ છતવો છે હરિ, જવન મારવો પ્રપચે કરી;
શિશુપાળમુખ થાશે સ્થામવર્ણ, રૂપમણીનું મણુ કરશો હર્ણ.
નિધન નરકાસુરને કરી, વરસો સોળ સહસ્ર મુંદરી;
અસુરમાત્ર કરશો સંધાર, ઊતારશો ભૂતળનો ભાર.
અમુર તેડવા આવશે આજ, ખોટી મો થાશે મહારાજ;

૧ "ધન્યો મોહ કર કીધો ઉપચાર" (ખા. પ્ર.)

૨ "ઢળી" (ખા. પ્ર.)

૩ સપળી મુંદરી, 'અવંતિમાળ' (ખા. પ્ર.)

હસી સામળીયે કીચી સાન, શ્રીનારદ પામ્યા અંતરધાન.
શુકલ કહે સાંભળીયે રા, તે ગઈ વાંતા મથુરા મ્હાંય;
કેશીનો સમાચાર સાંભળી, તર કંસાસુરને મૂરજ વળી.
અંતરગત પામ્યો પરિતાપ, કેશી કેશી કહી કીધો વિલાપ;
શુંડવિના ભાઈ જેહેવો ગળ, થાય પાંખવિના પંખી અકળ.
પ્રત્યંખવિના જેહેવું આપ, મણિ દંત વિના જેહેવો સાપ;
દ્રવ્યવિના જેહેવો દાતાર, વ્યર્થ ખેડુ જેમ ખાંડી ધાર,
હોય મધ્ય પુતળી પાખે નેત્ર, વાડ ધણી વિના જેહેવું ક્ષેત્ર;
હોય વિદ્યાવિના જેહેવી રસના, આજ તેમ થયો હું કેશીવિના.
ઉતાવળા મોકલ્યા અમુર, તાહાર પેહેલાં ગયો છે વ્યોમાસુર;
નિપાતન કેશીને કરી, ધેનુ ચરાવા ચાલ્યા હરી.
જળકીડા માંડી મહારાજ, સંગ ખળિભદ્ર ગોપનો સાજ;
ભીલ પરડી જળમાં જઈ નહાય, હરે તે કિંચલી લઈ ત્રટ જાય.
વ્યોમાસુર અવ્યો ગોપ થઈ, ગોવાળા કો સમજ્યા નહીં;
તે ઘણા ગોપને ચોરી જાય, જઈ સંતાડે તે ગફા મ્હાંય.
જવ અર્ધ ગોવાળા ઓછ થયા, શ્રીકૃષ્ણ કહે સખા કહાં ગયા;
દીઠો દાનવ ને મુકી દોટ, જઈ વ્યોમાસુરની ઝાલી કોટ.
મરડી આમંળી નાખ્યો ધર્ણ, પદમહારે પમાડ્યો મર્ણ;
એમ વધ વ્યોમાસુરનો થયો, તે દેવ થઈને સ્વર્ગે ગયો.
સમાચાર તે કંસે સાંભળ્યો, વ્યોમાસુર કેશી પાસે પળ્યો;
શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા ગોકુળ મ્હાંય, તે દહાડે છેલ્લી ચારી ગાય.
માયા ઉતારી વૈકુંઠરાય, શ્રીવૃંદાવનથી થયા વિદાય;
ગો ગોપથી ઉતાર્યું મન, અતિદુખ પામ્યા જગજીવન.^૧
ગોવર્ધનને કરી પ્રણામ, ગોકુળ આવ્યા શ્રીભગવાન;
સંભાળી સહુને આપી ગાય, નરહરીનાં નેત્ર ભરાય.

(વલણ)

ભર્યાં નેત્ર નારાયણે, સાંભળ પરિસ્તરાયરે;

ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, સાડત્રીશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૮ મો.

(કલ્પું ૧૦૬ હું—રાગ રામત્રી)

શુકલ ભાખે સાંભળ ભૂપતી, પરમેશ્વરને માયા મોહનથી;
મન ઊતાર્યું ગોકુળમાંથી, છવશે ગોવાળા હરિનામથી.

૧ અહીંથી તે અધ્યાયની સમાપ્તિ સૂચી ખા. ને એક મુંદરી પ્રત એ ખેનો પાઠ ખીજ સપળી મુંદરી પ્રતોથી જુદો છે. એ ખીજખા. ધીમાં 'ગો ગોપ' એ લીટી નથી પણ તેને બદલે 'ગોવર્ધનને' એ છે પછી 'સંભાળી' એ છે (નેત્રને ટેકણે નાજુકે) ને પછી 'પ્રભુ માતવિતાને લાગ પાવ. મથુરા જ્યા હરી તતપર થાય' એ છે. વલણમાં 'મથુરા જ્યા નારાયણ' છે. પ્રશ્નમાનુજ રસ ભર્યો પાઠ તો ખા. પ્ર. નો છે.

(કાળ)

નામ નારાયણ વડે, જીવશે જીવ પરિવાર;
મુખ દેવા ચક્રવર્તને, શ્રીકૃષ્ણ કીધો વિચાર.
માતઃકાળ સંધ્યા કરી, ધરી હરીનું ધ્યાન;
માળા મુદ્રા તિલક તુળસી, દિવ્યાંબર પરિધાન.
પુષ્પચંદન સુગંધ શ્રીફળ, ભરી પૂજનાં પાત્ર;
અકૂરે સામગ્રી કીધી, ચર્ચવા શ્રીહરિગાત્ર.
મથુરાપુરી એક કોશ મૂકી, થયો પશ્ચાત્તાપ;
કંસે કારજ ધાર સોપું, કોણ માહાર પાપ.
કઠણ મલ્લ છે મલ્લઅખાડે, સકુમાર કેશવરામ;
બાળક પીડા પામશે, થશે વદન માહાર શ્યામ.
થયો ગોઝારો ત્રેલોકમાં, હું કંસાસુરનો દૂત;
વિશ્વ કહેશે વાહી તેડયા, અકૂરે નંદસૂત.
અતિથાણું આયુષ ધિક્ છે, હું કહાં રહ્યો આરોગ્ય;
પરાધીન કંસને વરતું, એ જીવવું અન્નજ્ય.
મથુરા આવશે કૃષ્ણજી, શું થશે ગોકુળમહાંય;
કેમ જીવશે જસોદા, જેમ વચ્ચ વોહોણી ગાય.
એક કંસ રૂકું માનશે, માકું માનશે સંસાર;
મુને કાળ સરખો દેખશે, સહુ ગોપનો પરિવાર.
હું ગણાયો અસુર મળતો, ભક્ત નહીં કહે કોય;
અપજસ થયો ઉત્તરવયે, મુને મૃત્યુ શે ન હોય.
એક બુધ વિચારી સાધુએ, ઉભય પદારથ થાય;
શીખામાણ દહાં શ્રીકૃષ્ણને, જે ટળી રહે ખેલાય.
નસાડી મૂકું વનવિષે, મુને શું કરશે ભૂપાળ;
કહીશ કહ્યું નવ માનિયું, બાળક છે રગિયા ગોવાળ.
નિજ મને નિરધાર કીધો, આવ્યો જમુનાતટ રથ;
ગોકુળ દીકું દૂરથી, તવ ઊપના મનોરથ.

(વલણ)

મનોરથ અકૂરને થયા, મળવા સુંદરશ્યામરે;
છે અકૂરને વાહાલા ઘણું, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામરે.

(કડવું ૧૦૭ મું—રાગ પંચમરામગ્રી)

અકૂર ખેડા રથ, મનોરથ બહુ કરેરે;
અંતરમાં અભિલાષ, નાનાવિધ ધરેરે.
હું જોઈશ ગોકુળગામ, સર્વ સોહામણરે;
સ્વર્ગ લોક કોણ માત્ર, શોભે ત્રજ ઘણરે.
જમુનાજનો ઘાટ, વાટ વનતાણરે;
જળ ભરતી જોઈશ નાર, ગોપી સોહામણરે.
ધાબળીઆળી ધન, ચૂડો કહોણી લગેરે;

તે દામોદરની દાસ, હું જઈ પડું પગેરે.
વૃંદાવનનાં ગાડ, કાઢ્યાં રૂઢ્યાં કૃષ્ણરે;
તેનું પામીશ હું દરશન, ભારે વાંકાં વળારે,
તુળસીક્યારા કોટિ, માંજર ડોલતીરે;
સાંભળીશ શબ્દ રસાળ, મહુઅર બોલતીરે.
દેખીશ ધાતી ધેન, ઘોળી કુધે ભરીરે;
માકડા હરાણી ગોરી, કાળી કાબરીરે.
ખાંડી મીડી ગીણી, ડોલી કુંડળીરે;
આજ દેખીશ હું દરશન, ગાયની મંડળીરે.
નાહાનાં મોહિતાં વચ્ચ, સાંડ સોહામણરે;
લટકાળા ગોવાળ, સખા કૃષ્ણતાણરે.
મુને સુકન સારા થાય, માન દશે હરીરે;
મળી સામી નાર, વારિઘટે ભરીરે.
ઉતરયો દક્ષણ પાસ, કાળો મૃગદોરે;
આસ સારસ શુક, શબ્દ કરે ભરોરે.
ચકોર મોર ને હંસ, બોલે કોકીલારે;
ફરકે જમણી આંખ, સુકન થાયે ભરોરે.
સુકનનું એ ફળ, સામળીયો મળેરે;
હુંને હરજી થયે એક, કંસાસુર બળેરે.
ગતજન્મનું પુણ્ય, પ્રબળ માહાર હરોરે;
પ્રભુનું પામીશ દરશન, લોચન ધન્ય થશેરે.
આવો અકૂર રાય, કહેશે કૃષ્ણ મુખેરે;
હું તે વેળાનું રૂપ, રાખીશ હૃદયે વિખેરે.
હરિ દહોતા હોશે ગાય, દોહોણી કરે ધરીરે;
દેખીશ રેડતા દૂધ, પાત્ર ભરી ભરીરે.
બ્રહ્મા સરખા નંદ, સાવિત્રી જસોમતીરે;
રખે કરે માહારી લાજ, હું છીં જાદવપતીરે.
ઘોડાની ધૂધરમાળ, ઘંટા ધમકશેરે;
કહેશે આવું કોણ, ભત્રીજા ચમકશેરે.
ઝોળખશે તતકાળ, સામાં આવશેરે;
કાકાજી કહીને કૃષ્ણ, મુને બોલાવશેરે.
હું લાગીશ પ્રભુને પાય, હરિ ઉઠાડશે હાથેરે;
ગળામાં ઘાલી બહાય, ચાંપશે હૃદયાસાથેરે.
લક્ષ્મીને રમ્યાનું સ્થાન, વહાલાજીનું છે હૃદયેરે;
ગોપીનો વિશ્રામ, ચરચું મૃગમદેરે.
કોસ્તુભમણિ વનમાળ, તુળસી મંજર ગુંજરે;
તે અડશે માહારે અંગ, બેઠશે ભરી ભુજરે.
વામ દક્ષણ વીર, વળગી બેલડીરે;
દેખાડશે દીનદયાળ, ગોકુળની સેરડીરે.

તેડી જાશે મંદિર મહાંધ, ખીતે આદર કરિરિ;
બેસાડશે દિવ્યાસન, પૂછશે વાત હરિરે.
એકલો અંતરનો અભિલાષ, મનોરથ બહુ થયારે;
ચાતે સાયંકાળ, અહૂર ગોકુળ ગયારે.

(વલણ)

ગયા સંજ્યા સમે ગોકુળે, આવ્યા નંદને અંગણેરે;
મેળાપ કાકા કૃષ્ણનો તે, કથા શ્રીશુકલ ભણેરે.

(કડવું ૧૦૮મું—રાગ ધનાસરી)

રથજ આવ્યો નંદજને બારણે, અહૂર પધારયા કાંઈએક કારણે;
ભત્રીજને દેખી કાકાજ હસ્યા, મુકી ગૌ દોહોવી મળવા હરિ
ધસ્યા.

(હાળ)

ધસ્યા શ્રીકૃષ્ણ હેત સાથે, સંકર્ષણ પૂઠે ગયા;
અહૂર ખીતે પાય લાગા, નાથજયે કર ગ્રહ્યા.
પરસ્પરે સ્તવન કીધાં, ભત્રીજ વામ દક્ષણ રહ્યા;
વળગી હાથે આદર સાથે, મંદિરમાં તેડી ગયા.
આપી બેઠયા નંદજ, આનંદી માત જસોમતી;
અર્થ જાણ્યાવિના ખીત કીધી, જમડૂતવત જાણતાં નથી.
નામે છે જળ જસોમતી, નંદ પખાજે પાય;
બળીભદ્રજયે ધૂપ કીધી, વિકલ ઢોળે વાય.
અંદન કુમકુમ કેસર માળા, આરતી કરી સ્તવન કર્યું;
અહૂરચરણે નંદરાયે, પ્રેમે મસ્તક ધર્યું.
ધૂત પકવાન પય શર્કરા, બોજનનો મકાર;
મુખરાસ આપી સેજ બેસાડયા, દીડી સ્વાગત બ્રાતકુમાર.
અહૂરને પૂછે કૃષ્ણજ કહો, સમાચાર મથુરાતાણા;
અમો સાંભળ્યું જે કંસરાયે, જાદવ સહુ પીડયા ઘણા.
ઉત્સેનજ શું કરે છે, પદવી પુત્ર તજે ગઈ;
જવે છે વસુદેવ દેવકી જે, કારાગૃહે નાખ્યાં લઈ.
અહૂર વળતું બોલીયા, તમો સાંભળો ગોકુળપતી;
કંસનું બળ તહાં લજે, મહાપુરૂષતહાં આવ્યા નથી.
વસુદેવ દેવકી છૂટશે, કુખ જશે જાદવતાણાં;
માત તાતે સાંભળ લીધી નહીં, તહાં લજે બાળક દયામણાં.
રાજ કંસાસુર તણે, સુખ પરજને કરૂં;
પરાધીન પરજ થઈ જેમ, ખાટકીને ઘેર પરૂ.
કાકાના વાયક સાંભળીને, કોધ્યા કરાવરાય;
સંકલ્પ કીધો કરાળ માટે, અચુત આપશું ગાય.

(વલણ)

ગાય આપશું વિખને, બ્યારે મળશે માત પિતાધરે;

ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, આહવીસમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૩૯ મો.

(કડવું ૧૦૯મું—રાગ મેવાડો)

(નંદવચન):—

કહો અહૂરજ કેમ પધારયા, અમ સરખું કાંઈ કાજજ;
અમ ગોપને મંદિર આવ્યા, તમ સરખા મહારાજજ.
નંદજનાં વચન સુણીને, બોલ્યા શ્રી અહૂરજ;
મથુરામાં જોઈ જાગ કરે છે, કઠિણ કંસાસુરજ.
તમને હું તેડવા મોકલ્યો છું, એ આમંત્રણની રીતજ;
શ્રીકૃષ્ણને મળવાની ઇચ્છા, કંસાસુરને ખીતજ.
સકળ ગોપ રામકૃષ્ણ સંઘાયે, તમને નીમંત્રણજ;
નાતર સાંભળી નંદજનું, હરખું અંતસકર્ણજ.
કપટ ન જાણ્યું કંસાસુરનું, આનંદ્યા નંદરાયજ;
ગોપ સરવે તતપર થાઓ, સાદ પાડ્યો પૂર મહાંધજ.
દૂધ ધૂત લીચો મહી માખણ, ભૂપને ભેટ કરવાજ;
રામકૃષ્ણને જાતા જાણી, ગોપી લાગી કુખ ધરવાજ.
આગળથી વ્રજવધુએ જાણ્યું, છે કાંઈ કપટની વાતજ;
ફરી નહીં આવે મથુરાથી, જો જશે માણનાથજ.
એકેકને ઘેર જાએ ગોપી કરે, વાત મુકી નિશ્વાસજ;
મધુપુર જશે મોહનજ તો, મળવાની શી આશજ.
ચાર જુગ નિશા થઈ ભારે, ન મળી નેત્રનિમેષજ;
આણવિચાર્યું નંદ કરે છે, છે કંસને હરિપર દેરાજ.
કોએક સ્ત્રીને નિદ્રા આવી, તેહેને ઘેર સ્વપંનજ;
હરિવિજેગનું આગમ થાએ, ફરકે જમાણું લેખંનજ.
નંદરાયને નિદ્રા આવી, પહોડ્યાં જસોદા માતજ;
શ્રીકૃષ્ણે એકાંત પૂછી, અહૂરજને વાતજ.
ધણું દુઃખ મુને છે કાકાજ, કંસે હણ્યા ખટ બ્રાતજ;
અધાપિ કારાગૃહ વેઠે છે, અમારાં માતતાતજ.
કાકાજ તમો ભલે પધારયા, અમને દીધું માનજ;
કાલે કંસાસુરને મારું, એમ બોલ્યા લગવાનજ.
વાત કરતાં વહાણુ વાડું, સજ થયા ગોવાળજ;
ગોપવધૂને અહૂર લાસે, જાણે કૃતાંત કાળજ.

(વલણ)

કાળ દેખે કામની, અહૂર નોંહે પણૂ ફૂર ખરોરે;
જો જાવા દેશો કૃષ્ણને તો, મળવાની આર્યા પરહરોરે.

(કહ્યું ૧૧૦ મું—રાગ વેરાડી ચોપદ)

પ્રજાપાળને જવાળા વિખતાણી, શ્યામ રામજન્યે મથુરાભાણી;
વહીલાં વદન એકત્ર સુંદરી, શિર ડોલે બોલે જનશે હરી.
મથુરાની નારી કામણભરી, તે મોહશે જનશે કટાક્ષજ કરી;
હાવ ભાવ આદર ચાતુરી, અનેક વચન બોલે માધુરી.
નહીં દૂષણ ભૂષણસોજે ભરી, ગજગામની ભામની સરવોપરી;
મૃગનયાણી રચાણી રમી જાણે, તે જતીને રતીમાં ઘેર આણે.
આપણે સ્વામી કામી નંદકુમાર, વહાલાને વહાલોછે વ્યભિચાર;
તને ગોળ જે શર્કરા આપે, પામે રતન તો કાચને શિદ રાખે.
શિદ સેવે ગુદીને પામે દ્રાખ, મથુરાદાસી આપણુ સરખી

લાખ;

તે ક્ષત્રાણી રાણી ગુણભંધાર, આપણુ આહીર દુર્ગાળ અવતાર.
તે પેહરે પટોળી ચીર નિર્મળાં, આપણે પેહરીયે જાડાં કામળાં.
તેહેને મુક્તાદ્વિજમાળા મોહોટી, બાધ આપણી કોટે ચણોટી.
તેહેને સેસપૂલ સેંધો રાખડી, આપણે માથે મહીની ગોળી

ચહી;

તે જાણે ઉગટ કરી મુખ માંજ, આપણુ ન જાણીએ કો-
ચન આંજ.

તેહેને સમભૂભિનાં મંદિર ખરાં, આપણને વસવા નીચાંજખરાં
તે પંચામૃત જમાડે સુંદરી, આપણે પાઘચે ઝાસ વાટકો ભરી.
ચાર કરી આપણુ વહીડીયાં, કહાં નગ્નનાયિકા કહાં ગામડીયાં;
કહાં કનક ને કહાં કથીર, કહાં ઉત્તમ ક્ષત્રી કહાં આહીર.
બાઈ જ્ઞાન નંદરાયનું ગયું, પાપી અકૂરનું માન્યું કહ્યું;
થઈ મૂર્ખ જસોદા માવડી, કાળજ પુત્રને મૂકે કહાડી.
ગોપી આકુળ વ્યાકુળ હોય, તે શરદમુખ સંભારી રોય;
બાઈ કોણ વાંસજળી વજાડશે, કોણ રાસકીડા રમાડશે.
દાણ લેવા ઘાટ કોણ રોકશે, વ્યંગવચન કોણ કહી ટોકશે;
જેણે ચંદન ચરચી દઝાર્યાં, પ્રભુએ ઉંચા ચડાવી પહાડ્યાં.
બાધ રંકને કેમ જાણે માણી, અભાગિયાંને અનાથ ઘણી;
માનસુકન બાધ થાયછે ઘણા, હરિ તરંગેડે એહેમાં નહીં માણુ.
પછે બ્રહ્માને સહુ દેહે ખોડ, કાં સંજ્ઞે મળ્યો રાણછોડ;
સંયોગ કરી કાં કરો વિયોગ, કેમ સેહેશું વિયોગલક્ષણ રોગ.
એ રોગને આખદ કાંહી નહીં મળે, એ શુભ માર અંતર

પરજળે;

ધન્યંતરી જે વાહારે ધાય, પાણુ દીર્ઘ રોગ દૂર નવ થાય.
હારી જાએ અશ્વિનિકુમાર, ન બેદે આખદનો ઉપચાર;
તો વ્યાધિ અમારો તતક્ષણુ ટળે, જે ફરી મારલીધર મળે.
બ્રહ્મા તુજકને માગૂં એહ, તું રખે આપતો માનુષી દેહ;
જે આપે માનુષા અવતાર, તો ન કરોશો કોસું મિત્રાચાર.

જે મેળે શુભ મિત્ર સંયોગ, તો નો પાડીશ વળતો વિયોગ;
જે વિયોગ દહે અંતઃકર્ણ, તો ઉતાવળું તું આપે મર્જી.
ધન્ય મૃત્યુ જીવણું ધિક્કાર, જે મેહેલી જાએ પ્રાણાધાર;
હે બ્રહ્મા એક તેં દૂર કર્યું, જે અકૂર નામ પાપીનું ધન્ય.
ઉદવસ્ત કરેછે ગોકુળ ગામ, એ હુણું ઘટે દૂર નામ;
અમારે નેસાટે તેં લખ્યા અક્ષર, સદા ગોપી રમશે કમળાવર.
તે અક્ષર ભસેછે અકૂર, ધામો વાહારે વેહેલા થાય અચૂર;
રાતા ટળી થાયે અક્ષર શ્યામ, તો અચળ વિધિ નહીં તા-
હાર નામ.

કગરૂપ બ્રહ્મા અમો એાળખ્યા, મથુરાની સ્ત્રીને અક્ષર લ-
ખ્યા;

સુકીત અમારાં સરવે ગયાં, અમો જેહેવાં હતાં તેહેવાં રહ્યાં.
ઘણા યાદવ મૂઆ મથુરા મહાંય, તો અકૂર પાપી જીવ્યો
કાંય;

શકટ હવડાં જ્ઞેતરાશે, બાઈ રથે ખેસી જીવન જનશે.
મોહા મોહિ વાત કરે સુંદરી, શ્રીકૃષ્ણ વિના જીવણું કેમ કરી;
હોય દીપક બોલોણું જેહેવું જોડ, બાધ પ્રાણ પાખે જેહેવો દેહ.
થાય જળ વિના જેહેવી વેલડી, રાણી વિના જેમ સાહેલડી;
મણિધર વિના જેહેવી કાંચળી, બાઈ જથા નેત્ર ગઈ પૂતળી.
વિનય રહિત જેહેવી રસના, તેહેવાં આપણુ વિકલ વિના;
ચંદ્રાણી ચંદ્ર વિના જેમ થાય, ગોવિંદ વિના તેમ ધારો ગાય.
ગૂર્ણ વિના જેમ હોય ગગન, શ્રીકૃષ્ણ વિના તેમ વૃંદાવન;
ભરથાર વિના નારીનાં રતન, ગોપાળ વિના તેમ ગોવરધન.
મૃગ વિના જેહેવી મૃગસી, બહાસા વિના તેહેવી વાંસળી;
જેમ છત્ર વિના જેછિકા પડી, હરિ વિના તેહેવી લાકડી.
રાજા વિના છત્ર મૂનું જથા, મારખીછમુગટ તેહેવો સર્વથા;
જેમ ધનહીન વેપારી થાય, તેહેવે રૂપે ધારો નંદરાય.
જેમ જળવિના નિરસ વાવડી, તેહેવી ધારો જસોદા માવડી;
એહેવા વિચાર કરે કામની, રોઈ રોઈ ખોઈ આખી જામની.
શુદ્ધ કહે સાંભળ લખાળ, સાવધાન થયા સહુ ગોવાળ;
દુધ દધી ઘૂત ને નવનીત, લીધી ભેટ મળવાની રીત.
ઉન્મત સાંડ શકટ જ્ઞેતરથા, ગોપ તતપર થઈ પરવરથા;
પછે રામ કૃષ્ણ કીધા સાંતરા, નંદરાય અતિ હરખે ભરથા.
શ્રીકૃષ્ણને શિક્ષા દેહે નંદ, કહેવા રાહ્યા થાઓછો ગોવિંદ;
ઘણું દોહેલું છે રાજદાર, તું ધેવી રાખજે પ્રાણઆધાર.
પ્રથમ પ્રાણમ જઈ કીજયે, છકાર કરી ઉત્તર દીજયે;
કીજયે વાત બોલતાં નવ ખીજયે, કાંઈ આપે તે શિર નામી

લીજયે.

૧ (આ. પ્ર.). શુ. પ્રતોમાં 'વ્યધ', 'વૃથા', 'વૃક્ષ' છે.

સભામાં અરૂંપડું નવ જોઈયે, માહારા દામોદર ડાહ્યા હોઈયે;
પ્રથમ મૃદુર્ત કરાવું આજ, સંતોષવો છે કંઈ મહારાજ.
જસોમતી કરાવે શુંગાર, માહારો પુત્ર જોઈ આવશે રાજદાર;
પંચગવ્ય રક્ષા બહુ કરી, સુત સાંજે વહેલા આવજો ફરી.
જો વાસો રહેશે મથુરા મહાંય, તો તું વિના માહારી રાત નજય;
નહી તો નંદ તમા વાસો રહેજે, પણ કૃષ્ણને ઘેર મોકલી દેજે.
દધીપ્રાશન કીધું જોઈને, છેડે આવું કાંઈ કીધું બંધન.
બીજા ગોપને કહે જસોદા માવડી, કૃષ્ણને સૂનો મો મુક-
શો અધઘડી ૧.

હજારને માંપી આપ્યા હરી, મરીજાઉં હું મિહાં કરી;
વ્રજવાસીને હારિ મૂકી હોંડે, પરિવ્રજને માયા કેમ પીડે.
પરિત્યાગ ગોકુળનો કરે, ગોપવંશ સહુ આંસુ ભરે;
કપાળે કમકમ ચાંદલા કરી, શુભ અક્ષત તેઉપર ધરી.
કૃષ્ણદક્ષણા આપી ધણી, મહાવ પધારે મથુરા ભણી;
જેમ માત પિતા બાળકને હણે, તેથી વજ્ર મન કીધું ઘણે.
ઉછેર્યાં વૃક્ષને છેદે માળી, વિજેગ ખડગે છેદી વ્રજબાળી;
જેમ જેમ હારિ બહાર પગલાં ભરે, તેમ તેમ ગાય હીસારા કરે.
જેમ જેમ સૂરજ અરતાચળ જાય, તેમ તેમ અધકાર બહુ થાય;
જેમ જેમ ચાંચે જુગદાધાર, તેમ તેમ ગોકુળ થાય સુનકાર.
ફરવો ગાયને વાંસે હાથ, વાહરને આંખ્યાં હૃદયા સાથ;
માયા ઉતારી સુરભીતાણી, માત જસોદા દીસે દયામાણી.
જનુનીને બેઠયા લુગ ભરી, પ્રભુને આંસુ પડ્યાં નીસરી;
જસોમતીનું હેત સાંભર્યું, વ્યાપી માયા બ્રહ્મપાણું વીસર્યું;
શત કલ્પ સેવા કરવા રહીયે, પણ માને ઓશિકળ નવ થઈયે;
મં ઘણે ડામ લીધો અવતાર, પણ માતનું સુખ લીધું આવાર.
શત સહસ્ર સગપણ છે સરવધી, પણ જનુનીનું હેત કહીંએ નથી.
હું વિના ગોપી જીવશે કેમ કરી, મુને મળી પતિસંગળ પ-
રહરી.

વસુદેવ દેવકી કોણ અકૂર, વ્યાપી માયા નયણે વહે જળપૂર;
ફરી આપ સંભાર્યું હરી, કીધું હાસ્ય માયા પરહરી.
કહોની ગાય ગોપી જસોમતી, નિર્લેપ બ્રહ્મને માયા નથી;
હસતાં અંબાને પાગે પડી, અકૂરને રથ જઈ બેઠા ચહડી.
શું જાણે જસોદા ઘેલી થઈ, જુએ જતો જીવન ઉભી રહી;
એક ઘડી નથી કીધા વેગળા, તમે સહવારા આવજો સા-
મજા.

રસોદ કરી હું જોઈ પાટ, કરશે વિસંખ થાશે ઉચ્ચાટ;
પછે હા કહી રથ હાંક્યો હરી, દીધી આરા માએ જાણી ખરી.

૧ “એક” (બા. પ્ર.). ૨ “આપારી” (યુ. પ્ર.). ૩ “સં-
ભાર્યું” (બા. તથા બિ. યુ. પ્ર.).

ગોપીકાને કીધી કરની સાન, ઉતાવળો રથ ખેડ્યો ભગવાન;
ગોપીકાએ કપટ જાણ્યું તતકાળ, છેહ દીધો છળ કીધું ગોપાળ.
બાઈપ્રાણુ જય તહાં લજ્જા કરી, નિર્લેખ થઈ સહુ પૂઠે ધસી;
શુભ સ્નેહને પ્રગટ કર્યો, ફરી વળી રથ હાંચે ધર્યો.

(વણી)

ધર્યો રથ જઈ ગોપીયે, શ્યામા સહુ વીટી વળીરે;
સમરથા કરે સામજો પણ, (તલ ન થાય વેગળીરે.

(કડવું ૧૧૧ મું—રાગ મેવારો)

નહીં જવા દીજે, જીવન નહીં જવા દીજે—
નહીં દીજે જવા નાથજીરે, તમને નંદરાયની છે આણુ;
પાછા વળશે હાર માનીરે, તમને જોડી કહુ છું પાણુ—નહીં
કપટ દીસે, કહાના કાંઈ કપટ દીસે—
કપટ ભાસે અમને, પડી પેટડીયાંમાં ફાળ;
ગોપી દેહ સામજીયે, આત્મા લેઈ ચાલ્યો અકૂરકાળ—ન
સુકન માહારે, થાય અમને સુકન માહા—
સુકન માહેરા થાય તે દેખીએ, ઝાંખા ગગને સૂર;
દવ લાગો વૃંદાવનને, જનુના શાણિતપૂર—નહીં
ગોકુળ સુનુરે, સામજીયા ગોકુળ સુનું—
ગોકુળ સુનું સામજારે, સૂની તમારી ગાય;
અમો નિરભાગી આહીરહારે, અકૂર લૂટી જાય—નહીં
કો વાહારે ચડજે, કો વાહારે ચડજે—
કો વાહારે ચડજે રાંકની રે, અમો અખળા છું બળહીન;
કૃષ્ણ વિના શું જીવું રે, અમો દૈવે કીધાં દીન—નહીં
અમો સાથે આવું રે, પ્રભુ અમો સાથે આવું—
સાથે આવું સામજારે, નથી કુટુંબનો અરથ;
સેરડામાં સુતી સુંદરીરે, હાંકો હૃદયા ઉપર રથ—નહીં
સ્નેહ સંભારે, સામજીયા સ્નેહ સંભારે—
સ્નેહ સંભારો શ્યામજીરે, શરદસમેની રાત;
પાછા વળો કે પ્રગટ કરું રે, કો વૃંદ સંભારશે વાત—નહીં
બાંધી મૂડીરે, રાખીયે બાંધી મૂડી—
બાંધી મૂડી રાખીયે, ઊઘાંડે અનરથ;
અમો નિર્લેખ થઈને બાંધીયે, નથી વારવા કો સમરથ—નહીં
અમો દાસી તાહારીરે, દામોદર દાસી તાહારી—
દાસી છું અમો તાહારીરે, તું સ્વામી દીનદયાળ;
પ્રાણુનથ પોતાનો પરહરે, કોણ બીજું લે સંભાળ—નહીં
શો વાંક અમારે, વાહાલા શો વાંક અમારે—

૧ ‘જોઈ મળી’ (બા. પ્ર.). ૨ ‘વળશે’ (બા. ને એક
યુ. પ્ર.); બીજામાં ‘વળજો’ છે.

શો વાંક અમારો વીઠલારે, જે મકોછો મહારાજ;
જે તુચ્છકારી તરછોડશોરે, તેા જીવ્યાનું શું કાજ નહીં
અમો આગમ જાણ્યું રે, વાહાલા અમો આગમ જાણ્યું—
આગમ સજે સામળારે, મનને નિશ્ચે થાય;
હવે મળવું દાહલુ રે, નહીં આવો ગોકુળ મહાંય નહીં
છૂટી વેણીરે, કોની છૂટી વેણી—
ધ્રુટા કૃશ ઉઘાડાં મસ્તકરે, પટકુળ ભોમ ખરાય;
મુખમાં મુકે દશ આંગળીરે, અખળા આડી થાય—નહીં
આંસુ ભરતીરે, શ્યામા આંસુ ભરતી—
આંસુ ભરતી ભામની રે, પટ પાથરી માગે માન;
રખે ધીરો પાપી કંસનેરે, કાંઈ કહ્યું માનો કહાન—નહીં
લજ્જા મૂકી રે, ગોપીચે લજ્જા મૂકી—
લજ્જા મૂકી ગોપીચેરે, ખાઈ પ્રગટ કહો ભરતાર;
સ્ત્રી થઇને પાલવ જાહોરે, શું કરશે સંસાર નહીં
મનનું કારણ રે, ગોપીનાં મનનું કારણ—
મનનું કારણ જાણજીવરે, સાચે વહુડશે વ્રજનાર;
ભાર પોતાનો રાખવારે, રથથી ઊતરયા મોરાર—નહીં
અળગી તેડીરે, ગોપી સહુ અળગી તેડી—
અળગી તેડી સુંદરીરે, કરની કીધી સાન;
દશને રસના હંસીરે, શિર ધુણે ભગવાન—નહીં
(કૃષ્ણવચન)—

ઘેર પધારેરે, ગોપી ઘેર પધારે—યુઠ
ઘેલાં ન થઇયે રે, એમ ઘેલાં નવ થઇયે—
ન થઇએ ઘેલાં સુંદરીરે, છે કડિણ લોકાચાર;
બ્રહ્મચારી મુને સહુ જાણુછે રે, કાં ભાંજે છે તમે ભાર—ઘેર
ઘણી પ્રીત તમારીરે, બાળા ઘણી પ્રીત તમારી—
તમારી પ્રીતને દારડેરે, હું બાંધ્યો છું નિરધાર;
આ વચન મહારૂં માનજેરે, હું ફરી મળીશ એકવાર—ઘેર
ભરમે ભૂલી રે, ગોપીકા ભરમે ભૂલી—
ભરમે ભૂલી ભામની રે, ન પ્રીછી બાહ્યાનો અર્થ;
છળ કરી છપીલો બાહ્યોરે, પછે હાંકી મૂક્યો રથ—ઘેર

(કડવું ૧૧૨ મું—રાગ ધનાસરી મેવાડો.)

વાહી વ્રજનારી હો, રથ હાંક્યો હરી;
છેક છેહ દીધો હો, નવ જોયું ફરી.
મોહન પધારયા હો, શ્રી મથુરાભણી;
આશ્યાએ બાંધી હો, નારી વ્રજતાણી.
જનુના કરાડા હો, ગોપી ફરી જાએ;

૧ રથ જાય વેગજો હો, તેમ તેમ ઘણું રમે.
ધવળ રથની હો, દીસે ફટકતી;
વિજેગે વેધી હો, અખળા લટકતી.
રથરેણુ ઉડેહો, નાથ ગયા વેગજો;
નીરખે નાથને હો, નિમેષ ના મળે.
કાજળ ધાવાયા હો, રોઈ રાતી આંખડી;
છેતરી છપીએ હો, વ્રજવધૂં રાંકડી.
કો ધાય પૂડજો હો, કો દુમપર ચડે;
લેતી વારણા હો, કાંઈએક દૃષ્ટે પડે.
કોએક બેડી હો, કર મસ્તકે ધરી;
કો મુકન જોતી હો, ફરી આવશે હરી.
હાં ઉતરીને હો, વાત છાની કરી;
તે પગલાં પેખે હો, અખળા મોહ ભરી.
તે ચરાણની રોણું હો, ગોપી વંદન કરે;
દષ્ટ મથુરા ભણી હો, પાછી નવ ફરે.
ઘણું દાહલે હો, ગોપી ઘેર ગઈ;
વ્રજની વેદના હો, કેમ જાએ કહી.
સાંભળ રાજ હો, શુકલ આચરે;
મારગમાં જતાં હો, અકૂર ચિંતા કરે.
ધિક બુદ્ધિ મહારી હો, કોણુ કર્મ આચરે;
બાળક બેહુ બાળા હો, કેમ લેઈ સાંચરે.
કપી રાજ હો, કંસ કૂટે ભરચો;
બાળકનું શું ગજું હો, સંદેહ મન ધરચો.

(વસાણું)

સંદેહે અકૂરને થયો, એ રામકૃષ્ણનું શું ગજુરે;
પાછા વાળું બાળને, મરજતા કંસની તજુરે.

(કડવું ૧૧૩ મું—રાગ ધનાસરી)

અકૂરને ચિંતા થઇ મનમાં, બાળકની શી પેરણ;
કેમ કુશળ હોએ પોપટને, પડયા પારધીધેરણ.
શ્યામવર્ણી મુખ મહારૂં થાશે, જે કંસ કરશે ઘાતણ;
બાળક બેહુને વળાવું પાછા, કહું કપટની વાતણ.
વિચારતાં આંધું જનુનાતટ, ઉતરવાને ઘાતણ;
અકૂર ચાહ્યા મર્જન કરવા, અંતરમાં ઉચ્ચાટણ.
માતઃ સનાન કરો બેહુ બાંધવ, ઉત્તર દે દૂષણદેવણ;
આહીરને ઘેર અમો ઉછરયા, નથી નહાવાની ટેવણ.

૧ (યુ. પ્ર. ૧ બા. પ્ર. માં “નિમેષ નવગજો”

૨ (બા. તથા એક યુ. પ્ર. માં). “બાળુ યુ. પ્ર. માં “જો-
લોતી નવણું હો”.

તમો સ્નાન કરે કાકાજી, નહાયા નહીં જગદીશજી;
કુવળ બાળક કૃષ્ણજી જાણ્યા, કાકે ધુણ્યું શીશજી.
અહૂરજી પેઠા યમુનામાં, શ્રીકૃષ્ણે કૌતક કીધુંજી;
ઉદક મહિ કાકાજીને, હરિયે દરશણ દીધુંજી.
રામકૃષ્ણ બે જળમાં દીઠા, અહૂર વિસ્મે થાયજી;
હવળાં રથ ઉપર બે હૂતા, કેમ આવ્યા જળચ્છાંયજી.
અહૂરે જોયું બહાર નીસરી, દીઠા રથ ઉપર બે ભાઈજી;
બીજી વાર જોયું જળ મધ્યે, સૂતા છે શેષશામજી.

(વલણ)

શેષરૂપ અનુપ દીકું, અહૂર વિસ્મે થાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ઓગણ ચાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૦ મો.

(કડવું ૧૧૪ મું—રાગ દેશાખની ચોપઘ)

શુક કહે સાંભળ પરિક્ષત ભૂપ, અહૂરે દીકું બ્રહ્મ સ્વરૂપ;
જળ મહિ દીઠા જુગતાત, શેષશાયી સુતા સાક્ષાત.
અથ મહાસિદ્ધિ ઊભી છે દાર, ચરાણ તળાસે કમળાનાર;
શેષરૂપ છે રાહિણીતન, તેહને પુષ્ટે કીધું લંબાસન.
બ્રહ્માજી ઉભા છે એક પાસ, એક પાસે બેઠા પતિકૈલાસ;
વેદ સ્તવે છે બંદી સમાન, કષિનારદ કરે સંગીત ગાન.
નવનિધિ દાસી સેવા કરે, પ્રભુ કોટિ ઈંદુની આભા ધરે;
ભક્તિ મુક્તિ બેહુ ઊભી દાસ, એહેવા અહૂરે દીઠા અવિનાશ.
હરખે આંસુ લોચનથી ખરે, અહૂર સ્તવન કેશવનું કરે;
નમો જગતપિતા નમો નારાયણ, નમો આદિરૂપ નમો પા-

રાયણ.

નમો નરકનિવારાણ વિશ્વાધાર, નમો સાકાર નમો શૂન્યાકાર;
નમો માયાતીત ગુણાતીત રામ, નમો શાતા શાંતિ વિશ્વ
વિશ્રામ.

નમો પ્રપંચપર પરમાવધિ, સંસારરોગ નામ ઔષધિ;
અવિગતિ મહાગતિ ગહનગતિ, સર્વેશ્વર પરમેશ્વર પ્રાણપતિ.
છે આદે અતે મધ્યે સમાન, નહીં નામ ઝામ ગામ ભગવાન;
અકળ મહાખળ નિર્મળ નામ, સર્વ ઘટવ્યાપક પૂરાણ કામ.
નિઃકર્મ બ્રહ્મ સદાદિત ધામ, છો ભક્તવત્સલ પૂરાણ રામ;
તાહારી સત્તાએ ઉમો સંસાર, મોહોટા યોગેશ્વર નવ પામેપાર.
તું વિરાટ વામનરૂપ અરૂપ, તું સચ્ચિદાનંદ છે ચિદ્રૂપ;
થાકી સરસ્વતી થાકા વેદ, હું પામર કેમ કરી પામું બેદ.
શાસ્ત્ર પુરાણ કાંઈએક કહ્યું, કો માનુભાવથી લોકે લહ્યું;
તું સહસ્રશીર્ષી રૂપ અકળ, વિકાશ્યું તાહારું નાભિકમળ.
તે કમળથી બ્રહ્મા ઊપનો, તે બ્રહ્મા અંશ બ્રહ્મરૂપનો;

બ્રહ્માએ તપ કીધું અત્યંત, તમો આજ્ઞા આપી શ્રી ભગવંત.
સકળ મૃષ્ટિ બ્રહ્માએ કરી, મહિ સત્તા તેજ તમારું ધરી;
ચૌદ લોક ત્રણ બ્રહ્માંડ, સમ દ્વીપ કીધા નવ ખંડ.
સાગર સરિતા શૈલ ને સર્પ, ચતુર્વર્ણ પ્રજા મંત્રી નર્પ;
અંખર અવનિ અમર દાનવ, પતંગ પશુ પક્ષી માનવ.
શશક મશક કીટ જળચર, સઘળે તું વ્યાપ્યો પરમેશ્વર;
નામ બ્રહ્મનું પાણ કરતા તૂંચ, વિરંચિ બાપડો સમજે શૂંચ.
બ્રહ્માંડ ત્રણ કો કહે એકવીસ, કો કોટિ બ્રહ્માંડ કહે છે જુગદીશ;
તાહારે રોમ અથો બ્રહ્માંડ અનંત, એકેક બ્રહ્માંડે વસે બહુ જંત.
જેમ ઊખરનાં વૃક્ષને ફળ બહુ, તે ફળનાં જંતુનો પાર ન
લહુ;

એકેક ફળમાં નવ નવ ખંડ, તે ફળને જીવ જાણે બ્રહ્માંડ.
ખંડ ખંડના જીવ ઓળખતા નથી, પ્રભુ તાહારી મોહોટી ગ-
હન ગતી;

ધુલરના જીવ કરે છે વિચાર, છે આ બ્રહ્માંડ એહેમાં સંસાર.
અંતરસંધ્ય ઉપર જો ચડે, બીજા ખંડમાં જીવ તે ભૂલો પડે;
તે ફળમાં સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય તેહેમાં
કાળ.

તે ભૂલા બ્રમે ધુલરમાં પડ્યા, તે બ્રહ્મને શું જાણે જીવડા;
ભાગે ધુલર બાહેર નીસરે, પછે આ બ્રહ્માંડ અવલોકન કરે.
દર્શે સૂર ચંદ્ર પૃથ્વી આકાશ, ફળ બ્રહ્માંડ જવ પામ્યું નારા;
પૃથ્વી ધુલરનો પ્રાણી હૂંચ, અહૂર કહે સ્વામી સમજું શૂંચ.
અનંત ધુલર ફળ અનંત, એકેક ફળમાં કોટી જંત; [તાણી.
તેમ પૃથ્વીવિમાં હું પામર પ્રાણી, માયાબંધે હું બાંધ્યો છું
શંખાસુર મહા ઉન્મત્ત થયો, તે વેદ ચારને ચોરી ગયો;
મુકાવવા વેદ લીધો અવતાર, તે મચ્છરૂપ તું નમસ્કાર.
સમુદ્રનું કરવા મધન, કમઠ રૂપ લીધું ભગવંત;

ચૌદ રત્ન તે કહાડ્યાં બહાર, તે કચ્છપરૂપ તું નમસ્કાર.
હિરાણ્યકે જવ અવની હરી, કીધી વાહાર વરાહ દેહ ધરી;
હણ્યો અસુર કરી ગદા પ્રહાર, તે શૂકરરૂપ તું નમસ્કાર.
પ્રહલાદ બાંધ્યા સ્તંભસું તાણી, કીધો કાષ્ઠવાસ કરૂણા આણી;
હિરાણ્યકશ્યપ ચીરચો જગદાધાર, તે નૃસિંહરૂપ તું નમસ્કાર.
અશ્વમેધ કીધો બળિભૂપ, બાપ થયો તું બાળક રૂપ;
વિશ્વરૂપ ધરી વ્યાપ્યો સંસાર, તે વામનરૂપ તું નમસ્કાર.
બ્રહ્માને આપવા ઉપદેશ, ધર્મ પાળવા ટાળવા કલેશ;
પ્રતિબોધ્યા સનકાદિક ચાર, તે હંસરૂપ તું નમસ્કાર.
વેણુવપુથકી અવતરયા, તમો સુરભીરૂપે દોહી ધરા;

૧ (બા. પ્ર. ૦. ૪૦. પ્રતોમાં 'હૂપે' છે. ૨ 'ધુલરનાં' (ધુ. પ્રતો). ૩ યુ. પ્રતોમાં 'કૂર્મ' છે.

ખાંધી નીતિ શીખવ્યા સંસાર, તે પૃથુરૂપ તું નમસ્કાર.
અત્રિવંશ ઉદયા અવિનાશ, અષ્ટાંગ યોગ પોષ્યો અવિનાશ;
પૂર્ણવી પાદુકા ધર્મવિસ્તાર, તે દત્તાત્રેય તું નમસ્કાર.
કર્દમગૃહે ઉદયા ભગવાન, માતાને આપ્યું નિજજ્ઞાન;
દેવહૂતી કીધી બ્રહ્માકાર, તે કપિલરૂપ તું નમસ્કાર.
અસુરકળને કરવા ઉલેશ, નિજ ભક્તને દેવા ઉપદેશ;
વીણામાં ગાયા વેદ ચાર, તે નારદરૂપ તું નમસ્કાર.
ક્ષમા શાંતિ અહિંસા નેમ, સમદર્શી સહુ પ્રાણી પ્રેમ;
ખટચક્ષ્મેદ કીધો વિસ્તાર, તે ક્રષ્ણભદ્ર તું નમસ્કાર.
ગંગરાજ જવ ગ્રાહે ગ્રહો, માતંગ મૃત્યુતુલ્ય તવ થયો;
તેહેની વાહારે ધાયા વિશ્વાધાર, તે હયગ્રીવ^૧ રૂપ તું નમસ્કાર.
શેષનાગને દેવા જ્ઞાન, બ્રહ્મચર્ય ધર્મ પાળ્યો ભગવાન;
સાધ્યો યોગ પ્રણવ ઓંકાર, તે સનકરૂપ તું નમસ્કાર.
થયા ઉન્મત્ત ક્ષત્રીતંત્ર, તે હણ્યો રાજ સહસ્રાર્જુન;
નક્ષત્રી કીધી એકવીસ વાર, તે પરશુરામ તું નમસ્કાર.
વૈદ્યેશ્વર દેવતા વદે, ચૌદ રત્નમાં રૂપ કીધું ઉદે;
ઉપકાર કારણ ઔષધઉપચાર, તે ધન્વંતરીરૂપ તું નમસ્કાર.
તેં અસુર સૈન્ય સકળ વાહ્યું, અમૃત દેવને પ્રીતે પાચું;
તેં નારી થઈ મોહ્યો સંસાર, તે મોહિનીરૂપ તું નમસ્કાર.
કૌશલ્યાગર્ભરત્ન રઘુવીર, શલ્યા તારી બાંધ્યું સાયરનીર;
રાવણકુળ કીધો સંઘાર, તે રામચંદ્ર તું નમસ્કાર.
તેં ધર્મ નિત્ય કીધું નિર્માણ, કવ્યાં શાસ્ત્ર અદાર પુરાણ;
પરાશરનંદન પરમ ઉદાર, તે વ્યાસરૂપ તું નમસ્કાર.
તાપસરૂપ ધસ્યું જુગદીશ, તપ કીધું વર્ષ સહસ્ર છત્રીશ;
ઉર્વશીને આપ્યો અવતાર, તે નારાયણ તું નમસ્કાર.
તું હળધર તું અર્જુન રૂપ, ગોપવેષ તું બ્રહ્મવરૂપ;
બુદ્ધ કલકી અગ્રે^૨ અવતાર, શ્રીકૃષ્ણ બ્રહ્મ તું નમસ્કાર.
હું અપરાધી કૃતારથ થયો, પાપઓધ તુજ દર્શને દહ્યો;
જસોદાનંદન જગદાધાર, જય ગોકુળનાથ તું નમસ્કાર.
તું પરમેશ્વર સરવેશ્વર હરી, ચરાચર વિશ્વ રહ્યો વિસ્તરી;
દુષ્ટ હણવા તું લે છે અવતાર, વસુદેવપુત્ર તું નમસ્કાર.
હરખઆંસુ અકૂરને ઝરે, હું દાસ દાસ વાણી ઓચરે;
તેં હણવા કંસ ધર્યો અવતાર, જય ગોકુળનાથ તું નમસ્કાર.
એહેવી સ્તુતિ અકૂરની સુગી, કૃપા કરી કહે ત્રિભુવન ધાણી;
સાધુ ભક્ત કાંઈમાંગ વરદાન, અકૂર કહે ચરણે રાખો ભગવાન.
સદૈવ સેવા કરે તુજતણી, કરો કલ્યાણ કંસને હણી;

સંજળ હશે માગ્યું વરદાન, શેષશાશ્વીરૂપ થયું અંતર્ધાન.
તે ધંદ્રજનની પેરે થયું, સ્વપન સરખું આવી ગયું;
અકૂર નીસરયા જળથી બહાર, રથપર દીડા દેવ મોરાર.
શત જનમનું પાતિક બળે, અકૂરસ્તુતિ કરે સાંભળે;
શુકલ કહે સાંભળીયે રાય, પૂર્ણ થયો ચાળીસમો અધ્યાય.
વક્તા કવિતા શ્રીગોવિંદ, નિમિત્ત માત્ર છે પ્રેમાનંદ;
છે કાકાવાલા હરિગુણગ્રામ, શ્રીતાજન કહો સીતારામ.

(વલણ) *

સીતાપતિ રામ કહો પ્રાણી, જન્મ સાર્યક થાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ચાલીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૧ મો.

(કલ્પું ૧૧૫ મું—રાગ રામગ્રી)

અકૂરજને પ્રભુજ પૂછેજ, ઘાણીવાર લાગી કાકા શું છેજ.

(હાળ)

શું છે કાકા કૃષ્ણ પૂછે, કાં નહાતાં લાગી વાર;
શૂરજ તો ઊંચા રહ્યા, કહેને જળમાં કીધો નમસ્કાર.
નીરમાં નીચા થઈ, કોણ સાથે કીધી વાત;
અહાં બેડા અમો સવં દીકું, કહો કારણ તાત.
શું દર્શણ પામ્યા વરણનું, કે દીકું જમુના રૂપ;
તમો આવડું કહેને નમ્યા, કહો જલવલ્લૂપ.
અકૂર વળતું બોલીયા, વળ્યો છબીલા છેક;
રથ ઉપર તે જળવિખે છે, દર્શન બને એક.
ધૈર્ય આવ્યું પ્રાંતિ ભાંગી, નિવરત્યું અજ્ઞાન;
મન મહારૂં નિરભે થયું, એ કિંવા કંસ રાજન.

(કૃષ્ણવચન):—

સંકલ્પ વિકલ્પ પરહરો, નિરભે થાઓ તાત;
કોણ કહેને મારશે, દેવની વિપરિત વાત.
કાંઈ પ્રાંત:કાળે દખશે, થશે જે થાનાર;
અકૂર રથ બેસાડીયા, ચાલ્યા જુગદાધાર.
જેમ દીપક આવે ઘરવિખે, ગગનમાં શશિ ભાણ;
તેમ મથુરામાં આવીયા, ગૌર સામળવાન.
જગત તારણ ઉતરયા, નાવે તે જમુના તીર;
ઉગ્રસેનની વાડીવિખે, ઊતરયા સહુ આહીર.
દિવસ ઘટિકા ખટ રહ્યો, અકૂરને કહે નંદ;
કંસને કાલે મેળવશું, બાળક રામગોવિંદ.
આ વાડીમહિ નિશા રહેશું, અકૂર કહે ભલું રાય;
કાકા આવ્યા કૃષ્ણ પાસે, છે મનોરથ મનમ્હાંય.

* એક યુગ પ્રાંતમાં છે, બીજી કોઈ પ્રાંતમાં નથી.

૧ 'હેગ્રીવ' (બા. પ્ર. ૦), એકમાં 'હયગ્રીવ', બીજીઓમાં
'ગ્રીવ' ને એકમાં 'સૂક્ષ્મ' છે. પણ [હરિ] જોઈએ.

૨ (બા. પ્ર. ૦ માં) 'આગન્યા' - [આગલ્યા ?]

અકૂરણ વિનતી કરે, અભિલાષ પહેાંચે પૂર્ણ;
હું ઘસ મૂકે કૃપા કરે, પ્રભુ પધારે પ્રાધર્ણ.
કૃષ્ણ કહે નથી કસ માર્યાં, નથી થયાં માખાપ મુક્ત;
કાળ થયાં વિના પ્રોહોણા જમું, એ દર્ખીનું છે અચુક્ત.
અમો કંસને ધર આવીયા, નથી મળ્યા મથુરારાય;
આજ્ઞા વિના પ્રોહોણા જમું તો, મામાણ દૂભાય.
અકૂરણને વચન આપ્યું, નેહ નંદકુમાર;
કો સમે હું પ્રોહોણા આવીશ, આગુંનંદો એકવાર.
સમાચાર જઈકેહો કંસને, આવ્યા નંદકુમાર;
લૂપ તમને ભેટવાનો, કીધો કાલ વિચાર.
જાળે કારાગૃહ ભાળી, કાંઈ કરજે કરતી સાન;
જાણાવજો માખાપને જે, આવ્યા રામ ભગવાન.
થઈ અવધ વરસ અગીયારની, તે જાણે છે વસુદેવ;
સમશ્યા કરજે તાતને, તે સમજશે તતખવ.
એમ કહી અકૂર વળાવ્યા, તે ગયા રાજદ્વાર;
પાસે બેસાડી કંસ પાછે, કંહાણ સમાચાર.
કાંઈ થયું ઇચ્છ્યું આપણું, આવ્યા કેશવરામ;
અકૂર કહે હા લૂપતી, તે સિદ્ધ પામ્યું કામ.
વાડીમાંહે ઉતર્યો, સર્પ ગોપનો પરિવાર;
ભલી ભાતે મળવા આવશે, કાલે નંદના કુમાર.
મેં જેમ મન ચિંત્યું, તે થયું ને થાશે;
અકૂરણ કહે કંસને, સહુ કાલે કુખ જશે.
કંસરાય રીઝયા ઘણું, તે સખળ કીધા સંચ;
અકૂરણને આપીયાં, પહેરવાનાં વસ્ત્ર પચ.
ઉત્તવળ અશ્વ પલાણુ સાથે, અપાણુ કીધા રાય;
અકૂરને કઢાણા કરી, સર્પ લોક વિરમે થાય.
* અકૂર નિજ મંદર ગયા, આનંદો કસામૂર;
દર્શન કરવા શ્રીકૃષ્ણનું સહુ પ્રજા થઈ આતૂર.
ધરધર ચાલી વારતા, ખાઈ જેહની કરતાં વાત;
જસોદાણવન ભકતમોહન, આવિયા બેહુઆત.
લજ્જા મૂકે કુળવધ, નરખવા દેવ મોરાર;
વૃકનું વાર્ધુ નવ કરે, પરવરે વાડી મોજર.
નિજ પ્રજાની પ્રીત જાણી, કહ નંદને રણુછોડ;
આજ્ઞા આપે પિતાણ, છે ચહુડું જોવાનું કોડ.
છે કહેવાં મંદિર નગનાં, છતાં ઝરૂખા પોળ;
સેરી કૃષ્ણીયાં નીરખીયે, જે હાટવાટની આળ.
નંદ કહે ઝોવિંદને, તમો સાંભળો બળદેવ;
મોકલતાં મન માને નહીં, છે ઉછંકળની ટેવ.

* એ અને પછીની ત્રણ લીટી બા. પ્ર. માં નથી.

ઉન્માદ ગોકુળમાં ભણે, જે કો નહીં પુછનાર;
મથુરાનો મારગ ભિન્ન છે, જહાં કંસનો અધિકાર.
* શ્રીકૃષ્ણ કહે પિતાણ સુણો, નમ્ર જોવાનું કામ;
પરગામને અમો આજણું, નહીં લીછયેકોનું નામ.
તવ આજ્ઞા નંદની હવી, તતપર થયા મે ભાય;
સાથે અચુત ગોવાળીયા, પ્રભુ ગયા મથુરામ્હાય.

(વસણ)

મથુરાવિષે માધવ ગયા, વાળે વાંસળી બહુ છંદરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ નિરખવા થયો, લોકને આનંદરે.

(કટુલું ૧૧૬ મું—રાગ વસંત)

હારે મથુરા નગરીનું ચહુડું, જુએ જુગદધાર;
વેણુ રસાળા ગાય ગોવાળા, મધ્યે નંદકુમાર—મથુ
અચુત સખા સઘાને ચામે, કો બાળ યોવન કિશોર;
પૂર પોળે પેઠા પીંડારા, વાળે મુરલી ધનધોર—મથુ
બાળક સહુ લટકતાં ચામે, આઢી લોખરી લટકે;
કાળી કાંબળ ધાબળ ધોળી, ચુંદડી રંગ ચટકે—મથુ
કેસર રસ બોળ્યાં મોળિયાં, બોસ્યાં અશોક આંબાપાંન;
ગુંજ પ્રવાળાં તુળસી ટોડર, હૃદે હીંચે પરમનિધાન—મથુ
કાછ કછયાછે પંચવર્ણી, કણદોરે ધૂધરમાળ;
લટકાવે લાકડી કંદુક ગોડી, ચામે અમકતા ગોવાળ—મથુ
ઉગાણમાં જેમ ઇંદુ વિરાજે, તેહવી મંડળી શોભી;
મથુરાની પોળે પેસતાં, મળ્યો મામાનો ધોબી—મથુ
પરિચટ હંકે પોડિયો, આવ્યો પટકળ પખાળી;
ગોપને સાન કીધી સામળીયે, લાવો વૃષભને વાળી—મથુ
ઉન્મત ગોપ ગયા કહેતામાં, ખાળ્યો ધોબી પાડે ચીસ;
નમ્રવાણીયે રજક મત્ત્યે, બોલ્યા શ્રીભુગદીશ—મથુ
પરિચડને યાચે પરમેશ્વર, પૂરો ઇચ્છા અમારી;
એ વસ્ત્ર ચારઘડી અમો પેહેરે, પાછા આપણું ઉતારી—મથુ
સુખી લોક છે નમ્ર નિવાસી, અમો રંક કેહે રણુછોડ;
સાંતરા થઈચાલુ ચહુડાંમાં, તું પૂરવ માહારાં કોડ—મથુ
અધમ બુદ્ધિ ઉન્મત અજ્ઞાની, આજણ્યા નહીં અવિનાશ;
માધવ માગે ધોભી ના કેહે, અમર હસે આકાશ—મથુ

(રજકવચન) :—

“ તમો પીંડારા પશુઆં ચારો, શું સમજે રાજધાની;
જેમ રવિ રથે બેસવા ઇછે, આગીચો અજ્ઞાની—મથુ
શ્રવણે સાંભળ્યો કસરાજ, તેહના એ પટકળ;
આજ ગોવાળાનો કાળ આવ્યો, હું શાદરા અનુકૂળ ”—મથુ

* એ ને પછીની એક લીટી બા. પ્ર. માં નથી.

કૃષ્ણનો કર તરછોડી નાખ્યો, ક્રોધ્યા શ્રીભગદીશ;
વામ ભુજે લપડાક મારી, પડયું પરિચટનું શીષ—મથુ
ઢબ્યો ધોભી ધર્ણવિષેરે, કીધી કૃપા શ્રીભગવાન;
રજક ચતુભુજ થઈ ચાલ્યો, ખેસી દિવ્ય વિમાન—મથુ
ભાવ કુભાવે પ્રીતે દેશે, ભક્તિ દરશાણ થાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતી, સેવ્યા નિર્દળ ના જાય—મથુ
રામકૃષ્ણે પટકળ પહેરયાં, વેહેચી આખ્યાં સર્વ ગોવાળ;
સોઈ સુલક્ષણને મંદિર, ગયા દીનદયાળ—મથુ
સુધકારને કહે લક્ષ્મીવર, આવ હરિજન એરો;
મોહોટી કુભાય કરો ખેસતી. ઘટે તાંહાં દો દોરો મથુ
થયો સજ ગજ કાતર લેઈ, અંગુડી સોય લીધી;
ઉભાં ઉભાં રામકૃષ્ણની, ખેસતી કુભાય કીધી મથુ
મદક્ષણા કરિ પાગ પડીયા, સોઈ રોઈ માન માત્રે;
આ પદાંબુજ પાખ્યાનું ફળ, ભવબ્રમણ ભાગે મથુરા
સાયુજ્ય મુક્તિ તેહેને આપી, જન્મના ભયથી ટળીયા;
આગળ જતાં વનમાળીને, માળી એક મળીયા—મથુરા
કુસુમ હાર માગ્યા મહારાજે, લેઈ જાતો કંસને ઘેર;
માળીયે વિચાર્યું નહીં આપતો, થારો ધોભીની પૈર મથુ
વનમાળીને માળી હાથે, આરોપે વનમાળ;
તે માનીએ લાખની પૂજા, પ્રીત મદનગોવાળ મથુરા
આંખાં આસર ને વૈજ્યંતી, પૂજ્યા ગોપ પુરૂષપુરાણ;
માળી કહે પુણ્ય પ્રભુને પહોતાં, કંસને પાપાણ—મથુરા
સાન્નિધ્ય મુક્તિ આપી માળીને, સુદામો લાગો પાય;
દયાળ ગોવાળ સાથે આવ્યા, એક ચહુટામહાંય—મથુરા
મથુરા થઈ વૈકુંઠ સ્વરૂપી, વૈકુંઠનાથને આવે;
અટારીયે ચડી નિરખે ખાળી, વનમાળીને વધાવે—મથુરા
કનક કુસુમ મુકતાફળ ફૂટાં, માણેક ચૂની હીરા;
વધાવી આશિસ દે અખળા, કુશળ રહો ખેહુવીરા—મથુરા
મૃગમદ ચંદન મળીયાગર, પૂજે નારી હૃદયા વાહાલ;
સુગંધ સોંધાં કુંકુમ કેસર, ઉડાડે અખીલ ગુલાલ—મથુરા
કદલી રતાંભ આંખાના ટોડર તોરાણ, પૂરે સાથીયા દાર;
વીસારી ભય કંસાસુરનો, હરિગુણ ગાય સહુ નાર—મથુરા
વાણ્વ વાળે શ્રીફળ ભાંજે, વૈભવ વેહેચે પ્રસાદ;
ધામ કામ મુકી સહુ ધાએ, સાંભળી વેણુના નાદ—મથુરા
જેહેને શક્તિ નહીં ચાલ્યાની, છે દર્શનનો અનુરાગ;
કૃષ્ણકૃપાએ અપંગ ચાલ્યા, પાંગળાને આવ્યા પાગ—મથુરા
શ્રવણે બધીર થયા સાંભળતા, મૂક થયા વાચાળ;
જન્મઅંધને હરિકૃપાએ, લોચન લોલ વિશાળ—મથુરા
ખાળકને ખળ થયું હોંકાનું, આવ્યાં વૃદ્ધને જોખન

રોગી પુરૂષ નિરોગી થયા, નિર્ધનને આવ્યું ધન—મથુરા
અજ્ઞાનીને જ્ઞાન આવ્યું, પતિત થયા નિઃપાપ;
કો વંધ્યા સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો, હરિદર્શનનો પ્રતાપ—મથુરા
રોગ દોષ શોક ભય ચિંતા, ધર્મ આળસ અજ્ઞાન;
અન્યાય સર્વ મથુરાથી નાશ, જવ આવ્યા શ્રીભગવાન—મ
વિવેક ધર્મ ને કરૂણા ભક્તિ, પ્રીત ને આચાર;
તપ જપ સત્યક્ષમા ઉદયમ, સાથે લાવ્યા નંદકુમાર—મથુરા

(વલણ)

કુંવર શ્રીનંદરાયનો, એ સીતાપતિ રઘુરાયરે;
ભટ પ્રમાનંદ કહે કથા થયો, એકતાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૨ મો.

(કડવું ૧૧૭ મું—રાગ માડની દેશી.)

કંઈ પરિક્ષતને શુક જંગીરે, મુગ લૂપતિ હરિરસભાગીરે;
કહું લીલા લક્ષ્મીવરનીરે, લીધી વાટ કંસનાં ઘરનીરે.
રાજદ્વારનો મારગ લીધીરે, નચ્ચાક કૃતારથ કીધીરે;
પ્રભુપાગ પ્રજા સહુ લાગેરે, દુષ્ટ દરિદ્ર દર્શને ભાગેરે.
અકૃતાં કર્તા સમર્થરે, પૂરે કામ કામ માક્ષ અર્થરે;
અવળક ભોળો અપિનાશીરે, દોડી કંસતાળી એક દામીર.
તેહેની સાથે સાંહલી ચારરે, દીધાં કામ કરે વંદ ભારરે;
કુમ્ભે વાંકી હામે હામે, તેહેનું કુખજ દાસી નામે.
છે વક્ર વપુ ઘણું વૃદ્ધરે, તેહેનું ધર્મ વિપલ્યપર શ્રદ્ધરે;
છરછે ઇશ્વર મળે કાંઈ કરતોરે, પરાધીન કંસને પરતોરે.
રસાળ ચંદન ઘસી જાગેરે, તેહેની પૂજા અમર વિખાગેરે;
તેહેનું અર્ચન દેવને દુર્બલરે, છે કંસને ચંદન વલ્લભરે.
જાયછે થાળ પૂજાની પૂરીરે, કેસર મળીયાગર કમ્તુરીરે;
અતર અર્ક અગરજ તેલરે, મુગધ સોંધાની રંગરેલરે.
કનક કંચાળાં પૂજાભરીયરે, પૂજવા કંસને તતપર કરીયરે;
જેહેવે જાયછે અંતરજામીરે, મળી કુળ પ્રભુને સાંભીરે.
ઘણું વૃદ્ધ વપુ થયું જાગેરે, સર્વમાન થયાં વર્ષ પાગેરે;
કર લાકડી ન શકે હોંડીરે, પળી પાંચેણુ ભરથઈ ભીડીરે.
મરતક શ્યામ કેશ નહીં એકરે, ખેવડ વળી ચાલે છેકરે;
રાંઠા ચરાણ છે બુલા હરતરે, રૂધિર માંસ વિના ત્વચા અસ્તરે.
સામળીયે સમથ્યા કીધીરે, ગોવાળ કુળ વીટી લીધીરે;
કરે કૌતક લાકડી જાલેરે, ગોવાળા ખોડા થઈ થઈ ચાલેરે.
હસે ખાળક દેઇ દેઇ તાળીરે, બ્રહ્માએ નીરમીને લીહી વાળીરે;
મોહોટો લાભ દર્શન થયું આંહાંયુરે, એ રત્નગોકુળમાંકાંહાંયુરે;

૧ કુમ્ભે? એ પ્રતમાં 'કુમ્ભ' ને 'વીજ્ય'માં 'કરઅખુજ'.

૧ ખા. પ્ર. માં 'સોંધા' છે. ખીજ પ્રતમાં 'સુધા' 'ગંધ' છે.

આવી કુળ્લ કૈશવ પાસે, હસી પુછ્યું શ્રીઅવિનાશીરે.
કહો સુંદરી રૂપ રસાળરે, શે ભરીછે કનકની થાળરે.
કોણ નામ કહો કહાં જશોરે, કાંઈ કૃપાળ અમને થાશેરે;
કહે કુળ્લ મસ્તક નામીરે, હું દાસી તમારી સ્વામીરે.
મહારે જન્મ થયો સહુ આળેરે, કીધી દાસી કંસ ભાળેરે;
ગમે કંસને અંદન મહારે, આજ કહું પૂજન તમારે.
લ્યો પૂજા મોહન હું માગુરે, આજ માહારું અંદન લેખલાગુરે.
જરૂરી કંસને અર્થે દાસીયુરે, ચિન તમારે ચરણે વસીયુરે.
સાંભળી રીઝ્યા શ્રીવનમાળીરે, મૌઠાંમાં ખેડા આસન વાળીરે.
કરૂણા કીધી વૈકુંઠનાથેરે, અર્થે કુળ્લ વાંકે હાથેરે.
દેવતા દાસીભાગ્ય વખાણેરે, પ્રભુને પૂજે અવસર આણેરે;
પુરની પ્રજા આશ્ચર્ય પામેરે, કીધી કૃતારથ શ્રીભગવાનેરે.
કીધી અર્ચા અર્ચુ અંદનરે, પાસેથી પૂજ્યા રોહિણીનંદનરે;
અન્ય ગોપતા પૂજન કરીયરે, હરખઆંસુ દાસીયે ભરીયરે.
હું તો પરમ કૃતારથ કીધીરે, કમળાકાંતે પૂજા લીધીરે;
દાસીની પ્રીત બહુ જાણીરે, કુળ્લ કને ગયા સારંગપાણીરે.
દામોદર દાસીને પુઠારે, આંચો પદ અંગુલે અંગુઠારે;
હસી ગ્રહી હૃદયથી હાથેરે, ચીખુક આંખી આકરખી નાથેરે.
છૂટી તૂટી સહુ નસાજાળેરે, વારૂ વૈધ મગ્યો નંદસાગરે;
આબુ યૌવન નાહી જગેરે, રૂપ જોઈ નહાસે અપહારે.
જાણું કમળા શું ઇંદ્રાણીરે, હોઈ જગદંબા દુર્ગા રાણીરે;
શૃંગાર સોળ સોળવર્ષેરે, તેહેનું હરિ વરવા મન તથેરે.
અંચળ અપળ અતુર નારીરે, સેહેને સામળીયે સાગુગારીરે;
હાવભાવ પ્રભુમું કરતીરે, રસિવાળાં લોચન કીકી ફરતીરે.
નેહ નમતી રમતી આલેરે, પ્રભુનું રૂપ નથાળાંમાં ઘાલેરે;
જોવા રૂપ પ્રજા સહુ દોડીરે, જોઈયે લક્ષ્મી તુલ્ય થઈ ખોડીરે.
દહુ મરડી ઘરડી ટાળીરે, વારૂ વૈધ મગ્યો વનમાળીરે;
હૂતા બગલાવત શિરના કૈશરે, થયો ચાટલો રંગિયર શેષરે.
હૂતાં લોચન છાયા વળીયરે, થયાં આણીયાળાં કર્ણમું મળીયરે;
દંત વિના વદન ગયું મળીરે, થયા દશન દાડેમની કળીરે.
હૂતી ભંમર પાણી સરખીરે, થઈ ધનુષખાણ આકરખીરે*
વાંસે વરસોળી બંધ્યો બચકોરે, થઈ કણીરે કામ કરે મચકોરે.
નિત્ય લોકડી ગ્રહીને આલેરે, આજ પુષ્પકંકુ ઉછાળેરે;
મુકું હૃદયા કદરૂપે અંગેરે, રતન થયા લઘુગિરિશૃંગેરે.
આલતી કંડે કર દહીરે, આજ હીંડે થંનગ ચેહરે;

* એ લોકી, બા. પ્ર. માં નથી.

૧ 'કનેર' બા. પ્ર. માં અને એકમાં 'કણિયર' છે.

૨ 'કદરૂપ' બા. પ્ર. 'ક-દ્રા' 'ક-કુપ' બીજી પ્રતોમાં.

આપણુ ડોશી કહેતાં સહુ રે, આજ દીસે પદમની વહુરે.
હૂતાં ચરણ કાછનાં ખોડરે, થયા પાદ કદળી છોડરે;
દરિદ્રી દાસીના અવતારરે, પનોતીએ પેહરયા સોળશૃંગારરે.
અકર્તુંકર્તું સમર્થ શ્યામરે, અદેનાં ચરણ સંતવિશ્રામરે;
પ્રભુની સ્તુતિ કરે વર્ણ ચારરે, હસતાં ચાલ્યા નંદકુમારરે.
ફરી વળી કુળ્લ કરી લટકોરે, ગ્રહો પરમેશ્વરનો પટકોરે;
થનાર હોએ તે દહીશ થાવારે, નહીં દેહાં છવનછ જવારે.
આપ્યાં રૂપ જોખન શૃંગારરે, તું વિના કહોને કહું ભરથારરે;
સોમળો કરે લોચન સાગુસારરે, લોકમાં જાય આપણો ભારરે.
ખોલી કુળ્લ કરી નમસ્કારરે, અમો દાસીને શો લોકાચારરે;
ધેર પધારો પાગે લાગુરે, હરિ હું કમળાનું સુખ માગુરે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સાંભળ નારીરે, આવીશ હું મામાજને મારીરે;
સંવધા આવીશ હું વાણુ તેડ્યારે, આપી વચન મુકાવ્યો છેડારે.

ગઈ કુળ્લ ઝુંપડી પાસે, થયા સમભૂમીના અવાસે;
દાસ દાસી સમૃદ્ધિ બહુ પેરે, માણી માણિક મોતી ઝવેરે,
કનકકોડી ભરયા ભંડારે, રૂપો લક્ષ્મીના ભરતારે.

(વલણ)

રીઝ્યો ભરતાર રમાતણા, કુળ્લ સમૃદ્ધિ પામી ઘાણીરે;
હવે કહું કથા શ્રીકૃષ્ણની જે, પધારયા કંસજોવન ભાણીરે.

(કડવું ૧૨૮મું રાગ સામેરી)

વીઘાય કુળ્લને દીધી, સંગે ગોપ મંડળી લીધી;
મામાને ચેતાવયા માટે, પ્રભુ ચાલ્યા મોસાળની વાટે.

(ઢાળ)

વાટ લીધી કંસઘરની, મધ્યચોક વિખે ગયા;
એક ધનુષ પૂજ્યે કંસનું, દહેરા આગળ જઈ રહ્યા.
ત્રણ તાડ પ્રમાણે ઊંચો મેડો, તે ઉપર ધનુષ ધસ્યું;
પૂજા કરાવે પ્રજા પાસે, કઠિણ પોણુ કંસે કર્યું.
શિવ બ્રહ્મા દિગપાળ દશ, વિબ્ધુ વેદ ને સરસ્વતી;
દેવતાનો લોપ કીધો, કંસ કહે દૈવત નથી.
હું પરમેશ્વર પ્રજાપતિ, સહુ પૂજે માહારું આપ;
મનવાંછિત રૂળ પામરો, મમ ધનુષધ્યાનપ્રતાપ.
પરવશ પ્રજા તે આપ પૂજે, પરમેશ્વરને પરહરી;
ઉપહાર સમરપે શરાસનને, ધ્યાન રઘુપતિનું ધરી.
પ્રગટ સ્તુતિ કરે કંસની, અભિલાખ બીજે મન ધરી;

૧ (બા. ને એક યુ. પ્ર.) બીજી પ્રતોમાં 'રીઝ્યો', 'મળ્યો',
'કુળ્લો' 'પૂજ્યો' લક્ષ્મીનો અવતાર છે. [દળીયો]. 'અરજક દળી-
યોરે સામળીયો મુદિ તાંડુળ માટે' (મુદામાચરિત).

છાનું માત્રે પૂજ કરી, કંસરાય વેહેલો મરે.
અખંડ દીપક ધૃતતાણા, મહરમહરે થાય આરતી;
નૃત્ય તાંવડ ઘંટા ખોલે, દખી કોખ્યા કમળાપતી.
આમ પૂજ્યે આપ અસુરતાણું, ઉચ્છેદ ધર્મતાણો થયો;
હવે મારું દુષ્ટને, એક નિશાનો અંતર રહ્યો.
અધર્મ ઉઘાપી ધર્મ થાયું, કીધો શબ્દ ધન શું ગડગડયા;
દીનાનાથે દાટ ચૂકી, ધનુષને મેડે ચડયા.
કંસના મુકયા સહસ સેવક, થયા હરિને સનમૂખ;
અપવિત્ર ગોપ અજગા રહો, અભણવશો શુદ્ધ ધનૂખ.
તે અમુરને અજગા કરીને, પેઠા અશરણાશર્ણી;
ધનુષ લીધું ઊંચણી, કીધું તાણી કટકા ત્રણ.
પાતાળ સ્વર્ગે શબ્દ પહોતો, ભડક્યો કંસ વિરમે વાત;
આનંદ પામી યાદવી, થયા આસુરી ગર્ભપાત.
પછડયા સેવક પાંચસો, અને પાંચસો નહાસીગયા;
સમાચાર મામાને હવે ને, મગટ ભાણેજ થયા.
અધર્મ ટાળ્યો ધનુષ ભાંજી, નિરખે દેવ ગગને રહ્યા;
મણુ પંચ કારજ કરી, ફરી વાડીમાં ગયા.
રંક રૂપે રહ્યા ઊભા, બાણે ખોલતાં આવડે નહીં;
નંદજી આનંદ પામ્યા, હૃદયો આંખ્યા કર ચઢી.
કાંઈ કડકો થયો નમ્રમાં, મેં મનમાં ચિંતા ધરી;
વાર કીધું પુત્ર માહારા, જે સહવારા આવ્યા ફરી.
ગોવિંદ કહે છે નંદને, નિર્ગળ સાધુ રૂપે થઈ;
અમે તમારું વચન માન્યું, ઉન્માદ કાંઈ કીધો નહીં.
ધનુષ ભાંજ્યું ધોખી ભૂટ્યો, નંદ કાંઈ જાણતા નથી;
તે નિશા વાડીમાં સુતા, ગોપ સહિત કમળાપતી.
સોઈ માળી રજક દાસી, ધનુષ ત્રણ કટકા થયું;
સમાચાર પહોતો કંસને, તે દુઃખે હૃદયો દહ્યું.
ચિંતા કરતાં શયન કીધું, સ્વપ્ન પામ્યો ભૂપતી;
જાગી ઊઠ્યો અચાનકે, વિચાર્યું કુશળ નથી.

(સ્વપ્નવર્ણન)

રાય સ્વપ્ન પામ્યો ઘોર રે, ઊઠ્યો અચાનક કરી રહેલ;
કો કાળપુર્યે મુને બાંધીયોરે, હું પરમેશ્વરનો ચાર-ચયસ્વપ્ન
ચતુના દીઠી રૂધિરવર્ણીરે, ઉત્પાત થાશે કાંઈ;
મસ્તક વોહોણાં પ્રેતનેરે, ધાઈ કંસે દીધું સાંઈ—રાય સ્વપ્ન
અંદ્રમા પૃથિવી પડ્યોરે, સૂર્ય રાહુએ ગ્રસ્યો;
ધ્વજ સાથે છત્ર ભાંજ્યું રે, મુગટ માથાનો ખસ્યો—રાય
સ્નાન કીધું તેલધારેરે, રકત ચંદન ચર્ચું ભાળ;
શ્યામ પટ પરિધાન કીધારે, કંઠે કરેણાની માળ—રાય
ઓજન કીધું ખીરનું રે, છે શ્યામ લોહની થાળ;

નિજનારી દીઠી રંડા રૂપેરે, લાગી ચોદિશ અગ્નિજવાળ—રાય
ઉદ્ધ ગર્દભ માકડરે, મહીધી ખાર બાંધી ઘણી;
મહીધ ઊપર ચડ્યો રાજરે, ગયો દક્ષિણ દિશા ભણી—રાય
મસ્તક વોહોણી છાયા દીઠીરે, કાયા કાળસર્પે ડહી;
રાણી સાહેલી નગન નાચેરે, કંસ વિખાણે હસી હસી—રાય
ઉલ્ક વાયસ ગીદ પાંખીરે, સોંચાણા સમડી ઘણી;
કંસ જાણે ચંચુમહારેરે, હું પે કાયા મુજતાણી—રાય

સ્વપ્ન વિચારી નિશ્વાસ ચૂકેરે, થયો દુઃખે પ્રાતઃકાળ;
પંચ મલ્લ તેડ્યા મલ્લ અખાડેરે, શલ કુશલ વિકરાળ.
ચાગૂર મુષ્ટિક ફૂટ નામેરે, તત્પર મલ્લ કંસે કરચા;
વસુદેવ દેવકી તેડાવીયારે, જે જુએ પહડતા દીકરા.
સાંકળ લોહની હાથે પાગેરે, ડગમગતાં હોંડે આ પડ્યાં;
જુદ જોવા મલ્લઅખાડેરે, આણી ખેસાડ્યાં ખાપડાં.
છે દંપતીને વિપત્ત ઘણીરે, મોહોડું સામ થયું ઊદે;
મૂછઉપર હાથ મૂકીરે, કંસાસુર વાણી વદે.
વસુદેવ તાહાર કપટ જાણુરે, પુત્ર મુકયા ગોકુળ જઈ;
દેખાડી કન્યા પારકીરે, મુને નારદ વારતા કહી.
રામકૃષ્ણ હવડાં આવશેરે, કરાણું મલ્લસું સંગ્રામ;
જો હણાણું તમ દેખતાંરે, તો કંસાસુર માહાર નામ.
વસુદેવ નીચું જોઈ રહ્યારે, દેવકી આંસુ ભરે;
રામકૃષ્ણને તેડી લાવેરે, સેવકસું રાય આચરે.
રખે નહાસી જતા ગોકુળેરે, ધાઓ જોષિકાદાર;
માતંગ રાખો મારગમરિ, શીખવ્યો કુંતાર.
સાંકડી વાટે કુંજર રાખ્યોરે, ફર કુવલયાપીઠ;
મથુરામાં હાક વાગીરે, થઈ મલ્લઅખાડે ભીડ.
મળ સહુ જોવા મળીરે, ખેડો કંસ પાપી મેડે;
રામકૃષ્ણને સેવક કહેરે, ઉઠો રાય તમને તેડે.

(વલણુ)

તેડે છે રાય શીઘ્ર ચાત્રો, થયા તત્પર બન્યો ભાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ખેતાળીશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૩ મો.

(કલકું ૧૧૯ મું—રાગ રામયી)

મણુએ જાણ્યા પિતા નંદજી, દે કર જોડી કહે ગોવિંદજી;
આજા તમારી હોય તત્પર થઈયેજી, રાજદારે કહે તો જઈયેજી.

(હાળ)

રાજદારે જઈયે તાતજી, આવ્યા છે રાયના દાસ;

૧ સંસ્કૃતમાં “રાયમ” છે.

અમો અવટનું નહીં આવરું, તમો રાખજો વિશ્વાસ.
 નંદલ કહે કંસસાથે, વિચારી કરજો વાત;
 પૂજાથી અમો આવું છું, વૃદ્ધ ગોપનો સાથ.
 સમાન વયના ગોપ સાથે, પધારયા બેઠું ત્રાત;
 જોડ જોડ રામકૃષ્ણની, કરે પ્રજા આંસુપાત.
 સજ કીધા ગજ મહા રાયે, છે કંસ કેવળ કાળ;
 મળવું જાણી જાયછે, નથી વિદન લેહેતા બાળ.
 કો સમજાવી કહે કૃષ્ણને, જે વળે પાછા વીર;
 એક કહે કાલે ધનુષ ભાંજ્યુ, નહીં હારે હરજી ધીર.
 એક કહે નંદપુત્રને, રાખજો શ્રીજીગદીશ;
 જે વિદન હોય શ્રીકૃષ્ણને, તે પડજો અમારે શીય.
 એક કહે કેમ જીવશે, એહેની જસોદા માત;
 કપટ કંસાસુરતણું, નથી જાણતો એહેનો તાત.
 મીત વચન મજતાણું, તે સાંભળે શ્રીરંગ;
 રાજદારના મારગ મધ્યે, દીકો એક માતંગ.
 છે ભદ્રજાતિકતાણું હસ્તી, શું ચડ્યું ધનવાદળ;
 પર્વતમાથે પિંડ મોહોટો, છે અચુત ગજનું બળ.
 જેમ ધાતુ સમ ગિરિ ઝરે, તેમ ઝરે મદધાર;
 ઉન્મત્ત ઉજવળ દંત દે, શેવશૂળને આકાર.
 કનકપાટી દશન મઢયા, જડયા હોરા અમૂલ;
 શ્રવાણ કટકે શુંડ લટકે, ચટકે પાખર રૂલ.
 મગન માતંગ મધપાને, ખીજ્યો ધૂમે ધીર;
 પગ પછાડે ચીસ પાડે, કરે લોક શોહોરા શોહોર.
 રક્ત લોચન રૂધિરવર્ણી, ઘણું વફ દષ્ટે જોય;
 સંકીર્ણ મારગ રહ્યો રોકી, જ્યાં રાકે નહીં કોય.
 ભજ દેખી ગોપ અમકયા, છે કુંજર શૈલ સમાન;
 ન કીધું વાચ્યું કોયનું, આગળ થયા ભગવાન.
 ત્રાહે ત્રાહે પ્રજા કરે, નંદપુત્ર કેવળ બાળ;
 ગગને નીરખે દેવતા, ગયા ગજકને તતકાળ.
 અગ્રજ પૂઠે પ્રભુ અર્ધે, સમગ્ર સુરનર જોય;
 માતંગમુખ માધવ મન્યા, ન જાણીયે શું હોય.
 આઘાં પટકળ માતુલતાણું, પરિધાન કીધાં પર્મ;
 ગરૂડ સાથે વહડે પોપટ, લોક કહે કોણુ ધર્મ.
 અપશધ કંસાસુર કરે, કેમ જીવે મગરને મરડ;
 કહાં કુંજર કહાં કૃષ્ણજી, કહાં મહીષ નાહાનું અજ.
 કહાં સુકતાકળ કહાં શલ્યા, કહાં પ્રજા પંકજતંત;
 પ્રજા કહે શ્રીકૃષ્ણને, રાખજો શ્રીભગવંત.

૧. 'ઓજ' બા. ૦ પ્ર. ૦ માં અને ખીજીઓમાં 'લજ'. ૨. 'આ-
 હજ' છે. ૩. 'અમકયા' (બા. ૦ પ્ર. ૦).

કોમળ વાણી મુખકમળની, વદે વિશ્વાધાર;
 અમો ગોપ બાબક ખીહીજીયે, ગજ પશે કર કુંતાર.
 મળવા જાણું ભૂપાળને, અતિકાળ અમને થાય;
 ખીજ વાટે હાંકે હસ્તી, માગે માન માધવરાય.
 ગર્વે હસી અધર ડંસી, કહે કૃષ્ણને કુંતાર;
 એ કુંજર રાજા કંસનો, છે કોણુ રૈવનાર.
 અમો નામ તમારું સાંભળ્યું, દૂધમલ્લ દામોદર;
 તો સતીમાત જસોમતી, જો જીતે મમ કુંજર.
 પર્વત ધરયો તે નાગ નાચ્યો, પાછળે પછાડ્યો પ્રસંખ;
 બે વીર રાણના ધીર છો, કાં કરો જીવનો વિલંબ.
 બળદેવ કહે શ્રીકૃષ્ણને, જઈ વહકું ભગવંત;
 જઈ મરડું કંડ કુંતારનો, ખાણી કહાકું કુંજરદંત.
 સદ્મીનાથ કહે હાથ જોડી, ભાઈ તમને પહેલે શ્રમ;
 હું ઊભાં તમો જીવ કરો તે, કનિકાનો નહીં ધર્મ.

(વલણ)

ધર્મ એ જે હું વહકું, અખોડો વાળ્યો શીષરે;
 વાગો મુકી કાઢ કછીચો, ધન્યા શ્રીજીગદીશરે.

(કટવું ૧૨૦ મું—રાગ સામેરી)

અખોડો વાળી કાઢ કછીચો, ગોડી લીધી હાથ;
 નિજ મધ આમીટાણુ કરો, ગાજ્યા ગોકુળનાથ.
 ગોવાળા વળડે વાંસળી, જે સામળીયાના સાથી;
 શ્રીહરી સન્મુખ થયા, કુંતારે હાંક્યો હાથી.
 શુંડાદંડ ઊંચો કરીને, મુખે પાડે રોડ;
 જેમ ધૂમે ચોમાસે વાદળું, ભરી સાગર નીર.
 કે અધારો પર્વત ઉતપત્યો, ગડગડ્યો લંકાકોટ;
 કે ઘોર મંડળ રાહુનું, વાં મુકી ઐરાવત દાટ.
 બહુ રોજુ ઊપર ઉડે, આવશ્યું અંધકાર;
 પરમેશ્વરના દહ ઉપર, નાચ્યો શુંડામહાર.
 લક્ષ્મીકાંત લટી ગયા, ચૂક્યો ગજધાય;
 કુંજર ધૂમે ધૂમણી, વામ દક્ષિણ હરિ જાય.
 વનમાળીને શુંડ વાળી, છટકી નીસરે બહાર;
 ઊંચલી લે દંત ઊપરે, ખસી જાય મોરાર.
 પૂડળે જઈ પૂછ મરડે, મારે ગોડી ભણક;
 ખબો થાખડે આગળ જઈ, હસ્તી ચહાડ્યો ચાક.
 મદ ઝરે મોતી ખરે, કરે કુંજર શ્રમ;
 ભડકાચો માતંગ ભૂષરે, ભૂલવણીના શ્રમ.

૧. 'દંત' (સધળી પ્રતોમાં). ૨. 'રીર' બા. ૦ પ્ર. ૦ માં ને ખી.
 જીવધીમાં 'ચીસ' છે. ૩. ચાર શુ. ૦ પ્ર. ૦ માં 'આવો' છે.

ચક્રાંશાં ધરોનું ચોડ વાળું, દૈત્યનો વાળો ડાઠ;
હસ્તીને લેઈ હરી નાહાસે, છે અસુર ધરની વાટ.
કલ્યાણુ જાલવ લોકને, વળે દાનવનો ઘાણ;
મંદિર મૂકી દૈત્ય નાહાસે, પડે બહુ ખુંખાણ.
લઘુલાઘવી માધવ કરે, કરે ચક્રાકાર;
કુંતારે ગજ પેરિયો, કરી અંકુશ પ્રહાર.
ગજે લીધા પ્રભુ પગવચે, છટકી ગયા નાથ;
કુંજર પૂઠે કૃષ્ણ આવ્યા, ગ્રહ્યું પૂછકું બે હાથ.
પ્રબળ બળ કીધું હરી, અંત્રિક્ષ જીએ સુરસાથ;
પુચ્છ ગ્રહીને પાછો તાણ્યો, હસ્યા વિશ્વનાથ.
હવું નથી ને હોતું નથી, બળ કીધું શ્રીભગવંત;
પચીસ ધનુષ પર્યંત તાણ્યો, આણવા ગજનો અંત.
કુસુમવૃષ્ટિ સુરનર કરે, ધન્ય ધન્ય નંદકુમાર;
કુંતાર લજ્જા પામિયો, કીધો અંકુશ પ્રહાર.
ઝુંઝકારી ગજ ફરચ્યો, તે ધસ્યો પાડી ચીસ;
જેષ્ટિકા નાખી કરચકી, નાહા શ્રીજીગદીશ.
ચરિત્ર સચ્ચિદાનંદતાણું, શુકદેવ કહે શું કહીયે;
પશુથી પરમેશ્વર નાહાસે, વિચારી વિશ્વે થઇયે.
ત્રાહે ત્રાહે પ્રજા કહે, હજો કૃષ્ણને કલ્યાણ;
કૌતક કીધું નાહાસતાં, પડ્યા ઢળી પુરૂષપુરાણ.
હાહાકાર હવો તદા, આપદા પામ્યા ગોપ;
પડતામાં માતંગ પેરિયો, કુંતારને થઇ ચોપ.
લટપટી ગોવિંદ લીધા, ખીજ્યો ગાજે ગજેન્દ્ર;
ભગવંત ઉપર દંત દીધા, રાહુ ગ્રાસે જોમ ચંદ્ર.
સૂક્ષ્મ શરીર કીધું હરી, હડી નાહા મોરાર;
પાતાળમહિ દંત પેઠા, થયા પૃથ્વી પાર.
રૂપ થયા બે દંત સ્થાનક, શુડે વાવ ખાણાઈ;
શ્રમિત થયો દંત કહાડતાં, તવ કૃષ્ણ આવ્યા ધાઈ.
પદમહાર કીધો કુંભસ્થળમાં, ગજે પાડી ચીસ;
કુંતારને એક ઠોઠ મારી, ગયું ઊડી શીપ.
દોઢ મૂકી કોટ ઝાલી, ગજ બથાવ્યો શ્રીરંગ;
આશ્રવે મહાબળ કરી, મરડી પાડ્યો માતંગ;
વજ્રનો છેદ્યો પડે પર્વત, તેમ પડ્યો બળવંત;
હૂંટણુ દેઈ મસ્તકે કહાડ્યા, સમૂળા બેહુ દંત.
કુવલયાપીડ મરણ પામ્યો, ઉઢાર આપ્યો ભગવાન;
શત્રુજીવ થઈ સ્વર્ગ આવ્યો, બેસી દિવ્ય વિમાન.
અજા સહુ આનંદ પામી, આવ્યો દેવને વિશ્વાસ;

૧ 'કર' (બા. તથા એક યુ. પ્રત).

૨ 'સૂક્ષ્મ શરીર શીદરીયે કીધું' (વળુ યુ. પ્રત).

પરીક્ષા થઈ કૃષ્ણની, આ કંસ કીધો નાશ.
ભેટયા જઈ બળભદ્રને, પરવર્યા બે બળવંત;
મહાઅખાડે વીર આવ્યા, સ્કંધે ધરી ગજદંત;
ધેસુભર્યા ધનરયામણ, ઝરે જીવકશ્મભજન;
કેશવરામ બે આગળે, પૂઠે ગોપ સકળ.
વાજે મહુવર વાંસળી, ગાય ગોપ તાળી પાડે;
નિરભે થકા દેવકીનંદન, આવ્યા મહાઅખાડે.
મહાજીવ જોવા કારણે, થઈ દાનવ માનવ ભીડ;
કંસે સમાચાર સાંભળ્યો, જે પડ્યો કુવલયાપીડ.
અમક પેડી ચિત્તમાં તે, ચડ્યું મન ચગડોળ;
રામકૃષ્ણ આવ્યા રીસમાં, છે નયણુ રાતાં ચાળ.
માતપિતા ને મહા મામો, જીએ મેં માહાવ;
અનંત રૂપે કૃષ્ણ દીઠા, જોલેને જોલેવા ભાવ.
વૈષ્ણવે વ્યાપકરૂપે દીઠા, સંન્યાસીયે શંકર;
કામિનીયે કંદર્પ રૂપે દીઠા, નાથ નંદકુંવર.
બાળમુકુન્દ દીઠા બાળકે, તેડે પ્રીત આણી પર્મ;
સુભટે દીઠા શૂરધીર, જ્ઞાનીયે પરબ્રહ્મ.
પંચમલ્લે મહા દીઠા, માતતાતે દીઠા બાળ;
ઉગ્રસેને વિશ્વંભર દીઠા, કંસે દીઠા કાળ.

(વલણુ)

કાળ દીઠા કંસરાયે, ફાળ પડી મનમહાંચરે;

ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, ત્રેતાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૪ મો.

(કલ્પું ૧૨૧—રાગ કહાલેરો.)

મહાઅખાડે માધવ આવ્યા, મામાજીને મળવારે;
દામોદરની વક્ર દષ્ટિ છે, દૈત્યકુટુંબને દળવારે.
ધરા અજ આદિત ને ઇંદુ, અમર ઉગાણુ ગાંધર્વરાયરે;
યમ કુબેર વરૂણ વાયુ વન્ડી, કંસમરણુ જોવા જાયરે—મહા
ઉગ્રસેન ઉદ્ધવ ને અકુર, વિચારે શું થારોરે;
શુક કહે શું સમુદ્ર શુકશે, દેવકીને નિશ્વાસેરે—મહા
પંચમલ્લ તેડે ત્રીકમને, ઊતરે મહાઅખાડેરે;
ચાણૂર મુષ્ટિક સ્કંધ થાબડે, દેવકી આંસુ પાડેરે—મહા
પુરની સ્ત્રી કહે રાજા ચૂકે, કાં બાળક મહા વહાવેરે;
એક કહે કંસ અધરમીને, ધરિવર ફળ દેખાડેરે—મહા
કહા મહા ને કહા મોરલીધર, કહાં બાવળ કહાં ચંદનરે;

૧ 'એ કંસનો કરશે નાશ' (વ. ત્રણ યુ. પ્રતો).

૨ 'ધરા અજઆદિતનેઅમરઉગાણુગાંધર્વરાયરે' (યુ. પ્રત).

૩ 'પારખું' (યુ. પ્રત).

કહાં મૃગને કહાં પ્રધાનન, કહાં મલ્લ કહાં જસોદાનંદનરે—મં
આજ સમો પાપીનો દોષ, સુતો વિઘ્ન સોડતાણીરે;
અરુને પૂછશે પરમેશ્વર, બાળક આવ્યા આણીરે—મલ્લ
જયસુકત મલ્લ મથુરાની, તાતે આંસુજળ પાડયુરે;
વસુદેવજને કારાનૂહનું, રૂપ અતુલ્ય દેખાડયુરે મલ્લ
સમજ્યાં માનતાત થઈ શાતા, નોહે પુત્ર હારવાવાળારે;
સમરથા હજધરને કીધી, કરી નયણાંના આજારે મલ્લ
રાજની આજ્ઞાથી બોલ્યો, એક કંસતણો પરધાનરે;
દર્શણ કરીને થાઓ કૃતારથ, નીરખો કંસ રાજનરે—મલ્લ
ભપતિ મેઝ ઊપર બેઠા, ગોવાળા મરતક નામોરે;
આજ્ઞા છે વઢો મલ્લસાથે, છતો તો કાંઈ પામોરે—મલ્લ
નથ વચન વદે શ્રીવિક્રમ, અમો ગોવાળા ગૌચારે;
મદાનન મલ્લ સાથે વઢવુ, કોણ ગમ્યું અમારે—મલ્લ
અમો મળવા આવ્યા મહીપતિને, જગન માણવો જાણીરે;
કપટ કરી અરે તેડ્યા, દુખ દાહો આંહાં આણીરે મલ્લ
(વલણ)

આણી ઘેર કપટ કરો, અમો શું જાણું સંગ્રામરે;
પંચમલ્લ કેહ શ્રીકૃષ્ણને હવે, નાહાનું નહીં કામરે.

(ચોપાદ)

તવ આજ્ઞા કંસાસુરની થઈ, બનો બાળક જવા પામે નહીં;
એ શત્રુ હાથે નવ આવે ફરી, જોજો દષ્ટિ નાહાની કરી.
ઘણા મિત્રતાણાં હું માગું વેગ, તો કેમ કુશળ જવાદેઉ ઘેર;
જોધ કરી ચાણૂર ઊચરવો, તમો રામકૃષ્ણ કૂડે ઉતરો.
તમો કહેજો કેમ કીજે સંગ્રામ, અમો તમારાં સાંભળ્યાંછિનામ;
બકી બક વછ વ્યોમાસૂર, શકટને પાડ્યો કીધા ચૂર.
આણ્યો મલ્લબકેશીના અંત, હવડાં કહારયા ગજના દંત;
છો દૂધમલ્લ ઉન્મત ગોવાળ, થાઓ વહેલા કેહેછે ભૂપાળ.
નોહે ગોકુળ જે ચાલે અન્યથ, કીધું મનમાન્યું વૃંદાવન મહાંય;
તમો કંસરાયનો ભય નવ ગણ્યો, પોતે પેસતાં પરિચર હણ્યો.
લટયો માળી ભૂટી કૂબડી, ધનુષ અજગવ્યું મેડે ચડી;
તમો રાજનગરમાં અન્યા કરો, તો કુશળ કેમ પાળ ફરો.
જો નહાસો તો ઉગરડું નથી, શત્રુ માથાપર મથુરાપતી;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે તત્પર થાઓ રામ, કરો મન ચૂકી વીરા સંગ્રામ.
કછયો કાછ રામે તતખેવ, મલ્લકળા મગટી બજદેવ;
સ્કંધ જાંઘા આરંભીશું કરી, ઉતરયા કૂડે હજધર હરી.
મનક અબોણ વાળી વીર, ઉતરયા જેમ ઉદ્ધીનું નીર;
આરંભીશું આસન ચોરયાસી, છે પાકે પડિત અવિનાશી.
કો લખુલાઘવી પુરૂષપુરાણ, જોઈ પંચમલ્લના ગયાં આસાન;
અમુવીર થયા નવીર, અરૂર ઉદ્ધવને આવ્યાં મૈય.

શીખ થાઓ એમ કહેછે રાય, ઘુંટણબેર કંસાસુર થાય;
બેઠા અજિત્રાત પોતાનાં પુકે, ધરયા છે હાથ ખડગની મુકે.
કંસની નાર જાળીયે જાય, ગડગડે નિશાણ હોકારા હોય;
શ્રીમંડળ સરાણાઈ રણભૂર, પર બાંધી આવ્યા બેહુ રૂર.
બંદીજન બોલે જશબોલ, છંટાયે નીર ઢબુકે દોહ;
જુએ દાનવ માનવ સુરવર્ગ, શું એકથયાં અવનિ ને સ્વર્ગ.
અથડાયે મહિમાદે વિમાન, સહુ જુએ જુદકરતા લગવાન;
તાંહાં પંચમલ્લ હોકારા કરે, સાંભળી દેવકી આંસુ ભરે.
શુંકેછ કહે સાંભળીયે રાય, હવે મલ્લજુદક શી પેરે થાય;
વાળ્યા ચાણૂર સુંદરશ્યામ, શલ કુશલને વળગ્યા રામ.
વળી કૂટ કૃષ્ણજી ઉપર ગયો, મુષ્ટિક હજધર સામે થયો;
તળે ઊપર ગરબડતા જાય, પડે વીર વળી બેઠા થાય.
પદમહાર મુષ્ટિક બહુ પડે, સ્કંધે સ્કંધ આવી આથડે;
દે ગુલાંટ વળગે જુજ ભરી, ઉદરમાં મારે શિર નીસરી.
મુષ્ટિકને મારે હજધર ઢીક, કડકકે પાંસળી આવે હીક;
પડે પડછંદા ઘુમે લગવંત, ગદાને ડામ આવ્યા ગજદંત.
ધીર ધબકુકે ધૂળે ધરા, નાથે વકરેલ્ય કીધા પાધરા;
ફરી ફરી બાઝેવાને મર્મ, દાનવ પીડા પામે પર્મ.
ઉઠે રાખ્દહોકારા ઘણા, ભૂભારે મરડાયે ફાળા;
ઉઠે રણ પદમહારે કરી, આદિત્ય કીર્ણી લીધાં આવરી.
વઢે પંચગજસું બે કેસરી, ભૂલા દાનવ મારા પરમેશ્વરી;
શૂરત્વ વાધે ગુણીજન ગાય, સાંભળી મલ્લ માટીડા થાય.
વકારે કંસ હોકારા કરી, ચાણૂરે બાધમાં લીધા હરી;
રાખ્દ થયો તવ હાહોકાર, કેમ ઉગરશે નંદકુમાર.
દાનવે કળણ નાખ્યા ઊચલી, વિશ્વનાથ તવ વળગ્યા વળી;
ચાણૂર ઉચલ્યો ઝાલી ચર્ણ, વસ્ત્રની પેરે ધણડ્યો ધર્ણ.
જઈ પાડુ મારી પુરૂષપુરાણ, ચાણૂર મલના લીધા પ્રાણ;
મુષ્ટિક માર્યો મુષ્ટિ મહાર, શલ કુશલ કીધા સંધાર.
કૂટ પછાડ્યો કંઠે ધરી, મેઘગર્જના રામે કરી;
પંચમલ્લ મારયા તાનકાળ, પાંસળી વાધે નાચે ગોવાળ.
રામકૃષ્ણ બે દેખી જોધ, કંસાસુરને ચડીયો કૂધ;
વકારી સેન્યા સહુ વીર, ન પામે જવા નંદ આહીર.
જઈ ભૂટી લાવો ગોકુળ ગામ, પિતા ઉગ્રસેનનો ફડો ડામ;
વસુદેવ દેવકીને જઈ હણી, રખે નહાસે શત્રુ કૃષ્ણઆખણો.
એહેવી આજ્ઞા કંસની થઈ, ધાયા દાનવ આયુધ ગ્રહી;
નાહાસે લોક પડે ભુખાણ, ઘેર દાનવે પુરૂષપુરાણ.
તુડયા દૈત્ય કરે મારામાર, ચળકે સાંગ ફંસી તરવાર;
ગદા બોગળ ભાર અતૂળ, ખપુવા ખંજર મુસળ શૂળ.
૧ જુએ, ગડેની સાણુહોકાં ધુધુમે (આ.પ્ર.). ૨ આજ્ઞા એક શુ.પ્ર.

હકારના હસ્તી દાનવ ધીરા, પૂરણ ક્રોધ કીધો જગદીશ;
આરક્ત ભોચન પાડી રીડ, કાળરૂપ કીધું ચક્રવીર.
ગજઉપર ધામે પંચાનન, તેમ રીસે ધાયા નારાયણ;
મામાજી થાને સાવધાન, હું ભાણેજી છું શ્રીભગવાન.
એહણું કહીને મૂકી દાટ, જઈ કંસાસુરની ઝાલી કોટ;
જેમ ગરુડ ઝડપીલે સર્પને, તેમ કૂબળે લીધો નર્પન.
ગયું આસાન કંસાસુરતાણું પર્વતપે હરિ ભારે ઘણું.
મેડેથી મરડી નાખ્યો ઘણું, હૃદયેર બેઠા અશર્ણશર્ણ.
જેમ મૃગલા ઉપર બેસે વાઘ, તેમ કાળજ ઉપર દીધા પાંગ.
નાહાસી ગદ્ય સેન્યા ન રહ્યું કોય, રાણી સાહેલી કૂટે રોય;
અરે દૈવ શું થાશે હવે, કો છે રાયજીને મૂકાવે;
અરે કર્મ સંભવતું નથી, નંદને છેયે મારયો છત્રપતી.
ઊડ્યા ત્રાત કંસાસુરતાણા અકેકી લપગકેરામે હણ્યા;
મુવા બાંધવ રાણી રાય, કંસાસુર તે ટગમગ જ્ય.
તેડાવ્યો હું અકૂરકને, મામાજી આજખોઠો મુને;
ખટ ત્રાત માહારા માજણ્યા, તે શલ્યા સાથે ઝીકી હણ્યા.
તે વૈર હું વાળીશ આજ, કાં મુખે મુતા છે મહારાજ;
જે વચન કહી ગદ્ય વીજળી, તે મામાજી આજવારતા મળી.
એહણું કહી બહુ દીધો ભાર, ન શકે હાલી કંસ લગાર;
તપ કંસાસુરને આવ્યું જ્ઞાન, એ ભાણેજી મહારો સ્વયં
ભગવાન.

કીધાં કર્મ ભોગવવાં સહી, નયણે આંમુજળ ચાલ્યું વહી;
અંતરિક્ષ દેવ કેહે જ્યકાર, મહાબળ કીધું નંદકુમાર.
મરડયો કંડ આમળી શીષ, મરતાં મામે પાડી ચીસ;
અમરનર આનંદ્યા ઘણા, ગયા પ્રાણ કંસાસુરતાણા.
જ્યજ્યકાર ત્રૈલોકે થયો, કંસાસુર વિમાને બેસી ગયો;
વસુદેવ કને આવ્યા ગોપાળ, સાંકળ બેડી તૂટી તત્કાળ.
મદક્ષણા માત પિતાની કરી, પામે લાગા હજાર હરી;
માતાને બેઠ્યા જુગમ કુમાર, દેવકીને પ્રગટી પચની ધાર.
કેમ ઝાલ્યું રેહ જનુનીનું હેત, હરખે દંપતી થયાં અચેત;
દિગમૂઠ થઈ દીકરા જુએ, હરિ માત પિતાનાં આંસુ લુએ.
જ્યજ્ય કૂબળ દેવતા કરે, જાદવ સહુ જોવા પરવરે;
અસુર લોકને પડીયો ત્રાસ, દશ દિશા કરે નાસાનાસ.
મુખ્યાં કલત્ર મુક્યા ભંડાર, રહ્યાં અસુરનાં ઉઘાડાં દાર;
સૂરજ્યકી નાહાસે અંધકાર, તેમ અધરમી નાહા નિરધાર;
પાવકથી જેમ નાહાસે શીત, દાનવ સહુ નાહા તે રીત;
અધર્મ ઉદ્દેગ ભય ઉચ્ચાટ, અપરાધે લીધી બીજી વાટ.
જાદવકન્યા હરખે આવતી, ત્રોડી હાર મુકતા વધાવતી;
શુકલ કેહે સાંભળીયે રાય, કૂબળ માત પિતાને લાગા પાય.

(વલણ)

પાય લાગા પરમાતમા, મુકાવ્યા ઉત્તરેનરાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા થયો, મુન્નાબીશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૫ મો.

(કલ્પું ૧૨૨ મું—રાગ ધનાસરી)

શુકલ કેહે કથારે, સાંભળ પરિક્ષત ભૂપ;
ભુલ્યાં માતપિતારે, પુત્ર બાણ્યા બ્રહ્મસ્વરૂપ.
મખળ બળ કૂબળનુરે, મારયો મામે મલમેગળ;
થયું દૃષ્ટી આગળેરે, એ નાહે બાળકનું બળ.
એ કૂબળરૂપ વિધ્યુતાણુરે, અમે કેમ થઈયે માખાપ;
પુત્રભાવને પરહરેરે, દંપતીના જગ્યાં આપ.
શ્રીકૂળે માયા વિસ્તરીરે, ફરી આવ્યું અજ્ઞાન;
માતપિતાએ જાણિયુરે, એ બે અમારાં સંતાન.
પુત્ર પરધેર ઉછરયારે, થયા પરાધીન પીંગર;
દિવસ નાખ્યા દોહલેરે, ગૌચારી વર્ષ અગિયાર.
અમે દરિદ્રી દુઃખે દહારિ, નહીં અંત ભુવન ભંડાર;
આજ અમે પામે એટલું નથીરે, કીજ્યે પુત્રને પ્રોદોણાચાર.
મનોરથ માખાપનારે, જાણી કેહે જલ્દવીર;
અમે સેવા તસ્કર તમતાણારે, માખાપ જાણ્યા આહીર.
કારાવૃદ્ધે પરવશ રહ્યારે, દુખ વેડ્યું અગમ અપાર;
સહવારાં ના છોડ્યારે, છે અમારું બળ ધિક્કાર.
સંસારમાં મથું કો નથીરે, પુત્રને માતપિતા સમાન;
અંખા જેહવી અંખિકારે, પિતા તે શ્રીભગવાન.
પુત્રને તીરથ જાતરારે, વસે માતપિતાને પાય;
માતપિતાને પરહરેરે, જે તીરથ નાહાવાં જાય.
કોસાં દુખ પામે ઘણુરે, પુત્ર કરે સુકૃતસ્નાન;
તે દાન પુણ્ય આજે ગયુરે, તે થયું ભસ્મ હોમ સમાન.
શત વરસ સેવે માતનેરે, જે કનકે તોળે કાય;
તો નિશા એક શીતકાળનીરે, પુત્ર આસંકળ નવ થાય.
જનક જનુની દુહાવિયાંરે, તે દીકરો દૈત્ય સમાન;
તે કૃતમ્ની કાળે અચેરે, સદા વિમુખ શ્રીભગવાન.
તે દરિદ્ર દુઃખે ભરયોરે, જે ભરે પરધેર પેટ;
જેણે માતપિતા સેવ્યાં નહીંરે, તે કરે નીચની વેઠ.
તિરસ્કાર કરે તાતનેરે, તે પામે પશુનો અવતાર;
કીટ પડે તેહના દહનેરે, કરે વાયસ ચંચુપ્રહાર.
વૃદ્ધ માતાને પરહરેરે, સ્ત્રીને વશ વસ્તે અજ્ઞાન;
લોખી ધન મેળવી મરેરે, તે અવતરે થઈ શ્વાન.

૧ 'વૃથા' (વણ્ય મું પ્ર.)

જે કોઈ જોઈ જાણુજાઈ, પોષે પોતાની કાય;
તે આમણું થઈ અવતરે, મળમૂત્ર પરનાં ખાય.
નીચ મિત્રને માને ઘણું, ઘણું પોષે સાસરવેડ;
ફર વચન કહે અતીતને, તેહની રોગ ન મુકે કેડ.
વિષ્ણુરૂપ ગુરુ શિષ્યને, કનિષ્ઠને જેઠા બ્રાત;
પૂજનીક સ્વામી દાસને, સ્ત્રીને વિષ્ણુ નિજનાથ.
ગો બ્રાહ્મણ વૈષ્ણવ જતીરે, પૂજનીકની કીજે સેવ;
જેને ને જોગ માનવારે, તેને તે વિષ્ણુદેવ.
સેવાથી જન ને ગચોરે, તે બૂડો ભવજળ મહાંય;
અમો માતપિતાને સેવ્યાં નહીરે, કહીં રોયા જલદરાય.
અમો વૃંદાવન રમતા ફરચારે, તમારે પગે સાંકળ;
તે અપરાધ સમા કરોરે, છીં પુત્ર કડવાં ફળ.
આગળ સુખ ઘણું પામશોરે, ફરી મંગલે ધરસૂત;
સંસાર વત્રોક ' સુખ દીલ્યેરે, તો રામકૃષ્ણ તમારા પુત્ર.
કાયાં ફળ તે પાકશેરે, અમો મોટા થાશું તન;
રાજસભામાં પરવરોરે, યેસો પિતાં રાજ આસન.
રાજસભામાં આપિયારે, માતપિતા કેશવરામ;
માતામહને વિનવેરે, કર જોડી સુંદરશ્યામ.
યયાતીરાયનો આપ ભેરે, હોય જેઠા કુમાર;
તે જેઠપુત્રને છે નહીરે, રાજછત્રનો અધિકાર.
વસુદેવ વડા શૂરસેનને, વસુદેવનો વડો રામ;
હું કનિષ્ઠને ઘટે નહીરે, છત્રપતીનું નામ.
માતામહ તમને ઘટેરે, છત્ર જોગ છો વૃક્ષ માધ;
કંસ આદે પુત્ર મારિયારે, તે સમા કરો અપરાધ.

(ઉત્તરસેનવચન) :—

ભલે કંસાસુર મારિયોરે, જલદવકળ કીધું પવિત્ર;
અધર્મ સઘજો ટાળિયોરે, ભલે પધારયા દાહિત્ર.
હું પુત્ર કરી નવ માનતોરે, લાગો હુતો કર્મસંજોગ;
શ્રીકૃષ્ણ વૈદ પધારીયારે, ગયો કંસ લક્ષ્મણ રોગ.
જે પુત્ર આસે ઉન્માર્ગેરે, તે પિતાને તજવા, જોગ;
જલે વેહેલું મૃત્યુ માખાપનુરે, જો પુત્ર રહે આરોગ.
તે પુત્રથી વાંઝ્યાં ભલારે, જે લળવે કુળનામ;
કાંપે પૂર્વજ તેહનારે, આપશે અધર્મ કામ.
ત્રિકમલ હું તારિયોરે, મારીયો કંસ કપૂત;
છો કૃષ્ણ દાહિત્ર દીકારે, માહાઈ ફરી વચ્ચું ધરસૂત.
પુત્ર પોત્ર શિષ્ય ભાણુજોરે, દાહિત્ર ભગિની દાન;
વૃક્ષ પુરૂષને એ કહ્યારે, શાસ્ત્રે ખટ સંતાન.

૧. બાણેજને (બા. પ્ર.). ૨. સાસરવેડ.

૩. વિત્રક (બા. પ્ર.).

સાતમો પુત્રીપતરિ, જામાત્ર સુત નિરધાર;
અ સમ પુત્ર કરી માનવારે, જેહના પિંડનો અધિકાર.
આ રાજ તમારું છે હરીરે, તવ રીજ્યા શ્રીભગવાન;
ઉત્તરસેનને ટીકું કરીરે, આપું કૃષ્ણ રાજધાન.
રાગુકાર ઘંટા ઘુઘરીરે, વાગાં પટહ બહુ નીશાણ;
આણુ ફરી ઉત્તરસેનનીરે, થયું નંદજીને જાણ.
મળવા કારણ કંસને, થયો તત્પર ગોપ પરિવાર;
બૃમ પછી મથુરા વિખેરે, મારયો કંસ હાહાકાર.
મેળ મલ મામો હણ્યોરે, ઉછંકળ શ્રીગોપાળ;
રાજ આપું ઉત્તરસેનને, પડી નંદજીને જાળ.
શ્વાસ ભરયા કેહે નંદજીરે, જાઓ તેડી આવો કો શ્યામ;
અમો નહાસીજાઉં ગોકુળ વિખેરે, આંહાં રક્ષાનું નહી કામ.
ગોપ જોડો સહુ ગાડલાંરે, ઉતરો જમુના પાર;
હવે ગોકુળમાં રહેલું નથીરે, જઈ નસાડો પુત્ર નાર.
જસોદાને કહો વારતારે, તાહારે પુત્ર કીધો કેહેર;
કંસ મરડી મારિયોરે, પડ્યું જરાસઘસુ વેર.
હું રકને ક્રોધ દીકારે, તે ઉછંકળ ઉન્મત;
તે શીખામણ માને નહીરે, મુને ત્રેવડે તૃણવત.
ગોવાળા નદે મોકલ્યારે, તેડવા શ્યામજવાન;
તે રાજદારે ઊભા રહીરે, કરે શ્યામરામને સાન.
સમજ ગયાં માત દેવકીરે, રખે કૃષ્ણને લેધ જાય;
હજી ખ્યાલ મુકતા નથીરે, છે આછી ચારવી ગાય.
દેવકી કેહે શ્રીકૃષ્ણને, શુંછે ગોવાળાનું કાજ;
વિદાય આપો નંદને, છે તે કેહેતાં શી લાજ.
ગોપવેશને પરહોરે, ધરો રાજપુત્રનો સાગુમાર;
શું વિચારોછો વિઠ્ઠલારે, શો ઉત્તર દેતાં વાર.
સાચું સગપણ આપણુરે, છે ગોપની મેળી પ્રીત;
જે નંદજસોદા ખીજોરે, તો શું થશે વિપરીત.
હોય તે કેહેતાં લજ્જા કશીરે, હું પુત્ર તુંને પૂછું;
બાળસુખ જસોદાએ ભોગવ્યુરે, વળી કાંઈ રહ્યું છે આજુ.

(વલણ)

શું આજુ છે જસોદાને, મેળાપ તેહનો ટાળોરે;
પ્રેમાનંદ મળુ રામજી, નંદને પાછા વાળોરે.

(કડવું ૧૨૩ મું—૫૬૪)

(કૃષ્ણવચન) :—

જસોદા કેમ છવે, માહાઈ સગપણ બાણી ફેક;

૧. 'મેળી' 'મેહલી' (પ્રતોમાં). બા. પ્ર. માં રાજ બખ્ષો નથી ને ખીજ પ્રતોમાં 'રાજ આલતા' એવુંછે; ઉપરના પદ્યમાં રીજ હશે માટે બા. પ્ર. માં બખ્ષો નહીં હોય.

પિતાને પ્રકારી કહેતાં, નંદજી જયે જમલોક—જ૦
પાસામાં લઘુશક કીધી, બાળક વય જ્યારે હતી;
મુને કોરડે પાસામાં લીધો, મા ભીનામાં ચૂતી—જ૦
એક ઘડી નથી અજગો કીધો, દીડા વિના થાય ઘેહલી;
હું વિના નંદજીને દેખી, મરશો કહેતાં પેહલી—જ૦
જાગૃત સ્વપ્નમહિ ધ્યાનજ માહાર, પુત્ર સુખમાં જૂડી;
હું વિના વલવલી મરશો, જેમ ટળવળે ટીટૂડી—જ૦
મથુરા નગરીમાં આણી, વૈકુંઠ જે વાસું;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ કહે, કહાંથી જસોદાનું પાસું—જ૦

(પદ—રાગ મારૂ)

કેમ ઉત્તર આપું પિતાને, કેમ ઉત્તર આપું;
વચન વજના મહાર કરી, કેમ કાળજડું કાપું—કેમ
ખોળે બેસાડો ગ્રાસ ભરાવ્યા, શા શા ગુણ ગાડીં;
કેમ કહું પિતા નહીં માહારો, કૃતધની હું થાડીં—કેમ
કાંઈ એક વિધન જે થાતું મુજને, કોટિક કરતા દાન;
તે નંદને કેમ ઉત્તર આપું, નહીં તાહારો સંતાન—કેમ
જસોદાસુત નંદનોનંદન, કહી બોલાવે સઘળા લોક;
બીજાં સગપણુ ફરી ફરી થાયે, માખાપ ન થાયે ફોક—કેમ
તું નહીં પિતા હું નહીં બાળક, કહેતાં થાય મુખ શ્યામ;
એહેવું કહીને આંસું ઢાળ્યાં, પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ—કેમ

(પદ—રાગ સામેરી)

(દેવકીવચન) :—

જુડી પ્રીત સગપણુ સાચુરે, મહિષારાની માયા ચૂકો છ-
વનજી હું જાયું રે—જુડી
સંગત કીધી આપત કાળમાં, હવે માયા ચૂકો રે;
પરધેર પેટ ભરી જો ચારી, લખતાં વિધાતા ચૂકોરે—જુડી
અર્લકને ભાવે કોએલ ચૂકે, પુત્ર કાગખોળામહિ રે;
વાયસનો સ્વભાવ ન લાગે, જઈએ કોએલ ટોળાંમહિરે—જુડી
સમુદ્રનું જળ સમુદ્રમાં આવે, જઈએ મેઘ દેઘ જાયે રે;
હુંસ ખગલાંમાં જે બેસે, કુળને લાંછન થાયે રે—જુડી
દેવકી કહે નંદજીને વાળો, જે આશ્યા ચૂકી જાયેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, સગપણુ ફોક ન થાયેરે—જુડી

(પદ—રાગ સામેરી)

(કૃષ્ણવચન) :—

શું પ્રીત જાણે મા માહારીરે, જસોદાની પ્રીત ઉપર સો સ-
મપણુ નાખું વારીરે—શું પ્રીત

૧. 'પિતા હું નહીં બાળક' (ખા. ૩૦).

રનેહ વિના સગપણુ દેવાસુર, કિંવા સહોદર ભાઈરે;
અકેકનાં રૂધિરને તરસે, તો ધિક્ પડો સગાઈરે—શું પ્રીત
મુઆં વછના ચર્મને ચાટે, ગાય પ્રીતે ફૂઝેરે;
મોહોટાં વછને શૂંજો મારે, સગપણુ કાંઈ ન સૂઝેરે—શું પ્રીત
પ્રીત માટે પતીસાથે, સ્ત્રી બળે મહીમાં પેશી રે;
કેળકંદ દીકરો મરીજાએ, સગી મા રહે બેશીરે—શું પ્રીત
ગોકુળનું સુખ નથી વૈકુંઠ, તો કહાંથી મથુરાં મહિરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, જસોદાના ગુણ ગાયરે—શું પ્રીત

(પદ—રાગ કેદારો)

(વસુદેવવચન) :—

આપો નંદજીને વિદાય, આપો નંદજીને વિદાય;
વસુદેવ કહે શ્રીકૃષ્ણને, સહુ ગોપ ખોટી થાય—આપો
વિનય કરી વળાવળે, માગી માન નમજે પાય;
ઉત્તર દેજે એહેવી રીતે, જેમ ડોસો નવ દુખાય—આપો
ગોકુળ શું છે વેગળુ, કો સમે કરજે કીપાય;
કહેશો તો નંદ જસોમતીને, વાસણું મથુરાંમહાય—આપો
આંહાં રહે પ્રીત ટળી નથીરે, સાચાં માત પિતાય;
પુત્રનું સુખ અમો પામણું, તે નંદપુણ્ય પશાય—આપો
વાંક નથી વિકલ તમારો, ઉત્તર કેમ દેવાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, ગયા વાડીમહાય—આપો

(પદ—રાગ ગોડી)

વિદાય કરવા ગોપનેરે, આગ્યા વાડી મહિ ગોવિંદ;
કાંઈ રીસ કરી શ્રીકૃષ્ણનેરે, રવાને ભર્યા કહે નંદ—વિદા
હું રંકે સેહેવાતું નથી રે, પુત્ર તેં માંડ્યો ઉન્માદ;
આપણુ પશુ પાળી છવીચેરે, શો બળીયામું સંવાદ—વિદા
સાંભળ્યું કંસાસુર તેં હાણ્યોરે, છે જરાસંધ્યું કામ;
હવાં ગોકુળમાં રહેવાણું નથી રે, શોધો વસવાનો કામ—વિદા
તું મનમાને તેમ આચરેરે, ન માને માહારી શીખ;
તેં દૈત માત્ર શત્રુ કર્યોરે, હું રંક મગાવ્યો ભીખ—વિદા
એ મહા રૂપને પરહરોરે, ધરો ગોવાળાનો વેખ;
તમારો વાંક કરો નથી રે, છે માહારા કરમની રેખ—વિદા
ગજદંત નાખી દીઝો દીકરોરે, ધરો જોહિકા વેણ;
રામકૃષ્ણના દહની રે, નંદજી ખંખિરે રેણ—વિદા
પ્રીત દેખી પિતાતાણી રે, ચાલી હરીને આંસુધાર;
નંદ જાણ્યું પીડા થઈરે, કાંઈ વઢતાં લાગો મહાર—વિદા
હૃદય લીધો શ્રીહરીરે, લોચનનું લોહ્યું નીર;
મુઠિ મહાર થયા મહાના રે, ઘણું વાણું શ્યામ શરીર—વિદા

ઉપાય જાખમ કીધરે, ચાલો પુત્ર આપણે ધર;
પપ પીએ આપડી ગાપનું રે, રૂડો થાશે દહ—વિદા૦
રામ રહેશે કે તહાં આવશેરે, મૂકાવા વસુદેવ તાત;
મુખે રહે આંહાં રામજીરે, મોકલું છું રોહિણી માત—વિદા૦
માત પિતાને પ્રતિ પાળજેરે, છે કુખીયા વસુદેવ;
રોહિણીના સરખી રામજીરે, દેવકીની કરજે સેવ—વિદા૦
તપાસ લેજે શ્રીકૃષ્ણનેરે, હજધર માણું છું માન;
સખજ સંપ એ મિત્રનેરે, લોકે જાણ્યા ભાઈ સમાન—વિદા૦
બોલ મુગી નંદરાયનારે, જોયું નીચું રાજકુંવર;
કહિણુ મન કરી બોલિયારે, વિમ પ્રભુ પરમેશ્વર—વિદા૦

(પદ—રાગ વેરાળી*)

(કૃષ્ણવચન) :—

અમો આર્ષોકળ ક્રમ થયરે, ગોકુળ સ્વામી;
એહેણું કહીને આંસુ ભરીયાં, અંતર જભી—અમો૦
અમો તમારે મંદિર આન્યા, લેહેણું કાંઈ લેવા;
નંદ અમો તમને માનું છું, પીતાજી જેહેવા—અમો૦
સગા પુત્રને હેત ન રાખે, તેહેણું હેત કીધું;
કૃતકની આજ થયો જે, તમને કુખ દીધું—અમો૦
બોલે ચડી મેં મૂછ તાણી, પાડુ બહુ મારી;
પર પુત્રનું ખુંધું ખમિયા, ધન નર ને નારી—અમો૦
સાકર દૂધ વાટકીયે પાણું, બોલે બેસાડી;
નહીં આવે જસોદાને તોલે, દેવકી માડી—અમો૦
પુત્રની પરે દેવડાજે, રખે ઉતારો માયા;
અમો છું વસુદેવના નંદન, દેવકીના જયા—અમો૦
નાસરડે ગોકુળમાં આવ્યા, મામાજીને માટે;
ઊછેરનારને ઊતર દેતાં, કાળજ નવ ફાટે—અમો૦
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરે, વીદાયે આપી;
મૂર્છા ખાઈ નંદ પડ્યા, શું ક્રમ નાખ્યો કાપી—અમો૦

(પદ—રામ રામગ્રી)

(નંદવચન) :—

એ શું બોલોછો સામળા, ઘેલો થયો સજીછોડ;
પાણીઝહણુ કીધું નથી, વહુ જોવાનું કોડ—એ૦
વિણુ વિચાર્યું નવ બોલીયે, હમે કુરિજન લોક;
નથી દીકું નથી સાંભળ્યું, પુત્રનું સગપણ રોક—એ૦
દીકાં મંદિર માળિયાં, દીઠી ઘોડાની ઘોષ;
દીકા લોક રજિયામણા, થઈ તુંને રહેવાની હોશ—એ૦

* ગુ. પ્ર. માં “ગોડી” છે.

દૂધાણુ છલ્યાને ઉપજે, જો કહિયે બીજાં માખાપ;
વસુદેવ તાત છે રામને, એહેને કેહેતાં નહી પાપ—એ૦
આપણુ ન્યાત આહીરડાં, ક્ષત્રી છે વસુદેવ;
રામે તાત કહ્યા હશે, પડી તુંને કેહેવાની દેવ—એ૦
ગોવિંદ બેસો ગાડલે, ઉભા છે સહુ ગોવાળ;
હવડાં રાત્ર કો આવશે, કાલા થાય અતિકાળ—એ૦
નીચું જોઈ કેહે નાથજી, નયણુ ઢાળી નીર;
અમો પુત્ર છું પારકા, તમો જાઓ મંદીર—એ૦
આશ્યા મૂકો નંદજી.

અર્ધનિશા હું આવિયો, માત જસોદાને પાસ;
કન્યા તમારી વીજળી તે, ઉડી ગઈ આકાશ—આ૦
મનસા વાચા માનજે, નથી કોતક વાત;
સગા પિતા વસુદેવજી, તમોછો પાળક તાત—આ૦
આપણે સગપણુ છે નહીં, કહી ચાલિયા જગદીશ;
બીજી વાર ધરણુ ઢળ્યા, પાડે નંદજી ચીસ—આ૦
નંદ ગોવળા વડવલે, નીસાસે ફાટે પહાડ;
રોયા ગગને દેવતા, રોયાં વાડીના ઝાડ—આ૦
વિલાપ નંદના સાંભળીરે, રોયા નગરના લોક;
જતાં રામ રોયા ઘણું, શ્રીહરીને ઉપન્યો શોક—આ૦
નંદ કેહે ગોવાળાને, વાગ્યું વચનનું બાણ;
વાળી લાવો કો કૃષ્ણને, માહારા જશે પ્રાણ—આ૦
વિમ પ્રભુએ સાંભળ્યું, રોયા પરમેશ્વર;
આંસુ લોચાં નંદનાં, ફરયા રાજકુંવર—આ૦

(પદ—રાગ પરજયો.)

(નંદવચન) :—

સુંદર સામળા રે, મુને હુતી તાહારી આશ;
ગોકુળિયું ઊજડ કરી રે, કાં કીધો મથુરા વાસ—સુંદ૦
મેં ઊછેરયો આદર કરીરે, સાચો જાણી પુત્ર;
તુજસાટે ગઈ દીકરીરે, માહારું ઉજડ્યું ધરસૂત—સું૦
જસોદા કેમ જીવશેરે, સાંભળી દારણુ વાત;
રોઈ રોઈ બોલે આંખડીરે, કોણુ ગ્રેહેશે તેહેના હાથ—સું૦
વિશ્વાસઘાત કીધો મુજનેરે, હું કુર્ણજનો આધાર;
લોક કેહેશે મુને વાંઝીયોરે, માહારાં ફરીદવાયાં દાર—સું૦
એક અવગુણે સર્વ ગુણ ગયારે, ખાંધ્યો ઊખળ સાથ;
તે કુખ તાહારે મન વસ્યું રે, ફહાયો દીનાનાથ—સું૦
વસુદેવે હું છુટીયોરે, નથી પુછનાર કોઈ;
હું નિર્ધનને ધન દીકરોરે, સગપણુ નાખ્યું ધોઈ—સું૦
કોણુ વલોવવા લાગશેરે, થાકશે જસોદા નાર;

પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરરે, આવીજાઓ એકવાર—સું૦

(પદ—રાગ મારૂ)

(નંદવચન) :—

ચાલ સામળીયા ઘેર જઈયેરે, એવા કહિયું નહોર ન થઈયેરે—ધ્રુ૦
કેમ ગોધન વનમાં ચરશેરે, ગાયો તું વિના હીસી મરશેરે;
કોણ સીકું લાકડીયે ધરશેરે, કોણ ગોરસ ચોરી કરશેરે—આ૦
તાહારી માલનું ચિત્ત ચળશેરે, વાંસળીયે જળાં વળશેરે; [આ૦
તાહારે રમકડે કોણુ રમશેરે, તાહારી ત્રાંસળીયે કોણુ જમશેરે.
એરે મુચુટ કહાં મૂકીશેરે, કોણુ ક'ચાળે દૂધ પીશેરે;
એણુ સેઠી વાળી ગો દાહશેરે, કોણુ કુડ ખાંધી વસાવશેરે*—આ૦
કોણુ રૂડી શીખામણુ દેશેરે, હવાં પિતા મૂને કોણુ કહેશેરે;
મુને છે છેલ્લી આશ્રમરે, હવાં હું દહાડા નાખીશ કેમરે—આ૦
હુંતું વૈકુંઠ ગોકુળ ગામરે, હવે નેસડો^૧ ફરી થયું નામરે; [આ૦
જસોદા કેમ ખાહાર નીસરશેરે, વંઝા કહી લોક પાછાં ફરશેરે—
અમો માણસમાંથી ટાલ્યારિ, દીકરો થઈ કાળજ ખાગ્યારિ.
અમો જુલ્યાં આશા આળીરિ, પારકી થાપણુ નવ જાણીરિ—આ૦
વાયસ થઈ વાતસલ્ય કીધુરે, ફરી કોએલે ખચકું^૨ લીધુરે;
વિમ્ન પ્રભુ પરમેશ્વરરે, માહારૂં ફરી વસાવો ધરરે—આ૦

(પદ—રાગ મેવાડો)

(કૃષ્ણવચન) :—

ગોકુળ જાઓરે, નંદજી ગોકુળ જાઓ—ગોકુ૦
ફરી ગોકુળ જાઓ નંદજીરે, મૂકો મનની આશ;
નાસરજી અમો આવિયારે, કીધો તમ ઘેર વાસ—ફરી૦
ધીરજ ધરીયેરે, રાચેજી ધીરજ ધરીયે;
ધીરજ ધરીયે નંદજીરે, એ જૂઠો છે સંસાર;
પરમેશ્વર વિના કો નથીરે, છે ફીકટીયો પરિવાર—ગોકુ૦
થણુ એક દાઝેરે, અમને થણુ એક દાઝે;
થણું દાઝે છે મુજનેરે, પાણુ દાહેલો લોકાચાર;
કેમ માતપિતાને પરહરે, અમો દેવકીનાં કુમાર—ફરી૦
એકુ કુખ પડિયારિ, મુને બે કુખ પડિયાં;
એકુ કુખ પડિયાં ખાપજીરે, હું કહોને આપું છેહ;
મન માણુ રેહેશી શ્રીગોકુળેરે, મ્હારો મથુરાં રહેશે દેહ—ફરી૦
સુખ શ્રીગોકુળનુરે, ને સુખ શ્રીગોકુળનું;
ગોકુળ મોહાઈ સુખ ભોગવ્યુરે, ન મળે વૈકુંઠ મ્હાંય;
લક્ષ્મી ચારધાતી દેહ ધરે, તોયે ન મળે જસોદા માય—ફરી૦

૧ “કોણુ કુડ” એ તૂક બા. પ્ર. માં નથી. ‘નેસરડો’
(બા. પ્ર.). ૨ ‘ખાજકું’ ને હ. પ્ર.

સ્કંધે ધરું કાવડરે, ઊંચલી સ્કંધે ધરું કાવડ;
ઊંચલી સ્કંધે કાવડરે, કરાણું તીર્થ સકળ;
તોએ એકઘડી જસોમતિનેરે, નવ થાગીં આસીકળ ફરી૦
અમો છૌં તમારારે, નંદજી છૌં તમારા;
અમો દાસ તમારા રાયજીરે, ચરજી નામું શીષ^૧;
વિદાય આજથી આપજીરે, કહી ચાલ્યા શ્રીજીગદીશ—ફરી૦
ધરજી ઢળીયારે, નંદજી ધરજી ઢળીયા;
ધરજી ઢળ્યા નંદજીરે, થઈ પડ્યા અચેત;
શ્રીકૃષ્ણે માયા વિસ્તરીરે, ઉતર્યું પિતાનું હેત—ફરી૦
કુંવર કોહોનેરે, કૃષ્ણ એ કુંવર કોહોનો;
કુંવર માહારો છે નહીંરે, હું ફીકટ થાગીં તાત;
એ પુત્ર સત્ય વસુદેવનેરે, મુને ગર્જે કહીછે વાત—ફરી૦
નંદજી ચાલ્યારે, રોતા નંદજી ચાલ્યા;
નંદ ગયા શ્રીગોકુળેરે, તહાં વરત્યું ને ઉતપાત;
તે કહી ન શક્યા શુકદેવજીરે, કો વૈષ્ણવ જાણે વાત—ફરી૦
તાત વળાવીરે, ગોપનો સાથ વળાવી;
વળ્યા વિઠલ માયાતીતરે, તાતને કરજાકર;
સંતોષ્યાં વસુદેવદેવકીરે, વિમ્નપ્રભુ પરમેશ્વર.

(પદ—રાગ સારંગ)

(શુકવચન) :—

નંદ ગોપને કરી વિદાય, તાત કને આવ્યા જહુરાય;
મામી બેહુની પ્રસંશા ફરી, વિનયયુક્ત બોલ્યા શ્રીહરી.
અમો તમારા હણ્યા ભરથાર, ઘણું સાહે તમારા ગયા સાણગાર
દૈવમત્યે કાંઈ ચાલે નહીં, માહારી મામી બે વિશ્વવા થઈ.
માહારા છ ખાંધવ મામે મારિયા, તે દુખે મામા મેં સંધારિયા
પશ્ચાન્તાપ થયો પામું છું દુખ, હવે કહાં દેખવું મામાનું મૂખ.
ન ટળે ભાવીપદારથ વાત, કહું બકલેશ થયું ઉત્પાત;
તમો મનમાં દુખ પરહરે, આ તમારૂં ધર તમો વાપરો.
અમને પોખ્ય^૧ વર્જી જાણજો, નિજ સંતાનનું હેત આણજો;
સભામાં આવ્યા એહેલું કહી, મથુરાનગરી પાવન થઈ.
ધર્મ પડો વાળે પુરમ્હાંય, ઉત્તરસેનની આણુ દવાય;
નાહા લોક કંસનો ભય ધરી, તે જાડવ સહુકો આવ્યા ફરી.
અધર્મ ઉઘાપી થાપ્યો ધર્મ, ચાહારે વર્ણ પાળે કળકર્મ;
વસુદેવ વસ્યા પોતાને ઘેર, રાજધાન માંડ્યું બહુ પેર.
ગર્ગીચાર્યને કહે વસુદેવ^૨, જાતકર્મ કીધું વાસુદેવ;
જાણ્યું પુત્ર પ્રસવ્યા છે આજ, વૃક્ષ આદ્ય કીધું મહારાજ.

૧ ‘ફરીચરણનામ્યુ સીસ’ બા. પ્ર. ૨ ‘પૂજ્ય’ મુ. પ્રતોમાં
૩ [કહેથી વસુદેવ]

અણપતી ઝોતજ પૂજા કરી, નાન્દીકર્મ કીધું હેત ધરી;
કદળીસ્તંભ તોસણ હાથા, ગાયે સોહાસણી ગીત ગાયા.
સંકલ્પ કીધો કારાગૃહમાંય, બે અચુત દિનને આપી ગાય;
પૂજ્યા બ્રાહ્મણ ગર્ગચાર્ણ, શાંતિક પુષ્ટિ કીધું કાર્ણ.
તહાં કીધો સહુ ક્ષત્રીની રીત, રામકૃષ્ણને દીધાં ઊપવીત;
શ્રીગોકુળથી આવ્યાં રોહિણી, પોહોંતી હોંસ બેહુ. માતાતાણી.
કંસનું દ્રવ્ય લીધું નરહરી, પિતાનાં ઘરમાં લક્ષ્મી ભરી;
હય હસ્તિ રથ મહિષી ગાય, પાત્ર આમર આસન સેવ્યાય.
માણેક મુકતાકળ રતન ઝવેર, તે સરવે મોકલ્યું વસુદેવને ઘર;
ને વિભૂતિ કંસે મેળી ઘણી, વસુદેવ થયા તે વસ્તુના ધણી.
માખી મધનો સંચય કરે, પણ આહોડી લુટી સાંચરે;
વાંઝીયાનું ધન રાજ વાવરે, કીડી સાંચે ને તીતર ચરે.
વૃક્ષની જીને ભોગવે અન્ય, તેમ કંસાસુરનું લુટ્યું ધન;
લક્ષ્મી ગદ્ય ને ગયો સ્વામી, ભાણેને મંગાવ્યાં ભીખ મામી.
પછે માત પિતાને લાગા પાય, પછે રામકૃષ્ણે માગી વીદ્યાય;
વસુદેવ પ્રત્યે બોલ્યા શ્રીહરી, જરાસંઘ સરખા માથે અરી.
મેં કંસાસુરનો ફડથો ઠામ, જરાસંઘ સાથે થાસે સંત્રામ;
ને આગા હોયે તમતાણી, ધનુર્વિદ્યા અમો આવું ભાણી.
પિતા કહે કાં નહી પુરૂષકુરાણ, શ્રીરામકૃષ્ણે કીધું પ્રયાણ:
સમકુરમાં તીર્થ ગુપ્તી, અવતિનગરીમાં એક રૂપી.
વિદ્યાનિધિ સાંદીપનિ નામ, તેહેને ઘેર આવ્યા કુશવરામ;
તાંહાં દીઠો એક મનોહર મઠ, જાંહાં વિદ્યાર્થીની બેઠી ઠઠ.
કો ભણે બ્રહ્મવિદ્યા મિરમળ, ધર્મશાસ્ત્ર ભણે કો પાતાંજળ;
કો મીમાંસા શાસ્ત્ર ન્યાય વ્યાકર્ણ, કો વેદાંતે વિખાણે અ-
શરણશાસ્ત્ર.
કો જ્ઞેગવિદ્યા ભણે નાળીકર્મ, કો ખટચકના શીખે મર્મ;
કો અસ્રશસ્ત્રમક્ષવિદ્યા ભણે, છે બીડ ઘણેરી ગુરૂને આંગણે.
જ્યોતિષ વૈદક પરીક્ષા મણિ તાણી, જળસ્તંભ વિદ્યા અતિ
ઘણી;
મંત્ર જંત્ર વરીકરણ અપાર, શુક કહે શું વર્ણવું વિસ્તાર.
કો ભણે આંક માધકકળા ભણે, સકળ વિદ્યા ગુરૂમાં મળે;
છે અધ્યયન શાબ્દનો મોહોટો ધોષ, ફરતો સંભળાયે બે કોશ.

૧ 'આહોડી' (બે યુ. પ્ર.). ૨ 'માતી' (બા. પ્ર.). ૩ 'જળ-
રથળ વિદ્યા માયા અતિ ધણી' (ત્રણ યુ. પ્રતોમાં). ૪ મા. પ્ર. માં
'ક્રીતા' છે તેનું મં કળા કળ્યું છે. 'કો ભણે આખ માધકાં 'કળે'
'કો ભણે આંક માંકાંકળા ભણે.' 'કો ભણે આંક માધકાકળાં
ભણે.' 'કો ભણે આંક કળપક્ષત્રી ભણે' એ પ્રમાણે યુ. પ્રતોમાં
છે. ૫ મા. પ્ર. માં 'કોહરોનો અર્થ ગાયુ પસે લેવાય; માધક
કાળા-પાળક છોકરા એમ અર્થ તો લાગત નહીં.

સમકુરણ આવ્યા નિશાળમાંય, જેમ તારામાં રવિચંદ્રમાય;
વિસ્ત્રે વિદ્યાર્થી જોઈરહ્યા, સાંદીપન કષિ બેઠા થયા.
મણુની સાહામાં ગયા કષિરાય, શ્રીકૃષ્ણ નમ્યા ગુરૂને પાય;
આસન આપી પૂજા કરી, ગુરૂએ વાણી બોલારી.
મુને કૃતારથ કીધો આજ, કોહો કહાંથી આવ્યા મહારાજ;
કોણ નામ ગામ કળ ન્યાત, શું કારણ છે મુજ સંદાય.
(કૃષ્ણવચન):—

એક છે ગામકું જમુનાતીર, જાંહાં રંક લોક વસે આહીર;
તેહેની પાસે અમારો વાસ, જો ક્ષત્રી બોલ્યા અવિનાશ.
કષિ તમારું જાણી નામ, આવ્યા જો કાંઈ ભણવા કામ;
આપો વિદ્યા કરૂણા કરી, ઘણું દુર્બળ જો બોલ્યા હરી.
વિનયવાત હૃદયામાં વસી, સાંદીપન કષિ બોલ્યા હસી;
છો આત્મા તમો માહારા બેહ, ભણો ખાપ ગમે ને બેહ.
છો જગતગુરૂ થાઓ માહારા શીષ, તેવારે સાન કીધી જુગદીશ
મહિમહિ સમજ્યા ગુરૂ ઓપાળ, સામળીયે શોભાવી નિશાળ.
એક વડો શીષ મુદામો નામ, તેહેને સાંપીયા કુશવરામ;
ભણાવને શું હેતખપકરી, પંડિત થાય શ્રીહળધર હરી.
પછે ઘરમાં રાખ્યા જુગદાધાર, સાંદીપન સેવાકરે અપાર;
નિજ પતિને કહેછે ભરથાર, આ બાળક છે કારણ અવતાર.
રોષરૂપ બીજે રોષશાઈ, આપણે ઘેર આવ્યા બે ભાઈ;
ફરી ફરી નહીં આવે એહ, આપણુ પાવન કીધું એહ.
એ પરધર ભિક્ષા માગે નહીં, ભોજન કરશે યથા રૂચિ અહીં;
એહવી શિક્ષા અબજાને કહી, ગુરૂપત્ની સેવામાં તત્પર થઈ.
વાત્સલ્ય કરે બેહુ બાંધવતણું, તે નેત્ર પ્રાણુપે વલ્લભ ધણું;
ગુરૂવાચેક ને શ્રવણે પડે, તે તતક્ષણ હરિને આવડે.
ચૌદ વિદ્યા ને બોહોતેર કળા, નિગમ શાસ્ત્ર અર્થ નિર્ભણા;
ધનુર્વિદ્યા વિવિધ સંત્રામ, પાડી પંડિત કુશવરામ.
વિદ્યાર્થી સહુ વિસ્ત્રે થાય, નગરલોક દર્શને ભય;
કહ્યું જીને કરજે રૂડી સેવ, ગ્રામાંતર ગયા ગુરૂદેવ.
ગામ ગયા જાણી ભરથાર, જોરાણીયે મન કીધો વિચાર;
સરપણ નથી કટકો ઘરમાંય, તો શીખે રસોઈશી પેરે થાય.
બેઠા જમેછે કુશવરામ, તો તેહેને સાંપું કામ;
આવી નિશાળે જાંહાં બેઠા હરી, બોલ્યાં જોરાણી મુખ
હસ્તું કરી.
કાંઈ કામ કહેતી લાણુકું હું, રસોઈ વિના તમો જમશે શું;
આજ આવી અટકયું છે કામ, ઘરમાં નથી ધણીનું નામ.
તમો જુખ્યા મુને કળ કેમ પડે, હું પાકસ્થિતિ કરૂં શાવડે,
અમો કાળ નિર્વાહદાહેલે કીણ્યે, ધનવિના સરપણ શે લીણ્યે
અમો અભયકનો પાણું ધર્મ, ઘણું દોહેલે ચાલે ગૃહસ્થાશ્રમ;

સરપણુ કારણ માણું માન, સાંભળી બોલ્યા શ્રીભગવાન.
કર જોડી કહે કમળાપતી, ગુરૂપતિને કીધી વીનતી;
સરપણુ અમો લાણું સરવથી, પણ કહાડા અમ પાસે નથી.
ગોરાણી તવ બોલ્યાં હસી, પ્રભુ કહાડાની ચિંતા કરી;
ઘણું ઊંચે માળ ગયાં ગોરાણી, કહાડા ત્રણ આપ્યા આણી.
આપી દારડી બાંધવા કામ, ઉઠ્યા કૃષ્ણ સુદામો રામ;
ભારે સ્કંધે કહાડા ધરયા, સરપણુને સામળિયો સાંચરયા.
શ્રી હરજી હાંડે પાળે પાગ, છે અવતીનું મોહોટું લાગ્યું;
પ્રજા પુરની વિરમે થાય, રાજકુંવર બે વનમાં જાય.
દૂર વનમાં માધવ ગયા, હાંડતાં બાળક શ્રમિત થયા;
દીકું કાષ્ટ એક મોહોટું પડ્યું, પ્રભુ કહે ચીરવા સરખું જડ્યું.
સુદામો હજીયર ને હરિરાય, કહાડા લીધા કરમ્હાંય;
બાંધ્યા પલવટ રાજે રણછોડ, કહાડે મારી ફાડ્યું ખોડ.
અમર ગગને કૌતુક જોય, પ્રભુનો પાર ન પામે કોય;
નેતિ નેતિ કહે ચારે વેદ, પંડિત કોય નવ પામે બેદ.
શું જાણે પુરાણ શાસ્ત્ર બાપડાં, તે લક્ષ્મીવર ચીરે લાકડાં;
પછે તાણીબાંધ્યા ભારા ત્રણ, એક કૌતુક કીધું અશરણાશર્ણ.
થયું વાદળ વિજળી અંધકાર, મેઘ આણ્યો મુસળધાર;
આંધ્રી પવનતાણી સુસવાટ, ધ્રુજ દહ ચઢી બહુ ટહાડ.
તાંહાં ત્રણે બેઠા ટોળે મળી, બીહિ સુદામો અખડે વીજળી;
રાય એ કથા રહી એટલે, ગુરૂ ઘર આવ્યા તેટલે.
થયા વિરમે બાળક દીઠા નહીં, ગુરૂપતિ તવ ઝાંખી થઈ;
હવાં સ્વામી મુજને શ્રાપે ખરા, શું કરું કર્મ ન આવ્યા છોકરા.
અખળા આકુળવ્યાકુળ થાય, રખે કોથ કરે ઋષિરાય;
માનુભાવ ઘણું દુખિયા થયા, કહીં ન દીસતા બાળક કહાં ગયા.
જે વિશ્વપિતા પ્રભુ માણુપતી, તે શ્યામ મુરત કયાં દેખાતી નથી;
તન ધ્રુજે મુખ સુકું થાય, બોલી અખળા લાગી પાય.
એ ક્ષમા કરો તો કહું વારતા, રખે શ્રાપ દહ મુજને મારતા;
સુદામો કેશવ ને શ્રીરામ, મેં મોકલ્યા સરપણુ લેવા કામ.
વચન વિનતાનાં સાંભળી, સંદીપનને મૂર્છા વળી;
અરે મૂર્ખ કુષ્ઠ સાપણી, તેં કોણુ કર્મ કીધું પાપણી.
છે જેષ્ઠ માસનો તાવડ મેઘ, સકુમાર મોકલ્યા લેવા કાષ્ટ;
તેહવામાં આવ્યો વરસાત, મહા લોભણીયે કીધું ઉતપાત.
ત્રાહે ત્રાહે કરે શોકે ભરયા, શોધવા સંદીપન નીસરયા;
નદી નાળે આવ્યાં જળપૂર, રામકૃષ્ણને સાદ કરે છે વૂર,
આહામો સાદ કીધી જોપાળ, ગુરૂએ દીઠા ત્રણે બાળ;
પછે વિશેષ સામળિયાળ કાંપ્યા, સંદીપને હૃદયામું આંપ્યા.

વિઠલજી તુને વેલા પડી, વેરી વરસાતે કીધી ઝડી;
પાપણીયે કુખ દીધું ઘણું, એ કારણ નોહે તમતણું.
ગુરૂપત્યે કહે કમળાપતી, અપરાધ ગોરાણીનો નથી;
અમો ઉન્મત્ત અભિલાષે ભરયા, સરપણુ લેવા ત્રણે નીસરયા.
ગુરૂપત્યે બોલ્યા પરબ્રહ્મ, અમો આચરું વિદ્યાર્થીના ધર્મ;
એહેવું કહી ચાલ્યા જુગદીશ, સરપણુ ભારા ત્રણેને શીષ.
વચન ગુરૂ સંતુષ્ટ કીધા, ભારા કાષ્ટતાણા મસ્તક લીધા;
ગુરૂ કહે નથી સરપણુનું કાજ, હું આજણું જીં તમને મહારાજ.
ત્રાહે ત્રાહે સંદીપન ભણે, ધિક્કાર મુને અંતરમાં ગણે;
પોહોતાં મંદિર નાખ્યાં સરપણુ, જઈ ગોરાણીને લાગ્યા ચરાણુ.
કોરાં વસ્ત્ર આપ્યાં ઋષિજન, તપાડ્યા પ્રગટી હુતાશન;
જમાડ્યા પંચામૃત હેત ધરી, અખુટ કાષ્ટ જે લાવ્યા હરી.
તે નમ્રમોક સહુકો લેઈ જાય, એક કાષ્ટ કોણું નવ થાય;
એ કથા સરપણુતણું વૃતાંત, રખે શ્રીતાને મન પડતી પ્રાંત.
કોઈએક પુસ્તકે છે નહીં એહ, ભાઈ તે માટે ઉપજે સંદેહ;
કોઈએક પુસ્તકે છે એ સર્વથા, તેમાટે પદબંધ કીધી કથા.
વળીએક કૌતુક કીધું વિશ્વાધાર, ગોરાણી જો દોહે છે એકવાર;
સુરભીસ્તન બેઠાં કર ધરી, પાણુ દોહોણી કોઠીમાં વીસરી.
ગુરૂપતિએ વિચાર્યું મન મ્હાંય, હું ઉઠું તો સુરભી બીણાય;
સમસ્યા શ્રી કૃષ્ણને કરી, ઘરમાંથી દોહોણી લાવો હરી.
તવ લીલા કીધી લક્ષ્મીનાથ, વધારયો આંગણે બેઠાં હાથ;
તતક્ષણ દોહોણી આપી આણી, તે જોઈ વિરમે થઈ ગોરાણી.
કો પૂર્ણ બ્રહ્મ દીસે છે એહ, ભક્તકારણુ લીધો માનવ દેહ;
જવ ભોજન કરવા આવ્યા પતી, તવ અખળાએ કીધી વીનતી.
સંદીપનને કહે છે સતી, એ વિળચરુષ છે વિદ્યારથી;
અભિલાષ થયો એક મુહુને, હું ગુરૂદક્ષણામાં માણું એ કને.
જેહેવી કાષ્ટ આણ્યાની કથા, પ્રસંગ દોહોણીનો તેવો સર્વથા;
કો અંધવિષે કહ્યું છે એહ, રખે શ્રીતા મન આણો સંદેહ.
એ માસ ઊપર દીન ચાર, ચોદ વિદ્યા શીષ્યા વિશ્વાધાર;
થઈ મુદામાસું મૈત્રી ઘણી, જે વિદ્યાએક નિશાળે ભણી.
તે એક થાળે ભોજન કરે, રાત્રન કરે એક સાથરે;
બેસડીયે વળગી હાંડે બેય, શ્રી કૃષ્ણસુદામાને વધ્યા રનેહ.
કરે વાત તાળી દઈ હસી, તે ગુમ વાત ન રખે કસી;
રામકૃષ્ણ જેવારે ભણી ઊતરયા, જઈ ગુરૂપત્યે વાણી આચરયા.
અમને વીદાય પ્રભુ કીજીએ, કાંઈ ગુરૂદક્ષણા માગી લીજીએ;
અમોઆપુ એહેવું મિથ્યા બકું, એહેવું મોગજે કે હું આપીશકું.
હાસ્ય કરી બોલ્યા ઋષિરાજ, છો કુર્બજી હું જાણું મહારાજ;
તું વિશ્વભર તું વિશ્વાધાર, તું આદિ મધ્ય તું અપરપાર.

૧. 'સરવરથા' (બા. પ્ર.) ૨. 'આવ્યો છે' (અ. પ્ર.)
૩. 'તે ત્રણે મુસતી' (અ. પ્ર.)

અવળે આઘ્યો માહારે ખારણું;
ન પામે પાર નાર સરખા જતી, તુને ઝોળખે ઉમયાપતી.
ન પામે બ્રહ્મા ધરતે ધ્યાન, કરે કુર્વાસા ધૂપપાન;
કો કારી જઈ કરવત લીચે, પણ તું કોહને દર્શન નવ દીચે.
હું અપરાધી પામર પ્રાણી, મુને મોહોટો કીધો પુરૂષપુરાણી;
સકળ પદારથ પાચ્યો હું, દર્શનથી અદકું માગું શું.
હું માગું સમરથ શ્રીહરી, જનુનીજડર ન દેખું ફરી;
દીન વાણી મન લજ્જા આણી, ગુરૂદક્ષણ માગે ગોરાણી.
કાષ્ટ આણ્યાં મેં ત્રીકમા, તે અપરાધ કરો હરિ કમા;
ભરથારને મુકતી આપી જો હરી, મહિમળતી હું ભવસાગર તરી.
એક વાનું હું માગું ગોપાળ, ક્ષીપ્રામદિ એક બુઝ્યો બાળ;
પાંચ વરસનો પરમનિધાન, મુને તે આણી આપો ભગવાન.
રામ કૃષ્ણ બે તત્પર થયા, ક્ષીપ્રાતરિ ગોવિંદ ગયા;
શ્રીકૃષ્ણ બહાર નીસરી નદી, શ્રીકૃષ્ણ કોથે વાણી વદી.
ગુરૂપુત્ર લાવ કહે શ્યામશરીર, નહીતર તાહાઈ શોષું જો નીર;
પદોધરી કહે લાગી પાય, તે પુત્ર ગયોછે સાગરચ્છાંય.
મનુનેઆઘ્યું આર્ણવનું એધાણ, પછે તાંહાં પધારયાપુરૂષપુરાણ;
કીધી ગર્જના ગોકુળનાથ, સમુદ્ર નીસરયો જોડીને હાથ.
કોથ કરી બોલ્યા ગોપાળ, લાવ રત્નાગર ગુરૂના બાળ;
(સમુદ્રવચન):--

એક પંચજન નામે અસુર, તે મળને કુખ દેશે દૂર.
તેહને પુછો જુગાદવન, આસ્યો હોય જો ગુરૂના તન;
અન્યા માહારા જળમાં કરે, તે કોનો કાહાડ્યો નવ નીસરે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે એ મોહોટું કામ, નથી આયુધ શે કીજે સંગ્રામ;
સમુદ્રે સમય રાખ્યો તંદા, કીમોદકી નામે આપી ગદા.
મઠમાં મુક્યા હજધર જાત, મહાજળમાં પેડા ગોકુળનાથ;
પાતાળ સમ ખાળ્યાં ખપ કરી, મળ્યા દૈત્ય દેવનો અરી.
દાનવ ધાયો ગાજમુખે, ગદાજુક થયું જળવિખે;
તે કંઠ ગ્રહી મરડી પાડ્યો, તેહનું ઉદર વિધારી શંખ કહાડ્યો.
પાંચજન્ય તે શંખનું નામ, તે કરમાં લીધો છે સુંદરશ્યામ;
કરી નાદને તત્પર થયા, ધર્મરાજને મંદિર ગયા.
જઈ સયમનીની પોળે રહ્યા, ભયભીત જમકિંકર થયા;
સેવક કહે સાંભાળ ભૂપાળ, પૂરપોળે આઘ્યો માનવબાળ.
સામળો સુંદર રૂપ રસાળ, તેહને શબ્દ ભય પાચે છે કાળ;
મોહોટું આશ્ચર્ય આંહાં આઘ્યાની ગતી, એહવું સાંભળી
બોલ્યા જમપતી.

જાઓ તેડી લાવો મુગપાસ, ન ઝોળખ્યા ધર્મે અવિનાશ;
સેવક મનુને મેહેવા પળ્યા, દેવલોક સહુ જોવા મળ્યા.

શંખનાદ કીધો ભગવાન, તે શબ્દ ભય પાચ્યો બળવાન;
ચોદલોક તે શબ્દ ગરગડ્યા, જમકિંકર નાકા અડવડ્યા.
અઠાવીસ કુંડ છે નરકતાણા, પડ્યાછે પ્રાણી તેહમાં ઘણા;
વિશ્વાસઘાતી બ્રહ્મઘાતકી, પતિવ્રતાપીડણ પાતકી.
કો ગો કન્યા વિક્રય કરતા, શિવપૂજા બ્રહ્મત્વ હરતા;
ગામવનદહક પાપિષ્ઠ, અભક્ષી મધપાની મહાકુષ્ઠ.
પરવૃત્તિ છેદક નિંદા પાડી, રજસ્વળા બોગી સંગત માઠી;
બ્રાહ્મણુમાન ખંડન કરનાર, પારકી થાપણુના હરનાર.
મેથ્યાવાદ પિશુનતા ઘણી, નિંદા કરે તીર્થ દેવતાણી;
એહેવાં આચર્યાં પાતક ઘોર, તે પ્રાણી હરિસેવાના ચોર*.
કુંભીપાક પચ્યા તે પ્રાણ, ન આવે નીસરવા નિર્વાણ;
અસિપત્ર લવાણકુંડ વિખે, રૌરવ નરક પડ્યા અધોમુખે.
જમકિંકર બાંધીને ત્રાડે, કોનાં લોચન વાયસ કહાડે;
કોના શરીર સ્વાન ફાડે, લોહને સ્થંભ બ્રહ્મ કરી બેઠાડે.
અઠાવીસ કુંડે પાપી પડ્યા, કોટયાનકોટ બાંધ્યા જીવડા;
શંખ વજ્રડ્યો શ્રીભગવાન, તે શબ્દ પડ્યો પ્રાણીને કાન.
છેદ્યાં પાતક શબ્દ કરી, તે જીવડે જાણ્યું આઘ્યા હરી;
સહુ નરકથી બાહાર નીસરયા, સરવે દહ ચતુર્ભુજ ધરયા.
જમને મસ્તક મૂકી પાય, તે સકળ જીવ વૈકુંઠે જાય;
સહુ પ્રાણી વિમાને બેસી ગયા, નરકકુંડ સહુ ડાલા થયા.
આસન મૂકી ધાયો રાય, ધર્મરાય પડ્યો હરિને પાય;
સકળ જીવ કીધા ઉદ્ધાર, હવે ઝોળખ્યા જુગાદધાર.
સભામાં પધારાવ્યા હરી, સ્તવન કરીમે પૂજા કરી;
કાંઈ સ્વામી છે હું સરખું કામ, વળતું બોલ્યા સુંદરશ્યામ.
સંદીપન ઋષિનો એક બાળ, તેહને લઈ આઘ્યો છે કાળ;
રાય તે બાળકને લાવો ફરી, જમે આણી આપ્યો શીશ્ન કરી.
કીધી ધર્મ રાજે વીનતી, એણે મશે પધારયા ગોકુળપતી;
કાંઈ હું સરખું કાળ ભગવાન, મુને જાણુજો દાસસમાન.
શ્રીકૃષ્ણ કહે આજ્ઞા મુજતાણી, ન જશો માહારા ભક્તજાણી;
બાળકને લેઈ ચાલ્યા અવિનાશ, રામ કૃષ્ણ પધારયાગુરૂનીપાસ;
આપી બાળક લાગ્યા પાય, ગુરૂ પાસે માગી વિદાય;
નગરલોક દુઃખી થયા ઘણું, પામી હુતી અવતી વૈકુંઠપણું.
હરમાં રૂપ ગુરૂ ધરી રહ્યા, સુદામો ઘણું વળાવા ગયા;
નગરલોક પાજ વળીયા, ફરયા આંસુ ભરતા નિરાશિયા.
સુદામાને કહે અવિનાશ, મિત્ર અમારો લેજો તપાસ;
જિમલેમ ફરી મળજો એકવાર, એમ કહી ચાલ્યા જુગાદધાર.
પાતાને ગામ સુદામો ગયા, તે ભગતરાજ અભયી થયા;
તેહનું દરિદ્ર છેદશે જાદવરાય, કયા કહેવાશે એશીમે અધ્યાય.

રામકૃષ્ણ પધાર્યા મથુરામ્હાય, ઉત્તરેન આદ સહુ સાહા-
મા જય;

પ્રભુ માતપિતાને નામયા પાય, જેનેકાર થયો મથુરા મ્હાય.
માતામહ કરે રાજધાન, છે અગ્રવર્તી શ્રીભગવાન;
સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્ત્વ, સર્વ શિરોમણિ શ્રીભાગવત.
તેમધે ઊત્તમ દશમસ્કંધ, કરું હું પ્રાકૃત પદ્મધંધ;
કથામસંગ એક નવ પડે, ચાલ્યો જાઉં સૂધે રોરડે.
આપાસા વ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા માહાર પ્રાકૃત;
આપાસા અધ્યા શ્લોક સંબંધ, આપાસા કડવાં ચોપદખંધ.
ખાંધુ ગ્રંથ જોડ સમાન, કહેશે લોક કીધું અભિમાન;
નથી કીધો વાદ વિલાસ, કાંઈ શ્રોતાને આવે વિશ્વાસ.
વ્યાસવાણી જાણી જથા, તેહવી પ્રાકૃતે જોડી કથા;
શ્રીરામચરણકમળમકરંદ, તે લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ.
મૂળ અર્થ છે પ્રાકૃત નામ, શ્રોતાને વલ્લભ ગુણગ્રામ;
મૂકો હરિજન ઘરનાં કામ, ભજે જેમતેમ સીતારામ.

(વલણ)

રામનામ નિર્મળ ઘણું, લેતાં કુટુંબ જયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, પિસ્તાળીશમે ઔધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૬ મો.

(કૃષ્ણ ૧૨૪ મું—રાગ ખમવેરાડી)

રામકૃષ્ણ આવ્યા મથુરામાં, વર્ત્યો જ્યજ્યકાર;
જલદ લોક ઘણું સુખ પામ્યા, સુખ પામી વર્ણ ચાર.
માતપિતાને પાચે લાગી, પુછ્યા કહ્યા સમાચાર;
વિદ્યાર્થીનો વેષ તથા, થયા રાજકુમાર.
આસન બોજન વાહન પટકુળ, આયુધ શુભ સાણગાર;
કરે પ્રતિપાલણ નગરમજનું, ટાળ્યા ચોર ચપ્પાર.
રાજધાની માડી મથુરામાં, રામકૃષ્ણ બેહુ પ્રાત;
અધ્યયન કરી આવ્યા સામળીયા, ગદ્ય ગોકુળમાં વાત.
મનમોહનને મળવાકારણ, વ્યાકુળ થઈ સર્વે ગોપી;
મથુરામા કેમે કરી જઇયે, આજ્ઞા પ્રભુની લોપી.
મહીયારી મધુપુરને મારગ, ઉભી પંથ નીહાજે;
કુબ્જ સોએકનું સુખ સંભારી, નયણે આંસુ ઢાળે;
જમુના સાગરપે થઈ મોટી, તો ઉલ્લંઘન કેમ થાય.
મરજાલસણપર્વત મધ્યે, તો ગોપવધુ કેમ જાય;
મહાકુખ જાણી પ્રજવનિતાનું, વિચારયું કમળાકાંત.
સેવક પોતાનો મનનો માન્યો, ઉદ્ધવ તેડાવ્યો એકાંત.
દીકાં સજ્જ લોચન સામળિયાનાં, ઉદ્ધવ એમ પૂછે;
સદાનંદ સચ્ચિદાનંદ ગોવિંદ, દયાળુ તુને કુખ સૂ છે.

જેના સ્મરણ માત્રથી મહાકષ્ટ નહાસે, હે કર્મીતીત પરબ્રહ્મ;
શું નિકટવર્તી દાસને, દખાડો દહ ધરયાનો ધર્મ.
મનનું કારણ કોહો કરુણમય, શું કુખ હૃદમાં વિમાસ્યુ;
ઉદ્ધવજયે એહેવું કહી લોહ્યાં, નાથહૃદયનાં આંસુ.

(રાગ—મેવાડો)

પ્રભુજી બોલ્યા હો, નયણે જળ ભરી;
કહું માહારાં અંતરગતનું કુખ હો વીરાજ.
કંઈ ન કરી દખું હો આણી આણી આંખડિયે;
રાંકડી જસોદાનું મૂખ હો વીરાજ.
મુને મથુરાનું રાજ ગમતું નથી;
વાહાજો મુને ગોકુળિયાનો વાસ હો વીરાજ.
દવકીનું ખટરસઅજ્ઞ ભાવે નહીં;
વાહાલી મુને પ્રજનારીની છાસ હો વીરાજ.
ગજ રથ અશ્વ હો મુને અજખામાળા;
ગમે મુને ગોકુળિયાની ગાય હો વીરાજ.
મુને કૃતદ્રી લોક કહેતા હશે;
ભાઈ મેં હાંકી કહાડ્યા નંદરાય હો વીરાજ.
વૃંદાવન ગોવર્ધન ગવડી;
વાંસળી મોરલી જમુનાવાર હો વીરાજ.
અહર્નિશ મુને સહુ સાંભરે;
પલક ન વિસરે પ્રજની નાર હો વીરાજ.
પ્રાતમાતપિતાની ચોરી કીજયે;
પણ મિત્રને કહીયે મનની વાત હો વીરાજ.
ગોપીને ગુમ સંદેસડો;
ઉદ્ધવ સાથે કહાવે ગોકુળનાથ હો વીરાજ.

(કૃષ્ણ ૧૨૫ મું—રાગ સામેરી)

ગુમ વાત ઉદ્ધવસું રે માંડી, પ્રભુ બોલ્યા લજ્જા છાંડી;
ઉદ્ધવજી તમે છો માહારા પ્રાત, કહું ગોપિકા સંબંધની વાત.

(ઢાળ)

કહું વાત પ્રજસુંદરીતાણી, મન મુકી તુંજ આગળે;
સમાધાન થાય ગોપિકાનું, જો લખું સંદેશો કાગળે.
જે અલ્પબુદ્ધિનાં આજ્ઞાં માણસ, તેહને ગુમ વાત નવં કહીયે;
જે મિત્ર શત્રુ થઈનીવડે, હજવાં મળે હજવાં થઈયે.
ભારે પુરૂષ ભક્તરાજ છો, તો વદી કહું લજ્જા તણ;
લક્ષ્મીવંત પ્રજસુંદરી, મેં કામકીડાએ ભણ.
તે વિજેગણી વિલપે ઘણું, વિશ્વાસ દેધ મેં વાહી;
આંહાં આવશે તો ઉપહાસ થાસે, તમે જાઓ તાંહાં આંહ.
જઈકામપ્રીત મૂકાવજે, નવ ઇચ્છે વિષયાભોગ;

આધ્યાત્મઉપદેશ આપજે, શીખવજે જઈ જોગ.
 નંદનસોમતીને જ્ઞાન કહેજે, જે પુત્રભાવને પરહરે;
 સમાધાન પ્રજ્ઞવાસીતાણું, ભાઈ તમવિના જઈ કોણું કરે.
 આપણો રથ બેસવાને આપી, વિદાય ઉદવણ કરયા;
 હરિદાસ શોબે હરી સરખા, સાણગાર કેશવના ધરયા.
 વિચાર કરતો યેજીવ આવ્યો, સંધ્યાએ પ્રજ્ઞપુર વિષે;
 જોઈ શોભા શ્રીગોકુળતાણી, શુક કહે શું કહું એક મુખે.
 મલપતી હોંસતી ગાય આસે, વાહરૂ ભાં શબ્દ કરે;
 સાંઠ ત્રાડે ચીસ પાડે, તે ગોદરે દોડતા ફરે.
 ગીતનું ગાણું વેણુંનું વાણું, આવે ગોવાળા ગો ચારી;
 ઉદવ જીએ મુરબી કહે, કરે કામ પ્રજ્ઞની નારી.
 ધિનુધુરની રેણું ઊડે, ગગન મધ્યે ઘટા થઈ;
 નંદનર ઉદવ આવ્યા, કો પ્રજ્ઞવાસીયે દીઠા નહીં.
 જસોદાની દાસીયે ઉદવ, ભણ્યા ત્રિભોવન ધાણી;
 હરખે ભરાઈ દાસી ધાઈ, આપો નંદરાય વધામાણી.
 ઉત્તમ રથ આંગણે ઘૂટો, ગોકુળગામ શોભાવિયું;
 જસોદાજી જીએ આવી, કો કૃપણ સરખું આવિયું.
 વાત સાંભળી ધાયાં દંપતી, હરિનામે નાઠાં દૂખડાં;
 જેમ વસંત માસે ફરી ફૂલે, દવના દાઘ્યાં રૂખડાં.
 માત્ર ઊઠી વેણી ઘૂટી, ઘણું હાંફી હરખે ભરી;
 લાંબા કર કરી ભેટવા ધાઈ, આવ મળીયે શ્રીહરી.
 નિરાશ થઈ ઉદવને દેખી, એ નોંઢે માહારો રથામ;
 ઉદવ આવી પાંચ લાગા, કીધા દંડપ્રણામ.
 હું સેવક છું સામળિયાનો, મુને મોકલ્યો જહુનાયે;
 હાથ જાલી નંદનર, લીધા ઉદવ હૃદયા સાથે.
 પુત્રનો મિત્ર તે પ્રાણુવલ્લભ, માતપિતા હરખ્યાં ઘણું;
 આસન આપી આદરે, પૂજન કીધું ઉદવતાણું.
 પાંચ પખાળ્યા પચ વડે, ચરણોદક લીધાં દંપતી;
 મહાશિયા કરી પાણુ જોડ્યા, નંદન કરે વીનતી.

(કડણું ૧૨૬ મું—રામ ગોડી)

ભક્ષે પધારયા ઉદવણ તમો, આજ કૃતારથ કીધાં અમો;
 માનુભાવની ભેટ અમારે થઈ, આજમુને આંગણે ગંગા વહી.
 જેમ આગિયાને ઘર આવે આદીત, જેમ ગોવિંદ આવે
 પાપીને ચીત;
 અમો રંકને ઘેર આવ્યા ભક્તમાણી, તમો સંભાળ લીધી
 કુર્બજતાણી.

અમો આકાશથી પૃથ્વીપર પડ્યાં, પુત્રવિભજપારથીકર ચડ્યાં;
 ઉદવને કરાવ્યાં પથપાન, આરોગ્યા ભક્ત શીખે શ્રુત પકવાન.

તબોળ બરાસ કીધા મુખવાસ, દિવ્ય સેવ્યાપર બેસાડ્યા
 હરિદાસ;
 ઢોળે વાયુ નંદન જાલી વીજણો, તે સમ દઈ વારે ભક્ત
 હરિતાણી.
 ભણે સર્વસ્ત કોણે લુટી લીધી, જસોદાજીએ એમ વિનતી કીધી;
 કોહો વીરા ઉદવ ચતુર મુખાણ, છે વસુદેવ દેવકીને કલ્યાણ.
 રાખે માતપિતાનું પ્રેમ, છે રામકૃષ્ણ બેહુ મશળસેમ;
 કહીયે સંભારે છે ગોકુળગામ, મુને સંભારે છે સુંદરથામ.
 કહીયે સંભારે છે નંદન તાત, તમસાથે કીધી કાંઈએક વાત;
 જો ભાગ્યવાન માતા દેવકી કીધ, તો હું રાંકડીને સંભારે શીદ.
 છે પુષ્પવત્ર કે થયા દૂખળા, પ્રાણુનાથ થયા મુનથી વેગળા;
 ફરી ફરી ઉદવને પૂછે માય, આંહાં આવશે કે કાહાવી નાય.
 ઉદવ સાંભળ્યું છે કંહી ત્રિભોવનમહાંય, પ્રસુતાને તણ પુત્ર
 પારકો થાય;
 ઉદવ મત્ર કરજો વિચારી આપ, મેં શાં શાં પૂર્વે કીધાં પાપ.
 મેં મળતાં ભાંજ્યાં હોશે વેવીશાળ, મેં ચડાવ્યા હોશે સા-
 ધવીને આજ;
 બાળ વૃક્ષતીણી શું ભાંજી ડાળ, મેં શું ફાડી હોશે સરોવરપાળ.
 મેં પમાડ્યું હોશે વિશ્વાસ દઈ મૃત્યુ, મેં લોપી હોશે ગ્રા-
 ભણુની વૃત્તિ;
 પરદૂખ દઈ મેં કીધી ગર્વ, એકે મેં ઊઘડી હોશે પાણીની પર્વ.
 રંક પડોશીને મેં કીધાં સાલ, કે મેં અભડાવી ગ્રાહ્યણની ઘાલ;
 મેં શું વેચ્યાં કન્યા પૃથ્વી ગાય, મેં સાધુને મારયા બોલના
 ધાય.
 મેં શું તીર્થ ધોયાં મળમૂત્ર, ઉદવ કોણુ પાપે માહારો ગયો પુત્ર;
 ભાઈ તમો કોહો તે હું માછીત કરું, પાળે પાત્રે અડશે તી-
 રથ રહે;
 કરું અપવાસ તીવ્રતપ બહુ પેર, જો સામળીયો ફરી આવે ઘેર;
 આ ઘરમાં રમતો માહારો બાળ, મુને ખાવા ધાયે આરડા
 પરસાળ.

ઉઘડ્યું ફરી દેવાયું બારણું, પુત્રને સુવાનું મુનું પારણું;
 જન્મસમેના હાથા અમથા રથા, ગોવિંદજી ગોકુળ છાંડી ગયા.
 જણે ભાંજી ગોળી પાપાણુ નાખી, તે કટકા હું રહી છું રાખી;
 નંદનને હાથે દૂધ પીતો લાઠકો, ઉદવ તે આરૂપાંના વાઠકે.
 માર પોપટ પુતળીયો ગોડી દડી, આ પેલીવજાડવાનીવાંસળીપડી
 પાઘડી ટોપી ને આંગણાં ઘણાં, આ જીએ કામળી પીછોડી
 ફરીતાણું.

૧. મું પ્ર. માં 'કીધી બાળ' ને 'જાળ' એમ પ્રાસ છે.

૨. 'આ' ને બદલે 'જીએ' બા. પ્ર. માં છે.

સુતો સહવારો ઉઠતાં મોડો, માહારા પુત્ર વિના સુનો સોડો;
ઉદ્ધવજી કેમ ધીરજ ધરે, એ કુખે હું ફાટી નવ મરું.
કાંઈ દેવકીને પુછશે ધર્મરાય, એણીયે દખાઈતો કીધો અન્યાય;
અમો વિધાતાને એક વિનતિ કરીયે, હું ને દેવકી સાથે
મરીયે.

ધર્મ રાજ આગળ હું જઈયું જઈ, ઉભી રાખું હું દેવકીને
પાલવ ગ્રહી;
જન્મ રાઠ ચુકાવશે ખરી, માહારો પુત્ર અપાવશે પાછો ફરી.
અવતાર લઈગોકુળમે આવીશ, એના એ પુત્રને હું લગાવીશ;
એમ જસોદાજી રૂએ ટળવળે, ઉદ્ધવને નયણે આંસુ ઢળે.

ઉદ્ધવજીને કહે નંદરાય, શ્રીકૃષ્ણે કીધું તે કોણે નવ થાય;
મેં ઉછેર્યો પુત્ર હું મહિ જમાડ્યો, ભરયાં ગામમાંથી હું હાં-
કી કાડ્યો.

મુને કહ્યું આપણું સગપણ ફોક, શ્રીકૃષ્ણે હસાવ્યા દુરિ-
જન લોક;
એહેવું દંપતીનું કુખ જોઈ સાંભળી, ઉદ્ધવની થઈ ઉભી
રોમાવળી.

વૈષ્ણવ મનમાં ઘણું આવડે, શ્રીકૃષ્ણને આવડું કરવું નવ ઘટે;
ઘણું ગોપલોક મનના નિર્ભાગા, ન આવે વસુદેવ દેવકી
સોળમી કળા.

(વલણ)

કો કળા ન આવે સોળમી, ધન્ય સ્નેહ પ્રજવાસીતણોરે;
પછે ઉદ્ધવજી ઉપદેશ આપે, વિખાણે જ્ઞાનમારગ ઘણોરે.

(કડવું ૧૨૭ મું—રાગ ધનાસરી)

એકુ કર જોડી ઉદ્ધવ આચરે, વિવિધ વિલાપે અર્થ કાંઈ નવ સરે;
લખ્યું વિધાતાનું પાણું નવ ફરે, જે જન જ્ઞાની તે મન
ધીરજ ધરે.

(ઢાળ)

ધીરજ ધરે ધીમાન જ્ઞાની, અસાર જાણે સંસારને;
સર્વભૂત જીવ નિશ્ચય કરે, પરહરે વિષયવિકારને.
ગોત્ર કલત્ર ને પુત્ર મિત્ર, આત ભગિની સેવક પશુ;
એ ગતજન્મને કાણુસંબધે, કુટુંબ ઘરમાં થઈ વસ્તુ.
કાણુ પ્રેમ થાય સવારું જાએ, તે ફરી પાણું નવ જુએ;
કુટુંબી પૂઠે રહ્યાં તે, વૃથા અજ્ઞાને રૂએ.
કર્મ બંધન ટળે જોહેનાં નામથી, નિવર્તે જીવ ને સંસાર;
તે નિઃકર્મ જીવ શ્રીકૃષ્ણને, મા કેમ હોય અવતાર.
જીવ્યાંડ ઓહલોકમાં, વિશ્વાત્મા વ્યાપી છો;

૧ 'જનમો' આ. પ્ર.

એ ચતુર્ભુજ એ સહસ્રશીર્ષા, જોહેની નાભીથી જીભા થયો.
એખલા છે માયાતીત, ગુણાતીત શ્રીગોપાળ;
એ પરાત્પર શ્રીકૃષ્ણને, તમે રખે જાણો ખાળ.
માણેશ્વર પરમેશ્વર શ્રીહરી, કોઈ પામે નહીં પ્રભુતાપણું;
જે જન્મપિતાને પુત્ર કહેતાં, બંધન થાય મા આપણું.
દેવકીયે નથી પ્રસવ કીધો, તમે ઊછેર્યો નથી;
એહેવું જાણી જીભભાવે જુઓ, પુત્રભાવ મૂકી સર્વથી.
કો આદ અંત પ્રીછે નહીં, અનેક રૂપે વિસ્તર્યો;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ જીભ જાણી, પુત્રભાવને પરહરો.

(રાગ—પંચમ રામઝી)

માત જસોદા બાલીયાં, ઉદ્ધવ સાંભળો રે;
અમો અજ્ઞાનીને મન, કળો કામજો રે.
તેને ન ચડે દૂજે રંગ, પેહેલીની શ્યામતારે;
ગુણહીણ ગોવાળા લોક, જ્ઞાન નથી પામતારે.
તમો કાહોછો જીવ, જીભાદિક નવ કળોરે;
હું કેમ કરી આણું વિશ્વાસ, બાંધ્યો મેં ઊખજોરે.
પ્રસવ સમેનો દિન, સ્ત્રીને હોય દાહલોરે;
ઉદરમાં દશ માસ, વહ્યો મેં સામજો રે.
પોડાડ્યો મેં પાલણે, ગાયાં હાલરે રે;
તે સુખ સંભારી જોઈ, રાઈ રોઈ મરું રે.
સુખ ઉપર આવતા ફેશ, આંખડી મીચતો રે;
સોને મઢ્યો સંહીના નખ, હાંડે હીંચતો રે;
કુંડળનાં પ્રતિબિંબ, ગોરા ગાલમાં રે;
કુંડે પાત્રે ચાલતો, આ પરસાળમાં રે.
જળમાં ભરતો મૂડ, દેખી ચંદ્ર ચળકતો રે;
વઢતાં બે મંજર, માહારી કોટે વળગતો રે.
ગોવિંદ બોલે ગુંગાણું, મુખ ભચું માટિયે રે;
તે સુખ સંભારી જોઈ, અમો નવ ફાટિયે રે.
ધુધરીઆળી ગોફણી, લટકે નાકે મોતી રે;
કમક કમકડે ચાલતો, હું પૂઠે જોતી રે.
રોતો ખુચતા ધુધરા, પાગની પાંનીચેરે;
તમો કોહો એ જીભ, અમો કેમ માનીયે રે.
ત્રણ જોવનનો નાથ, ચારે કેમ ગાવડીરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુની, હું તો માવડીરે.

(કડવું ૧૨૮ મું—રાગ રામઝી)

ગોષ્ટ કરતાં રજની વિહાણીજી, હરિરસ પીતાંત્રમ નહીં ખાણીજી;
ગોપી સહુ જાગી પ્રાત થયો જાણીજી, કૃષ્ણ ગુણ ગાતી
માધુરી વાણીજી.

(હાળ)

ને વાણી પ્રજ્વલિતાતાણી, છે મુધાપે માધુર્ય;
 ઠો વિદ્યોળે મુરભી ફેડે છે, મગટ થાતે સૂર્ય.
 મખળ પ્રેમ પાંડારણીના છે, ઉત્તર ઉદયિ સમાન;
 રસ આધ અમૃત ઊપરનો, ઉદ્ધવે ધરિયો કાન.
 કરકંકણ કટિમેખળા, આંતરી ધુધરી નાદ;
 હરિચુણ ગાતાં ભૂષણ વાને, ઉપને અમૃતસ્વાદ.
 ધમકે ધુધરી ચમકે ચુનડી, હુમે વલોણું ઘેર;
 નેતરું તાણી ગુણ વિખાણે, ગાયે નંદકિશોર.
 ખળવંત બાળી પલવટ વાળી, ચુડ ચડવ્યા બહિ;
 ધરમહિ ફરતી કામ કરતી, મનયા માધવમહિ.
 વેણી છૂટે હાર તૂટે, બાંધે વાછરે છોડે ગાય;
 જાયે ગોંદરે ગો ભળવા, હાથે દરશણ હરિનું થાય.
 રનેહ દેખી પ્રજ્વલારનો આસી, ઉદ્ધવનયણે જગધાર;
 જઈ દરશણ કરે ગોપીતણું, મહારો સદ્ગ થાય અવતાર.
 રસઆધ અખળા ગોપની છે, ગોવિંદગુણમાં મગન;
 ગોળીડાંનાં ધુમવાધી, રહ્યું ગાણ ગગન.
 અંતરગત હું થયો પાવન, સાંભળી ગોવિંદચરીત;
 જઈ લોચને જોઉં પ્રજ્વલુ, માહારો થાયે પિંડ પવીત.
 જળ ભરવા જમુના તીરે, નીસરી પ્રજ્વલાર;
 એ પ્રાણઘાતક સરખો દીઠો, રથ નંદને દાર.
 જળ વીસરી ગઈ ટોળે થઈ, સહુ રહી ઘેરી રથ;
 સારથીને લીધો મારવા, કંઈ ગોપિકા ઉન્મત.
 શું પુનરપિ પાપી આવિયો, અહર નંદને જોડ;
 માણ પ્રથમ હરી ગયો, હવે લેવા આવ્યો દેહ.
 પ્રથમ રથતણા કટકા કરો, આદરી ગોપકુમાર;
 સારથીનો ખુમારવ સાંભળી, ઉદ્ધવ આવ્યા બાહાર.
 દરશણ દેખી હરિદાસનું, ગોપિકા પામી લાભ;
 ઉદ્ધવજી આજખ્યા નહી, જાણ્યું આવ્યા શ્રીમહારાજ.
 હરખઆંસુ ભરી સુંદરી, નેહેવે પાલવ મેહવા જાય;
 તમોને મળવા શ્રીકૃષ્ણે મોકલ્યા, કહી ઉદ્ધવ લાગ્યા પાય.
 કાંઈ કાહ્યાં સંદેશો સામજે, મુજ સાથે નથી પ્રાંત;
 હું નાહી આવું જમુના વિષે, તમો મળજો બાઈ એકાંત.
 શુક કહે કોરેણું કહીને, તે ઉદ્ધવનું જાણું;
 એટલા અંતરમાં પ્રજ્વલુનું, ટોણું એક થાણું.
 ઉદ્ધવજી જઈ મરજન કીધું, કીધો ન્યાસ પ્રાણમહાણ;
 તરણીતનપાના તરંગમાં, કીધાં સંધ્યાતર્પણ.
 દુર્વા તુળસી તિલ જવ દર્ભ, નિત્ય કર્મ કીધું નિધાન;

૧ 'ગોવંદરે' શુ. પ્ર. 'ભાળવા' શુ. પ્ર.

મઃચી દિશા રહી ઊર્ધ્વ પાણે, પછે કીધું સૂર્ય ઉપસ્થાન.
 વિષ્ણુસહસ્ર નામનો પાઠ કરી, ધરયાં તિલક તુળસીમાળ;
 કટ્યાંબર પેદેરી પીતાંબર આઢી, ધરયો મુગટ પરમ શોભાળ.
 અહીં કનક આરી કરવિષે, પવિત્રી, પેદેરી પાણ;
 પધારયા શ્રીગોકુળવિષે, જય કૃષ્ણ વદતા વાણ.
 ભાગળથી જઈ આગળે, ઊભી રહી સહુ નાર;
 ઉદ્ધવને કહે પાગ લાગી, નયણે ભરતી વાર.

(વલણ)

વાર ભરતી રૂદન કરતી, પૂછે છે કુશળ જહુરાયરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, છેતાળીશમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૭ મો.

(કડવું ૧૨૯ મું—રાગ પરજિયો)

એકાંત ઉદ્ધવજી એસાડીયારે, પ્રજ્વલુ કરી નમસ્કાર;
 પૂજા કરી પૂછે નાર ગોપી, શ્યામ રામનો સમાચાર—ઉદ્ધવ,
 છે કૃષ્ણને કુશળી કૈમ ઉદ્ધવ, કાંઈ અમ ઉપર છે પ્રેમ ઉદ્ધવ,
 આંહાં આવ્યાનો લીધો શું નેમ ઉદ્ધવ.
 કહીયે સાંભારે છે સામજો, કેમ મુકયાં વીસારી;
 દાવ પડ્યો દાસી કુળજનો, અમો અપરાધિણ હારી—ઉદ્ધવ,
 છે કૃષ્ણને
 એક પુછે મથુરામાં માધવ, કીડા કરેછે કયમ;
 અમો જોવા આવું કૃષ્ણકુખડીને, કેમ માડ્યો જૂહસ્થાશ્રમ—
 ઉદ્ધવ, છે કૃષ્ણ
 એક કહે કંઈ ગહાપણ શીખ્યા, સામજીયો ખળદેવ*;
 પરધર જાણુંને જોરસ ખાણું, વિસરી ચોરીની ટેવ—ઉદ્ધવ, છે કૃ
 એક પુછે અવંતીમાં જઈને, ભણી આવ્યા ભગવંત;
 ભણીયે છંદ્યે કાંઈ કૃષ્ણજી, શીખ્યા હશે લક્ષણ અનંત—ઉ-
 દ્ધવ, છે કૃષ્ણ
 એક કહે કંઈયે આવશે, કે તજ્યું ગોકુળ છેક;
 ચોદ વિદ્યા ભણી આવ્યા વિઠલ, પણ ખોઈ આવ્યાછે વિ-
 ષેક—ઉદ્ધવ, છે કૃષ્ણ
 વિવેક વિના કાંઈ જ્ઞાન ન આવે, ન સૂઝે રનેહ વિચાર;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ અમને મળતાં, લાજતા હશે આવાર—ઉદ્ધવ,
 કૃષ્ણ

(રામ—સામેરી)

પાંડારણીના પ્રેમ દેખી, ઉદ્ધવ વળતું આચરે;
 વાંક નહી બાઈ તમારો, અગાધ મુખ કેમ વીસરે;
 વિભેમ વન્હી બાળતો હશે, કંઈ પેર મન ધીરજ ધરે;

* એ તુક બા. પ્ર. માં નથી. ૧ 'અપર' (બા. પ્ર.).

જ્ઞાનલક્ષણુ વેદ આવે તો, વિષય વ્યાધિ પીડા હરે;
બાઈ તન્ને કીડા ભોગ, જાએ વિરહલક્ષણુ રોગ;
એક સંદેશો કૃષ્ણે કાહાવ્યો, સાધો સહુકો જોગ—

બાઈ તન્ને કીડાભોગ૦

અગિયાર વરસ ગોકુળવિષે, મેં કીધો તમ્હારો સંગ;
અંતર ટાળવા વસ્ત્ર હરિયાં, મેં નગન નિરખ્યાં અંગ;
તમ્હારે લેખે પ્રીત ભાગી, માહારે છે સ્નેહ અભંગ;
જે સાત સમુદ્રમાં ચોળી ધોઈએ, ન જાએ લાખી રંગ—

બાઈ તન્ને કીડાભોગ૦

બાહાર પ્રીત ન કીજીએ^૧, છે કડિણુ લોકાચાર;
ગુપ્ત સ્નેહ તે સખળ સારો, હસે નહીં સંસાર;
જોગાલ્યાસને સાધતાં, તમો થાશે બ્રહ્માકાર;
અધ્યાત્મસુખ પામ્યા પુરે, વીસરશે સંસાર—

બાઈ તન્ને કીડાભોગ૦

ઉદ્ધવ કહે બાઈ છેલ્લો સંદેશો, કાહાવ્યો તમ્હારે મીત;
વળી ગુપ્ત વારતા કાહાવીજે, શ્રીપંકજનેત્ર;
સૂર્યચંદ્રે આવજે, મળશું આપણુ કર્ષેત્ર;
સજની તન્ને કીડાભોગને, તમો જોગ લીચો સર્વત્ર*—

બાઈ તન્ને કીડાભોગ૦

જે^૨ પ્રીત પુરૂષોત્તમતાણી, શું કાહાવ્યું તમ્હારે ગદ;
હંદ્રાદિક થઈ પ્રીતે નહીં, છે એહેવાં ભારે પદ;
ધનં ભક્તિ તમ્હારી માત મ્હારી, વળી પ્રેમની હદ;
જે ભક્ત થાયે તમ સરખું, તેહેને મળે સામળીચો સદ—

બાઈ તન્ને કીડાભોગ૦

પ્રભુનો પાર ન પામે પ્રભુપતી, જે નાભીથકો થયો ઉદે;
ભટકતી ફરે ભારતી, જેહેને નેતિ નેતિ નિગમ વદે;
સનકાદિક શંકર નારદજી, અહર્નિશ ધ્યાન રાખે હૃદે;
તે બ્રહ્મ નચાવ્યો માખણુમાટે, તમ્હારો કર્મભાનુ થયો ઉદે—

બાઈ તન્ને કીડાભોગ૦

જે ભક્તના હિતકારણે, ધરે ગદા સારંગ ચક્ર;
હિરણ્યકશિપુ રાવણાદિક, હણ્યા દાનવ વક્ર*;
મેણુ મેઘ નિવારણા ગિરિ ધરી, તૃણવત કીધો શક્ર;
તે જમણવન વિસ્વંભરે, બાઈ પીધી તમ્હારી તક—

એહેની તન્ને કીડાભોગ૦

આદિ મધ્ય ને અંત સખતાં, ન આવે જેહેની અવધ્ય;
ખટચક દોષે પાર ન પામે, કપિલ સરખા સિક્ર;

૧ 'નાંખી પ્રીત કીજીએ' ગુ. પ્રતો. ૨ [જુઓ].

* એ બીટી માત્ર ૧૪-૧૫ની પ્રતમાં છે બીજી હાથમાં નથી.

• એ બીટી ગુ. પ્ર. માં નથી.

એહેવા પ્રભુ જે ભક્તવત્સલ, તમને કાહાવ્યું ગદ્ય*
તે પ્રેમાનંદ પ્રભુ તમો રાખો, જીગ્મ કુચને મધ્ય—

એહેની તન્ને કીડાભોગ૦

(કડવું ૧૩૦ મું—રાગ વેરાડી)

સંદેશો સાંભળી પ્રજનારી, વદનકળા થઈ જાંખી;
રૂલખાણુ વાગ્યાં કાળજમાં, મહીયારી મારીનાખી.
મૌન કરો ઉદ્ધવજી વીરા, ઉત્તમ સંદેશો આણ્યો;
મરતાંને શું મારો ભાઈ, સ્નેહ તમ્હારો જાણ્યો.
અમો પ્રીત પ્રીતી પુરૂષોત્તમ, ઘણું જાણી અમ્હારી દાઝ;
જોગી થાઓ અમને કાહાવ્યું, પોતે કરેછે રાજ.
કુળમરજદા મૂકી^૧ મળિયાં, તે લોક દેહે મેહેણાં;
લજ્જા સુખ અમો ખોઈને ખેડાં, વળી રોઈને ખોયાં નયેણાં.
સર્વસ જાએ તે સંન્યાસી, હરિધન ખેડાં વળાવી;
અહરે અમો જોગણુ કીધાં, ગયો પાપી ભસ્મ ચાળાવી.
દુઃખે મૌન લીધું અમો ઉદ્ધવ, ઉત્તર કોઈને નવ આપું;
વાટ જોડી અમો પાણી ભરતી, જમુનાતીરે તાપું.
લેહે લાગીછે લટકાળાની, ગયે પ્રીત અદકેરી વાધી;
તેલ ભર્યાવિના મસ્તકમહિ, જટા આઝગીચે ખાંધી^૨.
અમો કંથા કૃષ્ણકથાની પેહેર, શૃંગારતણા પંથ જાલું;
કામમગ્ન અખધૂત થઈને, નિઃશંક ગોકુળમાં ચાલું.
જે સંદેશો શ્રીકૃષ્ણે કાહાવ્યો, તે તમો ફરી લેતા જાઓ;
ગોપવધૂ કહે ઉદ્ધવજીને, તમો સંન્યાસી થાઓ.
જંગોટા કછોટા ગોદડી કંથા, પેહેરો સોહામણા વાગો;
તુંખીપાત્રને કરમાં જાલી, ઘેર ઘેર ભિક્ષા માગો.
સ્મરણભસ્મ શરીરે ચોળો, મુગટ પીતાંબર મૂકો;
ગૃહસ્થ કુળજને ખારણુ ખેસી, ઉદ્ધવજી શીંગી રૂંકો.
ઉપદેશ દેજે કૃષ્ણકુળજને, શાધે જોગારૂઢ^૩;
સદ્યે વેરાગ તેહેને ઉપજશે, અમો શું જાણું આહીર મૂઠ.
અમૃતનો ઘટ મુખલગી ભરિયો, ઉપર ભરિયે તે વહીજાય;
શ્રીકૃષ્ણ ભર્યાછે કંઠ પ્રમાણે, તો કેમ જોગ સમાય.
કૃષ્ણ હૃદયમાં કૃષ્ણજી બાહેર, જાંડાં જોઈએ તાંડાં જરુરાય;
એહેવો પ્રેમ દેખી પ્રજવનિતાનો, આધવજી લાગા પાય.

* એ બીટી, વર્ષ વિનાની એક પ્રતમાં છે બીજી હાથમાં નથી.

૧ 'લેખી' ગુ. પ્ર. ૨ સખળી ગુ. પ્રતો; બંધાધનો અર્થ સવા. બા. પ્ર. માં 'વાધી' છે.

૩ (બા. પ્ર.). બે ગુ. પ્ર. માં 'જોગારૂઢ' છે ન બીજીઓ માં 'અરાઢ' છે. 'જોગારૂઢ' શબ્દ અરોહ પદ્ય 'સાધે જોગારૂઢ' એમાં આરૂઢનો અર્થ પેસતા નથી. [જોગ દઃ] લેખ તો અર્થ સ્વે.

ગોપી સાંભળવા ગોપી આધવની, સાંભળ પરિક્ષત ભૂપ;
મધુસૂત્રી શ્રીકૃષ્ણ પધારયા, ધરી ભમરાનું રૂપ.
મધુકર બોલે મધુરી વાણી, તે ગોપીના ગુણ ગાય;
આધવણ કાંઈ નવ પ્રીતે, ગોપીયે આજણ્યા હરિ રાય.
મનખાળાની કંઠે માળા, મુગધ મનોહર થાય;
મકરંદ મસે ઉરપર બેસે, લેહ સ્વાદ ને ઉડી જાય.
જહાંસી વેણીમહિ ભસાયે, કરતો નૌતમ નાદ;
ઉડાડતાં મુખહપર આવે, લેહ ન્હાસે અધરનો સ્વાદ.
કામનીયે શ્રીકૃષ્ણ આજણ્યા, પ્રેમાનંદ મધુ રામ;
ભમરાના ગુણ ગોપીયે ગાયા, માટે જામરગીતા ધણું નામ.

(કડવાં ૧૩૧—રાગ ગોડી)

આધવણ શું કીધુંરે એણે સામળીયે,
નિહાળના ગુણ સંભારીને, અંતરગતમાં બળિયેરે, એણે
સામળીયે—આધવણ
કુટુંબ સઘણું વેરી કીધું, હરીમું માયા લાગરિ;
લોભી લોક થઈને બેડે, પરહરીયાં અભાગરિ, એણે
સામળીયે—આધવણ
લાજ મુકાવી વસ્ત્ર હરીને, વધૂ અન્હારાં જોયરિ;
મનમાન્યું પોતાનું કીધું, અમો ગોવાળાં વિગોયરિ, એણે
સામળીયે—આધવણ
સાચી પ્રીત પ્રભુની જાણી, શરીર આપણું સોંપ્યરિ;
માણુનાથ પરદેશી થયો તે, કર્મે અમારાં કોપ્યરિ, એણે
સામળીયે—આધવણ
પ્રેમ વાત જોધાડી કહેતાં, આધવ મરીયે લાલરે;
શરદ સમેનું સુખ સંભારી, મનમાં રહીયે દાગરિ, એણે
સામળીયે—આધવણ
જેમ કામી પ્રરૂપને ગુણિકા તેડે, રૂંદ મોહનો નાખીરિ;
દ્રવ્યહીણ થયો જાણીને, રંગ કાહાડે હાંકીરિ, એણે
સામળીયે—આધવણ
જેમ મૂગજો મૂકે દાધાં વનને, બીજાં વનનો થાય વાસરિ;
મુહસ્થને જેમ છાંડી જાય, આહાર જડે સન્યાસીરિ, એણે
સામળીયે—આધવણ
આધવણ શ્રીકૃષ્ણ કીધું, જેમ લોભી આચારજરે;
જનમાનને રૂરી નવ પૂછે, થયું દક્ષણાનું કારજરે, એણે
સામળીયે—આધવણ

પાંખી તને જેમ સરોવરિયાંને, જળ ગયું જવ સૂકીરે;
તેમ પ્રેમાનંદમધુ પરમેશ્વર, ગયા અમને મૂકી રે, એણે
સામળીયે—આધવણ

(કડવું ૧૩૨ મું—રાગ વસંત)

ભોગી જામરાને આધવ જામતો ભાજો;
રખે જંતુ કરીને જાણો, છે ધૂરત કપટી કાજો—ભોગી
જેટલા કાજા તે સહુ કપટી, વિશ્વાસ કોહોનો નવ કર
કાજી સર્પની સંગત કરતાં, કોએક દાહાડે મરીયે—ભોગી
ઝીલીયે જો કાજી જમુનામાં, અધવચ આણી બોજે;
વિશ્વાસ આપીને કાજો કાપે, જો મસ્તક મુકીયે બોજે—ભો
તેલે કાજા કુશ પોખીયે, અંતે ધાજા થાય;
પાંખી કો કુશજો નવ આવે, જો કાજી રાતે જાય—ભો
કાજો મધુકર કરે બહુ ચેષ્ટા, વાંચે બહુ મકરંદ;
કુસમઘટા ગોકુળની દેખી, પામેછે આનંદ—ભો
નીરસ પ્રુપ છે પુંદાવનનાં, મધુકર જ મધુવનમાં;
શિવવક્ત્રલ કુસમની વાસના, ખુદીછે તુજ મનમાં—ભો
તાહાડું વદન અત્ર આરત થયુંછે, અમારી સાચેકનું કુંકમ લાગુ;
તે દેખાવા શું આવ્યો ધૂરત, જો અહીંથી માન માયું—ભો
અમારે પાત્રે શું રૂરી લાગે, અમો ધૂરતને નવ ધીરું;
તુલું મન સાંધ્યું નવ જાય, જેમ મોતી વચેથી ચીસું—ભો
ગોપવધૂ કહે આધવણને, મધુકરનાં કૌતક નીરખો;
પ્રેમાનંદ મધુ પરમેશ્વર છે, ભોગી જામરા સરખો—ભો

(રાગ ગોડી દેશી)

કૃષ્ણા કહે શ્રીકૃષ્ણને, મુણ ભમરારે;
શું લાવ્યો ખટપદ બેખ, ભોગી ભમરારે.
શકે દીધું આલિંગન સોકને, મુણ ભમરારે;
મૂખે લાગી કુંકમ રેખ, ભોગી
હોયે ચાર પગ ને જવને, મુણ
તેહનું પથ નામ કહેવાય, ભોગી
તેહને અજ્ઞાન હોયે અતિથણું, મુણ
મૂખ ઘાલે ઉચ્છિષ્ટાંધ, ભોગી
ખટખણી છે તાહારે વિખે, મુણ
માટે દહોડ પથ તાહારું નામ, ભોગી
રાધા પંકજ પરહરી, મુણ
કીધો દાસીધનુરે વિશ્રામ, ભોગી
આજ મધુવન મુકલીત થયું, મુણ
તું જામ કરી આવ્યો વ્યર્થ, ભોગી
તું માન પામીશ મધુરાવિખે, મુણ

૧ (મધુ યુ. પ્ર.) એ યુ. તથા બા. પ્ર. માં અવયુક્ત છે.
[યુક્તના સામાન્ય અર્થ લેવા. અવયુક્ત પાસુ પ્રેમમાં ગવાયા કે
તે યુક્ત છે].

તાંહાં સરશે તાહારો અર્થ, ભોગી૦
નીરસ પુષ્પ છે વૃંદાવનતાણાં, સુણ૦
લે ધંતુરાનો વાસ, ભોગી૦
છે રવેત માળ તાહારા કંઠમાં, સુણ૦
કાંહાં કરી આવ્યો તું વિલાસ, ભો૦
તત્વરસ તું લેઈ ગયો, સુણ૦
પોતાનુ આપ વિચાર, ભોગી૦
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પૂઠે પડ્યો, સુણ૦
અમો મરતાંને નવ માર, ભોગી૦

(કડવું ૧૩૩ મું—રાગ ગોરી)

વિષયારસ છાંડો પ્રજસુંદરી રે, બાઈ આણો આતમજ્ઞાન;
અમિથ્યાવિરહુ ઊદયો રે, નથી વેગળા શ્રીભગવાન—વિ૦
ભોગીકીડા મન ઇછીયે નહી રે, કામવાસના વાદે કર્મ;
કુપે કેશવને કામી ગણો રે, છે કૃષ્ણજી કેવળ બ્રહ્મ વિષ૦
અંતરજનમી આજી અળગો નથી રે, અવજોડો અંતરઝાંય;
જે પ્રગટે દીપક જ્ઞાનનોરે, અરૂપ બ્રહ્મનું દર્શન આય—વિ૦
જેમ પ્રાંતિ પડી ભમરા વિખેરે, પ્રીછો તમે તમારું પ્રશ્ન;
જે ન્યાયે જીવો પ્રાણી માત્રમરિ, રહ્યો વ્યાપી તમારો કૃષ્ણ—વિ૦
દાનવ માનવ પિતૃ દેવતા રે, પક્ષી કીટ પતંગ પશુય;
નીચ્છીંચ સ્થૂળ સૂક્ષ્મવિષે રે, જહાં જોયે ત્યાં બ્રહ્મસ્વરૂપ—વિ૦
રખે બ્રહ્મને અળગું જાણતાં રે, બ્રહ્મ તે બાધ નંદકમાર;
જોહેને માતપિતા કોઈ નહી રે, જે નિરજન નિરાકાર—વિ૦
જોણે ત્રણ ગુણે જાત બાંધીયું રે, છે આપોપે અળગો નાથ;
જાણમાં કોટિ બ્રહ્માંડ ભાજે ઘડે રે, ન પડે અલકાઠવો હાથ—વિ૦
તમારા દેહમાં છે શ્રીકૃષ્ણજી રે, શોધી જોતાં મળશે તૂત;
આત્માએ પરમાત્મા જાણશે રે, જેમ માખાણુ તાવે થૂત—વિ૦
જેમ કાષ્ઠવિષે વન્હી વશ્યો રે, તે પ્રગટ સંધને થાય;
તેમ ક્ષેત્રમાંથી ક્ષેત્રજ્ઞ પામીયે રે, નથી વેગળો વૈકુંઠશય—વિ૦
હોય મુરખી નાનાવણું નરિ, પણ પથ તે એકવણું;
જળ એક ભેદેરી બહુ જાતની રે, જેમ કુંઠજમહિ સુવર્ણ—વિ૦
જેમ જળઘટમાહે ચંદ્રમારે, પ્રતિબિંબ થાય અનેક;
જેમ અબ્રધટાથી વેગળી, વિમુક્તતા વિશેષ—વિ૦
કરકંકણુ દર્પણ કથું રે, છે સામળીયા સનમુખ;
જાંહાં તમે તાંહાં કૃષ્ણજી રે, બાઈ મિથ્યા ધરવું દૂખ—વિ૦
છે પટકળ કોટિ પ્રકારનારે, પણ જોતાં જાતિ એકશૂન;
જો દૃષ્ટાંતે તમે જાણજોરે, સર્વવ્યાપી જસોદાપુત્ર—વિ૦
ઉપદેશ માનો હું રંકનો રે, તમને મળશે વૈકુંઠસથ;
જાણી વિષ્ણુ પ્રભુની કિંકરી રે, ઉદ્ધવજી નમીયા પાપ—વિ૦

(કડવું ૧૩૪ મું—રાગ વેરાલીની દેશી)

[૧]

કુળવલ્લભ પ્રીત કરીને, જોગ સંદેશો કાહાવેરે, આધવજ.
જેણે ફળ બદરીનાં ખાધાં, તેહેને દ્રાખ ન ભાવેરે;
અમો અપરાધી આહીરાંને, જ્ઞાન કયહું નવ આવેરે આધવજ.
તમે આંહાં ભલે આવ્યારે આધ૦, મનમાં રૂડા ભાવ્યારે આધ૦
અમો થયાં પવિત્રે આધવજ, સુણીને હરિનાં ચરિત્રે આધ૦
ભૂધરજીના ભાધરે આધવજ, ગોપીના મુખદાધરે આધવજ.
શ્યો વાંક અમારેરે આધવજ, મરતાંને શું મારેરે આધવજ.

[૨]

જોગજ્ઞાન કુળજને આપો, માનું તમારો પાડેરે આધવજ;
બ્રહ્મ વિદ્યા કુળજને આપો, સીખી જશે વેહેલીરે;
અમો આહીરી મહીડાં વેચું, આહું ધાખળ મેલીરે આધવજ.
તમે આંહાં ભલે આવ્યારે આધ૦, મનમાં રૂડા ભાવ્યારે આધ૦

[૩]

જોગ અભ્યાસની વાત સાંભળી, અમો અખળા બીહિને આધ૦
જ્ઞાનસુધા તે વિખને તોલે, હરિઅધરામૃત પીને રે;
પ્રાણનાથને બાથ ભરીને, હૃદય ઉપર લીજે રે આધવજ.
તમે આંહાં ભલે આવ્યારે આધ૦, સંદેશો મોહનજનો ભાવ્યારે આધ૦

[૪]

અમો તપ ત્રિકમજી, જપ જપનજી, વ્રત વિકલજીનું કીજેરે આધ૦
ભૂધરજી ભજન અમારે, રૂપ હૃદયામાં લીજે રે;
સુખચંદ્ર હરીનું ચાલી કરમાં, અધરસુધારસ પીજેરે આધ૦
તમે આંહાં ભલે આવ્યારે આધ૦, સંદેશો મોહનજનો ભાવ્યારે આધ૦

[૫]

સર્વસ્વ દાન હરીને આપ્યું, બીજું દાન નવ કરીયેરે આધવજ.
ગોવિંદ વિના ઘટેલાં થઇને, શ્રીગોકુળમાં ફરીયે રે;
પ્રેમાનંદપ્રભુને ભજતાં, ભવસાગરને તરીયેરે આધવજ.
તમે આંહાં ભલે આવ્યારે આધવજ, સંદેશો મોહનજનો ભાવ્યારે આધ૦

(કડવું ૧૩૫ મું—રાગ દેશાખ ધોળની ચાલ)

જોધવજી પઠ્યા ગોપીને પાગજી, આજ પ્રગટ થયું મમભાવજી
ધન્ય શ્રીગોકુળ ધન્ય આહીરજી, ધન્ય ધન્ય જનુનાનું તીરજી.
ધન્ય શ્રીગોવર્ધન ધન્ય ગાયજી, ધન્ય ગોવાળા નંદરાયજી;
ધન્ય ધન્ય જસોદ માતજી, ધન્ય ધન્ય બળીભદ્ર પ્રાતજી.
ધન્ય ધન્ય વૃંદાવન કૃષ્ણવેલીજી, ધન્ય ગોપવધુ અલ્પજી;

૧ 'મનમાં' એ તૂક બા. ૨ માં નથી. ૨ 'સુણીને' એ તૂક બા. ૩ માં નથી.

ધન્ય ધન્ય મનુષ્યોભિનાં તૂણુલ, ને ઉપર ચાલ્યાં હરિનાં ચર્ણુલ.

વૈરભાવ બ્રહ્માએ કીધોલ, મુને આંહાં અવતાર ન દીધોલ;
આધવલનો કર જાલીલ, ગોપી વૃદાવનમાં ચાલીલ.

કીડા બોમી નર્મ દેખાડેલ, સ્થળ જોઈજોઈ આંસુ પાડેલ;
આ ગોંદરે ગોવિંદ રહેતાલ, અમારી સુરભી સંભાળી લેતાલ.
ગોપસંગ આ મારગમાં જતાલ, લટકતી ચાલે વાંસળી
વાતાલ;

આ તે મથુરાની વાટલ, જુઓ આધવલ દાણુનો ઘાટલ.
સખા ગોપને શીખવી દેતાલ, અમપાસે દાણુ પ્રભુ લેતાલ;
આ કિંડા દ્રહભાગી ભાજોલ, અહીં સર્પ રહેતો એક કાજોલ.
કીધું મખાંતર દડો નાખીલ, આંહાંથી મણિધર કાહાડ્યો
હાંકીલ;

ઘોરયાં ચીર આંહાં દીનદયાજોલ, ચડ્યા આ કદમની ડાળોલ.
શૂરજને કરાવ્યા નમસ્કારલ, નગન જોઈઅમો નંદકુમારલ;
ધરયો ગિરિ અગુળી અથેલ, રાખ્યાં બુડતાં ગોપ સમથેલ.
આંહાં ગોપચરિત્ર બહુ કીધાંલ, રૂખીપતિનાં અન્ન આંહાં
લીધાંલ;

આંહાં મત્રખ રામે પાજડ્યોલ, આંહાં વાહાસાલ્યે વેણુ
વળડ્યોલ.

બેઘાં કામઆણુ અમો જગીલ, આવી હરીને પાયે લાગીલ*
જ્ઞાન ઉત્તર અમો કીધાલ, અમને પ્રતિઉત્તર દીધાલ.
આ સ્થાનક રાસ રમાડીલ, ગૂંથી વેણી આછંગ બેસાડીલ;
આંહાં થયા પ્રભુ અવરધાનલ, આંહાં ફરી મળ્યા શ્રીભગવાનલ.
રાસમંડળ આ સ્થળ કીધૂલ, અમો લક્ષ્મીતાણું સુખ લીધૂલ;
એમ દેખાડ્યાં દાદશ વનલ, ઘણુ રીઝયા વૈષ્ણવ જનલ.
ગોપી નિત્યે વૃદાવનમ્હાંયલ, આધવલને તેડી જાયલ;
એક કેહ શું કીધું સામળીયેલ, અમો ફરી મળશું કે નવ
મળીયેલ.

આધવલ માધવને જે મળશેલ, તે જન માણુસમાંથીટળશેલ;
મોહોટા પ્રિયજીત સરખા રાયલ, થયા જોગી એહેને પસાયલ.
એણે શું કીધું રામા અવતારલ, આવી વરયા રાસસીનારલ;
તેડી ઘરમાં વિશ્વાસ આપીલ, તે વળાવી નાક કાન કાપીલ.
એણે લાખ ઝડાવ્યાં લાડલ, ચૂક્યાં જીવતાં તે એહેનો પાડલ;
સીતા સરખી સ્ત્રી પરણેડીલ, ધોખીને વચને હાંકી મેહેલીલ.
વૃદા સતીનુ સત મેહેલાવુંલ, એહેના હાથમાં કોહો શું
આવુંલ;

હુનો શું સામળિયો ઉપવાસીલ, ધાવતાં શોધી પત્નના માસીલ.

* એ ને એના પછેની લીટી આ પ્રતમાં નથી.

શંખ ચક્ર ગદા ધરયાં મહારાજેલ, રંક અખજાને હણુવા
કાજેલ;

અમો પરહરિયો પરિતાપલ, એણે બીનાં કીધાં માખાપલ.
અમારી મેહેલી સગાઈશે લેજેલ, જેનો ધણી માખાપને
ઉવેજેલ;

ગોપી વ્યંગવચન બહુ ભાજેલ, હૃદયકમળમાં આધવરાજેલ.
શુકદેવ કેહે સુણુ રાયલ, પછે ઉદ્ધવે માગી વિદાયલ;

મળુને બેઠ મોકલે વ્રજનારીલ, કો કેહે આપને ધાખળી
માહારીલ.

કો મોકલે માખાણુ ખાળીલ, કો મોકલે ગુંજહાર વનમાળીલ;
પાવડી મોજડી વેણુ લાકડીલ, મુગટ મોળીયાં ને ગેડી દડીલ.
મોકલે દંપણુ ભૂષણુ સુંદરીલ, ગોરસ તંત્રતાણું ભાજનભરીલ;
ખાનુખંધ કુંડળ મુદ્રિકા ઘણીલ, કરે વીનતી નાર ગોકુળ
તાણીલ.

બોલે બિરહે ગોપી ધેલીલ, આપને બેઠ માહારી સહુ પેહેલીલ;
પ્રથમ વિનતી માહારી કેહેજેલ, લગારેક નામ માહારું જ-
ઈ લેજેલ.

જે ઉદ્ધવ વિસ્મે થાયલ, બેઠ રથમાં કેહીપેરે સમાયલ;
નચ્યા જસોમતીને પાયલ, માગી નંદકને વીદાયલ.

(વલણુ)

વિદાય માગી પાય લાગી, ઉદ્ધવલ આંસુ ભરે રે;
કાહાવે સદેશો ઉદ્ધવ સાથે, જસોદાલ ઊચરે રે.

(કડવું ૧૩૬ મું—રાગ ધનાસરી)

(જસોદાવચન):—

આધવલ કેહેજે બંન્ધો બ્રાતને, સુખેણી રજે દેવકી માતને;
રખે છેહ દેતા વસુદેવ તાતને, એકવાર મળજે અમો અનાથને.

(હાળ)

અનાથ અમો રોઈરહ્યાં, ગયાં સુખ કેમ આવશે;

મીઠે બોલે કૃષ્ણલ, મુને માત કહી બોલાવશે.

કુર્બળ જાણી ગોપને, કો સમે ગોકુળ આવજે;

ધરિ નહી દેવકી તો, સાથે તેડી લાવજે.

જોઈ જાઓછો તેહેવું કેહેજે, સંચ શ્રીગોકુળતાણા;

ન ઘટે દીનાનાથને, દુઃખ દીધાંમાં નહી મારા.

એટલુ કેહેજે દેવકીને, જે પુત્રનું સુખ લીધું અમો;

પાગે લાગશે કુળવંત કુળજ, વહુના સુખ લેજે તમો.

ઉદ્ધવલ પછે ચાલીયા, નમી જસોદાને પાય;

ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા, થયો સડતાળીસમા અધ્યાય.

(વલણ)

સંવાદ ઉદ્ધવગોપિકાનો, ભણે અથવા સાંભળેરે;
એ બ્રહ્મલીલા ભ્રમરગીતા, પંચ મહાપાતિક પરજળેરે.

અધ્યાય ૪૮ મો.

(કડવું ૧૩૭ મું—રાગ અસાવરી)

પ્રજ્વલસીયે વૈભવ વળાવ્યા, ઓધવજ મથુરામાં આવ્યા,
ઘણું ભાવ્યા ભક્તમણિ ભગવંતનેરે.

(ઢાળ)

ભગવંત ઘણું પ્રસન્ન થયા, દીધું આલિંગન;
કોહો વારતા પ્રજ્વલકની, પૂછે જુગજુવન.
ગદગદ કંઠે થયા ઓધવ, નયણે જળની ધાર;
સામળીયાને અથઈતી, કહ્યો સમાચાર.
માહારાજ દુઃખ ગોપીતણું, નથી કહેવા હું સમર્થ;
માહારી જીવ્યાયે કેમ કહું જે, તમે કીધો અનર્થ.
છે ગોકુળમહિ એમાસું, વરસાત ખારે માસ;
અશ્રુપાત પ્રજ્વલારીતાણા, હું દખી પાંચો ત્રામ.
નંદજના નિશ્વાસથી, સુકશે પુંદાવન;
દુઃખ બેઠું જસોદામાતનું, માહારાં રૂઠાં નહીં લોચન.
દ્યાસિધુ નામ ધરાવી, નિર્દય મન નવ કીજયે;
જેહેને પંચામૃત જમાડીયે, તેહેને વિષ કેમ દીજયે.
પ્રતાપસંગ પ્રજ્વલોમિના, કુકર્મેઓધ બળીગયો;
દર્શન ગોપીગોષ્ઠીતણે, પતિત હું પાવન થયો.
શ્રીકૃષ્ણ કહે તે સત્ય ઉદ્ધવ, પ્રજ્વળી વિરંચી વેગણે;
ગોપલોકની પ્રીત વીરા, વૈકુંઠમહિ નવ મળે.
ઉદ્ધવ તુને વિશ્વાસ છે, હું ગોપીકાને કેમ દમું;
તિલભરું હું અળગો નથી, અખંડ રાસકીડ રમું.
મુને વગોવ્યો તમ આગળે, ગોપીનું ટોણું છોડિયું;
ભાઈ મિથ્યા કુબ્જ નારનું, કલંક માથે ચોડિયું.
મેં ઓસડ કીધું અનાથ જાણી, લોકે ચડાવ્યું આજ;
હાવે જાઉં ઘેર કુબ્જતણે, લાગનાર લાગી ગાળ.
તેજ રથ ઉદ્ધવતણો, ધમધમતી ધુધરમાળ;
કુબ્જને મંદિર ઉદ્ધવ સાથે, પધારયા શ્રીગોપાળ.
છે ભવ્ય જીવન કુબ્જતણું, શોભીતા સમ માળ;
શું સ્પર્શ કરશે ગગનને, છે કળશ ઝાકઝમાળ.
જળાં જરૂઆ રાવટી, અગાસી અટાળી જાળી;
વિચિત્ર ચંદ્રવા ચોકમાં, મુખે મુખાણું બહુ થાળી.

પરસાળપટમાંહાં સાંમસાંમા, પાટ બેસણુ ઢાળી;
ખારશાક સ્થંભ ને કહેરા, કનક તોરણુ પરવાળી.
છે મીનાકારી કામ ખારે, કનકની એક કોટડી;
સમંધ થાશે કુબ્જસાથે, ગોવિંદજીનું ગોઠડી.
છે સેન્યા સુકડ કાણની, ચરચુ છે મૃગમદ વાટી;
હંસપીછના તળાઈ તકીયા, પચરંગ હીરની પાટી.
દશ સહસ્ર દાસી કરે સેવા, કુબ્જરૂપ રસાળ;
દાસી કમળારૂપ કીધી, રીજ્યા દીનદયાળ.

(વલણ)

દીનદયાળ પધારીયા, કહ્યો દાસીયે સમાચારે;
બીજાં મંદિરમાંહિ કુબ્જ ગઈ, કરવા સોળ સાણગારે.

(કડવું ૧૩૮ મું—રાગ મારની દેશી.)

સેન્યાયે બેઠા અવિનાશીરે, તેડી કુબ્જની એક દાસીરે;
તેહેને પૂછેછે ચક્રપાણીરે, કાંહાં ગયાં કુબ્જ રાણીરે.
બોલી દાસી કરી નમસ્કારે, રાણી આવે કરી સાણગારે;
કરી ઉગટ ઉજોગદક સ્નાનરે, ચરચુ ચદન ચાવ્યાં પાનરે.
ચક્કઈમ લેપન કરીયોરે, કેશમાં ધ્રુવ અગરનો ભરીયોરે;
ભચ્ચું કાળજા બે આંખડીયે, સેવા શેઠરૂપ રાખડીયે.
ગળખંધ ગોરૂણા ત્રોટીરે, માળા મુકતાફળની મંદારીરે;
ચોરસ બિંદી નથનાં મોતીરે, કરતી તિલક દર્પણુ જોતીરે;
દતપંકિત શું દાડમકળીરે, કાળે રંગે રંગ્યાછે વળીરે.
છુટી લટ શુ નાગાણુ કાળીરે, રાજે અધર બિંબ પરવાળીરે
લોચનઅગ્ર શ્રવણે અડિયોરે, શું ખંજન ગાલે પડીયોરે;
માણુકા માળા ને માંદળીયોરે, બાજુખંધ વીટી આંગળીયોરે.
ચુની હીરા જડયાછે થરનેરે, ચાલી મોહવા રાધાવરનેરે;
કટિમેખળા કંકાણુ વાળેરે, ગોરવદન શ્યામ તિલક રાળેરે.
જાણે માતંગાણી મદ ગળતીરે, હોંડે બાળા બેવડ વળતીરે;
કુંકમવરણા પગલાં ભરીયોરે, થાયે ઝમકઝમક ઝાંઝરીયોરે.
વિષ્ણુવા ધુધરા આગુવટ ધમકેરે, લખ્યા હંસ ચોળીયે ચમકેરે;
પેદરી પંચરંગની સાડરે, પુષ્પહાર કૂલી શું વાડીરે.
દીસે નારી અદ્યુત રૂપરે, આગળ દાસી ઉવેખે ધૂપરે;
મુખ આગળ દર્પણુ ધરતીરે, કો ચાલે ચામર કરતીરે.
દાસી માતી વાંકે અંબોડેરે, ગ્રહી જોષ્ટિકા આગળ દોડેરે;
આવી કુબ્જ એહવી રીતેરે, દીનાનાથે તેડી પ્રીતેરે.
બોલી કુબ્જ કરી માણામરે, વચન પાળ્યું સુંદરશ્યામરે;
કીધી કરની સમશ્યાયરે, આપો ઓધવજને વીદાયરે.
બોધ્યા હાસ્ય કરી જહુવીરે, છે ઓધવ માહારૂં શરીરે;

એકેકું ઠહીને વૈકુંઠનાથેરે, તાણી કુખ્જ બ્રહ્મીને હાથેરે.
જેમ કુખ્જે વિજળી આકારે, આવી અખળા મળુની પાસેરે;
દાસી મળવા થાયે થોડી થોડીરે, યોલી બાળા બેકુકર નેડીરે.
હું નીચને આ યુ આરીયોરે, મેં વિશ્વનાથ વર વરીયોરે;
મુને મળીયા પાંડુરંગારે, વહી આજમુને ઘેર ગંગારે.

(કૃષ્ણવચન):—

પૂર્વે વચન તમને દીધુરે, તેમણે આવવું કીધુરે;
લગ્ન મૂકીને રંગ માડોરે, તમે લગ્ન આધવની છાંડોરે.
ચોણું તૂણવત કીધું જગતરે, સખીરૂપ થયોછે ભક્તરે;
મથસાર આધવની કીધીરે, પછે અખળા અંકે લીધીરે.
યોડી કુખ્જ હાથે બોલોરે, હોઆ આધવ વાયુ દોળોરે;
થયા મગન અખળા અવિનાશીરે, આવી દારપાળ એક દાસીરે.
કહ્યું બળભદ્ર આવ્યા દારેરે, સાંભળી આધવ આવ્યા બાહારેરે;
હસી રામે બ્રહ્મા બુજાઈઠરે, બેઠા બન્ધો આગલે ખાંડેરે.
સદ્ય સમજ્યા હજમર આતરે, ન પૂછી વિઠલની વાતરે;
ભાઈ શ્રીજોહન જઈ આવ્યારે, કોહો સમાચાર શોલાવ્યારે.
કહ્યો ઘટે તેહવો સમાચારે, ઘણું રીઝયા રોહિણીકુમારે;
કીધી કીઠા કુખ્જ સાથેરે, માગી વીદાય વૈકુંઠનાથેરે.
રામ માધામાં ભગવ્યારે, બાણે શ્રીકૃષ્ણ બાહેરથી આવ્યારે;
રથપર બેઠા ત્રણે વીરેરે, ગયા અહરને મંદીરે.

(વલણ)

મંદિરે ગયા અહરને, રામ કૃષ્ણ ઉકવ જનરે;
દેખી રામકૃષ્ણની જોઠને, કાકાલ થયા પ્રસન્નરે.

(કડવું ૧૩૯ મું—રામ વેરાડી ચોપદ)

ચુકલ છે સાંભળ રાજન, અહરે પૂજ્યા શ્રીભગવાન;
કીધી વિનતી આશન આપી, હું કૃતારથ કીધી પાપી.
સૌખ્યદષ્ટિ થઈ મુજ હાપરે, જે કૃપા કીધી પરમથરે;
કીધું અર્ધપાદ પૂજન પ્રદક્ષણ, ધણું મસ્તક દશવને ચરણ.
હાંહાં કહી છે જીમદાધાર, નથી તમને નમ્યાનો અધિકાર;

૧ સઘળી કુ. પ્રતોમાં 'સમસ્થા' છે.

• એ વચન પછી 'કાકાલ પ્રસન્ન થયા, સાંભળ પરિસ્તરાયરે; ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કયા, થાયે અડતાળીશમે અધ્યાયરે' એવું બા. પ્રતમાં છે; એક કુ. પ્રતમાં પણ ત્યાં અડતાળીશમે પૂર્ણ કર્યો છે; બીજા કુ. પ્રતોમાં ૪૯ માં અ. માં અહર પાંડવને મળ્યા ('વચન બીમતણા સાંભળી, મોલ્યા અહર મન પરજળી; ચુકલ છે સાંભળ રાજન. કહું અહરનાં ગદ વચન') ત્યાં અડતાળીશમે પૂરો કર્યો છે. પણ કયાભામનું કડવાનું અંધારણુ રાખવાને મેં સંસ્કૃત ભાગવતના તે અધ્યાયનું છેવટ બોધ ૧૩૯ મું એવું નહીં કડવું બુદ્ધ પાડીને અડતાળીશમે અધ્યાય અખણથી અંત કર્યો છે.

વસુદેવને સ્થાનક છે તમે, તમારે પાગે લાગું જિં અમે.
પૂર્વે વચન આપ્યું માહારાજ, તે માટે મોહોણ આવ્યા જિં આજ;
પરમ પ્રસન્ન કાકાલ થયા, અહર અંત:પુરમાં ગયા.
નિજ પત્નીને આજ્ઞા દીધી, સ્વાદિષ્ટ રસોઈ તતક્ષણ કીધી;
ઉકવ રામને જીગણવન, અહરને ઘેર કીધું ભોજન.
ચતુર્વિધિનાં ખટરસ અંન, તે વિખાણી જમ્યા મધુસૂદન;
મુખવાસ કરી બેઠા શ્રીપતી, પછે અહરની કીધી વીનતી.
એક મોહોટું કુખ્જ થયું છે ઉદ, શોકાગ્નિયે દાઝે છે હૃદ;
કંતામુત હસ્તિના પુરવિખે તેહને અંન વસ્ત્ર મળે છે કુખે.
સુયોધન શકુનિ રાધે કુમાર, કુશાસન આદે કુલ ચાર;
તે પાંડવને પીડે છે ઘણું, જઈ સાહે કરો ભાણેભતણું.
શ્રીમુખે કહ્યું શ્રીમહારાજ, હું અવતર્યો છું પાંડવને કાજ;
પ્રતિપાલણ પાંડવતણી, મુજને ઇચ્છા છે અતિઘણી.
આજ કાલ આવશે માગધપતી, મોહોટું જીવ થશે સ્વેચ્છી
અધક્ષણ મુને નથી સાવકાશ, તો કેમ સેઉં પાંડવતણો તપાસ.
સમજવજ્ઞે પાંડવને ઘણું કહી, કંતાનાં આંસુ બોઝો જઈ;
જઈ ભીષ્માદિકને સજવજ્ઞે, કાંઈ કુર્વોધનને બીહાવજ્ઞે.
તમે વિના કારજ નવ થાય, માટે શીઘ્ર પધારો બહવરાય;
અહરણ તવ તત્પર થયા, એક કોરા કૃષ્ણ વળાવા ગયા.
(વલણ)

ગયા વળાવવા કૃષ્ણણ, સાંભળ પરિસ્ત રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કયા થયા, અડતાળીશમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૪૯ મો.

(કડવું ૧૪૦ મું—રામ વેરાડીની ચોપદ)

વળ્યા વળાવી કૌશલરામ, અહર ગયા કોરવને આમ;
પ્રતિહારે જઈ વારતા કહી, કોરવ સભા સહુ બેઠી થઈ.
ભીષ્મ કૃપ દ્રોણ અસ્વત્થામા, તણ આસન સહુ ગયા સાંભા;
વિદુરણ છે કર્ણ વિકર્ણ, જઈ બેઠયા કો સામા ચર્ણ.
ધૃતરાષ્ટ્રને છેહે વિદુર, મથુરાથી આવ્યાછે અહર;
થયા જાંબો વાતાં સાંભળી, હૃદયમળ નાખ્યું આવરી.
મિથ્યા સ્તવન મુખ હસતું કરી, આવો બહવ જિંદગી વાણા
આવરી;
અંધ વચન બોલ્યો માધુર્વ, આજ માહારા ઘરમે મમટયો સૂર્ય.
કટારી આંખ સાંભા કરી હાથ, અહર લીધા રૂઢયા સાથ;
હું નેત્રવિના જાને નીરખું, આ સાચું કે સ્વપ્ન ચરખું.
અહર બેસાડ્યા દિવ્યાસન, ભીષ્મણે કીધું પૂજન;
વિદુરે ચરણપજારણ કીધું, તે પાદોદક પ્રેમે લીધું.

૨ [રાધા]. ૩ [મમયના ચોકનો રાજા].

અહરની કીધી વીનતી, યોધ્યા ધૃતરાષ્ટ્ર કુર્મતી;
અહરજી ભલે પધારયા તમો, ઘણું સુખ પામ્યા છૈં અમો.
કેમ થયું આવવું અહર, પાવન કીધું હસ્તિનાપુર;
છે બદલ સહુને કુશળી કૈમ, મહોમહિ સહુ રાખે છે પ્રેમ.
વાર છે ઉત્તરેન વસુદેવ, રામકૃષ્ણ કરે છે સેવ;
જોકળમાં બે કેમ ઊછરયા, કેરી કંસથી કેમ ઊગરયા.
સાંભળ્યું રામકૃષ્ણ જોડા છે ઘણું, સંધાર્યું દળ દાનવતાણું;
તે બાળક મુને વાહાલા છે બાણ, કોહો રામકૃષ્ણને છે કલ્યાણ.
કાંઈ અમસરખું કારજ કહિયે, બદલના મુકયા આંહું રહિયે;
હું ઘણો કુખીયો બદલશય, કહિણ હુંદે કાટી નવ જાય.
જે પાંડુ સરખો બાંધવ મરે, અપંગ હું સરખો ઊગરે;
પાંખ વિના પંખી શુંડ વિના ગજ, તેમ બાઈ વિના હું
થયો અકળ.

આયુધવિના જેહેવો મુઝાર, ધન વિના જેહેવો દાતાર;
જ્ઞાન વિના જેહેવું અધ્યન, ભાવ વિના જેહેવું બોજન.
જ્ઞાત વિના હું તેહેવો થયો, સહોદર મુજને મુકીગયો;
પણ પુણ્ય તમારે નરપાળક, પાંડુને પંચ થયા બાળક.
તે કંતાને આજંત્રે ઊછરે, ઇશ્વર તેહેને રક્ષા કરે;
જુધિહિર બીમસેન અર્જુન, એ ત્રણે કંતાના તન.
નકળ સહદેવ રૂપસાળ, એ બંન્ધો બાઈ માદ્રીના બાળ;
સહગમન કરી સર્વે ગઈ, કંતા પુત્ર પાળવા રહી.
મેં મુકયા છે વિહરને બોજે, એ બાણેજને તમે મજો ટોજે;
પાંચે પાંડવ મળવાને આવ્યા, તે વિહરજે આજખાવ્યા.
અહરે લીધા રૂઢ્યા સાથ, પાંચેને મસ્તક મૂક્યા હાથ;
ભરાયું હુંદે નેત્રે જળધાર, કોહો બાપ શા સમાચાર.
વસોછો કાકાના ધરમહાય, તો કુર્મજ દહ તમારા કાંય;
મલીન વસ્ત્ર જુના પરિધાન, નયણે જળધારા વૃષા સમાન.
શીઘ્ર કોહો કાણુ દેહો દૂખ, શામાટે વીઘ્ર કરોછો મૂખ;
નીચું જોયું જુધિહિર રાયે, કેમ કાકાના અવગુણ કહેવાયે.
ન યોધ્યા અર્જુન માદ્રીકમાર, નથી યોધ્યાનો તેહેને અ-
ધિકાર;

તવ યોધ્યા બીમસેન કુખ ધરી, કોષે લોચન રાતાં કરી.
છે ભીષ્મપિતામહ બોળાઘણું, શું આવે વિહર વેરાગીતાણું;
આશીયાળા ભિક્ષુક કુપ ને દ્રોણ, તો કુછને વારે બીજું કાણુ.
જે દિવસના અમો આવ્યા ધર, તે દહાડેથી કાફે માંડયું વેર;
છે શકુની સરખો માથે જંમ, તો અમો મામા ઉછરીચેકયંમ.
મીઠા યોધ્યા ધૃતરાષ્ટ્ર નર્પ, પણ મનનો કાકો કાળો સર્પ;
સતકીરવ શકુની ને કહ્યું, તે અમો પાંચેનું ઇચ્છે મહ્યું.
હું વૃક્ષે બહાવી ધધોળ્યો, હું જમુનામહિ ઝાલી યોળ્યો;

વિખ મોદિક બોજનને કરયા, રયામ સર્પ સેહેજે પાથરયા.
આપ્યું અંન અમો જમીયે, ભિક્ષા માગી દહાડા નિર્જમીયે;
વિના અગ્નિયે અંતર પરજળ્યું, કુખીયાને મરણ હોય વેમળું.
આકાશથી પડ્યા ધરાએ ધરયા, પરાધીન જીવવું કુખિ ભરયા;
પેહેર કીરવતા ઉતરયાં લુગડાં, વાવરવા ઘરમાં પાત્ર તુમડાં.
ધિક નિકળ સહદેવનું મોસાળ, થયો શબ્દો સરખો શબ્દ
ભૂપાળ;
અમારે રંક વસુદેવ મામો, જેહેનો તપાસ અમો ક્ષીજેસાહામો.
રામકૃષ્ણ પરધર પેટજી ભરે, તે સાહે અમારી શીપરે કરે;
અહરે સગપણ રાખ્યું જતું, મામા થઇ તમે રાખ્યું જતું.
વચન બીમતાણા સાંભળી, યોધ્યા અહર મન પરજળી;
શુકલ કેહે સાંભળ રાજન, કહું અહરજનાં મદ વચન.
અહર યોધ્યા કોધાયમાન, સાંભળ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન;
તેં દમ્યાં બાંધવનાં સંતાન, તો તું ઉપર કાપ્યા ભમવાન.
જાણ્યું જે કુખ દ્યોછો તમો, તે મુઠે આવ્યા છૈં અમો;
ભત્રીજા રો દમોછો તમો, બાળક સાથે છળ કેમ રમો.
મથુરામાં સાંભળ્યું જેહેવું, અમો ધૃતરાષ્ટ્ર આંહાં દીકું તેહેવું;
ન ઘટે તુજને કુખ દેવ, મોહોમોહિ વહીને શું લેવું.
હું સાથે જોષ્ટ્ર મીતની કરી, નયણે પ્રાણી ડસકાં ભરી;
હવાં જાણ્યો તું અંતરનો અરી, તાહાર શુભ કેમ કરશે દરી.
મદમાતા તાહારા પુત્ર સકળ, પાંડવના દહ દીસોછે કુર્મજ;
મળ્યાછે શકુની સરખા ખળ, તો પડ્યું છે હળધરનું હળ.
શત પુત્ર સાંતરા સોહામણા, આ પાંડવ દીસે દયામાણા;
તાહારા શું કસત્રાણી જણ્યા, એ પાંડવ શું છે દાસીતાણા.
મળ્યાં કીરવને ભૂષણ ઘડવા, આ પાંડવ કાં દીસે અડવા;
રખે માહારા બોલ લાગે કડવા, ઘણું ઝવેં થડ્યા તે અંતે
પડવા.

નવાં વસ્ત્ર કીરવે અંત્રે ધરયાં, પાંડવ પેહેરેછે જુનાં ઉતરયાં;
દંપતી પુત્ર રમાડો હુંખે ભરયાં, શું નરનારી ભવસાગર તરયાં.
એ પક્ષ ધર્મ કરી તોળીયે, આત્મજ્ઞાન અંતર બોળ
પાંડવબોમી ઊપર મુઝે, તાહારા મુત મુઝે ઢોલીયે.
એ માગી અન્ન દહાડા નિર્જમે, કીરવ મુખ પૂછીને જમે;
તું કાકો દૈત થઇને દમે, અતિઘણું ઇશ્વરને નહીં ગમે.
કીરવને બેસવા રથ વાહન, હાંડે પાળે પાત્રે પાંડુતનડ
કીરવને વસવા દિવ્ય બોવન, પ્રાંડવને છે જીર્ણ સહન.
કપટ કુછ અનુષ્ઠયતાણું, કાં બાળકને પીડે ઘણું;

૧૫૫ પ્ર. [તુને કીરવને બૂપણ-આજુબાજુ મળવા મળ્યાં] સપળી
મુ. પ્રતોમાં 'ધરવા' છે. [કીરવને, (અંગે) ધરવાને બૂપણ મળ્યાં].
પડ્યા તે-મળવાના એવા પ્રયોગ પ્રમાણે કરવા છે. વળી અડવા,
કડવા. પડવા છે ત્યારે પડવા પણ નોંધવે.

જે તું હિત વાંછી આપણું, તો અર્ધરાજ કર અજખામણું.
તમે પાંડવશું માંડ્યો છે વિરોધ, તેમાં ઘડ્યો પ્રભુને કોધ;
તું ઉપર સોડ્યા બદલજે, ઉત્તરે દીધો પ્રતિબોધ.
કર્મરેખા પત્ર તાહાર કશું, તે ચડ્યું દળ પાણું ઊતર્યું;
સમાધાન વસુદેવે કર્યું, તો કૌરવકુળ મરતું ઊગ્યું.
શ્રીકૃષ્ણ કાહાવ્યું છે મુજસંગાય, તે સાંભળજે તું કૌરવનાથ;
જે પર્વત સાથે ભરીયે બાથ, તો ભગ્ન થાય પોતાના હાથ.
જે છાંટીયે રવિ ચંદ્રને ખેડ, તો રજે ભરાયે આપણો દેહ;
હું છેલ્લું વાયક કહું છું એક, તમે પાંડવ સાથે રાખો સ્નેહ.
શ્રીકૃષ્ણ કાહાવ્યું છે કોધજ કરી, સહુકો સાંભળજે ચિતધરી;
કદાપિ પાંડવ પીડ્યા ફરી, તો નિષે તમને હાણશે હરી.
ભીષ્મ કહે કાહાવ્યું છે ધર્મ, પ્રભુને કુપ્ત લાગ્યું છે પર્મ;
કૃતરાષ્ટ્ર આચરે છે અધર્મ, તો બોગવશે પોતાનું કર્મ.
અહૂરજ કહે વજ્ર વચન, કૌરવના જેમ દાઝે મન;
કરે સમશ્યા ગંગાતન, થું કરશે રાકની કુશાસન.
ભીષ્મ દ્રોણ કૃપનું છે સહાય, તે બળે અહૂર નિરબે થાય;
વચન વજ્રના મૂકે ઘાય, જેમ કૌરવ હૃદ્યા રાટી જાય.
અહૂર કહે સાંભળ ભૂપાળ, તું છે અવિવેકી માયાભગ;
જે પીડાશે કંતાના બાળ, તો તાહારા પ્રવનો આવ્યો કાળ.
જેણે પૂતનાના શોભ્યા માણ, પાડ્યો શકટનો વાળ્યો ઘાણ;
જોવીલપન પુરૂષપુરાણ, બંધાં કૃષ્ણ દેવતાંકાં કોટિ કલ્યાણ.
જેણે બગાસુરની ફાટી ચાંચ, દાવાનળ પીતાં ન આવીઆંચ;
છે તેહેને આસરે પાંડવ પાંચ, છે બદલવડપતણી મોટી ધાંચ.
વચ્છ અધાસુર નાખ્યો ઉતરડી, નાખ્યા જમલાર્જુન બે મરડી;
તન ઉપર દાંત રહ્યા છે કરડી, કૌરવને મારશે ભચરડી.
કાળીનામની પાગે ખુંદી ફણા, પછાડ્યા પ્રલંબ સરખા ઘણા;
જીવ્યો વરૂણ ન રાખી મણા, તો કોણ માત્ર બાળક તુજતણા.
અંગુળીએ એવધન ધર્યો, જેણે ગર્વ છંદ્રનો ઉતર્યો;
જેણે ગોપવર્ગ ઉગાર્યો, જેની રમતમાં ગ્રહા હાર્યો.
જેણે કોધાગ્નિયે પ્રભાચો ફેરી, ભાંચું ધનુષ નગ્રમાં પેરી;
એડથી માત્રો પાડ્યો ફેરી, માર્યો કંસ હૃદયેર બેરી.
ન પામે પાર ભવ છંદ્રવિદાતા, નિગમ નારદ હાંડે મુણગાતા;
જે વિશંભર વિશ્વસુખદાતા, તે પાંડવનો કનિષ્ઠ આતા.
હું મોઠ્યો છું પાંડવની દાઝે, સહુ જીવો છું ગંગેયની લાને;
કાહાવ્યું છે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે, હું અવતર્યો છું પાંડવનેકાજે.
કુલ્યો છે ર ખી નેકાના નેકા, માહારે ઘણા પાંડવ છે થોડા;
છે કંતીસુત ભાગેવાન મોઢા, અર્જુનના હું હાંકીશ ઘોઢા.

૧ 'વાચે' યુ. પ્રતો. ૨ 'કુર્મોપન' યુ. પ્રતો. ૩ એક યુ.
પ્ર. માં 'ખાંચ' છે. ૪ યુ. પ્ર. માં 'હર્યો' છે.

છે સગા પાંડવ માહારા મિત્ર, ભીષ્મ અર્જુનનાં છે ભિત્ર
ચરિત્ર;
કદે જીવે તેહેનાં કહાકું નેત્ર, જોશો બળ માહાર કૃષ્ણેત્ર.
તમે છાના હાડ બાંધ્યો છે, કરો છો બેઠ પ્રપંચ અનેક;
જે રાખશો પાંડવ સાથે ટેક, તો નહીં મુકું કરાજે કૌરવ એક.
સાધુને દમતાં દયા નવ આણી, કુર્મ કરી થું આપ વખાણી;
તમે કૃષ્ણ અર્જુન એક પ્રમાણી, રખે પાંડવને છોજ બાણી.
એમ કાહાવ્યું છે શ્રીરાણી, જો બાંધવ રામકૃષ્ણની જોડ;
પાંડવના સેવક છપન કોઠ, વળતા અમને દેશો ખોડ.
કપટ તમારાં સહુ સાંભળી, છપન કોટિ રહ્યા છે પરજળી;
જે પાંડવને કુપ્ત દેશો વળી, હું શત કૌરવને નાખીશ દળી.
જો એકરૂપ અમે અર્જુન, પાંડવ માહારાં છે લોચન;
પાંડવ હું નિર્ધનનું ધન, એહેલું જાણી કુપ્ત દેજે રાજન.
પાંડવરક્ષાને હું આયુધ ધરું, અહાં નિશ પાંડવની પુઠે કરું;
વિરોધ વૃક્ષ થડથી કાપજે, તમે અહૂરનું કહું થાપજે.
અર્ધરાજ પાંડવનું આપજે, નહીં તો વનમાં જઈ તાપજે;
હું જરાસંધ રાજને હણી, ખીલ સેન્યા હણવી છે ઘણી.
પછે હું આવીશ હસ્તિનાપુરભણી, સેવા કરવા કૌરવતણી;
અહૂરના ફર વાયક સાંભળી, રીઝી સાધુતણી મંડળી.
અસાધુનાં હૃદ ગયાં પરજળી, કાકાને મૂખે કાળક વળી;
કંપાયમાન થઈ કૌરવપતી, કીધી અહૂરની વીનતી.
લોકનું કહું માનો સર્વથી, કાંઈ કપટ વાત હું લેતો નથી;
એ રિપુલોક પાડે વેર, કો અગ્નિ મૂકે પોતાને ઘેર.
હું જો લાડમાં જમાડું ઝેર, તો ચળે મેર વસુધા દ વેહેર;
તમે કહેશો તે કરશું નિરધાર, મેં નવ કુહવાએ વસુદેવકુમાર.
હસાવ્યો ભત્રીજે સંસાર, હું વૃક્ષ પુરૂષને છે ધિક્કાર;
બેદરહિત જથારથ ભાણું, હરિ ઉપર રાજ ઉતારી નાણું.
આણું રાજ પાંડવને આણું, શ્રીકૃષ્ણની શિક્ષા હૃદ રાણું;
અહૂર ઘોર મેં વિદ્યા શીખી, અમે પાંડવ પાસે જમશું ભીખી.
કૃષ્ણ સુખે કૌરવને મારો જીકી, પાણુ ફરજેધનને ભીષ્મ આં-
ખની કીકી;
ડિંવા બે ફરી આંખડી, માહારે પાંચ આંખ ગુલાએ ઘડી-
સુખે બદલ આંહાં આવો ચડી, છે પાંડવ હું અંધની લાડહી;
ન્યૂં શબ્દ કાપટયના કલા, અહૂરજ અતિ વિરમે ચલા.
પાંચે પાંડવ હાથે ગ્રહા, અહૂર કંતા પાસે ગયા;
બાંધવ દીઠે પાંડવમાતે, બેનડ લીધી હૃદયા સાથે.
કૃતારથ માન્યું ભગિની આતે, વાંસા ભીના આંસુપાતે;
આશીસ દેહ આવારણાં લીધાં, દરશ્યુઅમૃત આંખે પીધાં.

૧ 'આવારી' યુ. પ્રતો.

સહેદર આવે કારજ સીધાં, અમો નિરાધાર સહુ ઊપરા કીધાં;
દીસેછે દેવની ગત અનેરી, નાખી વનમાં પિતા થયા વેરી.
કંતિબોજ રાયે ઊછેરી, કોણે તપાસ ન લીધા ફરી;
માહારા કુંવર દયામણા હોડે સેરી, વહસાયે મુરભી વાધે ઘેરી.
હું ફાંઈ કહાણું ફેરાવકેરી, આજ થઈવરતું કૌરવની ચેરી;
કોહો વાડે છે વસુદેવ ભાઈ, અને રૂડી છે બન્યો ભોળઈ.
આવી રામકૃષ્ણને ઘણી વડાઈ, ફાંઈનું સગપણુ શું ગયું
ધોવાઈ;

કંસામુર નાખ્યો ઉખેડી, માતામહ રાજ બેસાડ્યો તેડી.
માતપિતાની ભાંજ બેડી, અમારું સગપણુ નાખ્યું ફેડી;
આજ ભત્રીજા થયા બેહુ કરમી, છત્યા ગુણાદિકને ભરમી.
હરિ ઉભાં દમે કૌરવ અધરમી, હુ વિદ્યાતાએ દુર્બળ નીરમી;
(અકૂરવચન):—

ઘણું ચિંતા કરેછે જાદવપતી, પાંડવને પળ વીસરતા નથી.
નહી છવે કૌરવ દુર્મતી, એમ કહી રોતી રાખી સતી;
ચાર માસ રહ્યા અકૂર રાજન, કીધું કૌરવ સાથે સમાધાન.
પાંડવને અપાવું રાજધાન, પરિક્ષતને કહે શુકભગવાન;
ભગિની ભાણેજને લાગી પાય, અકૂર તાંહાંથી થયા વિદાય.
ભીષ્મ દ્રાણને બેઠ્યા જઈ, કૌરવને તે શિક્ષા કહી *;
ફેરી આવ્યા મથુરામહાંય, આગાશુપચાસમો થયો અધ્યાય.

(વલણુ)

અધ્યાય આગાશુપચાસમો, સાંભળ્યો રાય નિરધારરે;
અકૂર મળ્યા શ્રીકૃષ્ણને કહ્યો, પાંડવનો સમાચારરે.

અધ્યાય ૫૦ મો.

(કડવું ૧૪૧ મું—રાગ સામેરી)

સાંભળ હરીરસ બોગી, પરીક્ષતને કહે શુકભગી;
કહું પૂર્વકથા વિસ્તારી, જે અરતી પ્રાપ્તિ કંસની નારી.

(ઢાળ)

બે નારી કંસામુરતાણી, નાથ ગયે વિધવા થઈ;
જેમ જાદવ કો જાણે નહી, તેમ પીહર પોતાને ગઈ.
મગધદેશ ગિરિવજનગરી, નામ જરાસંધ રાયરે;
રાજસભામાં પુત્રી આવી, લોચન જળ પ્રવાહરે.
વૈધવ્ય દેખી દીકરીનું, વિરમે થયો માગધપતી;
આસન તણ સનમુખ ગયો, કેમ આવી મુતા સતી.
કાં કરમાયાં વદનઅંબુજ, શોખું સૌભાગ્ય લક્ષણ નીર;
છે દીન શર્મ નીલ પટકુળ, કાં ફૂલ થયાંછે શરીર.
નથી ભૂખણ કાળજ અંગ અડવાં, શામાઠે થઈ રાંકડી;

* એ લીટી માં પ્ર.માં નથી.

પિતાએ નિજ પટ પલ્લવેકરી, લોહી ચારે આંખડી.
કુંવરી કહે રીર નામી, પિતા અમો વૈધવ્ય પામી;
પાખ્યો નારા અમારો સ્વામી, લાગી મોહોટા જગાને ખામી.
(વલણુ)

ખામી લાગી તાત તમને, સંભાવના લેતા નથી;
મોહોટું કલક જે મારીયો, છાસને પીનારે છત્રપતી.

(ઢાળ)

જીવન ભાણેજ બોકુળમહે, નંદ છાના રાખીયા;
તે મલ્લઅખાડે આવ્યા મલ્લરૂપે, મહીપતિ મરડીનાખીયા.
રામકૃષ્ણે સરવસ લીધું, અમો હાંકી કહાડી;
વાત સાંભળી વન્હી લાગો, બોલ્યો જરાસંધ ત્રાડી.
જે મૃગ વાસું મથુરાં વિખે, પૃથવી કડું નિર્વાદવી;
જે વેર વાણું જનમાત્રનું, તો માતા માહારી સાધવી.
પુત્રી વળાવી અંતઃપુરમાં, જરાસંધે જોડા તેડાવિયા;
દંતવંક શિશુપાળ શાલવ, અમુર અધરમી આવિયા.
અંગપતી ને કલંગપતી, વાસુદેવ પુંડરીક મહાબળી;
જરાસંધે જોડ કીધા, વેવીસ ફોહાણી સેન્યા મળી.
હય હસ્તિ રથ પાળા, શોભે સેન્યા ચતુરંગાણી;
વાહાણું વાતે કટક આવ્યું, વીટી પુરી જાદવતાણી.
હણુહણુ હય ગજ ચીસ પાડે, રથ ચક્રમેડાં ખડખડે;
ખડગ ખળકે સાંગ ચળકે, ધન ગગને ફડફડે.
હોકા હોકા શંખ ફૂંકે, હુંદુભી ગોમુખ ગરગડે;
આંખ તરડે મૂછ મરડે, દંત દાનવના કરકડે.
ચમર ઢળકે પાખર ખળકે, શસ્ત્ર નાના સુસુવે;
તોમર ત્રિશૂળ ને ગુરજ ગડા, ભિંડીમાળ ગોળા ધુધુવે.
ચડ્યા દાનવ તુરંગ ઉપર, જેમ વૃક્ષ વીટે પાહાડને;
ગજ ખળવતે દંત દીધા, પાડવા પોળકમાડને.
શોહાર સાંભળી ચમક પેડી, ચિત્ત ચડ્યાં ચગડોળરે;
શ્રીકૃષ્ણ ચરણે જાદવે, નમાવ્યાં કપોળરે.
રાખીયે રણછોડ સ્વામી, રમાવર રણધીરરે;
સ્વાગતા કરવા વેહેવાઈની, ઉડ્યા શ્યામશરીરરે.
ઉગ્રસેન ઉદ્ધવ અકૂરજ, વસુદેવ આદે વૃદ્ધરે;
ધરડા મુક્યા ગામમહે, જોખને ધરયાં આયુધરે.
રૂએ દેવકી ચેહિણી માતા, આતા વડોળા કેમ કરી;
પ્રમુતાની આશીસ લેઈ, પરવર્યા હળધરદરી.
સહુ જોધને કહે કૃષ્ણજી, કાયરજન પાછા ફરો;
મરાણીક હોય જે માથા વોહોણુ, તે માહારી સાથે સાંચરો.

૧ 'હોકારા હોકાર કરે' (વ. ૫૦ પ્ર.) 'હોકા હોક કરે' બે યુ. ૫૦

૨ 'ધાપ' યુ. પ્રતો.

અશ્વ ગજ રથ ધનુષ ભાથા, કવચ અગ્રગાં પરહરો;
પાળે પામે બાપ માહારા, ખડગખેડાં કર ધરો.
રામકૃષ્ણ આગળ થયા, રોપે આંખ છે અતિ રાતડી;
મુગટ ભણ્યા કાઠ કછીયા, પીતાંબરની ગાતડી.
બોદ સોળ ને વીશ વર્ષ, ત્રીશમાં સર્વ શૂરધી;
દાર ઉઘાડી સેન્યા ધાયું, પર્વાણીએ જેમ ઉદધી.
જરાસંધથી કોરા આગળ, સેન્યા કુર્ગ ઘેરી રહી;
શ્રીકૃષ્ણના રાંખનાદથી, ન્હાસી રાયની પૂઠે ગઈ.
જરાસંધ વિસ્મે થયો, જવ ગાળ્યા વસુદેવપુત્ર;
નાસવા અશ્વ દળ દાનવનું, અંચળ વાહન કરે મળમૂત.
પાંચજન્યનો શબ્દ પોહોતો, બ્રહ્મલોક પાતાળરે;
વક્ર મોળીએ વક્ર દરે, વીરાળે શ્રીગોપાળરે.
અશ્વગજ રથ ઉપરે, ગાળે દાનવ કુર્મતી;
જાદવ પિચારે શ્રીકૃષ્ણને, આજ બેસવા વાહન નથી.
રાંખ ચક્ર ને ગદા સારંગ, આયુધ રથમાં છે ચારરે;
ગંગાજનકલોલવત છે, ઉજવળ વેદ નોખારે.
ભક્ષાલિક પુષ્પદંત શુગ્રીવ, મેઘવર્ણ હયનામરે;
ધૈકુંડથી રથ ઊતર્યો, જાંઘાં ઉભા સુંદરશ્યામરે.
મેઘબોધ નામ તે રથતણું, બેસાડ્યો દારૂક સારથી;
આજ્ઞા કહી વડા વીરની, જઈ રથે ચડ્યા રમાપતી.
અચુત ભાનુ આભાસ મુગટની, કુંડળ લજ્જતે ધંદું;
વિહુતવત પટ પીત રાજે, શોભે મણિ કરૂણાસિંધુ.
શ્રીરંગને સારંગ શોભે, ક્રમોદકી રાજે કર વિખે;
નંદક ખડગ કટિસું ધર્યો, પાંચજન્ય વિરાળે મુખે.
કરમંગુળીએ વક્રચક્ર ધરીયું, શું ઉખળ કાળનો અંક;
ક્રોધ રૂપ દેખી શ્રીકૃષ્ણનું, દાનવને થઈ શંક.
બેહુ કટકના વિકટ મુલત, નિકટ આવી આથડ્યા;
અશ્વે અશ્વ ગજે ગજ વાધ્યા, પતંગવત પાળા પડ્યા.

(વલણુ)

પડ્યા વીર પતંગ જેરે, પુરમાંથી જોધ ધાયા અતીરે;
મથુરાલક્ષણ નારી શું, સેન્યાને પ્રસવતી હતીરે.

(કડવું ૧૪૨ મું—રાગ સારંગ)

જવ રમાપતી થયા રથ આરૂઠ, દેખી દાનવ થયા દિગમૂઠ;
બોલે જરાસંધ કરી અહંકાર, એ રામ કૃષ્ણ દોસે સકુમાર.
એ બાળક ઉપર આયુધ ધરે શું, એ સાથે વડતાં લાળુ હું;
નવ હાસ્ય કરી બોલ્યો શિશુપાળ, એકમ કહીયે બાળ એ
કંસનો કાળ.
અચંચુ વેર રાયરોપે ચડ્યો, હાંક્યો ગજ જેમ ધન ગડમડ્યો;

જાદવ માગધ આવી અડ્યા, એકએકને શું કમિણ ગ્રહ નડ્યા.
મુખે વીર કરે મારો માર, ફેર ખેડાં ટુંકડી તરવાર;
ગળકે કાળરાત્રી સરખી ફરસી, બેહુ પાસ બાણ રહ્યાં છે વરસી.
ગદા ગુરજ પડે બહુ શિલા, માહોમાહે વીર વિખાણે ભલા;
ત્રિશૂળ શક્તિ ભોગળ ભીંડીમાળ, કાતી ગુમી મહાવિકાળ.
થાય ગિરિ તરૂવરની વૃષ્ટિ અપાર, મલ્લજીવ ગજદંત કુઠાર;
શળકે શેષ મુલતને ચર્ણ, ધીર ધખડકે ધૂળે ધર્ણ.

જે અવનિ ઉપર ઉન્મત્ત આથડે, તે પાચે પડછંદા પાતાળે
પડે;
રવિમંડળ રેણુ આછાદિયું, બેહુ દળનું બળ સખળ વાધિયું.
બળિભદ્રસાથે વાધ્યો શિશુપાળ, આવ્યા જરાસંધ ને શ્રી-
ગોપાળ;

કૃતવર્મા ને પુંડરીક રાય, સાત્યકી શાલવનું જીવ થાય.
ચંદ્રકેત સામો ધનુનેત્ર, ભોજ દંતવક્ર પાડે રણદેવ;
મુધનવા સાંભો ફરમતી, સરૂળી જાદવ ને અંગપતી.
કુશનાભ કેતવ વડે અનીત, વાધ્યા સર્વદમન ને સત્રાણત;
પ્રસન્ન જાદવરાય પ્રવીર, કલંગપતી મહાબાહુ ધીર.
દૃઢકવચી ને કાશીરાજન, વિરૂપાક્ષ વિદ્યભૂત બળવંત;
શંખચૂડ સાહુમો વજનાભ, પડે શબ્દ ગર્ભવંતીના ગાભ.
ગજ સાથે ગજ રથ સાથે રથ, મલ્લે મલ્લ થયા લયબંધ;
પાળે પાળા અશ્વ અશ્વ સાથ, વઢે વીર વાવરતા હાથ.
પડે હસ્તી ફાટાં કુંભસ્થળ, રૂધિરધારા વેહે બળહળ;
દંદ જીવક થયું એક જામ, જથા વૃત્રાસુર ઇંદ્રનો સંગ્રામ.
પડે હસ્ત નેત્ર ને કર્ણ, છેદાએ પાણુ નાસિકા ચર્ણ.
કબંધ મસ્તક વોહોણા વહડે, અગ્નિ અગ્નિ પાવક ધડધડે.
શુક કેહે વાત ન જાણે વદી, ભયાનક થઈ રૂધિરની નદી;
તે સરિતાનું હું કરું વિખાણ, પરિક્ષતને કેહે શુકભગવાન.
માંસ અસ્થિનાં તટ બે થયાં, રૂધિર રૂપી મહાજળ વહ્યાં;
અજકબંધ શું ગ્રાહ વિકાળ, મુલતકેશ શું નોહે સેવાળ.
વીરનાભિ વેહે જામર વિમળ, નરનેત્ર શું મચ્છ અંચળ;
મુલતમુગટ શું બગલાં જસા, શું નેત્રમીનને ગ્રેહેવા ધસ્યા.
શોભે સર્પ સરખા નરના ભુજ, રાજપુત્રનાં મુખ શું કુલ્યાં
અંબુજ;

ભૂકટીજામર શું લે મકરંદ, જંબુક જોગણી પામ્યાં આનંદ.
ઉચાં નીચાં વેહે ક્ષત્રીનાં અંગ, ચાલે તર અરૂપીયા બહુ
ગુરંગ;
કો શોણિતસરિતા ન શકે તરી, અવળા રથ શું નૌકા તરી.

૧ 'વિષ્ણુદંત' શું પ્રતો. ૨ 'અન્નબંધ' બા. પ્ર. ૩ 'અન્ન' શું પ્ર. માં 'અળખળ' છે.

એમ દારિકા નદી રૂધિરની વહી, સંગમે જમુના રાતી થઇ; નવસેં નવાણું વેદ વહી, કૃષ્ણે પૂરણ સહસ થું કીધી નદી. દેખી ઘોર જુદું બળવાન, દેવ થયા સહુ કંપાયમાન; બળિભદ્રે કીધું બળ ઘણું, ભાગું દળ જરાસંધતાણું. હજે તાણી મારે મુસળે, તે શત્રુ રળીખાવાથી ટળે; સુદર્શણ ચક્ર હરીનું ફરે, એહેવાં અચુત શીષ ઊતરે. ચક્રવન્દી પ્રગટી જવાળ, કોપ્યા કૃષ્ણ નાહો શિશુપાળ; દંતવચક્ર પુંડરીક વાસુદેવ, તે નાહા સહુ મુકી અહમેવ. મારમાર વાણી બકી, ધાયા પુકે કૃતવર્મા સાત્યકી; સહુ છવ લઈ નહાસે નરપતી, વસ્ત્ર વાહનની શુક્રી નથી. ઉઘાડો મસ્તક પાળા પાય, પ્રસ્વેદ છુટે શ્વાસ ન માય; સહુ જાએ જરાસંધની ઝોથ, સાખેલાખ પડી રણુ સોથ. દાદશ માર્ગે સેન્યા જાય, લયડે પડે વળી ખેડા થાય; પડે અંખાડી ભાંજે બહુ ધજા, નાહા જોધ જેમ વ્યાધથી અજા. હે જરાસંધ શરાણાગત રાખ, તું દળ દળાતું નયણે દાખ; ત્રેવીશ કોઠેણીની ટાળી સાંખ, ચક્રસુદર્શણ ચડીયું ચાક. દીનત્વ વચન દીનનું સાંભળી, ખીજ્યો જરાસંધ અંતર પરજળી;

અચુત મણુની ગદા કર ધરી, ધર્યો રાય પાળો ઊતરી. જેમ ધાયે ગજ ત્રોડી સાંકળ, તેમ માગધપતીયે કીધું બળ; ગ્રહી ચરાણુ જાદવ પછડયા, બહુ હુસ્તી હડસેલીને પાડયા. ઘાતી ગદા રથ વાંકા વાજે, મહારથી ગ્રહી ઊંચા ઊછાજે; રાય જરાસંધ કોપ્યો અદ્ભુત, જાદવ નહાસે જોધા જુથ. તે જરાસંધનો જોધ સંગ્રામ, ધરી હજ મુસળ ધાયા શ્રીરામ; જેમ ધુધુવે ખે વંનના વાધ, જેમ કુંકુવે કાળા ખે નાગ. જેમ દાવાનળ પવને ધડધડે, જેમ બેહુપાસથી ઘન ગડગડે; જેમ પર્વણીયે ગાળે નિધિજળ, તેમ ગાળે બેહુ દળ સખજળ. ધાયો જરાસંધ સખજ રાય, નાખ્યો ગદાતણો જઈ ધાય; સંભાળી ધાય રામ ગડગડે. લીધો જરાસંધ તાણી હજવડે. માગધ પાડ્યો મહીચળઝહાંચ, લીધું મુસળ કરવા ધાય; એહેવે પધારયા શ્રીભગવાન, બળિભદ્ર પાસે માગ્યું માન. રખે રામજ એહેને હણે, એ શ્વશુર આપણા મામાતણા; કુટુંબ વિરોધ કરીયે શાને, આપણી મામી બેહુ માકુ માને. છવશે તો વડશે ઘણીવાર, છે ઉતારવો પૃથવીનો ભાર; એહેવું કહી મૂકાવ્યો રાય, મુક્યો બળીભ; નમાવી પાય. નાહો જરાસંધ સાજ્યો અત્યંત, તવ બોલ્યા શાલવ રાય બળવંત;

થું ઓપયકી નાહાસોછો આમ, ફરે રાય આપણ કીજે સંગ્રામ.

કેહે જરાસંધ સત્ય કોહોછો તમો, વળી જુદું કરવા આવ-
થું કો સમેત;
એહેવું કહી પલાયન કીધું, પડયું રણુ જાદવે લૂટીલીધું.
છવતાં વાહન રાત્રવસ્ત્ર સાણગાર, ગયો લૂટી જાદવનો પરિવાર;
વળી તેવીશ કોઠેણી સેન્યા કરી, આવ્યો જરાસંધ સમમે
દિન ફરી.

મથુરાની પોળે આવી ત્રાડ્યો, વળી રામકૃષ્ણે મારી કાઢાડ્યો;
તેવીશ કોઠેણીસેન્યા ફરી કરી, તે સોળવાર આવ્યો ફરીફરી.
સત્તરમી વાર આવ્યો કરી ટેક, મધ્યે કૌતક ઉપનું એક;
એક રસેશ્વરાજ મહાશિરોમાણી, છે ત્રણ કોટિ જવનનો ધણી.
તે શસ્ત્ર અસ્ત્ર માર્યો નવ મરે, તે ઉપાસના શંકરની કરે;
ન બોળે નીર પાવકે નવ બળે, વાયુ ન શોષે હિમે નવ ગળે.
વજ્ર ચક્ર કાયા નવ છેદે, શક્તિ બાણ ત્રિશૂળ નવ બેદે;
ન પામે નાશ ગિરિ વૃક્ષવડે, કાળા સર્પનું વિષ નવ ચડે.
તે જાય જુદને જાંહાં મન ગમે, કાળજવનનામ જગતને
દમે;

એકવાર ગયા નારદ ઋષિજનન, નારદને પુછે કાળજવનન.
કોહો ઋષીજ મેં છત્યો સંસાર, આજ મળે કો મુજ સાથે
વડનાર;

ઉતારે મદ માહારા કરતણો, છે ઋષીજ કો નિમે ભણો*.
ઋષિ નારદ કેહે સાંભળીયે રાય, હોય મમત્વ તો જ મથુરા
મહાંચ;

રામકૃષ્ણ ખે વસુદેવના બાળ, શ્યામ ગૌરવ છે રૂપ રસાળ.
નીલપીતપટ કરે પરીધાન, જેહેનું જોગેશ્વર ધરે છે ધ્યાન;
ઋષિ નારદ ગયા મમરો મુકી, ઉડ્યો કાળજવન વડવા હુકી.
ત્રણ કોટિ જવન લેઈ સમ્રા, જઈ મથુરાં ધેસ્યું અધરાત્ર;
તે સમાચાર માર્ગધને થયો, જરાસંધ આવી વાટે રહ્યો.

જવને ધરયા કેશવરામ, ભણું થયું પરભાણું કામ;
નાસતાં જાદવનો વાળું દાટ, રહ્યો જરાસંધ ખાંધી વાટ.
જવને વીટી જાદવપુરી, મુનું સર્વ જગે એક શ્રીહરી;
વિચાર્યું મનમાં શ્રીગોપાળ, નીત નવા થાય જંજળ.
મોહોટા શત્રુ સાથે પડિયાં વેર, તો કહી પલાયન કીજે પેર;
એહેવું વિચાર્યું શ્રીભગવાન, તવ ધણું વિશ્વકર્માનું ધ્યાન.
તેડ્યાં જોગમાયા નિધિરાય, આવી ત્રણ નમીયાં હરિને પાય;
સમુદ્રને કેહે સુંદરશ્યામ, આપ જળમાં ખેટ વસવા ગામ.

કહ્યું વિશ્વકર્માને નિપાવો નગ્ર, શક્તીને કેહે લેઈ જાઓ સમગ્ર;
પશ્યમનિધિયે ખેટ આવ્યો વિશાળ, વિશ્વકર્માએ નગ્ર કી-
ધું તતકાળ.

* એ લીટી બા = પ્ર = માં નથી.

બે દારિકામાં નીપાળ્યું ગામ, તેમાં ધણું દારિકા નામ;
છે સમ ધામના કુર્મ વિરાળ, છે કનક કોસીસા ઝાકઝ-
માળ.

ધરમાં શોભા બહુ ખારીખૂર્ન, જડિત કરાળ ઝળકે જેમચૂર્ન;
એમ ચિત્રેખા ઘણી પુતળી પોળ, ચોક ચહુટાં શોભે છાં-
ની ઝોળ.

છે સેરી કળીયાં શોભિત હાટ, રક્ષાટિક શલ્યાએ ખાંધ્યા ર-
સ્તા વાટ;

જડિત કનક કહેરા હારેહાર, પરસાળ પટમાં ઓરડા ગંજર.
કનક ચોસણે ખાંધ્યા ચોક, બહુ જળી અટાળી ખારી ગોખ;
ખીરાજે છળાં ઝૂપા ઝાકઝમાળ, ભોંયરાં અગાસી મેડી માળ.
કળશ ઘટ આગળ ધંકુઆભા ઘટી, શોભે ધજા પતાકા બહુ
રાવટી;

ધેર ધેર નવપલ્લવ વાડી કંજ, ઉઠે માણી માણિક તેજના
પુંજ.

અંદનના સ્તંભ એહેવાં કમાડ, હુયશાળા ગૌશાળા ગજવાડ;
રસોઈ ભોવન દેવસ્થળ ઘણાં, શયનસદન બહુ સોહામણાં.
બહુ રંગ ભીતે ચિત્ર લખીયાં, આસ્તરણ આસન ગાદી તકિયાં;
રાજદ્વારસભા સાણગારી, નવભાતી માણી મીનાકારી.

વિશ્વકર્માએ નમ્ર તત્પર કીધું, પછે જોગમાયાને કારજ દીધું;
શુકલ કહે સુણ પરિસત ભૂપ, દેવ્યાએ લીધાં કોટિ સ્વરૂપ.
મથુરાની પ્રજા સુતીછે જેમ, ઉંચડી લીધી તે જેમની તેમ;
દ્યોરનિદ્રામાં કો જાણે નહીં, દારિકામાં સહુ સુવાડ્યું જઈ.
છત્ર આસન રથ માનવ પથ, મથુરામો નવ મુકયું કથું;
ભાંડપાત્ર સેવ્યા પટજૂજ, ઉતમ વૃક્ષ લીધાં સમૂળ.

હશે સાંત્યાં ધન મથુરામાંહ, તેમના તેમ જઈ ડાટ્યાં તાંહ;
સકળ છવ દાશમતી ગયા, મથુરામાં બે ખાંધવ રહ્યા.

એ અદભુત લીલાવૈકુંઠરાય, શુકલ કહે કેમ વર્ણવી જાય.

(વલણ)

કેમ વરાણુ એક જગ્યાએ કરી, પરમેશ્વર મહિમાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, પંચાસમો અધ્યાયરે.

આધ્યાય ૫૧ મો.

(કડવું ૧૪૩ મું—રાગ રામઝી)

શુકલ કહે સાંભળ નરપતી, મણુએ પૂરી કીધી દાસમતી;
મથુરામાં રહ્યા શ્રીગોપાળ, રામ જગાડ્યા થયો માતઃકાળ.

૧ (ખા. પ્ર.). યુ. પ્ર. માં 'કળશ કોસીસા' છે.

૨ 'કુર્મ' યુ. પ્ર.

(હાળ)

માત થાતો જહુનાથે, જગાડ્યા બળરામ;
સંકર્ષણ તવ થયા વિસ્ત્રે, ઉદવસ્ત દીકું ગામ.
નહી નરનાર બાળક પશુ પંખી, નહીં મૂષક મર્કટ શ્વાન;
આશ્રજ પામ્યા રામ દેખી, બોલ્યા શ્રીભગવાન.
જે વાત વીતી અથ ઇતિ, તે કહ્યો સમાચાર;
જવન જોધે ગામ ધણું, વીરા કોણ વિચાર.

બળિભદ્ર વળતું બોલીયા, મુને પુછ્યાનો શો અર્થ;
કાળજવનને મારવાને તમો છો સમર્થ.

કાળજવનને હું હણું, એમ કહે જુગદાધાર;
રામ કહે એહના સૈન્યને, તો હું કરું સંધાર.

એહેવું કહીને રામ કૃણે, ઉઘાડ્યાં પુરદાર;
નારદ કહ્યું હુતું તેહેવા, રામ રાજકુમાર.

નીલ પીત પટ મોળીયાં છે, અંદન અર્ચિત કાય;
અસ્ત્ર શસ્ત્ર વાહન વોહોણા, ઊભા પાળા પાય.

જાણ્યું બાળકને જઈ ગ્રહું, ધાયો દાનવધીરા;
કાળજવન પૂઠે થયો, પછે નાડા શ્રીજુગદીશ.

બળિભદ્રે સહુ સૈન્ય રોક્યું, કર્યો વૃક્ષવડે સંત્રામ;
કાળજવનને લઈ ગયા, કરી બેઠું સુદરશ્યામ.

ભર્યા શ્વાસે નાથ નહાસે, ઢળી પડે બેઠા થાય;
હવડાં ગ્રહું છો જવન જાણે, આશાપાશખાંચો જાય.

નદી નાળાં વૃક્ષ જળાં, પર્વત પંખી વન;
નહાસે ઉવાટે વસ્ત્ર કાટે, વીંધાય કાંટે તન.

એક ગરૂ ઘોર બેરીતણી, તેહેમાં પેડા શ્રીગોવિંદ;
એક પુરૂષ સુતો ગુરૂ મધ્યે, નામ રાય મુચુકંદ.

અચુત વર્ષની નિદ્રા કરીને, પોહોડયો પર્વત મ્હાંય;
તેહેને પીતાંબર ઓડાડીયું, કીધો બેઠ જાદવરાય.

આઘા જઈ કંદરામાંહે, થયા ગુમ જુગજીવન;
સામગીયાને શોધતો, ગયો ગુરૂમહિ જવન.

મુચુકંદને જોઈ મોદ પામ્યો, જાણ્યા નંદકિશોર;
જવન કહે રે ઊંડ જાદવ, શું સંતાઈ સુતો ચોર.

તે જાણ્યું મહત્ત્વ કર્મ કીધું, અસુર નહીં આવે અત્ર;
કાળજવનને અજાણ્યું શું, મેં જોઈ મુક્યા છે સર્વત્ર.

નિરભે થઈ શયન કીધું, ગાજ્યો જવન મેઘાકાર;
મુકંદ જાણી મુચુકંદને, તેણે કીધો પાટ મહાર.

મહાપુરૂષને થઈ પ્રબળ પીડા, ક્રોધે ઉઘાડ્યાં લોચન;
નિદ્રા ભંગના નેત્રથી, પ્રગટીયો હુતાશન.

કે.ધાનજની જવાળ પ્રગટી, મલયવત વિકાળ;
કાળજવન બાળી ભસ્મ કીધો, તવ હૃદય શ્રીગોપાળ.

મુચકુંદ મનમાં વિચારે, મેં કોણ કીધો દહન;
પરભાણું કારજ કરી, ખખારયા જગજીવન.
શબ્દ સાંભળી ફરી જોયું, દીડા દેવ મુકુંદ;
કોણ છે તું બાળકા, એમ પૂછે રાય મુચકુંદ.
લઘુરૂપ કો લક્ષણવતો, છે લોચન લોલ વિશાળ;
અંધારે ગુફામાંહે એકલો, બીહીતો નથી તું બાળ.
આ પીતાંબર મેં કોહોનું આડયું, કોણે કીધો પ્રહાર;
જાણતો હોય તો કહે મુજને, એ કોણ થયું બળીને છાર.
પરિક્ષત પૂછે શ્રીશુકદેવજીને, કોહો કૃપાનિધાન;
કથા કોહો મુચકુંદની, જેહને મળ્યા શ્રીભગવાન.
ક્રોધાગ્નિયે કેમ દુષ્ટ દહ્યો, અલંગ જેહનું અંગ;
પ્રશ્ન સાંભળી કહે શુકજેગી, પૂર્વકથાપ્રસંગ.
મસ્તીતર શુકદેવ વદે, ધન્ય રાય કીમાન;
કહું કથા મુચકુંદની, જે મળ્યા શ્રીભગવાન.
દેવતાને દુઃખ પડીયું, દૈત્યે દગ્યા અપાર;
માર્થના કરવા મહીપતિની, આઠ્યો સુરપરિવાર.
શત્રુજિત રવિવંશદીપન, જન્યો માન્ધાતા મહીપાળ;
ધંદ્ર કહે નરેન્દ્રને, હ્યો અમરની સંભાળ.
માન્ધાતાએ નિજ પુત્ર તેડયો, મુચકુંદ એહેલું નામ;
જન્યો સ્વર્ગની રક્ષા કરો, પિતાએ આપ્યું કામ.
પછે મુચકુંદ ગયા અમરાવતી, નિરભે કીધાં નિજ સર્વ;
અસુર દાટવાળી ઉચાટ ટાળ્યા, નાચે અપહરા ગાંધર્વ.
હાસ્ય વિનોદ મગ્ન મન, શંગાર વિવિધ વિલાસ;
દાનવ કોટિક નાશ કીધા, ગયો અમરનો ત્રાસ.
એ અયુત વર્ષ રક્ષા કીધી, તવ રાજ્યા સુરરાજન;
ધંદ્રપુત્ર જયંત નામે, પાઠ્યો બળ જામન.
તેહને સ્વર્ગરક્ષાનું કારજ સોંપ્યું, બોલ્યા ધંદ્ર ભગવાન;
વીદાય આપી મુચકુંદને, માગો કાંઈ વરદાન;
તમો શ્રમ કીધો અતિઘણો, તે અન્યથો નવ હોય;
તમારા વારાના પૃથવીમાંહે, લોક ન મળે કોય.
ત્રણ વર મુચકુંદે માગ્યા, ઉજગરે વ્યાકુળ રાય;
અયુત વર્ષ નિદ્રા કરું, જગાડે તે ભસ્મ થઈ જાય.
ત્રીજે વર જે મુક્તી પામું, મળે વૈકુંઠરાય;
એહેવો વર પામો મુચકુંદ, મુતા એક ગુફાની મહાંય.
એ પૂર્વકથા નિદ્રાતાળી, જે દહ્યો કાળજીવન;
પરિક્ષત રાય પ્રસન્ન હવા, સમાધાન થયું સ્વાર્મીન.
મૂળકથા શ્રીશુક કહે, સાંભળીયે ભૂપાળ;
મુચકુંદે પુછ્યું માધવને, કહે સાચું કોણ તું બાળ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે મુચકુંદને, સાંભળ રવિવંશીરાય;

મુને પ્રમાદિક ઓળખે નહીં, નિગમ નેતિ કરી ગાય.
ભોમીભાર ઉતારવા, અમો લેઉં છું અવતાર;
પ્રભા આદે સર્વ દેવતાએ મુને સ્તંભો એકવાર.
વસુદેવસુત થઈ અવતરયો, વાસુદેવ માહારું નામ;
અધર્મનો ઉચ્છેદ કીધો, રૂડયો કંસનો કામ.
ક્રોધાગ્નિયે તુજ નેત્રથી, બળાઘ્યો કાળજીવન;
તું ભક્તમાટે ભૂપતી, મેં દીધું આજ દર્શન.
કૃતાંજલી કરી પાંચ લાગ્યો, મુકુંદને મુચકુંદ;
પરપ્રભને કેમ ઓળખું, હું અપરાધી મતિમંદ.
નરેન્દ્રે ઉપેન્દ્રને, કહ્યું પોતાનું વૃત્તાંત;
અપરાધ માહારો ક્ષમા કીજે, જ્યજ્ય કમળાકાંત.
છે આદ્ય મધ્ય ને અંત તું, અનંત અપરંપાર;
પરાતપર પરપ્રભ ઈશ્વર, જ્ય જ્ય જુગદાધાર.
વિશ્વકર્તા વિશ્વંભર, વિશ્વપાળક વિશ્વાધાર;
જ્ય વિશ્વેશ્વર વિશ્વાત્મા, વિદાતા રહિતવિકાર.
ભૂચુ પ્રભા બૃહસ્પતી, તાહારો ભવ ન જાણે ભેદ;
ભટકતી ભારતી ફરે, પ્રભુ રહ્યા અટકી વેદ.
આદિત ઇંદુ ઇન્દ્ર ઉડગાણ, અમર કોટિ તેત્રીશ;
અનિલ અનલ દુર્ગ અવની, તે કો નવ જાણે જુગદીશ.
સાગર સરિતા સપ્તઋષી, નવકુળનાયક સર્પ;
અષ્ટવસુ ને વિશ્વેદેવા, ન જાણે મોહોટા નર્પ.
અધ્યયન ધન આધાર તું, પરિવાર તું પદ્મનાભ;
વ્યાપાર કીધો તુજ નામનો, પ્રભુ તેણે હુટયા લાભ.
તાહારાં સમરાણે વેના વ્યાપાર, કીધો અન્ય કોટાનકોટ;
કુમ્ભરતુલ્યે ધન થયું, પાણું અંતે આવી ખોટ.
ઉપરાજીને નજર પોખ્યું, પોખી પોતાની નાર;
તેણે વૃથા વપુ વધાર્યું, કાળને ચરવા ચાર.
જન્યૂત શયન સ્વપ્ન ભક્ષણ, માત રાત્રિ મધ્યાન;
હું કલેશ કરતો હોયો સૂતો, ભજન નહીં શ્રીભગવાન.
મમત્વ મદ મોહે ભર્યો, ઘણો મછર માયામર્મન.
સ્વભાવે નથી નીચું નરખ્યું, જોયું ગરવે ગર્જન.
ઘણું લોલ લોભી લંપટ શઠ, કપટી રૂદ કઠોર;
પત્તમાત્ર શ્રીપ્રભ ભજ્યા નહીં, હું છું નાથ તાહારો ચોર.
અમરાવતીમાં આયુષ ખોયું, કરી અરીમું જુદું;
અયુત વર્ષ નિદ્રામાં ગયાં, શબ્દવત શરીર અશુદ્ધ.
સ્નાન દાન ને ધ્યાન અધ્યયન, સંતસંગત નહીં ઉપગાર;
શલ્યાવત મુતો રહ્યો, ગયો ઊંઘમાં અવતાર.

૧ સત્રજી પ્રતમાં છે પણ [ઉપાજ્ઞન] જોડયો. ૨ એક યુગ્મ
બીજી બધીમાં 'જગત', 'જગત' છે.

માતતાત ને ગુરૂ ગોસાંઈ, નવ સેવ્યા વિષ સાધ;
આયુ યોગ્ય અન્યાય કરતે, સમા કરો અપરાધ.
માનુષ દેહની ત્રણ અવસ્થા, નહીં બોધી અવસ્થા કોય;
કીટ પડે કે ભરમ થાય, ખાય સ્વાન વિષ્ટા હોય.
માનુષ દેહથી પણ ભણાં, અજ્ઞાને નહીં કર્મ;
મળમુત માંસ રૂધિર અસ્થિ, કોને અર્થે આવે ચર્મ.
માનુષ દેહ તો ધન્ય કહીયે, ભજે શ્રીગોપાળ;
જેણે રામનામ ભજ્યું નહીં, તે જનુનીભેખન કાળ.
તુને ગર્ગાશ્યાળે કહ્યું હતું, તુને મળશે શ્રીમહારાજ;
તે વિમ્બવચન સાચું થયું, મેં નીરખ્યા નરહરિ આજ.
અટ શાસ્ત્ર ને ચાર વેદ, કથા પુરાણ અઢાર;
તે પાઠ કરતાં ગોવિંદગુણનો, કેમે ન આવે પાર.
અદ્ય આયુષ સ્વરૂપ પુત્રિ, ગુણહીણ ગર્વી મૂઠ;
હું કીટ વિષયકુંડનો, શું રતવું ગરૂડરૂઠ.
ઐહેવું કહીને પાય પડીયો, જુગમ જોડી પાણ;
માગ વર રવિવંશોદ્ભવ, એમ વધા પુરૂષપુરાણ.
ગદગદ કંઠે બોલીયા, ગોવિંદસું મુચકુંદ;
આવાગમનનાં કર્મ કાપો, આપો ચરણારવિંદ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે નિદ્રાપડે, છે અચુક તાહારો દેહ;
આધિકાર નહીં વેકુંડનો, રાય પિંડ પાડો એહ.
પછે વૈકુંઠ પામશે, કહી ગયા શ્રીભગવાન;
મુચકુંદ બદ્રિકાશ્રમ જઈને, ધન્ય હરિનું ધ્યાન.
થોડા દિવસમાં દેહ તણ્યો, આવ્યું દિવ્ય વિમાન;
વૈકુંઠ વૈભવ પામિયો, એમ કહે શુક ભગવાન.

(વતણ)

ભગવાન શુક કહે શ્રવણે, કોટિ પાતક જયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા થયો, એકાવનમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય પર મો.

(કલ્પું ૧૪૪ મું—રામ ગોડી).

શ્રીકૃષ્ણ કાર્જ પરભાણું કરી, કરી મથુરામાં આવ્યા હરી;
રામે હજમુસજ કર ધરી, અર્ધ કચરી મારયા અરી.
જવન મારતાં બહુ ઊગરયા, તે કૃષ્ણે આવી પૂગ કરયા;
અધર્મી નાહા તે ઊગરયા, દારીકા બે બાંધવ પરવરયા.
મથુરાની માયા મૂકી ઘણી, સામળા ચાલ્યા સોરઠ ભણી;
સેન્યા રાય જરાસંધતણી, આગળ ઉભી બીહામણી.
બાંધી આરમ માગધ રહ્યો, મુદિત માધવ દેખી થયો;
નથી સમાચાર જવનનો લહ્યો, જે મ્હેન્ટ મુચકુંદ દહીયે કહ્યો.
જવનથી નાહા બે ભાષ, આવી પડ્યા માહાશ હજમહાશ;

સેન્યાને કહે માગધરાય, રામકૃષ્ણ કુશળે નવ જાય.
દોઢ દાનવ બાંધી વાટ, સંકર્ષણને થયો ઊચાટ;
ભાઈ નથી ઊગરવાનો ઘાટ, કરી જુદ પાજો દાટ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સત્ય કોહોછો તમે, આપણને દાનવ વઢતાં દમે;
આજ જુધે છત ન થાયે કેમો, ભાઈ પલાયણનો દીસેસમો.
મુકી સેન્યા જમણે પાસ, નાહા હજધર શ્રીઅવિનાશ;
કહે જરાસંધ ભરિયો રાસ, નેટ નીસરી પીંચી ઠાસ.
નોદે જાદવ ક્ષત્રી ખરા, નીવડ્યા નંદતાણા છોકરા;
હવડાં જઈ ઝીકું અહીંસરા, ધાયો જરાસંધ પૂછ ધરા.
મણુ તેવડ્યા તસ્કર વત, કોટિ અસુર ધાયા ઉન્મત્ત;
બહુ પાળા હસ્તી ઘોડા રથ, ખાતાં સહુ ધાયે લથબથ.
પડે શોહોર ચીસ છુંખાંણ, વરશે ચૂળ શક્તિ બહુ ખાણ;
ન રહ્યું શસ્ત્ર અસ્ત્ર નિર્માણ, નાખે અસુર પૂઠે પાષાણ.
ઉડે ધૂળકટ કોરાણ વાય, મારો કહેતા દાનવ ધાય;
ન્હાસતાં ચેષ્ટા કરે જહુરાય, ઢળી પડે વળી બેઠા થાય.
એ અકળગતિ નવ જાએ કળી, છુટે પસવટ બાંધે વળી;
હજધરને હીડ્યાની ગતિ ટળી, ઐહેવે સેન્યા પુઠે આવી મળી.
રામ કહે સાંભળ શ્રીપતી, આવી પોહોતા બહુ દુર્મતી;
માહાઈ મરાણ આવ્યું સરવથી, હવે મેં દોડાવું નથી;
વડો વીર દોઢા લડયડયા, ન મુકે દાનવ પૂઠે પડયા;
લીધા રામ ખભે હરી ગઢગડયા, પરમેશ્વર પર્વત ઊપરચડયા.
છે ગોમતાચળ તે ગિરિનું નામ, ચડી ગુમ થયા કેશવરામ;
જરાસંધ કહે સીધું કામ, હવે નથી નાહાનો ઠામ.
જઈ પર્વત વીટયો ચોપાસ, ખડકી કાષ્ટ મૂક્યો હુતાશ;
ગઈ ધૂમ્રજવાળા આકાશ, બોલ્યા રામ શી ગતિ અવિનાશ.
ભાઈ નથી ઊગરવાનો ઉપાય, જુઓ જવાળા ચોપાસે જાય;
ભય ઉપજવે લાગી લાય, ફાટે વાંસ કડાકા થાય.
શુકર મૃગ પડ્યાં તરફડે, દંધ પાંખ પાંખી ફડફડે;
ધુલે વાયુ ધુમસ ધડધડે, સામળીયા કાંઈ સૂજ નવ પડે.
કોહો શું કામ અહીંકહાડ્યું ચડી, જન્મ સંભારણ વેશાપડી.
ધધ અવગતિ મરણ તરફડી, વાર થાત જો મરતા બહી.
કોણ વાત કહેશે ધર આપણી, રોઈ મરશે દેવકી રોહિણી;
મામી બેહુ હરખશે ઘણું, મગધમાં જશે વધામણી.
બળિભદ્રની આતુર વાણી, લીધું પીતાંબર સારંગપાણી;
પછિ હજધરને પાસે આણી, બેહુ મેં કટિ કટિ બાંધીતાણી.
પક્ષીની ગતિ કીધી જહુપતી, તે રાજરાસંધ જાણનો નથી;
રામને લઈ ઉડયા અવિગતી, બેહુ જઈ ઉતરય દારામતી.
રામકૃષ્ણ ભતા નવ જોરા, જાજો જરાસંધ દાનવ મોહા;

એહુ જાદવ જીવકી ખોયા, ગયો ધર દૂધે ઉભર ધોયા.
અસ્તિ મામિ આનંદી ઘણું, હવે વેર વળ્યું કંસાસુરતાણું;
મૂળકયા શુકલ કહે ભણું, વિસ્તારું મળુનું મળતાપણું.
જાગ્યા લોક દારિકા મહાંયે, નવું નમ્ર દેખી વિસ્મય થાય;
પરસ્પરે સહુ પૂછવા જાય, સદ્ય સમજ્યા ઉદ્ધવ વૈષ્ણવરાય.
સહુ સમજાવ્યો જાદવપરિવાર, એહેવે પધાર્યા જીગદાધાર;
થયો કુશસ્થળીમાં નેજેકાર, કહ્યો કુટુંબને સર્વે સમાચાર.

(વલણ)

સમાચાર કહ્યો અથઈતિ, દહો જવન વાચ્યું ગામરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા ને, પરણ્યા કેશવરામરે.

(કડવું ૧૪૫ મું—રામ કેદારો)

શુકલ કહે સાંભળ રાજ, કહું જોવિંદના ગુણગ્રામ;
વૈદર્ભને વિઠલ પરણ્યા, રેવતીને વર્યા રામ.
છપન કોટી છે જાદવ, રચના શ્રીજીગદોશ;
એકેકા ઘરમાં કુટુંબ છે, માણસ અડતાળીશ.
પ્રતિપાળણ કરે પ્રજાની, સમરથ શ્રીભગવાન;
વ્યાધિ અકાલ મૃત્યુ નહી કોને, કાંપે જમરાજન.
દારામતીમાં પ્રજા ન માઈ, એક નવું નીપાવ્યું ગામ;
કીધી દારિકા સાંભી એક, ઉપદારિકા ધણું નામ.
ઉગ્રસેન શિરછત્ર બિરાજે, ધણી વાસુદેવ રાજન;
સેન્યાપતી સાત્યકી જાદવ, અકૂર કીધા પ્રધાન.
જીવપતી હજીધરજી કીધા, સ્વામી શ્રીજોપાળ;
વિનતિ ઉદ્ધવજી પેહિંચાડે, કીધો કૃતવર્મા કોટવાળ.
સુખસાતા અડિયાતા દહાડા, જાંહાં રાજ જીગદાધાર;
વસુદેવ દેવકી જોષ્ટ કરેછે, પાચ્યાંછે સુખ અપાર.
કારાગૃહના કપરા દહાડા, સંભારતાં કુખ વ્યાપે;
આજ ઈર્દ્રદ્રાણીપે અદકા, પુત્ર તણે પ્રતાપે.
રાજ ભોવન ધન ભોજન ભૂષણ, વાહન વસન આસન;
સકળ સુખ આપણે પાચ્યાં, પાણ એક કુખ મોહોદ મન.
જરાસંધ સરખો શિર શત્રુ, કીધા જોકળમાં અન્યાય;
તે માટે દીકરાને કો નહી આપે, કળવંતી કન્યાય.
રોહિણી પુત્ર રંક છે ઝેરો, તેહની વાત કંહીએ થારો;
માહારો પુત્ર કાળો ઊછંકળ, કુવારો ભવ જારો.
નીચ કુળની લક્ષ મળે તોહે, માહારું કુખ નવ ભાજે;
જાંહાંલગે કો છત્રપતીની, પુત્રી પાત્રે નવ લાજે.
વસુદેવ કહે રે ઘેહલી ધણી, એ વિચાર તાહારો ખોટો;
આપણા પુત્રને પરણાવવાને, પરમેશ્વર છે મોટો.

૧ 'જપન કોટી ધર જાદવનાં' બા. પ્ર.

શ્રીકૃષ્ણે તતક્ષણ જાણ્યું, માત પિતાની દાજ;
એટલી વહુવર આગળ લાવું, જે માતા આવે વાજ.
એક દાહાડો સકળ જાદવની, સભા શ્રીકૃષ્ણે કીધી;
અંત્રીક્ષથી એક રાજ આવ્યો, કુટે કન્યા લીધી.
એકવીસ તાડ પ્રમાણે ઉંચો, બાળકી એપણ તેહવી;
હિમાચળના ઉછંગ ઊપર, જગત માતા જેહવી.
મુભટ સર્વે વિસ્મય પાચ્યા, દેખી તાત કુમારી;
તે રાજ્યે આવિને પૂછ્યું, કહાંછે મુસળધારી.
ઉગ્રસેન અતિ આદર કીધો, કોહો પધાર્યા કોણ કામ;
મણામકરીને રાજ બાલ્યો, છે રેવત માહારું નામ.
રવિવંશ ઈક્ષ્વાકુ કુળ માહારું, છત્રપતિ રાજકુમાર;
હું રેવતી પુત્રીને લેછ ગયો, બ્રહ્મા કને એકવાર.
મુહૂર્તમાત્ર રહ્યો હું ઉભો, વહી ગયા જીગ ચાર;
જગત પિતાએ સાહારું જોયું, હું બાલ્યો કરી નમસ્કાર.
વર વિચારી મે મુક્યા હુતા, નામ કહ્યાં સભામાંહય;
કીધા વરને કન્યા આપું, જે અખંડ સૌભાગ્ય થાય.
હાસ્ય કરી હિરણ્યગર્ભ કહે, વહી ગયા જીગ ચાર;
તે ચીતવ્યા વર તે પૃથવી માંહે, ફરી અવતર્યા લક્ષવાર.
આજ જીનો વર છે ધરાધર, રોહિણીનંદન નામ;
તેહેને જઈ કન્યા આપો, તુજજોગ જમાઈ રામ.
તે માટે હું આવ્યો સ્વામી, મુને કૃતારથ કીને;
ઉગ્રસેન કહે હજીધરને, કન્યા જોગ છે લીને.
સરખે સરખા જાદવ હસિયા, વેહેવા રૂપે થારો;
કન્યા નોહે પાણ કન્યો દીસો, કીધા ઘરમાં મારો.
પિતાએ પુત્રી હેડી મૂકી, અવની અડિયા પાય;
જોતાં રૂપ ગયું કૃતજીગનું, થઈ દાપરની કન્યાય.
નેજેકાર થયો જહુકળમાં, શોભ્યા સંકર્ષણ;
કન્યાદાન આપ્યું રાજએ, કીધું પાણિગ્રહણ.

(વલણ)

પાણિગ્રહણ કીધું રેવતી રામે, રેવત તપ કરવા ગયારે;
કહું સંબંધ શ્રીજોપાળનો, જે રૂપમાણી સાથે થયારે.

(કડવું ૧૪૬ મું—રામ રામશ્રી)

પ્રથમે પ્રણમું સીતા રામજી, વિબ્ધ હરે વૈષ્ણવીને કરું પ્રણામજી;
શ્રીભાગવતરસઅમૃત ભાખુંજી, પદબંધ કરવા અભિલાષ
રાખુંજી.

(હાળ)

અભિલાષ રાખું રમ્ય વાણી, આપ શ્રીરાણજીડ;
કથા કહું રૂપમાણી હરાણી, બાંધું જીગતે જોડ.

બાકરણ વાણી શબ્દ મુંદર, સુરસરિતા શુભ વાણુ;
છે અમૃતપે અધિક માધુર, કો પીયે અતુર મુખાણુ.
કોમળ શીતળ નિર્મળ, સુખકર કુખકર હરિતું નામ;
પ્રેમાનંદ પવિત્ર થાવા, ગાતા રાણવસોચન રામ.
રસઅનુભવી અતુર પડિત, બાંધે બાંધ જુગત અપાર;
લલિત પદ ગૌરવ ઘણું, વેદ વાણી ગંગાધાર.
એવેવા કવિને ભક્તિ નહીં, જેમ બીજવોદોણું ક્ષેત્ર;
પદબાંધ કિંવા પ્રીત વોદોણું, જેમ પુતળી પાપે નેત્ર.
પડિત થયા નવ હરિ લક્ષ્યા, પ્રજાની રક્ષા નિજ અહંકાર;
ભક્તિ વિના અધ્યયન જથા, વેદ વૃષભ પુસ્તકભાર.
કો કહેશે તે ગર્વ કીધો, કવિને તિરસ્કાર;
કહ્યો ઉપદેશ માણી માત્રને, હરિ ભજન સહુપે સાર.
એ, મરણ પગલાં હેડ છે, ફેરે સીચાણો કાળ;
હરતાં ફરતાં કારણ કરતાં, ભજે શ્રીગોપાળ.
રૂપમાણીહરણની કહું કથા, જોડી જથા વેદવ્યાસ;
જો પ્રીતપૂર્વક સાંભળે તો, ટોળે જન્મમરણનો ત્રાસ.

(વલણ)

ટોળે ત્રાસ જન્મમરણનો, હરિ ભજન નવ ચૂકીયેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરનું, પળમાત્ર નામ ન ચૂકીયેરે.

(કડવું ૧૪૭ મું—રાગ સામેરી)

શ્રીશુકલ કહે સાંભળિયે રાય, શ્રીકૃષ્ણ કમળાનો વેદવાય;
શ્રીહરીયે મથુરામાં અવતાર લીધો, લક્ષ્મીયે મનમાં વિચાર
કીધો.

(ઢાળ)

વિચાર કીધો વપુ ધરવા, સેવવા પાદ શ્રીહરી;
વિદ્વાં દશ ભીમકને ઘેર, રૂપમાણી થઈ અવતરી.
સ્વરૂપ મુંદર શીલ સાગર, સ્તવી ન શકે સરસ્વતી;
ભીમકને ભવન પધારિયા, એકવાર તાંહાં નારદજતી.
એકાંત અંતઃપુર વિષે, પૂજ્યા કષિ આદર કરી;
દંપતી કષિને પાય લાગાં, વિનયવાણી આચરી.
મહારાજ આજ હું રંકને, કૃતારથ કષિલ કરે;
હું સરખું કાંઈ કાળ સ્વામી, સેવક જાણી આચરો.
ભક્તોદ્ર કહે નરેન્દ્રને, ધર્મ સૌજન્ય સુણી ઘણું;
અજઞ્ઞકથી અમો આવ્યા, અવજ્ઞકવા આતુર ઘણું.
છે સમ સ્વર્ગે વાત તાહારી, [વેદવાં] વૈષ્ણવમાણી;
જેનેનો જસ છે જગતમહાંયે, ધન્ય જનુની તેહતણી.

૧ 'ગાયા' શુ. પ્રતો. [ગાતા, ગાય-એ, ગાઓ]. ૨ 'વિદ્વાં દશ' વૈષ્ણવમાણી' બા. પ્ર. 'વેદવાં વિષ્ણુ પરણી' સંપળી શુ. પ્રતો.

ભૂપતીનાં ભલપણાંને, વિખાણું છે મહાજતી;
રૂપમાણીને તેડી આવી, માતા જે સુવભાવતી.
પુત્રી જળને પાજે લાગો, વર માગો કષિવર કને;
મહંત ભાગ્ય જે મુનિ મળિયા, સૌભાગ્ય મીઠી હશે તને.
નારદકષિને પાય પડિયાં, રૂપમાણી જુગતે કરી;
તાહારે હાથ વૈકુંઠનાથ ગ્રેહેશે, વરદાન વાણી આચરી.
આશ્રજ પામી શીષ નામી, વિદ્વાંનો સ્વામી વદે;
તમો વિચારો વરદાન આપો, વિશ્વાસ કેમ આવે હદે.
કાંહાં ખચીત ને કાંહાં રવી, એ જોગવાઈ જોતાં નવ મળી;
કાંહાં હૃષીકેશ કાંહાં રૂપમાણી, કાંહાં ગરૂડ કાંહાં ચરકલી.
કોણ કમાઈ એ જમાઈ પામું, જેનેનો પાર વિધિ પામે નહીં;
છે નહીં સંદેહ નારદ કહે, સગાઈ એ નિમે થઈ.
જેમ જનકસુતા રામે વરી, તેમ પોરોચશે તમ કોડ;
જાદવપતી દારામતીમાં, વસુદેવસુત રણછોડ.
અરિ દળવા અવનિ અવતરયો, એ અષ્ટમો અવતાર;
કષ્ટ નિવારણ સૃષ્ટિનું, શ્રીકૃષ્ણ જુગદાધાર.
છે અચુત આદિતતાણી આભા, મુગટ ઉગટ મુખ નિર્મળ;
નીલપીત પટકળ રાજે, ઘનવર્ણ તેહનું સામળું.
નવમાણી મકરાકૃત કુંડળ, હાર વૈજયંતી કોસ્તુભમાણી;
બાજુબાંધ પેહિચી મુદ્રિકા, હરે જ્યોતિ સુત અતિતાણી.
નખ ઇંડુ આભા ઓપતી, જે ઉડાણની શોભા હરે;
જેનેને મસ્તક કરકમળ ધરે, તેનેને કૃતારથ સેહેને કરે.
કુલ્યાં નેત્ર અંબુજ અતુલિજ, રાજે રમ્ય રોમાવળી;
નાસિકા શુકચંચુ પ્રમાણે, રવેતદંત દાડમકળી.
વિશાળ હદે કટિ પાતળી, અધર કાતળી આંખાતણી;
ચરાણકમળનું ધ્યાન ધરતાં, જેવું નવ પડે ભવભાણી.
એ ધ્યાન કેવળ બ્રહ્મનું, હદે રાખો મહીપતી;
એહેવું કહી અદૃષ્ટ થયા, પધારયા નારદજતી.
ઉપદેશ પામ્યા પિતા પુત્રી, શ્રીકૃષ્ણ ધ્યાન હદે રહ્યું;
પરિક્ષત પૂછે કષિને, પછે સ્વામીજી શું થયું.

(વલણ)

શું થયું સ્વામી કોહો મુજને, જે નારદજી આવી મયારે;
વેદવાંને કેમ વરી, દયાજો કીધી દયારે.

(કડવું ૧૪૮ મું—રાગ રામઝી)

દેવાયન કહે શુક જોગીજી, સાંભળ પરિક્ષત ભાગવતજોગીજી;
વલ્યા વેણાધારી આપી વરદાનજી, પિતા પુત્રીને લાગું ધ્યાનજી.

૧ 'સધારયા' મે. શુ. પ્ર. ૨ બા. પ્ર. શુ. પ્ર. ૩ 'દેવાયન' દેવાયન મુત કહે જોગીજી. [કહે દેવાયન મુત-મુત શુક જોગીજી]

(હાળી)

ધ્યાન લાગું કુખ લાગું, મળ્યા ગુરુ ગુણવાન;
રૂપમણી કન્યા સ્વમ મહિ, દેખ્યા શ્રીલગવાન.
એક દિવસ પાંચે પુત્રમત્યે, ફેરે ભીમક રાજન;
કહી રૂપમણીને વર વિચારો, દીને કન્યાદાન.
તપ કવર વળતું બોલિયા, તમો વૃદ્ધ બુદ્ધિવિશાળ;
જાંહાં ઘટે તાંહાં પિતાજી, તમો કરો વેવીજાળ.
હાથ કરી ભીમક ફેરે, કહી ગયાં છે મપિરાય;
વસુદેવસુત શ્રીકૃષ્ણને, આપણુ આપીએ કન્યાય.
તવ જેઠ પુત્ર અજ્ઞાનઅર્જુવ, હરિવિમુખ મતિમૂઢ;
વિખાણ્યો શિશુપાળ તેણે, નિંદ્યા ગરૂડારૂઢ.
ગુણહીન માયાસીન બોલ્યો, તીમર ચડાવી ભાળ;
શું કરું જો પિતાજી છો, નહીંતર આણત કાળ.
વૃદ્ધ અવસ્થા મનુષ્યને કરે, બ્રહ્મ અંતઃકર્ણ;
વધુ શીથળ વિપરીત બુદ્ધિ, તેપે રૂકું મર્ણ.
હારદ નવ લેહે નારદનું, જેહેને વિરોધઉપર પ્રેમ;
ખળ વાચક જે ખરાં માને, તેહેને સંભવે નહીં ક્ષેમ.
નવે ગ્રહ જાગે કુર્મ લાગે, થાય પરમેશ્વરનો કોપ;
એટલા પદારથ હોય ત્યારે, જમાઈયાએ ગોપ.
અમો વીર પાંચે છવતાં, કેમ વરે નીચ ગોવાળ;
જો સગાનું સુખ લીછ્યે તો, કીછ્યે સગો શિશુપાળ.
ભીમક કહે ભણું કાં નહીં, શોધી કહાડયું સદપાત્ર;
આપણાં કુળને નવ ઘટે, જાદવપતિ જાનાત્ર.
એકેવું કહીને વિદાય આપી, નિજ ગૃહે ગયા કુમાર;
પણ રૂપમણીને ચટક લાગી, કીધો ગુમ વિચાર.
જનક જેમ જાણે નહી, તેમ જુકતે તેડું જાન;
જાણશે તો જાદવ આવશે, નથી પિતાને કાંઈ સાન.
ગુમ પત્ર લખી ચલાવ્યું, એદી દેશમુજાર;
પત્ર આપી શિશુપાળને, સેવકે કર્યો નમસ્કાર.
કંકોતરી કુંકમે પુછ, રાચે કીધું અવકોકન;
આ પત્ર અત્રજે આવિયું, છે વધામણીનાં એહેન.
સ્વસ્તિશ્રી સર્વદેશશિરોમણિ, એદીદેશ વિશાળ;
દમધોધનંદન ભાગ્યનિધિ, શત્રુ સહસ્રન કાળ.
પરકારજકરતા કુખહરતા, ઔદાર્ય નૃપવર્ધ;
ધર્મધામ સ્વરૂપ કામ, સોમવંશના મૂર્ધ.
વિદ્યા વિનય વિવેક સંપન્ન, શૂર ધીર ધીમાન;
રાજમણિ શિશુપાળ સ્વામી, દંતવક બળવાન.
વિદર્ભવાસી આજ્ઞાવર્તી, સેવક રૂપમણી નામ;
એ વિનંતિ ભૂપતી, માહારા ગતસહસ્ર પ્રણામ.

છે એહેન માહારી રૂપમણી, તે પામી કન્યાકાળ;
અમો તમને અર્પણ કીધી, શોભશે વેવીસાળ.
છે પિતાનું મન અન્ય સ્થાનક, તે અમો કીધું વ્યર્થ;
આપણા મનમાં ન આવ્યું તો, શું પિતાનું સામર્થ્ય.
છે શુભ લગ્ન માધ્યમકમાં, સમમી સોમવાર;
આંહાં શીઘ્રે સ્વામી પધારડું, લખ્યો દિવસ તે નિર્ધાર.

(વલણ)

નિર્ધાર દિવસ લગ્નતણો, લાવજો સાથ જોડાતણોરે;
પત્રિકા વાંચી હૃદયા આંપી, મિથ્યા વર હરખ્યો ઘણોરે.

(કડવું ૧૪૯ મું—રાગ વેરાળી)

શુકલ કેહે ભૂપતિ સાંભળો, કૃષ્ણરૂપમણીનો મહિમાનિર્મળો;
દિવસ એક લગ્ન વચ્ચે રહ્યો, રૂપમણી ભીમક પાસે મચ્યો.
બોલ્યો પિતામત્યે કૃતાંજળી કરી, ઘણું ગર્વ જુકત વાણી
આચરી;
ખાઈનું વેવીસાળ નિશ્ચે કીધું, પરમદહાડનું લગ્નલીધું.
શુભ વાત આવ્યો છો પુછવા, શિશુપાળ વર મેં રાખ્યો વરવા;
શાંતિ ગ્રહ ગોત્રજદેવ્યા, આપો ભુરસી દાન ગ્રાહણશેવા.
વેહેવાઇ જાનની સ્વાગત કરજો, લેપના તણ ઊલટ ધરજો;
વિરોધ વાત સુણી સુતતાણી, બેધા ભૂપસું ભાલાઆણી.
વચન વિખપે કડવાં ઘણાં, કોધે તમ તન લાગાં તાપાણાં;
શબ્દધાય વજ્રપે દોહો, રાગનું કાળજ બળી થયું કોએલો.
વાર કીધું કહી વળાવ્યો તંન, એકતે ભીમકે કીધું રૂદન;
ગઈ ગંગા આવ્યું શોણિતપુર, ગયો ઐરાવત આવ્યો મ-
હિપાસુર.
તણ ગ્રાહણ પૂજે ચાંડાળ, હરિ પરહરી તેમ તેડ્યા શિશુપાળ;
એ પુત્રપે ભલો અપુત્રઅવતાર, જે પુત્ર દીધું મુક્તિનું દાર.
શું કરે પુત્ર પ્રભુને ગમ્યું એમ, હરિની રચિ હોય તો એમ
થાય કેમ;
જે વિશ્વંભર જુકતનું ચોપાણ કરે, તે કન્યાદાનને કેમ કર ધરે.
દહદમે જોગી જેહેને કારણે, તે કેમ આવે માહારે પારણે;
જે ખટ દરશણ બોલ્યો નવ દીસે, માહારી સ્ત્રી તેહેને કંસાર
કેમ પ્રીશે.
એ દીકરો દૈત થઈ નીવડ્યો, કુખ દેવા પતિત પેટે પડ્યો;
આજુગમતી રાખી વાત ગુમ કરી, ફેરે વારૂ ગમ દીધી દીકરી.
પછે રાજ મંડપમાં રાજ ગયો, પિતાપુત્રનો વિરોધ કોણે
નવ લઈ;
માંડ્યા હોમ અધ્યન તેડ્યા આચાર્જ, લોકિક રાખવા ભીમકે
માંડ્યું કાર્જ.

૧ 'એદીગજને માનજ દીક' આ. પ્ર. ૨ 'પો' (યુ. પ્ર.)

જે જેર પ્રેમમાં વારતા થઇ, શિશુપાળ જરાસંધ આવરી સહી;
વરજન ઉતરવા કામ, રૂપમેયે એક સાણુમારયું ધામ.
હવે રથે ગળે સાળા વિશાળ, છે દોરડાં ઝાકઝમાળ;
સેવકા તકીયા આસન પરિસ્તર્જી, ચંદ્રવા જુમાણા ઝમે સાવજી.
જૂત પકવ શર્કરા બહુ પકવાન, પ્રથમ આવી આરોગે જન;
ગોરસ^૧ છૂત દૂધ નવળીત, સર્વ કીધાં કામદુધાની રીત.
જળ કર્મપાત્ર ઉભયપાસા, ભર્યાં રીતજ જળ એજથી વાસ્યાં
અમરાપુરશું અવની ઉતારયું, વરને ઉતારવા ઘર સાણુમારયું.^૨
વાહનને સાડે તૂણુ ટોળે કીધાં, ગળે અરવ પશુનાં કામ સીધાં;
વાળે પટહુંકુલી ઢોલ, બાંદી ભાટ બોલે જસ બોલ.

(વલણ)

જસ બોલે ઢોલ વાળે, નરેરી સરાણાધરે;
રૂપમણીયે જાણી વારતા, તવ પડી મોરજા ખાધરે.

(કડવું ૧૫૦ મું—રાગ દેશાખની દેશી.)

કે વારતા સાંભળીરે, જે વીરે મેઝયું વેવીસાળ;
ન તેડયા શ્રીકૃષ્ણજીરે, પડી પેટીયામાં ફાળ.
શુધધુધ શક્તી ગધરે, થઈ શીથળ છૂટી વોણ;
વડુ વિન્નેગ દહ્યુરે, મુને નવ મળ્યા અંબુજનોગ.
થયો જુઠો નારદ જતીરે, નવ મળ્યા શ્રીગોપાળ;
દેવ રખે આવતોરે, માહારા સ્વપ્નમાં શિશુપાળ.
ઉભી થઈ અવની પડેરે, મુકે અંબુજી મુખમહાંય;
ચિત અગડોળે ચડયુરે, મંદિરમાં અરીપરી ધાય.
પીડી એજવારે, આવી ખીને પંચ બોજઈ;
ભાભી વિરમે થઈરે, પુછે શું થયું કહો બાઈ.
છે દિવસ આનંદનોરે, જીરો છત્રપતિને મંદીર;
કુહવો વર શોધીયોરે, બાઈ ધન્ય તમારા વીર.
એસાડી આસનેરે, કીધો પીડીનો આચાર;
વહુવાડે સર્વ મળીરે, કહ્યો સામુને સમાચાર.
માતા વજાવતીરે, આબ્યાં રૂપમણીને ભાવન;
કાં રૂએછો દીકરીરે, માએ દીધું આલિંગન.
નિજ પટ પાલવેરે, લોહી લોચન પૂછે માત;
આજ દિવસ મંગળગણેરે, બાઈ નવ કીજે આંસુપાત.
કોણુ કુખે દીકરીરે, તું રૂએછે મીડી;
હસી બોલ્યાં રૂપમણીરે, પેડી લોચનમાં પીડી;
તવ માતા પાછી ફરીરે, ઘણુંસાતા મન આણી;
એક સખી પોતાતાણીરે, તે મત્તે વધાં કન્યા વાણી.

૧ 'તોરણ ટોડા' યુ. પ્ર. ૨ 'ગોગ' યુ. પ્ર. ૩ યુ. પ્રતમાં
'સાંતરણ' ને એનો પ્રાસ પૂર્વે ટૂંકમાં 'ઉતરણ' છે.

તું તેડી લાવ વિમનેરે, જે દારામતીલગી બપ;
મળ્યો મુનિ હરિશ્ચરારે, અહીં જોષિકા કરમહાંય.
વડુ જરાજુકત છે રે, ઉભો રહીરહી લેછે સ્વાસ;
તેડી તે વિમનેરે, અઢ દાસી કન્યાપાસ.
જોષ કાપિ રૂપનેરે, રૂપમણીયે ધુણ્યું થીય;
સખી તુને શું કહું રે, માહારાં કર્મ ઉપર રીસ.

(વલણ)

રીસ કરું માહારાં કર્મ ઉપર, બ્રાહ્મણુ તુને બાંધે મળ્યોરે;
કારણ સર્વે સિદ્ધ પામ્યાં, વિચાર મનને વેગજોરે.

(કડવું ૧૫૧ મું—રાગ અસાવરી)

એસવા દિવ્ય આસન ધરી, હરિભટની પૂજ કરી;
એચરી કર જોડી કન્યા પછેરે.

(ઢાળ)

કૃતાંજળી કરી કેહે કન્યા, રૂચિર શબ્દ કોકિલાસ્વરી;
મુનિ હરિશ્ચર તમે પધારે, પધારયા કેવળ હરી.
માનુભાવ વાર્તા મનતાણી, માન મુકી કહું તમ આગજે;
શ્રીકૃષ્ણ વર નારદ કહ્યું, લખ્યું વિધિ કર્મને કાગજે.
રૂપમેયે શિશુપાળ તેડયો, તે તમે જાણતા હશે જતી;
માહારું મન છે શ્રીકૃષ્ણઉપર, શિશુપાળ રજ ગમતો નથી.
પત્ર લઈને ગુપ્ત જાએ, મુનિવર દારીકાલજે;
પરમેશ્વર તમ વડે પામું, એહેલું કહીને લાગી પત્ર.

(હરિશ્ચવાવચન) :—

મસ્તક ધાણી કર ઘસી, મુકયો મુખ નિશ્વાસ;
શું જોઈ મુજને કામ સોંપે, એ મિથ્યા મનની આશ.
ઘણું કેટ મિક્ષા માગી, નવ શકું ચહુટે ચાલી;
ઘર ઊંખર આજંગતાં, મુજને ચડે ચરણે ખાલી.
વિશ્રામ કરતો હોંકું વાઢે, ન શકું સ્વાસે બોલી;
આ પર્વતપે મુને ભારે લાજે, શરેક કણુની ઝોળી.
આધાર એક જોષિકાતણો, ઊંચલી ઘડું ચર્ણ;
નેત્રે નીર ઝરાણુ ઝરે, દેહ શીથળ રૂંઠા કર્ણ.
ભિક્ષાનું અન્ન ઘેર જાય, તાહારે થાય રસોઈ;
બાઈ તે તાહારું સ્વારથ જોયું, પાણુ માહારી આરત નવ જોઈ.
જયપિ દારિકા વેગળી, ઉઘમીને ઢુકેડી થાય;
ખોટી થાકોં ત્રણ દિવસ તો, છોકરાં શું ખાય.
રૂપમણી ગઢ મંદિરમહિ, લાવી પાત્રભરી સાવજી;
કાપિયે દીડાં રત્ન માણુક, હરખ્યું અંતઃકર્ણ.
લેઈ દ્રવ્યની બાંધી માંઠડી, બાઈ સિદ્ધ થશે કામ;
મધ્યાને લાડું શ્રીકૃષ્ણને, તો હરિશ્ચર ધર નામ.

ધન આવે જોખન આવ્યું, શુક કહે સુણ રાય;
પછે પત્ર લખે રૂપમણી, તે ઉલટ અંજ ન માય.

(વલણ)

ઉત્તર અંગ ન માય મહેલા, ગોવિંદના ગુણ માતી ખુબિ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, પત્ર કોણ જુગતે લખિરે.

(કડવું ૧૫૨ મું—રામ માફની ચોપઘ)

શુકલ કહે સુણ જનધારી, કહું પત્રની વિગત વિસ્તારી;
લીધી કાગળ રાજકુમારી, લક્ષ્મીએ લેખાણ કરમાં ધારી.
કૃષ્ણ નારદને પ્રથમ પ્રણામ, લખ્યું શૈલ્યસુતાસુત નામ;
સિક્ક પામે વેહેવા શુભ કામ, મુકતપુરી શ્રીદારિકા ગામ.
મેઘ સમપુરીને મ્હાંય, વિશ્વકર્માકૃત કહેવાય;
અહનિશ ચક્ર કરે રક્ષાય, જેને રમરણે કિલિમય જાય.
હે મર ઉત્તમ દયોત્તમ દયાળ, અચૂરાંતક સુરભીપ્રતિપાળ;
કાળજવનકેશીકંસકાળ, જયજય જાદવ દેવકીબાળ.
નાચાતીત ગુણાતીત ગ્વામી, નરકનિવારાણ નિર્મળનામી;
જગજીવન અંતરજામી, જયજય ગોવિંદ ગરુડગામી.
પરમારથ કરતા તતખેવ, ભકતજનજિતઅહંમેવ;
કૃષ્ણ પ્રભુપદપંકજ સેવ, વસુદેવસુત જય વાસુદેવ.
સર્વેશ્વર શ્રીઅવિનાશ, જગત ચેતન તેજ પ્રકાશ;
ભીમકસુતા વિદર્ભનિવાસી, લખીતંગ રૂપમાળી ચરણદાસી.
જો કીજે જાતસમુદ્રની સાહી, ખેસે મરગવતી લખવા હાહી;
તું છે અપરમપાર જહુરાઈ, તો કોણમાત્ર માહારી ચતુરાઈ.
જો પૃથ્વી આકાશનું પત્ર થાય, અરાહભાર લેખાણ સંખ્યાય;
કોટિ કલ્પ લખે શિવરાય, થાણ તમારા ગુણ લખ્યાનવ જાય.
તું છે અખિલ જગદાંડોના ધણી, જાણા દાસી મને પોતાતાણી;
છે વિનતી જોડામદિ ઘણી, ન જોશો માહારાં કુકર્મભાણી.
કૃષ્ણ નારદે વરાળુઆ શ્રીગોપાળ, પિતાને વાતગમી તતકાળ;
હૃદ્ય ભાઈએ ભાંજ્યું વેવીસાળ, આગુ ચાલને આવે શિશુપાળ.
હું છું જો તમારી આશો, નારદતારદને વિશ્વાસો;
સિહનો ભાગ જંબુક લેઈજશે, તો ઉપહાસ પ્રભુ તમને થશે.
જેવા અખિકાનું પૂજન, સંધ્યાસમે જહાશ રાજન;
તોહાં તમે આવજો મધુસૂદન, આપણ મળણ જગજીવન.
જો વિલંબકરશે સારંગપાણી, સમે નહીં આવો કડ્ડાઆણી;
જોધીશ કંઠપાશ હું તાણી, તમજીપર કાહાહીશ પ્રાણી.
પ્રભુવિના દુઃખમાંથી કોણ કહાડે, સગો ભાઈ ગમે ઘણુંહાડે;
વેહેલા આવજો પરમદહાડે, દેવ શિશુપાળને રંગ પાડે.

૧ મહિલાનો અપશ્વંસ. ૨ એક યુ. પ્રત-ખીણ નથી પ્રત
માં 'સર્વ છો' છે.

(વલણ)

રંગ પડે શિશુપાળને, આવજો ત્રિભોવન ધણી રે;
સંભાળ લેજો માહારી જેમ, પ્રથમ લીધી સીતાતણી રે.

(કડવું ૧૫૩ મું—રામ માફની આંચળી)

વૈદર્ભ વાધ ઘેરી, વૈદર્ભ વાધ ઘેરી ગાય;
દાવાનળથી બળતી રાખી ગૈ, તેમ કરજો માહારી સહાય-કું
રૂપમણીએ પારધી, તેણે નાખી મોહોટી બળ;
કટખંડમાં હું એખલી છો, કહાડો દીનદયાળ-વિં
આવેછે મુને અસન કરવા, શિશુપાળ રૂપી વ્યાધ વિકાળ;
એહેવું જાણી વાહારે ચડજો, ભકતવત્સલ શ્રીગોપાળ-વિં
કુંદનપુર રૂપીયું વન દારણ, થયો ભીલ રૂપમણીએ જાત;
શિશુપાળરૂપી અગ્નિ લગાડયો, જરાસંધ પવનમું સાથ-વિં
હું ખળીમરું છો પોપટી, તાહારા ગુણ ગાતાં જગતાત;
અનંત આઘવિયે બળતી રાખો, વિઠ્ઠલજી થાઓ પરસાત-વિં
વૈદર્ભ દેશ કો લક્ષણ સાગર, રૂપમણીએ રૂપી તાણ;
માગધપતિ સરખા મચ્છ દેખી, કાંપેછે માહારા પ્રાણ-વિં
શિશુપાળ રૂપી ગ્રાહ ગ્રસે છે, આવે જન રૂપીયું ઉધાન;
જુકું છો હું અખળા માગુસ, વાહાલાજી થાઓ વાહાણ-વિં
ઝોકળ રાખ્યું ગિરિ ધરીને, દાવાનળ પીધો વન;
ચંદન માટે ચેરી કીધી, રૂપે રંભા સમાન વિં
સુધાપે મોઢું ગોપીકાને, આયું અધરામૃતનું પાન;
એહેવું જાણી હું આશ્યા રાખું, રખે ભુલો શ્રીભગવાન-વિં
વિરહ રોગ કાંઈ વેદ ન જાણે, જે ગુપ્ત હૃદયું દુઃખ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર વાંછું, ચરાણકમળનું સુખ-વિં

(વલણ)

જેમ જનકી વરી મિથિલામાંદે, ત્રોટી ત્રંબક ધનુષરે;
તેમ મુને વરજો વિઠ્ઠલજી, ત્રોટી શિશુપાળનું મુખરે-વિં

(કડવું ૧૫૪ મું—રામ દેશાખની ચોપઘ)

કુંકમે પૂછ કંઠાતરી, શરનામે લખ્યા શ્રીહરી;
હરિશ્રવાના હાથમાં ધરી, વિનેજુગત વાણી આચરી;
અનુકૃત વિપ્રને દેવું કાજ, જો શ્રમ કસા કરજો મહારાજ;
હું અખળાની તમે રાખો લાજ, કેવા આવોછો જાણે આ-
ન્યા આજ.
મુખવચન કહેજો અતિધાગાં, જેમ કારજ સિક્ક થાય મુજતાણી;
ભીનાં કારજ કરજો જાળખામાણા, હરિને કહેજો ગયું જો-
ધયે હમણાં.
ગદગદ કંઠે રામા ભણે, મુનિવર જાણું છે અતિધણી;

માહાર મન લમને પિતાવત ગણે, રહી પ્રાણ વળગી આ-
શાતાંતણે.

ઋષિ સ્તુતિ કરવાહું સમરથ નથી, હું કુળીની છેલી વીનતી;
જેમ તેમ લાવજો જલદવપતી, કરીશ સેવા જે થારો મુજથી.

(હરિશ્વવાવચન)—

બાહ છે વાત કહું મનની, ધાતાં રક્ષા નહીં કરું તનની;
મુને પ્રીતિ નથી દક્ષાણધનની, ન લાણું કૃષ્ણને તો લાજે
જનુની.

શિશુપાળને વાણું નિર્મુખ ફરી, લગ્નવેળા આંહાં લાડું શ્રી
હરી;

મીઠળ બાંધી રહેજે સાંતરી, આલ્યા હરિભટ લાકડી ધરી.*
કુદે ગદ્ય વળાવા બાળી, વેહેલા આવજો જતાં જુઓ વાળી.
પિત્તો કાગળ બાંધજો સંભાળી, હોડવા શક્તિ આપજો વન-
માળી.

કરી સમરથા મોકલી કિંકરી, રખે ધર પામે જતો વીસરી;
ગામ મોઢરે પોહોતો ઢિઢર, હરિશ્વવા ગયો નિજ દારિકા.
બાળક બાહાર કાઢાડી તેડી નાર, લે ધન આ ઘરમાં ભંડાર;
લોકને જાચી જમજો જુવાર, રૂચું ભાએગ તુડા દેવમોરાર.
હીકું ધન ગયું દૂપડું, શતછિદ્રજુગત લીધું તૂમડું;
પત્નીનું નવપણવ મુખડું, ફાટો ડગલો મઢિ નહીં રૂપમડું.
અલાબ્યાં ચરણ ચડે બહુ સ્વાસ, દેખી દાસીને આવ્યો વિશ્વાસ;
ફાટે ઉપાને રેણુ ઉડે ચોહોપાસ, જાણે દળ જાચે દોહણી
પંચાસ.

મુને ગમન કરેછે મલ્લ સમાન, વાગે હેસ અંપાચે સ્થાન;
મુકતાં ગામ થાકા ભગવાન, જાએ દાસી આંખઆડા કરી
કાન.

પોજે પોંચાડી દાસી વળી, શુદ્ધ શક્તી મુનીની ટળી;
મરવેદધારા ચાલી ગળી, વિકારશું મુખ છલ્યાં નીકળી.

(વસણું)

છલ્યા કહાડે નેને નવ મુઝે, વળે ઝાંઝવાં ઝાઝરે;
શ્રમ કરી એ પોહોર ચાલ્યો, પાણુ લેખે હોડ્યો દોહોડ ગાઝરે.

(કડવું ૧૫૫ મું—રામ રામગ્રી)

હરિભટ હબકયા વાટ વિચારીલ, કાંહાં એ કન્યા કાંહાં દ
વમોરારીલ;

* એ લીટી બા. પ્ર. માં નથી. ૧ 'રખે ધર પામે જતો વી-
સરી', 'રખે ધર જતો કામ વીસરી' એમ બે પ્રતોમાં છે.

૨ મું પ્રતોમાં 'કરી' છે ને 'દારીકા' ને બદલે 'દારી' છે.

૩ મું પ્રતોમાં 'વળે' ને બદલે 'બળે' અને 'ઝાઝરે' ને 'બ-
લે' બાહાં ઉતરે છે.

કાંહાં કુંદનપુર કાંહાં દારામતીલ, કુમ કામ થારો સદા
માહારી વતીલ.

(૬૭)

માહારીવતી દારામતી, કુમ પેહિંચારો ભાઈ આજ;
દક્ષણ લેઈ વિશ્વાસ દઈ, મેં મિથ્યા લીધું કાજ.
વિશ્વાસઘાતકનું ઘોર પાતક, મેં મિથ્યા દીધી આશ;
રૂપમણીના નિશ્વાસ આગળ, મુહુને હોરો નરકનિવાસ.

મેં સ્વારથ જોયું પોતાતણું, વણસાડ્યું કન્યાનું કામ;
એ લોભે જસ માહારો ગયો, થયું વિશ્વાસઘાતક નામ.

દે ગડગામી અંતરજમી, ચિદાનંદ દીનદયાળ;
પછે વાહારે ચડજો વેદભીની, પેહલાં લેજો માહારી સંભાળ.

શીતળ છાયા કુમંતણી, ઋષિ બેઠો ચિંતા આણી;
મણુ તું જાણે મુને ભાર નહી, પછે સૂતો સોડો તાણી.

શુક કેહે સુણુ ભૂપતી, થાચે જે કાંઈ લાવી;

શીથળ ગાત્રે મુતાંમાત્રમાં, સદ્ય નિદ્રા આવી.

છે વિશ્વંભર વિશ્વઆત્મા, વસુદેવાત્મજ વાસુદેવ;

એક મુહૂર્તમાં ઊંચલી આણ્યો, દારિકા તતક્ષેવ.

સંગમ છે ગીમતીસાગરનો, છે શીતળ કુમની છાંય;

ગાંડડી લાકડી સંઘાચે આણી, સુવાડ્યો ઋષિરાય.

એક સ્વપ્ન આવ્યું વિમને, મુને મળ્યા અશરણશરણ;

કુંદનપુર શ્રીકૃષ્ણ આવ્યા, કીધું રૂપમણીનું હરણ.

શિશુપાળ જરાસંધ જુદક કરેછે, રખે જલદ લુકે ગામ;

સ્વપ્ન સાચું જાણી જાગી ઉડ્યો, દ્રવ્ય સાચવવા કામ.

જુએ તો દીડી દારીકા, કનક કોસીસા જળહળાટ;

અંક મુદર્શણ સૂસુવે, સાગર ગાજે ધૂધવાટ.

માતંગ તુરંગ રથ રાજતાં, ગાજતા અધ્યનઘાષ;

ધામ કળસના માણી ઝળકે, ફરતી આભા એક કોરા.

ધજપતાકા ફરહરે, થરહરે ભાલાઅગ્ર;

મૃગયા રમી જલદ વળ્યા સહુ, છલ્યા લોક સમગ્ર.

મુરાંગનાને લજવતી, ભાવતી મુભગ શરીર;

જોખનવતી ગજગતી ચાલે, ઝમકે ઝાંઝર અમકે ચીર.

કો નીર ભરતી મરજન કરતી, ફરતી ગોમતીને તીર;

વૈકુંઠનું મુખ સરવે આણ્યું, વસુદેવને મંદીર.

જોઈ હરિશ્વવા વિરમે થયો, છે સ્વપ્ન કે એ સત્ય;

હું જાણું છું કે ઊંધું છું, પછે લોકને ગદ્ય મત.

આ શું વિદર્ભ વીટ્યો સાગરે, કુમ થયું આહાણું કુંદનપૂર;

શકે લંકામાં હું કાંહાંયકો, કો ઊંચલી લાવ્યો અસૂર.

વૈકુંઠ અથવા અમરાવતી, મુને શુદ્ધિ નથી લગાર;

૧ મું પ્રતોમાં 'સિદ્ધ' છે.

ભાઈ નામ શું એ નગરનું, કોણ છત્રને ધરનાર*.
હાંસી કરી કે પુરવાસી, કાં વાડવ થયા દિગમ્ભ;
નગરી નામ દારામતી, સ્વામી શ્રીકૃષ્ણ ગરૂડરૂઢ.
સવાસો જોજન એ ઘડીમાં, ચાલ્યાં ચંચળ ચર્ણ;
હોડતા હસ્તિ ઘોડા ફાટે, મોહોટા પંખી પામે મર્ણ.
સંવત્સર માસ ને દિવસ પૂછી, કીધું તે નિરધાર;
ધન પગ એ માહરા, મુનિને આવ્યો અહંકાર.
નેત્ર અંજળમાં સાહામે તડકે, આવી સુતો આ ઠામ;
ઝાંઝવાં આવ્યાં આંખે જળ ઝરે, માટે નવ દીકું ગામ:

(વલણુ)

ગામ નવ દીકું સખજ હોડ્યો, આનંદો કષિરાયરે;
ગોમતીમાં મરજન કીધું, પછે દારામતીમાં જાયરે.

(કડવું ૧૫૬ મું—રાગ સારંગી ચોપાઈ)

ગોમતી મરજન કરી કષિરાય, લીધું તુમકું લાકડી કરમ્ભાંય;
માનુભાવ પુરમાંહે પળ્યા, જલદલોક સહુ સાહામાં મળ્યા.
કો કેહે દરિદ્રી ઘેલો થયા, રમતાં છોકરાં ખીજવવા ગયાં;
પુઠેથી રોજી કાંકરા ઉડાડે, ધાચે બાળક બહુ તાળી પાડે.
છે ઉત્સેનસભાનું દાર, જાંહાં ઉભા છે અચુત પ્રતિહાર;
કોલે હસ્તી બોલે જસ ભાટ, અકળાયો વિમ નહી જવા
વાટ.

વૃદ્ધ વિમ દેખી કંમાલ, એક દયાળુ બોલ્યો દારપાળ;
કહો કષિવર કીપા કેમ કરી, બ્રાહ્મણ કેહે મળવા ઇચ્છા
શ્રીહરી.

સભામાંહે ગયો પ્રતિહાર, જઈ મંત્રીને કહ્યા સમાચાર;
મંત્રીયે કીધી ઉદ્ધવને વીનતી, ઉદ્ધવે વિનવ્યા જલદવપતી.
સ્વામી તમને મળવા કારણે, એક વૃદ્ધ વિમ આવ્યો બારણે;
મેત્ર સમસ્યા કીધી જીગદીશ, લેવા વિમને ધાયા દશવીશ.
મહી હાથપાગ આકળો કીધો, સેવકે હરિશ્રવાને ઉચ્ચલી
લીધો;

શ્રીકૃષ્ણ આગળ મુક્યો આણી, આપી આસન પુછે ચક્રપાણી.
કોહો માનુભાવ કીપા કેમ કરી, તવ કમીયે આપી કંકોતરી;
શ્રીહરિ પત્ર વાંચવા વ્યાકુળ ઘણા, ઓળખ્યા અક્ષર લક્ષ્મી-
તાણા.

એ કંકોતરી કમળાની ખરી, રૂદયા ચાંપી વાંચે શ્રીહરી;
અનુરાનું પત્ર વાંચું ભગવાન, થયા બેઠા રથ કીધો સાવધાન.

* એ લીટી બા. પ્ર. માં નથી.

૧ એક યુ. પ્ર. બીજામાં 'મળ્યા,' 'વહ્યા,' 'પળ્યા' છે
અને એનો પૂર્વપ્રાસ 'થયા' નહીં પણ 'થયો' છે.

મશાંસા કીધી બ્રાહ્મણતણી, જમાડી દસાણા આપી ઘણી;
મનુષ્યે જાણી કમળાની આપદા, ધરયા શંખ ચક્ર ચારંગને ગદા.
લેઈ રથમાં બેસાડ્યો હરિશ્રવા, ચાલતાં સમાચાર માંડ્યા
પૂછવા;

સાત્યકીને કીધી કરની સાન, જઈ સકળ સેન્ય કીધું સાવધાન.
સાત્યકીયે વિનવ્યા જઈ રામ, શીઘ્રે ચાલો પધારયા રથામ;
ઉડ્યા હજાર વાત નવ જડી, છપન કોટિ ઉડ્યા ભડભડી.

હય ગજ રથ પાળા બહુ ધાય, એ અનુરંગણી સેન્યા કેહેવાય;
પટલ ઢોલ વાજે બહુ ભેર, વાહન પદ રજની ધન ઘેર.
હલકે ગજ લાંબા પગ કરી, પર્વતને પાંખ શું આવી ફરી;
પાંખરીયા પરવરીયા તોખાર, વિવિધ વર્ણના જાતિ અપાર.

પીશાચમુખા પાવકવર્ણા, ઉજવળ આરમી ગોરા હણી;
ધુટ કછી તેજ નાચતા, ઉડગણુ પંખાળા પાણીપંથા.

કામી કુમેદ કાળા કાખરા, ચાલે અંતરિક્ષ નવ અડે ધરા;
રથ પાળા બહુ જતાં ધાય, કો જળ ખીવા ખોટી નવ થાય.
દાગિકાની મળ સહુ વિસ્મે થઈ, વસુદેવ આદે કો પ્રીછે નહીં;
સ્વાસે ભરયા જોદા બહુ ધસે, મહિમહિ પુછે કારજ શું હશે.

નવ થાકે ધાચે છપન કોડ, રતોવાઈ ચાલે શ્રીરાગછોડ;
ઉગ્રહ ઉદ્યમ માણીમાત્રને, ન પોહોંચે શ્રમ કોનાં ગાત્રને.
રથ પડે ઉંધા પાણુ નવ ભાગે, કુધા તૃષા કોને નવ લાગે;
ઓળંગે નદી પવંત ને વંત, અહોરાત્ર મનુજ કરે ગવંત.

(વલણુ)

ગવત કરે ગોવિંદજી, જઈ પોહોતા જફરાય રે;
ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કથા, પછે રૂપમણીને શું થાય રે.

અધ્યાય ૫૩ મો.

(કડવું ૧૫૭ મું—રાગ ગોરી)

સાહેલી હરીભટ ગયો હાડ-ધૂં

સાહેલીને કેહે સુંદરી, આવ્યો લગનનો દહાડોરે;

પ્રાણુનાથ આવી નવ પોહોતા, માહારો કર્મપર્વત થયો આ-
કોરે—સાહેલી૦

રખે શિશુપાળ સ્વરો આવે, મુને ચડે ટાહાડ રે;

વિદલ વેદ પધારજે, જય માહારો સત્વર ટાહાડ રે—સા૦

વેવીસાળીયો વૃદ્ધ મળ્યો, ગતજન્મે શત્રુ હુનો રે;

વિશ્વાસ આપી પાપી બ્રાહ્મણ, મારગમાં શું સુતો રે—સા૦

મધ્યાનમાં મહારાજ ન આવ્યા, વારી રાખ્યા કોણે રે;

અરુણને અખળા જાગે, રથ હાંક મોણે મોણે રે—સા૦

ઉચ્ચશ્રવા જો હજયો હોડે, તો દહાડો મોહોટો થાય રે;

સામળીયો તો આવી પોહોંચે, હું રવિને લાગું પાચે રે—સા૦

છે જ્યેષ્ઠાદિ અમળનાદેહેલા, એ દુઃખ કાણુ આગળ કહીધરે;
વિષાતા એ પાંખ આપે નો, સાહામાં ઉઠી બધધરે—સાં
કાંઈ હરિશ્રવા થું કહેતાં મુકા, છે રોઝ વંતનું પૂરું રે;
કાંઈ કામળમાં અનુભવ લખાયું, થું તેણે મન નવ માન્યુરે—સાં
થું વીર વેશિયે વાત બણી, વાઢવ પાછો વાળ્યો રે;
શિશુપાળ થું એણે વાટે આપ્યો, તેણે વ્રાહ્મણ ખાળ્યોરે—સાં
થું મારમરિદિ વ્યાઘ્ર મળ્યો, તેણે વાલવ મન બીહીનોરે;
કે નહીં મોહોટી ઉતરતાં, થું કામળ પાણીમાં ભીનારે—સાં
થું થેલીદેશ બધા પરમેશ્વર, ઘેરીનો વધ કરવા રે;
શિશુપાળને મારીને પછે, આવશે મુને વરવા રે સાં
સંકલ્પ વિકલ્પ વૈદભીના, કહેતાં પાર ન આવે રે;
પ્રેમાનંદમણુ પરમેશ્વર, ગિરહવન્હી સમાવે રે સાં

(કડવું ૧૫૮ મું—રાગ પરજયો)

રૂપમણી બુધે જીવનની વાટ રૂપમણી;
એવ જાણ થાય ઉચાટ રૂપમણી—૫૦
વિરહ વૈદભી વ્યાકુળીરે, આકળી મળવા થાય;
કંથર્ણીનને પંથ નીહાળે, જોવા અરે જાણ ૨૦
મુકન બુધે છે મુંદરી, નરહરિ આવે શીઘ્ર:
સીથળ વિથળ વિરપે બાળા, વદનકમળ થયું વીઘ્ર ૨૦
થું સ્વાતીપુલ્ક બોચન ગજેરે, હૃદયકમળ ભીજાય;
જગદ્વાસ થું માંડી બાળા, ઉર હરિવર પૂજાય—રૂપ
છે શીતળ માળા મુકતાફળની, તે લાગે વન્હીસમાન:
આલુષણુ હોવારી નાખે, લેઈ જોગ ભણુ ભગવાન—૨૦
હો નારદ વેવીસાળીયારે, નવ આવ્યા શ્રીમહારાજ;
પ્રરદાન વૃથા ગયું વીણાધર, જો ન આવે નરહરિ આજ ૨૦
બીજે પોહોરે વાળેજે સજની, ઘડિયાળું ધણુધણાય;
શાખ બાણુ સોંસરા નીસરે, કો વિખાણું થેદિને રાખ—૨૦
તન તપે થઈ તાસાવેલી, ચંદન ચરચે દાસ;
રૂપે કંદનપુર મસે થઈ જાનું, બાળાને નિશ્વાસ ૨૦
હોહોળાઈ આંખ ધોવાયું કાજળ, ફુલ રાહુએ ગ્રાસ્યો ચંદ્રમાય;
જોરે ખાઈ લક્ષ્મી પડે, સાહેલી આંખે પાય—૨૦
પ્રેમાનંદ મણુ પરમેશ્વર, આ આવ્યા માણુનાથ;
જિમ સખીયે વિશ્વાસ દેહ, હોહોટી ગ્રહી હાથ*—૨૦

(કડવું ૧૫૯ મું—રાગ મેવાડની દેશી)

સખો રત્નાવળીનો, કર ગ્રહી ખેડી થઈ હો મુંદરી;
ઝીંજેને માળ અરે, જોવા ગઈ હો મુંદરી.

૧ બધી મું પ્રાં માં 'ગાડ' છે. * એ લીટી બાં પ્રતમાં નથી.

સાહેલી લક્ષ્મીનાં આંસુ લુહુએ હો મુંદરી*;
વાટે મીટ માડી બુધે હો મુંદરી.

(રૂપમણીવચન):—

કાંઈ સાચા ને મુકન ભગા મુને થાયછે હો સાહેલી;
માહારા ધુધટનો પાલવ ખસી ખસી જાયછે હો સાહેલી*.
કાંઈ શોક ગયો મન માહાઈ હરખે હો સાહેલી;
કાંઈ ડાખી રે આંખ બધું ફરકે છે હો સાહેલી.
કાંઈ બાલે છે વાચસ આપણે બારણે હો સાહેલી;
હવે આવ્યો છે માણુ હૃદયિયો ધારણે હો સાહેલી.
આ દળપદેણુએ વાદળભણું હો સાહેલી*;
જો રવીમંડળ જાણું કર્યું હો સાહેલી.
જો અંબાડીના કળશની આભા ચળકતી હો સાહેલી;
દીપે ઠોટીએક ધવળ ફટકતી હો સાહેલી*.
આ વ્યકાર થાય બહુ સારથીતાણુ હો સાહેલી;
ટોપ ટાટર ખખટર પાખરીયા ઘણા હો સાહેલી.
થું જલદવળનો સાયર ઉલટીયો હો સાહેલી;
નહીં મુકે રે મુને સામળીયો હૃદયિયો હો સાહેલી.
જાત કરતાં હરિનો રથ મીટે પડીયો હો મુંદરી.
પાસે ખેસાડયો હરિયે હરિભટ રાંકડીયો હો મુંદરી;
દર્શન દેખીને અંબા ઉભી થઈ હો મુંદરી.
રૂપરસ પીતાં નિમેષ નયણાંની ગઈ હો મુંદરી.

(વલણ)

નિમેષ નહીં હરિ નિરખતાં, દીઠા જેમ નારદે કહ્યારે;
હરિશ્રવાને વિદાય આપી, વિકલ વાડીમાં ગયારે.

(કડવું ૧૬૦ મું—રાગ રામઝી)

રાજની વાડીયે ઉતરયા, પુરપુરાણુ;
માળી આવ્યો પુરવિખે, કીધું રાયને બાણુ

(હાળ)

હરિ આવે હરખ્યો ઘણું, ભક્ત ભીમક ભૂપ;
મહીપાળ છુટી ચાલે ધસ્યો, જોવા બુલસ્વરૂપ—હરિ
હાંડેલો હરિશ્રવા ગયો, કહ્યો શુભ સમાચાર;
રૂપમણીયે આપી વધામણી, મોઘો મુકતાફળનો હવે—હ
આસન છત પૂજા ઘણી, દર્શો દૂધના દોહોણા;
સામઝી કરી રાખ ચાલીયા, સામળીયાને સાહામાણુ—૨૦

* એ લીટી ને પછીની એક બાં પ્રતમાં નથી.

• એ લીટી બાં પ્રતમાં નથી.

* એ લીટી ને પછીની એક બાં પ્રતમાં નથી.

• એ લીટી બાં પ્રતમાં નથી.

૧ બાં પ્રતમાં 'અમળા' છે.

તે રૂપમેયો બાણતો નથી, જે આવ્યા શ્રીરણછોડ;
ત્રેલોકનું રાજ શું પામીયો, પોહોતાં રાયનાં કોડ—હરિં
ચોહોવણું મળ જે પુરતણી, હરિ દર્શનને ધાધ;
વૈકુંઠસુખ સહેને થયું, નિરખતાં જે ભાઈ—હરિં
વિદર્ભપુર વૈકુંઠ થયું, વિસ્વનાથ પધારે;
કૃતારથ આપણા કર્યાં, આજ જુગદ્ધારે—હરિં
સ્વશુર દીક્રા આવતા, જેહની ચાલ છે છૂટી;
દશ ડમલાં શ્રીકૃષ્ણજી, ગયા તે સાહસા ઊડી—હરિં
વૈદર્ભપિતા પામે પડ્યો, હરિયે ગ્રહો હાય;
હાં હાં કરી બેઠો કર્યો, ચાંપ્યો હૃદય સાથ—હરિં
કુંસળ સ્ત્રી પૂછી વારતા, આપી દિવ્ય આસન;
રાજ્યે રામકૃષ્ણનું, કીધું પ્રેમે પૂજન—હરિં
નખશિખ નિરખે નાથને, નરપતિ અતિ રીજે;
નયણે હૃદયમાં જરે, આસ્તરાણુપટ ભીજે—હરિં
આભા અચુત રવિતાણી, મણી મુગટનાં ઝળકે;
ગજસ્થળમાં પ્રતિબંબ પડે, કુંડળ દિવ્ય લળકે—હરિં
અંબુજવાણી અગ્નિયાળાં, નેત્ર પરમ રસાળ;
ભૂગુટી કોઈંડ તાણીયું રે, કપોળ લોલ વિશાળ—હરિં
લજ્જે શુક્રચંચને, નાસિકાની દાંડી;
ગાંહાં જુએ તાંહાં ખુચી રહે, જુએ મીટ માડી—હરિં
રક્ત અધર દંત દાડમકળી, ચંદન ચરચીત અંજ;
આજનભાહુ ચક્ર મદા ધરયાં, શોભે શંખ સારંગ—હરિં
વિશાળ હૃદ કોસ્તુભમણિ, નાભિ સુધાની શું ખાણ;
ચરણકમળલગી નીરખિયા, રાય સારંગપાણ—હરિં
નીલપીતાંબર પેહેરિયાં, શોભે ભૂગુલાંછન;
જે એધાણુ આપું કષિ નારદે, પાચું તે દર્શન—હરિં
વિનયચુકત દર્શન કરી, રાય બોલ્યો સિર નામી;
ભીમક પૂછે શ્રીકૃષ્ણને, કેમ પદારથા સ્વામી—હરિં
જેં મોસાળીયા અમો વરતાણા, કોઈંસુત શિશુપાળ;
મોસાળું કરવા અમો આવિયા, બોલ્યા શ્રીગોપાળ—હરિં
(વલણુ).

ગોપાળ કહે ભૂપાળને, અમો શિશુપાળની જો જાન રે;
ભીમકરાય રીઝયા ઘણું, ભલે પદારથા સ્થામ રે.

(કડવું ૧૬૨ મું—રામ મારું)

આનંદું અતિ ચિત્ત, મહારાજતણું;
શિશુપાળને ઉતરવા ધામ, સણગાર્યું છે ઘણું.
તાંહાં ઉતારયા અવિનાશ, બાણી જાનૈયા;
બાળો ભીમકરાય, વેહેવાઈ કરી માનીયા.

ધૂત નાના પકવાન, કરી ભંડાર ભરયા;
જાદવમાને કર્યા પ્રસાદ, ચોરડા ઢાલા કર્યા.
શીતળ જળ મુખવાસ, આરોજે હેત આણી;
વાહનને નાખી ચાર, જે ઘણ ઘણોપાણી.
તે પુરની ચાહારે વણી, દરશાણને આવે;
ઘટે કન્યાને આ ભરધાર, મળને મન ભાવે.
ધન્ય ધન્ય ભીમકનું રાજ, હરિ દરશાણ કીધું;
અમે રંકમળ કર્મહીણ, વૈકુંઠનું સુખ લીધું.
કરે જાદવ મહિમહિ વાત, બોવન ભણું લાધું;
કોહોને કાજે કીધું પકવાન, કોણુ કરડી ખાધું.
ઊતારી જાદવની જાન, ભીમકરાય વળ્યો;
વિવાહ મંડપને દાર, રૂપમેયો સાહસો મળ્યો.
કોહો કાંહાં જઈ આવ્યા તાત, અમિત સ્વાસેભરયા;
આચાર્ય જુવેછે વાટ, સેવક શોધતા ફરયા.
અરુણાંક પૂજન હોમ, બેસો જઈ ભદ્ર પીઠ;
ચંદ્રો તમને રીસ, માહારું મોહો દીઠ.
માથા ઉપર આવી જાન, ફુંકભી વાજે છે;
ફરતા હીંડોછો તાત, મન કાંઈ લાજે છે.
હસતું કરો વદન, હાંડો દરખે ભરયા;
જાણું પુત્ર થારો પ્રસન્ન, પિતા પછી આચરયા.
જાણ્યા વિના તું પુત્ર, કરે નિંદ્યા માહારી;
જાનીવાસામહિ, જાન હું આવ્યો ઉતારી.
લાગી સ્વાગત કરતાં વાર, માટે થયા ખોટી;
કોહોને પોહોતું નહી પકવાન, જાન ઘણી મોહોટી.
મુણી આશ્રજ સરખી વાત, પીતાના મોહોની;
ફરી કોહો તમો તાત, એ જાન આવી કોહોની.
લેઈ જાદવનો પરિવાર, કૃષ્ણ પદારથીયા;
કરો મોસાળું શ્રીકાર, મેં ઘરમાં ઉતારીયા.
પડી પેટડીયાંમાં ફાળ, કૃષ્ણ જવાળે દાધા;
શું વચન રૂપિયો સર્પે, નૃપનંદન ખાધો.
ઉછંકળ જાદવ ચોર, નીચ ગોવાળીયા;
શિશુપાળનું ઇચ્છે મળી, કોહોના મોસાળીયા.
જે ગોપવંશનો જાર, ઉત્તમો આવ્યો;
મોસાળ ઉજાણુ કૃષ્ણ, તે ઘરમાં કેમ જાણ્યો.
ભીમક કહે હો મૂર્ખ, થઈ શું ફરમતી;
પ્રેમાનંદ મળુ પરમ્પર, તું તેહને બાણતો નથી.

(કડવું ૧૬૨ મું—રામ માફની દેશી ફર.)

હમ્મહદે રૂપમણી યોધા, કરે તાતને તિરસ્કારરે;
ધરમાં માણસ શાને છવે, ભોમીને કરવા ભારરે.
એવાને ઘણું લાગું, હું દેવકને મૃત્યું માગું;
શત્રુ પિતા મત્યે નવ વાદ્યું, ડોસે પાસે રહી ઘર ઘાદ્યું.
જે રામ કૃષ્ણ ઉન્મત્ત ગ્રોવાળા, ન રહે ઘરમાં સાંત્યારે;
જગ ભણે શિશુપાળના શત્રુ, તે ઘરમાં કેમ ઘાત્યારે—ડો
નિમત્રણ પાપે પીડારા, આવ્યાનું શું કારણરે;
ભિક્ષુજન વણ તેડયા આવે, ભાટ બંદીજન આસ્થરે—ડો
જાદવ નોકે એ જમના કિકર, જરાસંધ સરખા ત્રાસેરે;
હવે વરકન્યા કુરાજે નવ પરણે, અરે દેવ શું થાશેરે—ડો
મેં કુટલો અમ કીધો ઘર પુકે, ધન ખરચું જાનીવાસેરે;
કુરિજન શત્રુ ત્યાંહાં ઉતારયા, વરની વસે શું થાશેરે—ડો
દાણુ કર્મ ડોસાનું રખી, કાળજ માહારું દાધુરે;
મેં જાન નિમિત્ત પકવાન કીધું, તે જાદવ સર્વે ખાધુરે—ડો
રૂપમણીને મંત્રી કહેછે, રખે લેતા તેહેનું નામરે;
ઘર મુકી નીસરો કહીશો તો, લૂટશે આખું ગામરે—ડો
જાન આવ્યાની વધામણી આવી, ચાલો સાહામા જાદવરે;
વરકન્યા શીધે પરણાવો, જઈ જરાસંધને કહિયેરે—ડો
રૂપમણી કહેછે મંત્રીને, મુજને કાંઈયે ન સૂઝેરે;
તાતવચનનો ધાવ પડ્યો, તે ઝોપધે નવ રૂઝેરે—ડો
મહાસુખમાં હું દુખ પમાડ્યો, કાળજ માહારું બેઠુંરે;
શું કરું જો લોક મળ્યાછે, નહીં તો શીષ પિતાનું છેદુંરે—ડો

(વલણ)

છેલું મસ્તક પીતાતણું, કાંઈયો ભીમકરાયરે;
આવી વધામણી જાનની, રૂપમણી સાહામા જાયરે.

(કડવું ૧૬૩ મું—રાગ દેશાખની ચોપધ.)

શુકલ કહે સાંભળીયે રાય, શિશુપાળ વરવા તત્પર થાય;
થયા દંતવક શાસવ સાવધાન, નરક પુડરીક મહા બળવાન.
શું જરાસંધનું સૈન્ય વિખાણું, થઈ સંખ્યા ફોહિણી પંચાણું;
ભારે ભીડ ભયાનક હોયે, સહુ ખાવાનું વહડવાનું નહીં કાય.
શુકન વંદી વર ઘોડે ચડ્યો, ખરચો મુગટ ચડતાં આખડ્યો;
હો હો રાખ્ધ થાંપ કહેકાણુ, ફાણું ગર્ધવ જોયે સીચાણુ.
ઉલક વાયસ ઉઠ્ઠાપાત, જાનઉપર શોણિત વરસાત;
ઉડે રેણું વાકુ વાયે, રયામ સર્પ વામાંજે જાયે.
ધુણે શીષ ચિંતા મન ધરી, નથી આવવું કુરાજે ઘેર ફરી;
જરાસંધને પુછે શિશુપાળ, કાંઈ એક નેટ થાશે જાંજળ.
જરાસંધ તવ ખેલ્યો હસી, રખે ચિંતા તમો કરતા કરી;

માનવ દાનવ દેવ ગાંધર્વ, આપણે છતી મુકયાછે સર્વ.
કાંઈ રામકૃષ્ણ વહડતા થડી મુખે, તે મળ્યા ગોમતાચળવિખે;
ન જાણીયે તાંહાંથી ઉગરયા, સતરવાર નાહાસી નીસરયા.
કિંવા આવ્યા અરાધનીવાર, સાવધાન રહેજે ક્ષત્રીકુમાર;
નહીં આસરે જેહની માતા સાધવી, આજ પૃથવી કરીયે
નજાદવી.

એમ વિચાર કરતા પરવરયા, કુંદનપુર આવી ઉતરયા;
ઉદ્ધેષ જાન આવ્યાનો થયો, ભલીભાતે રૂપમણી સાહામા
ગયો.

હયગજભીડ વાટ નવ જડે, દાહડે લોક ભૂલા બહુ પડે;
વાળે બેર ફુફુલી ગડગડે, ભડકે ઘોડા રથ બહુ આથડે.
શું વિધિયે મળ કીધી એકત્ર, શું વિદલાલોક મળ્યા સર્વત્ર;
આવી બેટયા રૂપમણી શિશુપાળ, કહ્યું કાનમાં આવ્યા છે
ગોવાળ.

વાત સાંભળી જાદવતાણી, રાય જોયું જરાસંધતાણી;
ગુમ વાત અન્યોઅન્ય કરી, માગધરાય વાણી આચરી.
એ આવ્યા તે પાછા નવ ફરે, અનર્થ કાંઈ એક નિશ્ચે કરે;
એ માનશુકનનું પામ્યા ફળ, દુખદાયક આવ્યા ઊછંકળ.
રૂપમણીને કહે જરાસંધ, હસ્તમેલાપકનો થાય સંબંધ;
જેમતેમ વર કન્યાને વરે, પછે સાથ સહુ જોજન કરે.
વર પરણ્યાનો પોહોએ અભિલાખ, તો પેહેરામણી અમો
પામ્યા લાખ;

રૂપમણી તવ ખેલો થયો, ઊતાવળો નિજ મંદિર ગયો.
મોકલી સામગ્રી નાહાવાતાણી, કુધાએ જાન પીડાએ ઘાણી;
કરે વાત મહિમહિ જાંદરણી, પેહેલાં વરકન્યા ઊડશે પરણી.
છે ભુખ્યાં બાળક કરે રૂદન, ખાઈ મધરાત્રે મળવું છે અન;
કો કહે અનનું દુઃખ ધરીયે વળતું, જે જાળ પીવાનું ન-
થી મળતું.

આવ્યા છે રામકૃષ્ણ માતા કહે, તો બીહે બાળક રોતાંરેહે;
બીહેછે જાન આવી ચાક, પડી રામકૃષ્ણની મોહોટી હાક.
રૂપમણી તેડ્યાં છે શું કરવા, જે નહીં જાનને વાસો ઊતરવા;
કો કહે શું કરે રૂપમણી ખાઈ, કીધું જાદવ સર્વ ગયા ખાઈ.
એમ કરે વાત ધરેછે શોક, જેવા જાન ગયા પુરલોક;
શિશુપાળનું દર્શન કરી, મળ નિંદા કરતી ફરી.
શું ભીમકને લાગું ઘેલું, નવ જોયું રૂપ વરનું પેહેલું;
કાંહાવિષ ને કાંહાં અમૃતકણી, કાંહાં શિશુપાળ કાંહાં રૂપમણી.
કાંહાં મહિષ ને કાંહાં ગાય, કાંહાં બાવળિયો ને કાંહાં જાંજ;
કાંહાં વાયસ ને કાંહાં પોપટી, એ જાન આવી સરવે શોકટી.
શોધ્યા વિના વર કાંઈ મજે, માખાપ વિભૂતિ રખી હજે;

એ જોડી જોઈ કાળજ ખજે, ખાંધુ રતન વાયસને ગજે.
શ્રીકૃષ્ણ જોગ છે એ સુંદરી, શિશુપાળ નિર્મુખ જાજે ફરી;
એમ કહેતી મળ પુરમાં ગઈ, ખેડો શિશુપાળ સાંતરે થઈ.
ઘણું નાહાચો મિથ્યા નાખ્યું જળ, મિથ્યા કર ખાંધું મીઠળ;
વરૂની શેઠ આવી વાહાલે, કાળજ ટપક કીધું ગાલે.
ઘડી કાઢી માસી દ શિક્ષા, તમે પાસે રાખજે લોહરક્ષા.

(વલણ)

રક્ષા કાંઈ પાસે રાખજે, સગાં દ શિક્ષાયરે;
સોજે શૃંગાર કરી રૂપમણી, અખિકા પૂજવા જાયરે.

(કડવું ૧૬૪ મું—રાગ ગોડી દેશી સજની)

વૈદર્ભી પૂજવા જાય, દેવી અંખાને;
વાળે વાળાં મંગળ ગાય, દેવી અંખાને;
વર વરવા વૈકુંઠરાય, દેવી અંખાને આંચળી.
મંજન ચંદન ચીર ને ચોસર, પેહેરી નવસર મુકતામાજણ;
કપાળ કેસર કુંકમ મૃગમદ, કાળજ નયણે વિશાળ—દેવી
મુખપદ ખાળુખદ ચુડલો કંકણ, સાંકળી વીઠી છાપણ;
સુદ્રઘંટાળી નેપુર અણવટ, સાણગાર્યુ લક્ષ્મીએ આપ—દેવી
લીધી સાહેલી મનમાની સાથે, વાગે ભેર મૃદંગ નિશાણણ;
ખેલનડ ચાલી પૂજન કરવા, થયું રૂપમયાને જાણ—દેવી
જરાસંધ શિશુપાળે જાણ્યું, એ કન્યાને છે નેમણ;
પાણિગ્રહણ નહીં કરે પુજ્યા વિના, ઇંછે વરને કુશળીક્ષિત—દેવી
મંત્રીને શિશુપાળ કહે, મુકાવો કન્યાને કુટેવણ;
તમે અઢારી થઈ પટરાણી, તો હવે શા પુજવા દેવ—દેવી
પ્રતિઉત્તર પ્રધાન કહેછે, આગ્યા જાદવ આણે ઠારણ;
શિશુપાળ બીહીન રામકૃષ્ણધી, નીસરી નવ શકી નાર—દેવી
અયુત ચોદાને આજ્ઞા આપી, રાણીનું રક્ષણ કરજેણ;
કુળદેવીની સેવા કરાવી, શીઘ્રે પાછાં વળજે—દેવી

(વલણ)

શીઘ્રે ફરજે જાતન કરજે, મુખટ સાથ તત્પર થયોરે;

જાતી વાળવા બેઠેનને, રૂપમયો રાધે ગયોરે.

(કડવું ૧૬૫ મું—રાગ ગોડી દેશી ફર)

રૂપમયો કહે કાંઈ જાયછે, વેહેલી વેહેલી જે;
એ કોણે શીખવી કુટેવ, કન્યા ઘેલીરે.
સ્વછંદ્યે જોડી નીસરી, વેહેલી વેહેલી રે;
શ્રીમાણસને રથા દેવ, કન્યા ઘેલી રે.
માત તાત ત્રાત જાણે નહી, વેહેલી વેહેલી રે;
તું તેર વરસતું ખાળ, કન્યા ઘેલી રે.
નિર્લજ્જ રવભાવ જે જાણશે, વેહેલી વેહેલી રે;
તો ફરી જશે શિશુપાળ, કન્યા ઘેલી રે.
તું કહિણ સમો નથી જાણતી, વેહેલી વેહેલી રે;
ન કહાડીયે ખાંદર પાગ, કન્યા ઘેલી રે.
રામ કૃષ્ણ ચોર બે આવીયા, વેહેલી વેહેલી રે;
નથી નીસરવાના લાગ, કન્યા ઘેલી રે.
પ્રથમ વરો શિશુપાળને, વેહેલી વેહેલી રે;
તરકર જાદવ જાય, કન્યા ઘેલી રે.
પછે મુખે અંખાને પૂજજે, વેહેલી વેહેલી રે;
આજ બેસીરહો ઘરમ્હાંય, કન્યા ઘેલી રે.
હાર્ય કરી કહે રૂપમણી, ગુણ વીરારે;
તું જેહેવા જેહેના ત્રાત, કુટંબના હીરા રે.
શિશુપાળ જરાસંધ ગામમાં, મુણ વીરારે;
મુને કોણ અગડે હાથ, કુટંબના હીરા રે.
તાહારાં આયુધ માકમ લાજશે, મુણ વીરારે;
જે હું નહીં નીસરું ખાહાર, કુટંબના હીરા રે.
તું ને લોકીકલાંજન લાગશે, મુણ વીરારે;
તું ખાંધવ આપ વિચાર, કુટંબના હીરા રે.

(વલણ)

વિખાણ પોતાનું સાંભળી, ગય ફેર્યું ગાત્ર રે;

જન નિરબે બાઈ તું પૂજવા, છે રામ કૃષ્ણ કોણમાત્ર રે.

આ વેપનમાં અધ્યાયનાં ૧-૨-૫ એ કડવાં અતિ પ્રમાણની છાપ છે અને બે પ્રત તો અધ્યાયને અતિ પ્રમાણની છાપ મારેછે. 'રામચરણમયમકરંદ' લેવા કરૂંછે પ્રમાણ' એ પ્રમાણની નિયતી તુક બદલાય છે—'પ્રથુના ચ' અને 'સેવા હરૂંછે દરનાં મન' એવું કહ્યું છે. 'પ્રથુના ચ' એ તુક એમ અધ્યાયમાં છે; સુંદરના લખવા પછી કોમ અધ્યાયમાં નથી. 'અધ્યાય આવતી અધુના' તેને અર્થ આપે નીકળે કે આવત પૂર્ણ ને પછીથી અધુના—એ સમ્પાદિપરથી જાણાય છે કે વેપનમાં અધ્યાયમાં બે જાણની કૃતિ છે ને તેમજ છે એમ સુંદરે પણ સમજાય છે.

કડવાનાં મંગણ. ૫૬૫ થી ૨૨૨ના, પ્રાસ, અર્થાર્થયોગ. રસાલકાર એકાદ લક્ષ્યપૂર્વક જાતાં રચણ હોય છે કે છેવટ કડવું પૂર્વના કડવાઓથી જુદું પડેછે—તે કડવું પ્રમાણનું નથી—તે સુંદરનું છે ને સુંદરની કૃતિમાં વિરેપ સાર છે એમ સુંદરનાં પછી કડવાં વાચ્યાથી નક્કી થાય છે. ૩-૪-૬-૭-૮-૯ એ કડવાંઓને છાપ નથી તોપણ તે પ્રમાણનાં સમજવા—આવનમાં અધ્યાયમાં પણ કેટલાંક કડવાંને છાપ નથી.

[હવેથી સુંદરકૃત]*

(કડવું ૧૬૬ મું—રામ માંડની દેશી)

દેશી સહસ્ર સુભટ સાહેલી રે, કરવા રક્ષણ પૂઠે મેહેલી રે;
 પંચશબ્દ છંદસું વાળે રે, પુઠે ધૂપ અગર બહુ રાળે રે.
 ધરી ધ્યાન શ્રીકૃષ્ણનું મંનરે, આલ્યાં રૂપમણી દેવી પૂજનરે;
 પૂજા સાજ સખીકર થાળરે, રૂપમણી આલે ગજગતી આસરે.
 કમ્પીપત્ની સંગે બહુ નારીરે, મળી મંગળ ગાયે બાળીરે;
 ધન્યું મુન્ય તે દરશણ કાળરે, કરવા ઇછે શ્રીમાહારાળરે.
 ચોહાપાસાથી અંમર ઢળાયરે, છડીદાર સખી સાતસો જાળરે;
 જસ જન્યક ગાંધર્વ ગાનરે, નાચે અપછરા સહસ્ર સમાનરે.
 નમ્રદાર તણ આલ્યાં બાહરરે, શોભા પરમ મનોહર સારરે;
 થઈ મારગમાં બહુ ભીડરે, રામ કૃષ્ણની બહુ બીહીકરે.
 જાન લોક સંગ રખવાળરે, ધરયાં આયુધ મહા વિકાળરે;
 એહેવી રીતે રૂપમણી આવેરે, જાંહાં દેહેરું અંબાણનું કાઢાવેરે.
 પાગ પખાળી કીધું આચમનરે, આવી ભવાનીને લાગાં ચરણરે;
 સખી રીખવે પૂજા સારરે, ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય મકારરે.
 સિંદુર ચરચીને પુષ્પ વધાવ્યારે, રત્નજોતના કીધા દીવારે;
 મુન્યમત મુકયું પછી ત્યાંચરે, પૂજા કરી માગે કૃષ્ણરાયરે.
 પાર્વતી ભવાની નામરે, પરિવારને કરું માણામરે;
 મૂળમસ્તિ માયા તાહારીરે, નવાં રૂપ અનંત હું વારીરે.
 માને આજ્ઞા બ્રહ્મા દેવરે, ચોંસેટ જોગણી કરે તાહારી સેવરે;
 મહિષાસુરમર્દની માતરે, મહુકૈટભ હણી કીધાં નીપાતરે;
 અંડ મુંડ ને ધૂમકેત રે, શુંભા નિશુભ મારયા તતખેવ રે;
 છપન કોટી રૂપ ધરયાં કામ રે, માટે આમુંડા પડ્યું નામરે.
 અનંત રૂપ ના આવે થાહ રે, બુઝા જોગેશ્વર રૂપી રાયરે;
 અંબા નવકુર્મ સમસિગી રે, હોંગળાજ ને જવાળામુખીરે.
 ભદ્રકાળી આશાપુરી નામ રે, જોગમાયા અછબુજા નામરે;
 બ્રહ્મચંડી ને તુળજા દેવી રે, મહામાયા ટાળે કુખ એહેવીરે.
 ગ્રહા આસુરી વેરા વળી જાણુ રે, હણ્યા દૈત મહાખળવાનરે;
 હેમતનયા જોગેશ્વરી નારીરે, ઘણું શું કહું જુવો વિચારીરે.
 કૃષ્ણ આલ્યા છે આંહાં જાણીરે, મુને કયારે મળે કલ્યાણીરે;
 મેઘશ્યામ છે તેહેનો વણીરે, મુગટ કંડળ કેરા કણીરે.
 અંબા આપો એ વર નામ રે, એહેનું હું ધરું જો ધ્યાનરે;
 સ્તુતિ કરીને લાગાં પાપ રે, થયાં તાંહાંયકી પછી વિદાયરે.
 સહી સમાણી મળી ગાયાં ગીતરે, દેવી અંબાને પ્રસંનરીતરે;
 બ્રહ્મનારીની પૂજા સારરે, આપ્યાં રત્ન બુધણ હાર રે.
 કરી પૂજન બાહેર આવી રે, પછે વેહેંચા પ્રસાદ દેવી રે;
 થયા તતપર મંદિર જવારે, રૂપમણી કહે કૃષ્ણ ન આલ્યારે.

* ૧૩૩ માં પૃથ્વી નીચે દીપ જોઈ

ભાજે અરૂં પડું હરિ નવદીસેરે, ચિંતા મનમાં હવે શું કીજેરે;
 રંમંત્રમ નેપુર વાયે રે, સખી કર ગ્રહી આલ્યાં જાયે રે.
 શું વીખાણુ કવી સાણગાર રે, પોતે લક્ષ્મી તેજઅંબારરે;
 કોટિ ચંદ્રની જોતછે કાંતીરે, દિશા ઉજવળ જગમગભાતરિ.
 દેખી રૂપ ને બીજા રાયરે, તતક્ષણ થયા મૂરછાય રે;
 પડ્યા ગજ હય રથથી ભોમ રે, તેહેની ગઈમુખ ને કામ રે.
 રૂપમણી વીચારે મંન રે, એહેવે આલ્યા મધુસૂદન રે;
 કર ગ્રીચો કરી જુએ વાટરે, કહારે આવશે વિશ્વનાથ રે.
 માહારી બાંહ ગ્રહીને લીજેરે, મનવાંછિતનાં મુખ દીને રે;
 સહીનું લક્ષ કેમ જંબુક પામેરે, હું જો ભાગ તમારે નામે રે.
 શિશુપાળનું મુખ ત્રોડી રે, લેઈ જાઓ કાં થાઓ ખોટી રે;
 કરો વિજય કાં વનમાળી રે, હુંતો જોગ જો વાટ તમારો રે.
 તમને પત્ર લખ્યું હુંતું એહેવું રે, દેહેરે આવજો ઘણું શું કહેવું રે;
 બીજો વર નથી વરવો સ્વામીરે, માહારે તમવિનાં અંતરજામીરે.
 જન્મ જન્મની હું જો તમારીરે, હવે કાં મુકોનાથ વીસારીરે;
 વેહેલા આવજો સારંગપાણીરે, લેજો વીનતી છેલી માનીરે.
 નહીંતર દેહ કઠીશ હું ત્યાજ રે, નિકમ તમકારણ આજરે;
 લક્ષ્મીની વિનંતી જાણીરે, પોતે આલ્યા પુરૂષપુરાણી રે.
 રથે ઉજવળ ઘોડા ચાર રે, એહેવો રથ-દીઠો તેણીવાર રે;
 દેખી રૂપ ને લજ્જા પામીરે, હરખ થયા દીઠા જવ સ્વામીરે.
 મોહ પામી બીજા ઘણું નારીરે, જાહારે દીઠાશ્રીગિરિધારીરે;
 મધ્યાન સમે અભિજીત મુહૂર્ત રે, કર્યું હરાણ કન્યાનું તુતરે.
 કર ધરી બેસાડયાં રથે રે, અશ્વ હાંકયા મારગ પથેરે;
 સહુ જોઈ રહ્યા રણધીર રે, લેઈ જાયે હરિ મહાવીર રે.
 ડગમગ જુએ પાણ કાંઈ નવ આલે રે, તેહેની આગળથી રથ
 ભાજે રે;
 જયજયકાર વદે સુરજન રે, આનંદ ફુંકુલી વાગાં ગગનરે.
 નાચે નારદ વેણાધારી રે, તુંબર કેહે જુદા હોશે ભારી રે;
 સહુ જાદવસું બળદેવ રે, આવી મળ્યા મળુને તતખેવ રે.
 ચતુરંગણી સેના સાર રે, શોભા શી કહું તેહેની અપાર રે;
 ગજ ઉપર ફુંકુલી વાળે રે, જુદા હવિષ હોય તે આવેરે.
 દમઘોષ જરાસંધ રાય રે, શિશુપાળ આદે સજ થાય રે;
 સહીની આગળથી મૃગ જાય રે, વેગે ધાઓ કેહે રાણારાયરે.
 ધિકાધિક આપણ લોક રે, ધરયાં આયુધ તે શોક રે;
 એમ દખતાં એ ગોવાળ રે, કન્યા હરીગચો ગોવાળ રે.
 શું બેઠા ગઈછે સૂક રે, સર્વ મળીને કીજે જુદા રે;
 થઈ આજ્ઞા રાયની જાણી રે, મળ્યું દળ પંચાણું કોણારે.
 થયા તતપર રાણા રાય રે, મેઘાડંબર છત્ર ધરાયરે;
 કવચ દોષ સજ્યાં હથિયારરે, રાણુતૂર પંચશબ્દ બહુ થાયરે.

ધનૈં ફરફરે ગજનીશાણુ રે, ધ્રુજે ધરા કાંપ્યા ધરાન રે.
જુદ્ધ જાદવસું હવે થાશે રે, તે આગળ અધ્યા કહેવાશે રે;
શુકદેવ કહે સુણરાય રે, હરિગુણનો ના આવે થાહ રે.
પ્રભુતાં ચરણકમળમકરંદ રે, લેવા હજી દાસનાં મન રે;^૧
અધ્યા બાવનથી અધુરો રે, હરિ કૃપાએ થયો પૂરો રે.^૨

(વલણ)

હરિ કૃપાએ થયો અધ્યા, ત્રેપનમો એ પ્રમાણુ રે;
ધનદાસના સુતસુત કેહ, સુંદર મેવાડા નામ રે.

અધ્યાય ૫૪ મો.

(કડવું ૧૬૭ મું—રાગ સામેરી)

શુકદેવ કહે સુણ રાયે, લક્ષ્મીપતિનો વેહેવાયે;
શ્રોતા ભણ્યે નિશાદિન રામ, અંતે આવે એહજ કામ.
મોહોટા જોગેશ્વર ધરે ધ્યાન, હરિજન ગાઈ હરિગુણ ગાન;
માગધરાય સરખા કહિયે અરી, તેહનો મદ ટાળે હજધર હરી.

(હાળ)

મદ ટાળશે હજધર હરી, એ કહું કથા ભાવ કરી;
પુઠે જરાસંધ શિશુપાળનું દળ, આવે છે વેગે કરી.
દંતવક્ર પુંડરીક શાલવ, સંગે આવે ધસ્યા;
પર્વાણિયે દધી વેળ આવે, તેમ આવે દશે દશ્યા.
કો ગજ ચડી કો અશ્વ ચડી, કો રથે ઝેસી પાળા બહુ;
ખડગ કરમાં ઉઘાડા, જેમ દામની ચમકે સહુ.
રૂપમાણી કહે મુજ કરતાં, થશે શ્રમ પ્રભુને આ સમે;
શ્રીકૃષ્ણ કહે કાં ચિંતા કરો, એ કુદને હણશું અમે.
બળીભદ્ર આગળ નવ હરે, મહારથી જોદ્ધા અતિરથી;
બીજનો શો આસરો, માટે કલપના તજો સતી.
સૈન્ય આવ્યું શિશુપાળનું, માર માર મુખથી એમ વટે;
તસ્કરની પેરે અરે જાદવ, કન્યાને કેમ લઇ પળે.
આખર નંદ આહીરનો સુત, શૂર હોએ સનમુખ વહે;
કપટ વેશે હરણ કરી ગયો, કોણ મારગે એ ઘટે.
વકારયા શૂર થયા સામા, શ્રીગદ ને બળદેવ વડે;
અજ્ઞાની નથી જાણતા, આવી દીપે પતાંગ પડે.
સત્તરવાર નાહો જરાસંધ, કહેતાં શું લજ્જા નહીં;
વળી હોંસ મનમાં કાં કરે, સંગ્રામને આવ્યો અહીં.
બાણના વરસાત વરસે, જાદવના સૈન્યને વિપે;
બળીભદ્ર આદે સર્વ જાદવ, થયા તત્પર જુદ્ધ વિપે.

૧ 'સેવા હજી દાસનાં મનરે' એ તુક ચાર પ્રતમાં છે એ યુ. પ્રત-
માં 'સેવા હજી પ્રેમાનંદ' છે. ૨ એક યુ. પ્રતમાં 'અધ્યા
ત્રેપનમોહનો અધુરોરે' અને બીજા એ યુ. પ્રતમાં 'આપ્યા
બાવનથી કમો અધુરોરે તે હરી કૃપાએ મ કીધા પ્રશરે છે.

ખડગ ચર્મ ત્રિશૂળ કરમાં, ઉડે બાણ દારણ ઘણું;
ગદાને સાંગ ને નાળ ગોળા, પડછંદે ધ્રુજે ધરા.
મૂગ ટોળાંમાં ફસરી, જો એક હોય તો મણી;
જાદવ કહે તમો વળો પાછા, ફોકટ મરોછો રથા ભણી.
પાછી પાની નવ કરે, વીર વહે સામાં થઈ;
ધૂળના ધૂચકોટા ઉડે, ગગન પરસ કરે જઈ.
સંગ્રામ કરતાં હજધર છૂટ્યા, હજ મુસજો મારયા સહુ;
રૂધિરની સરિતા વહી, પડ્યા શૂર પ્રથવીપર બહુ.
ભુત ભિરવ જોગણી, તે તૂમ મન પાખ્યાં ઘણું;
જસ ગાય જહુરાયનો ત્રેલોકમાં જોણે સુણ્યું.
વઢતાં વીર જે ઉગરયા, તે નાહાસીને તાંહિંથી ગયા;
સૈન નાહું શિશુપાળનું, દેખી જરાસંધ વિસ્મે થયા.
જાદવ સેનમાં નિસાણુ વાળે, ગર્જના હોય ઘણી;
શ્રીકૃષ્ણ રૂપમાણી સંગ છે, તાંહાં સદા જય વધામણા.
શિશુપાળને આવી મળ્યા, રાય જરાસંધ મારગ વીખે;
દમધાય આદે બિજા જોદ્ધા, મળ્યા અન્યોઅન્ય કુખે.
સમજાવે શિશુપાળને, રાય જરાસંધ તેડી કરી;
ક્ષત્રી ફેરા ધર્મ છે, કોવાર હારીયે છતીયે ફરી.
સત્તરવાર હું નાહો હુતો, છૂટ્યો વાર અઢારમી;
હરખ શોક માહારે નથી, એ વાત શહુને મન ગમી.
કાષ્ટ પુતળી જેમ નથાવે, તેમ નાચે જાણો શહુ;
અદ્રષ્ટ હાથે સર્વ છે, એ શોચના ટાળો બહુ.
કુશળ છે તો એહેવી કન્યા, મળશે રાય તમને ફરી;
સમજાવી શિશુપાળને, દશ ગયા મુખ નીચું કરી.
રૂપમૈયાને જાણુ થઈ, જે કન્યા હરી ગયો આહીર;
ગહોલ દરાના રાય સરવે, ગયા પોતાને ઘર.
સુણી ભીમક મન આનંદ પાખ્યો, પુત્રીનું ભાચગ ભણ્યું;
શ્રીકૃષ્ણ વર સર્વને ગમે, રૂપમૈયા વિના સહુ કહે ભણું.
એહેવું સાંભળીને રૂપમૈયો, તવ ક્રોધસું વાણી આચરે;
ગોવાળો ગોપાળ એ કેમ, એહેન માહરીને વરે.
હુ તો ખરો જુદ્ધ કરી લાડું, એહેન માહરીને સહી;
નહિંતો નગર પ્રવેસ નવ કરું, ઠાલો જો આવું ફરી.
એમ કહીને દીધું દલાયું, જોદ્ધ સહુ ટોળે મળ્યા;
એક દોહણી સૈન્ય સંઘાયે, આવી જાદવસું વઢયા.
શસ્ત્ર અસ્ત્ર પરસ્પરે, જુદ્ધ બહુ પેરે થયું;
રૂપમૈયાનું સૈન્ય સરવે, જાદવ આગળ નવ રહ્યું.
રૂપમાણી શ્રીકૃષ્ણનો, તવ રથ દીઠો મહામણી;
કનક રતનમયજડિત છે, ઘણી શોભા શી કહું તેતણી.

૧ ફેરલાક પ્રતમાં 'ધુચકોટ' છે.

તેજ પૂજ્ય મહારા દીસે, લક્ષ્મી વર ખેડાં જાહાં;
 ને દખી રૂપમણિ આવી, ખાણુ ત્રણ હાથે ગ્રહાં.
 ધુતારા ઠગવિદ્યા કરી તે, નિતિયા ભુપ મહાખળી;
 હવે માકમ જોડાં તાહારે, આવ મુજ સામે વળી.
 જન્યક ગુણીજન ભિક્ષા માટે, વણુ તેડ્યા જાય જાહાં;
 તેમ આવ્યા નોહોતરાં પાંખે, લજ્યા નહી તમને તાંહાં.
 જન્યકુળમાં ચોર નું, કેમ વાપસની પેરે પજે લઈ;
 એમ કહીને ખાણુ નાખ્યાં, શ્રીકૃષ્ણ ઉપર રૂપમણિ સહ.
 આવતાં રૂપમણી કંથે, ખાણુ ત્રણ કટકા કરયા;
 પછે ખાણુ પંદર રૂપમૈયાપર, શ્રીકૃષ્ણજીયે ધરયાં.
 ખાણુ છ રૂપમૈયા ઉપર, ચારે ચાર ઘોડા સહી;
 એ ખાણુ સારથી હાજી, ધન રથ છેદ્યાં જઈ.
 રથ ભાગે ચુરજ ધઈ, રાય ખીજે રથ ખેડો જઈ;
 પાંચ ખાણુ રૂપમણિ નાખ્યાં, શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર કસી.
 તે હરીયે ભાંજ્યાં, એમ અનેક અસ્ત્ર આવી પડે;
 હથિયાર તેહને સરવે ખુટાં, જુદા કરે પછે રથા વડે.
 ખડગ લેછે રથથી હેઠો, ઉતરયો પ્રથવી ઉપરે;
 વિચાર્યું એહેને હણું ત્યારે, કારણ મહારું એ સરે.
 શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર નાખવા, એમ આવીયો મંદમતી;
 તે ખડગ છેલું આવતું, છે એહેવા શ્રીકમળાપતી.
 શ્રીકૃષ્ણજીએ ખડગ લીધું, રૂપમણિયાને મારવા;
 રૂપમણી જઈ પાગે લાગ્યાં, સ્વામીએ કરવી દયા.
 મુજ જ્ઞાત મારવો નવ ઘટે, એ જીવદાન દેઓ મુને;
 કલક આવે મુજને સ્વામી, ત્રેલોકમાં જે સુણે.
 રાખસનો અંશ પુરવે, વિચાર્યું મનમાં રહી;
 રૂપમણીનું કહ્યું માન્યું, આગળ એ હણવો સહી.
 તતક્ષણ તેહેને બાંધન કીધો, ખડગે ભદ્ર કહ્યું જઈ;
 અરધ મુજ ને અરધ ડાહી, પાટા મસ્તક પાડ્યા સહી.
 ખજાઈ કરીને રથે બાંધ્યો, શોભા રૂપમણિઆની ગઈ;
 એટલે હજાર આવીયા, આ શું કામ કર્યું ભાઈ.
 આપણા એ સગાવાહાલા, વેહેવાઈ કહિયે શિરોમાળી;
 એહેને તમે કેમ રથે બાંધ્યો, ખુદ એ કોણે હણી.
 રૂપમણી મન લજ્જા પામ્યા, ભાઈનું કુખ અતિ ધરે;
 જ્ઞાનદષ્ટિયે વિચારી, મનથી ચિંતા પરહરે.
 ખળીભદ્ર આવી સમજાવે, તમે કુખ મો ધરશો સતી;
 તમારે સમદ્રષ્ટ છે, વળી એ ને એ અદકી નથી.
 એણે આવતાં ત્રણ ખાણુ મુક્યાં, શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર કહ્યું;
 એ રૂપમણિયાને નવ ઘટે, તમે વિચારીને જુવો વહુ.
 એણે એહેનું કીધું પામ્યો, દાષ કોહને દેવો નહીં.

સમાધાન કરી કૃષ્ણ પાસે, આવી હજાર કહે સહી.
 ઉગ્રસેન ઠપકો દેશે જે, ખળીભદ્ર શું કુતા નહીં;
 રાઠ એવડી શે વધારી, શું કહેશું રાયને જઈ.
 માટે છોડી મુકો રૂપમણિયાને, માનો એ માહારું કહ્યું;
 જેહવું કીધું તેહેવું એ ફળ, પામ્યો છે શિક્ષા ખહુ.
 ખળીભદ્રની આજ્ઞા માની, છોડિયા રથથી રથી;
 લજ્જા ગઈ છે રાયની, પણ શું કરે ચાલતું નથી.
 સમજાવે ખળીભદ્રજી, તાંહાં રૂપમણિયાને કહે ફરી;
 હાર જીત એ ધર્મ ક્ષત્રીનો, ચિંતા મનથી કરો પરી.
 તાંહાં થકી રૂપમણિ આવી, ખીજું પૂરું વસાવિયું;
 નવ જોગકટ નામ તેહેનું, પોણુ કરી માટે આંહાં રહું.
 વિદ્રભાદેશ રાય ભીમકને ધર, રૂપમણિયા ફરી નવ ગયો;
 હવે મુખડું શું દેખાડું, લજ્જાએ શરમીત થયો.
 જન્યક જનમાં નિસાણુ વાજે, નિત્યાના કુંદલી હોય મુખે;
 નમો નમો જય શબ્દ થાયે, પંચજન્ય વાજે મુખે.
 તાંહાં થકી સરવે જન ચાલી, શ્રીકૃષ્ણ રૂપમણી મહામણુ;
 મુજ માધવજી આવી, ઉતરયા શોભા ખહુ.
 જન્યકુળનો શ્રીકૃષ્ણજી, પ્રતાપ જેહેનો છે ઘણો;
 બેઠ લેછે દશ દેશના ભુપ, મળ્યા જેણે શ્રવણે સુણ્યો.
 રતનાગર જ્યોત્સ્વેયે આવી, નમ્યા પ્રભુને પ્રીતે જઈ;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે અમ વિવાહ અરથે, પવિત્ર ક્ષેત્ર દીને મહી.
 સમુદ્ર કહે સ્વામી શુદ્ધિ તમારી, આજાએ વિધિ લખે;
 શેષ ઇંદ્ર દિગપાળ સર્વે, આવી તમને નમે પજો.
 હું તો છું આજાકારી, સદા સેવક શ્રીપતી;
 એમ કહી એક જોગન આધો, ગયો રતનાગર ખસી.
 મંડપ વિવિધ વિસાળ મણિમય, વિશ્વકર્માએ કહ્યું સહુ;
 સામગ્રી વિવાહતાણી, તે કરી તત્પર તાંહાં ખહુ.
 વિવિધપેરની રચી રચનાં, ચંદ્રવા ગોતી જાણે;
 ગલીયા જનમ તકિયા, કીનાતે ચિત્ર શોભા ખહુ.
 રૂપમણી કહે સ્વામીને, એક મનોરથ છે શ્રીપતી;
 માત પિતા તો માહારા નથી, કેમ વેહેવા કરો એવીનતી.
 પત્ર લખી રાય તેડાવ્યા, તે આવ્યા છે ખહુ રિધ લઈ;
 વસુદેવ દેવકી આદે સહુકો, મળ્યું છે ત્રેલોક અહીં.
 મંડપ ને ગણપતી પૂજન, કંકણ બાંધ્યાં હરખમ્સું;
 ગર્જાચારજ ગોર કહે, તેમ કરે કુળાચારસું.
 ગ્રહ શાંતી કરીને દાન દક્ષણા, વિમને આપે ઘણી;
 મિથાન જોગન સર્વને, ગત દિવસ શોભાખની.
 પંચશબ્દ નિસાણુ વાજે, લગન દિવસ આવ્યો સહી;
 કલવો ભીમકે મોકલ્યો, કરે રીત પરણ્યાની કહી.

વરધાકે સહુ સાથે તેડ્યા, તે મળ્યા મંડપમાં સહુ;
તેલ કુલેલ અગરજા લેપન, સુગંધ બેઠકે છે બહુ.
કર્યાં કેસર છાંટણાં, આપ્યાં પાન શ્રીફળ શ્રીહરી;
સાબેલા કંઈ સહસ્ર આગળ, અવર જન બીજા વળી.
કોટી કંદ્રપ રૂપ લાવણ્ય, તેજધામ કહિયે પ્રભુ;
કામની દિગ્મૂઢ થયાં છે, દેખી રૂપ પ્રસન્ન સહુ.
અરવ મહામૂલ જડીત સાજે, બેઠા છે ત્રિભોવન ધાણી;
તાલ ગ્રાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાંધ્રવ ગાન શોભા બાણી.
કુંભ જળના જુગમ સાહામાં, લાવેછે પ્રેમદા ભરી;
તેહેને રત્નજ આપિયાં, આવી તોરણ પોહિતા શ્રીહરી.
શુદ્ધમતી સ્ત્રી ભીમકની, છે સંગે ચાર સોહાસણી;
કંગન થાળમો રત્નદીપક, આવી છે શ્રીકૃષ્ણભાણી.
નીરખી રૂપ ઘણું હરખ પામી, ઉમંગ મનમાયે નહીં;
ઉપરથી દેવ નીર છાંટે, આરોગ્યો હાર પોતે શ્રીહરી.
પોહોંકી મંડપમાંહિ આણ્યા, બેસાડ્યા રત્નઆસને;
રૂપમાણી કન્યા તાંહાં પદશબ્દ્યાં, સાવધાન રૂપીછ ભણે.
આડા અંત્રાપટ ધર્યાં, વરમાળ વિપ્ર ધરી રક્ષા;
મોઢ્યાં રૂપમાણી જડીત છુપે, વીશ્વાવિસ પૂરણ થયા.
વરમાળ કંઠે આરોપી, શ્રીકૃષ્ણ રૂપમાણી કર ધર્યો;
ભીમકે કન્યાદાન દીધાં, વેહેવા રંગ રસે ભર્યો.
આરોગ્યો કંસાર રીતે, મંગળ ચાર કર્યા પ્રભુ;
વિપ્રને બહુ દાન આપ્યાં, તે જસ ગાયે નરનારી સહુ.
અષ્ટ સિંધ નવ નીધ આવી, ઉભાં છે તાંહાં હરખમું;
ખાજાં ઘેબર જલેખી, સર્પ જનને ભડીભાતમું.
ઉવેતર કરી વળાવીયાં, રાય ભીમકે રિધ આપી ઘણી;
ગજ રથ અશ્વ અનેક ઉપર, જડિત સાજ સોત્રણ મણી.
જેહેને જેહેવાં ઘટે તેહેવાં, વસ્ત્ર આપ્યાં છે તદા;
કુંકમ છાપા પરસ્પરે થાયે, કરજોડી ભીમક વધા.
આ તન મન ધન તમારું, અમો મેવક છોં હરિ તમતાણા;
વળાવે વહુવરને ભીમક, પ્રેમજળે ભર્યાં નયાણાં.
દેવકીને શુદ્ધમતિ મળિયાં, કંઠે બે ગદગદ થય;
અમે તો વેગળાં રહ્યાં, હવે ફરીને મળશું કંહી.
આ રૂપમાણી બાઈ તમારે બોલે, આતપિતા હવે તમે થયાં;
પુત્રીને તવ બેટી માતા, નેત્રથી આંસુ વહ્યાં.
વસુદેવ આદી અન્ય લોકને, મળ્યા ભીમક રાય;
પછી શાકેર પાન વિશેષ વેહેચ્યાં, જે જે શબ્દ જનમાં થાય.
જળાવી પછે જનને, ગયા નગર ભીમક નરપતી;
ભડીભાતે વેહેવા કરીને, આવી જન દારામતી.
વધામણી જહ પોહોતી રાયને, ઉગ્રસેન હરખ્યા ઘણું;

વાડીમાં સહુ સાથે બોજન, કીધાં છે પ્રભુતાપણું.
નગરના સહુ લોક સાહામાં, મળ્યા હજધર શ્રીહરી;
પાન બીડાં બરાસમું, તેહેને આપ્યાં છે આદર કરી.
મંગળ ધોષ નિશાન ફરકે, જાચક જન જસ બોલતા.
અપછરા નૃત કરે આગળ, એ રીતે પૂરમાં પધારતા.
શું ભરી ગજ નીર આગળ, છાંટતા ચાલે વળી;
તાલ ગ્રાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાંધ્રવ ગાન શોભા ભડી.
કંચનમય નમ્ર જળહળે, રત્નદીપક ઘેર ઘેર સહુ;
પટકળ બાંધ્યાં હાટ મંદિર, શોભા પુરની શી કહું.
છળાં અટાળી ગોખ જળી, સુગંધ મધમધ હોયે તદા;
વૈકુંઠચત્રા નગ્રની, જાંહાં કૃષ્ણ રૂપમાણી રહે સદા.
ધજ પતાકા તોરણ લળકે, કુંકમ કેસર છાંટ્યાં સહી;
પુષ્પ વધાવે નગરની નારી, લક્ષ્મીવરને જોઈ રહી.
એમ સમીપ આવી ભોવન પોહિતાં, ઉતર્યા રથથી શ્રીહરી;
બેઠેન શોભદ્રા વારણા લે, રત્નદીપ આરતી કરી.
મંદીરમાં જઈ કૃષ્ણ રૂપમાણી, ગોત્રજની પૂજા કરે;
દોરડે દસ ગાંડ કંકણ, છોડિયાં પરસ્પરે.
માતપિતાને નમ્યા ચરણે, આશીષ દીધી અતીભડી;
સર્વ જનને બહુ માન દેધને, વળાવી પ્રીત કરી.
શ્રીકૃષ્ણ રૂપમાણી નિર્મળ જસ એ, ગાય સહુ આનંદમું;
શ્રોતાજન શ્રવણે સુણો, રાખો ચિત્ત ગોવિંદમું.
એમણે શૃષ્ટિ નિપાવા ક્ષણમાં, માયાયે ભૂલ્યાં બહુ;
એ અકળગત ગોવિંદની, કો નવ કળીજાએ સહુ.
શુકદેવ કેહે સુણ રાયજી, રૂપમાણી વેહેવા કહ્યો સહી;
એ સંક્ષેપે કરી જાણજે, હરિચરિત્રનો પાર નહીં.
આકાશ મારગે પંખી ઊડે, જેહેને જેહેવી ગતી;
ઊડતાં ઊડતાં પંખી થાકે, પાર કો પામતું નથી.
છે કાલાવાલા શ્રીહરીના નામના, ગાડી શુણ ગોવિંદજી;
શ્રોતાજન ભાવે કરી, ભજજે રઘુપતીરાયજી.

(વણણ)

ભજિયે રામકૃષ્ણ મુખથી, તરો ભવ સંસારરે;
ધનદાસના મુત મુત કેહે સુંદર, ચાપનમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૫૫ મો.

(કલ્પ ૧૬૮ મું—રાગ સામેરી)

શ્રીશુકદેવજી વધા વચન, સાંભળ પરીક્ષિત માહા રાજન;
શ્રીકૃષ્ણ રૂપમાણી એ પ્રભુ કહાવે, કામ જનમ લેશે કહું હાવે.
જનમ જનમનાં કિલમીષ જાય, શ્રીરામકૃષ્ણ જે મુખે કહેવાય;
રામનામ શીતળ એહેવું જાણી, શિવે આરાધ્યું કર્યપ્રણાલી.

કિંચિત ધ્યાનમાં વહિગયા કદપ, દેહ ધ્યાન નહીં તદ્દરૂપ; તાળી લાગી પક્ષી બ્રહ્મસાથ, રતી કામ આવ્યાં છળવા નાથ. વસંતઋતુ પોતાના ગણ, શિવને છત્તો જાણ્યું મન; મોટા સાથે બરિયે બાથ, ક્રમ નિપજશે આગળ વાત. બ્રહ્મા ઈંદ્ર છત્યા ભૂદેવ, હવે શિવને છત્તું તતખેવ.

(હાળી)

હવે શિવને છત્તું જઈ, સનમુખ બાણ સાધી રહ્યા; ધ્યાનમહિ કામ ઝીઠયો, શંકર મન વિરમે થયા. નેવ ઉઘાડી જોયું શંકર, કામ દ્રષ્ટ પડ્યો સહી; તતક્ષણ બાળી ભસ્મ કીધો, રતિ તવ રોતી રહી. કાષ્ટ મગાવી ચિતા રચો, વ્યોમધી વાણી થઈ; સતી મો થાઓ સ્વામી મળશે, એજ જનમે તમને હરી. નારદ કહે તે માનજે, માટે જન્મો પાછાં ઘેર સતી; વીચાશ્વ એ સત્યવાણી, આનંદ મન પામ્યાં રતી. તાંડાંચકી પછી કામ આવ્યાં, દૈત ભયે જરા થઈ; શંખરાસુર એહેને લેઈ ગયો, ભયું જળવશે ઘેર એ સહી. શ્રીકૃષ્ણજીએ જાણિયું, શિવે કંદ્રપ બાળ્યો સહી; મહનપાપે મૃષ્ટિ સરવે, રહી છે અટકી અહીં. શિવને પ્રસન કરી, માંગ્યો વર પ્રધુમન પુત્ર હવા; શંખરાસુરે જાણિયું, છ દીવસમાં લેઈ ગયા. વાટે જતાં નારદ કહ્યું છે, એથી મૃત્યુ તાહાઈ થશે; વિચાશ્વ મનમાં સહી, એણે કહ્યું તે સાચું હશે. તે માટે એ બાળક નાખ્યો, સમુદ્રમાં હાં મછે ગળ્યો; જળમહિ મચ્છ આવ્યો, ઢીમર કહે દીસે ભલો. રૂપ દેખી મચ્છનું, એ બેટ રાયને જઈ કર્યો. મચ્છ ચિરયો બાળક જોઈ, સંખર ઘણું હરખે ભર્યો. એ પુત્ર માહારે ધરમનો, લેઈ સોંપ્યો રતિને જઈ; જતન કરજે રૂડી પેરે, તે કાળને જાણતો નથી. માયાવતીએ ઉછેર્યો, પપ પાછને મોટો કર્યો; ધનુર્વિદ્યા સર્વ એણે, શીખવીને નેહ ધર્યો. નારદ આવીને કહ્યું રતીને, વાત પૂર્વ વૃતાંતની; સ્વામી તાહારો એ ખરો, તું માનજે સત માનુની. કામનો અવતાર પ્રધુમન, શ્રીકૃષ્ણધેર જનમ્યા સતી; વરરા દાદરા થાયે ત્યારે, કામ ભાવે રમો રતી. શંખરને પ્રધુમન હાથે, ચક્રે કરીને મારજે; તતક્ષણ આંહાંથી દારકામાં, શીઘ્રે દેવતી આવજે. માતા એહેની વાટ જુએ છે, પુત્રશોક કરે ઘણું; એહેણું કહી નારદ ગયા, એ રતિએ મન આશ્રજ સુણ્યું. સ્વામી જાણી ખીત બહુ કરે, સેવા કરે છે અતિ ભરી;

આનંદ મગન ઊજાહ મનમાં, વ્યોમની વાણી મળી.

એહેવે પ્રધુમન થયા મોટા, વરરા દાદરાએ સહી; હાવ ભાવ કટાક્ષ માયા, કામ સાથે કરે રતી.

બાળક કહે હાવે કામ ભાવે, કરો છો જિ થું જોઈ; મેંતો જાણી માત માહારી, ક્રમ બુદ્ધ એહેવી થઈ. પૂર્વે માહારા સ્વામી રતિ કહે, નારદ મુજને આવી કહ્યું; માટે શંખર સાથે જુદા કરો, પછે બાલો ઘેર જઈયે બેહુ. વેડી તમારો દૈત છે, હાવે હણો એહેને તુરત માહાર; ત્રતાંત સરવે કહ્યો સ્વામીને, પ્રધુમન હરખ્યા ઘણા. અભિલાષ કરવા મુજ સાથે, વેર કરે તમનું ઘણું; તે માટે આ ગદા લઈને, હણો એને માનો કહ્યું; ગદા લઈને પ્રધુમન આવ્યા, શંખર મન વિરમે થયો; અરે પુત્ર વિકાળ રૂપે, ક્રમ આવ્યા કારણ કહો. પ્રધુમન કહે કુદ્ર રાજ, પૂર્વે તું માહારો અરી; છ દીવસનો મુજને નાખ્યો, સમુદ્રમાં મચ્છ ગયા ગળી. ઢીમરને હાથે ચડ્યો ત્યારે, આવ્યો હું આંહાં રી; તે માટે હવે જુદા કીજે, ઊઠ તું માહારો અરી. દૈત કહે મેં પુત્ર જાણ્યો, એ તો વેરી પ્રગટ હવો; ગદા એક હાથે ત્રહી, રાય જુદાને તવ સજ થયો. માર માર તિમરજ ફેરવે, પ્રધુમન સનમુખ થઈ વડે; ગદા ત્રિશૂળ ને બાણ ફરસી, વરસે જેમ પૂર ચડે. અગ્નિ અસ્રજ મેઘ અસ્રજ, પરસ્પર જુદા હોય ભણું; અદ્રષ્ટ થઈ આકાશે રહીને, દૈત બાણ નાખે ઘણું. દૈતમાયા પ્રબળ મોહોટી, પ્રધુમન વીરમે થયો; રતી કહે સ્વામી ધીરજ ધરજે, ચક્રે આપું તે લીધો. માયાનો અવતાર રતિ છે, મનમાં કલપે તે કરે; ચક્રે કરી શિર છેદીયું, દૈત પડ્યોછે પ્રથવી વિષે. દેવનાં કુંકુલી વાગ્યાં, પુરુષ વૃષ્ટી મુર કરે; દૈતનાં મુખ થયાં નીચાં, આણુ જાલવની ફેરે. માયાવતી વિમાન બેસી, આકાશ મારગે ઉતપતી; દારામતિમાં આવિયાં, રૂપમણી મંદીર નાંહાં હતા. સોળ સેહેસ મધ્ય ઘર, શ્રી મોહ પામી ઘણી; નવજ્જેખન રૂપ વિસાળ રતીનું, ઝગમગે ગગન દામણી. શ્રીકૃષ્ણ સરખું રૂપ પ્રધુમનનું, લજ્જા ધરી ઘરમાં ગઈ; જળીયે જોઈ રહ્યાં રૂપમણી, શ્રીકૃષ્ણ નહીં વીરમે થઈ. બાહાર આવી સ્ત્રી સરવે, જોયું રૂપ પ્રધુમન રતી; રૂપમણીને પુછે સ્ત્રી સહુ, કોણ છે એ કહો સતી. રૂપમણી કહે ગયો કુતો, પુત્ર માહારો તે હશે; એહેણું કહેતાં સ્તનમાંથી, પપ્પાસા ગઈ મુખે.

એટલે વસુદેવ દેવકી, શ્રીકૃષ્ણ હજાર આવીયાં;
ખાળક સાહાયું જોયું ત્યારે, દેખી મનવિરમે થયાં.
તતક્ષણ નારજ ત્યાંહી પધારયા, વાત પૂર્વ કથા કહી;
રતીનો અવતાર વહુ એ, પુત્ર મથુમનજ સહી.
સાંભળી ઘણું હરખ પામ્યાં, રૂઢ્યા સું લીધા જઇ;
મંચશબ્દ નિશાણુ વાગ્યાં, જયજય શબ્દ વાણી થઇ.
મંજળ આવ વધામણી, મળી નાર ગાયે પ્રેમસું;
જયક જન જસ વિપ્રને, આપ્યાં દાન બહુ હરખસું.
સાકેર પાન વિશેષ સર્વને, શ્રીકૃષ્ણજીએ આપીયાં;
રૂપમણીજ વહુ પુત્રને, પછે લેઇ મંદીરમાં ગયાં.
શુકદેવ કહે સુણ રાચેજ, હરિલીલા આગમ અગાધ છે;
રોશ પાર પામે નહીં, શુક કહે જીવ્યા એક છે.

(વલણુ)

શુક કહે જીવ્યા એક છે, જન ભજવા શ્રી મહારાજને;
ધનદાસના સુત સુત કહે સુંદર, પંચાવનમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૫૬ મો.

(કડવું ૧૬૯ મું—રાગ કેદારો.)

શ્રી શુકદેવને પરિક્ષત પૂછે, માણીની કથા કોહો સ્વામી;
વિખ્યાત વાતછે માણીની માટે, પુછું જી શિર નામી.
વળી સત્રાજીતે હરિને, સતભામા કેમ પરણાવી;
હરિકથારસ પિતાં મુજને, કેમો તુમ ન આવી.

(ઢાળ)

શુકજેગી કહે સાંભળ રાજ, મણિની કથા કહું વાણી;
સત્રાજિત સૂરજ ઉપાસીક, માણી આપ્યો ભક્ત જાણી.
આઠ ભાર નિત સોત્રાણુ ઝરેછે, દુરભક્ષ ન હોય દશ;
વ્યાધી પીડા અલ્પમૃત્યુ નહીં, એહેવો મણિ છે નરેશ.
તે માણી લેઈ સભામાં આવ્યા, સત્રાજીત રાજન;
ઉત્તરેન મહીપાળ જાણીને, મળવા આવ્યા રાજન.
નત્રલોક સહુ આશ્રજ પામ્યું, સૂરજ આંહી કેમ આવે;
તેજ આગળ રેહેવાય નહિં ત્યારે, આવી કહ્યું રાજદારે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે એ સૂરજ નોહે, મણિ સત્રાજિત માનો;
એટલે સમીપ આવ્યા તતક્ષણ, સંદેહ ભાંગ્યો મન તણો.
રથથી ઉતરી ઉત્તરેનને, બેઠ મુકીને મળિયા;
તાંહાંથી શ્રીકૃષ્ણને આવી, પ્રેમે પ્રણામજ કરિયા.
સ્તુતિ કરી ઊભા રહ્યા ત્યારે, શ્રીકૃષ્ણે આદર દીધા;
પાસે બેસાડી પુછ્યો સમાચાર, સત્રાજિત ઘણું રીજ્યો.
પરસ્પર તવ વાત કરીને, સીપ માગી ધર જાય;
ફરી સમાગમ થયો ત્યારે, માણી માગ્યો જહુરાયે.

ઉત્તરેન જોગ એ માણી છાને, આપો માનો વચન;
જેવા માગ્યો તોહ ન આપ્યો, માણી અમુલ રતન.
પ્રતિઉત્તર શ્રીકૃષ્ણને દીધો, માણી આપ્યો કેમ જાય;
વચન હરીનું ઉઘાપી ને, તવ ચાલ્યો રોશભર રાય.
ત્યાંહાંથી પછી મંદીર આવ્યો, માણીનું કરી જતન;
પ્રસેન જાલવ બાંધીને કંઠે, ગયો મૃગયા વન.
મૃગયા રમતાં સંહીચે મારચો, સંહીને મારચો રીંછે;
રીંછ માણીને લઇ ગયો, તે બાંધ્યો પુત્રી જાહાંછે.
રમત માટે પારણા ઉપર, જુએ જાંબુકમાર;
રામા અવતારનો જાંબુવાન, રહ્યો ગુફા જેવર સાર.
ફરી તપાસ લીધે સત્રાજિત, માણી ન દીઠો ધરમહિ;
અરૂપજી જોયું મણિ ન લાધે, વિરમે મનમાં થાયે.
પુત્રી કહે કાકાજી હવડાં, અશ્વે બેસી ગયા વન;
માણી તેણે કંઠે બાંધ્યો છે, માનો પિતાજી વચન.
વાત સાંભળી આશ્રજ પામ્યો, રૂકું નવ કીધું ભાઇ;
માણીને માથે શત્રુ ઘણા છે, કુશળે ન આવે ભાઇ.
માનસુકન થાયે સત્રાજિતને, ફરકે ડાણું અંગ;
એટલે સમાચાર મળ્યાંના આવ્યા, દુઃખી થયા ગતિભંગ.
ક્રિયા કર્મ દીન તેર થયા પછી, વાત કરે અન્યો અન્ય;
દુઃખ ભાઇનું ઘણું ધરે, પછી બોલ્યો એહ વચન.
શ્રીકૃષ્ણે માહારો બ્રાત મરાવ્યો, મણિમાટે ચિત રાખી;
શું કરું હવે શું થારો, કેમ રહિયે એહ સાંખી.
ચાલી વાત આવી સભામાં, જાણ્યું છે અંતર જામી;
સેન્ય સહુ સજ કરીને ચાલ્યા, માતામહને શિર નામી.
માગી તેણી માગ કહડાવ્યો, સત્રાજિતધર જાંહાંથી;
પેહેલું પગલું અશ્વનું શોધી, માગી લેઈ ચાલ્યો તાંહાંથી.
નત્ર મુકીને બાહેર આવ્યા, માગી ચાલ્યો જાય;
આગળ માગી પાછલ સેન્યા, જોતા જાયે વન.
જોતાં જોતાં માગ જડ્યો છે, આ ઠામે મારચો સંહીચે;
અશ્વ સંઘાયે ડામજ મારચો, વિરમે વાતજ કહિયે.
તાંહાંથી પગલું સંહિનું શોધી, માગી ચાલ્યો જાય વન;
આગળ જોતાં સંહિને મારચો, રિંછ કહિયે બળવાન.
તાંહાંથી પગલું રીંછનું જોતાં, આગળ પર્વત આવ્યો;
તે મધ્યે એક ગુફાદારમાં, માગી કહે ચાર તમારો.
રથથી ઉતરયા શ્રીકૃષ્ણજી પોતે, બોલ્યા મુખથી વાણી;
આ ગુફામધ્યે મેં જાણું, તમે રહો સહુ પ્રાણી.
તે માટે હું કહું તે માનો, સાંભળજે રૂડી પેર;
દાદશ દિનમાં નહીં આજું તો, તમે જાજો ફરી ધર.
એહેવો પરડ કરીને પેઠા, દાર ગુફાનું ઉઘાડી;

આગળ જતાં પારણા મહે, સુતાં જાણુ કમારી.
તે ઉપર મરણુ દિક્ષે ત્યારે, અનંદ પામ્યા મન;
એટલે રીંછ આવ્યો ગધ જાણી, કાંઈ રાતાં લેવાન.
કાણુ છે આ ઠામ આવ્યો, કહેની મુજને વાત;
વનચર હવ પાંખી નવ આવે, તું કમ આવ્યો શું કાજ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે માણી કાજે આવ્યો, માથે આવ્યું આજ;
સત્રાજિતનોભાઈ સંહીયે મારયો, સંહીને મારયો તે ભાજ.
તે માટે મરણુ હું લેવાને આવ્યો, આપ મુજને આણી,
એટલું સાંભળી રીંછે મુદિતા, પ્રહાર કરયા તવ જાણી.
લથબથી ગડદા કાઢેણી, મક્કની પેરે વદતા;
રાત દિવસ એમ જુદા કરતાં, દિવસ અઢાવીસ વીતા.
વમન થયું છે રૂઢીર રીંછને, તેહેનો આદ્યો મવાહ;
તે દખી મનભગ થયું છે, જાણુવાન પામ્યો હાર.
રીંછે જાણુ કો પરમેશ્વર, મનુષ જાણુયા મે મૂઠ;
કરી પ્રદક્ષણ ચરણે લાગ્યો, સ્વામી ગરૂડરૂઢ,
તમને કહું ત્રીજોકમાં, હુંને હવે નહીં તમ વિના કાચે;
તે માટે મે આજણ્યા, સ્વામી કીપા કરી આવ્યા સોચે.
તમે લંકા છતી રાવાણુ મારયો, દીધું વિભિષણુ રાજ;
મેં કહ્યું સ્વામી જુદા ન કીધું, તે પોતી માહારી આશ આજ.
દાઢાં પ્રથવીને લેતા, મારયો હિરાણુક્ષ દૈત;
સમુદ્ર પ્રતાપે આવી મળ્યા તો, હું પામરની કાણુ ગત.
સ્તુતિ કરી કહે આશા મુજને, દીજે શ્રીમહારાજ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે મરણુ આપો અમને, આવ્યો છો તમ કાજ.
રામા અવતારે કહ્યું હુંતું મે, દરશણુ દેશું આવી;
એક પંથ બેહુ કામજ માટે, એ બુદ્ધિ મનમાં ભાવી.
રીંછ કહે સ્વામી સર્વે તમારું, હું છો આજ્ઞાધારી;
માણી લાવીને ચરણે મુક્યો, ઉપર કન્યા લો અંગિકારી.
આનંદ કુંડુભી દેવતા વાગ્યાં, જતા વૈકુંઠ ભૂપતી;
વિદા થઈ હરિ તાંહાંથી આદ્યા, રીંછને આપી મુકતી.
અવધ થઈ સેન્ય રૂરી ગયું છે, કહ્યો આવી સમાચાર;
વસુદેવ દેવકી આદે સહુ કો, પામ્યા કુખ અપાર.
સત્રાજિતને દાય દીયે કહે, પાંક એહેનો જન જાણી;
અંબિકા દહેરે દેવકી આદે, બેઠાં તણ અનં પાણી.
તેહેવે સમે વ્યામ વાણી થઈ, કહે આવેછે ભગવાન;
સ્તુતિ કરી ચંદ્રભગાની, ત્યારે મગઠ થયા તાંહાં સ્થામ.
દખીને સહુ આનંદ પામ્યાં, મંગળ ગાયે નારી;
દેવકીને આવી પાજે લાગ્યાં, શ્રીકૃષ્ણ જાણુકમારી.
વધામણી માતાને દેહ ધર, આદ્યા કુંડુભી થાય;
ઉત્તરેનને શ્રીકૃષ્ણ મળિયા, કહી વાત મુખદાય.

માણી માટે ઘણો શ્રમ થયો છે, પૂર્વે કથા કહી માહી;
ઉત્તરેને સત્રાજિતને આપ્યો, માણી સભામાં તેડી.
મિથ્યા આજ દીધું મે કૃષ્ણને, જાંખો થઈ કહે એમ;
નીચું મુખ કરી ધર આવ્યો, સત્રાજિત રજન.
રાત દિવસ ચિંતા કરે રાતમાં, પછે વિચાર્યું એટલું;
સતધનવાના પુત્રને કહી તે, આપી કન્યા મનાવું.
એહેવો વિચાર કરી સતભામા, શ્રીકૃષ્ણને પરણાવી;
ઉપર માણી આપવા લાગ્યા, શ્રીકૃષ્ણે ના કાઢાવી.
માણી અમારો છે અમે લેશું, હવડાં રાખો તમે રાય;
શ્રીકૃષ્ણને સત્રાજિત નમી કહે, ક્ષમા કરજો અન્યાય.
રૂડી રીતે સતભામા પરણાવીને, આપી રીધ અનેક;
ઘોડે ઘાણું કરી માનો હરિજન, શું કહે જાણ્યા એક.
રૂપકુંડમાં રનાન કરાવ્યું, જાણુવતી પામ્યાં રૂપ;
પરણ્યાની રીતે હરિ પરણ્યા, એહેવા જાણુવતી.
શુક જોગી કહે સાંભળ રાજ, કુણ્ય કથા સાંભળિયે;
માનુષ દહ દેવને ફલિભ, રામકૃષ્ણ મુખ કહિયે.

(વલણ)

રામકૃષ્ણે ભજિયે સદા, એહેવો ન આવે દાવરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર છપનમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય પૃથગ્.

(કલ્પું ૧૭૦ મું—રાગ સારંગની ટુંક ચાલ)

શુક કહે સાંભળ રાજન, વળી માણીની કથા કહું પાવન;
પહેલાં દુરજ્ઞેધનની કહું વાત, પાંડવ સાથે રમે છળઘાત.
પિતામહનું કહ્યું નવ માને, હુદ ગઈ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન,
સર્વે ઇચ્છે મૃત્યુ પાંડવનું થાય, રાકની આદે દુરજ્ઞેધન રાય.

(હાળ)

કોરવ ઇચ્છે મૃત્યુ પાંડવનું, અભિમન સુત સુણ રણધીર;
ઘણું ઠામે એણે કપટ કર્યાં, પણ રાખ્યા સ્વામશરીર.
વાણુવટનું રાજ પાંડવને, આપવા કપટની વાત;
લાખતા ધવળ દારૂ ભરાવીને, મંદિર કીધાં એકાંત.
અનં દ્રવ્ય સામગ્રી સર્વે, પાંડવને કહે જાઓ;
રાય આજ્ઞાએ શીઘ્રે પધાર્યાં, પાંચે કુંતા માય.
નવ્રલોક વળાવા સંજે, ખીત પાંડવપર જાણી;
વાટે ચાલતા શીખજ દીધી, વીકુરે તવ છાની.
ગદગદ કંઈ વળ્યા વળાવીને, પાંડવ બેઠા જઈ રાજ;
દુરજ્ઞેધનનું કપટ જાણી, કુખ પામ્યા જુધીધર રાય.
ભીમ અર્જુન સેહેદેવ નિકળ, કુંતાને કહી વાત;
સાંભળીને ખીત વીચે જયું, સ્વાધાન રહેવું આવ.

માતા પાસે જત ઉભવી, ખરવ્યા દ્રવ્યભંજન;
જ્યુલ્લોજન સજન સહુ તેહીને, કીધાં અંત આહાર.
કુરુક્ષેત્રની નિંદા બોલે, પાંડવો નસ ગાય;
સાંભળીને હૃદ ઘણું ઘાટે, એહેનો કરે ઊપાય.
તે દિવસ પ્રધાનને કહિંગયા, આગામિ રહ્યા આહાર;
મધ્ય નિશાચે મંદિર કુંકયું, નિસરવાનું રોક્યું દાર.
નીદ્રામાંથી જાગી ઉઠ્યા, પાંડવે મનમાં જાણ્યું;
વિદુરે વાત કહી ભાઈ સાચી, આગ આવી જીવો સાહાયું.
સહુદેવને કહે સયજીવિદર, નિસરવાની કોણ વાટ;
શું જીવો આ સુરંગ દીસે છે, નીસરો વેહેલા વ્રાત.
ભીમે અગ્નિ કુંકયો પાછો, માતા લીધાં ખાંધે;
શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ મુખ વદતા વાણી, નીસરયા જમુના ઘાટે.
પાંચ પુત્ર સંઘાયે કૈવટ, અંત પામી રહ્યાં રાતે;
દંબ થઈ તે ઘરમાં બળ્યાં, જાણ્યું છે સર્વ સાથે.
બ્રાહ્મણેહમાં પાંડવ બાળ્યા, વાસી ચોહોદીશ વાત;
એ સમાચાર પ્રભુને પોહોતા, શીઘ્ર થયા તે નાથ.
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, સારથી લીધો અંગ;
હસ્તિનાપુરમાં આવી પોહોતા, કહ્યો વિદુરે પ્રસંગ.
એ કથા રહી ધ્યાનથી, હવે મરણનો કહું વિસ્તાર;
સતધન્વા કૃતવર્મા અકૂર, મળી વિચાર્યું સાર.
સમાજીતે એમ કહ્યું, એ કન્યા તમને આપાં;
મણિમાટે કૈક કરીને, કૃષ્ણને કન્યા પરણાવી.
તેમાટે મણિ લેધને એહેને, તુરત મારિયે ડામ;
એહેવો વિચાર કરીને ચાલ્યા, સત્રાજિતને ધામ.
સેજ ઉપર શયે શયન કર્યું છે, નિદ્રાવશ ગઈરાત;
તે સમે સતધન્વા ઘરમાં, આવ્યો ઉઘાડી કપાટ.
સતભામા તવ જનૂત બેઠાં, પિતાને નિદ્રા આવી;
જન્મહૃત સરખો નયણે નિરખ્યો, બીહીનાં રાજકુમારી.
કોણ તમે આ વેળા આવ્યા, શું છે તમને કાજ;
પ્રતિઉત્તર આપ્યો નહીં તેણે, મારયો સત્રાજિત રાજ.
મણિ લેધને તુરતજ નાહાડા, અકૂરને કહી વાત;
શ્રીકૃષ્ણ નહિં આવ જીવુ નગરમાં, તેમાટે કરી ઘાત.
સતભામાયે રૂદન કીધું, કરવો કોણ ઉપાય;
પિતા માહારો જેણે હણ્યો છે, તેહેને કરું શિક્ષાય.
જવણ તેલમાં પિતાશય મુક્યું, પોતે ગયાં હરિપાસ;
હસ્તિનાપુરમાં આવી પોહોતાં, કહી સ્વામીને વાત.
સતધન્વાએ હણ્યો પિતા માહારો, મણિ લેધંગયો અન્ધાધ;
સાંભળીને હરિ ઘણું રોયા, સંજે હજધર ભાઈ.
રથે બેસી પ્રભુ શીઘ્રે પધારયા, સતભામાં લીધાં સંમ;

દારકાને ઝાંઘે તવ, આવી પોહોતા ભગવંત
સતધન્વાએ જાણ્યું હરિ આવ્યા, થરથર થુને કાય;
અકૂરને કહે સ્વામી, કરજો માહારી સાહાય.
એણે કંઈ જરાસધ સરખા છુટ્યા, કાળજવન કીધો ભરમ;
કોણમાત્ર કું ચોર હરિનો, કીધાં મે આહવાં કર્મ.
મણિ અકૂરને આપી નાહો, અરવે બેસી તતક્ષણ;
એ સમાચાર પ્રભુએ જાણ્યું, બાલ્યા શ્રીમુખ વચન.
સતભામા તમે મંદિર જાઓ, અમે ધરણું તેની પૂઠ;
સતધન્વાને હાણી કરીને, આવશું તમધર તુર્ત.
એમ કહી રથ હાંક્યા તાંહાંથી, રામકૃષ્ણ બેઠું બળિયા;
શત જોજન જઈ પોહોતો સતધન્વા, અથ થાકા પાજેપળિયા.
રથથી ઉતરી પજે ચાલ્યા, પોતે શ્રીભગવાન;
ચક્રે કરીને શીથ વીડાર્યું, સતધન્વાનું જાણું.
મણી જોળ્યો નવ સાધો, આવી બળીભદ્રને કહી વાત;
સાંભળીને હજધર તવ બોલ્યા, શાને કરી તેહેની ઘાત.
મણી તમારી સાજસમાં છે, કોઈ થાયે એ જાણ્યું;
રીસાવીને જનકનગરમાં, ગયા રામ મન માન્યું.
આકરમાન બહુ પેરે દીધાં, જનકે પૂજન કીધું;
કુરુક્ષેત્રને એ જાણી આવ્યો, ગદા જીવું સહુ શીખ્યું.
ભાઈએ ભાઈમાં રાક થઈ છે, આગુમાટે તવ જાણી;
મનાવ્યા હજધર નવ માને, શું કરે સારંગપાણી.
રથ બેસીને દારકા આવ્યા, પોતે સુદરશ્યામ;
સતભામાને કહે મણિ નહીં તે પાસે, મારયો સતધન્વા તે ડામ.
રાખસનો એ અંશજ હુતો, નહીંતર મારત કોણ;
સતભામા કહે સ્વામી માહારા, તમે તે રાખ્યું પોણું.
અગ્નિદાહ કર્યો સસરાને, કિયા કર્મ પોતે કીધું;
દિવસ વીટ્યા પછી ધર પધારયા, કારજ સરવે સીધું.
કૃતવર્મા અકૂરે વિચાર્યું, હવે કેમ રહેવાસે;
મણી લેધને શીઘ્રે પધારયા, પૂર્વ દિશા શું શાયે.
જાંહાં જાય તાંહાં મણિ પ્રતાપે, માન પામે બહુ મુખ;
રાજધાની શિવની તાંહાં આવ્યા, ભાગાં સઘળાં કુખ.
તાંહાં રહી સદાવ્રત ચલાવ્યાં, ઘાટ ગંગાજના બાંધ્યા;
કુરુક્ષેત્રે હોય તાંહાં પ્રજન્ય થાયે, અકૂર જજ જવાયા.
સમાચાર બળિભદ્રે જાણ્યો, મણી અકૂરની પાસ;
એહેવું વિચારી દારીકા આવ્યા, મળ્યા શ્રીઆવિનાથ.
પ્રજા કહે અકૂર તેડાવો, તે વિના નહીં મુખ સ્થામ;
શ્રીકૃષ્ણને ગમતી થઈ વાત, પરભરણું થયું ડામ.
અકૂર તેડાવ્યા સભામંદિ, દીધાં આકરમાન;
પુજા કરી હરિયે પુજ્યા સમાચાર, સહુ દેખતાં ભગવાન.

દાનપતીમાં જન્મત તમારી, રસ રસ થયું નામ.
તે માટે અણિ છે તમવાસી, આપો એમ કહે રયામ.
મણીના ધણી પતિ ન પુત્રજ, પુત્રતણા પુત્રજ સાર;
અથવા કહ્યાં તેજ પામે, પિંકને એને અધિકાર.
સતભામાને પુત્ર થયા છે, મણીના એ અધિકારી;
અહર કહે સ્વામી સર્વ તમારું, કું છડી આગાધારી.
મણી એકી સભામાં મુકયા, એકી યયા ડિગમુદ;
પાછો મણી અહરને આપ્યા, તુડા ગણગણ.
શુકલેગી કહે સાંભળ રાજ, મણીની કથા કહી સાર;
બળીભદ્રને સદે મન લાજો, વરત્યા નયન્યકાર.
મણીઆખ્યાન મુણે નરનારી, ઉતરે તેહિનું આજ;
મુંદર હરિનો દાસ કહેછે, સત્તાવનમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૫૮ મો.

(કડવું ૧૭૧ મું—રામ રામમી)

શુકલ એવા સાંભળ રાયેલ, હરિરસ પીતાં તૃપ્તિ નથાયેલ;
(ઢાળ)

નીરમળ મન થાય હરિરસ પીતાં, સાંભળ પરિક્ષત રાય;
પાંચ કન્યા પરાશુરી હરિ લાવ્યા, કહેશું આ અધ્યાય.
આખ્યાયુદ્ધ પાંડવ વાંચ્યા, તે આવ્યા હંદ્રમસ્થાન;
એ સમાચાર પ્રભુએ જાણ્યા, શીશ થયા તતક્ષણ.
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, મળવાને ઘણું હેત;
રથ બેસી હંદ્રમસ્થમાં, આવ્યા રીન્ધ સમેત.
રાય જુધિહર ભીમ અરજુન, નિકળ ને સેહેદવ;
સાંહાંમા જઇને મળ્યા પરમ્પર, પૂછ્યું કરાળી બિમ.
રથથી ઉતરી પાંડવ સાથે, આવ્યા મંદીર મહિ;
આસન બેસાડી પૂજ્યા હરિને, સ્તુતિ કરે હરિની ત્યહિ.
જોગેશ્વરને હરશન કુલમ, તે અમને માહારાજ;
કોણ પ્રાર્થ કરી પામ્યાં તમને, એમ કહેછે ધર્મરાજ.
કુંતા દ્રૌપદી મળ્યાં આવી, પુછ્યા શીઘ્રને સમાચાર;
વમુદેવ દેવકી કારાગરમાં, પામ્યાં કહ અપાર.
કંસ વિહારી જાલવકુળને, આપ્યું છે તમો મુખ;
પછે અહરને મેકલ્યા, લાઘ્યે જાણી બેહેનનું કુઃખ.
કોણ તપામ લિયે અમારો, તમ વિના મુંદરયામ;
જાંહાં જાંહાં કહ પડે તાંહાં આવી, રાખોછો ભગવાન.
આખ્યાયુદ્ધમાં ભાગતાં બેહેને, દશ ન આવી કયમ;
કુરુક્ષેત્રને એમ મૃત ધવજનું, તે જાણોછો તમો મન.
શ્રીકૃષ્ણ કહે બેહેના કુલ આજળ, પામસો કુરુક્ષેત્ર.
કુંતાજી મળી વાત કરીને, હડયાં છે તતક્ષણ.

નાના મકરે રસાઈ કરી, શીઘ્રે જમાડયા પાંડવ સાથે;
વસન્તપાણ પેહેરી સભામાં, બેઠા છે જુગદાધાર.
ભચક જન જસ ગાંધર્વ ગાયે, વાને તાજ મુંદંગ;
કંઈએક લલના નૃત કરેછે, થઈ રહ્યો અતિરંગ.
આતુર્મીસ એ રીતે રહ્યા, પછે મૃગયાને હરિ જન્મ;
અરજુન સારથી થઈ રમે છે, હરણ રોઝ સીકાર.
તે સમે જળતૃષા લાગી, પીવા ગયા અરજુન;
જુએ તો જળ મધ્યે મંદિર, તથ કરે સ્ત્રીજન.
પારથ કહે કોણ નામ કહિયે, શું પડ્યું તપનું કામ;
શ્રી વિષ્ણુ પામવા તપ કરું છડું, સૂર્જદેહ માહારું નામ.
પિતાએ મંદિર કરી આપ્યું, ઇચ્છું એવર કાજ;
પારથે આપે કહ્યું ત્યારે, લાવ્યા શ્રી મહારાજ.
કુંતા દ્રૌપદી હરખ પામ્યાં, દીડાં જનુના સંગ;
રથથી ઊતરી પડે લાગ્યાં, મળ્યા હરિ રસરંગ.
વીશ્વકર્માને કહે છે શ્રીહરિ, રથો નવું પુર ગામ;
તતક્ષણ કીધું હેમ મણિમય, હરિપૂર ધરયું નામ.
તે સમે અગ્નિ પિંડ રોગી થઇને, આવ્યા હરી શર્ણ;
મોર રાજના જગન મધ્યે, મુકુને થયુંછે અછર્ણ.
સસ્તક બે છે નેત્ર કહિયે, સાત જીવ્યા ત્રાસ પગ;
વસન્તપાણ પેહેરયાં અંગે, અગ્નિ બ્રહ્મ સ્વરૂપ.
શ્રી કૃષ્ણજીએ મન વિચાર્યું, અરજુનના હિત માટે;
રથે બેસીને પાંડવ વનમાં, આવ્યા પારથ સાથે.
અગ્નિને કહ્યું આ આખદી પીધો, બળે ભાર અઠાર;
જાણીને હંદ્ર વડવા આવ્યો, મેઘ તે મુસળ ધાર.
ખાણની ઠાડ ખાંધી અરજુને, પડે નહીં જવ ટીપડ;
અગ્નિનું અછરણ ટાળ્યું, નરનારાયણ વીર.
હંદ્ર કહે ઊપકારજ માટે, આવ્યા પ્રાણજીવન;
મળી પ્રમુને ત્યાંથી પધારયા, સુરપતી રાજન.
અગ્નિએ રથ અરવ સંઘાયે, આપ્યો પારથ કાજ;
ધનુષ ખાણ અગ્નિ લાથા આપી, ને ગયો પોતાને ઠામ.
મયદાનવને બળતો રાખ્યો, સભા પાંડવની કીધી;
જળને ઠામે સ્થળ દીસેછે, સ્થળને ઠામે જળ સિદ્ધિ.
કુરુક્ષેત્રને જાંત થઈછે, રથો મરણ ઊપાય;
આજા પ્રભુની બેઠાંતાંથી, મયે ગયા પાતાળ.
હવે દારકા બવા તતપર, માગે હરિ વીદાય;
રાય કહે સ્વામી વળી રહિયે, ગઢગઢ કંઠજ થાય.
મળી પાંડવને દારિકા આવ્યા, હરખ્યાં માત ને તાત;
કાલિંદી પરણ્યા હરિ રીતે, વરત્યા બેનેકાર.
અનેકયા સૂરજવંસી રાજ, અનંગભિત એહેડું નામ.

તેનેની કન્યાને કહ્યું છે નારદે, રહ્યું ચિતમાં ધ્યાન.
પિતાયે તવ પાણુ કીધું, વૃષભ નાથે સાત;
તેને એ કન્યા કું આપું, દેશ દેશ ગઈ વાત;
અનેક ભૂપ મળ્યા છે આવી, વૃષભ નહીં નથાય;
સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણે આલ્યા, દેખી નમ્યા તવ રાય.
પુળ કરીને સનમાન દીધાં, અનંગનિતે ખડું જાણું;
શ્રીકૃષ્ણ કહે અમલગ છે માટે, દીજે કન્યાદાન.
રાય કહે મેં પાણુ કહ્યું છે, રાખો પત રહે નામ;
સાંભળીને હરિ વૃષભ પાસે, આલ્યા શ્રીભગવાન.
જનનિયે બેઠાં બુદ્ધિ છે કન્યા, દીકું મનોહર રૂપ;
દેખીને દિગમૂઠ થયાં, એ હજે સ્વામી તદરૂપ.
વૃષભભયથી વીર નાહા, સોડયા જલદવ જોધ;
કાંઈ ભીડી ધસ્યા જાતળ રૂપે, નાથ્યા એકીવાર.
કન્યાયે વરમાળજ નાખી, વાગ્યાં દેવ નીસાણું;
પણ્યાની રીતે હરિ પરણ્યા, આપ્યાં રાયે ખડું દાન.
નવ લક્ષ રથ અશ્વ મણિમય, એક અયુત આપી ગાય;
નવ સહસ્ર તવ હસ્તિ આપ્યા, દારી તણુ હજુર.
વસ્ત્ર ભૂષણુ વિવિધ પેરના, આપી નમિયા પાય;
વિદાય કર્યા આપી સૈન્ય સંઘાયે, ચાલ્યા જલદવરાય.
દેશ દેશના ભૂપ મળ્યા, આલ્યા છે ધેરી વાટ
પારથના ભયથી ભૂપ નાહા, છતી આલ્યા ધેર નાથ.
શ્રૂતસેનની કન્યા કહિયે, લક્ષ્મણા એહેવું નામ;
પાણુ કરી જળમાં જઈ વીધે, મરચ તે વરે પ્રમાણુ.
સાંભળીને હરિ તતક્ષણુ પોતે, ચાલ્યા અર્જુન સહાય;
સ્વયંવર મંઠપ મહિ પોહોતા, મળ્યા ખડું શાણુ રાય.
ખાણુવળી ભૂપ ખાણુજ નાખે, મરચ કોઈયે ન વિધાય;
પારથે ખાણુ નાખ્યું જળમાં જોઈ, છેદુ રહ્યું આંગળ ચાર.
નીચું જોઈ જળમાં ઉપરથી, મરચ વિંધ્યો તતકાળ;
કન્યાયે વરમાળજ નાખી, પરણ્યા દીનકયાળ.
જન રથ અશ્વ રાયે આપ્યા, વિનય કરી નમ્યા પાય;
વીદ્યા થઈ પ્રભુ દારીકા આલ્યા, આનંદ આચ્છવ થાય.
અવંતિના રાજની બેહેન, મિત્રવંદ છે તેહેવું નામ;
કુરુજોધનને આપવા કહી, એ જાણ્યું શ્રીભગવાન.
જલદવજની કન્યા કહિયે, તે કેમ લઈ જાયે મૂઠ;
હરણુ કરી દારીકા લાવ્યા, પરણ્યા ગરુડગઢ.
કુરુવંશના રાણની કન્યા, ભદ્રા કહિયે નામ;
હરણુ કરીને ધેરજ લાવ્યા, પરણ્યા સુદરશ્યામ.
વેહેવાનો વિસ્તાર આગળ, કહેવારો કુરુસેન;
અમૃતને જેમ ગરુડ લીધે, તેમ આણી હરી કરી જાન.

શુક કહે આઠ પટરાણી, એ રીતે પરણ્યા હરિ રાય;
સુદર હરિનો હાસ કહે, અઠાવનમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૫૯ મો.

(કડવું ૧૭૨ મું—રાગ કેહારો)

વધા પરિજાત શુક પ્રત્યે વાણી, શોળ શહરજ પરણ્યા સાર;
ગપાણી

તે વિસ્તારી સ્વામી કહે અર્થ, તે સાંભળવા કડું મનોરથ.

(ઠાળ)

સાંભળવા મનોરથ કડું જો, કૃપા કરી સ્વામી કહિયે;
સુકળ કહે ધન્ય ધન્ય પરિજાત, ભક્ત સિરોમણ કહિયે.
સતભામાને મંદિર શ્રી હરી, બેઠાછે એકાંત;
તે જામે ઇંદ્ર કહેવાને આલ્યા, નરકાસુરની વાત.
કંઠજાનાં છત્ર અમારાં, લિધાંછે એણે સ્વામી;
નચની કન્યા ભૂપ ગાંધ્રવની, હર્ષ કરી ખડું આણી.
જાત કોટ નચને ફરતા, એહેવો છે વસમો હામ;
સતભામાની મનપા થઈછે, જેવા વિખ્યાપુર ગામ.
એમ કહી ગયા શક તાંહાથી, વિચાર્યું પ્રભુ મન;
રૂપમાણિને મંદિર આલ્યા, પોતે ખાણુજવંન.
એહેવે નારદ મળ્યા છે આવી, પુષ્પ મુકયું એક ભેટ;
લક્ષ્મીજી સેવામાં તેહેને, આપ્યું હરિયે હેત.
અર્ધપાદ પુજા કરી પુછ્યા, સ્વર્ગ સમાચાર દેવ;
વાત કહી સતભામાને ધેર, આલ્યા નારદ તતખેવ.
દેખીને સનમાનજ દીધાં, કેમ કૃપા કરી સ્વામી;
નારદ કહે પુષ્પ સ્વર્ગનું, ભેટ કર્યું અમો આવી.
પુષ્પ લઈ રૂપમાણીને આપ્યું, શ્રીકૃષ્ણે સત્ય વચન;
આઠમાદિ એ પટરાણી, વું પર નહીં કાંઈ મન.
એમ કહીને રૂપી ગયા છે, તે મન જાણ્યું અંતર જામી;
સતભામાને મંદિર આલ્યા, પોતે સારંગ પાણી.
ખેલાવ્યાં પાણુ તે નવ બેલે, રીસાવ્યાં સતભામાં;
પ્રતિજીતર દીધાંછે તમને, રૂપમાણી વાહાલાં રામ.
તે સાથે જઈવાત કરોની, મનની હોય સ્વામ;
એ પ્રતવંતીને માન થાણું છે, અમ સાથે શું છે કામ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે શા માટે કરો છો, મનમાં આવડો કોધ;
સતભામાં કહે અંતર કીધી, જાણુજે એ પ્રતિબોધ.
નારદજીયે પુષ્પ આપ્યું તે, જેવાનું હુણું કોડ,
એક પાંખડી અમને નહિ આપી, એહેવા કહિણુ કોર.
સાંભળ્યું છે એ વૃક્ષ ઉપર, ભમર રૂપે દેવ કરે મુંબુ;
એમ કહી ફરી મુન્ય થઈ છે, એ થોડે કહી વિસ્તાર.

આણખણુ ઉતારી નાખ્યાં, થયું છે વિકળ સ્વરૂપ;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે પ્રબળાદે મનમાં, કયે ધરોછો કુઃખ.
 કહે તો ત્રણ સમીત આણી, રાપું તમારે દાર;
 રાજપ્રતી ઘટે નહીં તમને, આ શી ઘરમાં રાહ.
 સમજાવ્યાં સમજે નહીં, સતભામા હણું રીસાળ;
 આજે જહમ પુલને જોવા, ઉડ્યાં હસી તતકાળ.
 કોઈ પંથ બેઠું કામજ કરવા, વિચાર્યું પ્રભુ મનમાં;
 ઝડપે યેથી સતભામા સાથે, આવ્યા વિષયાપુર ગામમાં.
 પર્વત જળ અગ્નિના કોટજ, કહિયે વિરમે વાત;
 વાણુ બાણે જળજ સોડયું, ચડે પર્વત છત્યા સાત.
 પંચમુખો ક્રોધ દેત જળમાં, કરે બહુ સંક્રામ;
 ચડે કરીને સિદ્ધ વિઙ્ગરૂ, છત્યા શ્રીભગવાન.
 સાત પ્રત એ દેતના સાહ્યામાં, આવ્યા નાખતા બાણું;
 તેહેને હણી પ્રજા દારે આવ્યા, નરકાસુરને થઈ જાણ.
 જેઠ પ્રત બહુ સેન્ય સંઘાયે, આવ્યા કુટુંબી વાતે;
 તે પાણુ હરિયે હાર મનાવ્યા, છત્યા છે જહુનાયે.
 નરકાસુર સજ થઈને આવ્યા, સાથે ઘણુંક સેન્ય;
 કોડીનો પ્રવેશ નહીં, આંહાં કેમ આવ્યા કહે વાણુ.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે અન્યાય કરિ તે, આણી બહુ કન્યાય;
 તે માટે તુને હણવા કાજે, આવ્યા છૌં મુણુ રાય.
 પરસ્પરે બહુ બાણજ વરસે, અતુળ જુદા થયું જાણ;
 સતભામા કહે શું જુઓછો, ચડે શીશ પડયું ધરણ.
 નરકાસુરનો શોકજ કીધો, પુરવે તે પૃથવી માત;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે સતભામાને, તમે કહયું તારે કરી ઘાત.
 દેતતાણું એ શીશ વિઙ્ગરૂ, વાગાં દેવ નીશાણ;
 સુતના સુત લઈ સાહ્યામાં આવી, નરકાસુરની મા બાણુ.
 જળ કુંડલ ભેટજ મુકીને, નમિયાં પ્રભુને ચરણ;
 રાખો રાખો હરિ રાણે આવી, બોલ્યાં દીન વચન.
 વિશ્વંભર તમે વિશ્વને પાળો, કહિયે પુરષપુરાણ;
 મંદભાગી બાણુ નહીં તમને, તે કરે ચારે બાણુ.
 નરકાસુરની શ્રી કહે છે, સમા કરો અન્યાય;
 આજા લઈ સહગમન કીધું, પાંચા હરિપદ રાય.
 ભગદતને એ રાજ આવ્યું, આવ્યા હરિ એહેને ધામ;
 પંચ રાજ્ય તાંહાં બળાં વાળે, વરતી કૃષ્ણની આણ.
 જુએ તો નવનીત ઘરમાં, ભરયા કોશ બંડાર;
 સોળ સહસ્ર શત રહેછે, તેહેનાં ઉઘાડ્યાં આવી દાર.
 બાહ્યાર કાઢી જજે આન કરાવી, પેહેરાવ્યા સણુઆર;
 સુખાસન બેસાડીને, મેઢવ્યાં નમ્ર મુઝાર.
 દેખી રૂપ કહુ મોહજ પામી, વરતી મને કરી સ્વામી;

સ્તુતિ કરીને પત્રે ભાગાં, રીઝયા અંતરજામી.
 એરાવત એ ચોહરાહ કહિયે, અવર ગજ બહુ બાણુ;
 દ્રવ્ય ભરીને ખચર રાંજે, મોકળ્યા પુર ભગવાન.
 વળી સેન્ય બહુ રાંજે વળાવાને, આપ્યું કુટુંબી વાળે;
 ભગદતને તવ શીખ દેહ આવ્યા, અમરાપુરી મહારાજ.
 આશન બેસાડી પુજન કીધું, તે સંતોષ્યા દેહ માન;
 ઇંદ્ર કહે કુતારથ કીધો, આવ્યા શ્રીભગવાન.
 કુંડળ છત્ર આપીને શ્રીહરી, બોલ્યા મુખ વચન;
 નરકાસુરનું કારજ કીધું, જાણુજે એ રાજન.
 શીખ લેઈ હરી ચાલ્યા તાંહાંથી, રાતભામા કહે સ્વામી;
 પારજતનું વૃક્ષ કાંહાં છે, આપો મુજને આણી.
 વાડીમાંથી વૃક્ષ ઉપાડી, લેઈ ચાલ્યા ભગવાન;
 ઈંદ્રાણી કહે કેમ લેઈ જાએ, આવ્યા જુદા સુરરાજન.
 સ્ત્રીને કહે બેહુ ભાઈ વઢે છે, ઇંદ્રને કહે એ અજ્ઞાન;
 દેવ સહી એમ કહેછે હારી, રાહ ગયા પછી ડામ.
 છતીને પ્રભુ દારકા આવ્યા, વાગાં બહુ નિશાણ;
 સતભામાની વાડી મધ્યે, વૃક્ષ રાખ્યા એ જાણ.
 સહસ્ર પાંખડીનું એ ફુલજ, સુગંધ મધમધ બેઠેક;
 જોક કહે આનંદ વનથી, લાવ્યા હરિ જુઓ હેત.
 વિશ્વકર્માને કહે આહાં કરો, મંડપ વિવિધ વિશાળ;
 સોળ હજાર શત હેમ મણિમય, કીધાંછે તાતકાળ.
 તેટલાં રૂપ ધરી હરી પરણ્યા, તેટલા ગુરૂ માત તાત;
 ચોરી સરી કંસારજ ખાધા, વરત્યા જ્ય જ્ય કાર.
 શુકલ કહે એ રીતે પરણ્યા, સાંભળ પરિક્ષિત રાય;
 ઘર ઘર ચરિત્ર શ્રીકૃષ્ણનાં, પ્રેમે ગાય છે નરનાર.

(વલણ)

ગાયછે નરનાર હરિજન, બજવા શ્રી જહુરાયરે;
 ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, આગણસાઠમે અધ્યાય રે.

અધ્યાય ૬૦ મો.

(કડવું ૧૭૩ મું—રાગ કેદારો)

શુક પરિક્ષિતને કહેછે મોઢ, રૂપમણી કૃષ્ણનો સુણો વિનાશ;
 સોળ સહસ્રના મણિમય ધામ, મધ્યે રૂપમણી મંદીર સ્થાપ
 કેસર ચંદનના છંટકાવ, આગણે માણુકચોક જડાવ;
 સોઢે વાટિકા ત્રણ રસાળ, તુળસી પ્રબ મંદાવન જમ.
 અગરધૂપ સુગંધ બહુ વાયે, એહેવાં મંદિર અતિ શોભાય;
 તાંહાં શ્રીકૃષ્ણજ સેજે બિરાજે, ઉભા રૂપમણી સેવા કામે.
 જડિત મણિમય સેજ અમૂલ, ઉપર સોઢે માતીની મૂલ;

૧ 'કામ' તણુ મું પ્રતો.

હીરપાટી ઝાસીસાં તળાઈ, સમુદ્રીણુ એહેવી ચતુરાઈ.
તેપર વચ્ચે અનોપમ સાર, તેહેના મુલતણો નહીં પાર;
કંચનપુતળી ચિત્ર વિશાળ, કરમા દીપક રત્નઝગાર.
મંદીર બળી જગમગ ભેત, બળે જોગ્યા રવિ શશિ કોઠા
કવિ શું કહે પરમનિધાન, એહેવી સેને પોઢયા શ્રીભગવાન.

(ઠાળ)

ભગવાન એવે સેને પોઢોડયા, રૂપમણી ઢાળે છે જાણ;
વિનેદ કરવાની થઈ ઇચ્છા, મનમહે જલુરાય.
ચૈત્રંકના શુભુ તેહેવા અહીયાં, છે કં નહીં ભેડ મર્ય;
રૂપમણીનું મુખચંદ્ર જોઈને, કહેવાનું થયું મન.
સદા વદન પ્રસન્ન રહે જોવા, કોધનું મુખ એમ બાણી;
તેહેવે શ્રી લક્ષ્મી સાથે, બાલ્યા હરિ હસી વાણી.
શું મોહ પાચ્યાં અમરૂપ જોઈને, અમો છો સામગવાન;
ગુણહીણુ ભવ્યક થઈ ખાધાં, નવનીત ગોકુળ ગામ.
નંદાનંદ કાઢાવું જોવાળા, જોધેન વનમાં ચારી;
રાજહત્ર ચમર નહીં અમને, તમે તો રાજકુમારી.
વનચર અમો વનના વાસી, થીર ન રહેવું એભીછાં;
નાહાનપણામાં લાજ એહેવી કાઠી, શું જોઈ અમને રીજ્યાં.
અમો ઉદાસી છો વિતરાગી, સંસારપર નહીં મન;
પત્ર લખીને મોકલ્યું માટે, આવ્યા સતવચન.
દમધીપજન જોવાની ઇચ્છા, એક પંથ બેહુ કામ;
વચન તમારું પાળવા માટે, બાણુજે એ સાવધાન.
અમારે ન કિંચન સાધી, મોહોટા સાથે નહીં મન;
જશસંધ જવનની ધાકે, બાલ્યા સમુદ્રને શર્ણ.
દંતવક શિશુપાળ રૂપવંત, વરચા નહીં ક્રમ તેહેને;
તે જોગ છે તમે ભામની, રાજ પોતાનાં જોહેન.
કહાં રાજ ને કહાં અમે, તે પુરે તમારાં કોડ;
સમતોલ હોય તાંહાં વિવાહ કીજે, સરખેસરખી જોડ.
બાપે કહ્યું આ કન્યા દીજે, શ્રીકૃષ્ણને એ માન;
રૂપમૈયા કહે નીચ જોવાળા, કુળહીણુ એ અપમાન.
બુધ બ્રહ્મ થઈ બાપ તમારી, એ શું બાલ્યા તાત;
એહેને ક્રમ પ્રણામજ કીજે, હડયા એમ કહી વાત.
દમધીપ સરખા કહીયે રાજ, છત્રપતિ મહીપાળ;
રૂઠાં સગાંથી રૂઢ એમ કહી, બાંજ્યું છે વેવીસાળ.
એ લક્ષણે થયું વિરૂપ એહેનું, ગદ બાધની લાજ;
એટલું કરીને અમ સંગાથે, શું હતું તમારે કાજ.
સકળ સભામાં પોણુ કરી આવ્યો, અદ્ભુ સાથે કાંઈ નવ અદ્ભુ;
જોહેન માટે એણે નત્ર તણે, બીજું પૂર વસાવ્યું.
એહેવા રાજને તણ કરીને, આવ્યાં રંકને ઘેર;

રૂપમૈયાને માકું મનાવીને, કશું તેણું વેર.
માટે હજીગી શું આંહાં અડચું છે, બુઝો મનવિચારી;
બિજ રાજને વરવું હોય તો, વરો ભીમકકુમારી.
ગદવચન સાંભળ્યાં તાહારે, રૂપમણી બીહીનાં મન;
રામાઅવતારે સીતા તણ તેમ, રખે તને પડ્યાં ધર્મ.
પુષ્પહાર સાણુગાર પડ્યાછે, અમથી હેઠા બોમે;
શ્રીકૃષ્ણજીએ મન વિચાર્યું, કરમાણું મુખ રયાને.
સેજથી ઉતરી ચાર બુજાયે, હરિયે ઊંચલી લીધાં;
બે હાથે કરી ક્રેશ સમારચા, નેત્ર મુખ લુહુએ તેહેનાં.
આબુષણુ લીધાં સહુ વીણી, પોતે શ્રીપરિવ્રજ;
રૂપમણી તોલે ઠોચે ન આવે, પ્રસન્ન થયા કહે ધન.
વળી વચ્ચે કરીને વારો નાખે, સમજવે ભગવાન;
મેતો હાસ્ય કશું મુખ જોવા, તે માન્યું સત જાણ.
પ્રસન્ન થઈ સ્વામી સંજે બોલ્યાં, રૂપમણી અમૃતવાણી;
તમે કહ્યું તે સતજ સ્વામી, બાણુ વીરજા શાની.
ચાર વરણમાં કોણુ કરેછે, બીજીવાર વેહેવા રંગ;
તમે કહ્યું હજી શું ગચું છે, બીહીની હું ચિતભંગ.
તે માટે મુને મુરછા આવી, બાણુજો અંતરજમી;
તમને શ્રમ થયો મુજમાટે, ક્ષમા કરો એ સ્વામી.
શું રૂપ જોઈને મોહ્યાં અમને, એમ કહ્યું ભગવાન;
રવિ શશિને જોતજ આપી, તેજના છે તમે ધામ.
બુઝે બુઝે અવતાર ધરોછો, રવેત રકત પીત રયામ;
દાપરઅંતે રૂપ ધર્યુંછે, કળીમાં સામગવાન.
વળી કહ્યું ન કિંચન અમને, માયા નહીં વિતરાગ;
સનકાદિક સરખા તમસાથી, ત્રિગુણાતીત તમે નાથ.
માન્ધાતા મુચકુંદ આદે, રાજ તણ ગયા વન;
રાજને અંતે નરક પડે, માટે સેવે તમારાં ચરણ.
લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરે તેતો, માયા જીવ અજાની;
સરવ તણ તમને બજે, તે પરમહંસ કહિયે સ્વામી.
ગુણહીણુ અમે નંદના નંદન, નવનીત ખાધાં ચોરી;
કોણુ બાચેગ પ્રજવનિતાકેરું, બુઝો નાથ વિચારી.
ભવ્યક થઈ માણ્યું બળીપાસે, પૃથવી પગલાં તણ;
મુતળનું તેહેને રાજ આપ્યું, સ્થા પોતે શરણાશરણ.
તમે કહ્યું અમે સમુદ્રને શરણે, આવીરહ્યા ભગવંત;
હીરસામમાં સેન કરોછો, શેશસાઈ જસવંત.
વળી સ્થું કહાં રાજ ને અમે, બુઝો મન વિચારી;
બીજ રાજ સાણુભંગુર કહિયે, તમે તો શ્રીઅવિનાશી.
તે માટે માહારાજ મહામયુ, સર્વ શિરોમણિ સ્વામી;
કોટી વ્રજાંડ કરે રામ કૃપણ, ઘટ ઘટ અંતરજમી.

અહાશી અભિમાની તેહેના, ઉતારવાછે ગર્વ;
સર્વ સજ્જને છતીને, મુળને લાવ્યા છે સમર્થ.
હરિચરણ વિમુખ નારી, તેહેને વરે શિશુપાળ;
કુતો તમારી જનમ જનમની, ખીજે નહીં ભરતાર.
તમે શ્રી પરિબ્રજન કહિયે, કું માયા ગુણવંત;
જે જે વચન કયાં તે થાયાં, રીજયા શ્રીભગવંત.
રૂપમણીને કહે શ્રીકૃષ્ણ પોતે, ધન બુદ્ધ છે તમારી;
મહારૂં વચન ઉઘાડ્યું નહીંતે, હવે રંગરસ ભારી.
કામી પ્રશ્નને દહ ન દખાડીયે, માયામાં થાયે મગ્નન;
હાસવિનાદ એ રીતે કીધા, પોતે માણુજીવંત.
શ્રીકૃષ્ણને માયા નહિં લેષે, જુઓ જન વિચારી;
સોળ શહસ્રમાં કો મોહ ઉપજવા, સમરથ ન હવી નારી.
અકેકીને દશ પુત્ર એક પુત્રી, અકેકીને શહસ્ર દાસી;
લક્ષ્મી પોતે હરિસિવામાં, પતિવ્રતા ધર્મ રાશી.

(વલણ)

પતિવ્રતાના એ ધર્મ છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુતકહે સુંદર, સાઠમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૧ મો.

(કલ્પું ૧૭૪ મું—રાગ વેરાડી)

શુક પરિક્ષતને કહે વાણી, શૌનકને કહે સુતપુરાણી;
છપન કોટી જાદવનો વિસ્તાર, શું કહે જિજ્ઞાસા અનંતઅપાર.
કહિયે લીલા શ્રીગિરિધારી, સોળ શહસ્ર શત આઠ નારી;
એટલાં રૂપ ધરી શ્રીભગવાન, સર્વના પુરે મનોરથ કામ.
કોમળ વાણી વચન મધુર, શ્રીકૃષ્ણ હરે પ્રેમદાનાં મન;
મુગટ કંડળ મકરાકાર, દેખી મોહ પામી સહુ નાર.
જગમગ જાત મનોહર સાર, હરિને મોહ નહીં જાણી બસિહાર;
એ રીતે આલે ગૃહસ્થાશ્રમ, રંગરસ કીડા કરે પરિબ્રજ.
દશ પુત્ર ને કન્યા એક, શું કહે જિજ્ઞાસા ચરિત્ર અનેક.

(લાળ)

શુક કહે ચરિત્ર અનેક છે, ઘાટે કહું રાજનન;
રૂપમણીના પુત્ર મધુમન, તેહેના અનિરૂધ કહિયે તન.
બાજકંઠમાં જનમ થયો છે, માહાવીર વિક્રાત ર;
સોળ શહસ્રના પુત્રના પુત્રજ, કોટી કોટી વિસ્તાર.
પૃથવી સરસવ ભાર રહી છે, મસ્તકપર ન જાણાય;
શહસ્રજિજ્ઞાસા સમરથ નહીં, ગુણ કહેવાને રાય.
રૂપમણીની કન્યા કહિયે, આરમતી તેહેનું નામ;
કૃતવર્માના પુત્રને આપી, વેદવા રંગ રસમાન.

કન્યાદાન એ પોતે કીધા, આપું હાથ એક વીત;
ગજ રથ અસ્વ પેઢિરામણી, નચ્યા કહિયે રીત.
મધુમન પરણ્યા રૂપમૈયાની, કન્યા કમળદોષન;
પરિક્ષત પ્રેમ શુકને સ્વામી, એ સધે ઊપન્યા મન.
શ્રીકૃષ્ણ સાથે વેર હતું ને, કન્યા કેમ આપી બ્રજ;
તમે કહેશો એ પ્રશ્નમાં નહીં, કું કહાંથી કહું રાજન.
જોગેશ્વર તમે સર્વ જાણોછો, ભૂત ભવિષ્ય મુનીરાય;
તે માટે કૃપા કરીને કહિયે, વિસ્તારી મુકુને વાત.

(શુકવચન) :—

રૂપમૈયાએ કન્યાનો જવ, માંડ્યો સ્વયંવર જગ;
મધુમન લાવ્યા હરાણ કરીને, છતી સઘળા રાય.
રૂપમૈયાને ગમતું થયું, એ મસે મળશે બેહેન;
તેડાવીને જગન કર્યાં છે, મળ્યાં રંગ રસ એમ.
ગજ રથ અસ્વ અનેક આપી, નચ્યા હરિને પાય;
વિદા થઈને આલ્યાં તાંહાંથી, છતી જાદવરાય.
રૂપમણીએ રૂપમૈયાને કહ્યું, અનિરૂધ વેરે માન;
પુત્રની પુત્રી સુલોચના, એ આપી છે તવ જાણ.
શ્રીકૃષ્ણને ગમતી નહીં વાતજ, વિરોધનો છે ઠામ;
લક્ષ્મીએ આવી કહ્યું ત્યારે, માન્યું વચન ભગવાન.
વેદવાનો આરંભ માંડ્યો, હરખ અતિઘણો મન;
રૂપમૈયાે લલી શોભા કરી છે, મંડપ મણિમય રમ્ય.
પત્ર લખી ભૂપ એહેની પાસાના, તેડાવ્યા થઈલીડ;
શ્રીકૃષ્ણને જગનપત્રિકા આવી, શીમે થયા જડુવીર.
વેદવાને પ્રભુ હરખ સાથે, નિસરયા કહાડી જન;
નમ્રનિવાસી લોક તેડ્યા, વિને કરી ઘણું માન.
છપન કોટ જાદવ સંગ લીધા, અવર બહુ રાજન;
અતુરંગાણી સિન્યા શોભતી, ગજરથ વાજે નિશાણ.
એ રીતે પ્રભુ જન લઈને, આવ્યા નગર મુબર;
રૂપમૈયાે ઘણું માન દઈને, ઉતાર્યા ભલે ઠાર.
અનિરૂધને કન્યા પરણાવી, ઉમંગ ઘણો અતિ મન;
ચોરી સરી કંસાજ બાધા, પરવાર્યા કરી જગન.
સભાસહિત પરધાન સંઘાતે, બેઠા છે રાજન;
તેહેવે સમે બજાલદ્ર સભામાં, આવ્યા છે આદરમાન.
કસંગ દશના ભૂપ કહે છે, રૂપમૈયાને વાત;
વેદવાઈ તમારા રમી જાણે, માટે સમસ્ત રમીએ આજ.
રૂપમૈયાે કહે જુવટ રમિયે, ભરો મુઠ તમે રામ;
શત શહસ્ર દશ શહસ્ર લગી, ચઢ્યા દ્રવ્ય તે લક્ષ મુખ્ય.
રમત રમતાં હજારે છત્યા, માને નહીં શય મુક;
સભા સહુ રૂપમૈયાની, કોશ બોલ્યા નહીં કુ.

એ રમતાં હયા કોઠજ સુધી, ચડયા શમ થઈ છત;
તોરે કહે રૂપમેયો છત્યા, કુષ્ઠ સભા એ રીત.
તેરેવે સમે વ્યામ વાણી થઈ છે, છત્યા સહી બળિભદ્ર;
રૂપમેયો કહે વાણી તથા થઈ, માને નહીં લાવો દ્રવ.
પામે બેઠા તે હસીને કહેછે, રમી થું બાણે જોવાળ;
સભામધ્યે એમ હાસ્ય કર્યું ત્યારે, કોષ ચડ્યો છે હયાળ.
શ્રીકૃષ્ણનાં દરશણને કારણ, દેવ વિમાનની ભીડ;
હોનાર છે તેરેને કોણુજ રાખે, એમ કહે જહુવીર.
એરેવા કુષ્ઠને હણવા કાળે, આવ્યા છે અમે બાણ;
રૂપમેયોને મસ્તક મારી, ભોગળ કહાડ્યા માણ.
હસી કહ્યું તેરેના દાંતજ પાડ્યા, પુરી જેણે કડી સાખ;
થડથકી તેરેની જિજ્ઞાસા કહાડી, નાહાડી સભા પડી હાક.
રૂપમાણીયે મન બાણ્યું ત્યારે, બોલ્યાં નહીં કરી ધીર;
શ્રીકૃષ્ણને બળભદ્રે કહ્યું તવ, શીઘ્રે થયા જહુવીર.
વહુવર બેઈ સહુ જન સંગાતે, આવ્યા પુર ભગવાન;
જન સહુને આદર સાથે, વિદાય કરી ગઇ ડામ.
થુકછ કહે શ્રીહરિની બીલા, સાંભળ પરિક્ષતરાય;
સુંદર હરિનો દાસ કહે, થયા એકસટમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૬૨ મો.

(કડવું ૧૭૫ મું—રાગ કેદારો.)

પરિક્ષત પુછે મસ્તક નામી, ઓખા અનિરૂધને કેમ પામી;
થુકદેવ કહે સુણ રાચે, બાણાસુર શિવનો ભક્ત કહેવાયે.
પંચાગ્નિસેવા ધસ્યું ધ્યાન, કર્યું ઊંધે મસ્તકે ધુત્રપાન;
તપ આચર્યું છે બહુ દીન, પછે બોળાનાથ થયા છે પ્રસન્ન.

(લાળ)

પ્રસન્ન થયા શિવશંકર બોળા, તૃહયા ઉમયા સ્વામી;
સહસ્ર હાથ બહુ બળજ આપ્યું, એ બાણુજે મન જાની.
પરવત સરખા નાખે મસળી, અનુજ બળ એનું બાણ;
સહસ્ર હાથે તાળ મૃદંગ વાગે, નૃત્ય કરે ગાય ગાન.
તેણે કરી શિવ રીઝયા મનસું, માજો વળી વરદાન;
બાણાસુર કહે માહારા નગરની, રક્ષા કરો ભગવાન.
તેમાટે શિવ રક્ષા કરે છે, શોણિતપુર વિકાત;
નગ્રની પુઠે ચોકી કરેછે, શિવજી તાંહાં દિનરાત.
ત્રીજવાર જઈ બુદ્ધજ મોડ્યું, જોયું મેં ત્રેલોક;
મુજ સમોવડ ન રહે ઉભો, તમવિના ખીજે રીક.
સહસ્ર હાથને ધુત્રજ કીજે, મિથ્યા વહું એ ભાર;
તમો કહેશો મેં વરજ આપ્યો, આવો મુજ સંગાય.
અંતરબાહીયે બાણ્યું મનમાં, એ છે બળનાં કામ;

શિવ કહે હું સરખા તમને, આવી મળશે બાણ.
ધનકેત પઠશે તાહારો, ત્યારે બાણુજે આવ્યો તુજ માટે;
હરખ પામી ધર આવ્યો, બુદ્ધે તેરેની વાટ.
એક દિવસ ઉમયાસંગ શિવજી, ક્રીડા કરે છે વન;
પારવતીનાં દરશણને આવ્યાં, ઓખા વેરેવજમન.
ઉમયા કહે છે ઓખાબાધને, પોહોંચશે મનની આશ;
થોડા દિવસમાં મળશે તુજને, સ્વપનમાં ભરથાર.
તેજ તાહારો સ્વામી થારો, માહાપુરૂષ ગાણવંત;
વૈશાખસુદ દાદશીને દીને, માનજે સત સત.
વચન અંજાના સાંભળી તાંહાંથી, આવ્યાં છે અંત:પુર માંહે;
કોભાંડની તનયા સેવામાં, ચિત્રલેહા તાંહે.
પારવતીયે કહ્યો છે તે દિન, રમી ગયા માહાપુરૂષ;
મધ્ય નિશાચે જાગી જોયું તો, દીડા નહીં બાધયે કંથ.
કાંહાં ગયા સ્વામી કહેતી ઉડી, કરતી બહુ રૂંદન;
ચિત્રલેહા કહે શું છે બાધ, બાણ્યું સખીયે મન.
ઓખા કહે તેજપુજ આવી, રમી ગયા કો વીર;
એ વર મુજને આણી આપો, નહિંતર તનું આ છવ.
દુ:ખસાગમાં નાખી ગયા છે, અધરઅમૃત પાઈ;
તુંથી કારજ થારો માટે, આણી આપો મુને બાઈ.
સખી કહે કહેવો છે તે વીર, દેખાડ આપું આણી;
ઓખા કહે નામદામ ન જાણું, કોહીપેર કહું મુજ સ્વામી.
સરસ્વતીના અવતાર છે માટે, ચિત્રલેહા લખે સાર;
સાત દિવસમાં લખી દેખાડ્યું, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ.
પટ દેખાડ્યો આણી ત્યારે, માન્યું નહીં બાઈનું મન;
ચિત્રલેહા કહે લખવું રહ્યું છે, દારીકા પાવન.
છપન કોઠ જાદવ લખિયા, શ્રીકૃષ્ણનો પરિવાર;
અનિરૂધ લખતાં દીડા બાઈયે, લગ્યા ધરી તેણે હાર.
મુગટ કુંડળ કટિ પીતાંબર, માહામનોહર રૂપ;
એ ધુરને માહારૂં મન હસ્યું છે, આણી આપો બાઈ તુર.
ચિત્રલેહા કહે કોણુ પ્રકારે, જાગે દારિકા ગામ;
ચંદ્રમુદરશાણુ ફરતું રહે છે, જઈ જોગે જો થાય કામ.
એરેવું કહી તતક્ષણુ આલ્યાં, આકાશ માર્ગે તાંહે;
ખટ ઘડીમાં આવી પોહોતી, ગોમતીસંગમ જાંહે.
વિચાર્યું કેમ જાગે તાંહા, સ્નાન કરે ઋષી દેવ;
નારદજી કહે કેમ પધાર્યાં, કહો બાઈ અશ્વમેવ.
ચિત્રલેહા કહે શોણિતપુરથી, આવી છે મહારાજ;
બાણાસુરની તનયા તેને, સ્વપ્ન લાધું એ કાળ.
અનિરૂધ સાથે ભોગ વિલાસજ, એણે હર્યું તેરેનું મન;
તેમાટે કેમ કારજ થારો, ભલે મળ્યા મુનિજન.

નારદભક્ષ મન વિચાર્યું, થાયે જુદું તાંહાં સાધ;
 તામસી વિદ્યા આપી કૃષ્ણે, રૂપે નહીં જાણી કાચ.
 કરજોડી નમસ્કાર કરીને, ગયા છે તેણે ઠામ;
 સ્વેદજલસહસ્રનાં મંદિર મધ્યે, રૂપમાણી નાંહાં શ્રીભગવાન.
 તે મધ્યે પ્રભમનનું ઘર છે, અનીરુધ્ધ નાંહાં રહે છે;
 તેજ્યુજ કંઈ લલના ઊભી, નૃત્ય તાંહાંય કરે છે.
 તે સમે તાંહાં આવી જોયું, બેઠાં છે અનિરુધ્ધ;
 આપ્યા સાથે રમી ગયા તે, સંભારે હૃદય મધ.
 ચિત્રલેહા યોગ પમાડી, વિદાય કીધી જલના;
 અનિરુધ્ધને કહે ચિત્રલેહી રહે, પોરોચે મનોરથ મનના.
 અનિરુધ્ધ કહે તું કોણ છતાં, આવી છે શું કાળ;
 પ્રતિહતર કહે લેવા તમને, આવી છું મહારાજ.
 બળીનો મુત બાણાસુર કહિયે, માહાવીર વિખ્યાત;
 તેહની તનયા આપ્યાબાહમું, રમીગયા તમે રાત.
 તમ પાંખે પ્રાણ ન રાખે, ચાલો તાંહાં રાજન;
 અનિરુધ્ધ કહે એ રૂતની કન્યા, કેમ માને મુજ મન.
 ચિત્રલેહા કહે સાંભળો રાજ, પિતામહની વાત;
 નરકાસુરની સોળ સહસ્રજ, લાવ્યા છે કંઈ જાત.
 વચન સાંભળી અનિરુધ્ધ બોલ્યા, લેઈ જાઓ મુને પુત્ર;
 તેહને સ્વપ્ન થયું તેહનું મુજને, માનો એ સત સત.
 લેઈ અનિરુધ્ધને જાણે એહેવે, ચક્ર મળ્યું તવ જાણ;
 નારદનું સમરાણ કર્યું ત્યારે, આવ્યા છે તેણે ઠામ.
 દેવ કારજ લેઈ જાય છે એહેને, જાતાં વારણા એ કાચ;
 નારદભક્ષના વચન સાંભળી, ચક્ર ગયું ફરી સોય.
 તતક્ષણ ચિત્રલેહા લેઈ આવી, આપ્યાને મંદિર;
 આજખી લે બાઈ સ્વામી તાહારો, અનિરુધ્ધ એ મહાવીર.
 દેખીને ઘણું હરખજ પામી, દીધાં છે આદરમાન;
 સ્તુતિ કરીને પાંચે લાગાં, રાખ્યું તેમું ધ્યાન.
 ચિત્રલેહા કહે મોહોડું ભાયેગ, વર છે રૂપનિધાન;
 એની સાથે કીડા કીજે, રાખો સમાધાન.
 સસરો પ્રાણ લોકના સ્વામી, એ ભાયેગ શું નાહાનું;
 આપ્યા કહે ધન ધન તુજને, એ વર તુંથી પાતું.
 તેજ મરદન કરી સ્નાન કરાવ્યું, ભુષણ બહુ વિધિ અંજ;
 આસન બેસાડી ગાંધ્રવવેહેવા, કર્યો છે રસરંજ.
 હાથવિનાશ બોપટ રમે, દેખી સેવક કરે ક્રિમ વાત;
 કીડીના પ્રવેશ નહીં, આંહાં આવ્યા કાણ વાટ.
 ને પ્રૂપની સંજે રમે નારી, તેહના રૂપ દેખે ભીન;
 તેમણે એ આપ્યાબાહમું, દીધે છે એહેનું બીન.
 બાણાસુરને કહિયે નહિંતર, આણેલો આપણા અંતર

તતક્ષણ આવી કહ્યું છે ત્યારે, કોખ્યા છે રાય બળવંત.
 રખિવાળ તમે શુંયજ રાખ્યું, આવ્યો તે કાણ વાટ;
 સેવક કહે સ્વામી કાસણ કહિયે, ધીરયાં નહીં સહ્યંમાત.
 ધનકેત પડયા તવ જાણ્યું, હોરી કો બળવંત;
 લસ જોધ્યાને આજા આપી, કરો તેમું જુદ.
 આવતાં દેખી આજળ લેઈને, હાથો છે અનિરુધ્ધ;
 જુદ કરી સહુ કામજ મારયા, પોરોતી વાત તે પુત્ર.
 કોભાંડને આજા કરી રાય, કરો તેમું જુદ;
 રથે બેસીને સૈન્ય સંગાથે, આવ્યા નાંહાં અનિરુધ્ધ.
 દેખી કટકને આપ્યા કહે છે, નાધડિયા ભરથાર;
 કેમ વહરો ફરી સૈન્યજ આવ્યું, વેરી થયો મુજ તાત.
 મેં એનું તાંહાં શું વણસાડ્યું, શો કર્યો મેં અન્યાય;
 પારવતીયે આવ્યો છે વર, સમજે કે નહીં એ રથ.
 મૂગતણી બહુ ટોળાં તેહમાં, કસરી પ્રગટ્યો એક;
 તે આગળ શું પ્રાકમ એહેનું, વિનતા જુઓ વિવેક.
 કાલાવાલાયે નહીં છૂટીયે, તુતો ઘેહેલી નાર;
 તારા પિતાએ મોકલ્યા તે, માહારે લેખે ચાર.
 એમ કહી ઘર બાહારજ આવ્યા, થાયે છે બહુ સંગ્રામ;
 સૈન્ય સહિત છતીને ઘાયલ, કીધા છે પરધાન.
 એ સમાચાર જાણીને આવ્યા, બાણાસુર રાજન;
 કોભાંડ કહે સ્વામી કાસણ કહિયે, જુઓ વિચારી મન.
 શક તોલે પ્રાકમ છે એહેનું, શું વિખાણું વાત;
 તેમણે કહ્યું માનો એનો, પુજ થયો કેમ થાયે ધાત.
 બાણાસુર કહે શું જુઓઠો, એ કહિયે માહા અન્યાય;
 વહર કહે એ ગાંધ્રવવેવાહ, કીધા છે કન્યાય.
 રાક્ષસજ બહુ બાણુજ વરસે, એકનાં લસજ થાય;
 એણી પરે જુદ બહુ થયું, શું કહું સંખ્યાય.
 ખડગ બેડા અસ્રશસ્ત્રજ, સાંજને ગડનાંજ;
 અનિરુધ્ધ સહુને પુરા પડે છે, મહાવીર વિકાજ.
 ચિત્રલેહાએ નારદ સંભાર્યા, તે આવ્યા તક્ષતણુ;
 બીહીરામો તું અનિરુધ્ધ, તાહારે માથે છે પરિપૂજ.
 અનિરુધ્ધ કહે સ્વામી તમ પ્રતાપે, છત્યા છે બહુ વીર;
 એમ કહી ફરી જુદ કીધું, રાય આવ્યા સમર.
 જુદ કરતાં રાય અનીરુધ્ધને, ધરી લીધા તતક્ષણુ;
 નાગાએ બંધન કરી, છતી ચાલ્યા છે રાજન.
 આપ્યા કહે હવે શુંયજ કરડું, વેરી થયો મુજ બેજડ;
 બાણક જાણી દ્યા ન આણી, એમ કહી કરે વિલાપ.
 એ સમાચાર લેઈને ચાલ્યા, નારદભક્ષ તતક્ષણુ;
 જુદ બહુ પરે થાયે, આવશે અસ્રશસ્ત્રજ.

(વલણ)

આવશે ભગવાન એહેવું, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુદ કહે સુંદર, ખાસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૩ મો.

(કહવું ૧૭૬ મું—રાગ સામેરી)

કહે ભુપતિને શુકભેગી, સુણ રાય હરિકથારસ ભોગી; [તંન;
રૂપમણી ચિંતા કરેછે મંન, ભુઓ કોઈ આંહાંથી લઈગુણે
મોટી અશ્રજ કહિયે વાત, ચિંતા શી કરો એમ કહેછે નાથ.

(હાળ)

ચિંતા શી કરો ભામની, એહેવે આવ્યા નારદદેવ;
આદરમાન બહુ પેરે દીધાં, બોલ્યા હરિ તતખેવ.
ત્રણ લોકમાં ગમન તમારું, અનિરૂધની કયહું ભાળ;
શું બેઠા મુનિ કહે બાંધ્યા છે, શોણિતપુરભૂપાળ.
ચિત્તલેહા લઈગઈ છે એહેને, આકાશ મારગે ધન્ય;
બાણસુરની તનયા સાથે, ગાંધ્રવવેહેવા કીધો બ્રહ્મ.
ભુદ્ધ ઘણું કીધું તમપુરે, પણ બાણસુર બળવાન;
નાગઅન્ને અનિરૂધને બાંધી, રાખ્યા છે વસમો ઠામ.
શ્રીકૃષ્ણનું મન નારદ કહિયે, પરભારી સુણી વાત;
સૈન્ય સહુ સજ કરીને આવ્યા, વાળ્યા નિશાણે ઘાય.
દશ ક્ષોહણી સૈન્યા સંગાથે, ચડ્યા છે જાદવરાય;
મધુમન સૈન્યાના નાયક કહિયે, ગદ ને સાંખ કમાર.
ભરૂપર શ્રીકૃષ્ણ ને હજાધર, બેઠા છે બેહુ વીર;
અતુરંગણી સૈન્યા આગળ, થઈ મારગમાં ભીડ.
એ રીતે મધુ આવી પોહોતા, વાગાં બહુ રાણતૂર;
વાડી ઉખાડી નવ વીટીને, પડ્યા છે જાદવ શૂર.
બાહારનાં પુરની ભાંજ અટાળી, દગ્ધ કર્યું તવ જાણ;
બાણસુરને જાણ થયું તવ, સૈન્ય કર્યું સાવધાન;
દશ ક્ષોહણી સૈન્ય સંગાથે, નીસરયા છે રાજન;
માર ઉપર છે સ્વામીકાર્તિક, નંદા ઉપર શિવબ્રહ્મ.
સનમુખ આવી રહ્યા ઊભા, બેહુ ગમાથી જાણ;
ભુત પિશાચ શિવની સૈન્યા, થાયેછે બહુ સંગ્રામ.
શિવજ ને ભગવાનજ પોતે, સાત્યકી ને બાણસુર;
બળિભદ્ર ને કોભાંડ બેહુથે, માહા બળ ભરપુર.
મધુમન સ્વામીકાર્તિક એ રીતે, પરસ્પર ભુદ્ધ વિશેષ;
શસ્ત્ર અસ્ત્ર બહુ બાણજ વરસે, દેવ વિમાનની ભીડ.
શિવજ ને ભગવાન બેહુ, યુદ્ધે બહુ વિદ્ય બાણ;
ખીનાકપાણી સારંગપાણી, વાયુ પર્વતસું એમ જાણ.
શૂર્પઅસ્ત્ર ગરૂડઅસ્ત્ર, અગ્નિ તાંહાં પરજન;

પરસ્પર હારે નહીં બેહુએ, વિચાર્યું મધુ મંન.

મોહાએકરી મોહ પમાડ્યા, શિવજ નંદીપર જાણ;
છતીને મધુ ભુદ્ધને આવ્યા, જાંહાં છે બાણસુર રાજન.
અશ્વ સહસ્ર એ રથે જોડ્યા, માહા વીર વિકાળ;
પાંચશે બાણ એકવારે યુદ્ધમાં, જેવા કૃતાંત કાળ.
શ્રીકૃષ્ણજ એ આવતાં છેદ્યાં, ભાંજ્યા તેનો રથ;
પાંચજન્ય એ શાંખ વજ્રડ્યો, છત્યા મધુ સમરથ.
નગ્ન થઈને કોટરા આવી, બાણસુરની માય;
શ્રીકૃષ્ણજ ઉડરાટા એહેવે, નાડા નગરમાં રાય.
બળભદ્રે કોભાંડ નસાડ્યો, મધુમને કાર્તિકસ્વામ;
એ રીતે મધુની છત થઈ છે, વાગાં બહુ નીશાણ.
એહેવે શિવજ આજસ મોડી, જાળ્યા છે રાણમહિ;
મુખ્યગણસું ખાતાં તરિયો, નીસરયો તવ તહિ,
ત્રણ મસ્તક ત્રણ નાસિકા, નેત્ર છ ને છ હાથ;
તરિયો કહે મુહુને આજા દીજે, બાળી કરે સહુ રાખ.
મૈત્રની જાણે શિખર બાળી, એહેવો એ બળવાન;
શિવ કહે એહેના સૈન્યમાં જઈને, કરો સહુને હેરાન.
આજા લેઈ પેહલાં શેષને આંગે, ચહુડ્યો છે તમશરીર;
ત્રાહે ત્રાહે માહારૂ આંગ બળેછે, રાખાજ શ્રી જુગદીશ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે એહેને શિક્ષા કરે, ધીર ધરો મન કરો દૂઠ;
નારાયણજવર તુરત આવી, લાગો તરિયાને પુઠ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ ફરયો, એહેને કોઈન રાખે રાણી;
શ્રીકૃષ્ણને ચરણે નમી કહે, રાખો પ્રાણજીવન.
તમારે જવરે તમ કરયો મુને, શરાણ આવ્યા હું દીન;
સ્તુતિ ઘણી કરી તરિયાયે, તમો કહિયે પરીબ્રહ્મ.
બ્રહ્મરૂપ તમો સરજે પાજો, શિવ રૂપે સંધાર;
સચ્ચિદાનંદ રહ્યાછો વ્યાપી, તમથી નહીં કો સંસાર.
તમને મુકીને અન્યને ભજશે, તેને પીડશે જવર બ્રહ્મ;
હુતો તમારે શરણે આવ્યો, મુહુને પીડા હોયે કેમ.
દયાનિધિ ભગવાન કહેછે, સાંભળો તરિયાજ ધન્ય;
તાડારો માહારો સંવાદ ગાશે, સાંભળશે એકેમન.
તેહેને ઘેર તું જાઈશિમો, એ આપો મુજને વચન;
વચન આપી તરિયો ગયો તડાંથી, નમી મધુને ચણ.
એહેવે બાણસુર સૈન્ય લઈ આવ્યો, રથ બેસી સાવધાન;
અસ્ત્ર શસ્ત્ર બહુ બાણજ વરસે, થાયે છે સંગ્રામ.
શ્રીકૃષ્ણ તે મંનવિચાર્યું, ઉતાડે એહેના ભાર;
ચક્ર કરીને હાથજ છેદ્યા, વૃક્ષતાણી જેમ ડાળ.
તે સમે આવ્યા શિવ તાંહાં, સ્તુતિ કરે હરિની તહિ;
અભયવર આપ્યો હરિ એ એહેને, તે કેમ મિથ્યા જાણે.

તમે કહ્યું પ્રેક્ષાદનો વંશજ, મારવો નહીં કહું ગદ્ગદ;
 દયાનિધિ ભગવાન કહેછે, જોતારયો એહેનો મદ.
 હું એસી અજ આવ્યા છે, કહે માહોમાહા રી રાઠ;
 હરિ હરનો મેળાપ કરી અજ, ગયા પોતાને ડાર.
 આર ભુજ રાખ્યા છે તેહેના, માન્યું પ્રભવચંન;
 આપ સરીખો કીધો હરિયે, શિવ થયા પ્રસન્ન.
 રથે બેસાડી વહુવર લાવ્યા, શોભા ઘણીસાથે રાય;
 શ્રીકૃષ્ણને આવી ચરણે લાગો, ક્ષમા કરો અન્યાય.
 પેહેરામણી મનગમતી કીધી, ગજ રથ અશ્વ અપાર;
 અક્ષીણી સેન્યા આપી રાયે, વળાવ્યા ભસી ભાત.
 મળી શિવને દારિકા આવ્યા, વાજ્યાં છત નીશાણ;
 સૈન્ય સહુને આદર સાથે, વળાવ્યાં દઈ માન.
 ઓખા અગ્નિધનો વેહેવા, સાંભળે ને ગારો;
 તેહેને જવર પીડા નહીં, ત્રિવિધ તાપ સહુ જાશે.

(વલણુ)

માનજો વિશ્વાસ એ, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
 ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, ત્રેસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૪ મો.

(કડવુ ૧૭૭ મું—રાગ કેદારો)

શુક કહે સાંભળ લૂપ, ને કહું એક ચીત;
 વળી કહું નારાયણ કીલા, સંક્ષેપે કરી પ્રીત.

(ઢાળ)

સંક્ષેપે કરી જાણજ્ઞે, કહું કથા રાજનં;
 નમ્રમાંથી બાળક સંજો, નીસરયા પ્રભુમંત,
 સાંભકમાર ને ગદ ભાનુ, આલ્યા રમતા વંત;
 રમતાં રમતાં વાડીમધ્યે, આવ્યા થયો છે શ્રમ.
 તૃષા લાગી જળની, જોતા ફરે છે રાજનં;
 જુએ તો એક કૂપ મધ્યે, દીડા કરકટ તાંડાંય.
 કાહાડવાને સોડ્યાં બાળક, દયા થઈ જહુવીર;
 સમુદ્રમાં એને મુકીયે, અહીં કષ્ટ પામે છવ.
 દોરડાં ચર્મનાં વળી બાંધી, તાણે સહસ્રક બાળ;
 તલમાત્ર તાંડાંથી ખસે નહીં, એહેવી પુષ્ટ તેહેની કાય.
 સભા મધ્યે જઈ કહ્યું, તવ આવ્યા શ્રીભગવાન;
 કર વધારી વામ હાથે, કાહાડ્યો ભાગ્યનિધાન.
 સ્પર્શ કરતાં દિવ્ય દહે થઈ, મુગટ કુંડળ સાર;
 પ્રકમા કરી નમ્યો ચરણે, સ્તુતિ ઘણીકરી રાય.
 આથ અંત ને મધ્ય તમ વિના, અવર નહીં કો સ્થામ;
 દિન દિન ઉપર ઘણી કીપા કરી, આવ્યા છો ભગવાન.

નમ્રનિવાસી લોક જાદવ, જુએ ઊભા તેહ;
 તે દખતાં પ્રભુયે કહ્યું, કેમ પામ્યો કરકટ દેહ.
 અતરજમી જણો છો, પણ આગન્યા ધરૂં રીશ;
 માણામ કરીને વધાવાણી, સાંભળો શ્રીભુગદીશ.
 પૂર્વ હુતો હું નમ્રનો રાજ, કરયાં મેં બહુ દાન;
 ગજ રથ અશ્વ ગૌ ભોમી વિમને, આપીછે અપ્રાણ.

વસ્ત્ર સોત્રાણુ તીલ આદે, સદાવરતે અંન;
 જનમ સઘજો એમ ગયો, સ્વામી કરતાં મુને પુન્ય.
 તારાની કો કરે ગણના, મેઘનાં બિંદુ સોય;
 પણ ગૌનું લેખું નહીં, શું કહું મુખથી જ્યે.
 સોત્રાણુ શીંગી રૂપાંધુરી લૂણુ, નવી પ્રિય વસ્ત્ર સાથ;
 વેહેર સરોવર કૂપ એ રીતે, ધર્મ કર્યા વિમને નાથ.
 એક ગાય આપી વિમને, ભળી ટોળાંમાંહે બીજે દીન;
 વઢતા વઢતા આવ્યા પ્રાહ્મણુ, સમજે નહીં તે કેમ.

એકની સહસ્ર લક્ષ સૂધી, દેવામાડી રમ્ય;
 પ્રાહ્મણુ કહે. અમો એજ લેશું, મુકી ગયા બેહુ બ્રહ્મ.

તેમાટે જન્મદત અતે, લેછગયા શન્ય;
 ધર્મ કહે ચિત્રગુપ્તને, એહેનું જુએ પાપને પુન્ય.

ચિત્રગુપ્ત કહે સાંભળો, એહેના પુન્યનો નહીં પાર;
 પ્રાહ્મણુ બેહુ ગયા રોપે, પાતક એ મહારાજ.

ધર્મ કહે પેહેલાં પાપ કે પુન્ય, ભોગવશે રાજનં;
 મેં કહ્યું થોડું પાતક પેહેલું, ભોગવું એ જન્મ.

તેમાટે કરકટ દેહ ધરી, પડ્યો વરસ હજાર;
 તમ પ્રતાપે છુટ્યો સ્વામી, પોહોતા મનોરથ આજ.

એમ કહીને નમ્યા એહેવે, આવ્યું દિવ્ય વિમાન;
 તેપર બેસી ગયા વૈકુંઠ, વાજતે નીશાણુ.

શ્રીકૃષ્ણ કહે સુણો જાદવના તન, સાંભળ્યું એ પ્રશ્ન;
 પ્રાહ્મણુને કો દુભવસે, તે પામશે બહુ કષ્ટ.

પ્રાહ્મણુનો અંશ હજાહજ વિષ, પથે નહીં કહે ધરી;
 ને વિષ ખાચે તે મરે, એ તો રોષે પરિયાં વાસ.

વૃત્તિ આપી લીયે પાછી, પડે આંસુ ભોમ;
 નેટલી રજ ભીંજે તેટલાં, વરસ કરમી ભોગ.

જુએ પાતકનો કહું લેશ નહીં, તોયે વળગ્યું આવી રાય;
 સર્વને શીખામણુ હવી, પ્રભુ આવ્યા લેઈ પરિવાર.

(વલણુ)

જાદવના સહુ કંવર આવ્યા, શુક કહે સુણ રાયરે;
 ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, ત્રેસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૫ મો.

(કલ્પું ૧૭૮ મું—રાગ કેદારો.)

શુકદેવ વદ્યા છે વચન, સાંભળ પરિક્ષત માહારાજનન;
નંદ જસોદા પ્રજનો સાથ, મળવા જુએ હરિની વાટ.
એકવાર આવે તો મળીયે, શું માયા છેક તોડી હરીયે;
અંતરજમીએ જાણ્યું મન, મુને અવકાશ નહીં કેમ.
ધૃષ્ટા બળભદ્રને થઈ જાણ, જઈ હું નીરખું ગોકુળ ગામ;
જન્મભોમ જોડી એકવાર, રથ સજ કીધો તોળીવાર.

(૬૫)

સજ કરાવી બેઠા રથપર, આવ્યા વૃંદાવન;
ગોકુળનાં એ વૃક્ષ દેખી, હરખ્યા છે ઘણું મન.
સાંભળી પ્રજવાસી સાહામાં, મળ્યા આવી પ્રેમ;
શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર પેહલા, પુછે કુશળીક્ષેમ.
તાંહાંધકી રથ આવી છટો, નંદ રહે જે ડામ;
દંડવત કરતા જઈ મળ્યા, નંદને બળરામ.
આલિંગન દઈ બોલે બેસાડ્યા, હજો પુત્ર કલ્યાણ;
જસોદાજી મળ્યાં આવી, હરખ અનિધાણ મનુજાણ.
આદરમાન બહુ પેરે દીધાં, સંતોષ્યા ભક્તીભાત;
શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર પ્રેમે, પુછે જસોદામાત.
કંસહણીને છોડાવ્યાં, માતતાત સુંદરચામ;
જદવ કુળને સુખ હવું, બહું કચું છે એ કામ.
ઘણા દિવસ એમ વહીગયા, અમો જોડે જીવનની વાટ;
ચક્રોર ઇચ્છે ચંદ્રને, તેમ મળવાની કરું આશ.
વસુદેવ દેવકી આદે સહુકો, કુશળ છે કહો તન;
ક્યારે અમને સંભારે કે, નહીં પ્રાણુજીવન.
એમ કહીને નેત્રથી તવ, પડી આંમુધાર;
જસોદાના પ્રેમ આગળ, હવી ન હોયે માત.
બળભદ્ર કહે સહુ કુશળ છે, હરિ મળવાને કરે હેત;
એકવાર તમને મળશે માતા, જાણજો કર્કેત.
એહેવું કહી સમાધાન કરે એહેવ, આવીછે પ્રજનાર;
બળીભદ્રને જોઈ હરખ પામી, પુછ્યા સહુ સમાચાર.
શ્રીકૃષ્ણજીએ કહ્યું હોય કાંઈ, કહો અમને રામ;
કો વેળા અમને સંભારે કે, તજ માયા રામ.
રાજસુખમાં જુલ્યા છે, અમને સંભારે તે શીદ;
બળભદ્ર કહે એક વાર તમને, મળશે શ્રીજીગદીશ.
મધુમાસ તાંહાં રહ્યા છે, રમે ગોપીસંજે શેષ;
વન ને ઉપવન હરિનાં, જુએ ચરિત્ર વિશેષ.
વરુણ બેટજ મોકલી, વસ્ત્ર સુરાપાન;
પાન કરતાં મદીરા ચઢી, રમે ગાય ગોપી રામ.

પૃથવી સરસવભાર જેહના, મસ્તકપર ન જાણાય;
એહેવા એ શેષશાઈ જિલ્યા, સેહેજ હરિગુણ ગાય.
ઉભણકાળે જળકીડા કરવા, ઇચ્છે થઈ શેષ જારે;
જમુનાજીને તેડ્યાં પાસે, આવે નહિં બઢ્યો કાંધ તાહારે.
આયુધનું સમરણ કર્યું તે, આવી ઊભું સંગ;
હજ ઘાતીને તાણ્યું એહેને, કરું હું શતખંડ.
કાલિંદી દિવ્ય દહ ધરીને, આવી નમિયાં પાય;
સ્તુતિ ઘણી કરી શેષની, ક્ષમા કરો અન્યાય.
જળકીડા કરી શેષ પ્રસન થયા, કહે સૂરજદહા ધન;
સ્નાનથી પ્રાણી દુસ્તર તરે, ને પામે સ્વર્ગસદન.
ધન જમના ધન એ પ્રજ, ધન ગોકુળ ગામ;
ગોરસનું સુખ અહીંયાં એહેવું, નહીં બીજે ડામ.
માસ બે એમ વહીગયા, જવા તતપર થયું મન;
બેટ ઉત્તમ મોકલે, તે ગોપી પ્રાણુજીવન.
નંદ જસોદાને મળી રથપર, બેઠા છે તવ શેષ;
સારથીએ અશ્વ હાંક્યા, ચાલ્યા છે શ્રીનરેશ.
દારીકામા આવી પોહોતા, મળ્યા શ્રીભગવાન;
સમાચાર તવ શ્રીગોકુળના, પુછ્યા સુંદરચામ.
શેષ કહે નંદજસોદાજી, ગોપ ગોપી બાળ;
મળવાને આતુર ઘણાં, એકવાર મળીયે દયાળ.
આ બેટ તમને મોકલી, ઘણા રાખે તમપર પ્રેમ;
સમાચાર સર્વે કહ્યા શેષે, પ્રજજન કુશળક્ષેમ.
સાંભળી ગદગદ થયા, ત્યારે સભાર્યાં માતતાત;
જસોદાને તોલે નહીં કો, અવર બીજી માત.
શુકદેવ કહે મુણી રાયજી, એ કહ્યાં ચરિત્ર શ્રીરામ;
અધાપી એ કાલિંદીનો, પ્રવાહ વાંકો તોણે ડામ.

(વંદાણ)

પ્રવાહ વાંકો વહે હરિજન, ભજવા શ્રીજીકુશલ રે;
ધનદાસના મુતમુત કહેમુંદર, પાસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૬ મો.

(કલ્પું ૧૭૯ મું—રાગ રામઝી)

શુકજી બોલ્યા મુણ રાજનજી, શ્રીકૃષ્ણ લીલા અતિપાવનજી.

(૬૬)

પાવન કથા હરિનામની, સાંભળો અભીમનતન;
મિથ્યાવાસુદેવ નામે એક, કર્કેશના રાજન.
રમત રમતાં બાળકે કહ્યું છે, નાહાનપણામાં જાણ;
એ પ્રજ તારી તુંજ સ્વામી, તેમણે પાડ્યું નામ.
એહેના મનને ઊપન્યું, એ મનોરથ રાજન;

પ્રજ્ઞા પ્રભુનું કરવું છે, જાણુને એ મન.
 દૂતને રાધે કહ્યું તેડી, સાંભળી માહારાં વેણુ;
 શ્રીકૃષ્ણને તમે જઈ કહો, એ મુકો માહારાં ચેહેન.
 રાખ ચક્ર ગદા પદ્મ, એ તો ધરયાં આયુધ રીક;
 એ ચાર ભુજયે મેં ધરયાં, તે જાણે છે ત્રેલોક.
 એ બેખ માહારો મુકી ઘો, નહિંતર જુદને સાવધાન;
 એમ કહી કૃત મોકલ્યો, તે આવ્યો દારીકા જાણ.
 સભામધ્યે જઈ કહ્યું, જાંહાં બેઠા છે માહારાજ;
 પુંડરીક વાસુદેવે મોકલ્યો, મુને કેહેવાને તમપાસ.
 ઉત્તરેનને સાહામાં, બેઠા બોધવ જન;
 છપન કોડ સહુ દખતાં, દૂતે કહ્યાં એહ વચન.
 આયુધ માહારાં ગદા પદ્મ એ, ચક્ર ગરૂડ વાહન જાણ;
 એ ચેહેન માહારાં મુકી ઘો, ન મુકો તો થાઓ જુદને સાવધાન
 હું વાસુદેવ ને તું કોણ ખીજે, રમત કરી શું ખાજ;
 રાજ તમને આપ્યું કોણે, ને કરોછો આ ડાર.
 એ પ્રજા માહારી હું સ્વામી, તું તો જનદવરાય;
 આવો આપણ જુદ કીજે, છતે તે કરે રાજ.
 જુદ ન કરો તો શરાણ આવો, કહ્યાં દૂતે વચન;
 સાંભળી હરિ હમ્યા મંદ મદ, સભા સહુ રાજન.
 વચન સાંભળી તાહારે એહેવાં, આશ્રજ પામ્યા રાય;
 મંદમતી અજ્ઞાન તે શું, ભુલો મસ્તકધાય.
 કંસ કેરી જનન આદે, હજીયા છે કાણુમહિ;
 એને હાણુતાં વાર રી છે, એમ વધા રાય ત્યહિ.
 પુંડરીકવાસુદેવ કોણ છે, જણે કહ્યાં એ વચન;
 શ્રીકૃષ્ણ કેહે એનું મૃત્યુ આવ્યું, જાણુને રાજન.
 દૂતને હરી કેહે એ ને, જઈ કહો એને કાજ;
 એ ચેહેન તાહારાં મુકે છે કે, મુકાવું તુજ રાજ.
 વળી કેહે મારે શરાણ આવો, મેં સુણ્યો એહ અનુરાગ;
 મુવા પુકે શરાણ તાહારે, આવશે એ કાગ.
 એ દૂતે આવી કહ્યું રાયને, થયા જુદને સજ;
 અહીંથીકી શ્રીકૃષ્ણ તતપર, મંગાવ્યો તવ રથ.
 શ્રીકૃષ્ણ કેહે એણે જગાડ્યા, નહિંતર કોણ લેવું નામ;
 મિથ્યાવાસુદેવ એમ કેહે, માટે કરવું એહેનું કામ.
 સાજ કચન રત્ન મણિમય, જડિત રથ અમુલ;
 રથેત અરવ ચાર જોડ્યા, વાગાં ખહુ રણતૂર.
 રથે બેસી હરિને સનમુખ, આવ્યા પુંડરીક દેશ;
 કાશી રાજની સીમમધ્યે, પડ્યું દગ નરેશ.
 કાશી રાજ એહેના મિત્ર છે, જાંહાં હતા એહ રાજન;
 સાંભળું ને કૃષ્ણ આવ્યા, નીસરયા તતક્ષણ.

બે કોહેણી સૈન્ય સાથે, આવ્યા વાસુદેવ રાજન;
 સનમુખ આવી રહ્યા ઉભા, દીસે બેહુએ સમાન.
 રાખ ચક્ર ગદા પદ્મ અંગે, પીતાંબર પરીધાન;
 એ રીતે ચત્રુભુજ વાહન, ગરૂડ ધજ સાવધાન.
 શ્રીકૃષ્ણ કેહે તેં કેહેવડાવ્યું, ને મુક માહારો વેશ;
 એ બેખને હું મુકાવું, ત્યારે જાણુને તું નરેશ.
 એમ કહીને અસ્ત્ર શસ્ત્ર મુક્યાં, ખાણુના વરસાદ;
 જુદ ખહુ પેર થયું ત્યારે, સોડ્યા જનદવ જોધ.
 શ્રીકૃષ્ણજીએ ચક્રેકરીને, પાડ્યું મસ્તક તતક્ષેવ;
 પુંડરીકવાસુદેવ પડ્યા રણમાં, જુએ ગગને દેવ.
 પાછળથી કાશીરાજ આવી, કરે ખહુ સંગ્રામ;
 પુંડરીકના એ મિત્ર કહિયે, સૈન્ય ઘણુંએક જાણ;
 શસ્ત્ર અસ્ત્ર ખહુ ખાણુજ વરસે, એકના લક્ષજ થાય;
 શ્રીકૃષ્ણજીએ વિચાર્યું, હવે કરું એહેને ધાય.
 ખાણુ કરી શિર છેદિયું, એ જુવે દેવ ગગન;
 કાશીરાજનું ઉડ્યું મસ્તક, ગયું જાંહાં છે તન.
 સભા સર્વે બેઠી છે, તે દખતાં શિશ પડ્યું તાંહે;
 પુત્ર કેહે આ મસ્તક કોહેનું, વીચારે મનમાંહે.
 સાંભળી રાણી જોવા આવ્યાં, અનેક સખી સંગાથ;
 જોઈને કટી પડ્યાં, એ સ્વામી માહારો નાથ.
 પુત્ર જાણ્યું પિતાનું શિશ, ઘણો શોક કીધો મન;
 ક્રિયા કમ કરીને પછી, આરાધ્યા શિવ બ્રહ્મ.
 પુંડરીકવાસુદેવ ચત્રુભુજ થઈ, ગયો બેસી વિમાન;
 દયાનિધિ ભગવાન એહેવા, કર્યો આપ સમાન.
 તાંહાંથીકી પ્રભુ વળ્યા પાછા, આવ્યા દારીકા ગામ;
 ઉત્તરેનને કહ્યું આવી, વાગાં છત નીશાણ.
 કાશીરાજના પુત્રે તપ કરી, શિવજી કર્યા પ્રસન;
 માગ માગ તું શું માગે, પછે વધા મુખ વચન.
 માહારા પિતાનો મારનાર ને, તેહેનો ફકું ઠામ;
 એ ઉપાય સ્વામી કહો અમને, માણું એ વરદાન.
 શિવે મનમાં જાણિયું, એ કરે કહું કર્મ;
 શ્રીકૃષ્ણ તો પરીબ્રહ્મ છે, નહીં જાણે મૂઠ એ મર્મ.
 શિવ કેહે કરો જગન તાંહાંથી, પ્રગટે અગ્નિ પુર્વ;
 શુદ્ધ મત્રે કરી હોમરો તો, કાળ થાશે તુર્ત.
 પિતાએ કર્યું ફળ પામ્યાં છે, વળી કરોછે એ પોણુ;
 મહીં એહેનું આવ્યું છે, એહેને રાખનાઈ કોણુ.
 વર આપી શિવજી ગયા, તેણે માડ્યો જગનઆરંભ;
 અભિચાર મંત્રે હોમ્યું વિમે, પ્રગટ્યો પુરષ પ્રચંડ.
 તણુ મસ્તક જેહેના કેશ રાતા, રડત લોચન આંખ;

થઈ આજ્ઞા બળે દારીકા, તેહેને બાળી કરો રાખ.
જળને વાડી બાળી લોક કહેવા, આવ્યા રાજ સભાચે;
રાખો રાખો બળતાં અમને, સ્વામી શ્રીજદુરાયે.
જવાળા આવી ચોહો દિશાથી, અગ્નિ જળુલમાન;
દખીને હરિ વધા મો બીહો, એહેનો ફડું ઠામ.
અકને આગન્યા કરી, દખી નાહાડા અગ્નિ જાય;
હોમનાર ને રાજપુત્ર એહેને, બાળી કીધા રાખ.
ઊલટો મંત્ર એ ફરચો બુંડું, કરતાં ફડું કેમ થાય;
ચક ગયું તેણે નત્ર બાળ્યું, કાશીપુરી કહેવાય.
એક ક્ષણમાં ફરી આવ્યું, ખેડા જાંહાં લગવાન;
શિવની રાજધાની હરિ કહે, લડું કચું એ કામ.
લોકો સહુ એમ વદે સાચા, શ્રીકૃષ્ણ એ જદુરાય;
સમરથ સાથે બાથ લીડી, કુશળ કેમકરી થાય.
શુકદેવ કહે સુણ રાયજી, એહેવા કહિયે શ્રીપરબ્રહ્મ;
જુઓ વેરભાવે મિથ્યાવાસુદેવ, ગયા સ્વર્ગસદન.
વેરભાવે લક્ષ્મિભાવે, ભજે જે કો રામ;
અંતે પદવી પામે ઉત્તમ, દયાનિધિ લગવાન.
સુતપુરાણિકે શૌનક આગળ, કહ્યુંછે નિમિષારણે;
શ્રોતાજન ભાવે કરીને, ભજિયે શ્રીઅશરાણાશરણે.

(વલણ)

ભજિયે શ્રી મોરાર કૃષ્ણ નિશદિન, તરો ભવ સંસારરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, છાસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૭ મો.

(કડવું ૧૮૦ મું—રાગ રામઝી)

કહે પરિક્ષતને શુકસ્વામી, શૌનકને કહે સૂતપુરાણી;
શ્રોતા ભજિયે જાદવ રાય, એહેવો ફરી ન આવે દાય.

(ઢાળ)

ફરી ફરી દાય આવે નહીં, હરિ પુરે મનની આશ;
હવે કહું ચરિત્ર બળિભદ્રનાં, તે સાંભળો ઇતિહાસ.
રામા અવતારનો રહ્યો વાનર, સુગ્રીવનો પરધાન;
મયંદનો એ જાત માહા બળી, દિવિદ કપીનું નામ.
અચુત મજનું બળ છે એહેને, એહેવા કપી રણધીર;
સનયુષ્મ એહેની ગાંધે નહીં, સંગ્રામમાં કો વીર.
જેહેના તાડ સરખા હસ્ત રેહે, નરકાસુરને દેશ;
તે સાથે ઘણી પ્રીત માટે, કરે હરિસું દેશ.
મિત્રનું એ વેર લેવા, આવી કરેછે દંદ;
દારીકાને આસપાસજ, ભાંજે ગામ અનંત.
વૃક્ષ પર્વત આવી નાખે, દગ્ધ કરે બળવાન;

સમુદ્રનું જળ ઠેસે હાથે, વહીજાયે બહુ ગામ.
લોકને ઘેરી ઘાલે ગફામાં, કરે એહેવો અન્યાય;
ભય કહેનો આણું નહીં, ફરે નિરબે થઈ રાય.
મરણ નિરંચે આવિયું, એ કુષ્ટનું હવે આંમ;
અંતરજામીયે જાણિયું, કરે પરભાસ્યું એહ કામ.
વનવિહારને રેવતાચળ પર્વત, ગયા રમતા રામ;
અનેક લલના સંગ એહેવે, આવ્યો કપી તેણીકામ.
વાગે તાલ મૃદંગ ગાયે, નૃત્ય અતિઘણો રંગ;
તે સમે એ કુષ્ટ આવી, કરચો રંગમાં ભંગ.
વળગીને સ્ત્રીના વસ્ત્ર કાઢે, કરેછે તેહેને નગ્ન;
આગળ આવી ગુહ્ય દેખાડે, વળી ગુહ્ય એ મનમગ્ન.
કહીને વૃક્ષ ઉપર બેસે, ચંચળ માહા વિકાળ;
શેષ કહે માહારી મરજદ નહીં, આવ્યો એહેનો કાળ.
વૃક્ષ ઉપાડી નાખે ઉપર, દીસે કપી પ્રચંડ;
જેમ નાખે તેમ શેષ ભાંજ, કરે એ સતખંડ.
જુદ કરતાં વૃક્ષ ખુટાં, મળે નહીં આસપાસ;
પછે એ પાષાણ લાવી, નાખેછે કપી ત્રાસ.
તે ખુટા પછી મુષ્ટિ પ્રહારે, કરે સખળો માર;
આકાશ જઈ ઉપર પડે આવી, કેમ ન પામે હાર.
સુરાપાનનો કળસ લેઈને, ફાડ્યો કપિયે આમ;
શેષને તવ ક્રોધ ચહડિયો, ફડું એહેનો ઠામ.
આયુધ હજ એ ઉપર શું ધરે, એ વાનર છે કોણુ માત્ર;
એમ કહીને હજધર ઉડ્યા, જુદ બહુ થયું સર્વત્ર.
મુષ્ટી મારી મરતક ઉપર, કપી પડ્યો મુર્છા ધણી;
રૂધીર ઓકચો મુખધકી, ગયા પ્રાણુ તતક્ષણુ.
દેવના હુંકુભી વાગાં, પુષ્પ વૃષ્ટી બહુ થાય;
મોહું સાલ નિવારિયું, ધન ધન જાદવરાય.
જેજેકાર સઘળે થયો, નવખંડે જાણી વાત;
વાનર શેષે હજુયો ક્ષણમાં, આનંદ આચળ થાય.
ત્યાંહાંધકી પછી દારીકામાં, આવ્યા છે બળરામ;
સમાચાર મળુને કહ્યા, ઘણું રીજ્યા સુંદરસ્યામ.
ઉગ્રસેનને પ્રણામ કરીને, કહી શેષે વાત;
વનવિહારને ગયા ત્યારે, આવ્યો વાનર કંજત.
તમ પ્રતાપે એ કુષ્ટનો, જુદ કરી ફડું ઠામ;
ઉગ્રસેન ને સહુ સભા કહે, લડું ટાળ્યું સાલ તમે રામ.
સુર અસુર જીતે નહીં, શેષનું બળ વિકાત;
ઇંદ્રજીતને હજુયો ક્ષણમાં, વાનરની શી વાત.
તાલ મૃદંગ ઝાંઝ વાગે, ગાયે ગાંધ્રવ ગાન;
અપહરા નૃત્ય કરે આગળ, જાચકજન જસરામ.

શુકદેવ કહે શુભ શાસ્ત્ર, એ કથાં ચરિત્ર મેં શેષ;
શ્રુતપુરાણી કોનક આગળ, કહી કથા નરેશ.

(વલણ)

કહી કથા સંક્ષેપે હરિજન, ભજવા શ્રીગોપાળ રે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, સંસેટમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૬૮ મો.

(કડવું ૧૮૧ મું—રાગ સામેરી)

કહે પરિક્ષતને શુકસ્વામી, સાંભળ વિષ્ણુરાત ગુણગ્રામી;
કથાં રામચરિત્ર વળી રમ્ય, તે તમો સાંભળો ચિત્ત દેહ મન.

(ઢાળ)

સાંભળો એ કહું કથા, અભિમન્યુત મહારાજ;
કુરુજેધનને ધેર સ્વયંવર માંડ્યો, કન્યાને વર કાજ.
પિતાને વાહાણી ઘણું, એ કન્યા કમળલોચન;
ધમિજયે વર વરે કન્યા, જાણુજે રાજન.
દેશ દેશ પત્રજ મોકલ્યાં, આવીમળ્યા બહુ રાય;
દારીકામાં જાણુ થઈ તવ, શીઘ્ર થયા અતિકાય.
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, ખેડા સાંબકુમાર;
તાંહાથી વેગે આવી પોહોતા, હસ્તિનાપુર મુજર.
સ્વયંવર માંડપમાહે ખેડા, પિતામહ વૃક્ષ રાય;
સભામધ્યે ભીડ થઈ એહેવે, અવ્યા અતિકાય.
પીઠી ચોળી સ્નાન કીધાં, કન્યાયે તોળીવાર;
વસ્ત્ર ભૂષણ સજ અંગે, નિસરયાં જ્ઞેતા બાહાર.
કંઈએક દાસી સેવામાં, આપાસા ચમર ઢળાય;
વરમાળ કરમા જોતી જોતી, આવેછે ગજચાસ.
પણ કોઈ ચીત આવે નહીં, એ કન્યાને વર મન.
મુગટ કુંડળ રૂપ સુંદર, દીડા તે હરીના તન.
દેખી ચિત્ત વેહેવળ થયું, કન્યાનું તતક્ષણ;
સાંબકુમારનું ધીરજ નવ રહ્યું, કસ્યું કન્યાનું હર્ષ.
રથે ખેડાડી લેઈ ગયાછે, વેગે સાંબકુમાર;
ધમજ હોય તે આવો જુદને, જોઈ રહ્યા સહુ રાય.
પિતામહ રાય ધૃતરાષ્ટ્રતા, મનમાં હુતું સત;
સાંબકુમારને કન્યા દીજે, કહીયે એ કુળવંત.
કુરુજેધને સ્વયંવર માંડ્યો, થયું તેહેનું કાજ;
પણ અમ દેખતાં કન્યા હરી, એણે ગાણી નહીં મુજ લાજ.
આવી અમને પુછ્યું નહીં, ન કર્યો અમને પ્રણામ;
જાદવના એ બાળક કહિયે, ઘટે નહીં અજાન.
કુરુજેધન કહે કર્ણ શિક્ષા, આજ્ઞા દીધો મમતાત;
પિતામહ કહે હણુશો મો, નહીંતર થાશે માહા ઉતપાત.

કુરુજેધન કરાણુ શલ્ય આદે, માહારથી છે શૂર;
રથે ખેડીને ગયા પોતે, ધરી તેહેની પૂ.
અરે બાળક હરાણુ કરી તું, જાણે કેમ ધીર;
શૂર છોતો આવો સનમુખ, કાંહાં નાહાસો જુદવીર.
વકારયા તવ થયા સાહામાં, જુદને હરીતન;
ખેડુ ગમાથી બાણ વરસે, અકળાયા રાજન;
શસ્ત્ર અસ્ત્ર ને ધનુરવિદ્યા, થયું જુદ અતિ સાર;
છયે જાણુને પડે પુરા, એહેવા સાંબકુમાર.
કુરુજેધન કહે ધન્ય બાળક, માહાવીર અતિકાય;
ગુરિશ્રવાને કહ્યું રાયે, કેમ એ છતાય.
પ્રતિઉતર કહે ચારજાણ મળી, હણો ચાહારે અમ્ય;
ખે મળી સારથીનું શીશ, ભાંછયે તવ થાય વશ.
ત્યારે એ વીર હાથ આવે, માન્યું રાયે વચન;
જુદ કરી ધરી લીધો એ રીતે, લેઈ ગયા રાજન;
પિતામહને પ્રણામ કીધો, લાવ્યા ધરી જાદવબાળ;
દેખીને સહુ દયા કરેછે, દીશે રૂપ વિશાળ.
સમાચાર આવી કહ્યા ત્યારે, નારદજી તતક્ષણ;
સાંભળી ઉઘસેન કોપ્યા, સજ થયા રાજન.
છપન કોડ જાદવ આદે, અવર બીજા શૂર;
સેન્ય સરવે થયું તત્પર, વાગાં બહુ રણતૂર.
રોપે મનમાં વિચારયું, થાશે માહોમાં રાઠ;
લઘુ વ્રાતને આવી કહ્યું, એ માનો માહારી વાત;
સગા સાથે વિરોધ કરવો, ઘટે નહીં એ શ્યામ;
તેહેને હું જાણુને સમજવું, હોય આજ્ઞા કહે રામ.
વચન જોઈનું માનીને, તવ રહ્યા શ્રીભગવાન;
બળભદ્ર યોધવ રથે ખેડીને, આવ્યા કૌરવગામ.
કુરુજેધન મહા દુષ્ટ છે, શેષે વિચાર્યું મનમાંહે;
વાડીમાં પોતે ઉતરયા, મોકલ્યા ઉદ્ધવ તાંહે.
સભાસહિત પ્રધાન સંગે, ખેડાછે રાજન;
ભીષ્મ દ્રોણ ને કર્ણ શકુની, મળ્યા ઉદ્ધવ મન.
બળભદ્ર વાડીમો ઉતરયા, મુને મોકલ્યો કહેવા રાજ;
કુરુજેધને મન જાણીયું, આવ્યા હેતને અમકાજ.
પુત્રની સામગ્રી લેઈ આવી, મળ્યા છે રાજન;
અર્ધપાદ પૂજકરી, પડે પુછ્યું સહુ સુખાસન.
સાંબ કુમારની વાત નહીં, તવ બોલ્યા જાદવરાય;
ઉઘસેને કાહાવ્યું છે તમને, કર્યો એ અન્યાય.
તમો છ જાણુ એ એખતો, પડે શું કરે તે બાળ;
અર્ધમ જુદ કરી લઈગયા, એ ઘટે નહીં ભુપાળ.
સાંભળી કુરુજેધન બોલ્યા, ઉઘસેન કોણુ થાય રાજ;

અમે કીધા સગા આપી તમે, કુંતા પાકું કાળ.
અમારું આપું રાજ તેહેને, ભોગવે જહુવીર;
તે અમને કરે આગન્યા, જુઓ ઉલટી રીત.
ઊપાન પગનાં ચહડ્યાં મરતક, લજ્જા નહીં કહેતાં મન;
અમે જુઓ ને તે જુઓ, એમ વધા રાય વચન.
રીસાવીને ગયા નગરમાં, થયું એ ઉતપાત;
બજલદ્ર કેહે શું બોલીયાછે, આણસમજ કાંઈ વાત.
હેત કરતાં કહેત થયું, હવે નિશ્ચે એ નિરધાર;
ચહડ્યુંદળ મેં વાળ્યું પાણું, જાણ્યો નહીં ઉપકાર.
ઉત્તરેન તે સેવક એહેના, નમે જોહેને લગવાન;
ધંદ્ર અજ દિગપાળ સરવે, માને એહેની આણ.
તેહેને મૂઠ જાણતા નથી, અતિ ગર્વે ચહડ્યા રાય;
પશુવશ થાયે જોષિકાયે, કરું એહેને શિક્ષાય.
સમુદ્રની જેમ વેળ આવે, તેમ કોપ્યા છે રામ;
હજ મુસળ લેઈ ઉડ્યા તતક્ષણ, નાખું ઉંધું ગામ.
ત્યાંહાં ટાળી સમજે નહીં, ધાણું દક્ષણ દિશાપૂર;
નત્ર સરવે થયાં વ્યાકળ, કાંપ્યા છે માહા શૂર.
પિતામહ તવ વધા વાણી, શું જુઓ છો બાળ;
જઈ મનાવો બળીમદ્રને, નહીંતર આવ્યો કાળ.
પુજની સામગ્રી લેધને, ચાલ્યા છે તવ રાય;
રોષને આવી નમ્યા ચરણે, ક્ષમા કરો અન્યાય.
તમને ક્રોધ હોયે નહીં, માહા પ્રભે થાયે ત્યારે આમ;
અમે તમારાં બાળક જીં, અમ ઉપર ક્રોધ શો રામ.
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, તમે રોષશાઈ લગવાન;
કુષ્ઠનો નિગ્રહ કરો છો, ભક્તનાં કરો કામ.
મનાવ્યા બજલદ્રને પછી, પુજ કરી ભક્તી રીત;
ઘેર તેડી આદરમાન દીધાં, પ્રસન્ન થયા કરી ખીત.
વરકન્યા પરણાવીને પછે, વીદા કરે છે રાય;
પંચશબ્દ નિશાણ વાગાં, નાર તે મંગળ ગાય.
પેહેરામણી કીધી ભક્તી, રાયે આપું ઘણું એક વીત;
બારસે રથ ગજ ને, છ સેહેજ હેમજડીત.
અયુત અશ્વ એ સાજ મુકાં, દાસી શત પ્રમાણ;
વસ્ત્ર લૂણણ વિવિધપેરનાં, આપી નમિયા જાણ.
વળાવાને સેન્ય સહિતજ, થયા તતપર રાય;
મળી સહને રોષ ત્યાંથી, પિને માગી વિદાય.
રથે બેસાડી વહુવરને, લેઈ ચાલ્યા છત નીશાણ;
વળાવીને વળ્યા પાછા, રાય ચતુરમુખાણ.

અધપી તે કામ વાંકો, હસ્તિનાપુર કેહેવાય;
દારીકામાં આવી પોહોતાં, મળ્યા જાદવરાય.
બજલદ્રે આવી સભામાં, કહ્યા સહુ સમાચાર;
સાંભળી ઉત્તરેન હરખ્યા, ભણું કર્યું જઈ કાર્જ.
વહુ આવી નમ્યાં ચરણે, આશિષ દે લગવાન;
મંગળ ગાયે માનુની, તાંહાં વાજે બહુ નિશાણ.
શુકદેવ કેહે મુણ રાયજી, મેં કહ્યાં ચરિત્ર એ શેષ;
સુતપુરાણીયે રીતક આગળ, કહ્યું છે નરેસ.

(વલણ)

સંક્ષેપે કરિ કહું હરીજન, ભજવા શ્રીગોપાળરે;
ધનદાસના સુતસુત કેહે સુંદર, અડસેટમો અધ્યાય.

અધ્યાય ૬૯ મો.

(કડવું ૧૮૨ મું—રાગ સામેરી)

શુકદેવ વધા છે વચન, સાંભળ ઉત્તરાકુંવર ધન;
ધરણ થઈ રૂપીજીને મન, શ્રીકૃષ્ણજીનો જોડો જૂહસ્થાશ્રમ.
આવ્યા સ્વર્ગેથકી મૃત્યુલોક, દીડી પુરી દારીકા મોખ;
સોહ વાટિકા વન અગિ રચ્ય, આંખાં કદળી દ્રુપ દાડચ.
ભરયાં સરોવર ગેહેરગંભીર, કમળપુષ્પ આછાં જળનીર;
દેખી નત્ર થયા રળિયાત, કંચન મણિમય ઝગમગાટ.
રૂરતા દુર્ગ નગરને સાત, ચાલ્યાજાયે કષિ જાંહાં નાથ;
કહિયે નવલખ ઘર અટાળી, એ રીતે કહ્યાં ગોખ જાળી.
ધ્રુજ ચહુટાં તોરાણ ચોક, શોભે પરમ મનોહર જોક;
કેસર ચંદનના છંટકાવ, અગર મુગંધ એહેવા ભાવ.
સોજ સેહજના કહિયે ધામ, તે મધ્યે રૂપમણીમંદિર શ્યામ;

(ઢાળ—ચોપાઈ)

લક્ષ્મીને ઘેર સિદ્ધાસણપર, વિરાજે મહારાજ;
રૂપમણી કરે વીંજણ સહજ, દાસી ઉભી સેવાકાજ.
એહેવે નારદ તાંહાં પધારયા, દીડા શ્રીભગવાન;
મંદિર રચના શી કહું, જાણે ઉદ્યા શશિચર ભાણ.
ઉડી હરિયે માન દીધાં, પુજ કરી ભક્તીભાત;
કૃતારથ અમને કરયાં, કહો અમ સરખું કાઈકાજ.
રૂપી કેહે તમ દરશાણે, અમે આંહાં આવ્યા જી શ્યામ;
સ્વર્ગના સમાચાર પ્રભુને, કહ્યા કષીયે જાણ.
ખીતવાર્તા કરી તાંહાંથી, ઉડ્યાછે મુનિજનન;
સતભામાને મંદિર જુએ તો, બેઠા છે પરિવ્રજ.
રમે પાસા સોગઠે, સતભામા મું મહારાજ;
આવો નારદ વધા શ્રીહરિ, જોઈ વળ્યા રૂપીરાજ.
તાંહાંથકી જાંબુવતીને મંદિર, આવ્યા નારદ મુન;

જુએ તો બાળક રમાડે, ખોજે લઈ લગવાન.
કાલિંદ્રીને ઘેર જુએ તો, સ્નાન કરેછે નાથ;
ભક્ષને તાંહાં અગ્નિહોત્રજ, નાગાજીત સું કરે વાત.
મિત્રવૃંદાને તાંહાં જુએ તો, બોજન કરેછે દયાળ;
વળી જુએ તો પોહોડયા છે, લક્ષ્મણા હોજે વાપ.
સોળ સહસ્રને ઘેર એ રીતે, પુરી રહયા મનમોહ;
કયાંકું જુએ તો બેઠા છે, કયાંકું કરેછે બ્રહ્મભોજ.
કયાંકું જુએ તો આધવ સાથે, બેસી કરેછે વિચાર;
વળી જુએ તો જગનનાગામાં, ઊભા દેવ મોગર.
કયાંકું લાગા રથને સજ કરાવે, આગળ રહીને તાંહે;
કયાંકું જુએ તો ન્યાય કરવા, બેસાછે પંચમોહિ.
કયાંકું જુએ તો અરવશાળામાં, જુએ અરવની ચાલ;
કયાંકું જુએ તો અરવે બેસી, મૂગયાને પ્રભુ જાય.
વળી જુએ તો જળ પાનબીડાં, આણીઆપે નાર;
કયાંકું જુએ તો એકાંતે બેસી, કરે સ્ત્રીસુ વાત.
વળી જુએ તો કન્યાને હરી, પરાગાવે રૂડી રીતે;
ગજ રથ અથ ને ભૂષણ, આપેછે બહુ મીતે.
જાન લઇને જાય પુત્રને, પરાગાવા માહારાજ;
કોઇને આગા આવેછે, કોઇને મોકલે લેવા કાજ.
કયાંકું વળાવે પુત્રીને, તે આપેછે ઘણુંએક વીત;
કયાંકું જુએ તો સભા સહિતજ, બેઠા છે એ રીત.
કયાંકું જુએ તો વિનોદમાં, કયાંકું કરે સંગીત ગાન;
કયાંકું જુએ તો દેવપૂજન, કરે છે ભગવાન.
ભગવાનને ઘણું ભક્ત વાહાણ, ભક્તને હરિ એમ;
કયાંકું જુએ તો ધ્યાનમાં હરિ, બેઠા આસન નેમ.
કયાંકું જુએ તો ભંડારમાં જઈ, જુએ તપાસી દામ;
નામું લેખુ મેળવે, પોતે બેસી તેણે ઠામ.
કયાંકું જુએ તો સેનને, મોકલે દશ મુઝાર;
કયાંકું અપહરા તૃત્ય કરે આગળ, જુએ દેવમોરાર.
કયાંકું જુએ તો સેન્યને લેઈ, ચઢે શ્રીભગવાન;
કુદનો નિષ્ઠે કરીને, આવે જીતનીશાણ.
કયાંકું મૂગને કેસરીવન, ચરે એકે ઠામ;
એકેકને છેડે નહી, પ્રતાપ એહેવો રયામ.
મજા સુખ પામે ઘણું, ઘેર ઘેર આછવ થાય;
શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રને ગાયછે, ત્રેલોક્યમાં નરનાર.
કયાંકું કયાંકું જુએતો રથ બેસી, જાયે રાજસભાય;
ધર્મશાસ્ત્ર ને કહે તેહેવો, કરે જઈ ન્યાય.
એ રીતે ગૃહસ્થાશ્રમ નારદ, જોઈ વળ્યા તતક્ષણ;
જાંહાં જુએ તાંહાં સચરાચર, બ્યાપી રહ્યા પરબ્રહ્મ.

સઘળે ફરી ફરી રૂપમણી મંદીર, આવ્યા નારદમુન;
સિંધાસણપર બેઠા છે, હરિ પોતે પ્રાણજીવન.
મુગટ કુંડળ રૂપ સુંદર, તેજના બહુ પુન;
ચરાણ કમળનું ધ્યાન ધરે તે, થાય છે તદરૂપ.
મનમાં રૂપીયે જાણ્યું, એ વીળણુંમાયા થાય;
એ સ્વરૂપ દીસે નીત નવાં, કોએ ન પામે થાય.
મકમા કરી પાય લાગા, શ્રીકૃષ્ણને મુનીજન;
ક્ષમાકરો અપરાધ સ્વામી, હું પામર તમે બ્રહ્મ.
દયાનિધિ ભગવાન કેહે, હે પુત્ર સાંભળ વાત;
તું કાંઈ આશ્રજ પામીશ મો, હું માયાથી વિતરાગ.
લોક સંધિ જાણવા, એ મારગ ગૃહસ્થાશ્રમ;
વીદ્યાયે થઈ નારદ તાંહાંથી, આવ્યા છે તતક્ષણ.
વોળાનો ટકાર કરતા, ગયા સ્વર્ગ સમીપ;
ઇંદ્ર અજ શિવસભામાં ગાયાં શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર.

(વલણ)

ગાયાં શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રને, શુક કેહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કેહે સુંદર, અગણોતેરમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૦ મો.

(કલ્પ ૧૮૩ મું—રાગ ધન્યાસી)

શિવસુત સારદાને શિરનામી, પ્રથમે પ્રણમું સીતા સ્વામી;
એ શ્રીવિષ્ણુ કહિયે પરીબ્રહ્મ, ભક્તને કાળે આવ્યાકરી શ્રમ.
મરજ કરજ વારાહ નરસહી, વામન રૂપ ધરયાં પ્રભુ અહીં;
ફરસરામ રામકૃષ્ણ નામ, એહેની કથા કહું સાવધાન.
શુકદેવ કેહે સુણ રાજ, જનને દેખાડયા મારગ કાજ;
સત જીગમેા હંસનું ધ્યાન, ત્રેતામોહિ શ્રીરામનામ.
દ્વાપરને અંતે શ્રીકૃષ્ણ, હરિજન ગાઘયે મન પ્રસન;
એ છે દાતા વીશ્વંભર નામ, ભક્તને આપે જિતમ ઠામ.
મનુષ્ય દહેને એ ખટ કર્મ, તરવા મારગના એ ધર્મ;
કુકડ વાસે ખટ ઘડી રાત, ત્યારે જગવું એ વેદવાત.
મુહુરત માત્ર લેવું હરિનું નામ, પ્રેમે ગાવા હરિગુણ ગ્રામ;
પ્રથમે જોવું ગોવું સુખ, પછે વૃષભનું આનંદ સુખ.
ડી અરાણભામી જવું પ્રાત, પછે મૃત્તિકા વડે શોચન હાથ;
દંતધાનવ એ મકાર, પછે રવીને કરવા નમસ્કાર.
સ્નાન કરી શુદ્ધ આચમન, તુળસી જળ ને રવી પુનન;
ગોત્રાભાણ પુથવી આકાશ, મકમા અષ્ટ ભુજા મકાશ.

(હાળ ચોપાઈ)

પોડશ પ્રકારે પુજન દેવનું, કરવું એ સાવધાન;
તેલ મુગધ અંબ લેપન, પંચામૃત જળ સ્નાન.

પુષ્પ ચંદન તિલક દર્પણ, ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય;
આરતી દંડવત ઘંટા, કરવી પ્રભુજીની સેવ.
ભક્તને હરિ હરીને ભક્ત, પરસ્પર એ રીત;
ભગવાનને ઘણું ભક્ત વાહલા, ગણે નહિં ઉચ્ચ નીચ.
તિલક દાદશ કરવું આસન, બેસવું જપ ધરીધ્યાન;
સહસ્ર નામ નિત લેવું પ્રભુનું, સ્તીર મન કરી જાણ.
ભક્તની પ્રતિમા કરી, પોતે પુજે દવને ડામ;
ધ અમરીખ પ્રહલાદ આદે, જાણજે મનમહિ.
એ રીતે પ્રભુ કરે મારગ, દખાડે જનને કાળ;
ધ્યાનથી ઉડી દાન એ રીતે, અરબુદ આપે ગાય.
તેર સહસ્ર ને ચારથાસી થઈ, સાત્રાણશિંગી શીશ;
આપીને હરિ ભોજન કરે, જળ ખીડીલીયે જુગદીશ.
વસ્ત્ર લૂષણ પહેરી અંગે, બેઠા છે શ્રીજદુરાય;
કો ભેટ આણી મુકે ક્ષણ, તે વેહેચીને પ્રભુ ખાય.
એક ભાગ વિપ્રને આપે, બીજા મિત્રને જાણ;
ત્રીજા ભાગ તવ સ્ત્રીને આપે, ચાચા લીયે ભગવાન.
દશ દશના લોક આવે, કેહેવાને ફરીયાદ;
ઉચ્ચસેનને કેહેવું સ્વામી, તમથકી થાયે વાત.
એટલે રથ સજ કરીને, લાવ્યા સનમુખ તાહિં;
દારકે પ્રણામ કીધા, પ્રભુ બેસીયે રથમાંહિ.
રાજસભાની વેળા થઈ, ત્યારે ઉઠ્યા તતક્ષણ નાથ;
સારથીના હાથ ગ્રહી, રથે બેઠા આધવ સાથ.
સોળ સહસ્ર સ્ત્રી એમ જાણે, માંહારે ધરથી બેઠા રથ;
સર્વનાં મન રાખે શ્રીહરિ, સર્વરાચર સમરથ.
કંઈ સેવક આગળ આવે, સહસ્ર સહસ્રનાં વૃંદ;
ભાટ ચારણ ખંડીજન, જસ બોલે નાના છંદ.
એ રીતે પ્રભુ આવી પોહાતા, રાજ સભા ભગવાન;
દખીને સહુ સભા ઉડી, દીધાં આદરમાન.
ઉચ્ચસેનને પ્રણામ કરીને, બેઠા સનમુખ સ્થામ;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયે ગાધવ ગાન.
અપહરા નૃત્ય કરે આગળ, થઈ રહ્યો માટારંભ;
તેહિવે સમે દૂત પત્ર લેઈને, આવ્યો જાહાં શ્રીરંગ.
પ્રણામ કરીને વધા વાણી, સાંભળો મહારાજ;
જરાસંધના ખંધનમો તાંહાં, ખહુ પડ્યાછે રાજ.
વીસ સહસ્રને આડસે, છતી લેઈગયો બળવંત;
તેણે પત્રજ મોકલ્યું, આવી છોડાવો ભગવંત.
પત્ર વાંચી જોયું તેહમાં, લખ્યું એહ પ્રમાણ;
વસુદેવને ધેર અવતરયાછો, જાણ્યું એ ભગવાન.
કુહનો નિમ્ને કરોછો, ભક્તની રક્ષાય;

તમવિના કોણ છોડાવે, એ વીનતી જદુરાય.
મળ્યા ભૂપ તેહને જવાબીધા, અમે ન મળ્યા માઠે ખંધ;
ઘણા દીવસ દુખ ભોગવ્યું, હાવે ઝુકાવો ભગવંત.
તમો કેહેશો હું એખલો, તમો હતા વીસ હજાર;
સહુ મળી તેહને છત્યો નહીં, હું એકથી થું થાય.
એમ કેહેશો એ નહીં સ્વામી, તમો પુરૂષપુરાણ;
ખાળકની સંભાળ તમવિના, કોણ લે ભગવાન.
સત્તરવાર તમધાકે માઠા, જરાસંધ રાગુધીર;
અઢામીવાર છત્યો તમથી, ખીહીયે નહીં જદુવીર.
રાજ નદે કરી જુલા તમને, જાણ્યા નહીં જુગદીશ;
તે માટે આવી રક્ષા કરવી, માનજે એ ઇશ.
દૂત કેહે સ્વામી ખાળકને, સ્ત્રી કેહે રાજની એમ;
હાવે આવશે તમતાત તેહને, છોડાવશે પરિવ્રજ.
મુતાં બેઠાં કામ કરતાં, ગાય દળતાં ચરિત;
ક્ષણ એક તમને વીતરે નહીં, જાણજે શ્રીજુગદીશ.
કંસ કેશી જપન આદે, હાણ્યા કે ક્ષણમાંહિ;
એહને હાણતાં વાર શી છે, એમ વદે સ્ત્રી તાહિ.
સાંભળી હરિ વધા વાણી, આવ્યો મોહનો કાળ;
કીધું તેહિવે પામશે, એ જરાસંધ ભાષાળ.
છપન કોડમાં વિરાજે હરિ, તારામાંહિ જેમ અંદ્ર;
દયાનિધી ભગવાન કેહે, હાવે છોડવા રાજેદ્ર.
આકાશથી એહવે નારદ આવ્યા, તેજના બહુ પુંજ;
ઝીડી હરિયે માન આસન, પ્રસાદના કરી પુજન.
કેમ કાપા કરી આવ્યા ઇહાં, કહા જયારથ વાત;
તનારે કાંહીં લોભ નહીં, આવ્યા હતાં અમકાજ.
સ્ત્રી કેહે રાય જુધિષ્ઠિર તમને, તેહેછે પરિવ્રજ;
તમારી હાય આગળ્યા તો, કહે રાજમુજગન.
આવી મનોરથ પુરાંચે, ભક્તની પોહિંચે આશ;
પૃથવી જીતી જગન કરવો, જાણો છો અવિનાશ.
તે માટે કેહેવા મોકલ્યા, તમ વિના નહીં થાય કાળ;
તમારાં દરશાગને સહુ, આવીમળશે રાજ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે એ કુશળ છે, સહુ પાંડવનો પરિવાર;
સ્ત્રી કેહે તમ કૃપાચે, સહુ કુશળ છે જદુરાય.
શીઘ્ર વેહલા થાઓ સ્વામી, માનો વચન એમ;
અંતર જામીયે જાણ્યું મનમાં, હાવે કરવું કેમ.
સમાચાર બે આવી પોહાતા, પ્રથમ જાડાં કહિં;
બળભદ્ર પ્રદૂમન સભામાં બેઠા, તેહના એ મનમહિ.
પ્રથમ રાજ છોડાવીયે, એ મનનો અભિપ્રાય;
શ્રીકૃષ્ણને ગમતું નથી, પછે કહી ઉધવને વાત.

તમારે ચિત શુભ આવે, વધા શ્રીગુપ્ત પુનઃ
મધાનને છુદ્ધ હોય અદકી, કહે અમને મુજ.
આધવ કહે સ્વામી જાણો, મને મોટો કરાણો ધીર;
ભોકવેદવારને પુગોણો તમે, રાજધાનીની એ રીત.
મણામ કરીને વધા આધવ, સાંભળો શ્રીજકુનાથ;
જરાસંધ નીમિત્તમાત્ર છે, મૃત્યુ ભીમને હાથ.
વજ્ર રંગ છે જરાસંધનું, તેથી વજ્ર છે ભીમ;
ગદાજીએ પ્રવીણ બેઠુએ, જાણો ભીમ ભર્મ.
તે માટે ઇંદ્રમથ જવું, પ્રથમ શ્રીભગવાન;
સભા સહુને ગમી વાતજ, ધન હરિતા મધાન.
આંતરજમીને કરજી છે, ભયું પરભાસ્યું કામ;
મયુમન અનિદ્રા જોઈ રહ્યા, ન યોદ્યા મુખથી રામ.
નાગને તવ શીખ લેને, મોકલ્યા તતક્ષણ;
ધર્મરાયને કહ્યું આવી હરિ, આવે છે રાજન.
સાંભળી ઘણું હરખ પામ્યા, કરે બહુ સામાન;
કુંતા દ્રૌપદી સુભદ્રાએ, જાણું એ મનમહિ.
આવે છે ભગવાન અહીંયા, ઉમંગ મન ન સમાય;
દૂતને હરિ એમ કહે, જઈ કહે રાજને આમ.
આવી તમને છોડવશું, સત માનજે રાજાંત;
દૂતે એમ જઈ કહ્યું રાયને, હરખ પામ્યા મનમહિ.
જરાસંધનાં બંધનથી, હાવે છૂટશું કહે રાય;
શ્રીકૃષ્ણનું આંહાં થશે દરશણ, મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય.
અહોમાહે એમ કહે રાજ, પતીતપાવન રયામ;
વળી ભવમ્રમણથી છૂટશું, જુઓ દરયું ભાગ્યનિધાન.
નારદજીને વળી દૂતને, વિદાયે કરી થયા સાવધાન;
સૈન્ય સરવે સજ કરાવ્યું, વાગાં બહુ નીશાણ.
સારથીને કહે શ્રીહરિ, રથ કરો તતપર ત્યાર;
સભા વિસર્જન થઈ તાંહાંથી, ઉડ્યા દેવમોરાર.

(વણશું)

ઉડ્યા શ્રીહરિ જવાને, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસન સુતસુત કહે સુંદર, સિતેરમે અધ્યાપરે.

અધ્યાય ૭૧ મો.

(કડવું ૧૮૪ મું—રામ રામમી)

શ્રી શુકદેવજી વધા વચન, સાંભળ ઉતરાકુંવર ધન;
સાથે આવે છે પાપ ને પુન્ય, રહ્યું જાંહાંનું તાંહાં શૂન્ય.
કોટી દ્રવ્ય તે કામ ન આવે, શ્રીહરિનામ તે પાર ઉતારે;
જ્ઞાપિરે વિચાર્યું મન, હાવે કડું રાજસુખમન.
સાહેકારી સખા શ્રીભગવાન, પુષ્પવી કીર્તિ રહે જસ નામ;

એહેવે આવ્યા નારદ દેવ, કહેવા મોકલ્યા પ્રભુને યેવ.
જુઓ ધર્મની આજ્ઞા માની, પ્રથમ ઇંદ્રમથ જુઓ સ્વામી;
હરિને પાંડવપર ઘણું હેત, પોતે જાણે લક્ષ્મી સમેત.

(ઢાળ)

લક્ષ્મી સહિત હરિ જાણે, સાંભળો પરિક્ષિતરાય;
સારથી રથ સજ કરીને, લાવ્યો અતિ શોભાય.
સાવ કંચન રથ માણીમય, જડીત નંગ અમૂલ;
વિસ્વકર્માએ ઘડ્યો પોતે, થાય નહીં એહેતું મૂલ.
રવેત અશ્વ એ ચાર જોડ્યા, હેમ રાસે જાણ;
મુઝીવ પુષ્પદંત આદે, કહિયે અશ્વનાં નામ.
શંખ ચક્રને ગદા સારંગ, આયુધ રથમે સાવધાન;
સૈન્ય સરવે થયું તતપર, ગરુડધ્વજ ભગવાન.
ગજ રથ અશ્વ ને પાંચે પાળા, ચતુરંગાણી ચાલ;
સાણગાસ્યું સહુ સૈન્ય મખમલ, કહિયે લાલમલાલ.
ગજે ભાંધી હેમ ઘંટા, અશ્વને ઘુઘરમાળ;
સજે ખખતર ટોપ પાખર, કહિયે ઝાકઝમાળ.
રૂપમાણી આદે સોળ સહસ્રજ, જવા મન પ્રસન;
પાંડવનો એ જગત જોવા, ધ્વજા થઈ સહુમન.
શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞા લઈ, તવ થયાં તતપર સંગ.
પુત્ર મયુમન ભાનુ આદે, વિવિધ ભૂષણ અંગ.
રાયને પ્રણામ કરી હરિ, થયા તાંહાંથી વિદાય;
બળભદ્રની તવ શીખ લેને, યેડા રથે જકુરાય.
સુખાસન નરવાહન તેપર, બેડાં છે સ્ત્રીજન;
રત્ન મણિમય શોભિત ઉપર, જળી મોતીની રમ્મ.
પંચરાષ્ટ્ર નિશાણ વાગાં, ધ્વજ દરકે અપાર;
સૈન્યના સહુ નાયક પ્રભુને, નમી થયા અસવાર.
કોઠાએક સેવક આગળ ચાલે, રહ્યા તે રહે પૂઠે;
આગળ રથ શ્રીકૃષ્ણનો, રૂપમાણીનો તે પૂઠે.
એ રીતે બહુ સૈન્ય સંગાથે, ચાલ્યા શ્રીજકુનાથ;
ડેરા તંબુ ગજેચા, કીનાત તકીયા સાથ.
ખાજરસાથે વિવિધ મેવા, વસ્ત્રનો નહીં પાર;
વાટે વાસો જાંહાં રહે તાંહાં, જાણે વસ્ત્રું નગર નવું સાર.
કુશસ્થળી મુકી જાય ચાલ્યા, અન્ય દેશ દયાળ;
સોરડ ને ગિરનારથી, પ્રભુ આવ્યા દેશ પંચાળ.
મારવાડ ને ગુજરાત આગળ, ચાલ્યા જાંહાંકુરેસર;
રાજધાની એ રીતે મારગ, જાય છે જન તેહ.
જહાં ઉતરે તાંહાં આનંદ યોજ્ય, થાય રાગ ને રંગ;
તાલ ઝાંઝ મૂદંગ વાજે, અપહરા નૃત્ય સંગ.
એમ દેશ મુકી આવી પોહોતા, સમીપ ઇંદ્રમથ;

સમાચાર પોહોતો રાયને, તે નીસરયા તતક્ષણ.
 સેન્ય સરવે સજ કરાવ્યું, વાગાં બહુ નીશાણ;
 સારથી રથ વેગે લાવ્યા, બેઠા સંગ પ્રધાન.
 ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, ભડત હરિના જન;
 બહુ સેન્ય સાથે આવ્યા સાહામાં, બુધિહિરરાજન.
 આવતા ભગવાને દીઠા, હરખ્યું અંતઃકર્ણ;
 મળવાને પ્રભુ રથથી હેઠે, ઉતરયા તતક્ષણ.
 બુધિહિર તવ મળ્યા આવી, ભેટયા ઘણાએક પ્રેમ;
 કંઠ ગદગદ મધુર વાણીયે, પુછ્યું કશાળ ક્ષેમ.
 ભીમસૈન તવ હરખ સાથે, ભેટયા પ્રભુની સાથ;
 બુજ પસારી અર્જુનને હરિ, લીચે રૂઢ્યા સાથ.
 ફરી ફરી આલિંગન પ્રેમ, દીચે મધુસૂદન;
 પારથપર ઘણી કૃપાદૃષ્ટી, કહિયે પ્રાણજીવન.
 નિકુળ સહદેવ નમ્યા ચરણે, આવીને રસ રંગ;
 તતક્ષણ કિંચિત્તી લીધા હૃદયા, ફરવ્યો બુજ અંગ.
 અવર બીજ રાય આવી, નમાવે તવ શીશ;
 સર્વને સનમાન હરિયે, દીધાંછે એ રીત.
 વાટિકા વૃક્ષ પરમ સુંદર, કહિયે જળનાં ડામ;
 ક્ષણએક તાંહાં વિશ્રામ લઈને, બેઠા રથે ભગવાન.
 વાંહાંધકી પ્રભુ શીઘ્રે ચાલ્યા, વળ્યા નિશાણ ધાય;
 પ્રકાર પુરને પરમ શોભા, દેખતાં બુખ જાય.
 નગ્રનિવાસી લોક કંગરે, બુધે હરિને હેત;
 પાંડવસાથે નગ્રમાં પ્રભુ, આવ્યા સેન્ય સમેત.
 પુરની શોભા શી કહું, અતિ રમ્ય ભાવ્ય નિધાન;
 દેખીને ઘણું હરખ પામ્યા, રીઝયા શ્રીભગવાન.
 સમભોમીઅવાસ સુંદર, થઈ રહ્યો આતકાર;
 ઘણ પતાકા તોરણ લગકે, ચંદનના છંટકાવ.
 જણે સાંભળ્યું હરિ આવ્યાછે, તે ઉડ્યા જમનાતેમ;
 કોઈ બાળેકને ધવરાવતાં, કો સ્નાન ભોજન એમ.
 ફરશણને આતુર ઘણું, જોવા મળે નરનાર;
 અધને જોવા નેત્ર આવ્યાં, અપૂર્વ ને પગ ત્યાર.
 પુષ્પે વધાવે લક્ષ્મીવરને, શોભા કહિ નવ જાય;
 તેજપુજ પ્રકાશ દેખી, નેત્ર તૃપ્ત થાય.
 કોઈ છત્રાં જાળી અટાળી રહી, નાખે માલીની મૂઠ;
 વારી વારી લીચે મીઠાં, દેખી ગરૂડ.
 ધ્યાનિધિ ભગવાન સહુને, આપે દર્શન ધન;
 કૃપાદૃષ્ટી ક્રોધ નહીં, સદા હસિતવદન.
 તાલ ઝાંઝ મૂંઝ વાળે, ગાય ઝાંઝવ ગાન;

અપછરા નૃત્ય કરે આગળ, જન્યક જન જસ માન.
 એ રીતે હરિ આવી પોહોતા, પાંડવ રેહે જે ડામ;
 મંદિરચના શી કહું, જણે ઉડ્યા શશિચર બાણ.
 રથથી ઉતરી પાંડવ સાથે, ગયા મંદિરમંદિર;
 કંતા દ્રૌપદી સુભદ્રા સહુ, મળ્યાં આવી તાંહે.
 રત્નદીપક આરતી, શોહ મુક્તા કંચનથાળ;
 પુજની સામગ્રી શીઘ્રે, કરી છે તતકાળ.
 આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડ્યા કરીપૂજન;
 પુષ્પહાર સુગંધ એ રીતે, અગરના બહુ શૂપ.
 કાંઈને દેખી ઉડ્યા શ્રીહરિ, નમ્યા આવી પાય;
 સમાચાર સહુ પરસ્પરે, પુછ્યા છે સુખદાય.
 મળીને રૂપમાણી પાસે, આવ્યાં કાંઈ તતખેવ;
 સર્વને સનમાન દઈને, પુછ્યું કશાળક્ષેમ.
 રૂપમાણી આવી પગે લાગાં, અવર બીજાં જાણ;
 સુભદ્રાને મળ્યાં આશિશ, દ્રૌપદી સનમાન.
 રૂપમાણીની કરી પૂજા, દ્રૌપદીયે પ્રીતિ;
 સતભામા જાંબુવતી આદે, જાણજે એ રીતે.
 બુધિહિર શ્રીકૃષ્ણ બેઠા, ચમર ઢળે ચાપાસ;
 ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, ઉભા સેવા કાજ.
 રાય કહે મે મોકલ્યા, તમ પાસે નારદ દેવ;
 દયા કરી પરિવાર સાથે, આવ્યાછે તતખેવ.
 મુજ દિન ઉપર ઘણી કીપા કીધી, પધારયા ભગવાન;
 આજ જન્મ સફળ થયા મારે, પવિત્ર કર્યાં મમ ધામ
 હવે આશા હોય તમારી તો, કરું રાજસુજ્જન;
 તમ પ્રતાપે જીતશું, મહુ દેશના રાજન.
 ભડતવત્સલ બદ રવામી, પાળા ભડતનાં લાડ;
 દયાનિધિ ભગવાન કહે, એ શી કહોછો વાત.
 શેષને બહુ માન દઈને, ઊતારયા ભડ ડામ;
 ભક્ષ ભોજન વિવિધ પેરનાં, હરિ કિપાયે જાણ.
 સર્વને અંન પૂરવી, પછે પોતે બે મહારાજ;
 ભોજનની વેળા થઈ, કોઈ ઉડાડે જમવા કાજ.
 તેજ સુગંધી મર્દન કીધાં, ઉજાડક શુભ સ્નાન;
 પીતાંબર કટી પેદેરયાં શામે, દામની ઘનશ્યામ.
 અંગુઠે કરી અંગ લોહ્યાં, કીધાં શુદ્ધ આચમન;
 રવીને નમસ્કાર કરી પ્રભુ, બેઠા રત્નઆસન.
 ખાવનાં ચંદન કેસર, તિલક દાદશ છાપ;
 ધ્યાન ગ્રહનું ધરી એ રીતે, બેઠા પાંડવ સાથ.
 સોત્રણ થાળ કંચોળાં ચારોટ, પ્રીતિ કંતા હેત;
 ખાનાં ધવર જલેખી, એ આદે વસ્તુ અનેક.

કરિલાં સિંહાણી કિરોળાં, તુરિયાં વંત્યાક;
 મુરજી કઠળી વિવિધ પેરનાં, શું વિખાણું પાક.
 આઠાં લીંચુ રાયતાં, કંઈ ભાતનાં એ રાન;
 શાક પાક ખટરસ ભોજન, આરોગ્યા ભગવાન.
 મસંદ વદને કહ્યું કીડને, ભાવતાં એ અંન;
 સ્વાદ અતિઘણો શું કહું, એમ વિખાણું પરિપૂર્ણ.
 ભોજન કરી હરિ ઉડ્યા ભાનુ, પુત્ર પ્રભુમન સંગ;
 રીતળ જળ મુખવાસ ખીડી, વસ્ત્ર ભૂષણ અંગ.
 રૂપમાણી સોળ સહસ્ર સાથે, કીધાંછે ભોજન;
 સહસ્ર સહસ્ર સંગ દાસી સહુને, પોહાંતાં છે એ અંન.
 પાકશાળામાં હરિકૃપાથે, ઘટે નહીં અંન તાંહે;
 અંનપુરાણ અંનપુરી રહ્યાં, પોતે લક્ષ્મી ઘરમાહે.
 કંતા દ્રોપદી સુભદ્રા જમી, બેઠાં રૂપમાણી પાસ;
 સતભામા જાંબુવતી જમુના, કરેછે પ્રેમે વાત.
 આદરમાન એ રીતે સહુને, દીધાંછે રાજન;
 લક્ષ્મીનારયણ રહ્યાં ને ઘેર, તેહેને સાંતી નુંન્ય.
 પાંડવ સાથે સભામધ્યે, બેઠાંછે ભગવાન;
 તામ્ર ઝાંઝ અદંગ વાજે, અપહરા નૃત ગાન.
 એ રીતે નિતે આનંદ આસ્થવ, થાયે હરિચરચાય;
 એક દિવસ પ્રભુ પારથ સાથે, મુગયાને વન જાય.
 અરજુનના સારથી યદ્ય રથ, હાંકે ગ્રહી હેમરાસ;
 ધનુષર હનુમાન રહે, જાહારે સમરે તાહારે પાસ.
 શ્રીતામન સંદેહ ભાંગે, કહું કપિની ક્ષાત;
 સંક્ષેપે કરી જાણજે, કહી પારથે પ્રભુને વાત.
 મુજ સરખો ખાણાવળી કો, નોહોતો રામને પાસ;
 ઠાઠ બાંધી ઉતારત સહુ, સેન્યા પેઢે પાર.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે તમ સરખા કો નહી, રામા અવતારે વીર;
 જઈ છતો હનુમાનને, એક રહ્યોછે રણધીર;
 જઈ ઠાઠ બાંધી ભાંછ કપિયે, હારે તે કરે સેવ.
 અરજુન હારયા જાણ્યું પ્રભુયે, આવ્યા છે તતખેવ;
 કો સાક્ષી છે ફેરી ઠાઠ બાંધી, મુકયું છે વજ્ર હેઠાય;
 આકાશ જઈ કપિ પડ્યા કૂદી, ભાગી નહીં હારયા ત્યાં.
 તે માટે કપિ રહ્યા ધનુષર, કર્યું હરિ ઇચ્છાય;
 સંગ્રામમાં ને કરવી સહાયતા, કવી ભારથકથાય.
 ધનંજય અવતાર નરનો, કર્યું તપ બહુ કાળ;
 એ પુન્યે કરી પાત્ર્યા અરજુન, સંગ શ્રીગોવાળ.
 ખાણાવળીમાં સીમા અરજુન, ઠાઠ બાંધી કેમ;
 એકના સહસ્ર લક્ષ કોટી, હરિકૃપા યદ્ય એમ.
 પારથસાથે મિત્રાચારજ, કહેવી ગુંજની વાત;

ખાણું પીણું બેસવું હરિને, મુકું સેને સાથ.
 કરેકરી સુતા ખસેડે, ત્યારે ખસે ભગવાન;
 અરજુનનાંબેહેવાં લાડ પાળે, ભક્તવત્સલ સ્થામ.
 ભીષ્મમાટે ચક્ર જુદમાં, ધરયું પ્રભુયે હાથ;
 પોતાની પોણુ ગઈ રાખી, ભક્તની પોણુ નાથ.
 કો રૂપી કહે પૃથવી મોટાં, પૃથવી કહે શેષ કૂર્મ;
 કૂર્મ કહે દ્વિધ અગસ્ત મોટા, અગસ્ત કહે ગગન.
 ગગન કહે હરિ મોટા, નભને કર્યું એક પદ;
 હરિ કહે મોટા ભક્ત મુજને, રાખે હૃદય મધ.

(વલાણુ)

ભક્તને મોટા કર્યા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
 ધનદાસના મુતમુત કહે સુંદર, એકોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૨ મો.

(કરજી ૧૮૫ મું—રાગ રામગ્રી)

વધા પરિક્ષત મુણો મુનિજન, હરિગુણ સાંભળવા મુજમન;
 નવાં નવાં ચરિત હરિના રમ્ય, એ સાંભળતાં તૂસ નહીંમન.
 કહેજો દિવસ રહ્યો છે એક, કેમ સાંભળજો ગુણ અનેક;
 ને સાંભળ્યું તે લેખે લાગ્યું, એ શુકસ્વામી હું તમકને માગું.
 જેમ આવ્યા તેમ જવું શૂન્ય, એ માહારે સાંભળ્યા સાથેપુન્ય;
 શુકદેવ કહે મુણ રાયે, તત્વનું તત્વ કહ્યું સુખદાયે.
 હેમતનયા પ્રતતાલીક, તા સહોદરમુત વવેક;
 તા રિપુપત્નીબાંધવ જાણ, નિશદિન ધરિયે તેહેનું ધ્યાન.

(ઢાળ)

ધ્યાન ધરો શ્રીકૃષ્ણનું, સદા હરિ રાખો હૃદય;
 અનેક શાસ્ત્ર પુરાણ ખોળ્યાં, પણ તત્વ અક્ષર બેય.
 ગીરી કાન્નજ પાત્ર સિંધુ, લેખાણુ એ વનરાય;
 પત્ર ઊર્વાં લખે સરસ્વતી, તોયે ન આવે થાયે.
 શેષ પાર પામે નહીં, કહ્યું સંક્ષેપે રાજન;
 સભા સહિત પરધાન સંગે, બેઠા છે શ્રીધર્મ.
 ભીષ્મપિતામહ વૃદ્ધ પોતે, સંગે શ્રીભગવાન;
 ભીમ અરજુન નિકુળ સહુદેવ, કહીયે સાવધાન.
 પ્રભુમન સાંભકંવર ભાનુ, અવર ખીજ ગય;
 વરાણ ચારે સભા મધ્યે, થાયે રામ કથાય.
 શત કોટિ શ્લોક શિવજીયે, વેહેચ્ચો ત્રણ બોવન;
 માર્કંડેય કહે ધર્મ આગળ, સાંભળો હરિજન.
 આનંદ જોઈત સદા માંગલ, થાય રાગ ને રંગ;
 સભામાહે હરિ વિરાજે, જેમ તારામાં શોભે ચંદ્ર.
 અહેવા આનંદમાં વિચ્છાણું, પ્રથમ કહું કોહોને વાત

વૃદ્ધ કેહેશે પુછ્યું નહીં, પણ એથી શુ યજ્ઞ થાય.
વિનવ્યા ભગવાનને રાચે, સ્તુતિ ઘણી કરી ત્યાહિ;
રાજસાંધજન કરવા, ઇચ્છા થઇ મનમાંહે.
ગુરુપતિને પુત્ર આપ્યો, પુરયા મનોરથ નાથ;
તેમ મનોરથ પુરીયે, ભકતની પેહિંચે આશ.
પૃથવી છતી જગન એ, તમકૃપા હોય ત્યારે થાય;
સાહકારી તમ સરખા માયે, કહિયે જદવરાય.
વચન રાયનાં સાંભળી, પછે ખોલ્યા પ્રાણજવન;
તમે કહ્યું તે સત્ય સત્યજ, વિચારી જુઓ મન.
અહંકારી પેહેલાં દુરજેધન, એ દુર્જય કેમ છતાય;
જરાસંધ શિશુપાળ આદે, મહા બળી વિખ્યાત.
તમે કહ્યું તે સત્ય સ્વામી, વધા રાય વચન;
શ્રીયુષે કરી કહો ત્યારે, છતિયે રાજન;
વચન રાયનું સાંભળી, ઘણું પ્રસન્ન થયા જદુરાય;
ચારે ભાઇ પ્રત્યે મુખે કહ્યું, છતો ચારે દિશાયે.
પેહેલાં અરજનુન ગયા વનમાં, તપ કરવાને કાજ;
ઇંદ્ર શિવને પ્રસન્ન કરી ઘેર, આવ્યા પારથ રુજ.
વળી ભગવાને તેજ મુક્યું, વિજય કોઇયે ન છતાય;
ખાણાવળીમાં શિરે અરજનુન, ગદા જુદ્ધ ભીમરાય.
થઈ આજ્ઞા ભગવાનની, તવ ઉડ્યા ચારે શૂર;
પ્રાણામ કરીને થયા તતપર, વાગ્યાં બહુ રણતૂર.
ઘણું સેન્યસાથે આપ્યું રાચે, શીખ લેઈ તવ જય;
ઉત્તરદિશા અરજનુન ગયા, ભીમ પૂર્વ દિશાય.
સેહેદવને દક્ષિણ દિશા, નકુળ પશ્ચિમ દેશ;
ચારે દિશાના ભૂપ સરવે, છત્યા જઈને નરેશ.
ઉત્તર દિશા રહ્યો મોરધવજ રાજ, કર્યો તેણે મોટો જન;
ગજશુંડાકારે ધૃત તાંહાં થયું, અગ્નિને અજીર્ણ;
પિંડરોગી થઈ આવ્યો હરિકને, રાખો દુષ્પથી શ્યામ;
દેખીને હરિ દયાળે, ઊપકાર કરાવ્યું કામ.
જવનમૂળ આપદી આપી, પ્રારથું ખાંડવવન;
તેણે કરી દિવ્ય દેહ ધરી અગ્નિ, ગયા થઈને પ્રસન્ન.
લક્ષ્મણ થાયે બ્રહ્મભોજ તેહેને, વિવિધપેરનાં અન;
સોત્રાણ પાત્રે જમે જૂઠાં, નાખી દે રાજન.
જગનઅંતે વીપ્રને, ઉચ્ચલાય તેટલાં દ્રવ્ય;
ભાર ઘણો થયે નાખ્યું વાટે, તે લાવ્યા અરજનુન સર્વ.
પૃથવી ઉપર પડ્યું દ્રવ્ય સહુ, તે રાયનું વેદવાત;
એ રીતે છતી દ્રવ્ય લેધને, આવ્યા ચારે વ્રાત.
જુધિહિર શ્રીકૃષ્ણને, આવી કર્યો પ્રણામ;
ભીમસેન કેહે જરાસંધ વિના, છત્યા સહુ રાજન.

શ્રીકૃષ્ણ કેહે એહેને છત્યા વિના, જુવો જગન કેમ કરી થાય;
જુધિહિર કરે વીનતી, એ તમથકી છતાય.
વિચાર્યું પ્રભુએ સહી, એહેને શિવનું છે વરદાન;
શત્રુ અંજે મરે નહીં, હવે કરવું શું એ કામ.
જુધિહિર એહેવું સાંભળીને, વધા મુખથી વાણ;
અમ કરતાં તમને શ્રમ થાયતે, કામા કરો ભગવાન.
સેન્ય લઈને જઈયે પાણ ત્યાં, સેન્ય નહીં છતાય;
વિપ્રનો અમો વેષ લેધને, જઈયે તો વશ થાય.
ભીમ અરજનુન સંગ લેધને, સોડ્યા જદવરાય;
ક્ષત્રીવેશ તજીકરી, ધરયા વિપ્રવેશ એ કાજ.
ઘોતિયાં કટી પેહેરયાં મસ્તક, રવેત કહિયે પાદ;
શ્રીરામ નામની છાપ એહેવા, વસ્ત્ર ખાંધે સાર.
તિલક કેસર ધરયાં અંગે, સુમરાણી જપમાળ;
એકમુખી રૂદ્રાક્ષ કંઠે, બ્રહ્મતેજ વિશાળ.
એ રીતે પ્રભુ રાજ સભામે, જઈ પોહોંતા નાથ;
જરાસંધને દ્વારે આવ્યા, ભીમ અરજનુન સાથ.
ભોજનની વેળા થઈ, તેડ્યા વિપ્ર જમવાકાજ;
તે સમે ભિક્ષાંતદહી કરીને, ઊભા શ્રીમહારાજ.
અગ્નિહોત્ર પૂજા કરી, ચુદત માત્ર જુએછે વાટ;
કો જન્યક આવે તેહેને આપુ, એહેવે શત્રુ સાંભળ્યો રાધ;
શું માગો એમ કહ્યું ત્યારે, વધા મધુસૂદન;
જે માગું તે આપશો, ઉદાર તમે રાજન.
તમારો જશ સાંભળી, અમો આવ્યા છું મહારાજ;
મનના મનોરથ પોહોંચશે, તમથકી સરશે કાજ.
આપવા સરખું હોશે તમને, આપશું કહે રાય;
તમે કેહેશો પુત્ર કે સ્ત્રી, તે કેમ આપ્યાંજય.
વિપ્ર કેહે તમે સત્ય કહોછો, સાંભળો મુજ વાત;
સતવાદી ચુકે નહીં, તે આપે છે ભલી ભાત.
હરિશ્ચંદ્ર રાજ સતવાદી, સત મુકયાં નહી મન દૂદ;
એ ઇતિહાસ પુરાતન કહ્યું, સંક્ષેપે રાજન.
વિશ્વામિત્ર વશિષ્ઠ બેઠુને, મોહિમાં થયો વાદ;
તે માટે જનમાન સાથે, ખેટો એ સંવાદ.
ઇંદ્ર સભામા વશિષ્ઠ રૂપિયે, કર્યું રાયનું વખાણ;
સતવાદી હરિશ્ચંદ્ર સરખા, હવા ન હશે પ્રાણ.
વિશ્વામિત્ર કેહે તો ખરો, હું ચુકવું સત કાજ;
વારાહ રૂપે જઈ વાડી ઉખાડી, એ જાણી રાચે વાત.
તતક્ષણ આવીને વાડી ધરી, સેન્યને કેહે રાય;
આ કુક્કર જશે જેહેની આગળથી, તેહેને કહું શિક્ષાય.

વિચારયું મનમાં સહી, ત્રણ રંક મારયોજય;
 એહેના અર અગળથી નાહાઠો, દોડયા હરિચંદ્ર રાય.
 એ રૂપ તણને વિમ યયા, કરયું તીર્થ માયા ધ્યાન;
 હરિચંદ્રાયે સ્નાન કરી તાંહાં, આપ્યાં સર્વસ દાન.
 જન રથ અર ભંડાર આપ્યાં, વિચારયું નહીં મન;
 વિશ્વામિત્રે માપાએકરી, હરીલીધું ધન.
 તોહે રણ માથે રહ્યું છે, સવાભાર સોત્રણ;
 તે કાળે પરગામ સીસું, વેચાયાં જાણ ત્રણ.
 મદિર તણ રાય નીસરયા, રોહીદાસ તારા સંગ;
 નત્ર પોળ મુકીને, તવ બાહ્યા મારગ પંથ.
 સુમરણ કહ્યું શ્રીશારંગ ધરનું, હરિચંદ્રસું મન;
 વિશ્વામિત્ર જથે પુડળે, લેવાને સોત્રણ.
 સોત્રણનું શું કામ પડ્યું છે, લેવા રાયનું સત;
 અનેક પ્રકારે કરે માયા, પાણુ મુકે નહીં કો ગત.
 ઉભયકાળ ઘણી તૃષ્ણા લાગી, પરખની થઈએટ;
 આપ્યા વિના કેમ જળ લીયે, જુઓ ત્રણેનું ચિત એક.
 શિવની તે રાજધાનીમાં જઈ, ઉભાં ચઢુટે એક;
 મસ્તક તણનો પુજો દેખી, મૂક કરેછે લોક.
 અર્ધ ભારે સ્ત્રીને રાખી, વિષે ઠેલેલને કાળ;
 પાય ભારે રોહીદાસ રાખ્યો, રહ્યા હરિચંદ્ર રાજ.
 કોઈલીયે નહીં પછી કુમથે તાંહાં, રહ્યા કારીમાહે;
 માણી કર્ણના ઘાટ ઉપર, મંડપ હતો તેહેને તાંહે.
 કો મરે તેહેને કાષ્ટ આપે, રાખ્યા છે એ કામ;
 રૂખીનું રણ આપ્યું તેહે, પૂઠ ન મુકે નિદાન.
 રોહીદાસને વિષે એકલ્યા, લેવા પુણ્ય વાડીમાહે;
 સર્પે ખાધા આવી માતા, વિસાપ કરતી તાંહે.
 તેહેની પાસે એકાં જઈ, આપ્યું કલંક મિથ્યાભાસ;
 લોક કહે એણે ખાધો, મારવા લેછગયા કુમપાસ.
 તેણે આપી આજ્ઞા સેવકને, એહેને કરો ઘાયે;
 સ્ત્રીને દખી શું કરે, એ કરણું સ્વામી કાળ
 હવે સમરો હોય તેહેને, આવે અવધડ કામ;
 હરિ વિના રાખે નહીં કો, દયાનિધી ભગવાન.
 એમ કહીને ઉડ્યા તતક્ષણ, ખડગ લેછને હાથ;
 તારા કહે હરિચંદ્ર કહે હરિ, સમરૂં એ હે નાથ.
 અવર હું જાણતી નથી, કહેતાં ઉગામ્યો તેણે ઘાય;
 અનુભૂજ આવી હાથ ગ્રાહ્યો, ધન હરિચંદ્ર રાય.
 માગ માગ માગ પ્રસંન જો, તાહારી ભડિત દૂઠ કહે સ્થામ;
 રાય કહે હવે શરણુ રાખો, નગર સહિત સ્વધામ.
 નગર અજોધ્યા સહિત ત્રણે, અયાં એસી વિમાન;

ભક્તને હરિ લેછ ગયા છે, વાળતે નીશાણ.
 પૃથવી છતી જગન કીધા, રાજસુ રધુરાયે;
 વિમને ખહુ દાન આપ્યાં, ના ન કહે ચિત માહે.
 સર્વસ આપી રહ્યા ઉભા, અજોધ્યા વિધાંથી રાજ;
 ચઉદ કોટી સોનઘયા, તેણે માળ્યા ગુરૂને કાળ.
 વિચારયું કુએરને જઈ, છતી લાવું દ્રવ્ય;
 પ્રતાપ જાણી તેણે એકલ્યા, રાય આપ્યા વિમને સર્વ.
 દધીચીત્રપિથે અસ્થિ આપ્યાં, દેવને ઉપકાર;
 કો માણુથી વાહાણું નહીં, જુઓ એહેવા એ ઉતાર.
 રંતીદવ ચાળીસ દિવસે, પારણું કરે ધન;
 પોતે સ્ત્રી પુત્ર વહુ સાથે, ભોજન તતપર અંત.
 તે સમે સુધારથી એક, આપ્યા જનચક રંક;
 તે અંત સર્વે આપ્યું તેહેને, ચાહરેનું મન એક.
 એ પુત્રે કરી દરશણુ પોતે, અનુરભુજ ભગવાન;
 કૃતંખસાથે ગયાં સ્વર્ગે, એસી દિવ્ય વિમાન.
 ખળીરાયે પાસે ભોમ માગી, વિમ પગલાં ત્રણ;
 શુકાચાર્ણે ના કહી, સત ચુકયા નહીં રાજન.
 દયાનિધી ભગવાન તેહેને, પ્રસંન થયા કહે ધન;
 સુતજનું આપ્યું રાજ દારે, રહ્યા શ્રીપરિગ્રહ.
 કર્ણ ત્યાગી ખસી રધુ એ, ત્યાગી છુતવાહન;
 હરિચંદ્ર સરખા નહીંત્યાગી, હવા ન હોશેપ્રમાણ.
 અથાપિ એ કીરત જગમાં, રહેછે જસ નામ;
 તે માટે નાશવંત કાયા એ, સાધન કરો સાવધાન.
 હૃમિ વિષ્ણુ ભસ્મ દેહના, કહિયે ત્રણ પ્રકાર;
 સુકીત હોય તે આવે સંગે, જુઓ વિચારી રાય.
 વચન વિમનાં સાંભળીને ઉડ્યા, આપ્યાછે રાયદાર;
 જરાસંધે એજળ્યા, તમે વિમ નહીં નીરધાર.
 ક્ષત્રીવેશ તણ કરી, તમે ધરયા વિમના વેશ;
 ધનુષના કરપાશ અંગુલીયે, દીસે રહેન નરેશ.
 વિમ નહીં તમે જલદવતા તંન, એજળ્યા રૂડીપર;
 આ તો અર્જુન ભીમ છે, એ મરો આપ્યા મારેધર.
 શું માગોછો આપું તમને, વધા રાય વચન;
 માણુ માગો તો આપું આ વેળા, એ ધર્મ માહારો જન.
 વિમ કહે અમે જુદા માણુ, અવર નહીં કાંઈ કામ;
 જરાસંધ કહે જુદા માટે, કરવો આવડો શ્રમ.
 વિમ કહે તમે માહાખળીયા, તે માટે ધરયા વેશ;
 મોટા મોટા લૂપ છતી, લાવ્યા આંહાં નરેશ.
 લાવીને વળી કુખ દેખો, તેહેને ઘાહ્યા છે મક્ષમાહે;
 એહેવું તમને થઈ નહીં, કહેવા આજ્ઞા જો આંહાર.

તે માટે એકેને મુકી દીધી, નહીંતર જુદાને થાઓ સજ;
વચન વિપ્રના સાંભળી, વધો મુખથી રાજેન્દ્ર.
એ મુજને આવી મળ્યા નહીં, કેમ મુકું જુદું કરું એ ન્યાય;
તમસાથે હું નહીં વહું, તમે નાહાસો જલવરાય.
સંત્રામમાં નાહાસવું નહીં, એ ક્ષત્રીકેસે ધર્મ;
અઘરમી વાર નાહાડા હતા, જુઓ વિચારી મર્મ.
અર્જુન તો ખાણાવળી, ગદાજુદું શું જાણે મર્મ,
એ જુઓ ને હું જુઓ, એ કહીયે જુદું અધર્મ.
કાંઈએક ભીમસેન હરે મુજસું, તમારું નહીં કામ;
બોલશે મો તમે વચે આવી, ભીમ થાઓ સાવધાન.
એમ કહી આજ્ઞા આપી, સેવકને તતક્ષણ;
ગદા બે આણી મુકી આગળ, ગમે તે લો મન.
ભીમસેન જોઈ લીધી, ગદાલોહ મચડ;
જરાસંધ તવ થયા શીઘ્રે, જુદાને બળવંત.
શ્રીકૃષ્ણ કહે ચાલો બાહાર જઈયે, સરખેસરખામલ;
પડછદે ઘર પડે અહિંયાં, માન્યું રાયનું દલ.
વિપ્રને આગળ આપી, કરો તમે બોજન;
એમ કહીને બાહાર આવ્યા, નત્ર તણ રાજન.
મંડળ કરીને રહ્યા ઊભા, મલ વિધાની રીત;
તે મલજુદું જોવા કારણે, થઈ દાનવ માનવભીડ.
મસ્તકકેશ અમોઘ વાળી, ઉલટયા દધિનીર;
સ્કંધ જંઘા આસફાટણ, કરેછે બેહુ વીર.
શ્રીકૃષ્ણ કહે ભીમસેનને, મન મુકી કરો સંત્રામ;
કછી કાછ બેહુ થયા તત્પર, ગદા લેઈ સાવધાન.
પોતાનું અંગ ચૂકવીને, મારેછે જોઈ વગ;
એક એકને ગાંજે નહીં, મલવિધામાં સમર્થ.
પરસ્પર સમાન બેહુએ, જુદું અતિઘણું થાય;
ગદા ભાંગી ચૂર્ણ થઈ પાણ, વાગે નહીં અંગધાય.
સ્કંધે સ્કંધજ આડળે, આવી વળગે બેહુ રાજન;
ધબડકે ધરા ધ્રુજે, ઊડે બેહુ મગન.
ગઢખડતા જાય તજે ઉપર, વળી બેઠા થાય;
ઉદરમો મસ્તક મારે જઈને, મલજુદું કહેવાય.
પદમહાર ગડદા મુઠ્ઠી કાણી, એમ વહેછે રાજન;
સંજકાળે ઘેર આવી, કરેછે બોજન.
રાતે વાસો સુવું ઘરમાં, દિવસે કરવું જુદું;
જરાસંધનું બળ દખી, ભીમની ગદા મુદ્ડ.
એ રીતે જુદું કરતાં વીતા, દિવસ સત્તાવીસ;
ભીમે આવી કહ્યું રાત્રે, પોહોડયા જાંઘાં જુદાશ.
પગ લાંબાં નિદ્રામાંથી, જગાડયા પરિવ્રજ;

તમે કહેશો કહ્યું નહીં, હું કહેવા આવ્યો એમ.
જરાસંધના મારથી, થયું શિથળ વિથળ શરીર;
તેમાટે જુદું નહીં કરું હાવે, જાણજો જુગદીશ.
મલવિધામાં પ્રવીણ એ છે, જરાસંધ બળવાન;
મનમાં પ્રભુએ જાણિયું, ગયું ભીમનું અભિમાન.
શ્રીકૃષ્ણ કહે જરાસંધનું, આવ્યું મૃત્યુ રહ્યો દિન એક;
તેમાટે હવે પુરો જરા લો, ટાળો મન ઉદવેગ.
હારે ત્યારે મુજ સાહાયું જોજો, કરજો હું કહું તેમ;
તાહારે તેને જીતશે, એમા નહીં કાંઈ શ્રમ.
તાંહાંયકી ભીમ ડામ આવી, સુતાછે સુખાસન;
પ્રાતઃ થયો ખટકર્મ કરીને, ચાલ્યા મન પ્રસન્ન.
બાહાર આવી જુદું કરેછે, મલવિધા ભૈરવ;
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન જુએ, ભાગી અંગ થાય ચૂર.
પગ ધરી ભીમને નાખ્યા હેઠાં, બોમપર ધ્રુજે ધારૂં;
ભીમસેન જાણિયું, હવે આવ્યું માહારૂં મારૂં.
શ્રીકૃષ્ણસાહાયું જોયું ત્યારે, જાણ્યું પ્રભુએ મન;
ઇસારો કરી કહ્યું પ્રભુએ તેમ, ભીમે પછાડ્યો રાજન.
લેઈ બોમી સાથે આડળે, ઉપર મુક્યો પાગ;
એક પગ કરસો ગ્રહી, ભીમે ચીરી કરયા બે ભાગ.
જેમ નાખે તેમ પાછા આવી, ફરી અંગ સંધાય;
ચીરી દખાડી સોટી પ્રભુએ, ત્યારે પડી એ કાય.
અવળી સવળી ફાડ નાખી, વચે કચ્ચું શિવલિંગ;
ફરી અંગ સંધાય નહીં, પછે તણ દહ થયો ભંગ.
પ્રસવતાં બે ફાડ થઈ, માંચે નાખીદીધી ન કામ;
જરા રાખસીયે સાંધ્યા માટે, જરાસંધ પડ્યું નામ.
જુઓ જસ મહિમા એણે, જીત્યા છે બહુ રાય;
ભાચેગ પુરુષનું કળે નહીં, જે લખ્યું વિદ્યાતાય.
તપ કરી શિવ પાસે માગ્યું, મરું નહીં વરદાન;
ગદાજુદામાં મર્મ જોઈને, શિવ કહે ભીમ ફરશે ડામ.
અવર કોઈ જીતે નહીં, એ જાણજો કહ્યું વચન;
વર આપી શિવ ગયા થાનક, હવું મન પ્રસન્ન.
તેમાટે જસ આવ્યો ભીમને, સુણો શ્રોતાજન;
કરતા હરતા શ્રીકૃષ્ણજી, એ નિમિત્ત માત્ર છે ધન.
નગરના બહુ લોક જોવા, મળ્યા છે તેણે ડામ;
હાહાકાર પુરમાં થયો, બેટયા ભીમ ને ભગવાન.
ધાય પડ્યા ભીમને વાંસે, ફરવો જુજ શ્યામ;
સહદેવ આવી નમ્યા ચરણે, વાગાં જીત નીશાણ.
જેહેવાના તેહેવા થયા, હવે આગળ મમ દેવ;
સ્તુતિ કરી સહદેવ પ્રભુની ઘણી, ત્યારે પ્રસન્ન થયા તતખેવ.

જમવાન કેહે તમે પિતાને જઈ, દાહ કરો એ વાત;
આજ્ઞા મસ્તક ધરીને, આવ્યા જાહાં પડ્યા તાત;
તાત તાત કરી રેયા સહદેવ, ઊઠોની શૂર સામ;
ઘર તણ કેમ બાહાર આવી, સુતા છે રાણભામ.
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન આવ્યા, તમને કેહેવાને હો આપ;
તેહેનું કહ્યું માન્યું નહીં, એમ કહી કરે વિલાપ.
જમજવે શ્રીકૃષ્ણ અરજુન, મળ્યા લોક અતંત;
દાહ સ્નાન કરી ઘેર આવ્યા, પછે છોડાવ્યા રાજેન્દ્ર.
ક્રિપા કરી સહદેવ આવ્યા, નમ્યા પ્રભુને અર્જુન;
માગધનું એને રાજ આપ્યું, યુદ્ધ અશર્ણશર્ણ.

(વલણ)

યુદ્ધ અશર્ણશર્ણએ, શુક કેહે સાંભળ રાય રે;
ધનદાસના સુતસુત કેહે સુંદર, બાહોતેરમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૩ મો.

(કડવું ૧૮૬ મું—રાગ રામઘી)

શુકલ બોધ્યા મુણ રાજનંદ, હરિગુણ ગાતાં શુદ્ધ થાયમંદ
(ઢાળ)

ગાતાં મુણતાં પવિત્ર થાયે, સાંભળ પરિસિત રાય;
ગદાદારે આવીને ઉભા, પોતે શ્રી મહારાજ.
સહદેવે આણી મુકયાં આસન, રત્ન મણિમય જડાવ;
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન ભીમ જોવા, બેઠા એ ઘણો ભાવ.
થઈ આજ્ઞા સહદેવને, જઈ ઉઘાડ્યાં તે દાર;
વીરા સહસ્ર ને આડસે, રાય નીસરયા છે બાહાર.
નખ મોઠા વસ્ત્ર છરાણ, દેખીને કેહે પ્રભુ ધન;
ઘણા દિવસ જરાસંધે રાખ્યા, બંધ માહારાજન.
ભક્ત માહારા કષ્ટ પામ્યા, દયાનિધિ કેહે રયામ,
અતુલ્ય થઈ દર્શીશુ આપ્યાં, સર્વ રાયને ભગવાન.
રાખ અઢ ગદા પદ્મ પોતે, ધરયાં આયુધ પૂજ;
મુગટ કુંડળ રૂપ સુંદર, તેજના બહુ પૂજ.
દેખીને રાય નમ્યા આવી, સ્તુતિ ઘણીકરી તાહેં;
અમ પતિતને દર્શીશુ દેવા, આવ્યા છે પ્રભુ આહે.
સરજો પાજો સંધારો, તમને કહિયે પ્રહ્લપુરાણ;
આદ અંત ને મધ્ય તમ વિના, અવર નહીં કો સ્થામ.
જેજેશ્વરને દર્શીશુ દુર્લભ, તે અમને અવિનાશ;
જરાસંધનું ભણું થાઓ, છુટા અમે ભવપાશ.
ઘણા દિવસ દુખ ભોગવ્યાં, તે ગયાં સર્વે આજ;
અમ કરતાં તમને અમ થયો, તે ક્રમા કરો માહારાજ.
વિમનો તમે વેશ લેધને, આવ્યા છે આ ઠાર;

ભક્તવત્સલ ખર્દે સ્વામી, કાહાવો દેવ મોરાર.
જરાસંધે રાખ્યા બંધમાં તો, જ્ઞાન થયું અમ કાજ;
ભક્તિ થઈ તમ દર્શીન પામ્યાં, એ મસે જહુરાજ.
નહીંતર અમે છૂટતા નહીં, એ બંધનથી નીરધાર;
કાંઈ સુકીત પુન્ય કરયાં હશે, તમે મળ્યા દેવ મોરાર
આવાગમનનો ફેરો અમને, ટળ્યો શ્રીમહારાજ;
રાજમદે કરી પડવું સ્વામી, ભણું થયું એ કાજ.
જુઠી દહ તેને સાચી કરીને, માને છે મૂઠ જન;
તમને જોણું નહીં જોળખ્યા, તે પડે ભવબંધન.
એમ સ્તુતિ કરી કરજોડી ઉભા, વિનય કરી સહુરાજ;
આજ જન્મ થયો અમારો, સરયાં સરવે કાજ.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે ભવબંધનથી, કેમ છુટશે સહુ રાય;
કીધાં કર્મ તે ભોગવો, એ શું ગળે પડ્યાની વાત.
રાય કેહે તમ દર્શીણથી, ગયાં પાતક સઘળાં એહ;
હવે જન્મ મરાણું નહીં, એમાં નહીં સંદેહ.
સાંભળી હરિ વધા વાણી, જાઓ પોતાને દશ;
ગૃહ કુંડળ પરિવારને જઈ, મળો વેહેલા નરેશ.
આગળ્યા મસ્તક ધરી, એ વિનતી જહુરાય;
રાજ અમે નહીં કરે સ્વામી, રાજથી મદ થાય.
ભક્તિ તમારી હજો રૂઢ્યે, ચરણકમળનું ધ્યાન;
જોણું કરીને ભવ દુસ્તર તરીને, જઈયે શ્રીભગવાન.
શ્રીકૃષ્ણ કેહે તમે રાજ કરો જઈ, તમને મદ નહીં થાય;
અંતસમે માહાર સમરાણું કરજો, પામશે પદ રાય.
રાજમદે કરી વઢે ભાંજે, મહિમા જઈ ગામ;
હું મોટો એ કનિષ્ઠ એમ કેહે, ભમે ભૂતળમાહે.
અહુકારે કરી પડ્યા એહેવા, કહું તમને રાજ;
જમદગ્નિએ મોહોણા રાખ્યા. સહસ્રાર્જુન કાજ.
સહુ સેન્યસાથે ઇચ્છા ભોજન, નાનાવિધ પકવાન;
તેડયાં સ્વર્ગથી કામધેન તેણે, પૂરવ્યાં મન કામ.
જે જોઈયે તે સરવે પૂરાણ, ઘટે નહીં કો વસ્ત;
દેખીને તવ વિરમે પામ્યાં, ફરી રાયની મત;
જમદગ્નિ ને કહ્યું રાયે, આપો એ કામધેન;
રૂપી ના કેહેતાં લેધગિયાં, તાહાંથી નીસર્યું બહુ સેન્ય.
સૌગમાંથી સિંધી નીસરયા, મુખેથી મુલતાન;
પુરથી પુરાસાની પૂકથી પારસી, રોમથી રૂમસાન.
જુઠું કરીને નસાડ્યા, સહસ્રાર્જુન કાજ.
કામધેન સ્વર્ગે ગયાં, થઈ માહોમાં પછે રાહ;
તેહેને સાની નૂન છે, રાજ મદ થઈ મતિમંદ;
ફરસરામે હણ્યા સની, ફેડ્યો તેહેનો કંદ.

નહુષ રાજા ઇંદ્રપદવી, ભોગવે બગવાન;
ઇંદ્રાણીસું ભોગ કરવા, મતીધઈ કહું માન.
ઇંદ્રાણીએ કહું ગુરને, તેણે કહ્યો એ દાવ;
જેપર કોઈએકું નહીં, તે વાહનપર બેસી આવ.
આવીને એમ કહું ત્યારે, હરખું રાયનું મન;
વિચાર્યું કોનું વાહન નહીં એ, વિષ ધર્યા મુનિજન.
સુખાસનપર બેસી વેહેલો, જાય કરવા ભોગ;
સર્પ થયા રૂપી શ્રાપથી, જઈપડ્યા અજગર ભોમ.
વેણુ રાજાએ કહું વિમને, ભજે હ્યો માહારૂં નામ;
હું મળપતિ હું સ્વામી, અવર નહીં કો જાણ.
રૂપી શ્રાપે ભસ્મ થયાછે, ગર્વ કરી મતિમંદ;
રાવાણુ સીતા હરીગયો. જુઓ એહેવા એમદઅંધ.
પરનારી મત્યક્ષ કહિયે, વિષહુળાહુળ અંગ;
રાવાણુનાં મસ્તક ગયાં, તે પરનારીને સંગ.
મદ કરી એ પડ્યા રાજા, જુઓ વિચારી મન;
તમને મદ મચ્છર નહીં, મુજ કીપાએ રાજન.
તે માટે પરીવારને જઈ, વેહેલા મળો કરો રાજ;
પાંડવના જગન મદ્યે, આવજો સરે કાજ.
વચન મળુનાં ધરી મસ્તક, થયા તતપર રાય;
સહદેવે તેડી મોહોણા રાખ્યા, કર્યો આદરભાવ.
નાઇ તેડાવી નખ મરદન, રનાન એ ખટ કરેમ;
ભોજન નાનાવિધતાણું, જળપાન એ રાજન.
મુગટ કુંડળ વસ્ત્ર ભાણુ, રથ સાજ સહીત;
આપીને તવ વિદા કીધા, સહદેવે ભડી રીત.
મોણામ હરિને કરી તાંહાંથી, ગયા દેશ રાજન;
પરિવારને સહુ મળ્યા આવી, ગાયે હરિજસ ધન.
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન ભીમની, ભડી પૂજ કીધી રાય;
વસ્ત્રાભૂષણ આપી સહદેવ, નમ્યા હરિને પાય.
સેવાચાર હું છું સ્વામી તે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
મસન થયા હરિ વદે વાણી, હવે કરો મુખે રાજ.
સેહેદેવે રથ સજ કરાવી, મંગાવ્યો તે ઠામ;
સેન્ય આપી વિદા કીધા, ગયા શ્રીભગવાન.
યાંચજન્ય જઇ શંખ વજ્રડયો, શ્રીમુખે કરી ધન;
ધર્મે રાયે જાણિયું, છતી આવ્યા શ્રીપરિવ્રજ.
ઇંદ્રપ્રસ્થમો જઈ પોહોતા, વાગાં છત નીશાણુ;
જુધિષ્ઠિરને મળ્યા આવી, ભીમ અરજુન રયામ.
સમાચાર મળી કહ્યા તતક્ષણ, રાયને ભગવાન;
જુઓ પ્રાક્રમ ભીમનું, માર્યો જરાસંધ બગવાન.
વીસ સહસ્રને આકસે, સહુ છોડાવ્યા રાજન;

સાંભળી રાય જુધિષ્ઠિર, ઘણું હરખ પામ્યા મન.
સ્તુતિ કરી મળુની ઘણી, તમો પ્રસાં મનનાં કામ;
મુજ કરતાં તમને શ્રમ થયો, તે ક્ષમા કરો ભગવાન.
બ્રાહ્મણનો તમો વેશ લેધને, ગયા શ્રીમહારાજ;
જન્યક થઇને માગ્યું દારે, ગાણી નહીં તમે લાજ.
ક્ષત્રી તો જન્યે નહીં, પણ જન્યવું પડ્યું રયામ;
કષ્ટ પડે જ્યારે ભક્તને, ત્યારે કરો એહેવાં કામ.
દેવકાજે સ્ત્રી થયાછો, ધર્યું સુંદર રૂપ;
ભક્તવત્સલ બદ સ્વામી, કહિએ વૈકુંઠભૂપ.

(વલણ)

કહિયે વૈકુંઠ ભૂપરે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, તોતોરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૪ મો.

(કલ્પું ૧૮૭ મું—રામ રામત્રી)

કહે પરિક્ષતને શુકજેગી, સાંભળ રાય હરિરક્ષ ભોગી;
રાખો વિષયુચરણસું મન, જે ઠળ ચારચારી બ્રમણ.

(દાળ)

ભાખ ચારચારી ઠળે ફેરા, સાંભળો પરિક્ષત ભૂપ;
જુધિષ્ઠિર કહે જગન કરે, હોયે આગા બ્રહ્મસ્વરૂપ.
સ્તુતિ કરી મળુની ઘણી, તાહારે મસન થયા ભગવાન;
થઈ આગા રાય જુધિષ્ઠિરને, કરો જગનનાં કામ.
દેશ દેશ પત્રજ મોકલ્યા, આવી મળ્યા સહુ રાય;
સહુએ અડયાસી મળ્યા કપિ, તાંહાં જગન આરંભ થાય.
વશિષ્ઠને વામદેવ અત્રી, કશ્યપ આદે ત્રીશ;
વર્યા બ્રાહ્મણ મોટા મોટા, જાણે જગનની રીત.
સોત્રાણુ હળે કરી ભોમ જોધી, રચ્યા મહાવિશાળ;
અગ્નિકુંડ તો પંચ કીધા, રૂપિયથે તતકાળ.
સામત્રી સહુ કરી તતપર, વિવિધપેરની રચ્ય;
જગનના આરંભે બેઠા, દીક્ષા લેધ રાજન.
દ્રોપદી સંગે વિરાજે, રાય શોભા કહી નવ જન્ય;
અગ્નિકુંડ દીપમાન કપિય, હોમે ભાણીને સ્વાહાય.
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, કુરુજેધન તે સંગ;
સરભરામાં ઉભા સહુ પોતે, પૂર્વે પૂરણાનંદ.
મહાપમાં બહુ ભીડ થઇ, જોવા મળ્યું ત્રલોક;
જગન પરિપૂરણ થયો, હવે પૂર્વાશ્રમે મોક્ષ.
સ્વર્ગના લોક આવે અહિયાં, ઈહાંના જન્ય સ્વર્ગ;
પૂર્વે આવાગમન એકજ, જાણુજો સતસત.
પૂજની સામત્રી શીઘ્ર, કરીછે તાતકાળ;

મથન પૂજા કોહોની કરવી, વિચારે ભૂપાળ.
 વર્ણ આહારે મળી અહિંયા, કોહોનું પૂજન મોક્ષ;
 મોહોટા મોહોટાએકા મુનિજન, દર્શનથી જાણ દાપ.
 સહદેવને તવ પ્રહર્યું રાચે, પ્રથમ કોહોનું પૂજન;
 આગન્યા મસ્તક ધરી, પછે બોલ્યા મુખ વચન.
 પ્રથમ પૂજન કીજ્યે, શ્રીકૃષ્ણ વિશ્વાધાર;
 સર્વનું એ મૂળ કહિયે, જીવો વિચારી રાજ.
 પછે પૂજન વિમનું, એ કહિયે મોહોટા બ્રહ્મ;
 તાહાર પછી સહુ રાયનું, એ જાણજે રાજન.
 ગંગા આદે તીરથ કોટી, વસે પ્રભુને અર્ણ;
 તીરથરૂપી વિમ અહિંયા, હરિ વાહાલા છે ઘણું મન.
 સકળ તીરથ આવ્યાં અહિંયા, જીવો મન ભૂપાળ;
 સાંભળી સહુ સભા હરખી, રીજ્યા દીનદયાળ.
 સહદેવ મોહોટા જાની કહિયે, જાણે સઘળો મર્મ;
 ઘટે તેહેનું કહ્યું એણે, માન્યું વચન એ ધર્મ.
 પૂજનની સામગ્રી લેઈ રાય, આવ્યા જાંઠાં જહુવીર;
 અર્ણ પખાળી અર્ણાદક, નામે દ્રોપદી તવ નીર.
 અર્ણામૃત મસ્તક ધરીને, કીધા છે પ્રસન;
 વળી મંદિરમાં છાંટ્યાં સઘળે, પ્રેમેકરી રાજન.
 કેસર ચંદન ચરમ્યાં ભાળે, કુંકમ અક્ષત સોય;
 પુષ્પ તુલસીમાળ કઠે, સુગંધ મધમધ હોય.
 ધૂપ દીપ રતનઆરતી, કરી નમ્યા પ્રભુને પાય;
 શિશુપાળ વિના સહુને ગમ્યું, તાંહાં વરત્યો જેજેકાર.
 ભરી સભા સહુ બેઠી છે, એક જોજનસગી પ્રમાણ;
 શબ્દ સાંભળી જાણ્યું સરવે, પૂજા થઈ લગવાન.
 જાણીને શિશુપાળ ઉઠ્યો, ખડગ લેઈ તતકાળ;
 રૂપીરાય સહુ રહ્યા અમથા, પ્રથમ પૂજ્યા ગોવાળ.
 કુળહીણ અન્નત કહિયે, જ્ઞાતિથીયે ખાહાર;
 જાંઠાં જાણે તાંહાં ખાતા ફરેછે, એહેવા એ ગૌચાર.
 માતપિતા એ કહિયે એહેના, ઊછર્યા ગોપને તાંહે;
 દધી માખાણ ખાધાં ચોરી, લાજળ નહીં મનમહિ.
 જેમ જન પૂરાણ સમે કો, કાગને આપે અન;
 તેમ ક્રપિ રહ્યા ને એની પૂજા, ઘટે નહીં રાજન.
 પિતામહ વૃદ્ધ ધૃતરાષ્ટ્ર, એ બેઠા પ્રભુને પાસ;
 વચન એહેવાં સાંભળ્યાં, એણે નંદા શ્રીઅવિનાશ.
 ભીમ અરજન નકુળ સહદેવ, શત બ્રાત કુરુજેધન;
 ધનુરખાણ ગદા લેધને, ઉઠ્યા છે તતકાણ.
 જેણે સાંભળી એ નંદા તેણે, અંગુળી ધરી કાન;
 નિંદામાં બેસવું નહીં, હી ભણું બીજે ઠામ.

સાથ તથા શ્રીભગવાનની, કો કરે નિંદા શૂન્ય;
 ભલાએ બેસવું નહીં, એ સાંભળે જાણે પુણ્ય.
 પૂજમાં એણે વીધન કીધું, નંદા શ્રીભુગદીશ;
 ગદા લેઈ ભીમ જાણે એહેવે, વારે છે પ્રભુ ધીર.
 તમારું નહીં કામ ઇડાં, એ છે માહા બળવાન;
 ભીમ અર્જુન કુરુજેધન એ, રહ્યા ઉભા ઠામ.
 વિચાર્યું પ્રભુએ સહી, એ કરેછે અન્યાય;
 જનમાં એણે વિધવંસ કીધો, ફડું એહેનો ઠામ.
 સો ગાળ તેણે દીધી તાંહાંસગી, બોલ્યા નહીં ગોપાળ;
 કોઈને એ વચન આપ્યું, માટે સાંખી ગાળ.
 પછે ચક્રે કરી શિર છેદ્યું, તેણે તજ્યા તતકાણે પ્રાણ;
 તેજ આવી મળ્યું પ્રભુને, દયાનિધિ ભગવાન.
 રાય મન આશ્રજ હવા, સાંભળો વૈકુંઠભૂપ;
 તમારો એ દેશી કહિયે, કેમ થયો તદરૂપ.
 શ્રીકૃષ્ણ કેહે એ દારપાળજ, જય વિજય અતિમોક્ષ;
 સનકાદિકના શ્રાપથી, વેર ભાવે મૃત્યુલોક.
 હિરણ્યકશ્યપ હિરણ્યાક્ષ કહિયે, રાવણ ને કુંભકર્ણ;
 દંતવક શિશુપાળ એ, ત્રણ જન્મે આવ્યા મુજ શર્ણ.
 જન્મ થયો શિશુપાળનો ત્યારે, ચાર જુજ ત્રણ આંખ;
 તે જોઈ આશ્રજ પામી માતા, કહિયે વિસ્મે વાત.
 આકાશથી વાણી હતી, પડશે હાથ બે એક નેત્ર;
 જેહેના બોળામાં બેસાડતાં પડે, જાણ તેથી મૃત્ય.
 હરિને બોળે બેસાડતાં પડ્યા, જાણ્યું એથી કાળ;
 કોઈ કેહે એને મારીશ મો, હરિ કેહે સાંખીશ શત ગાળ.
 તેમાટે મે હણ્યો એહેને, જાણજે રાજન;
 સાંભળી સહુ હરખ પામ્યું, હરખ અંતઃકર્ણ.
 રૂપી સવેની કીધી પૂજા, રાચે કેહે ધનધન;
 પંચ શબ્દ નીશાણ વાગ્યાં, રીજ્યા અશરણશર્ણ.
 જીવિહિર કેહે ધન શ્રીહરી, પૂર્યાં મનોરથ મન;
 જન અંતે સ્નાન કરવા, જઈયે ગંગા બ્રહ્મ.
 પરિવાર સાથે શ્યા તત્પર, પોતે સુંદરશ્યામ;
 રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, બોલ્યા શ્રીભગવાન.
 ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, જીવિહિર મહારાજ;
 કુરુજેધન શત બ્રાત સાથે, અવર ખીજ રાજ.
 રૂપમણી આદે સોળ સહજન, દ્રોપદી સહુ સાથ;
 એ રીતે આવ્યા શોભાસાથે, ગંગાજનક શ્રીનાથ.
 રથથી ઉતરી સ્નાન તર્પણ, કીધાં છે એ રીત;
 મહોમાં જળકીડા કરેછે, ઉઠાડે બહુ નીર.
 રૂપમણી આદે સર્વ સ્ત્રી, એ રીતે રમે જળમહિ;

જુધિજિર સંગ દ્રોપદી, આવી સ્નાન કરે છે તાંહે.
એ પ્રવાહ નીચો સ્નાન સર્વે, કર્યાં છે ઘડે પુન્ય;
સ્નાનઅંતે વિમને આપ્યાં, દાન થાય વેદ ધુન્ય.
સ્નાન કરી સરવે ધર આવ્યા, વાળતે નીશાણ;
જન્યક જન જસ છંદ બોલે, અપછરા નૃત્યગાન.
એ રીતે ધર્મરાય આવી, ખરચે છે બહુ દામ;
આનંદ આછવ ગીત મંગળ, આપે વિમને બહુ દાન.
જનઅંતે દક્ષણા દેવા, ઉઘાડ્યા ભંડાર;
જે માગે તેહેને ના ન કહેવી, એહેવા ધર્મ ઉદાર.
શ્રીભગવાન કહે ભંડાર ઉપર, દુરજ્ઞેધનનું કામ;
હુચેલીમહિ જવની રેખા, ઘટે નહીં કાંઈ દામ.
એ આપશે વિશેષ સહુને, ગારો જસ ધન ધન;
તેમાટે ભંડાર ઉપર, ખેસાડ્યા રાજન.
જેહેને જેહેવા ઘટે તેહેવા, સોપેછે મળુ કામ;
ભીમસેન તે દ્રવ્ય આણી, આપેછે તે ઠામ.
નકુળ સહુદેવ અવર બીજા, કરેછે એ કાજ;
દ્રવ્ય આણી ગંજ કીધા, દુરજ્ઞેધનની પાસ.
મોઠા મોઠા રૂપી સરવે, મળ્યા છે તે ઠાર;
અર્જુન સહુને માન દેધને, વિને કરે છે અપાર.
ભીષ્મપિતામહ વૃક્ષ પોતે, સંગ શ્રીભગવાન;
જુધિજિર એ સભા સહિતજ, બેઠા જુએ તે ઠામ.
જન્યક જનની ભીડ થઇછે, લક્ષ્મી લક્ષ અપાર;
દુરજ્ઞેધન કહે તેમ આપે, કર્ણ મહાઉદાર.
કુંકભ અક્ષત ભાગ વિમને, થાયે વેદના ધોષ;
જે માગે તેહેને વિશેષ આપે, શોનયા ભરી પોશ.
ગજ રથ અશ્વ અનેક ઉપર, જડીત મણિમય સાજ;
વિમને કૃષ્ણાર્પણ કરી, આપે છે ધર્મરાજ.
વરુણને ધર થયો તેહેવો, જન એ નિર્યાર;
જસ ગાયે ધર્મ રાયનો, વેલોકમાં નરનાર.
દુરજ્ઞેધનને ગમ્યું નહીં, જુએ પાંડવનો જસ ગાય;
માહારો જસ બોલે નહીં કો, દેખી નવ શકાય.
રાજાએ રૂપિની સ્તુતિ કરી, ભગવાનની તે ઠામ;
શિશુપાળે નિંદા તેહેને, કર્યો આપ સમાન.
જુધિજિર કરે વીનતી, હવે કરવાં ઘરનાં કાજ;
જ્ઞાતબોજન વિમને, સહુ સામગ્રી કરો તૈયાર.
સભા વિસર્જન થઇ ત્યાંથી, ઉડ્યા શ્રીભગવાન;
મંદિરમાં આવી સરભરા પોતે, કરે સુંદરચામ.
રૂપમણી આદે સોળ સહસ્રજ, કરે ઘરનાં કાજ;
દ્રોપદી પટરાણી સહુચે, શું વીખાણું રાજ.

જન કરીને પરવારયા, હવે બ્રહ્મભોજ એ થાય;
દોહોરી નાખત વાળે દારે, શોભા શી કહું નાંહે.

(વલણ)

શોભા શી કહું તે સમે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, થયો ચુન્નમેતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૫ મો.

(કહું ૧૮૮ મું—રાગ કેદારાની ચોપાઈ)

શુક કહે સાંભળ રાયરે, શ્રીકૃષ્ણતણો મહિમાયરે;
પૂર્ણબ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદરે, કાહાવે નંદના બાળયુકંદરે;
આવ્યા દેહ ધરી ભકતને કાજેરે, મળુની લીલા કહી નવ જાચેરે.

(હાળ)

કહી ન જાચે અગાધ લીલા, થાકાં મન બુદ્ધિ વાણી;
નેતિ નેતિ કહિ નિગમ પોકારે, શું કહે પામર પ્રાણી.
શ્રી શુકદેવને પરિક્ષિત પુછે, એ વિરતાર કહો સ્વામી;
દુરજ્ઞેધનને કેમ ગમ્યું નહીં, જન પાંડવની રાજધાની.
જુધિજિર માહારાજ કહિયે, ગુરુચરણે જોડેનાં નામ;
અજાત શત્રુ નહીં કો એહેને, નામ લીધે સરે કામ.
પોતાના જે વાહાલા હોય તે, રૂડે થાય રળિયાત;
ધર્મરાયે બહુ ધર્મ કર્યા તે, ગમ્યાં નહીં કેમ રાય.
શુકદેવ કહે પરિક્ષિતને, સાંભળો એ રાજન;
ગંગારનાન કરી ધર આવ્યા, થાયે બ્રહ્મભોજન,
લક્ષ્મીનારાયણ પોતે ઘરમાં, કરેછે કામકાજ;
તે દેખી દુરજ્ઞેધન દાધા, જાગુજા મહારાજ.
સહુજ્ઞઅઘ્યાસી આદે રૂપી તેહેને, ઇચ્છાભોજન અંત;
સ્નાન કરી રૂપિ બેઠા તત્પર, પૂજા કરે રાજન.
સહુદેવ વિમની પુજા કરેછે, થાયે વેદની ધુન્ય;
કેસર ચંદન ચરચ્યાં ભાળે, કહિયે રૂપી મહામુન્ય.
સમસ્ત કષિનું તીરથ રાયને, આણી આપે શ્રીભગવાન;
ધર્મધારધર ભાચેગ મોટું, કહિયે પર્મનિધાન.
કોણ કોણ કષિ આવ્યા આઢીયાં, ભૃગુ દુર્વાસા આપ;
ગૌતમને વિશ્વામિત્ર આદે, દર્શણથી જાચે પાપ.
ખીર ખાંડ પંચામૃત ભોજન, આરોગે મુનિજન;
વસ્ત્ર કરી હરિ વારો નાખે, ધીરે ભોજન કરે બ્રહ્મ.
જે જોઇયે તે હરી કૃપાચે, પૂરાણ છે સહુ ઠામ;
રમે રાયને સુકનજ આવે, પોતે ઉભા સાવધાન.
ન્યાત સહુને ભોજન કરાવ્યાં, નાનાવિધિ પકવાન;
આરોગી શુદ્ધ આચમન લીધાં, આપ્યાછે કોરૂણપાન.
ભોજન કરી કષિ ઉઠ્યા તાહારે, વિચાર્યું મળુએ મન;
પીતાંબરની પલ્લવ વાળી, લીચે જુઠાં અંત.

પદ્મવળી લેઈ નાખી પાતે, ભકતવલ્લભ ભગવાન;
 રાય જુધિષ્ઠિર કહે આવી, એ શું કરો સ્વામી કામ.
 પ્રતિહતર કહે રાજાને, કહિએ એ ભૂદેવ;
 ત્રણ વર્ષને આજા વેદની, કીજે વિમની સેવ.
 એ મોટા આપણ કનિહ ભાઈ, ચારેના પિતા એક;
 હરિસેવામાં તત્પર એ છે, જુવે વિચારી વિવેક.
 ગોપાલજીને કાળે શ્રીહરિ, વરસાવે છે મેહ;
 એહેની પુણ જગત જીવેછે, એહેમાં નહીં સંદેહ.
 તેમણે વિમ મોટા કહિયે, જાણજે એ રાજન;
 એહેને આપું તે હરિને પેહિંચે, પુણ્ય ઘટે તતક્ષણ.
 પુણ્ય કરીને સ્વર્ગે જઇયે, અચુત ગુણ સુખ તહિ;
 એથી લક્ષગુણ સદા આનંદ, જાણજે વૈકુંઠમહિ.
 સાંભળી રાય હરખ પામ્યા, ભણુ કહ્યું ભગવાન;
 વપુ ધરીને જનને દેખાડવા, કરોછે એહેવાં કામ.
 સમસ્ત કપિની પુજા કરી રાયે, આપેછે દક્ષણ દાન;
 આશરવાદ દેધને કપીજી, ગયા પોતાને કામ.
 દશ દેશનાં રાય મળ્યા, તેહેની પૂજા કરેછે રાય;
 વસ્ત્રાભૂષણ વિવિધપેરનાં, આપી કર્યાછે વિદાય.
 લક્ષ્મીનારાયણ તે આવ્યા ઘરમાં, એ ભાચેગ શું નાનું;
 શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરી સહુ, ગયા દેશ મનમાન્યું.
 વિદાય થઈ સહુ ઠામ પધાર્યું, કરે જગનની વાત;
 ત્રણસોકમાં કીરત આસી, ધન જુધિષ્ઠિર રાય.
 એહેવા ઉદાર થાશે નહીં આગળ, દયાળુ મહારાજ;
 રાજ કરે પણ દેશ નહીં, એમ ન કહે કોને માર.
 દુરજોધન અહંકારી તેપર, શ્રીહરિનું નહીં મન;
 પાંડવ હરિને વાહાણાં ઘણું, કહિયે પ્રાણજીવન.
 દુરજોધન સદાવ્રત ચલાવે, પણ જસ નહીં રાજન;
 તેમણે જસ આવ્યા એહેને, એમ કહે સહુ રાજન.
 વિદાયે કરીને રાય જુધિષ્ઠિર, વિચારે મનમહિ;
 શ્રીકૃષ્ણ આજા માગશે ત્યારે, શું કરવું મેં આહિ.
 તેમણે સહુ મોહોણા રાખું, બવા નહીં દેહિં જાણ;
 મોહોણા જાય ત્યારે શ્રીકૃષ્ણજીયે, કેમ કરી રહે માહારા પ્રાણ.
 રાય કને આવી આજા માગે, વિનય કરી શ્રીભગવાન;
 ઘણા દિવસ થયાછે અહિયાં, હવે જશું અમો ગામ.
 તેમણે બુને આજા આપો, સેન્ય ઘણું મુજ સાથ;
 કયાંહાંસગી હવે રાખશે રાજ, એમ કહે જડુનાથ.
 રાય કહે ઘણું સેન્ય છે માટે, શું થયું જુઓ મન;
 ને આવે તેહેનો રજક લઈ સાથે, વિશંભર પૂરવે અન.
 હજી લગીયે મોહોણા સરવે, વિદાય નથી કર્યા કોઈ;

તો તમને કેમ આજા આપું, માનો વચન રદ્યા જોઈ.
 પ્રથમન આદે રૂપમાણી સહુને, આજા આપે શ્યામ;
 તમો જાઓ હવે દારકા, પુણ આપુંજે અમો ગામ.
 રૂપમાણીજીયે આજા માગી, કંતાજીને પાસ;
 કંતા કહે તમો આવ્યાં તેથી, પેહિંતી અમારી આશ.
 કંચન ચીર મંગાવી સહુને, પેહેશવ્યાં રૂડી રીત;
 વળી વેહેલાં આવજે બાઈ, રાખજે અમપર પ્રીત.
 મળી કરી સહુ સેન્ય સંઘાતે, ચાલ્યા છે પ્રથમન;
 મોક્ષપુરીમાં આવી પોહોતાં, મળી પુછ્યું સુખાસન.
 સભા સહિત પ્રધાન સંઘાતે, બેઠા છે મહીપાળ;
 સ્તુતિ કરી રાય કૃષ્ણની, રાય રીજ્યા દીનદયાળ.
 તમ પ્રતાપે જગન થયો છે, વાગાં બહુ નીશાણ;
 તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયછે ગાંધ્રવ ગાન.
 તે સમે દુરજોધન આવ્યા, જોવા મયની સભાય;
 નીલ મણિમય રચીછે રચના, શોભા કહી નવ જય.
 થળને ઠામ થઈ જળની પ્રાંતી, જળને ઠામ દીસે સ્થળ
 વસ્ત્ર કરી શ્રિયાં જાયછે તાંહાં, મિથ્યા દીસે જળ.
 જળને ઠામ ચાલ્યા જાયછે, પડ્યા રાય ભીનાં વસ્ત્ર;
 મનમાં ઘણું લજ્જા પામ્યા, શી કરવી હવે ગત.
 દેખીને સહુ સભા હસીછે; ધર્મ વિના એક જાણ;
 અંધતાણ ને અંધજ કહિયે, એમ વદે તવ વાણ.
 રાય જુધિષ્ઠિર વારે તેમ કરે, નેત્ર ઘસારો શ્યામ;
 તેમ તેમ ભીમ આદે સહુ હસતા, રહે નહીં તેણે ઠામ.
 જાણિયે રહીને જુએછે, રાણી દ્રૌપદી આદે મુખ્ય;
 અજાત શત્રુને નહીં ગમતું, પડ્યા ભાઇ પામ્યાં બહુ કુખ.
 તતક્ષણ વસ્ત્ર દધને રાયે, મોકલ્યા છે પ્રધાન;
 ભાઈને કોહો આ સુકાં વસ્ત્રજ, પેહેરો થઈ સાવધાન.
 તાંહાંથકી દુરજોધન રાજ, ગયા રીસાવી ઠામ;
 સેન્ય સહુ સજ કરી ચાલ્યા, થઈ રાયને જાણ.
 રાય કહે માકું થયું છે, કુળનો આવ્યો ખેહ;
 મહિમાં વિરોધ થયો, ભાઈ રીસાવી ગયા જોઈ.
 શ્રીકૃષ્ણને ગમતી થઈ વાતજ, રોપાયું વિષ ખીજ;
 ભોમી બાર વિશેષ થયો એ, કાળ થયું હવે સિદ્ધ.
 દુરજોધન તવ આવી પોહોતા, હસ્તિનાપુર મુજર;
 ઇંદ્રપ્રસ્થમાં હરણ ચરાણ, એમ કહેછે રાય.
 નપાંડવી પૃથવી કરે, મુજને કશું સભામાં હાસ્ય;
 તાંહાં ટાળી ઢાઝ સમે નહીં, કરે પાંડવનો નાશ.
 એ કળીનો અવતાર કહિયે, દુરજોધન રાજન;
 પાંડવનો જસ મહિમાં દેખી, અચું નહીં તેહેને મન.

(વલણ)

ગચ્છું નહીં મન દુરજ્ઞેધનને, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, પંચોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૬ મો.

(કડવું ૧૮૯ મું—રામ કેદારે.)

શુકલ કહે હસ્તિનાપુર ધાણી, શીપેર વરાણવું લીલા હરિતાણી;
શ્રીકૃષ્ણચરિત્રની કથા છે ઘણી, એક જિલ્લાયે કેમ જાયે ભૂણી.

(હાળ)

ભાણી ન જાયે અગાધ લીલા, શું કહે પામર પ્રાણી;
પાંડવનો જગન થયો પરિપૂરાણ, ક્રીપા સારંગપાણી.
શિશુપાળનો મિત્ર શાલવરાજ, વિચાર્યું તેણે મન;
રૂપમાણી હરાણ કરીગયા તાહારે, કહ્યું હતું મેં એમ.
જાદવને હું રહેવા નહીં દઉં, તાહારે સહી તુજ મીત્ર;
તાહારપછે શિશુપાળ સભામાં, મારયો એ વિપરીત.
તેમણે હવે જાદવ સહુનો, કરું તે કચ્ચરઘાણ;
તો હું મિત્રનો ઉતરાધ થાઉં, રહે વચન એ પ્રમાણ.
હું શીપેરે જઈ છતું એહેને, એ છે મહાબળવાન;
તપ કરી શિવને આરાધું, તે પૂરે મનનાં કામ.
એહેવું જાણીને વનમાં આવી, આરાધ્યા શિવચ્છેદ;
એક સંવત્સર મુઠિ ધુળની, ખાઈ કર્યો તપ ત્યમ.
શિવજીયે તવ મન વિચાર્યું, એ કરેછે કહું કમ;
શ્રીકૃષ્ણનો એ દેખી કહ્યો, હું કેમ થાઉં પ્રસન્ન.
એણે પ્રાણલગી આરંભ્યું, તપ કર્યું એકે ચિત્ત;
હત્યાદાષ લાગે, મુજને, શિવ કહે હાવે શી રીત.
તેમણે જાણનાયે આવી, દીધુંછે દરશણ;
માગ માગેરે તું શુંયજ માગે, તાહારે શાલવ વધોછે વચન.
માણું જાદવસાથે જુદા કરું, દણે નહીં એહેવું વેમાન;
મયદાનવને આજ્ઞા આપી, શિવજી થયા અંતર્ધાન.
તેણે ઘડી આપ્યું શાલવને, માયાવે કહેવાય;
ક્ષણ દણે ક્ષણ નહીંજ દણે, ક્ષણ સૂક્ષ્મ સ્થૂળ થાય.
ક્ષણમાં સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળજ, જઈ આવે ફરી ઠામ;
તે વેમાન બેશીને દારિકા, આવ્યા શાલવ રાજાન.
સેન્ય ઘણું પ્રધાન સંઘાતે, બેઠા છે એક ઠામ;
તતક્ષણ આવી વાડી ઉખેડી, જાણ્યું નગરમાં રામ.
પુરની અટાળી ભાંજી પૂર્વે, ભાંજ્યા નમરના કોટ;
ઉપર આવી તુટી પડેછે, દણે નહીં તેહેને કોય.
ત્રાહે ત્રાહે લોક કાંખા ત્યારે, આવી કહ્યું રાજાન;
સાંભળીને બહુ સેન્ય સંઘાતે, આવ્યાછે પ્રભુમન.

સાત્યકી જાદવ સાંખ ને ભાનુ, અવર ખીજ બહુ રાય;
પંચરાષ્ટ્ર નીસાણ વાગાં, જુદા બહુપેર થાય.
અસ્ત્ર શસ્ત્ર બહુ ખાણજ વરસે, એકના લક્ષ થાય અનંત.
તાંહાંથી શલ્યા પર્વત નાખે, શાલવ મહા બળવંત.
પરસ્પર અસ્ત્ર શસ્ત્ર વરસે, કરેછે શાલવ માર;
વાયુઅસ્ત્રે કરી આંધી, આગળ સુઝે નહીં લગાર.
ઉડે રોણુ રવી ન દીસે, અકળાયું સહુ સેન્ય;
પ્રભુમન સાધી પર્વતાસ્ત્રજ, નિવારે છે પવન.
શત ખાણ મુકયાં શાલવ ઉપર, પ્રભુમન કહે સાવધાન;
પચ્ચીશ ખાણ દુમાન ઉપર, કહીયે જે પરધાન.
અકેકું સહુ સેન્યજ ઉપર, પડ્યા તેહેના બહુ વીર;
શાલવે ખાણ આવતાં છેઘાં, શૂર શિરોમણી ધીર.
પ્રભુમન સરખા નહીં કો જોદા, જાણ્યું શાલવે મન;
દુમાનને કહે શું જુઓઝો, એમ વધા રાજાન.
કરી પ્રાણમ દુમાનજ આવ્યા, જાંહાં ઉભા પ્રભુમન;
ગદા સાંગ ત્રિશુળ ને ખાણજ, વરસે જેમ પરજાન.
સાત્યકી જાદવ સાંખને ભાનુ, સમાન બેહુ ગમા વીર;
સરખે સરખા જુદા કરેછે, શું કહું રાજધીર.
જુદા કરતાં પ્રભુમનને આવી, ગદા લાગી અંગ;
મુરછા ખાઈ રથ ઉપર સુતા, થઈ પડ્યા ગતિભંગ.
સારથીયે તવ મન વિચાર્યું, શી કરું હાવે ગત;
જુદામાંથી રથ ફરવી આવ્યો, લેઈ ગયા છે તુરત.
ક્ષણ એક પછી સાવધાન થઈને, બાલ્યા મુખવચન;
કલંક આવ્યું મુજને કહેશે, વિમુખ થયા પ્રભુમન.
ભાભી સરવે હસશે મુજને, કાગર થયા જુદામહિં;
સાંભળીને મુજ તાત મનમાં, લગ્યા પામશે તાંહિ.
બળસદ્ર કહેશે પ્રભુમન જઈ, શું કર્યું માકમ;
તેમણે તુને લગ્યા આવી, જુઓ વિચારી મન.
સારથી કહે સ્વમી ધર્મ રાખ્યો, વાંક નહીં મુજ તેમ;
રથી પડે તાહારે સારથી રાખે, સારથીને રથી એમ.
પડ્યા પછી આવી ઘા કરે કો, તાહારે તાંહિ શું કરું હું રાય;
તેમણે રથ હાંક્યો તાંહાંથી, ક્ષમા કરો અન્યાય.
જળ મગાવી મુખ પખાળ્યું, કરીને થયા સાવધાન;
આંહાંથી રથ હાંકો શીઘ્રે, ઉભો જાંહાં દુમાન.
સારથીયે રથ હાંક્યો તાંહાંથી, જુદામાં આવ્યા સનમુખ ધીર;
ધનુશનો ટંકારજ કરતા, પ્રભુમન મહા વીર.

(વલણ)

પ્રભુમન રણધીર છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, છોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૭ મો.

(કલ્પું ૧૯૦ મું—રાગ રામથી ૧)

શુકલ ઓલ્યા સુગ રાજનલ; પ્રધુમન હરખ્યા દેખી હુમાનલ.

(૬૧)

હરખ પાખ્યા દેખી તેણે, મુકયાં બહુવિધ બાણુ;
આવતાં પ્રધુમને છેઘાં, એહેવા શર મુજાણુ.
આઠ બાણુ હુમાનગીપર, મુકયાં છે તતખિવ;
આહારે બાણુ આહારે ઘાણ, એક ધન્ય છેદી તેવ.
એકે બાણુ ધનુષ ભાંજ્યું, એકે છેષ્ટ શીશ;
એકનાં લક્ષ સેન્ય ઉપર, જિત્યા છે રાણુદશ.
હુમાનનું ઉડાડ્યું મરતક, એહેવા પ્રધુમન શૂર;
સાંભકમાર ને ગદભાનુએ, સેન્ય કીધું ચૂર.
એહેવે શાલવ આવી પોહોતો, જુદને સાવધાન;
અહીંધકી ગદ સાંખ પ્રધુમન, કરે બહુ સંત્રામ.
બાણુના વરસાત વરસે, પરસ્પર એ રીત;
રાત દિવસ એમ જુદને, થયા દિવસ સતાવીશ.
મુકન માઠા થાય ત્યારે, બાણુ શ્રીભગવાન;
જુદિશ્વરકને આજ્ઞા માગે, બહી દારીકા ગામ.
રાય કહે તમ પિતા મુજને, લાગે સઘળું શન્ય;
તેમાટે વળી રહિયે સ્વામી, માનો વચન એ મન.
પિતામહને કહ્યું પ્રભુએ, સમજાવી કોહો રાજ;
નગરમાં ઊતપાત દોસે, માટે જાણું આજ.
ભીષ્મપિતામહે કહ્યું તાહારે, માન્યું છે તવ રાય;
વસ્ત્ર લૂણણુ વિવિધપેરનાં, આપી કીધા વિદાય.
કંતા દ્રૌપદી સુભદ્રાને, મળ્યા જઈ અશ્વમેધ;
મળી સહુને બેઠા રથપર, ચાલ્યા છે તતખિવ.
નત્ર તણને જાણ સાહામાં, મુકન માઠા થાય;
વામ જુજ એ લોચન ફરકે, મનુષ્યચરિત્ર કહેવાય.
હડમજલ પ્રભુ આવી પોહોતા, દારિકાને પાસ;
જુએ તો સંત્રામ થાય ગયા નહીં, નગરમાં અવિનાશ.
સારથીને કહે નત્ર મારગ, મુકી ઘો સાવધાન;
તાંહાંધકી રથ ફેરવ્યો, આવ્યા શાલવ તાંહાં ભગવાન.
પરસ્પર સંત્રામ થાય એહેવે, આવી પોહોતા પરિવ્રજ;
અરુણવ રથ ઓળખ્યો, દેખી હરખ્યા છે પ્રધુમન.
શાલવે મન બાણુનું, હવે ચાલે નહીં પ્રાકમ;
એ કૃષ્ણ સર્વનું મૂળ કહિયે, બાણુ સઘળો મર્મ.
હવે મેં જીત્યું નહીં, પણ જુને થયા સજ;
સેન્યની બહુ ખેડ આગળ, મુકે નહીં રથવજ.

૧ બા. પ્રતમાં 'આવતા' છે.

સાત્યકીનદવ સાંખ ને બાણુ, જુએ પ્રભુની વાટ.
હજી કૃષ્ણ આવ્યા નહીં, એમ કરે સેન્યમાં વાટ.
કોઈયે દીઠા કોઈયે નહીં, પછે ઓળખ્યો એ રથ;
ધીરજ આવ્યાં સર્વને, હવે જીતશે સમરથ.
પરસ્પર સમાન બેહુએ, કરે મહા સંત્રામ;
શાલવે શ્રીકૃષ્ણજીઉપર, મુકયાં છે બહુ બાણુ.
હાથમાંથી ધનુષ પાડ્યું, એહેવા શાલવ વીર;
શ્રીકૃષ્ણજીએ બાણુ નાખ્યાં, શાલવઉપર ધીર.
બાણુકરી ડામાડોલ થયું, વેમાન ફરે જેમ ચક્ર;
ગદા મારી હડખચી ઉપર, રૂધિર એક મુખ વક્ર.
ક્ષણ એક પછી સાવધાન થઈને, ઓલ્યા મુખથી વાણુ;
શિશુપાળની સ્ત્રી હરાણુ કરીને, લાવ્યા હવે સાવધાન.
વળી સભામાં એકલો જાણી, હજીયે તેહેને ઠાર;
મિત્રનો ઉતરાઈ થાઉં, હવે સહો મુજ પ્રહાર.
એમ કહીને બાણુ નાખ્યાં, વરસે જેમ પરજન;
શ્રીકૃષ્ણજીએ આવતાં તે, છેઘાં છે તતક્ષણ.
તાહારપછી ભગવાને નાખ્યાં, જુદ બહુપેર થાય;
અકળાયા પછે વિમુખ થઈને, નાહાડા શાલવરાય.
તાંહાં જઈને કરી માયા, દૂત મોકલ્યો કહી એમ;
શ્રીકૃષ્ણમુખ આવી દૂતો, કહ્યાં એહેવાં વચન.
માત દેવકીયે મોકલ્યો, મુહુને કહેવાને તમકાજ;
વસુદેવને બાંધી શાલવ રાજ, લેઈ ગયો મહારાજ.
સાંભળી ચિત્ત થયું વિમ્બે, વિચાર્યું તાંહાં રહ્યા શેષ;
બળભદ્ર સરખા પાસે નગરમાં, કેમ કીધો પ્રવેશ.
એટલે સાવધાન થઈને, આવ્યા શાલવરાય;
તુજ જનેતાને બાંધી લાવ્યા, જુએ કર શિક્ષાય.
તુજ દેખતાં એહેને હજી, એહેમાં નહીં સંદેહ;
વસુદેવ કહે ધુત્ર છોડવો, શું જુએછો તમે એહ.
દેખીને મન શોક કીધો, નેત્ર ભરયાં જળ નીર;
મુજ દેખતાં મુજ પિતાને, એ હજી છે વિપરીત.
શાલવે વસુદેવનું, તતક્ષણ પાડ્યું શીશ;
ક્ષણ એક તવ હરિ મોહ પાખ્યા, બાણુ માયા ધી.
બાણુ કરી વેમાન હરિયે, ઉડાડ્યું બ્રાહ્મણ;
ફરતું ફરતું ધુમરી ખાઈ, આવ્યું પ્રભુને પાસ.
ગદા મારી ચૂર્ણ કીધું, જઈ પડ્યું દધિમહિ;
સેન્ય સર્વે હજી પ્રભુયે, પડ્યા વીર બહુ તાંદે.
પડે ચાલી શાલવ રાજ, આવ્યા જુદને સાવધાન;
શ્રીકૃષ્ણજીએ વિચાર્યું, હવે ફડે એહેનો ઠામ.
ચક્રેકરી તવ શ્રીહરીયે, ઉડાડ્યું તેહેનું શીશ;

મુગટ કુંડળ સહિત ભૂપર, પડ્યું છે થઈ છત.
દેવના કુંડલી વાગાં, પુષ્પવૃષ્ટિ થાય;
પાંચજન્ય એ શંખશબ્દજ, વરત્યો જય જય કાર.

(વલણ)

વરત્યો જેનેકાર એ, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, સિત્તોતેરમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૮ મો.

(કડવું ૧૯૨ મું—રાગઆદુલ ગોરી*)

પરિક્ષિત કહે સ્વામી વળી, પુણ્યકથા સંભળાવો ભલી;
શુકળ કહે શી રીતે ભણું, લીલા હરિની છે અતિધણૂ.

(ઢાળ)

અગાધ લીલા કહી નવ જાણે, સાંભળો પરિક્ષિત રાય;
દંતવક સજ થઈને આવ્યો, જુદા કરવાને કાળ.
સનમુખ આવીને રહ્યા ઉભા, બોલ્યા મનમાં રીસ;
શિશુપાળ શાલવ પુંડરિકવાસુદેવ, હણ્યા તમે જુગદીશ.
એ મિત્ર માહારા હસશે મુજને, સ્વર્ગથકી કૃષ્ણિકેશ;
તેમાટે ઉતરાઈ થાવા, આવ્યો છો હું વિશેષ.
ગદા સાંગ લઈ થયા તત્પર, પત્રે પાળા રાજનં;
શ્રીકૃષ્ણજી રથથકી હેડા, ઊતરયા તતક્ષણ.
ગદા લઈને એખલા પોતે, ચાલ્યા શ્રીભગવાન;
તું કાંઈ માહારો વેરી નહીં, કીકટ કાં મરે કહે શ્યામ.
દંતવક કહે મિત્ર માહારા, હણ્યાં કહું તે મર્મ;
હવે મળ્યા તમે એકલા, માટે જુઓ મુજ પ્રાકંભ.
મેં તો તમહને ઓળખ્યા, તમે કહિયે પુરૂષપુરાણ;
તેહને હણી તમે મોક્ષ આપી, તેમ મુજને શ્યામ.
તેમાટે જુદા કરી મરવું, મિત્રનો એ ધર્મ;
હોયે આજ્ઞા તો ગદા તમપર, નાખું શ્રીપરિવ્રજ.
ભગવાન કહે તમે સાંભળો, કો કહેશે મુજને માર;
પ્રાણથી વાહાણુ નહીં, એ જુઓ વિચારી સાર.
દંતવક કહે તમે સ્વામી, હું સેવક હણું કેમ;
પણ મિત્રમાટે હણું છું, તે ક્ષમા કરવું જાણ.
એમ કહી ભગવાનને તવ, ગદા મારી શીશ;
કમળનું જેમ પુષ્પ વાજે, તેમ વાગી જુગદીશ.
કામથી હાલ્યા નહીં, ભલી પૂજ કરી અશ્વમેવ;
સેવકનો એ ધર્મ છે, પેહેલાં સ્વામીની કરવી સેવ.
એમ કહીને ગદા પ્રણયે, ઊગામી સાવધાન;
તતક્ષણ તેહના મસ્તક ઉપર, મારી કાહાડ્યા પ્રાણ.

* 'ગોપાલ' યુ. પ્રતેમાં.

તેજ આવી મળ્યું પ્રભુને, વાગાં છત નીશાણુ;
એહેનો ભાઈ વિદૂરથ આવ્યો, જુદાને તેણે કામ.
ભગવાન કહે એ સાથે શું વહકું, એહેનું બળ કોણમાત્ર;
ચક્રે કરી શિર ઉડાડ્યું, તે જઈપડ્યું દુર ગાત્ર.
દેવનાં કુંડુલી વાગાં, પુષ્પ વરશે અપાર;
સાંભળી સહુ હરખ પામ્યા, વરત્યો જેનેકાર.
કસ કરી જવન શાલવ, જરાસંધ શિશુપાળ;
પુતના આદે દૈત વિદૂરથ, ઉતાર્યો ભોમીભાર.
એમ સ્વર્ગ મૃત્યું પાતાળમાં, જસ ગાય હરિનાં ધનં;
સાંભકુમાર ને ગદલાનુ, મળ્યા આવી પ્રધુમન.
હથિયાર કર ધરવાં નહીં, હવે કોણુપર ધરે શ્યામ;
સમાચાર સહુ કહ્યા પ્રભુમને, રીજ્યા શ્રીભગવાન.
ખડુ સેન્ય સાથે ચાલ્યા નગરમાં, વાજતે નીશાણુ;
જનચક જન જસ છંદ બોલે, અપહરા નૃત્ય ગાન.
ચંદનના છંટકાવ કીધા, અગર ધૂપ સુગંધ;
પુષ્પ વધાવે નગરનારી, જોવા મળ્યાં સહુ વંદ.
એ રીતે પ્રભુ આવી પોહોતા, મળ્યું કુંડળ પરિવાર;
ઉચ્ચસેન બળભદ્રને આવી, કહ્યા સહુ સમાચાર.
સભા સહિત પ્રધાન સગે, બેઠા જનકવસાય;
સાંભળી સહુ હરખ પામ્યાં, આનંદ ઓછવ થાય.
શેષે મનમાં વિચાર્યું, રહ્યો કૌરવદળભાર;
દુરજેધન કહેશે આવો અમભાગી, જનુ પડે નિસ્વાર.
તેહનો પક્ષ કરી વઢવું પડે, શી કરવી હાવે ગત્ય;
પાંડવની મેર શ્રીકૃષ્ણ છે, મેં કેમ જુદા થાય અસત્ય.
વિચારીને તીર્થજનાયે, નીસરયા ઋષિસાથ;
દારિકાથી આવી પોહોતા, પ્રથમે તે પ્રભાસ.
સરસ્વતી જઈ સ્નાન કીધાં, સાગર સંગમમહિં;
અષ્ટભુજ છે ઇશ્વરી, વળી ચક્રતીર્થ છે તાંદે.
સોમનાથના કરી દરશણુ, ચાલ્યા તાંહાંથી શેષ;
પ્રાચી ને સરસ્વતી સ્નાન કીધાં, અષ્ટ તીરથ વળી એ.
એમ તીરથ કરતા આવી પોહોતા, પ્રાગરાજ કહેવાય;
શ્રીગંગા જમુના સરસ્વતી, તાંહાં નાહ્યા જરુરાય.
અષ્ટતીરથ કરી ચાલ્યા આગળ, નિમિષારણ્ય નાંહાંએહ;
રાય કહે નિમિષારણ્ય કેમ, શુક કહે ટાળું સંદેહ.
સમસ્ત ઋષિયે કહ્યું અજને, સાંભળો મહારાજ;
કળી આવ્યો કાંહાં રહિયે, એકાંત આપો ડાર.
શ્રવાણ કીર્તન ધ્યાન હરિનું, ધરીયે હૃદયામહિં;
સહજ વર્ષેલગી નીમ અમને, વિદ્વ ન થાયે તાંદે.

૧ 'વેર' બા. પ્રત. ૨ 'મે' જુદા થાયે વેર' બા. પ્રત.

સાંભળી અમ વધ્યા વાણી, સાંભળો પુત્ર વાત;
આ ચક્ર માહાર મોકલું, એ હરે તાંડાં તમ વાસ.
ચક્ર આવી કરવું અહીંયાં, પ્રણયસેવ મુઝાર;
નિમિષમાં એ કરવું માટે, નિમિષારણ્ય ફેરવાય.
લોમહર્ષય વ્યાસના શીષ, કહે કમીને કથાય;
શુકદેવ કહે સુણ રાયજી, એ કહ્યો ફિતમહિમાય.
સહસ્ર આઘાસી સાંભળે, એહેવે આવ્યા હરિઆત;
કષિયે સહુ માન દીધાં, પૂજ કરી ભલીભાત.
સાહ્યું જોયું તો પુરાણિક તાંડાં, કહે હરિની કથાય;
દેખીને નમસ્કાર નહીં, ન કીધો આદરભાવ.
શીસાવ્યા બળભદ્ર કહે, વ્યાસના કહીયે શિષ્ય;
ધર્મશાસ્ત્રના વક્તા કહિયે, એ જાણે જ્ઞાનની રીત.
આવ્યા અમો વસુદેવના અંશ, સંકર્ષણ જાણે નામ;
એણે મુને આજણ્યા નહીં, ન જોયું વાંચે પુરાણ.
એહેવું કીધું એ ભોગવશે, શાહીને લીજે આપણ નામ;
પણ ધર્મમરજદા રાખવી, ફરી નહિ કરે એહેવું કામ.
એમ કહીને દરભ શેષે, લિપીછે તવ હાથ;
એહેવું તમને ઘટે નહીં, કહી નાખ્યો તેપર નાથ.
ભાવી પદારથ વળ થઇને, લાગું તેહેને લીન;
તતક્ષણ મરતક પડ્યું હેલું, દાદશીના દીન.
હાહાકાર થયો તે સમે, રૂપી કહે શું કર્યું ભદ્ર;
બળિભદ્ર કહે એ શૂદ્ર છે, મેં સેહેજે નાખ્યો દર્મ.
તે એહેને ખડગધાર થઇને, લાગ્યો છે અંગે મર્મ;
હોનાર છે તેહેને કાણુ રાખે, જુઓ વિચારી મન.
રૂપિ કહે વ્યાસ આસન બેસી, કહે મનુની કથાય;
તેહેને વ્યાસ કરી માનવા, એમ કહે નિગમ ને વ્યાય.
તમો તો મહારાજ છો, કહું લોક વેહેવારને કાજ;
તમોયે એહેને માન્યો નહીં, તાહારે કાણુ માને રાજ.
શેષ કહે એહેને છવાડું, તમો કોહો તે કરું કામ;
કષિ કહે તમો સમરથ છો, જે ચાહો તે કરો કામ.
મારીને વળી છવાડો, આગળ રૂપું નહીં દેવેશ;
મૃત્યુ લોકમાં એમ કરો કો, માટે માનો વચન કહ્યું શેષ.
એહેના પુત્રને બેસાડો, એ આસન ઉપર રામ;
અત્રશ્રવાને તેડી રામે, બેસાડ્યો દેહ માન.
નમસ્કાર કરી વ્યાસ આસને, બેઠાછે એહ પ્રમાણ;
કૃપા કરીને કહ્યું શેષે, હજો તુજ કલ્યાન.
સમસ્ત કષિયે પૂજ કીધી, ભાવસું પ્રણયસેવ;
મુતપુરાણી સોનક આગળ, કહે કથા હરિ હેત.
રૂપીને બળિભદ્ર કહે, શી આજ્ઞા મુને હોય;

બ્રહ્મહત્યા કેમ છુટયું, એ બિપાય કહો મુનિ સૌય.^૧
કષિ કહે હલિવણ તેહેના, મુત તે બીલવણ;
પુરાણ માસી જગનમાં, આવી કરેછે વિધાન.
રક્ત માસને સુરાપાનજ, નાખેછે અગ્નિ કુંડ;
તે માટે એહેને હણીને કરો, તીરથ એ ભરથખંડ.
બાર વરસ એમ તીરથ કરતાં, નિરગભાવે દીન;
પાતક સરવે થયાં પ્રલે, કહેછે વેદ વચન.
તમો ઇશ્વર એક સંવત્સર, કરવું તીરથ શેષ;
તાહારે બ્રહ્મહત્યા બીરે, એહેમાં નહિં સંદેહ.
ધર્મશાસ્ત્ર એમ કહે સ્વામી, જુઓ વિચારી રાજ;
તમો તો મહારાજ છો, પછે ગમે તે કરો કાજ.
બળભદ્ર એહેવું સાંભળી, વિચાર્યું તવ મન;
કષિયે કહ્યું તે સત્ય આગળ, રાખવો એ ધર્મ.

(વલણ)

રાખવો છે ધર્મ એ, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુમુત કહે સુંદર, ઇશોતેરમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૭૯ મો.

(કરવું ૧૯૨ મું—રાગ રામઝી)

શુકજી આણીરે વણ વચન, સાંભળ પરિકત માહારાજનન;
પરવાણીયે જગન કરેછે રૂપી, બીલવણ આવ્યો છે કુરમુખી.
અંધકર આગળ મુઝે નહીં, રૂપી કહે શું કરવું અહીં;
રૂધિર માંસ પર નાખે એહ, બળભદ્રજીયે તવ દીડા તેહ.

(હાળ)

દીડાછે બળભદ્રજીયે, સાંભળો અભિમન તન;
આયુધનું સમરણુ કહ્યું, તે આવ્યું છે તતક્ષણ.
દેત કાળો કાળજી સરખો, તાત્ર કહિયે ફેશ;
દંત એ વિઠાળ દેખી, વિરમે પાઠ્યા શેષ.
એ કુછને હું હણું એમ કહી, લીધું હજ મુસળ;
હજો તાણી લીધો માર્યું, ચૂસળ ટાળ્યું સલ.
પાહાડ સરખો દહતિ આવી, પડ્યો પૃથવીમહિ;
રૂધિર એકડો મુખયકી, ગયા માણુ તતક્ષણ તહિ.
વૃત્રાસુરને ઈંદ્રે માર્યો, તેમ હરખ્યા દેવ;
પુષ્પની વૃષ્ટી થઇ, આનંદ્યા તતખેવ.
રૂપિયે રામની પૂજ કીધી, કુછનો રૂડો ઠામ;
વિદાય થઇને ઉત્તર દિશાએ, ચાલ્યા તીર્થને રામ.
બિંદુસરોવરને તીર્થે કર્દમે, તપ કર્યો બહુ કાળ;
તપ દેખીને વિષ્ણુનેત્રથી, આંખું ખરચાં તે ઠાર.

તેમણે બિંદુસરોવર તાંહાં, નાહાયા જઈને રામ;
એહેમાંથી એ પ્રવાહ ચાલ્યો, સરજી કહિયે નામ.
પ્રકર ગુરુ સર્વ તીર્થના, એ કહિયે સરોવર પુંજ;
પાતાળથી જળ બિંબ ઊપર, નીસર્યાં જળ સુદ્ધ.
તાંહાં સ્નાન પૂજ કરી આગળ, ચાલ્યા છે તવ રામ;
હરદાર ને કેદારબદ્રી, કર્યા સઘળે ઠામ.
અજોધ્યા કાશીપુરી પાટણ, ગણકી ધૈનનાથ;
શોણહર ને પુન્યપુન્યા, ગયા જઈ સાર્યાં આથ.
એક સો ને એક કુળ તાંહાં, ઉધરે મોક્ષદાય;
જગન્નાથથી ગંગાસાગર, આવ્યા જલવરાય.
સહસ્ર મુખે જઈ મળ્યાં ગંગા, નાહાયા સંગમમહિ;
સમમુખે ગોમતી ગંગા, તે પાણી મળ્યાં દધિ જાહે.
તાંહાંથી મળીઆગર આવ્યા, અગસ્ત રહે જે ઠામ;
મલકાલ્પન થઈ કાંચીપુરીમાં, આવ્યા ફરતા રામ.
સેતબંધ રામેશ્વર આવી, સ્નાન કીધાં શેષ;
અયુત ગોદાન આખ્યાં, વિધિયે કરી વિશેષ;
ગોદાવરી પ્રણયક્ષેત્ર દુર્ગા, ભવાની બળપૂર.
સ્વામીકારતક થઈ આગળ, આવ્યા પંડરપૂર.
ભીમરા તુંગભદ્રા ભામા, કૃષ્ણા ત્રવેણી પ્રણયક્ષેત્ર;
ચંદ્રભાગામાં સ્નાન કીધાં, ઋષીસંગે શેષ.
માતતાતની સેવા પ્રહરીકે, કરીછે ચિત ઠામ;
પ્રસન્ન ચિત્ત રહ્યા ઊભા, અદ્યપિ તે ગામ.
દક્ષણના સર્વ તીરથ રામે, કર્યાં છે શુદ્ધ મન;
પંપાસરોવર મુકી આવ્યા, દંડકારણ્ય વન.
અંબકેશ્વર ગોદાવરીના, મહિમા કહિયે વિશેષ;
કુશાવર્તના કુંડમાં આવી, નાહાયા છે તવ શેષ.
સિંહનો ગુરુ થાય સંઘસ્તે, આવે દેવ સમસ્ત;
એક સંવત્સર નાહાયા અહિંયાં, એહવું છે એ તીર્થ.
તાંહાંથી જઈ નરસિંહ તીરથ, આવ્યા ફરતા રામ;
હિરણ્યકશ્યપને માર્યો એ, બ્રહ્મહત્યા ગઈ તે ઠામ.
સૂર્યદેહમાં સ્નાન કીધાં, નરસિંહ અશ્વમેવ;
તેમણે નરસિંહજી નામજ, તીર્થનું આંગદેવ.
મરસિંહ તીરથમાં સ્નાન કરીને, ચાલ્યા આગળ રામ;
નર્મદા કાવેરી સંગમ, નાહાયા જઈ તે ઠામ.
આન્ધાતા તીર્થ ક્ષીપ્રા, અવંતી મોક્ષ રાસ;
સકળ તીરથ કરી પાછા, આવ્યા છે પ્રભાસ.
કૌરવ પાંડવ મહામહિ તે, કરે બહુ સંગ્રામ;
અશ્વદશ દિન થયા જીવેને, જાણ્યું એ બળરામ.

૧ 'કુશાવર્તનામકુંડમાં' યુ. પ્રતો. ૨ [સિંહસ્થ]

અઠાર ક્ષોહિણી સેન્ય સરવે, નાશ પામ્યું જાહે;
દુરજોધનને ભીમ એ બેહુ, વઢે છે હજી તાંહે.
સાંભળી બળભદ્ર કહે, જઈ કહું રાજને કાજ;
પ્રભાસથી તવ આવી પોહોતા, કર્ણેત્ર મુઝાર.
શ્રીકૃષ્ણ પાંડવ બેઠા છે, તેહેને મળ્યા જઈને રામ;
આસન આપી પૂજ કીધી, પાંડવે તેણે ઠામ.
શ્રીકૃષ્ણ મુખે બોલ્યા નહીં, રખે ક્રોધ કરે જ્યેષ્ઠ બ્રાત;
મંડળ કરી બેહુ વઢેછે, ગેષ ગયા કહેવા કાજ.
દુરજોધનને રામ કહે, હવે શાહાને કરોછો જીજ્ઞ;
તમે છો તો સર્વ મળશે, માનો કહું એ શુદ્ધ.
ગદાજીવમાં બેહુ સરખા, વઢેછે મલ્લ રીત;
સાંભળી દુરજોધન બોલ્યા, હવે શું જીગદીશ.
સેન્ય સરવે નાશ પામ્યું, એ ગઈ પહેલાં વાત;
હવે કહેવું તે વૃથા, જીજ્ઞા પડ્યા છે શત બ્રાત.
પુત્ર બંધુ તજી મુજને, ગયા સ્વર્ગ સદન;
તે ગયા ને હું રહું એહેમાં, નહીં કાંઈ ધર્મ.
તેમણે જીજ્ઞ કરી મરવું, જાણજો આ ઠામ;
છેલો એ નમસ્કાર તમને, કરું છું હું રામ.
માન્યું નહીં તવ કર્યા પાછા, તાંહાંથી બળદેવ;
તીરથ કરતા આવી પોહોતા, દારિકા અશ્વમેવ.
આવીને તાંહાંના તીર્થ કીધાં, ભાવસું જલરાય;
વશિષ્ઠ સાવ્યા ગોમતી, તેહેનો મહિમા કહ્યો નવ જાય.
સ્નાન કરતાં પાતક સરવે, બળી ભસ્મજ થાય;
અકતીરથમાં જે મરે તે, અક થઈને જાય.
પદ્મતીરથમાં પદ્મ થાયે, શંખાદારે શંખ;
મોક્ષપુરી એ દારિકા એહેના, મહિમા શું કહું અશંખ.
તીરથ કરી શેષ પરવર્યા, જોકું હાથ એ મનવિચાર;
છંદમિત્ર ઋષિ સ્ત્રીસાથે, ચાલ્યા ફરી નિમિષારણ્ય.
સોરઠ ને મચ્છ કચ્છ દેશજ, મુક્યા ગદ ગિરનાર;
એ રીતે આવી મળ્યા ઋષિ ઘણું, પ્રસન્ન થયા તોળીવાર.
બળભદ્ર કહે તમ આજ્ઞાએ, કીધાં તીરથ સર્વ;
હાવે અમે અહીં હાથ જોકું, એ કારજ કરવાં સત.
જગનના આરંભ કીધા, ઋષીજીયે તતકાળ;
સ્ત્રી સંગે શેષે હાથ જોડ્યા, રીઝ્યા મન દયાળ.
જગનઅંતે સમસ્ત ઋષીને, કરાવ્યાં બોજન;
વિપ્રને કહ્યું જે મંજો, તે આપું દક્ષણ ધન.
વિપ્ર કહે ધન શું કરવું, અમે માગું દક્ષણ જ્ઞાન;
જ્ઞાને કરી એ દુસ્તર તરીયે, જઈએ ઉત્તમ ઠામ.

૧ 'સદ્', 'માનો મારી બુદ્ધ' યુ. પ્રતો. ૨ 'બળી' યુ. પ્રત.

બળીભદ્ર હૃદે સહુ જન્મતને વિષે, એક રાખે બ્રહ્મ;
શવિ એક મતિભિંબજ ઘટઘટ, તેમ જાણી મન.
જાણી તે તદ્દપ થાય, નહીંતર ભમે ભવભદ્ર;
તમે માગ્યું જ્ઞાન એ મે, આપ્યું તમને આદિ.
સાંભળી કપી હરખ પામ્યાં, સ્તુતિ કરી બોલ્યા વેણુ;
તીરથના એ વેથ મુકી, ઘરો રાજના ચેહેન.
વસ જૂથણ આપ્યાં કપીયે, વિનય કરી કરજેડ;
તમે ગુરુ અમે શિષ્ય સ્વામી, પોહોતાં મનનાં કોડ.
મુગટ કુંડળ પેદેરયાં પીતાંબર, શોભા કહી નવ જય;
તારામાં જેમ ચંદ્ર શોભે, વિપ્રમાં જહુરાય.
દેવે આવી સ્તુતિ કરી, તમે કહિયે શ્રીવાસુદેવ;
સંકર્ષણ પ્રભુમન અનિરૂધ, ચાહારે મૂરતી એક.

(વણી)

એક રૂપ કરી જાણવા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, આગણ્યાસીમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૦ મો.

(કડવું ૧૬૩ મું—રાગ રામખી)

વધા પરિક્ષત શુક મત્યે એમ, હરિનાં ચરિત્ર યદરિયાં કેમ;
જે તમે બોજાં કહે મુનિજન, હરિગુણ સાંભળવાં મુજમન.
કહ્યાં ચરિત્ર તમે બજારામ, તે અમે સાંભળ્યાં ચિત દેહકાન;
હાવે કહે ચરિત્ર હરિના રમ્ય, એ સાંભળવા તૂતિ નહીંમન.
કહેશો સાંભળ્યાં છે તમે ઘણાં, એમ મો જાણુશો મુનિજન;
શુકદેવ વધા છે વચન, સાંભળો વિભક્ષુભક્ત રાજન*.

(હાળ)

સાંભળો હવે કથા કહું, ભગવાનનિ રાજન;
તમારું ચિત હરિકથાપર, બીજપર નહીં મન.
સકળ સભા સહુ સાંભળે, તેહેમાં તમારો ઘણો ભાવ;
શરીર તો અસાર છે, એહેમાં સાર હરિગુણ ગ્રામ.
રસનાએ હરિનામ બેસું, તાહારે રસના સાર;
મધુર વચને બોલવું, એ મુકી મનનો રાગ.
કરે કરી હરિ પૂજ કરવી, વળી એ પુણ્ય દાન;
મસ્તક તે હરિને નમાવે, ગો સાધ વિપ્રને જાણ.
નેત્રે હરિના દરશણ કરવાં, સાંભળવા ગુણ કાને;
પગે કરી હરિમંદિર જવું, તીર્થે એ સાવધાને.
તો દહ ધરયાનું સંજી છે, નહીં તો વૃથા જન્મ ગયો શૂન્ય;
જાણુભંચુર એ દહ સાથે, આવે મુકીત પુણ્ય.
તેમણે હરિભક્તિ કરવી, ભક્તિયે વશ રયામ;

* એ લીધી બા. પ્ર. માં નથી.

હવે સુદામાની કહું કથા, એ સાંભળો સાવધાન.
અભયક વૃત્તિ પાળે સુદામો, હરિ બપર તેહેનું મન;
જાણુમાત્ર તે વીસરે નહીં, એહેવા ભક્ત રાજન.
થોડું ઘણું અન મળ્યું તેહેમાં, રાખે છે સતોષ;
સાંદીપનને ઘેર આવ્યા, જાણવાને ઉદ્દીગ.
સકળ વિદ્યાએ પૂરાણ ગુરુજી, એહેવા ગુરુ સમર્થ;
વેદવિદ્યા ધનુવિદ્યા, ભણે જે મનોર્થ.
એહેને મઠે જાણવાને આવ્યા, રામ કૃષ્ણ બેહુ જાત;
સાંદીપન બહુ માન દેઈ, હેતે શીખવે રણિયાત.
પાટી દેખાડવા સુદામા પાસે, આવે દેવમોરાર;
વડો નિશાળિયા કાહાવે મઠમાં, યદ્યપે મિત્રાચાર.
ખાવું પીવું જાણવું બોજન, સુવું એકે ઠામ;
સુદામા સાથે પ્રીત એહેવી, યદ્યપે ભગવાન.
ચોસેટ દાહાડે ચોદ વિદ્યા, ભણ્યા શ્રીજહુરાય;
ગુરુસુત દક્ષાણમાં આપી, હરિ થયા વિદાય.
સુદામાને ભેટી રોયા, પોતે જીગદાધાર;
માનુભાવ ફરી મળજે મુજને, માગું જીં એક વાર.
સુદામો ગદગદ કંઠ થઈ કહે, ભક્તિ હજે મુજ રયામ;
મળીકરી મથુરામાં આવ્યા, હજધર શ્રીભગવાન.
સુદામો ઘેર આવ્યા જાણીને, માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ*;
ટૂટી મઠી વસ્ત્ર છરાણ, નિર્ગમે એમ દીન.
ધાતુપાત્ર મળે નહીં, અલક્ષમીનો વાસ;
દરિદ્રે ઘણું પીડ્યા કપીને, મળે નહીં કોડી પાસ.
પતિવ્રતા ધર્મ પાળે પત્ની, પ્રજા યદ્યપે પેટ;
બુખ્યાં બાળક વલપણે, એમ દરિદ્ર આવ્યું નેટ.
મળ્યું તો કપિ ખાય નહીંતર, બુખ્યા કરે છે સેન;
પત્ની પુત્રનું પુર પાડે, કોહોનું કામ કરીને એમ.
પછે અન જડતું રહ્યું, તવ શું કરે સ્ત્રીજન;
સ્વામીને કેમ કહું મુખથી, જે આણી આપે અન.
ન કહું તો અર્થ કેમ થાયે, લાજે વણુશે કાજ;
લાજ મુકી કહેવા આવ્યાં, છેક અડ્યું છે આજ.
કરજેડીને રહ્યાં ઉભાં, વિનતી સ્વામીનાથ;
તમારે શ્રીકૃષ્ણ સરખા, મિત્ર સાંભળી વાત.
તેમણે જાણ્યા જાણવા, પુરશે મનનાં કામ;
તમે કહેશો વૈકુંઠમાં છે, કેમ જાણું તે ઠામ.
એમ નહીં હવડાં દારિકામાં, રહે છે સ્વામીન;
દરિદ્રક્રમને કાપશે, કાંઈ કરવું નહીં મેં પુણ્ય.
કહેશો દીધા વના કેમ આપશે, તે આપશે જાણી દીન;

* એ ને એની પછીની લીધી બા. પ્રતમાં નથી.

એમ નહીં તે કરૂણાનિધ છે, જાણશે હરિ મન.
આજશુધી મેં કહ્યું નહીં, સ્વામી નૈવેદ્ય વના રહે દેવ;
જાળક છવે કેમ કરી, માટે માનો વચન અશ્વમેવ.
ધીરજ કેમ ધરું સ્વામી, શું છે આપણે સુખ;
નખ મોઠા વસ્ત્ર છરણ દેખી, થાય છે મુને કુખ.
દરભતાણી તુટી સાદડી, તેપર સેન કરોછો નાથ;
તે માટે જાઓ જાવવા, હું કહું જોડી હાથ.
તમે કહેશો કેમ માગું, માગતાં આવે લાજ;
વિલીખણે જઈ શીષ નામ્યું તો, આપ્યું લંકારાજ.
તમે જ્ઞાનીજાણોછો, હું કહું તે અન્યાય;
પણ શું કરિયે જાવ્યું પડ્યું, એ વાતની નહીં લાજ.
અજાયક વ્રત ભાંગશે, એમ જાણશે સ્વામીનાથ;
એમ નહીં એ વિશ્વ સર્વે, માગેછે એ પાસ.
જગત ભિક્ષુક દાતા એ છે, જુઓ ત્રિચારી મન;
સ્ત્રીના વાચક સાંભળીને, બેઠ્યા ઋષિ વચન.
અંતરજમી રહ્યા વ્યાપિક, જાણે મનની વાત;
આપનારો હોય તો આંહાં બેઠાં, આપરો વિશ્વનાથ.
સ્ત્રી કેહે અગ્નિ પાસે આવે, તેહની જાએ તાહાડ;
માગ્યા વિના કેમ આપશે, વિવાદ થાયે રાઠ.
સાંભળી સુદામા કેહે જલું, એ મમે મળશે સ્થામ;
બેઠ શું જઈ મુકું આગળ, પાસે નહીં કાંઈ દામ.
મિત્ર આગળ મામ મુકી, માગતાં છવ જાય;
દીનવચન જઈ કેહેવું એથી, મૃત્યુ સારૂં થાય.
સ્ત્રીને રૂપિછ એમ કહે, તમે છત્યાં હારયો હુંય;
કહો ભાભી ને ભગવત આગળ, બેઠ મુકું કાય.
હરખ પામી પડોશાણને, આવી કહિ એ વાત;
ચાર મુદ્રિ તાંદુળ તેણે, આપ્યાંછે તાતકાળ.
સ્વામીને કહ્યું લીજીયે આ, તાંદુળ પૂરે આસ;
બાંધવાને મળે નહીં કાંઈ, વસ્ત્ર સારૂં પાસ.
ઊપરાઉપરી બાંધન કીધાં, ચીથરાં દસવીસ;
રતનની પેરે તાંદુળ બાંધ્યા, જેમ છોડતાં ચડે રીસ.
એ તાંદુળ લઈને શીમે તાંથી, નીસરયા મુનિજન;
હરિકૃપાએ આવી પોહોતા, દુવારિકાપુરી ધન.
ગોમતીમાં સ્નાન કીધાં, મયોગ તપાણુ ધ્યાન;
તિલક દાદશ ધરયાં અંગે, ચાલ્યા જપતા હરિનામ.
ત્રણ પાળ મુકી ગયા આગળ, જોતાં નચનાં ધામ;
સાવ કંચન રત્નમણિમય, શું કરું પુરતુ વખાણ.
એ રીતે આવી પોહોતા, જાદવનાં ધરપાસ;
જુએતો મોટી અટાળી, તે દેખી વિસ્મય થાય.

હરિકૃપાએ જાથ ચાલ્યાં, લીધું નહીં કોઈયે નામ;
સોળ સહસ્રના મંદિર મધ્યે, રૂપમાણીધર સ્થામ.
તે ઠામે આવી ઉભા ઋષીછ, વિચાર્યું તવ મન;
કયાં ઘરમાં જાઉં હેવે, દીક્ષા માણુછવન.
હીને તતકાણુ સાહામાં, ગયા શ્રીભગવાન;
જુજ પસારી લીધા ઋષિને, બેઠ્યા આદરમાન.
ગદગદ કંઠે થયા શ્રીહરિ, નેત્ર ભરયાં તવ નીર;
બાહે ધરી પ્રભુ લેઈગયાછે, પોતાને મંદીર.
સિંધાસાણપર બેસાડ્યા, ઋષિ બેઠે થયા રણિયાત;
પૂજની સામગ્રી શીધે, મગાવી તતકાળ.
સાંભળી રૂપમાણી ઉડ્યાં, કરવા રૂપીની સેવ;
સોત્રાણુપાત્રમે પૂજ લેઈને, આવ્યાંછે તતખેવ.
સુદામાનાં ચરણુ ગ્રહીને, પખાળે મહારાજ;
રૂપમાણી જળ નામે ઉપર, પુરયાં મનારથ આજ.
અર્ધપાદ પૂજ કરી, લેઈ ચરણામૃત ધર્યું શીષ;
કૃતારથ અમને કરયાં, આજ પધારયા રૂપી ઇશ.
સાંભળી સોળ સહસ્ર આવી, જોવા હરિના મિત્ર;
જોઈ સહુ હસવા લાગી, એ શું જુએ હરિની પ્રીત.
દેહે દુર્ગળ વસ્ત્ર છરણુ, દીસતા કદરૂપ;
સતભામા કેહે મિત્ર હરિના, કુટુમ્બ માણું રૂપ.
એમ કાનેકાને કરે વારતા, એ જાણ્યું દેવમોરાર;
શ્રીકૃષ્ણ કેહે જોહેની સેવા કરશે, તે વાહાત્રી મુજને નાર.
સાંભળી કો વીજાણુ લેઈને, આવી હાળે વાય;
કો પાત બીડી જળની લોટી, ઉભી લેઈ સેવાકાજ.
સુદામાસું પ્રીત વારતા, કરે શ્રીપરિગ્રજ;
થાકા હોશે મિત્ર તમને, થયો મારગવાં શ્રમ.
કાંઈ તમને સાંભરે, કે નહીં પૂર્વની વાત;
સાંદીપનને ઘેર આપણુ, જાણતાં બેહુએ સાથ.
જાણીગયા પછી તમારો, કેમ થયાંછે નિર્વાહ;
પરાણુયાછો કે નહીં દીસે, એહન પરાણુયાનાં આહ.
વસ્ત્ર ભાણુ નહીં એ કેમ, ચાલે જૂહસ્થાશ્રમ;
ગ્રહચારી જૂહસ્થાશ્રમજ, પછે વાનપ્રસ્થ.
એ પછી સંન્યાસ કહિયે, તરવા મારગ ધર્મ;
મિત્ર માહારા કષ્ટ પામ્યા, દુખે ગળા છે દીન.
ગોવિંદ માટી જોઠડી, મિત્ર સાંભળા માહારી વાત;
ચિંતા શી પડી આવડી, જે દુર્ગળ દીસે કાય.
સંતાનસુખ નહીં ઘરમાં, શું ભાભીયે આણુયા વજ;
કે જ્ઞાને કરી ત્યાગી થયા, સંસારપર નહીં ભાવ.
તપે કરી ઇંદ્રી વશ કરયાં, દેહદમન મન વૈરાગ;

એટલાં કુપ્પમાં કહું કુપ્પ તે, કહો મુજને અનુરાગ.
 રૂપી કહે તમ વિભ્રમે કરી, પામ્યા છો અમે કુપ્પ;
 અંતરભ્રમી મળ્યા છો, તો હવે થાશે સુખ.
 સામળિયા આજ મળ્યા તમને, સાંભરેછે કે શુન્ય;
 જોરને ઘર એક સ્વરે કરી, ભણતા વેદની ધૂન્ય.
 સૌને સોંપીગયા ગુરુજી, કરવા જગનનાં કામ;
 ગુરુપતિને વિચાર્યું, આજ હંધણુ નહીં ઘરમાંહ.
 આપણે આવી એ કહ્યું, છેક અડચું છે શિવ્ય;
 કાજ કહકો મળે નહીં, હું રસોઈ કરું શી રીત.
 સાંભળી તતક્ષણ આલ્યા, કુવાડા લેઈ સ્કંધ;
 અમે તમે બળભદ્ર સાથે, ગયા વનમાં સંધ.
 ખાંડ કાઢી ભારા ત્રણે, બાંધ્યા છે તતક્ષણ;
 સાંભરે કે નહીં તમને, ભુખ્યા વિચારી મન.
 તે સમે વાયુ આંધી આવી, વરસ્યા બહુ વરસાત;
 રવિ અસ્તાંગત દિશા ભૂલ થઈ, સુઝે નહીં કાંઈ વાટ.
 નદી નાળાં પૂર ટાહાડે, ધુલ્યે વનમહિ;
 અકેતના કર જાડી આલ્યા, વિપત પડે બહુ તહિ.
 રખે કો ભુજા પડે થઈ, અંધારી ઘણી રાત;
 વસ્ત્ર ભીગાં વળી ઊપર, વરસે છે વરસાત.
 એ રીતે આપણુ રાત સઘળી, ફર્યા છો મુનિજન;
 સુદામા કહે સાંભરે મુને, રહ્યા રાખે વન.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે વળી સાંભરે, મિત્ર કહું તમને વાત;
 પ્રાત થયો પછી ભારા ત્રણે, આલ્યા લઇને વાટ.
 ગુરુએ આવી કહ્યું સ્ત્રીને, કાંઈ ગયાં એ બાળ;
 જોરાણી કહે મોકલ્યા મેં, લેવા સરપણુ કાજ,
 રીસ કોંઈ બતિઘણી, તેં એ શું કીધું કર્મ;
 રામકૃષ્ણ બેહુ ભણવા આવ્યા, એ કહિયેપરિવ્રજ.
 સકુમાર બાળક મોકલ્યા, કેમ કરી રાખું ધીરજ;
 હજી લગી આવ્યા નહીં, વરસે મેહ ચમકે વીજ.
 રાત થઈ નદીપૂર આવ્યાં, શું કરે તે બાળ;
 સ્ત્રીને એ રીતે કહ્યું ગુરુએ, અંતામાં ગઇ રાત.
 બાળક વનમાં રહ્યા ભુખ્યા, શું કરું હું જોય;
 પ્રાત થયો આવ્યા બાળતા, આપણને દેખી મન મોહ.
 ધાધા આવીને ભારા નખાવ્યા, લીધા હૃદય સાથ;
 એમ કરતાં તમને કહ પડ્યું, કહી મુક્યા મસ્તક હાથ.
 પ્રસન્ન થયા છે આપણને, ઘર તેડીગયા આજ્ઞાસર;
 તમારી વિદ્યા તમને ફળજે, દીધા આશીરવાદ.
 જો દોહોતાં કર વધારી, દોહોણી આપી થયું જ્ઞાન;

જોરાણીયે પુત્ર માગ્યો, મુવો તે આવ્યા બાણ.
 વીધ થઇને ઘર આવ્યા, એ સાંભરે મિત્ર વાત;
 તે દાહાડના આજ ફરીને, મળ્યાં છો રળિયાત.
 સાંભળી રૂપીજી વધા, મુહુને સાંભરે મહારાજ;
 આજ જન્મ માહારો થયો સફળ, દરશણથી સરયાં કાજ.
 તમે કહ્યું ગૃહસ્થાશ્રમ, કેમ આલેછે આંહ;
 તમ કૃપાથી આજસુધી, થયાછે નિર્વાહ.
 જગતગુરુ તમે કહિયે સ્વામી, ભણ્યા ગુરુને પાસ;
 ભણવું ભણવું શું પડે તમને, લોક વેહેવારને કાજ.
 સત્વિદાનંદ રહ્યા વ્યાપી, એક અનંત સ્વરૂપ;
 કોટિ કોટિ બ્રહ્માંડ ફરે છે, તમારાં શેમકૂપ.
 તમે વિશ્વંભર વિશ્વપાળક, આપો સહુને અંન;
 અમને શાની છે ચિંતા, માથે તમે પરબ્રહ્મ.
 સંસારનું સુખ સ્વપ્ન સરખું સ્વામી, સાચું એક હરિનું નામ;
 શ્રવાણ કીર્તન ધ્યાન ધરે તે, પામે વૈકુંઠ કામ.
 પરસ્પર વાત એમ કરે છે, કષી ને બગવાન;
 મુતપુરાણીયે શૌનક આગળ, કહ્યું છે એહ પ્રાણ.

(વલણ)

કહ્યું છે એહ પ્રમાણુરે, કહે સાંભળ રાયરે;
 ધનદાસના મુતમુત કહે સુંદર, એંસીમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૨ મો.

(કરુણું ૧૯૪ મું—રાગ કેદારો)

શુકજી કહે સુણો રાજન, હરિનાં ચરિત્ર કહું અતિ રમ્ય;
 સુદામાપર પ્રભુની પ્રીત, પૂરવની વાત કરે ભુગદીશ.

(હાળ)

ભુગદીશ કહે માહારા મિત્રને, નથી દ્રવ્યની ઇચ્છયે;
 ધણિયાણીને ઇચ્છા છે, મન બાણ્યું જહુરાયે.
 દીધાં વિના કેમ પામશો, એમ કહે મધુસૂદન;
 સાત જન્મલગી ભ્રમ્યુંપ્રભુયે, મળે નહીં કાંઈ પુન્ય.
 વૈભવ માહારો દેખીને, એ લાજશે મનસાથ;
 એ તેમાટે તાંદુળ મુજને, આપશે નહીં હાથ.
 મિત્રને કહે અમારી કાજ, લાવ્યાછો શું હેત;
 દવગુરુ તથા રાજદારે, મૂકવી કાંઈ બેટ.
 પત્ર અથવ પુષ્પ કે ફળ, કરે મુજ અરપણ;
 તેણે કરી હું સંતોષ થાઈ, ઘણે નહીં રીઝે મન.
 ભાલીયે બેટ મોકલી તે, આપો અમને વસ્ત;
 લાવ્યા છો શી ગાંડડી, કાંઈ દીસે એહમાં તત્તવ.
 કષિજી મન વિચારે, તુચ્છ બેટ મુકું શુંય;

શ્રીકૃષ્ણને વૈભવ જુઓ, રંક દુર્બળ બ્રાહ્મણ હું.
કંચનમણિમય કહિયે રચના, સમભોમીઅવાસ;
મુકતાફળનાં તોરણ દારે, તેજપુન્ન પ્રકાશ.
અષ્ટસિદ્ધિ નવનિધિ ઘરમાં, ભરયા કોષભંડાર;
શું જોઈને એ તાંદુળ આપું, કરે મન વિચાર.
શ્રીકૃષ્ણે મન વિચાર્યું, એહેને આપતાં આવે લાભ;
હસતાં હસતાં તાણી લીધી, ગાંડડી જદુરાજ.
દેખીને ઘણું પ્રસન્ન થયાછે, છોડેછે પોતે ગાંડ;
સુદામાનું દારિદ્ર જોવા, પ્રીત ઘણી એમાટ.
જેમ છોડે તેમ ભવના બંધન, છુટતાં જાય તોરે;
છોડતાં તાંદુળ દીડા, હરખ્યા ઘણું મનમાં.
ઋષીને ભગવાન કેહેછે, તમે કેમ જાણી મનની વાત;
ભગવાનને એ વાહાલાં છે, માટે લાવ્યાછે એ ભાવ.
સ્ત્રી સર્વે આશ્રજ પામી, આ શું માંહે એમ કહે નારી;
આવડું એણે બંધન કીધું, કશું જતન બહુ ભારી.
મહિમાદિ કેહેછે નારી, એહેવી શું છે વસ્ત;
જે દેખી રણિયાતજ થાયછે, હરિ જોડેછે હસ્ત;
એક મુષ્ટિ લેઈ આરોગ્યા બીજી ભરી, લક્ષ્મીયે જાલ્યો હાથ;
શક તુલ્યે આપ્યું હવે શું, આપશે મુજને નાથ.
પછે તમને ગમે તે ખરું, સમજ દેવમોરાર;
બાકી સ્ત્રીને વેદેચી આપ્યા, પ્રેમે તાંદુળ સાર.
એક તાંદુળ ભાવનો તે, કહિયે લક્ષ સમાન;
રૂપમણીને કહે શ્રીહરિ, તે જાણજે મનમાં.
એ સરખું મેં આપ્યું નહીં, એમ વધા જુગદ્ધાર;
આપ્યું તે રૂપમણી જાણે, બીજી ન જાણે નાર.
શ્રીકૃષ્ણ કહે માહારા મિત્ર ભૂખ્યા, કરો સામગ્રી તૈયાર;
મારગમાં ઘણો શ્રમ થયો, સાંભળી સ્ત્રીયે વાત.
ચોક્કો પાણી અંન સામગ્રી, કર્યું છે સર્વ તત્ત;
રૂપમણી કહે ઉડાડો, હવે રૂપીને ભગવાન.
પ્રેમવાત કરિ તાંહાંથી, ઉડ્યાછે ભગવાન;
સુદામાને તેલ મર્દન, ઉજ્જોદક સુભ સ્નાન.
મિષ્ટાન્ન બોજન શીતળ જળ, મુખવાસ બીડીબરાસ;
રત્નજડિત સેજ્યા ઉપર, સુવાડ્યા રૂપીરાજ.
શ્રીકૃષ્ણ રૂપીના પાગ ચાપે, લક્ષ્મી ઢોળે વાય;
નિદ્રાવશ તવ થયા રૂપીજી, સુતા પછી જદુરાજ.
ભ્રાત થયો વિદા માગી ચાલ્યા, સુદામા સાવધાન;
વળાવાને ગયા સંજે, પોતે શ્રીભગવાન.
સુદામાને બેઠયા શ્રીહરિ, રૂપીને મળવું કયાંદે;

ડાલે હાથે વળાવી પ્રભુ, આવ્યા મંદિરમાં.
સતભામા કહે જાંબુવતીને, કૃપણ થયા જુઓ હેત;
બ્રાહ્મણ દુર્બળ ગયો તેહેને, આપી નહીં કોડીએક.
રૂપમણી કહે સમજે શું તમે, પ્રભુની વાતછે ગૂઢ;
આપ્યું પાણ મુખે નવ કહ્યું, જુઓ એહેવા ગરડાગૂઢ.
મારગમાં રૂપી જાય ચાલ્યા, કરતા મનવિચાર;
ભયું થયું આપ્યું નહીં, મુહુને દ્રવ્ય દેવમોરાર.
મિત્રે જાણ્યું દ્રવ્ય આપુતો, માયામાં થાય મગન;
તેમાટે હેત કશું મુજપર, રાખ્યો માહારો ધર્મ.
પાપને મળે અવતરે, એ મૃત્યુ લોક અવતાર;
હું રંક કૃપણ પતિતને કોણ, આવડું કરનાર.
તેલ સુગંધી મર્દન કીધાં, ઉજ્જોદક એહેવા ભાવ;
થાકાછો મિત્ર નાહાઓ ઘણું જળે, ઊતરે પગથાક.
બોજન કરાવી સેજ્યા ઉપર, સુવાડ્યા ગયો શ્રામ;
ઉશીસાં મખમલ તળાઇ, સમુદ્રકાંઠે જેહેવી નરંમ.
થાકાછો મિત્ર એમ કહીને, ચાંપ્યા મહારા પાય;
રૂપમણી ઉભાં સેવા કાજે, ઢોળે વીંઝાળવાય.
એટલું સુખ કાંહાંથી મુજને, હું રંકને જુઓ પ્રેમ;
હું પામર તે ઇશ્વર કહિયે, વિચારે કષિ એમ.
ભયું થયું કાંઈ ન આપ્યું મુજને, કર્યું રૂકું કામ;
મુખે હરિ સમરાણ નહીં, દુખે સમરીયે રામ.
વળી રૂપી મન વિચારે, કાંઈ આપ્યું નહીં મહારાજ;
બાળક કેહેશે પિતાજી, શું લાવ્યાછો અમકાજ.
વળી કહે ધન મદે કરીને, પડતા કુંભીપાક;
સમજી કર્યું મુજ સખાચે, મુને કર્યો એ ઉપકાર.
ભક્તિ મોહોટી સર્વથી, જેણે વશ થાય ભગવાન;
એમ વિચાર કરતા આવી પોહોતા, દીકું કષિયે ગામ.
ચાટિકા વૃક્ષ પરમ સુંદર, ભરયાં સરોવર અથાય;
કમળપુષ્પ સુગંધ જેહેકે, દેખી વિસ્મયે થાય.
જેતા જેતા ચાલ્યા નગરમાં, આવ્યા મંદિરસમીપ;
સમભોમી અવાસ માણીમય, દીડાછે એ રીત.
સાવકંચન રત્ન હીરા, જડીત થાંભ અમૂલ;
વિશ્વકર્માચે રચી રચના, થાય નહીં એ મૂલ.
છન્નાં અટાળી ગોખ જાળી, એસવાના ધમ;
મુકતાફળનાં તોરણ લગકે, શું વખાણું ધામ.
સોત્રાણ પુતળી રત્ન ઘરમાં, દીસે જોત પ્રકાશ;
જલેચા જાળમ તકીયા, તુઠાછે અપિનાશ.
દેમકળશ એ ધ્વજ ઉપર, દેવવિમાનની ભાત;
સહસ્ર સહસ્ર દાસી ભૂષણ, પેહેરયાં માણામય જડીત.

રત્નજડીત સેવ ઉપર, ચંદ્રવે મોતી ઝૂલ;
 કંદના જેવેવી કહિયે વિભૂતી, શોભા મદિર રચ્ય.
 મહામળીત ગજ દેમ સાંકળે, ઝુલેછે તે ઠામ;
 જાચકજન જસ છંદ ખાલે, અપહર નૃત ગાન.
 દોહોરી નાખત વાજે દારે, થઈ રહ્યો નાટારગ;
 એ શુ વિશ્વકર્માએ કચ્છું સાગુમાં, વિચારે મુનિ પંગ.
 મનુષ્ય પામર શું કરે, એ કહિયે રચના દેવ;
 અહરં પહરં જુએ કષીણ, પાણુ જડે નહીં ઘર ખેવ.
 ઠામ ભુલ્યો પાણુ ગામ નીચે, દીસે કો ધનવંત;
 એહ બોવનમાં જે રહે, જોગું સેવ્યા ચરણભગવંત.
 હરિત ડોલે આંગણે, વળી હડ્ય કરે હોંભાર;
 અચુત સેવક ઉભા દારે, વળી એ પ્રતિહાર.
 તાલ જાંઝ મૃદગ વાજે, ગાયે ગાંધ્રવ ગાન;
 સુદામાથયે વિચારયું, કો છત્રપતિનું ધામ.
 મદી માહારી કાંડું ગઇ, ને કાંડા ગયાં સ્ત્રી ખાળ;
 એ શુ મુજને પ્રાંત થયો, દીશાભુન જાળાળ.
 સખ્યાં સરખાં છોડરાં, દિસે ભુટી સરખી નાર;
 ગુટી સરખી ઝુંપડી, તે દીસે નહીં નિરધાર.
 વળી મનમાં વિચારયું, એ કહિયે મહારો ઠામ;
 એટલી વારમાં કોણુ કર, અજનમકરના રયામ.
 સાગુમાત્રમાં જુએ સોવાણુ દારકા, રચી છંદ અતિસાર;
 સાગુમાં શુષ્ટિ મધાર કરે ના, એહન કરતાં શી વાર.
 જુએ સખ્યાએ મુજને કહ્યું નહીં, કંડનાદેહ સુધો જોહ;
 સાવકંચન રત્ન મળીમય, આપ્યાં મદિર એહ.
 આગળથી એ રચ્યાં માદર, જાણું લક્ષ્મી વાત;
 ખીલું કો વળે નર, નહેલા મિત્ર માહારા પ્રાંત.
 એકેક કાળે ઇંદ્રાસનપે, અધિક માન્યો રયામ;
 નુચ્છ ભેગ તે ઘણીકરીને, માતી સે ભગવાન.
 ગદ ગદ કહે થયો મુદામો, નેત્ર વહે જળધાર.
 કોટી કોટી પ્રાણામ પ્રયુને, કરૂં છો નમસ્કાર.
 હવે પતિવ્રતા ધર વાટ જુએછે, સ્વામીની શી રીત;
 સોજે સાગુગાર વન્નજાણુ, પેદરયાં કંચન ચીર.
 નેપુર રાગજાણુ વિષુઆ, વાજે માળીમય જડાવ;
 ગયુખંધ ખાજુખંધ ખેરખાં, કરક કાણુ મુકતા હાર.
 રત્નમાળીમય જાલ ઝખુદે, શોભેછે મુખચંદ્ર;
 નવજેખન રૂપ વિરાળ સતીનું, એ કૃપા શ્રીગોવિંદ.
 રત્નઆસને ખેસી અર્પે, જુએ સ્વામીની વાટ;
 કાંઈએક દાસી સેવામાં તે, કરેછે કામકાજ.
 કો પાનખીડી જળની ઝારી, કો પુષ્પના લેહ હાર;

અગર ધૂપ સુગંધ ખેલેકે, શોભા કહી નવ જાય.
 સેવકને એમ કહે મુખથી, સુદામાની નાર;
 માહારા સ્વામીને પ્રતાપે કરી, એ મળી રિક્ક અપાર.
 ભગવાન તેહને પ્રસન્ન થયા, આવતા હોશે વાટ;
 એમ કહીને જુએછે એહેવે, નયણે નીરખ્યાનાથ.
 સહસ દાસી સંગ પોતે, લક્ષ્મી સરખું રૂપ;
 પૂજની સામગ્રી લેધને, આપ્યાંછે સનમૂખ.
 કષી મન આશ્રજ હવા, કો આવેછે સ્ત્રી આહિ.
 ઇંદ્રાણી કો લક્ષ્મી પોતે, વિચારે મનમાંહે.
 એહલે સહસ સહસ દાસીસાથે, વીટી લીધા બ્રહ્મ;
 સુદામાને કહે નારી, દરિદ્ર ગયા તમારે પુન્ય.
 પુજા કરીને ચરણે લાગ્યાં, સ્વામીના અધો હાથ;
 હરિ કૃપાયે થયાં મદિર, જાણુને સ્વામીનાથ.
 એમ કહીને ગયાં તેરી, મંદીરમે જાતકાર;
 શ્રીકૃષ્ણ સરખું રૂપ રૂખીનું, થયું તેજ પ્રકાશ.
 વસ્ત્ર ભૂષણુ વિવિધપેરનાં, સાવમાળીમય જડાવ;
 ખાળક દીઠાં રૂપ સુંદર, વત્તો જે જોડાર.
 સિંધાસાગુપર ખેમાડ્યા કષિણ, ચમર ઢળે ચોપાસ.
 કંઈએક સેવક ઉભા આગળ, જાણીયે કંલાસ.
 રક્ષાદીકમળિમય કહિયે મદિર, સોવાણુનાં સહુ પાત્ર;
 કષિનો વૈભવ જોતાં, કુખેર તે કોણુમાત્ર.
 તાલ જાંઝ મૃદંગ વાજે, આનંદ આછ થાયે;
 જાચકને કષિ દાન આપે, દરિદ્ર તેહનાં જાયે.
 કષિ મનમાં વિચારે, રખે માયામાં થાડં મન;
 સદેવ માહારી મનપા રેહેજે, શ્રીકૃષ્ણને ચર્ણ.
 પ્રભુયે આપુ તો ભોગવણું, પાણુ ચિત્ત રહે ઉદાસ;
 જન્મ જન્મ શ્રીકૃષ્ણની, ભક્તિ હોય અવિનાશ.
 એમ એકેક વાનું તજતા જાયે, વિષયપર નહીં મન;
 શ્રવાણુ કીર્તન ધ્યાન હરિનું, નીગમે એમ દીન.
 અંતરજામીએ જાણુએ એહેનું, મન રહે ઉદાસ;
 હરિભક્તિયે અત પદવી, પામે વૈકુંઠ વાસ.
 સુદામાનું ચરિત ગાયે, સાંભળે નર ને નાર;
 દરિદ્ર તેહને પીડે નહીં, તે પામે ઊત્તમ ઠાર.

(વસણુ)

પામે ઊત્તમ ઠામ એ, શુક કહે સાંભળ રાજરે;
 ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, એકવાસીમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૨ મો.
(કડવું ૧૯૫ મુ—રામ રામગ્રી)

શ્રીકૃષ્ણે કહે સુણ રાય, હરી કુરૂક્ષેત્રની જાત્રાજય;
સૂર્યગ્રહણ આવ્યું મોહોટું પર્વ, લેછ પરિવાર સાથે ચાલ્યા સર્વ.
ઉગ્રસેન વસુદેવ તાત, મધુમન સાંખ ને બળત્રાત;
સાત્યકી જાદવ ગદ બળવાન, વાગાં હુંદલી બહુ નીશાણ.
અનિરૂધ કૃતવર્મા મુકયા ગામ, રક્ષાકારણ શ્રીભગવાન;
ગજ રથ અશ્વ બેસી સુખાસન, થયા તત્પર શ્રીપરિબ્રજ.

(ઢાળ)

શ્રીપરીબ્રજ પોતે જાયછે, સાંભળો પરીક્ષિતરાય;
કહેશો એટલાં એ તીરથ મુકી, કુરૂક્ષેત્ર કેમ જાય.
એકે પરાયણ હણ્યા ક્ષત્રી, હણ્યા એકવીસવાર;
તે પરશુરામની બ્રહ્મહત્યા, ઉતરી એ ઠાર.
દૈતની પેરે પીડતા, માટે હણ્યા છવ વિરોધ;
અહીંયા આવી કીધું તર્પણ, હત્યા ગઈ તતખેવ.
તેમાટે પ્રહયક્ષેત્રે, સહુ મયા તેણે ઠામ;
તે દિવસ અપવાસ બીજે સૂર્યગ્રહણ કીધાં સ્નાન.
ખત્રાસ સઘળો ગળ્યો રાહુચે, પર્વ મોહોટું એહ;
ગ્રહણ અંતે દાન ગૌના, આપ્યાં વિપ્રને તેહ.
વસ્ત્ર ભૂષણ વિવિધપેરના, દીધાં દાન અનેક;
તીર્થ કરીને વાડીમાં મળુ, ઉતરયાં સહુ સમેત.
છાયા શીતળ વૃક્ષની, રૂળકુલ અન્નનાં ઝાડ;
બ્રહ્મબોજન દાન દક્ષણા, આપ્યાં છે તે ઠાર.
સભાસહિત મધ્યન સંજે, બેઠા છે ભગવાન;
તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાય ગાંધ્રવ ગાન.
તીર્થ કરી હરિ પરવરયા, મળ્યા લોક બહુ પ્રહયક્ષેત્ર;
ઠામ ઠામ સહુ ઉતરયા તેહેને, મળવાનું કરે હેત.
કહિયે દશ પંચાળના, વૈરાટ દુપદ દશ;
દશ દશના ભુપ મળ્યા અહિયાં, તોય મહાં વિરોધ.
ભીષ્મ પિતામહ વૃદ્ધ પોતે, દ્વૈતરાષ્ટ્ર રાજન;
આંધારી શત પુત્ર આદે, સેન્યનો નહીં પાર.
દ્રોણાચાર્ય કરણ કૃપ આદે, કહિયે દુર્યોધન;
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, બુદ્ધિષ્ઠર મહિપાળ.
કંતા દ્રૌપદી સુભદ્રા, વળી કહિયે બીજે પરિવાર;
નંદ જસોદા ઝેપ ગોપી, આવ્યાં તેણે ઠાર.
વચન મળુચે કહ્યું હતું ને, મળશું અમો કુરૂક્ષેત્ર;
એક પંથ બેહુય કામ તીર્થે, આવ્યા સહુ સમેત.
હરિદ્વરશાળનો લાલ મોહોટો, સર્વથી ઘડે પ્રહય;

૧ મુ. પ્ર. માં 'બળેછે' પ્રાણલયા ક્ષત્રી.

વસુદેવજીને મળવા આવ્યાં, કંતાજી તતક્ષણ.
દ્રૌપદી સંત્રે સુભદ્રા એ, આદે કંઠએક નાર;
બેહેનને આવતાં દેખી, ઉડ્યા મળવા રાય.
મળીને સમાચાર પરસ્પર, પુછ્યા છે સુખદાય;
વસુદેવ કહે બેહેન ઘણે દિવસે, મળ્યા તમને આજ.
કંતાજી કહે ભાઈ સાંભળો, કહ્યું દુખની વાત;
શ્રીકૃષ્ણ સરખા ભત્રિજ, તમ સરખા માહારે જાત.
જુઓ આવડું કષ્ટ પડ્યું અમને, લીધી નહીં સંભાળ;
અદૃષ્ટ વાંકું અમારું, તમો શું કરો ભૂપાળ.
જાહારે અદૃષ્ટ હોરો પાધરું, તાંહારે સર્વ સાનકુળ થાય;
સાંભળી વસુદેવ કહે બેહેન, સત્ય કહ્યું તમે આપ.
જુઓ કારણહમાં દોહલા દિન, નીગમ્યાં અમે એમ;
તમારો તપાસ અમે કેમ, લિજિયે આવી બેહેન.
હવડાં દાહાડા વળ્યા છે, તમ ભત્રીજને પ્રહય;
હવે તમોને કષ્ટ પડશે, તાંહારે સાથ કરશે શૂન્ય;
કંસ પાપીયે પીડ્યાં અમને, દીધુછે ઘણું દુઃખ;
એ દુષ્ટનો નીધે કરીને, આપ્યું પુત્ર સુખ.
વસુદેવજી એમ કહેછે, એહેવે આવ્યા બહુ રાજન;
ઉગ્રસેન સહુ સભા બેઠી, પોતે મધુમન.
રાજનમાં મળ્યા રાજ તે, સર્વ પાંડવ સાથ;
ઉગ્રસેન વસુદેવને, આવી મળ્યા શુભ દાય.
સ્તુતિ કરી રાય અતિઘણી, વસુદેવની તેણે ઠામ;
ધનભાગ્ય જાદવ તાણા, જેહેનાં વશમાં ભગવાન.
અરસપરસજ બોલવું, અહરનિશ રેહેવું પાસ;
મનુષ ભાવે કરી જાણાછો, એ કહિયે અવિનાશ.
ક્રોધએક વેળા કરગ્રહી વારતા, કરવી હરિસું એમ;
એકે પંગતે બોજન કરવું, એકે સાથરે સેન.
ઉગ્રસેન આદે સર્વને, એમ કહે છે રાજન;
એ ભાયેગ શું નાહાનું તમને, સંજે જગજીવન.
સંસાર તો અસાર છે, આંહાં જન્મ મરાણું દુઃખ;
ઉઘે મસ્તક રેહેવું નકમાં, શું છે અહિયાં સુખ.
સંસારસાગર તરવા નોકા, કહિયે મળવું નામ;
શ્રીકૃષ્ણ પોતે સાંભળે, મળી ગયા રાયજી ઠામ.
શ્રીગોકુળથી નંદ જસોદા, ગોપ ગોપી તાંહે;
જાણ્યું જે ભગવાન અમને, મળશે તીરથમાહે.
તેમાટે કુરૂક્ષેત્ર આવી, મળ્યા નંદ વસુદેવ;
મળી કરી સમાચાર પુછ્યા, અન્યોઅન્ય સહુ બેમ.
આદરમાં વસુદેવે દીધાં, ગદગદ કંઠે થાય;
તમારો ઊપકાર અમે કરીએ, છૂટશું નંદરાય.

તમારે પુત્રે ઉછર્યા એ, બાળક બેઠુંએ ધનં;
 જિજ્ઞાસુ કેમ થાકી તમને, એમ વધા રાજન.
 જિજ્ઞાસુ એસાડી રામ કૃષ્ણને, દીધાં અલિંગન;
 નંદ કહે પુત્ર ઘણું દિવસે, મળ્યા જળ ભર્યાંસોચન.
 ક્યારે અમને સંભારે કે, નહીં સુંદરથામ;
 રાજ સુખમાં ભુજાણે, હવે સંભારે શું કામ.
 શ્રીકૃષ્ણ કહેછે પિતાજી, તમને વિસારતા નથી તારે;
 સદૈવ માહારી મનથા રહેછે, જાગૃત્તે વ્રજમાંહે.
 જસોદાજી દેવકીને, આવ્યાં મળવા કાળ;
 રોહિણી સહુ મળ્યાં પ્રેમે, પુછી વાત સુખદાય.
 જસોદાને દેખી બેઠુંએ, આવી મળ્યા તતપ્રવ;
 જિજ્ઞાસુ એસાડી અલિંગન મા, પુછે કુસળકેમ.
 ઘણું દિવસે મળ્યા અમને, નેત્ર વહે જળધાર;
 દેવકી કહે જસોદાજી, તમે ખર્ચ માત તાત.
 નાહાનાથી મોહાટા કર્યા, તમવડે ઉછર્યા તનં;
 અમને તો જાણતા નથી, તમ ઉપર દરિનું મન.
 શ્રીકૃષ્ણ મુખથી વધા વાણી, સાંભળો મુજ વાત;
 તમારી તુલનાયે પથવીમાં કો, હવે ન હોશેમાત.
 ગદગદ કંઠે થઈને કહે, આવી ઉતરો અમપાસ;
 અમે રહું તોહાંસગી તમે રહેવું, એમ વધા અવિનાશ.
 નંદ જસોદા ગોપ ગોપી, ઉતર્યાં સહુ તાંડે;
 મળવાને વ્રજનાર સરવે, આવીછે પ્રભુ જાહે.
 નવજી નવજ્યા નાથને, ઘણું હરખ પામી મનં;
 કોઈએક વેળા અમને સંભારે કે, નહીં પ્રાણુજીવન.
 બાળકીસા આપણુ રચ્યાં તો, કેમ વીસરે કંઈ જ્યામ;
 મળવાને અવકાશ નહીં ને, આવુ ગોકુળગામ.
 જરાસંઘે કાળજાન પુડરીક, શાસવ ને દતવક;
 એ આગળ આવી નવ શક્યા, તમે માનજો સતસત.
 કાળને વશ સર્વ છે, એમ કહે જલદરાય;
 તુણને જેમ વાયુ ઉરાડે, ફરી ન મળવું થાય.
 વાદળ એકદું મળે આવી, વીજળ થાય ક્ષણમાહે;
 વાયુ પરજન હોડાડી ને, લેકળિય ક્યાંહાંનું ક્યાહે.
 તેમ સહુ એ કાળને વશ, જાણજો તમે ન્યાય;
 અંધલૂતથી દહ થાયે, ફરી તેહેમાં સમાય.
 એમ મૃત્તિકાથી ઘટ નીપજે, ભાત ભાતના આરે;
 ભીંજે તાહારે મૃત્તિકા થઈ, મળે પ્રથવીમાહે.
 સોનણના બહુ ઘાટ નીપજે, નામ તેહેના અનેક;
 ભાંજે તાહારે સોનણ કહિયે, તેમ ઘટ ઘટ એક.
 ને જો તે તદ્દય મુજને, મળે આવી જવ;

નહીંતર ભુજા ભમે કુખમુખ, ભાગવે એ રીત.
 જોગેશ્વરને દરશણુ કુર્લભ, તે તમને જુઓ મનં;
 જ્ઞાન ગદ વાયુયે ક્યાં, તાહારે જોળખ્યા એ જુલ.
 ગોપી કહે તમ માયાથી, રહે ચિત્ત અમારું ઉદાસ;
 એટલું સ્વામી માગું છું, તે દીજીયે અવિનાશ.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે તમે મોક્ષ પામ્યાં, મુજ કૃપાયે એહ;
 તમને જન્મ મરાણુ નહીં, એહેમાં નહીં સદહ.
 સાંભળી વ્રજનારી સરવે, એ હરખ પામી મનં;
 ગોપી તનમય થઈ ગઈ છે, દેખે સવળે જુલ.

(વલણુ)

જુલભાવે તે દેખે છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
 ધનદાસના મુતમુત કહે સુંદર બ્યાસીમે અધ્યાય રે.

અધ્યાય ૮૩ મો.

(કટણું ૧૯૬ મું—રાગ રામઘી)

શ્રી રાકદેવજી વધા વચન, સાંભળ પરિક્ષત મહારાજનં;
 પાંડવ આવ્યા બહુ સેન્યાસાથ, મળવા કાળે તાંહાં જહુનાય.

(હાળ)

મળવા શ્રીજહુનાથને, એ આવ્યાછે રાજનં;
 જુધિષ્ઠિરને દેખીને, સાહામાં ગયાછે પરિજુલ.
 ભુજ પમારી લીધા રાયને, ભેટયા આદરમાનં;
 સમાચાર તપ ક્ષેમકશાળના, પુરે શ્રીભગવાન.
 રાય કહે જેહેને ભક્તિ તમતાળી, તેહેને ક્ષેમકશ્યાણુ;
 કથાઅમૃત શ્રવાણુ કીરતન, ચરાણુકમળનું ધ્યાન.
 તેહેને શાહાની ચિંતા જેહેને, માથે શ્રીપરિજુલ;
 નીરભે થઈને ફેરે ભતજ, શું કરે તેહેને જન્મ.
 રાજ તથા પરિવાર ઘરમું, મમત્વ નહીં સ્વાર્મનં;
 ચિત્ત અમારું તમારે ચરણુ, રહેછે થઈ લીન.
 બીજું અમને ગમે નહીં, સદા ભક્તિ હોય મુજ રથામ.
 તદ્દય તમને દેખું છું, સર્વત્ર શ્રીભગવાન.
 સ્તુતિ રાયે પ્રભુની કરી, ચણું રીન્યા દેવમેરારં;
 એમ કામે કામ વાત પ્રભુની, કરેછે નરનાર.
 અંત:પુરમાં દ્રોપદી, રૂપમણી આદ સહુજ;
 એમ મળીને કરે વારતા, દ્રોપદી પુછે અવ.
 રૂપમણીને કહું પેહેલા, કેમ પરણ્યા તેહ;
 સાંભળવાની ઇચ્છા છે, માટે કહે મુજને એહ.
 રૂપમણી કહે ભાઈયે મુજને, આપી હતી નીરવાણુ;
 શિશુપાળને તેહાં ગયાં, તે આવ્યા લેઈ બહુ જાન.

માહાર્જિ ચિત્ત તો હરિચરણે, મેં પત્ર મોકલ્યું તાંહે;
લગ્નદિવસપર આવી પેહિંતા, હરખ અતિ મનમંદિ.
આંખકા દેહેરે હું ગદ્ય, પુછ નીસરયાં જોઈ વાટ;
સમરણ કીધું સારંગ ધરનું, લેઈ ગયા મુહુને નાથ.
સર્વ રાજને છતી મુજને, પરણ્યા લક્ષ્મીકાંત;
જોં એહેનાં ધરની કિંકરી હું, પછી કહી સતભામાએ વાત.
માહારા પિતાને સૂરજે આપ્યો, સ્વમંતકમણિ તે તાંહે;
શ્રીહરિયે માગ્યો આપ્યો નહીં, પછી મુકયો જઈ ધરમંદિ.
પ્રસેનજનક કહે બાધી, ગયા મૃગયા વન;
મૃગયા રમતાં સિંહે મારયો, સહીને રીંછે જઈ જોમ.
કાને કાન કરે વારતા, આગળ કહાવ્યો માગ;
રીંછ સાથે અઢાવીસ દિન, વહણ્યા જઈ વિતરાગ.
રીંછને છતી મણિ લાવ્યા, જાંબુવતી સંગ નાર;
પિતાને પરિતાપ થયો મેં, મિથ્યા દીધું આળ.
અકરને આપવા કહી, મુને પરાણાવી હરિ સાથ;
ઘેર આવી જાંબુવતી પરણ્યાં, જોં આંખે એહેની દાસ.
કાલિંદી કહે તપ કર્યો, મેં વર્યા શ્રીભગદીશ;
મૃગયા રમતા મળ્યા મુજને, પરણ્યા છે ભક્તી રીત.
નગ્નછતા કહે માહારા પિતાએ, વૃષભની કરી પોણ;
સાત સ્વરૂપ કરી નાથ્યા, મુજને પરણ્યાછે પરિવ્રજ.
તેમોટું હું એહેના ધરની, માર્જની કરું કામ;
લક્ષ્મણા કહે પિતાએ કરી, મચ્છની પોણ જાણ.
માહાર્જિ ચિત્ત ને પિતાનું ચિત્ત, ભગવાન ઉપર મન;
મોહોટા મોહોટા ભુપ સાથે, વેર થાય માટે કશું પોણ.
જળમો જોઈ ઉંચો મચ્છ વેધે, વરે તેહ પ્રમાણ;
સર્વ રાજ જોઈ રહ્યા, કોણે ન ઘાલી હામ.
શિશુપાળ આદે કરાણ સરખા, જોઈ રહ્યા બાંધી કચ્છ;
ખાણાવળી અરજીન તેણે, વિંધ્યાએ નહીં તે મચ્છ.
તાર પછી ભગવાન ઉડ્યા, ધનુષ ખાણ લેઈ હાથ;
જળમાં નીચું જોઈ ઉપરથી, મચ્છ વિંધ્યા જહુનાથ.
સ્વર્ગથી પુષ્પવૃષ્ટિ થઈછે, છત્યા પુરપુરાણ;
રત્નમાળા હું લેઈ ઉભી, અદૃષ્ટ થયા ભગવાન.
રાય સરવે મોહ પામ્યા, દેખી માહાર્જિ રૂપ;
હું જોતી જોતી આવું જોં, નહીં દીક્ષા જાદવભૂપ.
જાણ્યું ને મુજવિના મુર્છા, ખાઈ પડશે ધાર્જ;
તતક્ષણ તાંહાંથી પ્રગટ દરશણ, દીધું અશર્ણશર્ણ.
વરમાળ કહે આરોષી, તવ વાગાં દેવ નિશાણ;
લેજેકાર સધળે થયો, એ રીતે પરણ્યા રયામ.
મચ્છ વિંધી અરજીન તમને, પરણ્યા તેવેત;

એ રીતે મચ્છ વેધી મુજને, વરીછે રણજીત.
ગજ રથ અશ્વ અનેક દાસી, લેખું કેમ ન થાય;
માહારા પિતાએ પેહેરામણી ઘણી, આપી નમિયા પાય.
અક્ષાહિણી સેન્ય આપ્યું સાથે, વળાવ્યા દધ માન;
રથે બેસાડી લઈ ગયા, મુને વાજતે નીશાણ.
સારથીને કહ્યું પ્રભુએ, હાંક વેહેલો રથ;
સર્વ રાજને છતી આઠે, પરણ્યા શ્રીભગદીશ;
જોં એ ધરની કિંકરી, બાઈ જાણીને વિશેષ.
સોળસહસ્ર કહે નરકાસુરે, આણી અમને વાજ;
નાગ ગાંધવ દેવકન્યા, રોકી એણે એ રાજ.
ધંત્રે આવી કહ્યું તાહારે, ચઢ્યા તેપર રયામ;
નરકાસુરને હાણી અમને, લાવ્યા દારિકા ગામ.
સોળસહસ્ર ને એકસો રૂપ, ધરમાં શ્રીભગવાન;
તેટલાં વસુદેવ દેવકી, ને તેટલા ગુરૂ હામ.
મને કરી અમે વરયાં પ્રભુને, ગદા ઉગાડી તાંહે;
આણીને એ રીતે પધારયાં, દારિકાપુર માંહે.
સાંભળી ઘણું હરખ પામી, દ્રૌપદી મનમંદિ;
પરણ્યાનો વિસ્તાર સરવે, કયો કુરૂક્ષેત્ર તાંહે.
શુકદેવજી કહે રાયજી, કયાં ચરિત્ત હરિનાં રમ્ય;
શ્રીતાજન ભાવે કરીને, ભણ્યે પ્રાણજીવન.

(વસાણ)

ભણ્યે શ્રીકૃષ્ણ નામ, એ થયા ત્યાસી અંધા પ્રમાણુરે
ધનદાસના મુતમુત કહે સુંદર, મેવાડા નામ રે.

અધ્યાય ૮૪ મો.

(કરુણું ૧૮૬ મું—રાગ ધનાસરીઃ)

શુકદેવ કહે મુણ રાય, સાંભળી પ્રસન્ન થયા મનમંદિ;
ક્રંતા ગાંધારી જસોદા માત, ગોપી સહુ થયાં રળીયાત;
સભામાં જોણે સાંજી કાન, તે સર્વ વખાણે ગુણ ભગવાન.

(દાળ)

ભગવાનના ગુણ ગાય એહેવે, આવ્યા તાંહાં મુનિ પંગ;
હરિદરશણની હરજા મનમાં, હરખ અતિ ઊંમંગ.
વશિષ્ઠ ને સતદેવ અત્રિ, ભૃગુ દુર્વાસા રામ;
વ્યાસ નારદ અંગિરા, વિશ્વામિત્ર ગૌતમ વામ.
અગસ્ત્ય ઋષિ માર્કંડેય ભામદર્ષ, વચન ઋષી ગુરૂદેવ;
આવતા દેખી સમા સહિતજ, ઉડ્યા હરિ તતખેવ.
આસન આપી પૂજા કીધી, પવિત્ર કર્યાં મમ હામ;
કૃતારથ અમને કર્યાં, ભલે પધાર્યા કહે સ્યામ.

• ‘રામમો’ યુ. પ્રત.

સ્તુતિ કરી કષિની ઘણી, તમો કહિયે ભૂદેવ;
 કૃપા કરીને આપ્યા અમને, દરશણ દેતા ખેવ.
 તીર્થમાં જઈ સ્નાન કરિયે, તાહારે પામે ફળ તે સત;
 પ્રતિમાં કો કાળે ફળે, સિદ્ધ મળે ફળ તૂત.
 કષિ કહે અમને મોહોટા કીધા, સાંભળો હરિવાત;
 પ્રતિમા વળી તીર્થ કોટી, જુઠાં છે શું નાથ.
 તમો જાહારે એમ કહે તાહારે, માને કોણ મહારાજ;
 ભગવાન કહે એ ભક્તિ મારગ, લોક સંદેહ કાજ.
 પ્રતિમાં અષ્ટ ધાતુની, વળી તીરથ કહિયે સાર;
 તમ સરખા સાધુના દરશણ, કુણ્ય હોય તાહારે થાય.
 વેદ શાસ્ત્રના વક્તા તમોહો, તમથી પામે જ્ઞાન;
 જ્ઞાને કરીને ભક્તિ થાયે, ભક્તિયે નિજ ધામ.
 જુઓ જનકે કોટિ નરકના છાવ, તારયારામપ્રતાપ;
 સાધ સમાગમ એહેવો છે, શું કહું મુખથી વાત.
 તમથી તીરથ પ્રતિમાની, પ્રતિષ્ઠા જાણે લોક;
 તેમણે તમો મોહોટા પ્રભુયે, સ્તુતિ કરી શ્રીમુખ.
 સર્વ જનને જાણવા એ, કહ્યું સમામોહિ;
 સાંભળી કષિ પ્રસન્ન થયા ઘણું, હરખ પામ્યાં તહિ.
 ધન ધન શ્રીમહારાજ તમને, વધા કષિણ વાણ;
 ધર્મ મરજતા રાખવા, એ કહ્યું શ્રીભગવાન.
 અમો તમારા સેવક છીં, જુઓ સ્તુતિ કરી ઘણી સોયે;
 તમારો મહિમા એ સ્વામી, જાણે જ્ઞાની કોયે.
 તમો તે પરિગ્રહ કહિયે, માયાથી ગુણવિકાર;
 મૃતિકાથી ભાત ભાતના ઘટ, નીપજે તે સાર.
 ભાગે તાહારે મૃતિકા તેમ, દીસે માયા લોક;
 સ્વપ્રમા મુખ ભાગવે, પ્રાણી જાગે તાહારે રીક.
 તેમ તમે ખરા માયા જુડી, દીસે સહુ પરપંચ;
 સચ્ચિદાનંદ રહ્યા વ્યાપી, રમત રચી એ સંચ.
 તમ ચરાણથી ગંગા પ્રગટી, તે આપે પ્રાણીને ભોક્ષ;
 જાદવ ખીજ રાય તમને, એળખે નહીં લોક.
 એતો આપણ સગાવાહાતા, એમ કરી જાણેમન;
 ખાણ પીણ એસણું સંગે, મુઠું એકે આસન.
 એમ ન જાણે જગદીશ છે, કેમ ખરાખરી કરું શીવ;
 મરજતા પામે નહીં, એ ગ્રહ આપણુ છવ.
 એમ સ્તુતિ કરી કષિયે ઘણી, હવે આજ્ઞા જહાયે ડામ;
 ભક્તિ તમારી હજો અમને, માણુ એ ભગવાન.
 માન્ધાતા મહીપતી, મુચકંદ એહેના તન;
 તેહેને તમે કેમ મુક્તિ આપી, તે અમને પરિગ્રહ.
 વચન કષિતાં સાંભળી, હરિ થયા મન રચીયાત;

પિતામહ સંગ મૃતરાષ્ટ્ર, વળી જુધિષ્ઠિર મહારાજ.
 ઉગ્રસેન સહુ સભા કહે, કષિયે કર્યા પાવન;
 શ્રીકૃષ્ણ મુખથી વધા વાણી, સાંભળો મુનિજન.
 ભાવ હોય તો પ્રતિમા ફળે, તીર્થ એ મુખદાય;
 કેહેશે આટલાં જળ તેમ ગંગા, કેમ ફળ તેહેને થાય.
 તમ સરખા સાધને પ્રાણી, જાણે નહીં મતિમંદ;
 સંસારનાં મુખ વિષે તેહેમાં, પડ્યા જન એ રૂંદ.
 ગંગા કહે મહા પાતકી, આવી તાહાયે મુજમાં તેહ;
 તે પાતક હું તાહારે છુટું, સાધમળે સંત એહ.
 વૈલોકને પાવન કરે, તે કેહેછે જુઓ એમ;
 સાધ સંગત એહેવી છે, એ જાણે નહીં કો કેમ.
 આટલાં જેમ મનુષ્ય છે, તેમ જાણે તમને મૂઠ;
 ગો ખર પશુ કરી જાણવા, એમ વધા ગરુડાડ.
 તમે અમારું દેવત છો, તમ વિના નહિં કો અન્ય;
 તમને આપે તે હરિને પોહિયે, મોહોટા તમો મુનિજન.
 તમારાં એ ચાર્ણીની રજ, પવિત્ર કરે વૈલોક;
 તીરથ સઘળાં વસે ચરણે, જ્ઞાન ઉપદેશ ભોક્ષ.
 આગળ આવશે કળી, વિપ્રને માનશે કોણ આમ;
 તે માટે સભા સહુ દેખતાં, કેહેછે એમ શ્યામ.
 સાંભળી કષિ વિચારે, હરિમહિમા કળ્યો નવજય;
 સકળ સૃષ્ટિનું મૂળ વિષયું, જગતપિતા કેહેવાય.
 વસુદેવનંદન કાહાયે જગતમાં, એ વિટંબાણ વાત;
 પ્રભુને જન્મ મરણ નહીં, એ જાણે વિરલા સંત.
 વિપ્ર કહે આપ્યા દરશણને, જુઓ સ્તુતિ કરી એહેવી પ્રીત
 આપણે મોહોટા કર્યા, એહેવા ભક્તવત્સળ હરિ.
 એમ મોહોમોહિ કરે વારતા, ઘણું હરખ પામ્યા મન;
 એ વિશ્વંભર વિશ્વપાળક, કહીયે મધુસૂદન.
 કષિ કહે શ્રીકૃષ્ણને, તમો સેવું છીં અમો દાસ;
 અમો પામર તમો મહાપ્રભુ, મોહોટા તમો અવિનાશ.
 જોગેશ્વરને દરશણ દુર્લભ, તે અમને મહારાજ;
 દિવ્યચક્ષુ દેખે નહીં તે, તે ચર્મચક્ષુ દીઠા નાથ,
 અષ્ટાંગ જોગ સાધે તાહારે, દરશણ થાયે રૂદ્યામોહિ;
 તે પ્રભુ અમે નવણે નિરખ્યા, પ્રત્યક્ષ જુઓ અહિ.
 એમ સ્તુતિ કરીને ઉડ્યા તાહારે, માણું એ વરદાન;
 ભક્તિ તમારી હજો અમને, ખીજું નહીં કાંઈ શ્યામ.
 મૃતરાષ્ટ્ર ઉગ્રસેન આદે, પિતામહ ધર્મરાય;
 તે દેખતાં પ્રજા કરી કષી, નમ્યા પ્રભુને પાય.
 સભા સર્વની શીખ લેછે, આજ્ઞા છે મુનિજન;
 વસુદેવજી તાર ઉડીને વિનવે, આવી ધરમાં કષિના અર્ધ.

તમસરખા મહંત મોહોટા, આવે અમો મન થયારળિયાત;
તમ વિના ઉપદેશ કોણ કરે, સાંભળો મુનિ વાત.
સંસારનાં રૂઠાં ભૂંડાં કર્મ તે, થયા બંધન ભાર;
એ ક્રેમ કરી હવે છુટિયે, ક્રેમ ઉતરીયે ભવપાર.
વચન રાયનાં સાંભળી, તવ બોલ્યા નારદવાણ;
જગતગુરુએ એહેનાં ઘરમાં એ પુછે અમને જ્ઞાન.
ગંગાથી રહે સહસ્ર જોજન, તેહેને જાવાનું મન;
પાસે હોય તાડુરે ભાવ ન ઉપજે, જાણુજો રાજન.
ગંગા તજીને અન્ય તીર્થની, કરેછે જન આશ;
તેમ જગન્નિવાસ કૃષ્ણજી મુકી, આવ્યા છો અમ પાસ.
ઉદકપૃથવી વાયુ અગ્નિ, સૂરજ એ સ્વર્ગવાસ;
એહેને ભજિયે કે આહાને ભજિયે, દુગધાએ રૂળનાશ.
તેમણે ભાવ ધરી પ્રભુજીને, ભજિયે મન દહાવ;
સકળ મનોરથ થાય પૂરણ, કૃપાનિધિ સુખદાય.
જગન દાન વ્રત તીરથથી, ભવ છુટીયે રાજન;
વસુદેવ કહે એ જન્મ લઇને, ભોગવવાં કાંઈ કર્મ.
પાપ પુન્ય બેહુએ ભોગવવાં, એહેમાં નહીં સંદેહ;
ઋષી કેહે તમો સત્ય કહો પણ, સાંભળો કહું એહ.
શ્રીવિષ્ણુઅર્પણ કરીયે કર્મ, નિઃકામતા રાજન;
જ્ઞાન કરી દહ ધરે જેહેને, વાસના નહીં મન.
તેમણે કરો જગન એ પુણ્ય, પામશો હરિધામ;
તમે તો સેહેજે તરયા છો, લોક સંદેહ કામ.
ગુહસ્થના એ ધર્મ છે, પામ્યા ખરચણું દ્રવ્ય રાય;
સંચે કરીને મુકે ઉડું, વાસનાયે સર્પ થાય.
તુળશી જળે કરી પાત્ર જોઇને, દીયે વિમને દાન;
જળના સ્વામી વરણ એ પુણ્ય, આપે વિભયુને આમ;
વિષ્ણુ આજ્ઞાયે સહસ્રગણ, રવિ જોઇયે તે આપે દામ.
કિરણે જળ એકગણુ શોષે, આપે લક્ષ પ્રમાણ.
જેમ ચંદ્ર કિર્ણ અમૃત તેણે, છવેછે સહુ વૃક્ષ;
તેમ રવિ કીરણે જગત એ, હરિકૃપાયે દ્રવ્ય લક્ષ.
તુળસી તાંડાં સાખ પુરે, કીધું હોય જેણે પુણ્ય;
શ્રીવિષ્ણુના ગણુ લઈજાયે, અતે પામે હરિપદ ધન્ય.
સાણભંગુર એ દહ તેણે, કરડું સાધન ભદ્ર;
જગન દાન એ પુન્ય મોગે, ઘટે નહીં કાંઈ દ્રવ્ય.
અહર લોક ને પરલોકમાં, તેહેનો ગાયે જસ ધનધન;
તેમણે તમે જગન આરભ, કરો એ રાજન.
એણે કરી સંતોષ થાયે, જગનપુરુષ એ બ્રહ્મ;
છદ્રે જગન કરયા ઘણા તો, પામ્યા સ્વર્ગસદન.

૧ કેટલીક પ્રતમાં 'અરયોક' છે. [મહાપાક]

વચન મુનીના સાંભળી, ઘણું પ્રસન્ન થયા વસુદેવ;
જગન કારજ કરવાને, ઋષિઓને રાખ્યાછે અશ્વમેવ.
થઈ આજ્ઞા રામ કૃષ્ણને, કરો સામગ્રી શહુ તીયાર;
મોહોટા મોહોટા ઋષેશ્વર બળ્યા, દાવ છે આ ઠાર.
વચન તાતનાં મસ્તક ધરી, કરે જગનનાં કામ;
સંઘમાં પડો ફરવો, કોઇ જાયે નહીં હવે ગામ.
પંચ દિવસ સહુ રાખ્યા તેહેને, વિવિધ પેરનાં આન;
જગન સામગ્રી કરી શીખે, મંડપ મણિમય રમ્ય.
વસુદેવજી મૃગચર્મ દીક્ષા, ધરી બેસા તાંહે;
દેવકી આદેશી અષ્ટાદશ, સંગે મંડપમાંહે.
પૂજની સામગ્રી સર્વે, મંગાવી તતપ્રિય;
કેસર ચંદન પુષ્પ તુળસી, પૂજ કરે વસુદેવ.
આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડ્યા વિમળશ;
ચાર્ણ પખાળી આણીદક લઇ, ધરયાં છે તવ શીખ,
વરયા વિમ તેહેની પૂજ કીધી, ભાવ શું ઘણી પ્રીત;
અગ્નિકુંડ દીપમાન કીધા, મંત્ર ભણી એ રીત.
હોમ સામગ્રી ઋષીની આગળ, મુકી જગન કુંડ જાંહાં;
તિલ ઘૂત આદે અનેક વસ્તુ, હોમે ભણીને રવાહા.
શ્રીકૃષ્ણ રૂપમાળી આદે સહુકો, કરે જગનનાં કામ;
બળભદ્ર સ્ત્રી પરિવાર સાથે, પુત્ર પ્રધુમન સાંખ.
મંડપમાં ભીડ બહુ જોવા, મળ્યા લોક અપાર;
દેખીને ઘણું હર્ષ પામ્યા, વરત્યો જેનેકાર.
વસ્ત્ર ભૂષણ વિવિધપેરનાં, પેહેરયાં છે સહુ આંગ;
જગનમાં જાતકાર શાભા, થઈ રહ્યા અતિ રંગ.
જનક જન જસ છંદ બોલે, કિરન ગુણશ્રીભગવાન;
તાલ જાંઝ મૃદંગ વાજે, ગાયે ગાંધ્રવ જાન.
જગનઅતે સ્નાનને, આદ્યા રામ દ્રહ છે જાંહાં;
વસુદેવ નાહાયા તે પ્રવાહ હેઠળ, નાહાયું સર્વ કો તાંહાં.
આપ્યાં વસ્ત્ર ભીના જનકને, નવાં પેહેરયાં છે સુખદાય;
પંચશબ્દ નિશાણુ વાગ્યાં, આવ્યા આશ્રમે રાય.
પોડશ પ્રકારે પૂજ કરીને, આપ્યાં વિમને દાન;
જનકની બહુ ભીડ થઈ, દેવા ઉભા શ્રીભગવાન.
વરયા તેહેને વિશેષ દક્ષણા, શ્રીકૃષ્ણ તાંહાં શું ન્યૂન;
ગજ રથ અશ્વ ગો બોમો દાનજ, કરયાં છે બહુ પુણ્ય.
વસ્ત્ર ભૂષણ વીમને, આપ્યાં રતન મુકતા હેમ;
જે માગે તેહેને ના નહીં, ઉદાર અતિ ઘણા પ્રેમ.
સમસ્ત ઋષિ સંગ સરવને, આપ્યાં ઇચ્છાઓજન આન;
ધી કીધા એહેવો જગન એ, વિખાણું સહુ જન.
સૌરઠ મચ્છ પંચાળના, કંક વંક દેશના રાય;

ભરતખંડના લોક સરવે, આપ્યા દર્શણ કામ.
 સુરજગદ્ગણ કર્ણીન બીજા, જાણે હરિનું રૂપ;
 તેમણે તે જાતરામાં, મળ્યા છે બહુ ભુપ.
 હાલે પરવારયા કરી તીરથ, માગેઆજ્ઞા હરિપાસ;
 વસે ભૂષણ સેવક શુદ્ધાં, આપી કીધા વીદ્યાય.
 પિતામહ દ્વૈતરાષ્ટ્ર પાંડવ, અવર બહુ રાજન;
 શ્રીકૃષ્ણને મળી થયા તત્પર, આગન્યા હવે બ્રહ્મ.
 કંતા દ્રોપદી મુલદ્રા, એ આદે બીજી નાર;
 દેવકી આદે રૂપમાણી સહુ, મળ્યાં પ્રેમ અપાર.
 પેહરાંમાણી કીધી ભક્તી, જેહને ઘટે જેહવી રીત;
 મળી કરી સહુ દેશ આદ્યાં, ગાયે હરિજન ગીત.
 નંદ જસોદા ગોપ ગોપી, માગે આવી વિદ્યાય;
 વસુદેવ કહે હવે પરવારયાં, સંગ ખેડા નહીં કરી વાત;
 કારાગૃહમાં દોહલે કુખ, ભોગવ્યાં જેમતેમ.
 હવે સ્ત્રીપુત્ર રાજમાહે, ભૂલા તમને એમ;
 તમારી પ્રોહણા ચાર ન થઈ, આજ ભોજન સાથ.
 નાનાવિધ પકવાન સાથે રાત્રે, જમાડ્યાં ગોપ માત્ર;
 બજાબદ્રણ્યે બોજે દિવસે, રાખ્યાં ગોપ સમગ્ર.
 ત્રીજે દીવસે શ્રીકૃષ્ણે રાખ્યાં, ચોથે સાત્વકી ગદ.
 એમ પ્રોહણાચારી હેત નદપર, રાત્રે અશરણાસણી;
 આજ રહો હવે કાલે જાઓ, એમ વીત્યા માસજ ત્રણ.
 નંદ કહે હવે કાંહાંલગી, હોયે આગન્યા હરિ એમ;
 શ્રીકૃષ્ણ કહેછે પિતાજી, તમ વિના ગમશે કેમ.
 માંડે ચિત્ત રહે પ્રજાવિષે, કાહારે દેખું ગોકુળ ગામ;
 પાણુ શું કરે રાજકાજ આગળ, અવાય નહીં તેણે ડામ.
 ભણું એ મને પ્રજાસાથ મુજને, મળ્યા છે જુઓ આદિ;
 ઘણે દિવસે મળ્યા આપણુ, ફરી મળવું કયાંહે.
 એટલે વર્ષકાળ આપ્યો, જાણ મન પ્રકુલ;
 નંદ જસોદા ગોપ ગોપીને, આપી વસ્ત અમૂલ.
 વસે ભૂષણ વિવિધ પેરના, રત્ન હેમ જડાવ;
 એ તમ સરખું આપ્યું નહીં, એમ વિનય કરે દીનદયાળ.
 વસુદેવ દેવકી રામ કૃષ્ણ એ, મળ્યા પ્રેમ અપાર;
 સેન્ય સાથે વળાવાને, આપ્યું દેવભોરાર,
 મળી નંદ જસોદા આદ્યાં, ગોપ ગોપી ગામ;
 શ્રીકૃષ્ણવિરડભર્યા લોચન, રહ્યું ચિત્તમાં ધ્યાન.
 હવે ઉગ્રસેન સહુ જાદવસાથે, થયા સજ પ્રમાણ;
 ગજ રથ અશ્વ એ મુખાસન પર, ખેડા વાજે નિશાણ.
 રામ કૃષ્ણ તે સંઘ લેઈ આપ્યા, દારિકા જગદીશ;
 આનંદ આછવ ગીત મંગળ, રાજધાની એ રીત.

(વનગી)

એ રીતે આપ્યા નગરમાં, શુક કહે સાભળ રાય રે;
 ધનદાસના મુતમુત કહે મુંદર, ચોરયાસીમે અધ્યાપરે.

અધ્યાય ૮૫ મો.

(કરુણું ૧૯૭ મું—રાગ રામઝી)

શુક પરિક્ષતને કહે વાણી, સૌનકને સૂતપુરાણી;
 કથામૃત નવનવી શ્યામ, શ્રોતા સાંભળો થઈ સાવધાન.

(દાળ)

સાવધાન થઈને સાંભળો એ ચરિત હરિના રમ્ય;
 જે સહુ દેખો તે કારમું, સાચું નામ શ્રીપરિબ્રહ્મ.
 એ કીરતીછે રામ નામની, પાપના બહુ પહાડ;
 બક્ષીહારી પ્રભુના નામની, જેણે બાળી કીધી રાખ.
 હુતાશનની એક કણિકા, તૂણ મેરસમાન;
 બાળી તેહને ભસ્મ ફરે તેમ, પાપને હરિનામ.
 વસુદેવને ઋષિ કહી ગયા, એ કૃષ્ણ પૂર્ણાનંદ;
 તેણે કરીને વિશેષ જ્ઞાનજ, આજખ્યા ગોવિંદ.
 વસુદેવજી ઘરમાં ગયા, નાંહાં ખેડાછે વિશ્વનાથ;
 તતક્ષણ ઉડી નમ્યાં તાતે, મસ્તક મુકયો હાથ.
 ધન ધન તમને મેં આજખ્યા, તમે કહિયે શ્રીપરિબ્રહ્મ;
 સરજો પાળો સંધારો, તમે પિતા જકતસ્વામીન.
 તમે પિતા કહી મુને બોલાવોછો, એ વિટંબાણુ જ્યે;
 તમારી સત્તાએ સંસાર ઉભો, તમવિના નહીં કોય.
 બ્રહ્મથી એ તત્ત્વ માયા, એથી પ્રકૃતિ એમ;
 એહેમાં પ્રતિબિંબ છાયા, રવિ જળ ઘટ તેમ.
 પૃથ્વીપર જન રહેછે, એ પૃથ્વી મસ્તક શેષ;
 કૂર્મે ઉપર શેષ તળે જળ, રક્તિ શ્યામ તમ વિશેષ.
 વાયુ તૂણને ઉડાડે, એ સત્તા વાયુની એમ;
 દિસે નહીં વ્યાપી રહ્યો વાયુ, બાણુજે બ્રહ્મ તેમ.
 સઘળે તમે વ્યાપી રહ્યાછો, તમને દેખે નહીં કો જન;
 માયાએ વાહ્યા ફરે પ્રાણી, ભોગવે કુખ કર્મ.
 ફરી મનુષાદહ પ્રાણે, પામે ઉત્તમ કાય;
 બધીર મુકો અંધ તેહેને, કેમ હરિ પ્રાપ્ત થાય.
 સર્વોગ દહ પામ્યાં સારી, જાણે નહીં મન મૂઠ;
 મનુષ દહ દેવને દુર્લભ, એથી વાસ વૈકુંઠ.
 એ દહે આજખ્યા નહીં, શબ્દબ્રહ્મ પૂર્ણાનંદ;
 દીપક હાથમાં ને પડે કૂપે, એહેવા એ મતિઅંધ.
 એમ ન જાણે આપણુ પડ્યા છૈં, કાળના મુખમાહે;

૧ 'રાજધાનીની રીત એ' ચુ. પ્રત.

રાત દિવસ અહંમતામાં, તે ફરે ભૂલ્યા અહિ.
તથા તમ થાયે નહીં, જો પામે ઇંદ્રનું રાજ;
તોહિ તે બ્રહ્મલોક ઇંદ્રે, એહવા મૂઠ નહીં લાજ.
સ્થિર થઈ ક્ષણમાત્ર તે જુઓ, લીચેનહીં હરિનામ;
તમારી માયા પ્રબળ તેહેને, ફરવે ચારે ખાણ.
તમે કહેશો હું બ્રહ્મ જીં, મનુષ દહધ્યુ ક્રમ;
એમ નહીં તમે પૃથવી ભારજ, ઉતાર્યો આવી બ્રહ્મ.
સનકાદિકના શ્રાપથી, જ્ય વિજય પડિયા ભોમ;
તે કારણ તમે દહધરીને, આવ્યા જહુકુળ શ્યામ.
તેમણે માહારા પુત્ર નહીં, તમે સચિદાનંદ બ્રહ્મ;
તમને જન ઓળખે નહીં, તેહેનો શોચ કડું મન.
સ્થાવર જંગમ ફરતા ફરતા, આવે નહીં કહું થાહે;
તે શ્રમ આજે ગયો, નરદહ ન જાણ્યો અહિ.
શ્રીકૃષ્ણ વળતું બાલિયા, તમે કહી તે સત વાત;
આવડી સ્તુતિ માહારી શું કરો, શું જોઈયે તમારે તાત.
પૂરવે તમે તપ કરી માગ્યું, મુજકને વરદાન;
તમ સરખા માહારે પુત્ર હોય માટે, આવ્યા જીં. તમધામ.
હું જીં તે જીં જાણુજે મનમાં, ચર્યા શી કરો તાત;
લોકને તમે જાણાવો, હજુ કરવું આગળ કાજ.
વસુદેવ કહે ભવબંધનથી, તારો મુજને તન;
ભક્તિ તમારી હજો હૃદયા, માગું જીં એ બ્રહ્મ.
કારાગૃહમાં દરશણ આપ્યું તે, અમે વીસર્યા ભાન;
માયા તમારી દુર જે જાણ્યા, પુત્રભાવે ગયું જ્ઞાન.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સુણોપિતાજી, તમે જુઓજ્ઞાન વિવેક;
હું તું ભાવ છાંડી મુજને, દેખો સઘજે એક.
તમે તો સેહેજે તરયા, કહું લોક સંદેહ કાજ;
ભાવે કરી મુજને ભજે, તે છટશે ભવ રાજ.
વસુદેવ મુન્ય ધરી રહ્યા, ફરી બોલ્યા નહીં તવ ભૂપ;
જ્ઞાને કરી તનમય થયા, દેખે સઘજે બ્રહ્મવરૂપ.
શુકદેવ કહે સુણ રાયજી, આવ્યાં દેવકી પ્રભુજી પાસ;
પુત્ર પેહેજાં છ નાશ પામ્યા તે, માગશે એ આશ.
સ્તુતિ કરે મા દેવકી, મેં જાણ્યા તમે પરિબ્રહ્મ;
જ્ય નારાયણ જ્ય પુરષોત્તમ, જ્ય જ્ય મધુસૂદન.
મુકંદ માધવ કેશવ વિરજ્યુ, સદા વદન પ્રકૃત;
જ્યેશ્વર તમે કરતા હરતા, સર્વ સૃષ્ટિનું મૂળ.
નિમિત્તમાત્ર એ બ્રહ્મા વિશ્વને, સરજે છે ભગવાન;
ઇંદ્ર જમ દિગપાળ રવી શશી, આજાચે કરે કામ.
તેમણે માહારા પુત્ર નહીં, એ કહેવાને જન્મ તાદ;
સર્વ ભુતના સાક્ષી તમેજો, નિરાકાર સાકાર.

તમે કહેશો કેમ મનુષ દહધરી, ભોગવતું મુખ દુઃખ;
તેમણે તમે મનુષ નહીં, ધર્યું દેવકારજ રૂપ.
મનોરથ એક ઉપનો, તમને કહેવા શ્રીજુગદીશ;
છ પુત્ર માહારા મુઆંછે તે, આણીઆપો ઇશ.
એકવાર તેહેને જોડાં દષ્ટ, પોહોંચે મનની આશ;
કરજો કડું વીનતી, એ માનો શ્રીઅવિનાશ.
તમે કહેશો હું કાંઈથી લાવું, મુઆં પુત્ર ફરી અહિ;
એમ નહીં ભુત ભવિષ્ય તમને, કળે છે મનમાહિ.
તેમણે મુને આણી આપો, તમથકી થાયે કામ;
ગુરુપુત્ર તમે જમનગરથી, આણી આપો શ્યામ.
ગોરાણીની આજ્ઞા તમે, લેઈ ચઢાવી શીખ;
તેમ માહારી આજ્ઞા હોય તાંઈથી, લાવો શ્રીજુગદીશ.
વચન માતાના સાંભળી, પછે બોલ્યા મધુસૂદન;
એ કેટલીએક વાતછે, આણી આપું તમારા તન.
રથ મંગાવી સજ કરાવી, બેઠા દેવમોરાર;
સુતળમાં પ્રભુ આવી પોહોતા, બળી રહે જે ડાર.
દેખીને રાય શીઘ્રે ઉડ્યા, કર્યો દંડપ્રાણામ;
આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડ્યા ભગવાન.
અર્ધપાદ પૂજા કરી. લઈ ચરણોદક ધર્યું શીખ;
ધૂપદીપ નૈવેદ્ય આરતી, ભાવસું ભસી રીત.
તમે દેવગુરુ વળી અમારા, બે ભાવ નહીં જુઓ શ્યામ;
સંસાર દુઃખમાં પડ્યા અમને, ઉધારો ભગવાન.
આ તન મન ધન તમને અર્પણ, દાસના જીં દામ;
કૃતારથ અમને કર્યા, કહે અમ સરખું કાંઈ કાજ.
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, તાહારે પ્રસન્ન થઈ કહે શ્યામ;
મન વશ કરો એ તરતું મુલભ, જુઓ વિચારી જ્ઞાન.
તમને શાની ચંત્યા જેહેને, માથે છે પરિબ્રહ્મ;
હવે કહું એકવાત તે તમે, સાંભળો રાજન.
છ પ્રાત મહારા માજાણ્યા, તે આવ્યા છે આઠામ;
તે કારણ અમે આવ્યા અહિયાં, લેવાને સાવધાન.
પૂર્વે મરીચી ઉરણના, એ પુત્ર કહિયે મોક્ષ;
અજને શ્રાપે અસુરચોની, પામ્યા છે મૃતલોક.
એ વિસ્તારી કહું સાંભળો, સરસ્વતી રૂપનિધાન;
તે દેખીને પુકે દોડ્યા અજ, ફે લીધું હણવા ખાણ.
જે પુત્રને દેખી નાહાડા, મુકી તેહેની પૂડ;
રેત પડ્યું તેહેવામહિ, કામ દુર્જય મૂઠ.
સાઠ સહસ્ર બાળ ખટ સતમુખ, ચાલે રવિને સાથ;
ઈચ્છા પ્રભુની કરવું એ દેખી, હસ્યા એ છ પ્રાત.

જનકપિતા એકદુ કરે તાહારે, આત્મ કેમ એ ધર્મ;
 દેખીને અજ કહે માહારા, પુત્ર થઈહસે કેમ.
 મોહા કરે તે સમજ તેહેને, નિંદછે કેમ મૂઠ;
 પત્રે કરીને રેત ધરયું તેહેનાં, સાઠ સહસ્ર રૂપી ચૂક.
 શું જોઈને હસ્યા અજ કહે, કરેં એહેની પેર;
 આપ થયો પામ્યા અસુરયોની, હિરણ્યકશ્યપને ઘેર.
 તાંહાંથીકી જોગમાયાયે, આણિમુકયા દેવકીકુખ;
 જોગરાજ એ કંસ એણે, હણ્યા છે એ દુઃખ.
 માતા શોક કરે ઘણો, એ પામ્યાછે દુર્મણી;
 ધરિવર જાણી કહ્યું મુજને, આણી આપો તાંન.
 તેમાટે તમે રીતિ વેહેલા, આપો મુજને રાય;
 વિસખ આંહાં કરવો નહીં, એ માનો સહી શુખદાય.
 તમે કહેશેા અહિયાં કાંહાંથી, એમ નહીં જુએ તેહ;
 એ પેલા છ બેડા અહિયાં, એહેમાં નહીં સદહ.
 સૂતપુરાણી રૌનિક આગળ, કહેછે એ કથાય;
 અકળગતિ ગોવિંદની, કોણે કળી નવ જાય.
 બળી કહે અમરાવતીથી, અધિક સુતળ સાર;
 તમે એહેને કેમ લઈજોએછો, મૃત્યુસોક મુઝાર.
 ભગવાન કહે એ સત કશે મુને, ધાવતાં રહ્યું શેષ;
 તેહેનું એ પયપાન કરશે, તેથી પદવી નરેશ.
 વચન પ્રયુના ધરી મસ્તક, આપ્યા છે એ બાળ;
 રથે બેસાડી લેઈઆવ્યા છે, તાહાંથી દીનદયાળ.
 બ્રાત લેઈ ભગવાન આવ્યા, દારિકાપુર માહે;
 માતાને કહે લીધો પુત્ર તમારા, હરખ્યાં મન જોઈ તાહે.
 જેહેવા હતા તેહેવા એ બાલક, કહિયે રૂપ રશાળ;
 કૃત્તિમકર્તા સમર્થ શ્રીહરિ, ધન્ય શ્રીગોપાળ.
 દેખતાં પયધાર છુટી, માનું હેત ઘણૂ મન;
 બોળે બેસાડી આલિંગન દેઈ, ધવરાવ્યાછે તાંન.
 મુહુર્તમાત્ર બેડા સહી, પછે આવ્યું દિવ્ય વેમાન;
 વિષ્ણુના ગણ અતુલજ એ, દીડા રૂપનિધાન.
 માતપિતા બ્રાત સહુને, કીધા નમસ્કાર;
 છયે જણુ બેસી ગયા તાંહાં, વરત્યો જેજે કાર.
 માતાયે મન જાણ્યું એ મુને, બ્રાત થઈયું બાળ;
 સ્વમતી પેરે થઈ ગયું છે, એ જુઠી માયા જાળ.
 કોહોનાં બાળક કોહોનાં આપણ, એ સહુ મિથ્યા શોક;
 બ્રહ્મની એ માયામહિ, જુલ્યા સરવે લોક.
 એહેવા એ ભગવાન ઘટમાં, સખા કહિયે બ્રહ્મ;
 તેહેને તો જાણતા નથી, પછે બોમવે કુખ કર્મ.
 ખાણુ વાહાલા તેહેને વાહાલા, ઘટમાં બ્રહ્મ ને તેજ;

એ છે તો સ્ત્રી પુત્ર જન વાહાલું, નહીતો અપ્રિય એજ.
 એમ સ્તુતિ કરે મા દેવકી, એ કૃષ્ણ શ્રીપરિબ્રહ્મ;
 પુત્ર છ મુને આણી આપ્યા, વાર ન લાગી ક્ષણ.
 મેં જોળખ્યા ભગવાનને, એ કહિયે વૈકુંઠ ભુવ;
 હું તું ભાવ ટળી ગયો, સઘળે દેખે એક સ્વરૂપ.

(વલણ)

તદરૂપ થયાં મા દેવકી, શુક કહે સાંભળ રાય રે;
 ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, થયો પંચાશીમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૬ મો.

(કલ્પું ૧૯૮ મું—રાગ સામેરી)

કહે પરિક્ષતને શુક એમ, પ્રયુનાં ચરિત્ર અતિઘણાં રમ્ય;
 હરિરસ પીતાં તમ ન થઈયે, કહ્યું વસુદેવને જ્ઞાન હરિયે.
 જાણ્યા દેવકીયે જીવના જીવન, થયાં તનમય દેખે એકબ્રહ્મ;
 ભવબંધનના છુટા પાશ, ધોડામાં જ્ઞાન કહ્યું અવિનાશ.
 માહારી પિતામહી હરિની બેન, અન્નુન હર્ષ કરીલાવ્યાકેમ;
 દુરજોધન ક્રોધર શેષનું મન, એ વિસ્તારી કહો મુનિજન.
 શુકજી કહે મુણ રાય, તમ પિતામહનો કહું મહિમાય;

(ઢાળ)

મહિમા કહું તે સાંભળો, ચિત્ત દેઈને રાજનન;
 તીર્થ જત્રા કરવાને તવ, નિસરયા અરજુન.
 ફરતા ફરતા પ્રભાસમહિ, આવીપોહોતા ગુણકેશ;
 સાંભળ્યું જે દુરજોધનને, કન્યા આપે શેષ.
 મોહોટા મોહોટા ભૂપ આવી, માગેછે કન્યાયે;
 બળભદ્ર તેહેને આપે નહીં, તે ફરી પાછા જાય.
 વસુદેવ દેવકી શ્રીકૃષ્ણનું, છે અરજુન ઉપર મન;
 એ સમાચાર જાણી પારથ, નિસરિયા તતક્ષણ.
 વિચાર્યું બળભદ્ર આગળ, ચાલે નહીં પ્રાકમ;
 સન્યાસી ત્રિદશી થઈને, જાડો જોડો મર્મ.
 તેમાટે એ વેશ ધરીને, આવ્યા દારિકા મોક્ષ;
 વાટે વાસો જાંહાં રહે, તાંહાં પુજા કરે સહુ લોક.
 નગ્રમાં ચારે વર્ણ આવી, નમેછે રસરંગ;
 તેજપુજ પ્રરાશ દીસે, નરનારાયણ અંશ.
 તે જાણતા નથી કપટ વેશને, ધરયો છે અરજુન;
 જોજનને સર્વ તેડી જાયે, ભાવસું ધન ધન.
 બળભદ્રે જાણ્યું સન્યાસી એ, દીસે જ્ઞાનીબ્રહ્મ;
 એક દિવસ જોજનને, તેડી લાવ્યા મન પ્રસન.
 આસન આપી પૂજન કીધું, પંચામૃત જોજનન;
 સુભદ્રાજી આવી ઉભાં, દીડાં કન્યા રતન.

દેવાંગના જાણે સ્વર્ગથી શું, આવીછે ઘણું રૂપ;
કન્યાયે તવ યોગખ્યા, નહીં સન્યાસી કો ભૂપ.
દેખીને ચિત્ત થયું વેહેવળ, અરજીનનું તતખેવ;
સુભદ્રાનું અરજીન ઉપર, બેહુનું ચિત્ત એક.
આજનખાહુ વિશાળ લોચન, દીસેછે તેજવંત;
કન્યાયે મન જાણિયું, એ વર હજે ભગવંત.
ભોજન કરીને ઉડ્યા શેષે, આપ્યાં ખીડાં ખરાસ;
શ્રીકૃષ્ણને મળી ગયા આશ્રમ, જાણ્યું તે અવિનાશ.
પ્રીત થઈ તાહારે કો વેળા આવી, કહેછે બ્રહ્મજ્ઞાન;
શ્રીકૃષ્ણનો મત લેધ પારથ, થયા પછે સાવધાન;
અંબિકાની જનરાયે, નીસમ્યું સહુકોય;
રથે બેસીને સુભદ્રાજી, જીનયછે જીએ લોક.
સન્યાસી તાહાં જોવા ઊભા, દીઠો રથ એ જડાવ;
કંઈએક જોઈ રક્ષા કારણ, સંજો વીર વિકાળ.
પારથે મન જાણિયું, ભલો દાવ છે કરું કામ;
સારથીને પાડ્યો ઢોળી, બેઠા રથે સાવધાન.
ધનુષ તેહના લધ પારથે, નહસાડ્યા સહુ વીર;
તાંહાંથી રથ લઈ ગયાછે, ધનુરવિદ્યા ધીર.
નગ્રમાહે હાક વાગી, સંન્યાસીયે કર્યું કામ;
સુભદ્રાને હરણ કરીને, લેધ ગયા તેહને ગામ.
સાંભળી બળીભદ્ર કોખ્યા, તે જાણ્યું પારથ રાય;
બેહેનને કેમ લેધજાયે, રૂંડું એહેનો ડામ.
હાવે નગ્રસુકાં લાખુ ઊંધું, હસ્તિનાપુર તે ગામ.
સમુદ્રની જોમ વેળા આવે, તેમ કોખ્યાછે રામ;
હજીમુસળનું સમરાણ કર્યું શેષે, આવી ઉભું ખેવ;
રથે બેસીને જાય એહેવે, વારેછે ગુરુદેવ.
સમજાવે સહુ રામને, તમે શાંત કરો હવે ક્રોધ;
માનો તો અમો કહું તમને, સાંભળો પ્રતિબોધ.
હવે આપણા પુજ થયાછે, એ સાથે શી રાઠ;
વિધાતાયે લખ્યા લેખ તે, મીઠે નહીં એ સાર.
ભાવી પદારથ હોનાર છે, તેહને શું કરવું જીએ મન;
સત્રીનો એ ધર્મ છે, છતી કરે ગાંધર્વ લગન.
સમજાવ્યા સમજે નહીં, તવ ચાલ્યા હજીધર શેષ;
એ સમાચાર શ્રીજી જાણ્યા, ઉડ્યા છે તતખેવ.
કો એ આગળ છતે નહીં, તો અર્જુન છે કોણમાત્ર;
માહારો ભકત હાર્યો તારે હુ હાર્યો, આવ્યાછે જ્યાંજેપ્રાત.
વિનય કરીને નમ્યા ચરણે, શેષને અવિનાશ;
સુભદ્રા દીને અર્જુનને, તે માગીલેડું તમપાસ.
તમારું ચિત્ત કુન્જોધનપર, અર્જુન શું છે કાંઈ હીન;

તે માટે તેહને તેડાવીને, લગન કરો શુભ દીન.
વચન પ્રભુનાં સાંભળી, પછે ક્રોધ કીધો શાંત;
પારથને હરિયે તેડાવીને, મેળવ્યા ભાગી જ્ઞાંત.
હવે વેહેવાનો આરંભ માંડ્યો, હરખસું બળદેવ;
સામગ્રી બહુ કીધી શીઘ્રે, વાર ન લાગી ખેવ.
મંડપ થાંભ જડાવના, ચંદ્રવે મોતી ઝુલ;
રત્નદીપક ઝગમગે, શાહે શાભા અતિઘણી રમ્ય.
જોડેચા જાળમ તકિયા, શોભે મંડપમહિ;
કીનાતે ચિત્ત વિચિત્ર પુતળી, બોલશે જાણે તાંહે.
મંડપ ઝાંચો મોગરે, દારે તોરાણ કદળી થાંભ;
અગર ધૂપ સુગંધ એ રીતે, વેહેવાના આરંભ.
પત્ર લખીને તેડાવ્યા તે, આવ્યા સજ્જન સહુ કોય;
છાપન કોડ જાદવ મંડપમાં, મળ્યા રંગરસ જોય.
શુભદ્રા અરજીનને, પછે પરાણવ્યાં રૂડી રીત;
વશુદેવે કન્યાદાન દીધું, ઊપર ઘણુએક વીત.
દોસના ઢમકાર થાયે, ગાયે ગીત મળી નાર;
ચારી સારી કંસાર ખાધા, ફર્યાં મંગળ ચાર.
ખાજાં ઘેબર જોડખી, સર્વ સાધને પકવાન;
ઉમેતર કરી વળાવ્યાં છે, વહુવરને બજારામ.
ગજ રથ અશ્વ અનેક ઉપર, જડિત મીઠુંમયસાજ;
દાસ દાસી વસ્ત્ર લખાણ, આખી કર્યો નમસ્કાર.
સેન્ય આખી વળાવ્યાં પછી, થઈ અતિઘણી મીત;
શુકદેવ કહે શુણુ રાયજી, તમે પરાણવાની પુછીરીત.
સતદેવ બ્રાહ્મણ ભકતહરિના, જનક એ બહુ જન;
હવે કહું કથા તે સાંભળો, સ્થિર થઈ તમે રાજન.
મિથિલ દેશના રાજા કહિયે, પુણ્યશ્લોક જેહનું નામ;
એહેના નગરમાં રહે બ્રાહ્મણ, શું કરું બેહુનાં વખાણ.
બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળે બ્રાહ્મણ, સંતોષી વિતરાગ;
યોદ્ધા અંત મળ્યું તેહમાથી, નિત કાઢે પંચ ભાગ.
હરિચરણે દહાવ બેહુનાં, ચિત્ત પ્રભુને પાસ;
ભકત જાણી દેવા હરશણુ, જાયછે અવિનાશ.
એખલા કેમ જાયે એહેવે, આવ્યા મળવા બ્રહ્મ;
વ્યાસ નારદ અત્રિ મોહાટા, કહિયે કૃષ્ણ અપંત.
વામદેવ ને પરમુરામજ, અંગિરા શુકદેવ;
દેખીને હરિ પ્રસન્ન થયા, કહે સિદ્ધ થાવુ ખા.
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, અશ્વ જોડ્યા ચાર;
કૃષ્ણ સંજો રથે બેસીને, ચાલ્યા દેવમોશર.
જાણે સાંભળ્યું તે પુજ લેધને, સામા આવ્યા મળવા પ્રેમ;
ત્રિવિત્રિ તાપ સહુ ગયા તેહને, હરશણુથી સુખ ખેમ.

સોરઠને મચ્છ કચ્છ વકર, મુકયા દેશ ગુજરાત;
 મિથિલા નગરી સમીપ આવ્યા, જાણી બેઠુંએ વાત.
 સાંભળી તતક્ષણ ઉઠ્યા, વિમ ને રાજનં;
 પુજની સામગ્રી સંગે, નગરના બહુ જન.
 કોઈ પુષ્પ તુળશી રૂપ દુરવા, ભેટ માંગદ્ય વસ્ત;
 જનક ને સતદેવ આવી, નમ્યા પ્રભુને સમસ્ત.
 પુષ્પ વધાવે અતિ પ્રેમે કરી, જે જે કમળ લોચનં;
 સર્વને સતમાન દેહને, મળ્યા મધુસૂદન.
 એ બેઠું ભકતે કહ્યું સાથે, આલો મમધર શ્યામ;
 આગળ પાછળ બોલ્યા નહીં, પછે વિચારે ભગવાન.
 પ્રથમ કોહોને મંદીર જલુ, બેઠુંએ ભક્ત સમાન;
 તતક્ષણ બે રૂપ ધરયાં પ્રભુએ, ગયા બેઠુંને ધ્યામ.
 અશ્વ રથ બે સારથી, બે રૂપ કપિનાં તેમ;
 રાધ જાણે છે માહારી સાથે, વિમ જાણે એમ.
 નમ્ર પોળ મુકી આવી પોહોતા, મધ્યે ચોક વિસાળ;
 જોવાને બહુ ભીડ પ્રભુને, વધાવે નરનાર.
 પુષ્પની વૃષ્ટી કરે સહુ, બોલે જે જે વાણુ;
 સર્વને દરશણ આપે, કૃપાનિધિ ભગવાન.
 એ રીતે પ્રભુ ભકતને ઘેર, ગયા જગજીવનં;
 બેઠુંના મન રાખ્યાં હરિયે, કોઈ ન જાણે મર્મ.
 આસન મણિમય જડાય તેપર, બેસાડ્યા ભગવાન;
 પ્રથમ પૂજ સજ્જનીતે, કહિયે પરમ નિધાન.
 કપિ સર્વને માન દેઈ ને, બેસાડ્યા રત્ન આસનં;
 પૂજની સામગ્રી પેઢેલાં, મંગાવી રાજનં.
 ક્રેસર ચંદન પુષ્પ તુળસી, રત્ન દીપક થાળ;
 સખી સંગે જનક સ્ત્રીકેષ, આવ્યાં છે તાતકાળ.
 તેજના બહુ પુજ દેખી, નમ્યા પ્રભુને પ્રીત;
 જનક હરિના પગ પખાળે, સ્ત્રી નામે ઊપર નીર.
 ચરાણમૃત લઈ ધરયાં મસ્તક, પીધાં છે સુખદાય;
 છાટયાં મંદિરમાં સર્વને, વેહેચી આપ્યાં રાય.
 ક્રેસર ચંદન ચરચાં ભાળે, સમરપ્યા પુષ્પ હાર;
 અગર ધૂપ સુગંધ આરતી, થઈ રહ્યો દ્વક્ષત્રર.
 ધોડશ મકારે પૂજ કીધી, કપિની ભડી રીત;
 તાલ જાંઝ મૃદંગ વાળે, ગાંધ્રવ ગારે ગીત.
 સ્તુતિ કરી પ્રભુને ઘણી, આવ્યા કપી સંગે શ્યામ.
 કૃતારથ અમને કરયા, આજ પવિત્ર કરયાં મમધામ;
 વ્યાસ નારદ ક્રમશઃમને, ચવન અત્રિ વામદેવ;
 એહેનાં મુજને દરશણ થયાં, તમ પ્રતાપે હૃષીકેશ.
 મિત્રિત કરી પ્રભુની ઘણી, હવે પોહોતા મનોરથ મનં;

આજ જન્મ સફળ થયો માહારો, દીઠા મેં પરિવ્રજી.
 વચન ભકતનાં સાંભળી, ઘણું રીજ્યા કપિ ભગવાન;
 બોજનની વેળા થઈ, ઉઠો જમવા સુંદરશ્યામ.
 તેલ સુગંધ મદન કીધાં, બળેજીદક શુભ સ્નાન;
 પીતાંબર કટિ પેહેરિયાં, શુદ્ધ આચમન તિલક ધ્યાન.
 નાનાવિધિ પકવાન કપી સંગ, આરોગ્યા શ્રીરંગ;
 શીતળજળ મુખવાસ બીડી, વસ્ત્ર લૂપણ અંગ.
 આનંદ બોલપ ગીત માંગલ, સદા જાંઝાં જદુરાય;
 જનક હરિનાં ચરાણ તળાસે, સ્ત્રી ઢોળે છે વાય.
 હરિ સેવામાં તત્પર બોલા, બેઠુંએ નર ને નાર;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે આવડી ભક્તિ, શ્રમ તમને થાય.
 એસંકળ કેમ થઈયે તમને, વધા જનક રાજનં;
 વેદ વચન એ સાચું કરવા, આવ્યા મધુસૂદન.
 ભકતના તમે લાડ પાળ્યાં, સચ્ચિદાનંદ લૂપ;
 મદ્દહાદ કાળે સ્તંભમાંથી, ધરયું નરસહી રૂપ.
 ભક્તિ દેખી રાયની, ઘણું રીજ્યાકપિ ભગવાન;
 શુકદેવ કહે સતદેવની, હવે કહું કથા રાજાનં.
 વિમને તેડીગથા મંદિર, તેજના બહુ પુજ;
 સ્ત્રીને કહે આવ્યા જીવ્યો, સંગે મોઢા મુનિજનં.
 કોણ મુકીત કરયાં આપણે, જે થયું હરિ દરશણ;
 ઉમંગ મનમાયે નહીં, આવી નમ્યા હરિને ચરાણ.
 દંપતી કહે રંકને ઘેર, કૃપા કરી ભગવાન;
 ભકતને મોહોટા કરયા, તમે કહિયે પુરપુરાણ.
 દર્ભ આસન પત્રનાં, આણી મુકયાં છે તતખેવ;
 તે ઉપર શ્રીહરી બેસાડ્યા, સંગ કપિજી ભૂદેવ.
 ચરાણ પખાળી પૂજ કીધી, ચરાણમૃત ધરયાં શીષ;
 મૃત્તિકા પાત્રમાં ધૂપ દીધા, રીજ્યા શ્રીજીગદીશ.
 નેવેદ જળરૂપ વિવિધપેરના, નમાર તાંકુળ સાર;
 સર્વ તંત કરીમુકયા આગળ, હરખ્યાં મન અપાર.
 સતદેવને પ્રભુએ કહ્યું, એકાંત તેડી વાત;
 કપિ રહ્યા ને માહારી પૂજ, ઘટે નહીં ભક્ત રાજ.
 કેમ વિષય બુદ્ધિ થઈ તમારી, જીવ્યો બેઠાં બ્રહ્મ;
 વ્યાસ નારદ વામ શુક, અત્રિ કપિ ચવન.
 દરશણથી નિઃપાપ થઈયે, એહેવા એ ક્રમશઃમ;
 ધન ભાગ છે તમારું, એ આવ્યા છે તમ ધામ.
 એનું અંતર નહીં મુને, ભકત વાહાલા એહ;
 અતુર્ભજ માહારૂં રૂપ એ પાણુ, વાહાલું નહીં મુને.
 બળભદ્ર માહારા જાત છે, વળી લક્ષ્મી કહિયે જેહ;
 ભકત વાહાલા એહેલું કો નહીં, એહેમાં નહીં સદેહ.

તેમાટે એહેની પૂજા કરવી, ભાવસું સતદેવ;
વચન પ્રભુનાં ધરયાં મસ્તક, પૂજ્યા કષિ તતખેવ.
આંખા જાંણુ રાયણ કદળી, દ્રાક્ષ દાડમ સાર;
શીતળ જળ આણી મુકયાં આગળ, રીજયા કષિ છ દયાળ.
તારામા જેમ ચંદ્ર શોભે, વિપ્રમાં શ્રીભારાર;
ઘણું મગ્ન થયાં પછે, સ્તુતિ કરે નરનાર.
મુજ રંકપર ઘણી કૃપા કરીને, આવ્યાછે ભગવાન;
આજ જન્મ માહારો થયો સફળ, પવિત્ર કરયાં મમધામ.
ઊંચ નીચ ને રંક રાવજ, સરખાં તમને મોરાર;
વસ્ત્ર કરમાં ધરી હરખે, નાર્યાં નર ને નાર.
તન મન તમપર વારું સ્વામી, તમો પૂર્ણાનંદ;
ગંગા આદે તીર્થ કોટિ, વસે ચરણાર્વિદ;
સકળ તીરથ આવ્યાં જુઓ, કમી સંગ સમેત;
હું દીન દુર્બળ દાસ ઊપર, કોણ કરે એવકુલેત.
ધન દિવસ ધન પોહોર આ ઘડી, નિરખ્યા પૈકુંડરાય;
હરખ મન માયે નહીં, પ્રેમે નૃત કરે ગુણ ગાય;
મકમા કરી નર્યાં ચરણે, પોહોતાં મનનાં કોડ;
ભડિત દેખી નરનારની, ઘણુ રીજયા કષિ રાણછોડ.
માગ માગ હું પ્રસન્નજી, તમ ભડિત દહ કહે ધન;
દરશણથી તનમય થયાં, સઘળે દેખે એકજ પ્રભ.
ભકત કહે સ્વામી શરણ રાખો, કૃપાનિધિ ભગવાન;
ભવખમાણથી છૂટિયે, હું માગું એ વરદાન.
જે માગ્યું તે આપ્યું ભકતને, પોહોતાં બેહુનાં કોડ;
થોડા દિવસમાં પામશો પદ, કહે શ્રીરાણછોડ.
દરશણને થઈ ભીડ ને પછી, જોવા મળ્યું છે સમુદાય;
આખા દિવસનો તાપ ચંદ્રથી, જાય તેમ શીતળ થાય.
સતદેવ જાણે માહારેઘેર શ્રીહરિ, જનક જાણે તેમ;
રાજધેરથી રાજ સભામાં, જાય નિત્યે પ્રભુ એમ.
તાલ જાંઝ મૃદંગ વાગે, ગાયે ગાંધ્રવ જાન;
અપછરા નૃત્ય કરે આગળ, જાચક જન જસ શ્યામ.
ઘણા દિવસ રહ્યા ભાવભકતનો, પછે માગી વિદાય;
મિથિલદેશ મુકી આવી પોહોતા, દારિકા જહુરાય.
સાંભળી નર લોક સાહામાં, આવ્યા મળવા પ્રેમ;
હઝસેન વસુદેવ દેવકીયે, પુછ્યુ કરાણકેમ.
ભકત ઊપર એહેવી પ્રીત પ્રભુને, મુણે શ્રીતાજન;
સૂતપુરાણીયે શોનકને કહ્યું, સંક્ષેપે રાજન.

(વંસાણ)

સંક્ષેપે કરી જાણીને, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે મુંદર, છયાસીમે અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૭ મો.

(કડવું—૨૦૦ મું—રામ રામથી)

પરિક્ષિત શુકને કહે શીશ નામી, તમો કહ્યો નિરાકાર પ્રભુસ્વામી;
નહીં નામ ઠામ રૂપ ધામ, તો કેમ મગટ થયા ગુણગ્રામ.^૧
વેદે સ્તુતિ કરી જુઓ કેમ, દહ ધરી કોહોને ગાયા તેતો પ્રભ;
મુને સંદેહ ઉપન્યો મન, તે વિસ્તારી કહો મુનિજન.
શુક કહે પ્રભુલીલા અગાધ, કહું નારાયણ નારદનો સંવાદ;

(ઢાળ)

સંવાદ કહું એ સાંભળો, અભિમનસુત રાજન;
નારદ પર ઘણી કૃપાદષ્ટિ, કહિયે પ્રભુનું મન.
હેત કરીને વેણા પ્રભુચે, આઘો મુનિને હાથ;
ચૌદયુવનમાં કીરત પ્રભુની, ગાયે તુંબર સાથ.
ફરતા ફરતા આવી પોહોતા, બદ્રિકા આશ્રમ;
નરનારાયણ તપ કરે, તે દેખી થયા પ્રસન્ન.
આવીને પ્રાણમ કીધા, બોલ્યા મુખથી વાણ;
કહ્યું અમારું મન શીતળ થયું નહીં, હરિકથા વિના રામ.
તેમાટે અમો આવ્યા અહિયાં, કરવા અમૃતપાન;
કૃપા કરીને કહો સ્વામી, તમથકી પામું જ્ઞાન.
મુનીનાં વાયક સાંભળી, વધા નારાયણ તપ ગ્રખ;
સનતકુમારે શૌનીક આગળ, કહિ કથા જનજોક.
તે તમને કહું પુરાતન, સાંભળો ગુણ પ્રભ;
તમો જ્ઞાની કહેવું શું પડે, જાણીએ મુનિજન.
નારદ કહે હું કાંઈ ગયો, જાણે કથા થઈ જનજોક;
મુને કેમ હોયે અજાણ્યું એ, વિરમે વાતજ હોય.
નારાયણ કહે શ્વેતદ્રીપજ, ગયા હતા મુનિજન;
તેમાટે તમે જાણ્યું નહીં, હવે કહું કથા એ પ્રભ.
નિરાકાર આકાર નહીં, પ્રભ કહિયે તેજના પુજ;
ધ્વજ થઈ બહુ સાંભળવા, પ્રભની મુનિ પુજ.
માયા લીન થઈ રહે પ્રભુનું, આજ્ઞાચે કરે કામ;
મૃતિ પુરપથી વેગળ, પોતે સાક્ષી પુરપુરાણ.
પ્રભથી એ તત્વ માયા, એથી સઘળી શ્રષ્ઠ;
સર્વ જીવનું મૂળ એછે, જાણીએ કહું સ્પષ્ટ.
ધેરાટ રૂપ જેહેમાં ચૌદ લોકજ, એહેમાંછે ઇંડ એક;
કોટી કોટી એહેવાં ઇંડજ, કહિયે પ્રભુને અનેક.
ઊર્ણનાભ મુખતાર કાઢી, રમે મનરીઝાય;
વળી ઇચ્છાચે લીધે મુખમાં, તેમ પ્રભ ઇચ્છાય.
અકળ ગત ગોવિંદની, કોણે કળી નહીં મુનિજન;
નારાયણ એમ કહે કથા, શુક કહે મુણ રાજન.

છત્રીસ જોજન પીઠ પાદોળી, એહેવા સંકર્ષણ;
 શેષશાઈ જળમે રાખન કરેછે, તેપર અશર્ણશર્ણ.
 વિશ્વને એ સરને રાત્રે, શીમે કહ્યો બેઠ;
 સૃષ્ટિનો જહારે સમો થાય તાહારે, સ્વાસોસ્વાસથી વેદ.
 દેહ ધરી વેદ સ્તુતિ પ્રભુને, જગાડે ફરી ગાન;
 રાજને ઢાઢી જગાડે, તેમ એ સાવધાન.
 માતસમે જહારે થાય તાહારે, સૃષ્ટિનો આરંભ;
 ને નારાયણ ને વિશ્વ, નેને શ્રીપરિવ્રજ.
 ને પ્રરોષાતમ કુલવ માધવ, ને સચ્ચિદાનંદ;
 એમ કહી મુતિ જગાડે, ને શબ્દ શ્રીગોવિંદ.
 પૂર્વી પ્રભુનાં ચરિત્રનામને, ગાયછે મુતિ ધન;
 માત થયો હવે જગીચે, કરવા સૃષ્ટિ જગજીવન.
 તમો કહેશો મુજને કાં જગાડો, સૃષ્ટિનું શું કામ;
 એથી બંધન થાય મુજને, એમ નહીં લગવાન.
 તમને બંધન છે નહીં, તમે કૃત્રિમકરતા શ્યામ;
 મને સૃષ્ટિ સંધાર કરોછો, તમે પ્રરૂપપુરાણ.
 એકાર એ શબ્દ રાવનું, બીજ કહિયે બ્રહ્મ;
 નાલિકમળથી બ્રહ્મા, એથી સૃષ્ટિ ઉપની ધન.
 બ્રહ્મ રૂપે સરજે પાળો, વિશ્વ રૂપે જગદીશ;
 શીવ રૂપે સંધાર કરોછો, તમો ત્રિગુણાતીત.
 પ્રતિબિંબ છાયા સર્વ ઘટમાં, એક અનંત સ્વરૂપ;
 છવના ધરવર તમે, ને જાણે તે તદરૂપ.
 સંકર્ષણનાં મુખથી, જહારે નીસરે વીખજવાળ;
 જગત શહુને પ્રત્ને જુવો, બાળીને કરેછે છાર.
 રાત વરસ પરજન વરસે, સમસ્ત શુંગધાર;
 પૃથવી જળમય કરશે તાહારે, ફરી નવો વિસ્તાર.
 સધળે જળ બિંબ દીસે, સ્વર્ગ મૃત્યુ પતાળ;
 તાહારે સ્વામી તમે એખસા, કો સંગ નહીં શ્રીદયાળ.
 તમારી ગત પ્રભુ તમો જાણો, બીજું ન જાણે કોય;
 સહસ્ર જિલ્લાયે સમરથ નહીં કહેવા, શેષ તે ગુણ સોય.
 તમે કહેશો આવડી માહારી, સ્તુતિ કરો કાં સેવ,
 મુને લજ્જે તેમ અગ્નિને લજ્જે, એ શું નહીં છે દવ.
 ને થકી જગન હોમ વરસે, મેહ સ્વર્ગથી પોણ;
 એથકી અંન સૃષ્ટિ સર્વે, એથી મોહોડું કોણ.
 તેમણે એહેને લજ્જે એમ નહીં, મુતિ કહે સુણો બ્રહ્મ;
 એ અંશ છે તમ તેજ સ્વામી, તમથી નહિં કોઝી અન્ય.
 બાહ્યગર ખેલ કરે આંખાનો, લાગે ફલ જુએ લોક;
 તેમ હંદ્રજળ માયા તમારી, દીસે તે સહુ ફોક.
 માટે તમે ખરા એ માયા જુઠી, જાણે નહીં તમને જન;

કથાઅમૃત શ્રવણ કીર્તન, કરે તે ધન ધન.
 અધમ પાપી અનંત જતી, લગે તમને નાથ;
 તે સરખા તરીજાય સ્વર્ગે, તો બીજની શી વાત.
 ભક્તિહીણ જાણે નહીં, તે ફોકટ પૃથવી ભાર;
 લખચોર્યારી ફેરા ફરી પામ્યો, મનુષદેહ અવતાર.
 બધીર મુકો નેત્ર નોહે, કેમ લીચે હરિનામ;
 નેત્ર કણે એ જીલ્યા આપી, ગાવા ગુણ લગવાન.
 પુત્રકલત્ર દ્રવ્યમહિ, બુદ્ધ્યા ભમે જન એહ;
 ઘટઘટમાહે તમે રહ્યા વ્યાપી, દેખે નહીં હૃદયામહિ;
 કાષ્ઠમાં રહે વન્હી છાનો, દેખે નહીં તેહેને કોય;
 મથે તાહારે તેમ તમે પ્રગટ, અંતરજમી સોય.
 નાલિકમળમાં કસ્તુરી, મૃગ ખોળતાં ફેરે વન;
 આત્મારામ વિરાજે ઘટમાં, જાણે નહીં મૂઢ જન.
 એમ ન જાણે રાત વરસનું, આયુરા કળીમહિ પુણ્ય;
 અહમાંથી જુઓ મિથ્યા ભાષણે, થયું કાંઈએક નુન્ય.
 પંચોતેર રહ્યાં આસરે, તેહે ન ભોગવે ધરી કાય;
 અર્ધ તો અર્ધ રાત્રિમાં, અર્ધ રહ્યાં છે આંહાય.
 બાળ અવસ્થા રમતમાહે, તરણ અવસ્થા સ્ત્રી સંગ;
 વૃદ્ધ અવસ્થા તુષણમાં પછે, ભજશે કહિયે શ્રીરંગ.
 હું તું એ તો અહંકારનું જુળ, અહંકારે કરી કામ;
 ક્રોધ લોભ એ વાસનાયે, ફેરે જીવ ચાહારે ખાણ;
 એ જ્ઞાન કહ્યું છે મનુષ્યને, કો જાણે હરિના જનન;
 જાણે તે તદરૂપ ગંગા, સાગર તેમ એ બ્રહ્મ.
 શહસ્ર નદી જઈ લગે દધિમાં, એક રસ એક નામ;
 નદીનો કાંઈ નાશ નથી, તેમ જીવ એહ પ્રમાણ.
 પાતાંજળીના શાસ્ત્ર એમ કહે, જીવ એ કેમ બ્રહ્મ;
 જીવ જુઆ ધરવર જુઆ, ઊંચ નીચ દેહ ધરે કેમ.
 કર્તુમકર્તા સમરથ સ્વામી, જીવથી શું થાય;
 એમ વાદ કરે ખટ શાસ્ત્ર તાહારે, મતિ કહે સુણો ન્યાય.
 સોત્રણ એક તેહેના ઘાટ બહુવિધી, ભાગે તાહારે સોત્રણ;
 તેમ બ્રહ્મ એક એ માયા ઉપાંચી, જીવને જન્મ મર્જી.
 એક વૃક્ષપર બે પખી, એક ખાય ફળ એક રૂન્ય;
 સ્વાદ લીચે તે ભોગવે, પોતે સાક્ષી પાપ ન પ્રણ્ય.
 ગુણ કરી ઊંચ નીચચોનિ, ફેરે લવમાં જીવ;
 વાસનાયે રહિત ને જીવ, થાય છે પછે શીવ.
 લગવાન કેહેછે નિગમને, મુને જોળખ્યા તમે કેમ;
 હું બ્રહ્મ કાંઈ રહું કો નવ જાણે, શીમે કરીને એમ.
 કેમ જાણી માહારી સ્તુતિ કરોછો, એ અસંભવ વાત;
 • એ ને પછીની એક લીટી બા. પ્ર. માં નથી.

મુતિ કહે તમમાયાચેકરી, મગટ ગુણ વિખ્યાત.
મકૃતિ જડ તેહેમાં પવન મુકી, રમત કરોછો રમ્ય;
તમકૃપાચે કહું સ્વામી, શ્રીતા વકતા બ્રહ્મ.
તમે સર્વના આતમા, અવિનાશી કહિયે બ્રહ્મ;
દેવ દિગ્પાળ સહુ આજ્ઞામાં, ફેરેછે રવિ ચંદ્ર.
મરજદા મુકી જય નહીં જળ, એહેવા એ દધિ સાધ;
જઠરઅગ્નિ પચાવે અંન, અદકું એાણું ન થાય.
તમ આજ્ઞાચે ચાલે તેહેને, સદા હોય કલ્યાણ;
મરજદા મુકી ચાલે તેહેને, કુશળ કેમ હોય શ્યામ.
તે ભવબ્રમાણ ફરી આવે તાહારે, પામે બ્રહ્મા દહ;
તેહ ઉત્તમ વેદ વકતા, જાણે હરિને તેહ.
ધનદાસ સુત ગૃહ તણ થાયે, સન્યાસી ધરે દંડ;
પરમહંસ તમચરણે ચિત્ત, તે પામે પદવી અખંડ.
જે માયામાં ચિત્ત રહે ઉપર, ભકિત અંતર દંભ;
રીજવે છંદ્રી સ્વાદમાટે, જન ફેરે નવ ખંડ.
મનુષ્ય દહે આજ્ઞાજ્યા નહીં, તે કહિયે કાષ્ઠ પાષાણ;
પ્રેમતુલ્ય તેહેને જાણવા, નરજીવ એહ પ્રમાણ.
જેમ ધુવેરે કરી દેખે નહીં, પામે પોતાનું અંગ;
તેમ વિષયી માયામાં પડ્યા તે, ભૂલા તમને બ્રહ્મ.
આતમઘાતી કહિયે જોણે, જાણ્યા નહીં હરિ રાય;
આઠ પોહારમાં એક ક્ષણ જે, ભજે તો શુભ થાય.
નહિંતર કર્મે ખાંધ્યો ફેરે પ્રાણી, બોગવે સંસાર;
ન્યાય કહે કેમ કર્મ મોહોદું, ઇશ્વર નહીં જુઓ વાત.
નિગમ કહે એ સાક્ષી પ્રભુ એહેને, લેખે નહીં કાંઈ કર્મ;
ઇશ્વર કોહોનું રૂંડું ભુકું, કર્તા નહિ કહ્યો મર્મ.
બ્રહ્મ કરેછે કલાલવૃત્તિ, વિબુધ ધરે અવતાર*;
શિવ જોગી એ કર્મને વશ, ફેરે રવિ નિરધાર.
ત્રિગુણાતીત છે વેગળા, તે કહિયે મોહોદા વિશેષ;
એહેની આજ્ઞાચે સૃષ્ટિ કરેછે, બ્રહ્મા વિબુધ મહેષ.
બ્રહ્મથી આંકાર તત્ત્વજ, તત્ત્વથી વૈરાટ;
સહસ્રપદ જેહેના સહસ્ર હાથજ, સહસ્ર મસ્તક કાન.
મુગટ કુંડળ સહસ્ર સહસ્રજ, તેજના ભંડાર;
પાર કો પામે નહીં, એહેવા કહિયે દેવભોસાર.
બાળક જળમાં મુખ પોતાનું, જોઈ રમે તે સાથ;
તેમ પોતાના પ્રતિબિંબ સાથે, રમત રમેવિશ્વનાથ.
શાસ્ત્ર કહે એ આતમાથી, આતમા પામે મોક્ષ;
આતમાંથી પડે હેઠા, બોગવે ફળ જોખ.
મીમાંસા શાસ્ત્ર કહે કર્મના, લેખ ટોળે નહીં સત વાત;

જોતિથી કહે ગૃહ બાળિયા, મોહોમોહ એમ વાદ.
શાસ્ત્રે કહ્યું પણ ઠરાવીને, વેદ કહ્યું એ પ્રમાણ;
રવિ એક પ્રતિબિંબ જળ ઘટ, તેમ એક ભગવાન.
આદ્ય અંત ને મધ્ય વ્યાપી, રહ્યા પૂર્ણ નંદ;
હરિ વિના કો છે નહીં, સ્તુતિ કહે મુખે વેદ.
ઘટમાં બ્રહ્મનું તેજ છે તો, વાહાણું લાગે સજનં;
હંસ જાહારે રમો જય તાહારે, પ્રિય નહીં જુઓ મંન.
પ્રાણુથી એ પ્રિય વાહાલા, એહેમાં નહીં સંદહ;
એહેવા પ્રભુને ભજે નહીં, મદઅંધ કહિયે તેહ.
કલ્પવૃક્ષને તણ જે કો, સેવે બીજે દેવ;
મૃતપિત્તને પરહરી, ગૂઢ કરે નીચની સેવ.
કાળબુજંગ કુંકુવાટ કરતો, ફેરે મસ્તક આય;
એમ ન જાણે ખાસે હવણ, ભણ્યે ભલો છે દાય.
જન્મ સઘળો ગયો આજે, અંત સમે કહે રામ;
વેમાન એસી જય સ્વર્ગ, વાજતે નીશાણ.
નામનો પ્રતાપ એહેવો, જુઓ મંન વિવેક*;
નેતિનેતિ નિગમ કહે, ગુણ કેમ ન આવે છેક.
શત વરસ કેમળ જળમાં, અગ્ન ગયા ન જડ્યો થાય;
કહેતાં કહેતાં વાણી થાકી, ચરિત્ર કહ્યાં નવ જાય.
જન લોકની મૃત લોકમાં, મુનિ કહી કયા એ સાર;
સાંભળી સ્તુતિ કરી પ્રભુની, નારદજીયે તેણીવાર.
તમે બ્રહ્મા ઇશ્વર સ્વામી, તમે શ્રીવિબુધ બ્રહ્મ;
તમારી સત્તાચે સંસાર ઉભો, તમ વિના નહિં અન્ય.
ઈંદ્ર વરુણ કુબેર જમ એ, શેષ વન્દી ભાણ;
જળ સ્થળ સઘળે તમે વ્યાપી, ઘાણું શું કહું વ્યામ.
તપ કરોછો લોકસંધિ, ભકતજનન કાળ;
એ રીતે તપ કરે તેહેને, પ્રસન્ન થાય મહારાજ.
નારાયણ કહે ધન નારદ, ભકતમાં તમે મોક્ષ;
અહરનીશ પ્રભુનાં ચરિત્ર ગાતાં, ફેરોછો વૈલોક.
નમસ્કાર કરીને ગયા તાંહાંથી, નારદ પોહોતી આશ;
વેણુનો ટંકાર કરતા, આવ્યા જાહાં વેદવ્યાસ
કાષ્ઠમાંથી અગ્નિ મથતાં, બળ્યું વ્યાસનું રેત;
અરાગીમાં આવીપડ્યું તેથી, ઊપના શુકદેવ.
નારદ દેખી વ્યાસ ઉડ્યા, થયા મન રણિયાત;
ત્રાણલોકમાં ફરી આવ્યા, કહો કાંઈએક વાત.
મુનિ કહે મુને નારાયણે કહ્યું, તે કહું તમને જ્ઞાન;
ઉપદેશ કરીને ગયા સ્વર્ગ, ગાય હરિરસ જ્ઞાન.

૧ 'એ વિના કયા પદારથ નહીં' યુ. પ્રત.

૨ સવાલાખ રલોક શૃતિના, તાંહાં કહીયે અનેક, યુ. પ્ર.

૩ 'ભદ્ર' યુ. પ્રત. * એ ને પહેલી લીટી 'પા. પ્રતમાં નથી.

શ્રીહરિજાતા બુકતા કહીયે, પ્રજાપતિ વિમ અન્ય;
વેદ વાચકસતા એ, શુક કહે સુણો રાજન.
તમે કહ્યું નિરાકાર તે, સાકાર કેમ થાય બ્રહ્મ;
જ્યા બુદ્ધિયે કહ્યું તે, એ જુઓ જ્ઞાનદષ્ટિયે મન.

(વલણ)

જાગ્યને બ્રહ્મ એક છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, સત્યાસીમા અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૮ મો.

(કડવું ૨૦૧ મું—રાગ રામઝી)

વધા પરિક્ષત શુક મત્યેવાણી, સંધે ઉપન્યા એક મુને સ્વામી;
શિવ કહિયે દિગંબરજેગી, દ્રવ્યની ધ્વજા એ તેને લજે ભોગી.
વિબળ મહમીવાન છે એક, કો વેળા તેને લજે નહીં કેમ;
વધા શુકજી મન પ્રસન્ન, સાંભળ પરિક્ષત એ રાજન.

(હાળ)

કહું કથા વિબળરાટ તમને, સાંભળો દેઈ કાન;
પૂર્વે પુણ્યું ભગવાનને, તમ પિતામહ સાવધાન.
તેમ તમને કહું હું શ્રીહરી, બેઠા પાંડવ સાથ;
જુદિહર શ્રીકૃષ્ણને કહે, સાંભળો સ્વામીનાથ.
શિવ પ્રસન્ન કેમ થાય વેહેલા, વિશય નહીં કેમ તેહ;
એ વિસ્તારીને કહો મુજને, ટળે મન સંદેહ.
શિવ તો જોગીભોગી વિબળ, કહિયે લક્ષ્મીવાન;
તે ઉતાવળા કેમ પ્રસન્ન ન થાયે, ભક્તપર ભગવાન.
વચન રાયનાં સાંભળી, વળતા વધા શ્રીમહારાજ;
ભક્તને જાણે જોઈયે તાહારે, આપું દ્રવ્ય તે કાજ.
ધુને અવિચળરાજ લક્ષ્મી, આપ્યું નીરમે તેહ;
લક્ષ્મી વિના જોએ નહીં, જુઓ રાજપદવી તેહ.
છત્રીશ સહસ્ર વરસ ધ્રુવે, ભોગવ્યું સુખ રાજ;
અંતે તારામંડળમધ્યે, આપ્યો અવિચળ ડાર.
જે વેળા જોહેને જોઈયે, તેહેવો આપું દ્રવ્ય અનંત;
સમી સમી તેહેનો લેઈ પાછો, થાય નહીં મદ અંધ.
ધન હોય તાહારે કહું બિચર, આશ્વાયે કરે પ્રીત;
પ્રાણથી હું વાહાલો મુજને, તજે તે પર ચીત.
તેમણે તેંદની લક્ષ્મી હરીલેઈ, તાહારે આવે જ્ઞાન;
પછે મુજને જોગ્યે, તવ ગાય હરિજસ ગાન.
સ્મરણ ભક્તિયે પામે પદી, એથી શું છે બીજું સાર;
લક્ષ્મીને મદે રૂપું સુખ હુખ, ભોગવે સંસાર.
તેમણે હું આપું નહીં, લક્ષ્મી એ ધર્મરાય;
સાંભળી રાય પ્રસન્ન થયાછે, ધન હરિ સુખદાય.

ત્રિબળ તો ખરી કસોટી લીચે, તાહારે થાય પ્રસન્ન;
કહું ઇતિહાસ પુરાતન, શુક કહે સુણો રાજન.
સીંગીરાજ ભક્ત મહારૂઠ, સતવાદી ચાલે ધર્મ;
શરણે આવ્યો હોય તેહેને રાખે, સદાવરતી અંન.
જે માગે તેહેને ના કહી કહેવી, એહેવા તે ઉદાર;
'લોકમાં ચાલી કીરતી, જોવા આવ્યા વિશ્વાધાર.
વાઘરી રૂપે થયા દેખી, પંખી નાહાડાં જાય;
એક કુપોત આવી બેઠો રાયને, બોળે વીરમે વાત.
શરણે આવ્યો તેહેને રાખવો, એહેવી રાયની પોણ;
પારથી કહે આપો મુજને, રાય કહે તું કોણ.
હું પારથી આવ્યો લેવા એહેને, રાય કહે બીજું માગ;
એ વિના માગો તે આપું, શરણે આવ્યો મુજ લાજ.
વાઘરી કહે મુને એહજ આપો, કુટંબપોષણ થાય;
નહીંતર આજ અપવાસ ના કહો, ફરી જઈયે રાય.
ધર્મ સંકટ પડ્યું રાયને, વધા મુખથી વાણ;
એ બરાબર માંગશો તે આપું, શાસ્ત્ર આજ્ઞાએ માગ.
વાઘરી કહે તમ અંગનું, આપો એ બરાબર માંસ;
સાંભળી રાયે હરખ્યા એહેવે, આવી સ્ત્રી તે પાસ.
સ્ત્રી કહે અર્ધ અંગ હું છું, આપીશ માંસ એ કાજ;
પુત્ર કહે એહેવે હું યજ્ઞ આપું, વાઘરી કહે નહીં રાજ.
તમારું એ માંસજ મુજને, આપો તો લેઈ રાય;
તોણું તે બરાબર અંગ રાયનું, તો એ પૂરું નવ થાય.
રાગીયે આપ્યું પુત્રે આપ્યું, તોએ ઊંચું જાય;
ગાય કહે મારું મસ્તક આપું, તાહારે પૂરું થાય.
એમ કહીને ખડગ કાઢે, મુક્યું છે રાજન;
ચતુર્ભુજ થઈ દરશણ આપ્યું, માગમાગ હું પ્રસન્ન.
તેમણે વિબળ એહેવા શુક કહે, ધન શ્રીગોપાળ;
હવે કહું કથા શિવજીતણી, તે સાંભળો ભૂપાળ.
એક દૈત શકુનીનો પુત્ર તેહેનું, વઢાસુર કહિયે નામ;
તપ કરવાને જાય એહેવે, મળ્યા નારદ સ્વામ.
તેજપુજ પ્રકાશ દેખી, નમ્યો મુનીને પાય;
ત્રાણ દેવમાં કલો વેહેલો, પ્રસન્ન થાય કહો તેહ.
હતો મનમાં સંકલ્પ વિકલ્પ, ભજે મળ્યા મુનીજન;
સાંભળી કષિણ વધા, વેહેલા શિવ થાય પ્રસન્ન.
શંકર ભોળા આપશે, જે માગશો તે વસ્ત;
પાછું ફરી તે જુએ નહીં, એહેને આપણું કોણ ગત.
સંકટમાં પોતે પડેછે, વર આપીને જુઓ વાત;
એ સંસારે કરી કહું તમને, લાંબજો દૈતરાજ.
રાવણને વેહેલા પ્રસન્ન થયા, તેને આપ્યો વર એ જાખ;

માક્રમ બળ કો તોલ ન આવે, જીવ્યું તેણે ત્રેલોક.
કૈલાસ સરખું ગડગડાવ્યું, કરે શિવસું દંદ;
લંકામાં લઈજાઈ એહેને, એહેવો તે મદઅંધ.
ખાણાસુરને પ્રસન થયા, શિવે આપ્યા સહસ્રજ હાથ;
વઢવા કો સમરથ નહીં, આવ્યા જીવને શિવસાથ.
શિવ કહે મેં વર આપ્યો, એતો આવ્યો મુજસું કુછ;
સમજાવી કહ્યું દૈતને, મુજ સરખો મળશે પુછ.
ભક્તવત્સલ તેહેના નગરમાં, કરે શિવ રક્ષાય;
તેમાટે જઈ આરાધી, વળી કહ્યું સુણો દૈતરાય.
વિકૃત માળીને પ્રસન થયા, તેણે માગ્યું વરદાન;
સૂરજના જેહેવું તેજ આપો, હું કરું બેસી વિમાન.
માગ્યું તે શિવે આપ્યું તે પછે, કરે રવિસંદેશ;
સૂર્યનો રથ જાપ તેહેની, પુઝળ તેજ વિશેષ.
રવિએ મનમાં વિચાર્યું, થયો કાળનો હવે લોપ;
પોતાને તેજે વિકૃતમાળીને, ખાળી કીધો ફોક.
શિવે જાણ્યું ભક્ત માહારો, દગ્ધ કર્યો છે આજ;
ત્રિશૂળ લઈ તતક્ષણ ઉડી, હાણ્યું રવિને કાણમાંજ.
સૂરજે મનમાં જાણ્યું શિવજી, કોપ્યા મુજપર આદિ;
મેં હાવે ઉગરવું નથી, શરણ જીવું તાલે.
તેમાટે રાજધાનીમાં જઈ, છુપાયા પાતાળ;
શિવે જાણ્યું રવિ શરણ આવ્યા, પ્રસન થયા તતકાળ.
અધાપિ સૂરજકુંડકાશીમાં, લોકાર્ક કહિયે નામ;
એહેવા એ શિવ જોળા નારદે, કહ્યું દૈતને આમ.
મનના મનોરથ પોહાંચરો, એમ કહીગયા મુનિજન;
વક્રાસુર જઈ તપ કરેછે, બદ્રિકાશ્રમ ધન.
ઉંચે ચરણે ઉર્ધ્વ વદને, કરે ધૂમરપાન;
એકમને શિવ આરાધ્યા તેણે, ધર્યું હૃદયા દઢધ્યાન.
તોહિ શિવ તેહેને પ્રસન નહીં, તવ હોમ્યું શરિરનું માસ;
સાત દિવસ થયા હોમ કરતાં, પછે થયાં નિરાશ.
શીષ કમળ હોમવા માંડ્યું, વિચાર્યું શિવે મન;
હૃદયાદોષ એ લાગે મુજને, શિવ થયા પ્રસન.
અગ્નિકુંડથી પ્રગટ્યા પોતે, નીસરયા તતખેવ;
માગ માગ તું શું માગેછે, એમ વધા મહાદેવ.
શા માટે એહેવું કરોછો, શિવ સમજાવે ભક્તી રીત;
વિષ ખાચે કો ઝંપાવે, તેહેને મનાવે તે ઇશ.
એમ કહી જીજ્ઞાસુ રૂચ્યો, થયું શરોર દૈતનું દિવ્ય;
સ્તુતિ કરીને નચ્યો ચરણે, માગુ તમ કને શિવ.
જેહેનાં મસ્તકપર હાથ મુકું, તે બળીને થાય રાખ;
શિવ કહે એણે એ શું માગ્યું, કહિયે એ ખળ જાત.

સર્પને પય પાય તો એ, કરે આવી ડશ;
તેમ એહેને વર આપું, રખે કરે મુજસું ધવંસ.
શિવજી મન દુખવાયા, પાણુ શું કરે જોળાનાથ;
માગ્યો તે વર આપી શિવજી, જાપછે કૈલાસ.
કેમ જાગાચે પારખું, પાસે દિસે નહીં ખીજું કોય;
શિવ મસ્તક જે હાથ મુકું, લેઈ એહેની સ્ત્રી જાપ.
એમ કહિને પૂઝળ દોડ્યો, મુકવા ખળ હાથ;
ત્રાણ ભોવનમાં કર્યા શિવજી, આવ્યા જાંહાંછે નાથ.
કોઈથી દૈત વળ્યો નહીં, એ જાણ્યું પ્રભુએ મન;
શિવ કહે તે પેરેલાં જઈને, નિવાર્યું એ વિઘ્ન.
જાજશે મુજ દેખીને શિવ, ધરું બટકનું રૂપ;
મૃગચર્મ કમડળ કરમાં, બ્રહ્મચારી થયા ભૂપ.
પોતે સનમુખ ગયા તેહેની, કોઈ ન જાણે મર્ગ;
માહાપુરુષ તેજવંત દેખી, ભાવ ઉપનો મન.
પાસે આવી દૈત્ય પ્રભુને, કર્યા છે નમસ્કાર;
ભગવાન કહે ઉતાવળા કાંહાં, જાઓછો કોણુ ઠાર.
શ્વાસોશ્વાસ માતો નથી, કાણુ ઉભા રહી ખાઓ શ્વાસ;
આવડો શ્રમ કરોછો શું, જીવની નહીં આશ.
પ્રાણુ વાહાણા સર્વને, એહેને આપીયે રૂકું મુખ;
અકળાયા ઘણું દાડતા, મુજ કંહા શું છે દુખ.
દૈત કહે શિવે વર આપ્યો, જઈ પરીક્ષા મુકી હાથ;
ખરું ખોટું જાણુવા પુઝળ, દાકું છું સ્વામીનાથ.
ભગવાન કહે ધન ધન એ તુ, મકુતીના છે તન;
શિવને કંહ તું ભક્ષા લાગે, તે ભંગી ભાઈ જીઓ મન.
દૈત કહે તે મહેશ્વર છે, નમે સહુ તેહેને કાળ;
તે શું સમરથ છે નહીં, વર આપવા મહારાજ.
બટક કહે તમે સત રહોછો, સાંભળો દૈતરાય;
દક્ષિણા એહેને શ્રાપ થયોછે, ગયો જસ મહિમાય.
પીશાચ થઈને કરે સંગે, ભૂત પ્રેત એ મિત્ર;
દિગંબર ગંગે રૂંઢમાળા, સર્પ લખાણુ એ રીત.
વાઘાંબર યક રમરૂ કરમાં, ત્રિશૂળ અંગ ભજુત;
દેવ એહેને સંગે નહીં, તું તેહેને કહે લાગો ધૂત.
શિવજી મસ્તક હાથ મુકી, નૃત્ય કરતા તે રાય;
મંત્ર તુને કાંઈ કહ્યોછે એમ, હાથ મુકે શું થાય.
એ જોગીના વિશ્વાસ શો, તુ જે વિચારી મન;
તેમાટે ધેર જાઓ પાછા, માનો એહ વચન.
નહિંતર પરીક્ષા જીઓ પોતાના, મસ્તકપર મુકી હાથ;
ખરું ખોટું કંકણુ કરમાં, દરપાણું શું કાજ.
વિજયુ માયાએ હૃદ્યું ચિત્તને, વિશ્વાસ આવ્યો મન;

એણે માહારા પિતાનું નામ લીધું, કહિયે એ ગુરુબ્રહ્મ.
દીક્ષે વય તાહાધરી, બુધ ઘણી વચન રસાળ;
બ્રહ્મ મળુની કરણ એહેને, કોણ રાખાણહાર.
આનંદ મનમાં હવે નારયો, મસ્તક મુકી હાથ;
કર મુકતાં તે દેતકાયા, બળીને થઇ રાખ.
દેત મોહોટો પાહાડ સરખો, કાણ ના લાગીવાર;
દેવના કુંકુલી વાગાં, વરત્યો જેનેકાર.
એહેવે શિવજી આવી ઉભા, તેહેને કહેછે ભગવાન;
શું જોઇ એહેવા દેતને, વર આપ્યો કેમ કહ્યાણ.
આપીને સંકટમાં પડો, વિચારી કરણ કામ;
શિવ કહે માણુ લગી તાણુ મેં, આપ્યો વર એ શ્વામ.
વરમાગે તેહેને આપવો મેં, ના કેમકરી થાય.
સંભાળનારા તમોછો તો, અમને શી ચિંતાય;
સ્તુતિ કરો શિવ ગયા સ્વર્ગે, વિભુ ગયાછે ઠામ.
વક્રાસુર બળી ભરમ મચો માટે, ભસ્માસુર પૂરણું નામ.
વર આપવાને બોળારાંકર, વિભુ લે સંભાળ;
ત્રણે મુરતી એકછે, શુક કહે સુણુ ભૂપાળ.
તમે કહ્યું શિવ આપે લક્ષ્મી, વહેલા એ વરદાન;
શ્રીવિભુ તો ઉતાવળા, નહીં આપે એ કહ્યું જ્ઞાન.
ભાવે કરી ભણે સાંભળે એ, અધ્યાય અતિપાવન;
કથ્થી તેહેને રાંખે શ્રીહરિ, શુણો શ્રોતાજન.

(વલણુ)

શ્રોતાજન કહ્યું જ્ઞાન એ, જુઓ એહેવા વૈકુંઠશયરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુંદર, અઢ્યાસીમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૮૯ મો.

(કહ્યું ૨૦૨ મું—રાગ રામગ્રી)

શુકજી કહે શી રીતે ભણું, લીલા હરિની છે અતિઘણું;
આકાં સરસ્વતી થાકા વેદ, પાર ન પામે મળુના છેક.
સંક્ષેપે કરી કહું રાજન, સાંભળજે ધીર થઈને મન;

(હાળ)

ધીર થઈતમે સાંભળો, કહું કથા હરિની રમ્ય;
નિમિષારણ્ય સરસ્વતી તીરે, ખેડા છે કષિજન.
સહસ્ર વરસનો નેમ તાહાં, કળી કરે નહીં પ્રવેશ;
પરિક્ષત રાજના રાજમાં, ચાલે નહીં લવલેશ.
તેમાટે એ જ્ઞાનજગનજ, કરે છે ભલો દાવ.
મને કરીને મૃત્યુ તેડ્યા, તે આવ્યા છે ધરી કાચ.
કષિ કહે તમો ભાગ લીધો, જગનમે એ જોય;
અમને બ્યાધિ પીડે નહીં, સહસ્ર વરસ ન મરે કોય.

તેમાટે અમ પાંસે ખેસો, મૃત્યુ કહે સુણો બ્રહ્મ;
કેમ ખેસું તમપાસે કરણ, કામ સ્વર્ગસંદન.
સૂતપુરાણીયે કથા આરંભ, માડ્યો છે રાજન;
કષિ કહે હાવે કથામોંથી, ઉઠણું નહીં જમ.
તેમાટે સહસ્ર વરસ સુધી, રહ્યાછે મૃત્યુ તહિં;
જેહેના બે તે પાસે ખેડા, હરખ્યા રૂપી મનમહિ.
માહોમહિ કષિ વદે ત્રણમાં, કોહોનું ધરિયે ધ્યાન;
કોઈ કહે શિવ બ્રહ્માનું, કો કહે વિભુનું આમ.
ત્રણે ગુણમાં મોહોટો કોણ, એમ કુલાહલ બહુ થાય;
કષિ કહે જુઓ પરીક્ષા, પછે સાંભળીયે કથાય.
સર્વે મળીને કહ્યું લૂગુને, કેમ ટળે સંદેહ;
ત્રણે ગુણમાં કીહાચે ગુણુ કરી, પામીયે પદ એહ.
લૂગુ કહે ધીર ધરો, હું જોઈઆણું તાંહાંલગી બ્રહ્મ;
આજ્ઞા લઈને જઈપોહોતા, પેહેલા બ્રહ્મસંદન.
ચાર મુખ ચાર સભા અજની, જોજન રાત્રમાણ;
પંચાસ કોડ ગાંધર્વ ઉભા, અપહરા નૃત્ય ગાન.
એહેવામાં લૂગુ આવ્યા મળવા, પિતા છે જેણે ઠામ;
બ્રહ્માચે દીડા આવતા, જોષ્ટપુત્ર દીજે માન.
એટલે આવી ખેડા બ્રહ્માને, કીધા નહીં નમસ્કાર;
અજ કહે માહારા પુત્ર થઇ મુજને, નમ્યા નહીં નિરધાર.
હું થકી શું એજ મોહોટો, બોલ્યા નહીં જુઓ બોધ;
એમ કહી લૂગુટી ફરવી, નેત્રજવાળા ઉપન્યો કોધ.
જળ છાંટીને શ્રાપે એહેવે, સાવિત્રીયે વારયા તેહ;
મનમોહિ બ્રહ્માચે જાણ્યું, આવ્યા પરીક્ષાને મુજ એહ.
કોધ સમાવી રહ્યા અમોલા. બોલ્યા નહીં ફરી વાત;
પિતાને નમસ્કાર કરીને, ઉડ્યા લૂગુ ધરી વાટ.
રજોગુણુ જોઈવળ્યા તાંહાંથી, આવ્યા કષિ કૈલાસ;
પંચવદન ભાળ ચંદ્ર ઝળકે, ખેડા શ્રીઅવિનાશ.
કુબેર એ પરધાન પાસે, પારવતી અરધાંગ;
જક્ષ કિંતર ભુત પ્રેતજ, સભામાં નૃત્ય રંગ.
એહેવે લૂગુ કષિ જઈ પોહોતા, દીડા નયણે ખેમ;
ઉડીને શિવ જાય સાહામાં, મળવાને અતિ પ્રેમ.
લૂગુયે મનમાં જાણ્યું શિવને, ગળેછે રૂંઢમાળ;
સર્પ હાર અમંગળ દેખી, મળ્યા નહીં અજબાળ.
આવીને કષિ ખેડા ન કરી, વાત નહીં પ્રણામ;
શિવ કહે અમો મળવા ઉડ્યા, મળ્યા નહીં ફેડું ઠામ.
એમ કહી ત્રિશૂળ તેપર, નાખવા ચઢ્યો કોધ;
પારવતીયે વારયા તાહારે, અમળ્યા શિવ મનમધ્ય.

મુજ પરીક્ષાને આવ્યા ઋષિજી, વૃથા મેં કરી રીસ;
ક્રોધ મનમાં સમાવીને, બેઠા છે તવ ઘરા.
લૂગુએ ઉડી પ્રણામ કીધો, ક્ષમા કરો અન્યાય;
તમોગુણુ જોઈ વળ્યા તાંડાથી, ગયા જાંડાં મહારાજ.
વૈકુંઠ શાલા શી કહું, થઈ કહ્યો છે જાતકાર;
હેમ મણિમય ખચિત મંદિર, આવ્યા હરિને દ્વાર.
પીતાંબર ઓઢી પોડયા છે, લક્ષ્મી તળાંસે પાય;
કો સેવામાં જળજારી લેધને, કો ઉભીછે વીજળ વામ.
લૂગુ કહે એહેને ક્રોધ કેમ ચઢે, વિચાર્યું તવ તહિ;
એમ તો ક્રોધ ચઢે નહીં, મારી લાત હૃદયમહિ.
તતક્ષણ શ્રીહરિ જંગી ઉડ્યા, નમ્યા ઋષિને પાય;
વાયું હોશે તમને માહાર, હૃદ કણુ છે આય.
ચરણ તમારાં કોમળ સ્વામી, મેં માર્યા દૈત અનેક;
તેણે કરી હૃદ કણુ થયું છે, તમો જુઓ વિચારી વિવેક.
એમ કહીને ચરણ સેવન, કરેછે પ્રાણુજીવન;
ક્ષણ એક બેસી વીશ્રાંત લો, તમને શ્રમ થયો મુનિજન.
અર્ધપાદ પૂજા કરી, લેઈ ચણીમૃત ધરયું રમીશ;
વળી મંદિરમહિ છાંટયાં, વધા શ્રીજીગદીશ.
તમારાં ચણીં તીર્થને એ, પવિત્ર કરે કહું મુજ;
પાતકી આવી નાહાય ગંગામાં, સાધુ નાહાય થાય શુદ્ધ.
માહારે વિષે દિગપાલ દેવ સહુ, થયા એહ પવિત્ર;
ઋષિ કહે ધન ધન મહાપ્રભુ, જુઓ ઉત્તરી રીત.
મેતો કીધો મહાર શ્રીહરિ, કરો માહાર સ્તવન;
નેત્રથી આંસુધાર ગદગદ, કંઠે કહેછે વચન.
ધન્ય શ્રીભગવાન તમવિન, કોણુ પાળે લાડ;
સત્વગુણુને જોઈ તાંડાંથી, વળ્યા લૂગુ તાતકાળ.
ઋષેશ્વરને કહ્યું આવી, ત્રણે સરખા દેવ;
તેહેમાં સત્વગુણુ તે શ્રેષ્ઠ જાણો, એહેમાં નહીં સંદેહ.
જે વીતી તે માડી કહી, બ્રહ્મા રિવની વાત;
શ્રીવિષ્ણુના ગુણુ કહ્યા તાહારે, ઋષિ થયા રણિયાત.
રજ્જીગુણુ કરી મનુષ્ય દેહને, પામે તે અશ્વમેવ;
તમો ગુણુ કરી દૈત બાવ ને, સત્વગુણુ કરી વિપ્રદેવ.
તેમાટે સત્વગુણુ કરીને, ધરે પ્રભુનું ધ્યાન;
સાંણુળી બ્રહ્મ સભા હરખી, ધન શ્રીભગવાન.
લૂગુ લાંછન લૂપણુ પ્રભુએ, ધરયાં હૃદયા રમ્ય;
ભકતનાં જુઓ લાડ પાળ્યાં, એહેવા મધુસૂદન.
સુતપુરાણી સૌનક આગળ, કહી કથા અતિસાર;
સત્વગુણુ કરી અતે પદવી, પામે તે નિસ્કાર.
વેદાંત શાસ્ત્ર પુરાણુ વકતા, ઋષી કહે સૂત ધન;

વ્યાસ પ્રસાદે કથાઅમૃત, પ્રવાહ વહે મુખ રમ્ય.
ઋષી સર્વે વખાણુ ધન ધન, એ પરિક્ષિત રાય;
જેહેની સભામાં કથા હરિની, થાય પ્રભુ ચર્ચાય.
વિખાણુ શુક પરિક્ષિતને, એહેવો ઋષીનો ભાવ;
હરિકથાપર પ્રેમ વિપ્રને, શ્રવણુ કરે ભલો દાવ.
શ્રવણુ ભકિતયે અંતે ઋષિજી, ગયા બેસી વેમાન;
શુકદેવ કહે સુણુ રાયજી, વળી કહું કથા ભગવાન.
દ્વારકામાં બ્રાહ્મણુનો પુત્ર, જન્મતાં પામ્યા નાશ;
રૂદન કરતાં આવ્યા સભામાં, બેઠા જાંડાં અવિનાશ.
ઉશ્મસેન બળભદ્ર જાદવ, પ્રદ્યુમન એ મહાવીર;
દખતાં વિપ્ર સન્મુખ આવી, કહ્યું છે એ રીત.
શત વરસનું આંધસવિધિયે, લખ્યું છે એહ પ્રમાણુ;
તે કેમ મિથ્યા થાય જુઓ, વીચારીને શ્યામ.
વિષયી લોભી દેશી રાજ, પ્રજા પીડણુ જેહ;
પરદુખને જાણુ નહીં, એહેવા દુષ્ટ કહિયે તેહ.
મલાતે ઉડી કર્મ કર્યા પિના, જાય મૃગયાવન;
એમ ન જાણુ હિંસા કરે તે, ભેગવવું લેઈ જન્મ.
આખર એ દુખદાઇક ભુંડાં, કર્મ કરી પડે રૂદ;
આપણો જીવ તેહેવો સર્વનો એમ જાણુ નહીં મતિમંદ.
રાજ પાપે પ્રજા દળીદ્રી, પીડા પામે કષ્ટ;
પુત્રનો વિજેગ થાયે, તેમ થયું જુઓ દષ્ટ.
પછે સમજવીને મોકલ્યા, વિપ્રને એહ પ્રમાણુ;
એ રીતે એહેના આઠ બાળક, નાશ પામ્યાં જાણુ.
નવમી વેળા સભા મધ્યે, બેઠા પારથ આપ આપ;
તે દખતાં વીંમ બાળક આણી, નાખ્યું કરેછે વીલાધ.
નવ બાળક માહારાં મુઆંછે, તમો સાંભળો નહીં રાવ;
અર્જુન કહે વિપ્રને, એ શુંયછે મુજ કહા વાત.
વિપ્ર કહે તાહારી આગળ શું કહું, તુંથી શુંજ થાય;
વાસુદેવ સંકર્ષણુ પ્રદ્યુમન, અનિરૂપ સરખા રાય.
એણે આણી આપ્યા નહીં મુજને, તું શું ભાંજશ દુઃખ;
બાળબુદ્ધિ એ શું બોલોછો, સભામાં જુઓ મુખ.
પારથ કહે વાસુદેવ નહીં, હું સંકર્ષણુ નહીં નામ;
હું ધનંજય ધનુષધારી, કહો તે કરું કામ.
વિપ્ર કહે નવ બાળક પાપે, મુઆં છે એ જ્યેય;
સભા મધ્યે કહું દુઃખ પાણુ, સાંભળે નહીં કોય;
પારથ કહે હાવે પ્રસવ થાયે તવ, કરજો મુજને જાણુ;
તાંહાંલગી હું રહીશ બાળક, લઇજાય તે કોણુ કામ.
વિપ્ર કહે વાસુદેવ આગળ, બોલો સમજ નરેશ;
અર્જુન કહે એ ક્ષત્રી નાહે, કહિયે નટના વેશ.
એશું આણી આપશે, એહમાં પુરુષારથે શુંય;

એ બ્રાહ્મણનાં કર્મે કરે બેડા, આણી આપીશ હૂય.
 ગૌ બ્રાહ્મણની વાહારે ધાયે, તે કહિયે રાજનં;
 તમો રૂદન કરો એ સાંભળે, એ ક્ષત્રીના નહિં ધર્મ.
 વિપ્ર કહે કર્તુમકર્તા, સમરથ શ્રીભગવાન;
 તેણે નહીં માહારો પુત્ર રાખ્યો, તું કેમ રાખીશ બાણ.
 અર્જુન કહે જાંહાં હોય તાંહાંથી, લાવું સહી રાખે કોણ;
 ન લાવું તો અગ્નિમહિં, બળી મરું એ પોણ.
 સભામધ્યે એમ કહ્યું તાહારે, બોલ્યા નહીં ભગવાન;
 અર્જુનનું એ વચન માની, વિપ્ર ગયા રૂરી ઠામ.
 હોડો કહે આજ રડતો વિપ્ર નહીં, જાયછે ઘેર મુન્ય;
 વિપ્ર કહે મુને પારથે કહ્યું, આગીઆપું તુજ તંન.
 એક સંવત્સર રહ્યા પારથ, પ્રસવનો આવ્યો દિન;
 વિપ્ર તેડી ગયા મદીર, બેસો આંહાં સ્વામીન.
 તે સમે રારપંજર બાંધી, ગયા અરજુન વીર.
 પવનનો પ્રવેશ ન થાયે, ધનુરવિદ્યા ધીર.
 પ્રસવતાં તતક્ષણ બાળકે, કરચુ તવ રોદનં;
 જોયું તો દીસે નહીં, વિપ્ર કહે કાંહાં ગયો તંન.
 પૂજારી ગળી ગઈ શું થયું, પુત્ર ગયો તે કોણ વાટ;
 સભામાં આવી કહ્યું, જાંહાં બેડાછે પારથ જાત.
 ધોક ધોક તાહારાં માકમ બળને, વૃથા કરી તે પોણ;
 એમ ન બાણ્યુ ભગવાન બેડા, સભામાં કોણ કોણ.
 સંકરણ પ્રાંતન સરખા, તે આગળ તું શય;
 તે ઉરો બાલિયો એમ કહ્યું, આગી આપું હુય.
 એ નપ્તસકને કહે લાગી, હું પાણુ મુરખમહિં;
 એમતો પુત્રનુ મુખ દેખતાં, આતો મરૂંજા ગયો કાંહે.
 ગાંછવધનુષ ગાહું થઈ ગયું, એમ વધા વિપ્ર બ્રહ્મ;
 અર્જુન મનમાં લાજિયા, વિપ્ર બોલ્યા એ શું વચન.
 સભા સહુકો દેખતાં, મારૂ કીધું છે અપમાન;
 અરે બ્રાહ્મણ ધીરજ ધર, આગી આપું થા સાવધાન.
 શંકરનુ સમરાણુ કરો, ગયા દક્ષણદિશા અરજુન;
 જોગાલ્યાસે જઈ પોહોતા, જમનગર રાજન.
 છપાસી સહસ્ર જોજન જમપુરી, તાંહાં ગયાં એકક્ષણમહિં;
 શાસ્ત્ર વક્તા મધી સગે, બેડા છે ધર્મ તાંહે.
 ખંચાસ જોજન સભા જમની, પચીશ એ ગિરગુમ;
 દેખીને ઊડી માન દીધાં, કેમ આવ્યા ભુપત.
 પારથ કહે વિપ્રના મુત, આવ્યા દશ રાજન;
 તેહેને અમે લેવા આવ્યા આંહાં, તે આપો અમને જમ.
 ને મરે તે આવે અહિંયા, પ્રથમ લેખું થાય;
 પછે જેઠવાં કર્મે તેઠિવાં, ઠામ આપો રાય.

જમ કહે તમો સત કહોપણુ, આવ્યા નહીં આ ઠામ;
 વિદ્યા થઈને પૂર્વ દિશાયે, ગયા ઇંદ્રને ગામ.
 નંદનવન વૃક્ષ વાટિકા, અતિ કહિયે રમાણીક ધન્ય;
 બેસવાના ઠામ જળસ્થળ, શોભા મણિમય રમ્ય.
 તેત્રીસઠોઠ દેવ સભામાં, વિરાજે શક નામ;
 તાળ જાંઝ મૃદંગ વાંગે, અપહરા નૃત્ય ગાંન.
 તે સમે આવી ઊભા પારથ, દીધાં બહુપેર માન;
 મળી કરી સમાચાર લેઈને, આવ્યા પૂરવ ઇશાન.
 રૂદ્રપુરી જોઈ વળ્યા, તાંહાંથી આવ્યા ઉત્તર દિશાય;
 અસકાપૂર કુબેરને, જઈ પુછ્યું પારથરાય.
 અહિંયાં તો નથિ આવ્યા સ્વામી, વધા જશ એમ વાણ.
 ધનના ધણી કુબેર જુઓ, કહિયે શિવપરધાન.
 જોઈને પછે ગયા આગળ, પર્યય દિશા અરજુન;
 વણુ કહે આજ કૃપા કરી કેમ, આવ્યા આંહાં ધંનધંન.
 પારથ કહે અહિંયાં વિપ્રનાંતન, આવ્યા હોય લેવા કાજ;
 વણુને કહી ઉડ્યા તાંહાંથી, ચિંતા થઈનિવ રાજ.
 નવ નવ જોજન કોટી અતરે, વસે દશે દોગપાળ;
 દશેદિશા સ્વર્ગ લોક જોયાં, કયાંહું ન લાધીભાળ.
 જોતાં જોતાં એમ જાય પારથ, ધનુષ ગાંછવ હાથ;
 તળ વિતળ મુતળ રસાતળ, બોલ્યાંસમ પાતાળ.
 સ્વર્ગ મૃત્યુ નાગ લોક જોયા, નાહાંના મોટા ઠામ;
 બ્રાહ્મણના પુત્ર જડ્યા નહીં, હવે સહી મેં તજવા પ્રાણ.
 જળ સ્થળ સધળે જોઈ પાછા, આવ્યા દારિકા ગામ;
 લજ્યાશ્રમિત થયા હવે, શું કહે શું વિપ્રને ધામ.
 સભામાં કાને સાંભળ્યો મે, વિપ્રનો સંતાપ;
 ક્ષત્રી થઈ કુપ્ત ભાંજ્યુ નહીં, એ લાગું મુજને પાપ.
 ગૌબ્રાહ્મણની વાહારે ન ચહે, ક્ષત્રી ન કહિયે તેહ;
 તેમાટે દહે તજ્યું તાહારે, છુટું પાતક એહ.
 કાષ્ટ મગાવી ચિતા રચીછે, અગ્નિ કર્યો પ્રવેશ;
 અતરજામિયે જાણ્યું એહેવે, તજે પ્રાણ નરેશ.
 તતક્ષણ આવી એમ કહ્યું, એ શું કરે અર્જુન;
 એકાએક મું જોઈ સભામાં, કરી પોણ રાજન.
 એમ ન બાણ્યુ, એ ઇશ્વર આધીન, આપણે કહે શું થાય;
 અર્જુન કહે અપમાન થયું, હવે છોડ્યાનું શું કાજ.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે તમ કીરત વધશે, લાવશે બહારે બાળ;
 ધન ધન કહેશે જગતમાં ગારો જસ ભૂપાળ.
 તેમાટે ધીર ધરો કાણુ એક, કાં બળો રાજન;
 ચાલો તમને દેખાડું હું, વિપ્રના દશ તંન.
 વૈકુંઠનો રથ અરવ જોડી, મગાવશે તતકાળ;

અર્જુનને એસાડી શીઘ્રે, ચાલ્યા દીનદયાળ.
સમસાગર દીપ પર્વત, મરજદા રૂપી જેહ;
ખાર સમુદ્ર લખ જોજનખીજે, દીગુણરસનો તેહ.
ક્ષીરસાગર દધિમધ મીઠો, એક એકથી બમણો એમ;
તેટલા લોક વસે મધ્યે, મુકીગયા પરીવ્રજ.
આગળ કંચન ભોમ કહિયે, પછે લોકાલોક;
પચાશ કોડ પૃથ્વીને ફરતાં, પ્રથમ દુર્ગ એ મોખ.
દશ સહસ્રજોજન ગીરિ તાંહાં ઊંચો, તાંહાંલગી સૂરજનો ગમ;
પછે તિમિર રથ સુઝે નહીં, રહ્યો અટકી એમ.
આગળ લોકાલોક દીસે, મારગ નહિં ઊંચાટ;
ચક્રનું સમરણ કર્યું તે, આવી કરેછે વાટ.
લોકાલોક ભેદી ચક્ર ચાલ્યું, સહસ્ર રવિનું તેજ;
આગળ ચક્ર ને પાછળ રથ, એહેવે આવ્યો એહેનો છેક.
શ્રીરામબાણ તેમ ચક્ર ફરે નહીં, ચાલે તેજ વિશેષ;
તે તેજ કરી તિમિર નેત્રે, આવ્યાં પાર્થનરેશ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સાવધાન થાઓ, નેત્ર ચાળી અરજીન;
જુએ તો જળાખિંબમધ્યે, દીકું મંદિર રમ્ય.
સહસ્ર ખંભનું કહિયે મણિમય, તાંહાં ગયા કેશવરામ;
જુએ તો શેષશાઈ બેઠા, અષ્ટબુજ લગવાન.
શ્વેત રૂપે શેષ જોહની, ફણા કહિયે સહસ્ર;
ઉપર માણી જાતકાર શોભા, લીલાંબર અંગે વસ્ત્ર.
એહેવા સંકરણાગુ તેપર, વિરાજે દેવમોરાર;
મુગટ મસ્તક ધર્યાં કાને, કુંડળ મકરાકાર.
શંખ ચક્ર ગદા આયુધ આઠે, દહુ ધરી ઉભા પાસ;
ભક્તિ મુક્તિ સિદ્ધિ આગળ, કરેછે કામકાજ.
પીતાંબર ધન દામની, એહેવા શોભે શ્રી ધનશ્યામ;
કોટી રવિનું તેજ રથથી, ઉતરયા શ્રીભગવાન.
શ્રીકૃષ્ણ દેખી હસ્યા મંદમંદ, અષ્ટબુજ લગવાન;
અરજીનને દેખાડવા, આંહાં આવ્યા પુરાણાનંદ.
નર નારાયણ બેહુચે આવી, કર્યો છે નમસ્કાર;
શ્રીકૃષ્ણ એ પરિવ્રજ જાણી, દીધા આદર સાર.
કૃપા કરીને આવ્યા અમને, દરશણ દેવા શ્યામ;
કૃતારથ અમને કર્યા કહો, અમ સરખું સ્વામિ કામ.
શ્રીકૃષ્ણ કહે દશ બાળક વિપ્રના, આવ્યા છીં લેવા આહિ;
અષ્ટબુજ લગવાન કહે, મેં આણ્યા જુએ ધરમહિ.
નર નારાયણ અવતરયા, એ પૃથ્વીપર જાણ્યું મન;
દરશણની મુને ઇચ્છા એ મસે, મળ્યા શ્રીપરિવ્રજ.
બોમી ભાર ઉતારી ને, પરવારયા હવે શ્યામ;
વળી કાંઈ કામ રહ્યું હોય તે, શીઘ્રે કરી આવો ધામ.

દેખાડવાને ધર્મ મારગ, ધરી છે આ દહ;
એ માર્ગ જોઈ પ્રજા ચાલે તો, પામે પદવી તેહ.
હવે સ્વામી શીઘ્ર વહેલા, આવો પ્રાણજીવન;
સાંભળી પ્રસન્ન થયા, પછે વધા શ્રી પરિવ્રજ.
થોડા દિવસમાં આવું છીં, લેઈ બાળક ચાલ્યા શ્યામ;
એક મુહૂર્તમાં આવી પોહાતા, દારિકાપુર ગામ.
બ્રાહ્મણના પુત્ર દશ આણી આવ્યા, વાગાં છત નીશાણ;
વિપ્રે આશિર્વાદ દીધો, હજો તમને કલ્યાણ.
નત્ર સહુકો એમ કહે, ધન ધન શ્રીગોવિંદ;
જાહેવે પાગુ બોળખ્યા, એ કહિયે પરાણાનંદ.
અર્જુને તવ જાણ્યું મનમાં, એ જોગેશ્વર ભગવાન;
મેં જાણ્યું માહારા સખા મિત્રજ, કરાવ્યાં બહુ કામ.
સારથી થઈ રથ હાંક્યા, વક્તવત્સલ ઇંધ;
હુ સેવક એ સ્વામી કહિયે, જુએ ડોભા શીશ.
મહિમા પ્રભુનો કો લેઈ નહીં, એ સર્વે જાણ્યું મન;
વિદા થઈને ચાલ્યા અરજીન, હૃતના પુરમાં જાણ.
કંઈ જગત પુન્ય મનુષ્યે કર્યાં, વળી કરાવ્યા ધર્મસાર;
અધ્યાપી એ કીરત જગમાં, ગાયે જસ નરનાર.

(વણણ)

ગાયે જસ અવિનાશનો, શુક કહે સાંભળ રાપરે;
ધનદાસના સુતસુત કહે સુદર, નેવ્યામીંમો અધ્યાયરે.

અધ્યાય ૯૦ મો.

(કલ્પનું ૨૦૩—રાગ રામઘ્રી)

વધા પરિક્ષિત શુક મંગ વાણી, સર્વે ઉપના એક મુને સ્વામી;
શ્રીકૃષ્ણ કહિયે પુરૂષપુરાણ, અષ્ટબુજના કોણ ભગવાન.
શુકદેવ કહે સુણો હસ, એ વાસુદેવનો કહિયે અંશ;
વાસુદેવ સર્વજાણુ પ્રધુમન, અનિરૂધ ચાહરે એકજ બ્રહ્મ.
તે માટે અનિરૂધ મુતિમાન, અષ્ટબુજના એક ભગવાન;

(દાળ—ચોપ.)

ભગવાન એ અષ્ટબુજના, શ્રીવિષ્ણુ અંગ રાજન;
નરનારાયણ એક કહિયે, તમે એ જાણો મન.
અરજીનને દેખાડવા, શ્રીકૃષ્ણ લેઈ ગયા તાંહિ;
એ જાણે માહારા સગા મિત્રજ, ભાવ ટળે મનમહિ.
વળી દારકાના લોક જાહેવ, જાણે એ કૃષ્ણ રામ;
હરિકૃપાએ બોળખ્યા, એ કહિયે શ્રીભગવાન.
એ જોગેશ્વર પરવ્રજ કહિયે, એ વિના નહીં કોય;
આનંદ આચ્છવ ગીન મંગળ, સદા જે તાંહાં હોય.
સુખી લોક ધનાઢ્ય સહુકો, રોગ નહીં પ્રજવાન;

તેજવંત નરનાર હીસી, કહીયે રૂપનિધાન.
 દેવાંગના બાણે સ્વર્ગથી, શું આવી છે આ ઘર;
 એહેવી સ્ત્રી સહુ દિસે નગરમાં, થઇ રહી આતકાર.
 ધન્ય પતાકા તોરણ કેસર, ચંદનના છંટકાવ;
 અગર ધુપ સુગંધ મગમગ, રત્નદીપક ભાવ.
 છનાં અરૂઆ રાવટી, મોહોટા સમભોમી અવાસ;
 હેમકળશ ઝગમગી રહ્યા, મધ્યે મોહોટા એક અવાસ.
 ઐશવ્ય આલે ડોલતા, મદ જરે મારગમાંહે;
 તેણે કરદમ અશ્વપુરે, ઊડે ખેડુ તે તાંહે.
 રથ આલે અશ્વ ધમ ધમ, ગળે ધુધારમળ;
 એ રીતે રાજમારગ નગમાંહે, આનંદ અતિ ભૂપાળ.
 વાટિકા વૃક્ષ અતિ સુંદર, દ્રાક્ષ દાડમ બેાર;
 આંખા બાંધુ સયાણ કદળી, વિવિધ પેરનાં જોર.
 માલતી ચંપક મોગરો, ગુલાબ તુલસીવંત;
 વાવ સરોવર કૂપ જળના ડામે રમણિક રમ્ય.
 શ્રીભક્ત કાનુ જાણી જળકીડાને, ચાલ્યા પુરુષપુરાણ;
 સોળ શહસ્ત્ર સાથે સ્ત્રી સહુછે, વાળને નીશાણ.
 તેડાં ઘર ઘરથી રૂપ, ઘરયાં સુંદરશ્યામ;
 સર્વનાં મન ગામે પોતે, એક શ્રીભગવાન.
 ભરયાં સરોવર કમળ ફુલ્યાં, સુગંધ મગમગ સાર;
 નાહાવાને સહુ પેડાં જળમાં, છાંટે માંહેમા જળ નાર.
 સર્વે સ્ત્રી મળી દક્ષિણુબળ ભણી, છાંટે છે આવી પાસ;
 તાહુરે શ્રીહરિ વામ બુબળ ભણી, છાંટે છે અવિનાશ.
 જળ કીડાની રીત કરેછે, ઉડાડે બહુ નીર;
 સર્વને પુરા પડે પોતે, એક શ્રીજીવર.
 જેમ હસ્તાંગીના ટોળામાં, ગજ શોભે તેમ શ્રીરંગ;
 હવે ઘાઘું થયુ હરિ એમ કહે, પછે નીસરયાં રસરંગ.
 ભીના વસ્ત્ર મુકી નવાં પેહેરયાં, વિવિધપેરના અંગ;
 જાચક જનની ભીડ બહુ જસ, ગાયે નાના છંદ.
 તેહેને વસ્ત્ર તે ભીના સર્વે, આપ્યાં છે બહુ મૂલ;
 રૂપમાણી આદે સુખાસનપર, બેડાં મોતીની ઝૂલ.
 શ્રીકૃષ્ણ રથપર બેડા આગળ, વાળે બહુ નીશાણ;
 પાછળથી નરવાહન સ્ત્રી સહુ, આવ્યાં પોતાને ડામ.
 એ રીતે ધીર આવીને પ્રભુ, ગયા રાજસભાય;
 દેખોને સહુ સભા ઉડી, રીજ્યા બદવરાય.
 ઇંદ્રે મોકલી સભા પેહેલી, ખેસવા શ્રીહરિ કાજ;
 જમનું તાંડાં આલે નહીં, સદા આનંદ નીરખે રાજ.
 પાંડવને મયે આપી તેહેવી, સભા રમણીક રમ્ય;
 જળને ડામે સ્થળની જાંતી, સ્થળને ડામે જળ ત્થમ.

એહેવી સભા ભગવાનની, બાણે પ્રમટયા રવિ ઉદ્યોત;
 હેમ મણિમય જડિત રચના, શોભા ઝગમગજોત.
 એ સભામાં બદવ સરવે, ઉગ્રસેન રાજન;
 રાયને પ્રણામ કરીને, બેડા સનમુખ બ્રહ્મ.
 ઉગ્રસેન મહારાજ કહીયે, પોતે પ્રભુ પરધાન;
 તાલ ઝાંઝ મૃદંગ વાળે, અપછરા નૃત્ય ગાન.
 એ રીતે નિત આનંદ બોધવ, સદા માંગદ્ય હોય;
 સભા વિસર્જન થઈ તવ, હરિ આવ્યા ધીર જોય.
 સોળ સહસ્ત્રમાં રૂપમાણીનું, મંદિર પરમનિધાન;
 મુનીમાં મધ્ય નાયક શોભે, તેમ ઝગઝગ ધામ.
 રથથી ઉતરી શ્રીકૃષ્ણ પોતે, આવ્યા મંદિર જાહે;
 રૂપમાણી સહસ્ત્ર દાસી સંગે, ઉભાં સેવામાંહે.
 આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેડા દવમોરાર;
 શીતળ જળ મુખવાસ ખીડી, આપે રૂપમાણી નાર.
 નિદ્રા આવી તે સમે, હરિ પોડયા છે સુખાસન;
 સમુદ્રકીણ એવિ સેજ કહિયે, શોભા રમણિક રમ્ય.
 ઝડપી પોતે વગ તળાંસે, બોળામાં લઇ એમ;
 શ્રીકૃષ્ણ ચરાણનો વિરહ કાણુ એક, સેહેવાયે નહીં અતિ પ્રેમ.
 સોળ સહસ્ત્ર એ રીતે પ્રભુની, સેવા કરે ઘણા ભાવ;
 કો પાન ખીડી જળ લઇ, કો ઉમી વીજળ વાય.
 પ્રેમે કરી તનમય થઇ, સહુ વીસરી દહુ ભાન;
 ટીટોડીને કહે થોડું બોલ, સુતા જગશે ભગવાન.
 પળમાત્ર બોલતી રહે નહીં તું, સ્વામી વિરહે કાજ;
 અમને શ્રીકૃષ્ણવિના કાણુ એક, જાયે તે જુગ થાય.
 ચકલીને કહે રાને આવડો, શોક કરે કાંડાં રાન;
 સ્વામીના વિન્નેગ માટે, અમને થાય તેમ મન.
 સમુદ્રને કહે રાત ને દિન, કાં કરે ધુધવાટ;
 રત્ન તમારાં હરયાં તે ફુલે, નિદ્રા નહિં તમ કાજ.
 જેમ અમારાં મન હરયાં, અમને નિદ્રા નહીં દિન રાત;
 તેમ શું તમને થયું, એહેણું દિસેછે તીર્થરાજ.
 મંદ્રાચળથી સુગંધ વાયું, આવે તેહેને કહે એમ;
 અમને શું દિપમાન કરેછે, કામ ફુર્જી જેમ.
 કટાક્ષદષ્ટિ જોયું હરિયે, વાગાં અમને બાણ;
 શરીર ઘા પડ્યા એહેવામાં, વાયુ કુખ દે કાંય.
 અમે તમારું શું વાણસાડ્યું, વેર કરો અમસાથ;
 એહેણું તમને ઘટે નહીં, એ જુઓ વિચારી વાત.
 મેઘને કહે તમારે નામે, નામ પડ્યું મેઘશ્યામ;
 તમારી ઉપમાં આવી પ્રભુને, જુઓ ભાગ્યનિધાન.
 મંદમંદ વરસે ઝીણી બુદ્ધિ, શું કારણુ કહેવાય;

અમને જેમ શ્રીકૃષ્ણ વિરહે, નેત્ર જળ તેમ થાય.
ચંદ્રને કહે ક્ષય સેગી તમે, થીર થઈ રહ્યા કેમ;
જેમ અમારા મન કૃષ્ણ પાપે, આલે નહીં આગળ તેમ.
ગોવર્ધન ગિરિને કહ્યું, ઊંચો શુંગ કરો શું કામ;
હરિ મળવા ઇચ્છા થઈ, જેમ અમે ઇચ્છું તેમ આમ.
અમો મોઢી શોધું ઔષધી, આપો જીવનમૃત;
ઉપકાર વૃક્ષ ફૂલ ફળ નહીં કો, આવે તમ સમતુલ.
તમો તો પ્રીત કરો હરિસું, કેમ મેળાપક થાય;
આખર એ દુષ્પ્રદાયક એહેને, વિરહે તજવી કાય.
કોકિલાને કહે મધુરે, સ્વરે કરી કરો ગાન;
મુખ હોય તે જીવતું થાયે, કરે અમૃતપાન.
તેમ તમે હરિગુણ ગાયા અમને, આવ્યા ઘટમાં પ્રાણ;
હંસને કહે વૈકુંઠથી કુત, આવ્યાં આંહાં કેમ જાણ.
સમાચાર લાવ્યા રમાપતિના, તે કહો અમને કાળ;
કુરથી તમે આવ્યા માટે. થાકા હરો પખીરાજ.
જળપીચો વળી કુદ્યા હોય તો, પય પીચો એ પ્રમાણ;
કુશળ છે ભગવાન એ કહો, હજી તમને કલ્યાણ.
એમ સ્ત્રી સર્વ થઈ તનમય, લાગું હરિસું ધ્યાન;
હરિ પાસ છે દેખે નહીં, તેની દષ્ટિ હૃદયમાહિ.
હરિકૃપાયે જ્ઞાન થયું છે, સુણો શ્રોતા કાન;
જુએ તો ખોળામાં શયન કરેછે, રહ્યું નહીં કાંઈ ભાન.
જાંહાં જુએ તાંહાં શ્રીકૃષ્ણ વ્યાપીક, દેખે સઘળે ઠામ;
હું તું ભાવ રહ્યો નહીં, તદ્દરૂપ જીવું સ્વધામ.
રૂપમાણી આદ એક એકને, દશ પુત્ર એક કન્યાય;
એક લક્ષ ને સહસ્ર એકસટ, એસી પુત્ર એ થાય.
એહેવા જૃહસ્થાશ્રમ પ્રભુના, આનંદ સઘળી રીધ;
ત્રેલોકનો વૈભવ ઘરમાં, અષ્ટ સિંધ નવ નીધ.
એહેવામાં કાંઈ પુણ્ય પ્રભુએ, કર્યાં અતિ સુખદાય;
વાવરતાં ખુટે નહીં, શુક કહે સાંભળ રાય.
નીત પ્રત્યે ગૌદાન આપે, વિમને પ્રભુ જેહ;
ખીજ દાનનું લેખું નહીં, શું કહું તમને એહ.
મૃતલોકને દેખાડવા, એ રીત જૃહસ્થાશ્રમ;
ધર્મમારગ થાપવા, આસકત નહીં પ્રભુમન.
શ્રીકૃષ્ણના પુત્ર પૌત્ર તેહેના, કહિયે અસંખ્યાત;
પરિવાર પ્રભુનો ગણ્યો ન જાયે, ખજાની શી વાત.
જાદવનાં અષ્ટકુળ બોજક, અધક મધુ એહેવા નામ;
એકનાં દશ રાત સહસ્રજ, લક્ષ કોટી પ્રમાણ.
છપન કોડ જાદવ તેહેના, પુત્ર પૌત્ર અપાર;
અચુત વર્ષ એહેની કથા, તેહિ ન આવે પાર.

ત્રણ કોટી અઠારસેં ગુરૂ, ભણાવે નીશાળ;
ખાળકનું લેખું નહીં, એહેવા જહુવંશ ભૂપાળ.
રૂપમાણીના પુત્ર પ્રભુમન, અનિરૂપના વજનાલ;
એહેના સુત પ્રતિબાહુ આગળ, ચાલ્યો વશ એ લાલ.
પૃથવી ભાર સહુ ઉતર્યો, મન વિચાર્યું ભગવાન;
જાદવકુળ એ રહ્યું તેહેનું, પરભારયું કરું કામ.
માહારા ભુજના અંશ એહેને, ખીજે હણું એહેવો કોણ;
માહારાને હું કેમ હણું, વિમ શ્રાપે મરે પાણ.
એહેવો વિચાર કરીને શ્રીકૃષ્ણ, પરવારયા સાવધાન;
જાદવનો હવે કાળ આવ્યો, સોડયા શ્રીભગવાન.
હવે એકાદશસ્કંધની કથા, એહેમાં કહું છું હરિજન;
શ્રીકૃષ્ણ જન્મ સ્વધામ પૂરાણ, ચરિત્ર થાય અતિ રમ્ય.
આધવ હરિના ભક્ત તેહેણું, જાણ્યો એ અભિપ્રાય;
એકાંત શ્રીહરિ બેઠાછે, તાંહાં આવી નમિયા પાય.
એક વિનંતી છે એ સ્વામી, એમ જાણ્યું જશો વૈકુંઠ;
કાળ આવ્યો લોકનો, શુ થાશે ગરૂડારૂઠ.
અંતરજામીએ જાણ્યું એ ભણું, પુછે જનને કાળ;
આધવને કહે કથાઅમૃત, મુકું છું આ ઠાર.
પુરાણમાં એ અધિક ભાગવત, કહિએ માહારૂ તેજ;
શ્રવણ કીર્તન ધ્યાનથી જન, પામશે પદ એજ.
એહેમાં જ્ઞાન વૈરાગ ભક્તિ, ભક્તિએ હોય મોક્ષ;
માહારો ભક્ત મુજને દખશે, હું વ્યાપી રહ્યો ત્રેલોક.
જળમ્થળ સઘળે જાણે મુજને, હું વિના નહિં કોય;
ઉદ્ધવ મુજને કહું જ્ઞાન તે, કેહેજે ભક્તને જ્ઞેય.
તેમાટે તમો રહો જનને, કેહેવા એ ઓપદેશ;
અંતે મુજને પામશે, એહેમાં નહીં સદેહ.
આધવ કહે તમ વિના સ્વામી, એક ક્ષણ જુગ જાય;
હું તમારી સાથે આવીશ, નહીંતર તજું આ કાય.
જ્ઞાન ગદ પ્રભુએ કહ્યાં, તાહારે સમજ્યા વૈષ્ણવજન;
પણ ચિંતા મનમાં ઉપની, હરિ વિના કેમ કરે મન.
હવે મુજને દર્શણ દુર્લભ, કરીને મળવું કાંહાંયે;
કેમ સહીશ વિજેગ પ્રભુનો, શોક કરે મનમાંહે.
થઈ આજ્ઞા ભગવાનની તો, શું કરે હરિજન;
રાજ કાજ કરશે સહુ, શ્રીકૃષ્ણ ચરણે મન.
કુર્વાસા આદે ઋષી મળરા, આવ્યા કહી શુભ વાત;
મળી પ્રભુને આવી ઉતરયા, વાટિકા રમ્ય રાત.
તાંહાં પીડિતારક કુંડ પાંડવે, સારયું છે જાણી તીર્થ;
તરયા છે પીડ લોટના, માટે નામ પડ્યું એ મસિદ્ધ.
એ ઠામે ઋષિ બેઠા છે તેહેમાં, કુર્વાસા મહંત;

જાદવના બહુ કુંવર રમતા, આવ્યા તાંહાં ગુણવંત.
રમતા રમતા હેલાંમહિ, કશું કષિનું હાસ;
સાંબકુમારને સ્ત્રીનો વેશ ધરાવી, લાવ્યા બુનિને પાસ.
બીર પેહેરાવી કટિ આગળ, કીધું મોહોટું પેટ;
હોનાર છે તેને કોણ વારે, આવી લાગું નેટ.
બાળક કહે આ સ્ત્રી કહેતાં, લજ્યા પામે મન;
અમો તમને પ્રહુ છું, એ શું જાણશે બુનિજન.
કષિયે મનમાં જાણ્યું એણે, કીધી કપટની વાત;
રામ જનાર્દન વિના આપ્યા, કષિયે તાંહાં તાત્કાળ.
દુર્વાસા તવ વદ્યા બાળક, સાંભળો સાવધાન;
એ જાણશે મુસળું, જાદવ માત્ર કરશે ઘાણ.
સાંભળી ઘણું લજ્જા પામ્યા, શી કરવી હવે પેર;
વિપ્રશ્રાપ ફરે નહીં, આપણા વાંક શું કહેશું ધર.
નિરતેજ થઇને બાળક તાંહાંથી, ગયા મુકી અદુમેવ;
વસ્ત્ર છોડતાં પડ્યું નીસરી, મુસળું તતખેવ.
સમાચાર આવી પોહોતો મનુને, બોલ્યા નહીં ધર્યું મુન્ય;
ભાવી પદારથ લખ્યું એહેને, રાખે એહેણું કોણ.
જુઓ બાળકે કરી છલાણા, તેણે થયોછે વિમનો શ્રાપ;
તે કેમ મિથ્યા થાય જાદવ, મહિા મહે કરે વાત.
સભામાં આણી મુક્યું જાદવે, કર્યું છે લોહ ચૂર;
સમુદ્રમાં સહુ ઘસી નાખ્યું, તેમાંની શેષ પાણુ દૂર.
નગરમાં ઉતપાત વાયસ, લાગા છે હવે કેમ;
સભામાંહે સહુ જાદવને, પછે કહે શ્રીહરિ એમ.
આજો પ્રભાસે જઇયે જાતરા, તાંહાં છુટિયે યજ્ઞશ્રાપ;
વચન મનુનાં માનીને, તવ શીઘ્રે થયો સહુ સાથ.
શ્રીકૃષ્ણ બળભદ્ર જાદવ સર્વે, ગયા છે પ્રભાસ;
પેહેલે દિવસે સ્નાન તર્પણ, કીધાં તીર્થ અપવાસ.
બીજે દિવસે શ્રાદ્ધ સારીયાં, આપ્યાં બહુ નિધિ દાન;
બોજન કરાવ્યાં વિમને પોતે, પરવારયા કરી કામ.
આપ આપણે સહુ કામ બેઠા, આનંદ આનંદ ગાન;
તે સમે ઘટ વાણી આવી, સ્વર્ગથી કામ કામ.
શ્રીકૃષ્ણ વિના સહુ જાદવે, એ પીધીછે ચહી જોર;
મહિામાંહે મર્મ વાયક ઉડ્યાં, જુદું થાયે ધાર.
મધુમત કૃતવર્મા બેહુ, સાત્યકીને ગદગાન;
ખડગ ચામર સાંગ કરમાં, ધનુષ ને વળી બાણ.
હથિયાર ભાગાં ગડદા કોહોણી, હઠે નહીં એ પોણુ;
મરજાદા મુકીને વહેછે, નહીં જાણતા એ કોણ.
બળભદ્ર વારે માને નહીં, એમ ગઈ જાદવ જુદ;
સાગર સંગમ સરસ્વતી, તાંહાં થાય છે બહુ જુદ.

એમ ન જાણે આ પિતા છે, પુત્ર બંધુ શ્રાત;
લોહ ચૂર ઉડ્યાં ભાસપને, કરે સખજો માર.
તેણે કરી એક મુહૂર્તમાં સહુ, પડ્યા જાદવ બોમ;
છપન કોડ એ નારા પામ્યા, રક્ષા શેષ હરિ સોમ.
વાંસે વાંસ ઘસાય તાહારે, અગ્નિયે થાય ભસ્મ;
તેમ ઇચ્છા પ્રભુની કરવું, પોતે જુએ બેઠા યજ્ઞ.
બળભદ્ર કહે શ્રીકૃષ્ણને, મુને આજ્ઞા શ્રીગોપાળ;
જેગાલ્યાસે દહ દહી, મળિયા શેષ પાતાળ.
શ્રીકૃષ્ણ તાંહાંથી પીપળ છાંયે, બેઠા જઈ કાણમાત્ર;
તે સમે મૈત્રેય બોધવ, આવી નમીયા પાય.
નેત્રથી આંસુધાર આત્રી, સ્તુતિ કરી કહે વાણુ;
અમને સ્વામી સંગે તેડો, કેમ રહેશે પ્રાણુ.
વચન ભક્તનાં સાંભળી, પછે વદ્યા શ્રીજકુરાય;
મૈત્રેયને કહે વિદુર મુજને, મળ્યા નહીં સમે આય.
તેમણે તમને જ્ઞાન કહ્યુંએ, કહેજો વિદુરને કાજ;
જાઓ અતે મુજને પામશો, મળી થયા કષિ વીદાય.
બોધવને ઠહ્યું જાઓ અહીંથી, તમો બદ્રિકાશ્રમ;
તાંહાં જઇ ઉપદેશ જ્ઞાને, પામશો પદ યજ્ઞ.
આજા મસ્તક ધરી હાંતાંથી, ગયા બોધવ વન;
ફરી ફરી મુખ જુએ મનુનું, વહે જળ લોચન.
ઊર ઉપર ચર્ણ મુકી, બેઠા છે વિશ્વનાથ;
લોહચૂર કરતાં શેષ નહેની, ભાલ પારધી હાથ.
પદ દેખી બાણ મારતું, પારધીયે હરિચર્ણ;
જાણ્યું જે મૃગનયાણુ ચળકે, લાગું અશર્ણશર્ણ.
આવી જોયું ભગવાન દીઠા, કરી મનમાં શોચ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે માહારી ઇચ્છાયે થયું, શાને કરેછે શોચ.
પારધી કહે હજી મુજને, કરચો મેં અન્યાય;
શ્રીકૃષ્ણ કહે પૂર્વે વેર વાળી, આપ્યું તુજને આજ.
એહેને મોક્ષ આપી હીરણ તીરે, આવ્યા મુંદર શ્યામ;
એહેવે સારથી રથ તુળસીમાગે, આવી કરચો પ્રણામ.
વિનય કરીને વદ્યા વાણી, આગન્યા મમ દેવ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે આંહાં રથ મુકી, જ દારિકા તતખેવ.
સમાચાર જઇ કહે તાતને, થયું આ રીત કહે ઇશ;
પછી મુજને પામશો, તેહેને વિદાય આપી જગદીશ.
કોટી કોટી વેમાન દેવનાં, આવ્યા દરશણ કાજ;
સ્તુતિ કરીને કહે સ્વામી, હોતરચો ભૂભાર.
મુનુ છે વૈકુંઠ શીઘ્રે, જવું તાંહાં મહારાજ;
અતુલ્ય થઈ દર્શણ હરિયે, આપ્યાં દેવને કાજ.
તેજના બહુ પ્રજા વિષ્ણુ, રૂપે થયા ભગવાન;

રથે બેસી ચડેલે ગયાછે, વાજત નીશાણુ.
રવિ ગણિ તારા ધનુમંડળ, શોભા રમાગીક રમ્ય;
જન લોક તપ સત લોક મુકી, ગયા શ્રીપરિબ્રહ્મ.
દારકે જઈ કહ્યું તાતને, થઈ છે જે રીત;
મુહૂર્તમાત્રમાં જાલવ માંહામાંહે, વઢીમુખા વિપરીત.
જંગમઅન્યામે રેડું તજીને, ગયા હૃદયધર હામ;
ચડેલ ચતુર્ભુજ થઈને. ગયા હૃદય નિજધામ.
મુને કહેવા મોકલ્યો, આંહી રહેશો એ તમે કાચઃ •
સાત દિવસ પછી સમુદ્ર આવી, લોપશે નજર શોય.
ઉત્તમેન વસુદેવ રવકીયે, સાંભળતાં તજ્યા પ્રાણ;
રૂકમાગી આને જાણ સહમ રેડું. તજી ગયાં નિજધામ.
પાગથ કહું મુને વચ્ચી હરિ ગયા, કાડી નહિ કાંઈ વાત;
એમ કાડીને રૂદન માંડ્યું, પાળશે કોણ લાડ.
એકેક કહ્યું મુન્ય ધન્યુ તવ ધાતુ, શોક કર મનનોહ;
હવે મુજને દર્શાવું દુષ્ણ, કરી મળવું કર્યાંહ.
નથ તજીને મોક તાંહાંથી. જહગઢ્યા શોભાદાર;
વજ્રનાભ ને ધનનય મળી, ક્રિયા કરી નીરધાર.
પડો પુરમાં કરવ્યો, વગી જીવિહિરનો આગ;
શ્રીકૃષ્ણના જશ ગાય નિર્મળ, પ્રજા સહુ તેણે રામ.
રાજ માંથી ચાલ્યા તાંહાંથી, વજ્રનાભ અજનન;
ગોપી મળ્યા આપ્યાં ભંગે, ગયા હંદ્રમથાન.
મારગમાં ગોવાળ હુટે, આંધે નહીં પ્રાક મં;
અધાપી ને હામ નીપજે, ગોપીથદન રમ્ય.
તેજ અજનન જીએ ઉભા, તેજ ગાંધવભાગ;
તેજ ગયું પ્રભુવિતા ભાગે, સમળે મુનુ ગાગ.
શુકદેવ કહે મુખે ગયછ, કહું વિદુર આધવ સવાદ;
એક દોહાંગી સેન્યમું આવ્યા, વિદિ કરવા દયાળ.
કુરુજેધનને કહ્યું મભામાં, આપો તમે અર્ચનજ;
નહીંતર એ પાંચ ગામ આપો, સર્વે પાંડવકાજ.
ભીષ્મપિતામહુ ધૃતરાષ્ટ્ર, સાંભળે છે કાન;
વચન મળુનું માન્યું નહીં, ગયા ગીસાવી ભગવાન.
વિદુરે સમજાવી કહ્યું, ન માન્યુ એ હેતાન;
રાયને ચઢ્યો ક્રોધ કાકાને, કાડાડી ભુક્યા બાહાર;
તીરથ કરતાં આધવને, આવી મળ્યા મધુવન' સાર;
પુછ્યું ધૈરવ પાંડવ કુશળ છે, એ કોહો મુજને સમાચાર.
એક સંવત્સર થયો તાંહાંની, જાતી નહીં મં વાત;
આધવ કહે સાધને પીડે, તેહને શુભ કેમ થાય.
જીએ વિદિ કરવા ગયા શ્રીહરિ, માન્યું નહીં એણે મૂઠ;

૧ 'પ્રાગમુજાર' યુગ પ્રત.

અંકાર આભમાની તેપર, રૂઢ્યા ગરૂડરૂડ.
તમે કહ્યું તમને કાડીમુક્યા, નગરથી એણે બાહાર;
તેમાટે તેને શુ કુશળ કહું, કેહેતાં જીભ ખંચાય.
જીએ રાવણે કહ્યું રાખી, વિભીષણપર સાર;
તમપર દુર્યોધન રાખી, થયું કુળ સહુ નાશ.
એકેવા એ મદઅધ તે નહીં, જાણે આહ રીત જનન;
ઝોનવ પાંડવજીવ મયું, પાંડવ અહાર દોહાંગી સેન્ય.
ધૃતરાષ્ટ્ર ગાંધારી પાંડવ, રહ્યા છે થયો કેહેર;
સાંભળી ધાતુ રૂદન કીધું, અધની શી પેર.
શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર કહા મુને, કુશળ છે સહુ પરિવાર;
આધવ કહે હરિ કુશળ તેહનું, પુછ્યું શુ વિચાર.
જીએ પુતના પ્રાણ લેતા આવી, તેહને આપી મોક્ષ;
ગરીર તેહનું દાહ કર્યું, છુટી મુગધ મજમગ જંત.
એકવા શ્રીહરિ જાલવકાનાં, પ્રગટી ગય થયો અનન;
સાંભળી બેહુઅ રૂદન કીધું, વિદુર આધવ સત.
આધવ કહે હરિયે સમાચાર, મળ્યા નહીં મમે આચ;
મૈત્રેય ઋષિને જ્ઞાન કહ્યું, એ કેહેજે વિદરને કાજ.
તેમાટે જીએ કોહશે એ પાંડવ, ગયા વિદુર તેણે રામ;
હૃદયમાં મૈત્રેય મળી તેણે, કહ્યું તત્વજ્ઞાન.
એ આદ અંત ને મધ્ય વ્યાપી, રહ્યા પાળાનન;
વિદુર મૈત્રેય સવાદ છે ધોગ, જાણજે એ સત.
આધવ બદ્ધિદેહાર રેડું તજી, ગયા છે નિજધામ;
વિદુર હૃદયનાપર આપી, મળ્યા પાંડવ ગામ.
ધૃતરાષ્ટ્ર ગાંધારીને જઈ, માર્યા કર્યું રૂદન;
મમજાવો કહ્યું ભાઈને, હવે કર્યું કાંઈ આધન.
એ ભોમે તાડારા પુત્ર ભાણ્યા, તેહને હારે જસે કેમ;
પ્રતિમાધ કરી બહગિયા છે, એક બદ્ધિકાશ્રમ.
જંગ અન્યામે રેડું તજીગયા, દ પતી નિજ ધામ;
પ્રભામે જઈ વિદુર રેડું મુકી, પામ્યાં કૃતમ હામ.
પ્રાતઃકાળ આવ્યા સેના કરવા, જીવિહિર રાજનન;
દોડાં નહીં માતતાત મજ્ય, કીડાં ગયા દુષ્મન.
નેત્રભરી કહે મુને વચ્ચી, ગયા પુણ્યશ્રી લોક;
સાંભળી એકેવા શોક કરતા, આવ્યા નાગદ મોક્ષ.
પરમપદને પામ્યા તેહનો, શાને કરોડ શોક;
તે ગયા કાળે તમને જાત, રહેશે નહીં જીએ કાચ લોક.
સગમાં આવી રાત વાસો, રહે વટાડ જોક;
પ્રભાતે ઉઠી જાય દશે દશાયે, જેમ હટવાડે લોક.
કોરોના માતતાત ખંધુ સ્વામી, કોરોના પુત્ર સ્ત્રી ધન;
તમે જ્ઞાતી એ વિષય માયા, જીએ વિચારી મન.

જે આવ્યે તેહેનો નાશ આણ્યાં. રહે નહીં કો સ્થીર;
કો મુખામન ખેસી જાયછે, કો બાંધ્યા જાય જંજીર.
હૃશ્યર આધીન જગત સરવે, સ્વાધીન નહીં કોય;
રક્ષા ગયાનો શાસ્ત્ર ન કરવો, કહિગયા મુનિ જોય.
જુધિહિર ચિંતા કરે, હજી આવ્યા નહીં અર્જુન;
સાત મામ તેહેને વહીગયા, તોહીં થયું કાંઈ વિધન.
વામમુખમે લોચન કરકે, નયનમાં ઉતપાત;
ભીમન કહે કુશળ નહીં હવે, એહવે આવ્યા અર્જુનપ્રાત.

સમાચાર પુછ્યા જહારાયના, કુશળ મનુમન રામ;
સાંભકુમાર ને ગદ બાનુ, અનિરૂધ એ સાવધાન.
શ્રીકૃષ્ણનો પરિવાર સરવે, કુશળછે બોધ્યા મુખ;
જાણીયે તોહીં કલપાંત થયો, નિમ્નજ દીસે અમ.

કંઠ ગદગદ નેત્ર જળ, પછે વદ્યા મુખથી વાણ;
ભક્તવત્સલ ગયે મેં તમ, મળવા રાખ્યા માણ.
જેહેને પ્રતાપ પૃથવી છતી, રાજ કરોજો રાય;
તે મુરત દિસતી નયો, મેં વિભેજ ક્રેમ મેંહવાય.

મુજ પિતા બોજનને અડકી, ખેસતા વિશ્વનાથ;
અર્જુન આવે તોહીરે બોજન, સેન કરવું સાથ.

રાજ્યુ એ જગનમહે, કરયો ઘરનાં કામ;
પત્રાવળ જીતી વિમતી, લઇ નાખતા શ્રીભગવાન.

મરણ વેધો દ્રૌપદી વાળ્યા, સલામાં પુરયાં ચીર;
લાખાશુદ્ધી બળતા રાખ્યા, દુર્વાસા વન વીર.

સદાશિવને છવ્યા જુધમાં, હજી ખાંડવ વંત;
હંદ્રાસન જઇ અર્ધો આસને, ખેસતા રાજન.

ગૌપેન વાળી ગયા કૌરવ, સાંભળું એ કાત;
ઉતરજીવર લઇ સંગે, રથ ખેડ્યો તેણે ઠામ.

ભોવમ દ્રોણ કરજી રાત સરખા, મહારથી મહા ધીર;
મોહાસ્થિર કરી મોહ પમાડ્યા, જાણ્યા ગો થઇ છત.

જુદ કરી તેહેને છતી આવ્યા, પડવું જગમાં નામ;
ગો વાળે તેહ અર્જુન, પ્રતાપ શ્રીભગવાન.

કૌરવ રૂપી સિન્યસાગર, તરયાઈ સ્વામીનાથ;
એ જુજ માહારી રક્ષા કરતા, એ જુદ સેન સાથ.

રક્ષાને કરી રાખતા ધનપર, પુરયા એમ મનોરથ;
અઠાર દોહણી સિન્ય મધ્યે, રાખ્યો રથ સમરથ.

તૃયા લાગી અશ્વને, મારયું બાણ પૃથવી લીન;
જળ કાણી મેં પાયા જુદમાં, જો હતા સ્વામીન.

મુજમારે ચતુર્મુજ થઇ, કરતા હરિ સંગ્રામ;
પોતાનું અંગ આગળ કરે, રખે મિત્રને લાગે બાણ.

સારથો થઇ રથ હાંક્યા, કરાવ્યાં નીચ કામ;
કાંઈ વેળા મેં સલામધ્યે, હાસ કીધું ભગવાન.

અપરાધ માહારો સહી તેણે, ચઢી નહીં કાંઈ રીસ;
એહવી મુજ પરતીત તે આવજ, તજ ગયા ભાઇ હિં.

પ્રભ્રશ્રાપે જાદવ મહુ મુઆ, રહ્યો એક વજનાભ;
સાંભળી મુરજા થઈ રાયને, પડ્યા કરેછે વિસાપ.

નકુળ મહદેવ ભીમસેને, જાણી વાત તતક્ષણ;
કંતા દ્રૌપદી સુભદ્રા સહુયે, કરયાં બહુ રૂદન.

કંતા ફેલે ઘણા દિવસ થાયા મુને, મળ્યા નહીં જોઈ વાટ;
આવો તો મોહાણાચારી કરે હું, મુતા કરો સાદ.

જાણે અમને કષ્ટ પડે તોહીરે, આવતા ભગવાન;
તે અમને મુકી કાંઈ ગયા, કંતાયે તજ્યા માણ.

પારથ કહે હરિયે કહ્યું, અહીં રહેશો મો રાજન;
પરિક્ષતને તવ રાજ આપી, ગયા સ્વર્ગસદન.

શુક્રદેવ કહે મળો રાયજી, કહ્યાં કૃષ્ણચરિત્ર અતિરમ્ય;
મુતપુરાણીયે રીતક આગળ, કહી કથા પરિપ્રલ.

હેનાચળમાં પ્રાત આહારે, ગળ્યા દ્રૌપદી સંગ;
સ્વદેહી ધર્મ ગયા વેકડ, પામ્યા પદ શ્રીરંગ.

શ્રીનાજન અહંમતા મુકી, ભજવા શ્રીભગવાન;
પતિવ્રતા મિડી રહી, જુઆ ગણિડા ચઢિ વેનાન.

વજનાભને મિથુરાનું, રાજ આપી ગયા ધર્મ;
મજનું પાળણું કરે, મળો શ્રીતાજન.

શ્રીભગવન કથા પ્રેમે, સાંભળે નરનાર;
શ્રોતા વકતા પુછક જન, તે પામે પદ નિરધાર.

ભગવાન પ્રિય એયે કહ્યું, જનરંજને શું થાય;
કાંઈ નહો કાંઈ વાંછા કાંઈ કહે, પ્રેમ ગાયા ગુણ જહુગાય.

સંવત સતર છન્નુએ, વસંત પંચમી દન ?
દશમસ્કંધ પુરાણ થયો છે, ધાએતામો હરિજન.

હરિજનકો ખાડ મો દરો, અર્જુન કીધો ગ્રંથ;
માહારો જહુગાં હરિ વચ્ચા, તે કહ્યું છે એ સંત.

કરતા હરતા પાતે શ્રીહરિ, નિમિત માત્ર હું દાસ;
શ્રોતા વકતા પ્રભ હરિજન, ભજવા શ્રીઅવિનાશ.

(વક્તવું) •

ભજવા શ્રીભગવાન એ યથા, થયા અધ્યા નેત્રું ભણ્યા રામરે;
ધનદાસના મુતમુત કહે, સુંદર મેવાડા નામ રે.

૧ એ લીટીની પછી સમજી યુગ પ્રતાપો આ ત્રણ લીટી
છે:—અધ્યા ભાવનથી અંતરે, તે હરિકૃતાયે થયો સંપૂર્ણ.

ગવધેર પ્રણામધ્યે ધાએતામો વાસ;

સુંદર હરિનો દાસ કહે, પ્રમુ ગમો ચગણ નિવાસ.

• એ યુગ પ્રતાપો વક્તવું છે નહીં, એ યુગ પ્રતાપો માત્ર
પેહેલી લીટીને અંતે જાત કર છે.

શુદ્ધિ પત્રક.

પૃષ્ઠ.	કોઠો.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	કોઠો.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧	૨	૨૩	પ્રમાનંદ	પ્રેમાનંદ	૫૭	૨	૨૯	ભૂકું અધ્યયન	ભૂકું તો અધ્યયન
૨	૧	૧૪	ધુમપાન	ધૂમપાન	૬૨	૧	૩૦	વિ ત	વિતુત
"	૨	૩૦	ખંધ	ખંધ	૨૫	૨	૨૫	ભેદ	વેદ
"	૨	૩૧	અહંકાર	અહંકાર	૬૬	૧	૨૮	ગાપ	ગોપ
૩	૧	૩	અતર	અંતર	૬૮	૨	૩૩	કબડો	કૂબડો
"	૧	૪	સ્વય	સ્વયં	૭૦	૧	૧૧	અકે	અંકે
"	૧	૧૭	અચાર્યજી	ગર્ગાચાર્યજી.	૭૩	૧	૨૧	કમળ	કમળા
"	૧	૧૯	વચન	વચન	૭૮	૧	૨૫	રાત્ર	રાત્રી
"	૨	૧	મનવાંચિત	મનવાંચિત	૮૦	૨	૨૦	પાપ	પાપી
"	૨	૬	ચંદ્રવંશ	ચંદ્રવંશ	"	૨	૩૦	શત્રુ	શત્રુ
"	૨	૩૧	સકુમાર	સકુમાર	૮૨	૧	૬	પગ	પાગ
૪	૧	૨	વીરાને	વીરાને	૮૫	૧	૩૧	મળ્યો	મળ્યો
"	૨	૨૭	ભય	ભય	"	૨	૨	અંતઃકરણ	અંતઃકરણી
૬	૧	૨	તીવ્ર	તીવ્ર	૮૬	૨	૩૧	ઊઘાટે	ઊઘાટે
૭	૨	૧	ખીજી	ખીજી	૮૭	૨	૧૨	પડ્યાં	પડ્યાં
"	૨	૪	જસોદા	જસોદા	૧૦૭	૧	૩૭	હ્યો	રહ્યો
"	૨	૧૯	સમાયા	સમાયાં	"	૨	૮	રૂપે	રૂપે
૧૪	૨	૩૦	શત્રુ	શત્રુ	૧૦૮	૧	૫	ઊપરના	ઊપરના
૧૭	૧	૨૭	ઘીટ	ઘીટ	"	૨	૩૭	તક	તૂક
"	૨	૨૬	શિલાતાળા	શિલા તાળા, તેમ	૧૧૦	૨	૮	દહાડો	દહાડો
			તેમ,		૧૧૧	૧	૧૩	વાદે	વાદે
૨૨	૨	૪	પએ	પાએ	"	૧	૨૬	નાનાવાળું નરિ	નાનાવાળું નરિ
૨૩	૧	૧૧	ગર્ગને નંદરાયરે	ગર્ગ ને નંદરાયરે	૧૧૨	૨	૧૮	જે ઊઘડ્ય	જે ઊઘડ્ય
"	૧	૨૪	પચરાત્રિ	પચરાત્રિ	૧૧૩	૨	૨૦	ચારસ	ચારસ
૨૮	૨	૩૪	કંઈ	કંઈ	૧૧૪	૨	૧૮	શીઘ્ર	શીઘ્ર
૩૧	૨	૩૪	એત	એત	"	૨	૨૬	આવ્યા છે	આવ્યા છે
૩૨	૧	૪	સારંગની ચોપાઇ.	સારંગની ચોપાઇ	૧૧૫	૨	૩૦	ખાળ	ખાળીયે
૩૩	૨	૧૧	અભિપ્રેયન	અભિપ્રેયન	૧૧૬	૨	૧૦	સભળી	સાંભળી
૩૪	૧	૧૦	આવે	આવે	"	૨	૩૪	નામ	નમ્ર
૩૫	૧	૩૪	કળવળ	કળવળીયા	૧૧૭	૧	૧૯	દ્રાણુ	દ્રાણુ
૩૭	૧	૨૭	એએ	એએ	૧૧૮	૨	૩૫	તરંગ	તરંગ
૪૨	૨	૨૮	પ૧ મુ	પ૧ મુ	૧૨૧	૧	૨૫	રાજ્યા	રીજ્યા
૪૩	૧	૧	નગમ	નગમ	૧૨૭	૧	૪	મુખે	મુખે
૪૪	૨	૨૮	થયા	થાય	"	૨	૩૭	અતિથાણું	અતિથાણું
૪૭	૨	૨૦	ધરી	ધારી	૧૩૧	૧	૬	આપણાં	આપણાં
૫૦	૧	૧૫	નિશ્ચ	નિશ્ચ	"	૧	૧૬	પ્રતિબંધ	પ્રતિબંધ
૫૨	૨	૩૪	અમત	અમૃત	૧૩૪	૨	૩૭	ક્ષોણરે	ક્ષોણરે
૫૫	૧	૨૫	નહી	નહી	૧૩૫	૨	૧૪	વધામાણાં	વધામાણી

શુદ્ધિ પત્રક.

પૃષ્ઠ.	કોઠો.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	કોઠો.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૩૮	૨	૩૧	હતા	હતી	૧૬૬	૨	૨૯	સ્વામી	સ્વામી
૧૪૦	૨	૨	આનંદ	આનંદ	૧૭૦	૨	૨૮	છોડવો	છોડવો
"	૨	૪	રજન	રજન	૧૭૧	૨	૭	કશી	કેશી
૧૪૧	૨	૨૦	માણુ	મણિ	૧૮૦	૧	૩૯	બાણે	બાણે
૧૪૪	૨	૧૩	જુદ્ધ	જુદ્ધે	૧૮૧	૨	૨૮	સાંભળ્યું	સાંભળ્યું
૧૫૭	૨	૨	જવા દીધા	જવા દીધા	૧૮૪	૧	૨૦	નંદપર	નંદપર
"	૨	૮	માઠો	નાઠો	૧૮૬	૧	૧૯	શે	શેષ
૧૫૮	૨	૨	જાઓ	જાઓ	"	૨	૧	અમિય	અમિય
"	૨	૨૩	વાહન	વાહન	૧૯૦	૧	૧૯	શહુને	શહુનો
૧૬૦	૨	૩૪	વેહેર્યા	વેહેર્યા	"	૨	૧૫	અહમાંથી	એહમાંથી
૧૬૨	૧	૨૧	કુમરે	કુમરે	૧૯૧	૧	૧૭	પ્રેમતુલ્ય	પ્રેતતુલ્ય
૧૬૩	૧	૩૮	જુદીશ	જુગદીશ	૧૯૩	૨	૨૭	સત રહે છે	સત કહે છે
૧૬૪	૨	૧૮	એ વિનતિ	એક વિનતી	"	૨	૩૭	પરિક્ષા	પરીક્ષા
૧૬૫	૨	૩૮	શીઘ્ર	શીઘ્ર	૧૯૪	૧	૧૫	મચો	થચો
૧૬૬	૨	૨૭	બળસદ્ર	બળભદ્ર	૧૯૫	૧	૩૪	સાંભળ્યું	સાંભળ્યું
"	૨	૨૮	મુને	મુને	"	૨	૨૫	વીસાધ	વીસાપ

